IOANNIS TOLLENARII BRUGENSIS E SOC. IESU SPECULUM VANITATIS SIUE ECCLESIASTES...

Jean : de Tollenaer, Karel : van Mallery, Silvestro Pietrasanta

Domus Prof. Rom. Soc. Iesu

IOANNIS TOLLENARII
E SOC. IESV

SPECVLVM VANITATIS SIVE ECCLESIASTES DILVCIDATVS.

R.do Patri in Chro P. Sylvestro Petrasanctae Soc.tis Jesu Sacerdoti auctor sui Mnemosynon.

ANTVERPIÆ, EX OFFICINA PLANTINIANA BALTHASARIS MORETI. M.DC.XXXV

NOBILISSIMO AMPLISSIMOQVE VIRO D. NICOLAO ROCKOX EQVITI AVRATO ANTVERPIÆ CONSVLARI.

CVM nouitium hunc fetum, rudem atque impolitum, in lucem protrudere meditarer, VIR AMPLISSIME; & ille cultiſſimum hoc ſæculum, ne dicam faſtidioſa eruditorum ingenia, reformidans, non vnius Ariſtarchi cenſuram, atque adeò lucem publicam pertimeſceret; gratioſum aliquem ac beneuolum illi Patronum quærendum arbitrabar, ſub cuius alis ac patrocinio deliteſceret. Nec deerant ex familiaribus, qui magna nomina cogitarent, aulamque ac purpuram

 ami-

amicâ importunitate ſuggererent. Sed idem contigit huic expoſititio meo, quod olim infanti Moyſi: quem cùm propter ſanguinariam Pharaonis legem parentes in lucem & conſpectum dare non auderent, ſcirpeæ fiſcellæ impoſitum ad regiam Termutis prono fluminis alueo direxerunt, vt à filiâ Pharaonis in alumnum adoptaretur. Sed fruſtrà. Vt primùm enim de ſe potuit arbitrari, negauit ſe ad regiam ſtirpem pertinere, & in Madianitidem ab aulâ profugus, in familiam Raguelis cooptatus eſt, viri quidem in eâ gente Principis ac Iudicis; qui tamen ab omni faſtu vſque adeò remotus eſſet, vt ne proprias quidem filias opilionum vice fungi ſibi probro duceret. Sic ego, cùm librum hunc expoſititium publico committere vix auderem, ac inprimis vererer hanc ætatem ingeniorum vberrimè feracem, proindeque Patroni alicuius præſidia circumſpicerem; non potui tamen amicis acquieſcere, Magnatum palatia Principumque aulas proponentibus: tum quòd ipſe tenuitatis meæ conſcius, ſublimia mihi ſemper vitanda duxi; tum ſi vel maximè annuerem, meus hic Moyſes vehementer recla-

ma-

mabat, alienum à ſe dicens eſſe, cùm de rerum humanarum vanitate diſſerat, in contemptu gloriæ, gloriæ velificari. Itaque rogabat ne ſe pudore ſuffunderem, ſed potiùs genio ingenioq́ue ſuo conſentanea ſectarer: quærerem virum aliquem inter ſuos principem, cuius patrocinio fulciretur; ſed eiuſmodi tamen, à quo faſtus omnis, & eorum quæ magna habentur in terris admiratio, quàm longiſſimè abeſſet. Hoc ita conſtituto (quod æquiſſimum videbatur) reliquum conſilium fuit expeditius. Non enim procul in Madianitidem abeundum fuit, nec omnino Antuerpiâ diſcedendum (quam iuxtà ac Brugas velut alteram mihi patriam obtigiſſe, ac ſolidioribus etiam ſtudiis animum excoluiſſe, non inuitus profiteor) non diu inquam deliberandum fuit in hac vrbe, virtutis atque eruditionis nutrice, in quem potiſſimùm oculos coniicerem. Suggeſſit mihi affectus meus, & longa conſuetudo, virum in hoc genere prorſus eximium; Amplitudinem inquam tuam, abſque faſtu venerabilem, abſque loquacitate eruditam, abſque ambitu popularem, abſque oſtentatione opulentam, abſque ſordibus

fru-

frugalem. In quem enim potiùs oculos con-
iiceret meus Ecclesiastes, quàm in te, despi-
cientiæ rerum humanarum speculum, & in
affluentiâ fortuitorum fortunæ dona calcan-
tem? Aiunt Philosophi, spectaculum esse Deo
dignum, virum fortem cum aduersâ fortunâ
compositum. Ego veriùs spectaculum Deo
dignum esse dixero, & cui non Romanum,
sed cæleste plaudat amphitheatrum, virum
bonum cum prosperâ fortunâ in arenâ con-
clusum. Plures enim inuenias, quos prospe-
ra, quàm quos aduersa fortuna prostrauit. Te
verò nec illecebris suis vmquam inescauit,
neque cuniculis subruit, nec elisit amplexu.
Honores in Republicâ summos gessisti, sed
quos maiore semper ambitu declinasti, quàm
alij consectati sunt. Venerata est ante multos
annos Antuerpia te IX. Consulem; nunc ta-
men non minùs te suspicit, summo Magi-
stratu sæpiùs repudiato, quàm gesto. De No-
bilitate nihil dico: quæ licet in hac vrbe sum-
ma sit, ac perpetuis familiæ Magistratibus il-
lustris; scio tamen, quàm tibi ingratum sit,
alienis laudibus exornari, qui ne proprias qui-
dem æquis auribus admittas. Quid cetera
fortu-

fortunæ dona commemorem? quæ licet in te non parcâ manu congesta sint; tamen vt sunt fortunæ bona, semper animo tuo inferiora duxisti: & quæ plerisque hominum sic dominantur, vt aut animos eorum auaritiâ contrahant, aut luxu dissoluant, apud te honestam seruiunt seruitutem. Itaque intra domesticos parietes splendidè modestus, & magnificè frugalis, quod alij in luxus ostentationem stultè prodigunt, id amicorum commodis & inopum subsidiis fructuosius impendis. Alia tibi scilicet in pretio sunt bona, virtus & eruditio: hæc foues, hæc amplecteris. Testes mihi sunt religiosæ familiæ non paucæ, quæ paternum tuum affectum & sentiunt & loquuntur. Et quis est in hac vrbe aut scientiâ clarus, aut arte celebris, aut vllo genere laudis eximius, qui te non Mecænatem aut habeat aut exoptet? At hic subirasci mihi videris: Et quorsum, inquis, hæc spectat oratio, si neque Ecclesiasten tuum decet encomia texere, nec me laudibus humanis delectari? Profectò, VIR AMPLISSIME, rectè mones. Quid si etiam scias cum quâ & quàm longâ laudum tuarum serie negotium fueris habiturus? Itaque pareo

non inuitus, & vela contraho. Vnum restat, vt Amplitudini tuæ paucis instituti mei rationem reddam. Cùm ante quadriennium vacationem aliquam à publico munere nactus essem, nihil habui antiquius, quàm vt ea studia, quibus me ex præscripto Superiorum aliquando excolueram, postliminiò recolerem. Ita tamen vt non tam vni mihi prodessem, quàm vt multis, quibus ad benè beateque viuendum variis optimorum Auctorum sententiis iter complanarem. Huic instituto meo nihil mihi visum est opportunius, quàm vt librum Ecclesiastæ explicandum susciperem: qui non tantùm vana mortalium deliramenta castigat, & totam vanitatis pompam proscribit; sed etiam veræ perfectæque sapientiæ medullam continet. In hoc autem Auctore dilucidando non eam sequar methodum, quæ Scholasticis sacrarum Litterarum Interpretibus familiaris est; (hanc enim Spartam, præter alios quamplurimos, non indiligenter è Societate nostrâ Ioannes Lorinus, vir multæ lectionis, omniumque accuratissimè noster eruditissimus Pineda, exornarunt) sed variâ rerum tractatione mores potiùs quàm ingenium pascam.

Ita-

Itaque non me Scholaſticum profitebor interpretem (quod illi cumulatiſſimè præſtiterunt) ſed concepto ſemel genuino ſenſu verborum, eoque Metricâ Paraphraſi dilatato, Eccleſiaſten agam in Eccleſiaſte; & Seuerinum Boëtium Chriſtianum Philoſophum imitatus, veræ Philoſophiæ documenta nunc poëticâ ſuauitate condita, nunc ſapientium placitis firmata, velut benè beateque viuendi normam, ſub tui nominis patrocinio publicæ luci committam: vt cuius in hac vrbe magna eſt auctoritas, hoc duce ciues non inuiti philoſophentur, iterque per exempla magis expeditum habeant ad præcepta. Hoc Amplitudini tuæ, hoc ciuibus chariſſimis, hoc omnibus, qui in hæc Scripta inciderint, ex animo voueo.

Antuerpiæ, in Domo profeſſâ Societatis IESV, Kal. Martij M. DC. XXXV.

AMPLITVDINIS TVÆ

humilis in Chriſto ſeruus

Ioannes Tollenarius.

VNIVERSA

VANITAS

OMNIS HOMO

VIVENS.

Psalmo 38, 6.

IOAN-

IOANNIS TOLLENARII BRVGENSIS E SOCIETATE IESV SPECVLVM VANITATIS SIVE ECCLESIASTES SOLVTA LIGATAQ. ORATIONE DILVCIDATVS.

CAPVT PRIMVM.

PROOEMIVM.

VERS. I. Verba Ecclesiastæ, filij Dauid, Regis Ierusalem.

METRICA PARAPHRASIS.

NEC *ore versus entheo cothurnatos,*
Nec prurientes auribus feram cantus.
Venale carmen, ingenīque poppysma
Laudum propolis. cedo: turgidos ructus,
Oracla Vatum, Delphicamque cortinam,
Clariosque tripodas, cymbalumque Dodonæ
Illis relinquo, qui sub Hellados nocte
Cæcutientes, numen adstruunt Phœbo,

Heliconidasque fabulis deas comunt.
Me, quidquid obeunt astra mente complexum,
Diuiniore Numen vrget afflatu
Docere vulgus, laudis inscium veræ,
Quid vanitatis rebus insit humanis.
(Hoc nosse, sortis Regiæ dedit culmen,
Dauide genitus Solyma dum vibro sceptra.)
Hanc cùm retorto traxero in diem collo,
Erítne quisquam, qui abroget fidem dictis,
Et in coruscâ luce sponte caliget?
Hunc ego beari peruelim omnibus votis,
Quæ blandienti fascinata fortunæ
Tacito labello stulta turba suspendit:
Vt cùm affluente nauseauerit sorte,
Dapes vt inter dapsiles cocus sputat,
Sic ille vanitatis, & satur vitæ
Opes opimas inter hîc inops degat,
Vaniique honoris turgidus crepet fumo,
Famêque ad ollas tabeat voluptatum.

PROSA EXEGESIS, ET PROOEMIVM COMMENTATORIS.

DE vanitate rerum humanarum verba facturo nulla certior aptiorque dicendi norma atque sentiendi suggeritur, quàm illa Sapientum, Cum ratione atque experientiâ de rerum naturis esse consultandum. Hanc normam sequor, dum Ecclesiasten sequor: qui cùm puer sortitus esset animam bonam, tantum deinde intelligentiæ lumen diuinitus accepit, vt quotquot orbe toto sapientiæ gloriâ clari extiterunt, eosdem longo

Sap. 8, 19.

longo post se interuallo reliquerit. Experientiam verò earum rerum, quas plerique mortalium in pretio habent, tantam est assecutus, quantam in Regiâ fortunâ par est esse maximam: vt non immeritò, ad conciliandam sibi fidem, hoc disertè sit præfatus, se Dauide progenitum, proindeque in aulâ ac purpurâ ab infantiâ educatum, tandemque rebus florentissimis ad Regni fastigium euectum. Ex quo pronum ac promptum est cuiuis coniicere, quàm certa atque explorata habuerit omnia, quæ aut superficie tenus conspecta, aut summis labris degustata, mortalium genus, tranquillæ beatæque vitæ semper cupidum, solent ludificari.

Talem igitur ac tantum virum Ecclesiasten, id est concionantem introduxi, ac talem ipse se nominat: non idcircò tantùm, quòd populo ius dixerit, aut sapientiam fortè sit professus; sed vel vnici huius Libelli causâ (tametsi de cetero priuatus, atque in otio consedisset) ex quo tantus in omnem posteritatem fructus promanauit, quantum nemo ex mille concionibus è suggestu habitis sperare potuisset.

Hìc enim potiori iure vsurpari posse video illud Senecæ, qui in causâ non dispari, Certè nos sumus, inquit, qui dicimus & Zenonem & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent: quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat viro bono, per quod futura sæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, sed apud omnes omnium gentium homines, quique sunt, quique erunt?

Seneca lib. de Otio sapient. cap. vlt.

Concionatorem igitur introduxi, & quidem vario carminum genere ad populum verba facientem. Ac ne

illud quidem aut à Regiâ maiestate, aut ab extremâ, quâ Libellum hunc scripsit, senectute, aut ab vsu concionis, atque intentione concionantis abhorret. Regium in primis esse, carminibus delectari, minimè obscurum est: nam & Adrianum Imp. varia reliquisse poëmata; & Neruam Poëtico fuisse ingenio accepimus; & Constantinum poëseos non expertem fuisse, testatur Pomponius Lætus; ac denique hunc ipsum Regem sapientissimum quinque millia Odarum scripsisse, sacra Regum testatur Historia.

Pineda Salom. præuio, lib.3. c.13.

3.Reg.4, 32.

Neque id eius ætati, quâ Libellum hunc scripsit, indecorum est: siquidem parens eius, vir bellicosissimus, tot præliis perfunctus,

Musarum studiis docuit mitescere cristas:

ac iam propè septuagenarius, varia poëmata versu trimetro pentametroque conscripsit.

Iosephus lib.7. Antiqq.c.10.

Denique illud exhortandi genus etiam concionibus accommodatum esse, retrò omnis testatur antiquitas. Ecquis enim est qui ignoret, homines sapientissimos fictis fabulis memoriæ prodidisse, siluas ferasque Orphei cantum secutas? & Amphionis testudine saxa Thebanis mœnibus adiecta? aut, vt clarè quod res est eloquar, homines siluestres ac rudes, planeque saxeos, suauissimis Poëtarum cohortationibus institutos, vnius ciuitatis legibus coaluisse? Cùm enim salutaribus præceptis versus inseruntur, suauiùs ac potentiùs in animos auditorum penetrant. Nam, vt dicebat Cleanthes, quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis angustias tractum, patentiore nouissimùm exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minusque percutiunt, quam-

Seneca Epistolâ 108.

quamdiu ſolutâ oratione dicuntur: vbi acceſſêre numeri, & egregium ſenſum adſtrinxêre certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur.

Neque verò candidus Lector mihi ſuccenſebit, ſi condimenti causâ Poëticarum ſubinde fabularum nomina verſibus intexuero. Etenim ſi & ſeptuaginta Sapientes, & Vulgatus ſacræ Paginæ Interpres (cuius auctoritatem veneratur Tridentina Synodus) & Lamias, & Mercurium, & cornu Amaltheæ, & Arcturum, & Orionem, & filios Titanum, & Reginam cæli, aliáque partim fabularum, partim falſorum deorum nomina, ſacroſanctis illis Codicibus inſeruërunt; quantò magis id indulgendum eſt Poëtico Paraphraſtæ?

Trident. Seſſ. 4. Thren. 4, 3. Prou. 26, 8. Iob. vlt. 14. Amos 5, 8. Iudit. 16, 8. Iere. 7, 18. & 44, 17. 18. 19. 25.

Porrò, quemadmodum in metricâ Paraphraſi Poëticam laurum non ambiui, ſed eximia illa vitæ morumque præcepta quaſi condimento quodam litterario inſpergere volui; ſic in proſâ Exegeſi Philologicam ſubinde varietatem conſectatus ſum, vt iis etiam prodeſſem, qui aut venerationis causâ ſacris Litteris abſtinent, aut Græcorum Romanorumque diſciplinis, ac amœnitati litterariæ magis adſueuerunt. Et verò quid refert, aureóne an fagino poculo medicina propinetur, dummodò morborum expulſio, & optata ſanitas conſequatur? Sanè D. Gregorius Nazianzenus obſeruat, etiam viperarûm carnes ſalutiferis miſceri pharmacis. Sic etiam, inquit, ex profanis diſciplinis, quod ad veritatem inquirendam, ad iudicium acuendum, ad contemplationem exercendam facit, libenter amplexamur. Nec eos audimus, qui politiores litteras explodentes, omnes ſibi ſimiles eſſe percupiunt, vt in communi ſui ſimilium frequentiâ latere, & inſcitiæ ſuæ reprehenſionem vitare poſſint. Quin potiùs legimus

Nazianz. Orat. funebri de ſancto Baſilio Magno.

Hieron. Epist. 84. ad Magnũ.

mus in Deuteronomio, inquit D. Hieronymus, Domini voce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, ſupercilia, pilos & vngues corporis amputandos, & ſic eam habendam in coniugio. Quid ergo mirum, ſi & ego, inquit, ſapientiam ſæcularem propter eloquij venuſtatem, & membrorum pulchritudinem, de ancillâ atque captiuâ Iſraëlitidem facere cupio, & ſi quid in eâ mortuum eſt idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado?

Nihil ego miror, vir magne; ſed potiùs exemplo tuo Senecæ philoſophiam, quæ inter cetera Ethnicorum ſcripta viſa eſt mihi Chriſtiano ingenio dignior, purgatam ac reciſam, in contubernium, imò legitimum thorum duco, nec illibenter eius pulchritudinem Lectori ſubinde ſpectandam propono. Dumque aut ipſius, aut aliorum ſententias in medium adduco; non inuitus profiteor ex aliorum me laboribus proficere, & velut in alieno prato, inſtar apis, omnia perluſtrare, floribus incumbere, mella delibare, illud Lucretij ſecutus:

Lucretius lib. 3.

Floriferis vt apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta.

Quinimò ridiculos & vanos eſſe cenſeo ſciolos quoſdam, qui, vt noua proferre videantur, flores pulcherrimos ex alienis hortis collectos conculcant potiùs, & lutulentos ſuique diſſimillimos exhibent, quàm vt aliis hanc laudem ſe debere fateantur. Digniſſimi ſanè Donato antiquo Grammatico diſcipuli, in quo illud reprehendit D. Hieronymus; Præceptor meus Donatus, inquit, cùm iſtum Comici verſiculum exponeret (Nihil eſt dictum, quod non ſit dictum priùs) Pereant, inquit, qui ante nos noſtra dixerunt. An eſt quidquam tam

Hieronymus in c. 1. Eccleſiaſtæ. Terentius in Eunucho.

tam vanum? Propitius ſit mihi Deus, ne ſimilem velut è muſtaceo lauream captem, aut eâ re meipſum magnificè circumſpiciam, ſi quid noui in lucem videar protuliſſe.

Sed ne hanc quidem gloriam aucupabor, vt propter eruditorum ſententias in vnum corpus congeſtas aliquid legiſſe videar. Inania ſunt iſta, & puerilibus conſentanea crepundiis. Quorſum mihi litterarius ille plauſus, qui me Deo ſupremo Iudici meo reddat inuiſum? qui, vt ait Thomas Campenſis ſcriptor religioſiſſimus, extremo illo magni iudicij die non quæret quid legerimus, ſed quid fecerimus; neque quàm benè dixerimus, ſed quàm religiosè vixerimus.

Thomas à Kempis lib 1. de Imit. c. 3.

Abſit igitur omnis oſtentatio, ſi Deo opellam hanc noſtram probare volumus, qui operum fructu potiùs, quàm verborum frondibus ac floribus delectatur. Nam & oues, inquit Epictetus, non fœnum adferunt opilionibus, aut quantum comederint oſtentant, ſed paſtu intra ſe concocto, extrinſecus lanam ferunt, & vbera lacte diſtenta. Sic & tu, inquit, ne verba confeſtim oſtendas imperitis, ſed opera quæ verborum concoctionem ſequantur. Quod cùm omnibus hanc lucubrationem lecturis ex animo voueo, tum illud in primis mihi ipſi, vt dum Eccleſiaſten enarro, ab eius ſalutiferis præceptis vitâ moribuſque ne diſcrepem; ne pudori mihi ſit, quod alio loco idem tradit his verbis: Cùm enarrationem Chryſippi (nobiliſſimi quondam Philoſophi) inuenero, reliquum eſt vt præceptis eius vtar: quod vnum tali in re ac tempore præclarum eſt. Sin autem in ipſius enarrationis admiratione gradum fixero, quid aliud, quàm è Philoſopho Grammaticus euaſi? eo dumtaxat excepto, quòd pro Homero

Epictetus Enchirid. c. 69.

Enchirid. cap. 73.

mero Chrysippum (nos Ecclesiasten dicamus) enarro. Multò verò maximè tunc erubesco, si quis à me petierit sibi prælegi Chrysippum, cùm facta verbis eius consentanea præstare non possim. Hæc pauca de mente non minùs Ecclesiastæ, quàm meâ, visum fuit præfari: nunc rem ipsam, diuino adspirante fauore, aggrediamur.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

3. Quid habet ampliùs homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole?

METRICA PARAPHRASIS.

QVALITER *elisæ iactatus fragmine puppis*
Per freta, per scopulos, per vada mersa salo,
Littore Trinacriæ fato subductus, & exspes
Institor, heu! sparsas æquore plangit opes;
Et modò perfidiæ ventos arcessit & vndas,
Et modò culpatis terret aplustra Notis:
Sic ego nauifragâ vitæ per inania pinu
Ludibrium Boreæ, ludibriumque sali,
Mersus, & emersus, post luctisonos singultus
Ingemino, voces quà sinit ire dolor:
Nulla fides pelago, nec merces vlla periclis:
Nulla fides pelago, nauita, parce rati.
Parce rati, neque te ridens irrideat æquor,
Cui Zephyrus placidis lenis oberrat equis.

Blan-

Blanda licet leuibus crispentur terga flabellis,
Aut Speculi referant æquora strata vicem;
Sub placido decimi celantur marmore fluctus,
Sub Zephyro Boreæ spumea bella latent.
Heu! quota fluctiuomis pila ludicra voluitur Austris
Cymbula, quæ placido soluerat vsa mari?
Cetera quid memorem dubij discrimina ponti,
Qualia funestus plurima mundus habet?
Hîc vbi sæua rates absorbet ad ima charybdis,
Fauce pari sorbens helluo luxus hiat.
Hîc vbi spumosis Symplegades astra lacessunt
Fluctibus, irarum consona bella caue.
Hîc vbi dementat modulis Acheloïa Siren,
Nónne voluptatis pingit in ore typum?
Hîc su[illegible]ncta canes vbi Scylla regurgitat vndas,
Ah! ne te simili sorte libido rotet;
Nulla fides pelago, nec merces vlla periclis:
Nulla fides pelago, nauita, parce rati.
Quin agedum fac vela spei, remosque fatiga;
Solue age fluctiuagas in tua vota trabes,
Quà via pandit opes, vel quà via pandit honores;
Mercedem explebunt ventus & aura tuam.
Non alia Æolio captantur præmia regno:
Carbasa nil maius retia vestra petunt.
Quid fuit hoc mercis, Myniis quod contulit Argo,
Qui docuere rudis terga domare salis?
Phryxeum vellus, merx primâ digna carinâ,
Et maius pelago Colchica lena malum.
Hoc erat, vt secti turbarent fœdera mundi?
Vt fierent noster dißita regna timor?
Ah! minus est, nobis quod quæritur: aura fauoris,
Infima fex terræ; pignus honoris, onus,

Famaque post cineres, ventosior alite vento,
Grataque Circæo fœda sagina gregi.
O! quicumque colis vanißima somnia vitæ,
Qui pretium ventis ludibriisque facis;
Despue delicias, ventrisque animique saburram,
Despue diuitias, putrida frusta soli:
Nec te forma iuuet, spolium breue labilis æui:
Nec te fama iuuet, postuma præda necis.
Quidquid alit mundus, tibi sit quod imago theatri,
Bulla maris, somni ludus, inane nihil.

PROSA EXEGESIS.

NAVFRAGVM vobis introduxi Ecclesiasten, & meritò quidem; qui nec integrâ naui, nec saluis mercibus, post innumera vitæ probra, nom[illegible]isque ac famæ dehonestamenta, ex hoc tumultuoso rerum humanarum freto emerserit. Sed & Ecclesiasten dedi ex naufrago, pertæsum scilicet vitæ prioris, & quæ nimio suo damno didicit, appositissimo ad persuadendum genere dicendi inculcantem, in quo neque orationis candor, nec sententiarum grauitas, neque experientiæ desideretur auctoritas.

Itaque non absimilem mihi cogitatione formaui eius orationem grauissimæ illi cohortationi D. Hieronymi ad Heliodorum, quâ illum de periculis huius vitæ certiorem facit. Hæc ego, inquit, non integris rate vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum præmoneo; sed quasi nuper naufragio eiectus in littus, doctus nauta timidâ nauigaturis voce denuntio. In illo æstu charybdis luxuriæ salutem vorat: ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia, Scylla ceu renidens, libido blanditur. Hîc barbarum littus: hîc dia-

Hierony. Epist. 1.

Mundi pericula.

diabolus pirata portat vincula capiendis. Nolite credere, nolite esse securi. Licet in modum stagni fusum æquor arrideat, licet vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur; magnos hic campus montes habet. Intus inclusum est periculum. Tranquillitas ista, tempestas est. Nec vnum monstri genus, aut vna pestis in hoc mari magno pertimescenda, sed omnia vndique mala perniciem minantur, luxuriæ syrtes, honorum ac dignitatum scopuli, charybdis auaritiæ, Scylla libidinis, contentionum Symplegades, euripus sapientiæ, abyssus diuinorum iudiciorum. Nec desunt quæ in pericula pelliciant, aut adulationum aut voluptatum Sirenes. Harum suaui modulationi si quis aures occluserit, is demum sapit, ait Seneca: quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quàm vsum in sociis Vlyssem ferunt. Sirenum vox illa, quæ timebatur, erat blanda quidem, non tamen publica: at hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat, & quasi grato celeumate ad vela explicanda, & rudentes expediendos inuitat.

Seneca Epist. 31.

At quo tandem præmio, aut quâ mercede propositâ, tam incerta suadet subire pericula, imò certa salutis naufragia? Ventos promittit, aut si quid vento vilius est & inconstantius. Quid enim aliud bracteati dignitatum tituli? quid lemniscata nobilitatis stemmata? quid viscata fortunæ dona? quid bellè compta Veneris sterquilinia? quid melle oblitæ voluptatis illecebræ? quid denique sunt res omnes humanæ, quæ nos in breuia vitiorum syrtesque pertrahunt, & ab æternæ salutis consiliis auertunt, nisi ventus, vmbra, vapor, fumus, & ipsa vanitatum vanitas?

Mundi merces, vanitas.

Vanitatis multiplex significatio.

Nam ſiue vanum id eſſe velis, quod ad finem homini propoſitum nihil conducit; non tantùm nihil conducunt, ſed etiam auertunt à Deo, & æternæ beatitatis noſtræ ſcopo, res humanæ: ſiue vanum id appelles, quod fallax eſt & mendax; an poteſt vlla fraus eſſe maior, aut mendacium pernicioſius eo, quo nobis imponunt hæc picta ludibria? ſiue malis id eſſe vanum, quod nihil in ſe complectitur ſolidi; quid fumulis ac fauillis atque adeò ipſo vento excogitari poteſt inanius? ſeu denique vanum idem eſſe dicas, quod inconſtans, fragile, caducum, variiſque mutationibus obnoxium; quid aliud ſunt res humanæ, quàm temporis ac fortunæ ſpolia? ſed immoremur tantiſper in ſingulis.

Gregorius Nyſſen. in Eccleſiaſt. *Vanum idē quod inutile.*

Vanitas eorum dicitur, ait Nyſſenus, quorum nullus vſus, aut quæ magno ſtudio & contentione facta ſunt, nullo ſcopo propoſito. Eiuſmodi eſt, aduerſus ſtellas eiaculatio, ventorum venatio, curſoris cum vmbrâ ſuâ de velocitate concertatio, & ſi quæ ſunt eiuſmodi, quæ temerè facta ſunt, vanitatis verbo continentur. Ita prorſus alienum eſt à propoſito Sapientis (vt abſque ambagibus animi ſenſum eloquar) planeque vaniſſimum, diuitiis, deliciis, honoribus, ceteriſque eiuſmodi puerilibus crepundiis, quæ apud homines in pretio habentur, inordinato affectu adhæreſcere. Nimium quantum hæc omnia diſſident à ſcopo, quem nobis præfigimus, æternæ beatitatis. Immenſum eſt deſiderium noſtrum: hæc omnia ſuis modulis dimenſa ſunt. Æternum eſt deſiderium noſtrum: hæc omnia breuiſſimi temporis limitibus coarctantur. Cæleſte ac diuinum eſt deſiderium noſtrum: hæc omnia humana ſunt, ne dicam infra hominem.

Res humanæ ad ſcopū beatitatis inutiles.

Quæ-

Quænam igitur ab his tam futilibus bonis, ac ne bonis quidem, speranda quies aut beatitas? Fecisti nos Domine ad te, ait D. Augustinus, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Frustrà minora venamur solatia: animum infiniti Dei capacem, quidquid finitum est, Deoque minus, non explebit.

Augustinus lib. 1. Confession. capite 1.

Tantum abest, vt mendacio (quæ fuit altera notio vanitatis) velut pabulo beatitatis pascatur. An ego beatos existimem, quos Scythiæ Sarmatiæque tituli, aut triginta Mithridatis Regnorum diadema nobilitat; cùm non ignorem, quot mala, quot pericula, quot calamitates occultet infelix illa fascia? An eos suspiciam, quibus obuios submouet lictor, aut quos importuna clientum turba circumstat; cùm sciam, neminem minùs sui iuris esse, quàm qui in plurimos sibi ius arrogauerit? An eos fortunatos esse dicam, qui sibi fortunam desponsasse videntur? Non magis certè, quàm illos liberos, quibus ampla palatia pro carcere perpetuo designantur. Obruit illos quidem fortuna muneribus, sed totidem vinculis constrictos, sui iubet esse mancipij. An denique molles illos & effeminatos felices putem, quos supra hominum capita turbamque despectam lectica suspendit? quorum palato peregrini nemoris aucupia, remotique littoris piscatus inseruiunt; cùm videam, delicatulos illos immodicâ saginâ nauseaque crudeliùs, quàm pauperes inediâ atque egestate, torqueri? Personata est omnis ista felicitas: neque hæc lenocinia cuiquam, nisi stulto, aut volenti fortassis, os sublinunt. Sic oculis libenter imponimus, dum parietes miramur tenui marmore incrustatos, cùm sciamus, quale sit istud quod absconditur. Et cùm auro tecta perfundimus, quid aliud quàm men-

Bona fortuna fallacia.

Seneca Epist. 115.

mendacio gaudemus? ſcimus enim, ſub illo auro fœda tigna latitare. Nec tantùm parietibus aut laquearibus ornamenta prætendimus; omnium iſtorum, quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt.

Chryſoſt. in Pſal. 118. Nyſſenus in Eccleſiaſten.

Voluptates vana ſunt & inanes.

Huic vanitatis mendacio affine eſt, quòd Chryſoſtomus & Nyſſenus vanum definiunt, nomen aut ſonum ſine re. Nós addere poſſumus, corticem ſine nucleo, flores ſine fructu, titulum ſine dominio, pallium ſine Philoſophiâ, menſam ſine cibis. Et ſanè nulli rei aptiùs voluptates profanas comparauero, quàm menſæ Heliogabali, quam ad ludibrium amicis inſtrauerat, in quâ cibi omnes è vitro, ad imitationem veritatis efficti, irritandæ potiùs, quàm ſedandæ orexi inſeruiebant. Alium cibum menſæ voluptatis, aut, ſi mauultis, vanitatis, magis accommodatum nullum inuenio, niſi fortè poma Sodomitica, de quibus ſic habet Solinus, præ ſe ferre quidem illa ſpeciem maturitatis, ceterùm ſpecioſæ cutis ambitione fauillaceam intrinſecus fuliginem abſcondi, quæ vel leui preſſa tactu fumum exhalet, & fatiſcat in vagum puluerem. Nihil certè à voluptate ſperandum eſt maius.

Solinus c. 36. & Aug. l. 21. de Ciuit. c. 5.

Honores vani ſunt & inanes.

An præſtantius forſan aliquid à titulis ac dignitatibus, quæ vulgus hominum tantopere ſuſpicit? Profectò ne pueri quidem tam perditè inſaniunt, cùm titulos inter ſe partiuntur, vt eos abſque meritis, vllius pretij eſſe ducant. Nam *pueri ludentes, Rex eris, aiunt, ſi rectè facies:* at ſuperbi & ambitioſi indebitis & inanibus titulorum fumis paſcuntur. Quis non rideat Clearchum Heracleæ tyrannum, cognomento Ceraunophorum, qui filium etiam Tonitrum appellauit? Quis non explodat Salmonea, Caligulam, alioſque nonnullos Iouis ſchemate inſignibuſque conſpicuos?

Plutarch. in Fort. Alexandri lib. 2. Statius. Sueton. in Caligulâ.

Nec

Nec minùs Saporis est exsibilanda vanitas, qui se Regem Regum, participem siderum, fratrem Solis & Lunæ voluit indigetari.

Ammianus Marcellinus, lib. 17.

Quid nunc reliquam fortunæ pompam explicem, quâ frequenter oculos imperitorum fascinat? Certè cùm eius merces curiosiùs intueor, videor mihi ad Septemtrionale Finnorum emporium delatus, quibus inter ceteras merces solemne est ventos pretio vendere: aut in palatium aliquod Heliogabali penetrasse, qui, proposito præmio, millena pondo aranearum conquiri, & ad se deferri iubebat; collectaque dicuntur decem millia pondo aranearum, ex quo magnitudinem vrbis Romanæ colligebat. Et verò, *quid habet amplius homo de omni labore suo?* Quid aliud agunt, qui instar araneorum seipsos exenterantes, diuitias tamquam optima vitæ subsidia conquirunt? *Oua aspidum ruperunt*, ait Propheta, *& telas araneæ texuerunt.* Sed frustrà: *telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis.*

Bona fortunæ inania.

Olaus l. 3. cap. 15.

Lampridius in Heliogabalo.

Isaiæ 59, 5.

Postremò & illud ad cumulum vanitatis accedere dixi, quòd res humanæ numquàm in eodem statu permanent, sed fragiles sunt, fluxæ, caducæ, ac perpetuis mutationibus obnoxiæ, non secùs ac ludicra quædam temporis & fortunæ pila; ac instar scenicæ cuiusdam repræsentationis, in quâ reductâ cortinâ, totus ille theatralis apparatus euanescit, & spectatores repentè destituit, aut certè spectatores ipsi è medio fabulæ, mortis interuentu subducuntur. Denique nil nisi pompa sunt, illi non absimilis, quam olim in apparatu Circensi Romæ vidit Attalus Philosophus; cuius opportunam cohortationem coronidis loco subnectam. Vidistíne, inquit, quàm intra paucas horas ille ordo, quam-

Res humanæ fluxæ & instabiles.

Seneca Epist. 110.

quamuis lentus dispositusque, transierit? Hoccine totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Hoc itaque mihi ipsi dico, quoties tale aliquid perstrinxit oculos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur res istæ, non possidentur: & dum placent, transeunt. Latiùs hoc docet Ecclesiastes exemplo rerum naturalium, dum subiungit:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS.4. Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.

5. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens

6. gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.

7. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur vt iterùm fluant.

METRICA PARAPHRASIS.

EHEV! *fugaces orbita temporum*
Propellit vmbras, omnia pertinax
Vastare; nec vernans iuuentus
Pegaseos remoratur annos.

Ætate

Ætate fessum trudit auum nepos,
Vitæque nato lampada dat parens:
Mortale nil longum, nec implet
Vlla palingenesis ruinam:
Sed damna fati posteritas nouo
Solatur ortu, quæ tamen occidet,
Rursum secutura priorem
Progenie reparante turbam.
Hanc terra scenam, hæc pegmata sustinet,
Nutu Tonantis pendula in æthere;
Quam perpetim fixam polari
Mundi Opifex stabiliuit axe.
Hoc in theatro fabula luditur
Soccis, cothurnis, syrmate, penulâ.
Videtis? an me cusa portâ
Somnia ludificant eburnâ?
Et verò vita hæc quid nisi somnium?
Sed & videtis. Syrmate turgidos
Mentitur hic fastus Atridæ,
Ille Neoptolemi furores.
Hunc densa stipat turba clientium;
Hic sortis audit filius aureæ:
Hic Martio cultu superbus
Fulmineos meditatur enses:
Hic orbis exul, pauperiem fugit,
Extrema terræ brachia porrigi
Quà spernit intersusa Tethys:
Pauperis hic tuguri colonus
Gaudet paterno findere sarculo
Frustilla campi: hic sub Ioue frigido
Pernoxque perdiusque, anhelis
Terret apros nemorum molossis:

Hæc cor nouercæ Colchidos exhibet,
Hæc entheatos Baſſaridum choros:
Hæc pingit Inoos dolores,
Hæc Hecalen tenui ſalino.
Sed luctuosâ dura cataſtrophe
Cùm fata ſcenam & pegmata ſubruunt,
Vaneſcit in ventos imago,
Vt volucres equitat per auras
Dux æſtuoſi turbidus Adriæ.
Nil hic perennat: vertitur omnium
Fatalis vrna; equis rotiſque
Proterimur fugientis æui.
Vides, vt vndis auricomum iubar
Surgens Eois, vix medium æthera
Fulgore inauret, cùm repentè
Vergit ad Heſperium cubile?
Rurſusque lampas penſilis indidem
Exorſa lucem, per Medium diem
Gyrans ad Arctoum Booten,
Præripitur gremio Amphitrites?
Sic & volucres Æolidæ explicant
Pennas in orbem, iam freta turbida
Terraſque luſtrali expiantes
Flamine, iam nebularum inane.
Nunc fetus imbres parturit Africus,
Nunc blanda adulant flabra Fauonij,
Nunc ſtringit Arctos, nunc tumentes
Aſperat Euronotus procellas.
Sic rauca circùm flamina mugiunt
Deprælantum, ſic obeunt vices:
Numquam orbe tutos æſtuoſo
Alcyones poſuêre nidos.

Sic

Sic perpeti cursu vaga flumina
Ditant auarum gurgitibus mare:
Nec fœnore vndarum tumescens
Damna Thetis meditatur aruis.
Quamuis Hydaspes diuite fabulâ
Exaggerato conflaat alueo,
Nilusque septeno refusus
Gurgite congeminet tributum,
Auroque prægnans Hesperio Tagus,
Tigrisque adauctus mille loquacibus
Per culta Medorum fluentis,
Et Rhodani latices bicornis.
Sed quid recursant ad Thetidos sinus?
Matrem reuisunt, cuius ab vbere
Per abditos terræ recessus
Ad liquidas remeent scatebras,
Rursusque venis irriguis fluant.
O nexa rebus lubrica vanitas!
O temporum fuga! ô polorum
Præcipites nimiùm rotatus!
En hora tantillæ impatiens moræ,
Quas texo laudes, ipsa sibi inuidet;
Et syllabis carptim reuulsis
Destituit fugitiua vocem.
Si quidquid orbe est, præcipitat fugam,
Si quidquid ortum est, vergit ad Hesperum;
I conscium æuiternitatis
Crede bonis animum caducis.

PROSA EXEGESIS.

EST hoc inprimis ſapienter à ſupremo rerum omnium Moderatore conſtitutum, vt oculis auribuſque noſtris obſeruentur aſſiduè ortus obituſque rerum naturalium, & conſtans huius mundi ſublunaris inconſtantia: ne facilè nobis imponant blandientis fortunæ ludibria, & pro auro ſcoriam, pro frumento paleam, pro veris ſolidiſque bonis fumos nobis atque vmbras obtrudant. Nam fortunæ quidem fucos, & eorum bonorum vanitatem explodere, quæ à ſolâ mortalium opinione imaginarium quoddam eſſe ſortiuntur, negotij nihil erit, vbi conſtiterit, ea quoque vanitati ſubiecta eſſe, ſine quibus hoc vniuerſum non ſubſiſtit.

Fortuna bona futilia.

Auſus eſt olim pronuntiare Seneca: Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis enim Deo agente ducatur, non ſemper tenebit hunc ordinem; ſed illum ex hoc curſu dies aliquis deiiciet: ille ſaltem, quo *ſtellæ de cælo cadent, & virtutes cælorum commouebuntur, & elementa* ignis *calore ſoluentur.* Nec abſimile vero eſt, illum huc reſpexiſſe, cùm Stoici etiam futuram ἐκπύρωσιν agnoſcant.

Seneca Epiſt. 71. *Mundus ipſe mutationi ſubiectus.*

Matth. 24. 29.
2. Pet. 3, 10.

Interim ne procul diſſita non ſatis oculos noſtros aureſque feriant, præſentia potiùs contemplemur. Nihil hîc videmus opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat & conſumat vetuſtas: nihil ab Auctore naturæ conditum, quod non inſtar fluminis prono alueo, ac perpeti curſu ad interitum tendat. Eſt enim æterna lex à principio dicta rebus vniuerſis, naſci, denaſci; oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut fir-

Naturalium rerum mutationes.

I. Lipſius lib. 1. de Conſtant. c. 16.

firmum arbiter ille rerum esse voluit, præter seipsum. Solem hunc vides? perpetuo suo motu varias anni tempestates, accessuq; ac recessu dierum noctiumque spatia dispensat. Lunam intueris? non idem semper illi vultus; vt labores eius taceam, & luminis quandoque defectum. Quid nunc aëris intemperiem, ventorumque vicissitudines commemorem? Quid æstus Oceani, & arcanam illam naturæ vim, quæ, vt venti desint ac tempestates, brutum hoc elementum per alternos accessus & recessus exagitat? Quid nouam semper terræ faciem per funerum ac natalium vicissitudinem? nec iam singulos tantùm homines, sed orbes nouos, & orbi nostro prorsus obuersos? Quid nostri etiam orbis perpetuas mutationes, Romanorum colonias, vagas barbaratum gentium discursationes, & publica, vt sic dicam, exilia?

Populorum mutationes.

Scythia olim, & totus ille ferarum gentium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impositas littoribus ostentauit. Regnum Neapolitanum, totumque illud Italiæ latus quod Infero mari alluitur, maior olim Græcia fuit. Tyrij Africam incoluerunt: Hispanias olim Pœni, nunc Gothi. Græci in Galliam se immiserunt, in Græciam Galli. Italiam Longobardi tenuerunt, Angliam Saxones. Sic aliis aliâ ex causâ suis sedibus expulsis, vix vlla terra est, quam indigenæ colant: permixta & insititia sunt omnia.

Regnorum vrbiumq; interitus.

Sed exigua sit hæc rerum commutatio, quam Gentium leuitas, patriæque fastidium inuexerunt: maior extitit ab vrbium ac Regnorum interitu. Florentissima quondam fuit Monarchia Assyriorum, Medorum, Persarum, Græcorum: sed quàm leui momento versa est & euersa tot inclytorum Imperiorum fortuna? Aut

Iustinus l. 1. c. 3. Dan. 5. 25. Iustinus l. 11. c. 14. & lib. 12. c. 13. I. Lipsius lib. 1. de Constant. c. 16.

enim vnius hominis effeminati luxus nouandarum rerum ansam præbuit, aut vnius noctis intempestiua comessatio Regni sedem euertit, aut vnius prælij aduersa fortuna cum Regno diadema transtulit, aut vnius iuuenis præmatura mors vix coalescentis Imperij membra distraxit. Quid vrbium aut vastitatem aut interitum commemorem? Vnus sub Tiberio terræmotus duodecim celebres Asiæ vrbes euertit: totidem alius oppida Campaniæ sub Constantino: & vnum aliquod Attilæ bellum plus quàm centena. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: Hecatompolis Creta nunc fabulæ quàm historiæ propior. Inclytum fuit olim Salomonici Regni caput Ierosolyma: nunc veteris opulentiæ nullum vestigium. Iudæi cunctis longè lateque formidabiles; nunc extorres, vagi, fugitiui, mediastina orbis mancipia. Æmulæ quondam Romani Imperij ciuitates, Carthago & Numantia, nunc mapalia, fauillæ, ac rudera. Et campus, vbi Troia fuit. Illa ipsa quondam

Mart. l. 12. Ep. 8.

Terrarum dea Gentiumque, ROMA,

frustrà occultato genio æterna vrbs, toties in suis ipsius ruderibus sepulta, ambitiosè quæritur, nec inuenitur in suo solo. Et vos meæ Brugæ, Athenæ quondam Belgicæ, nobilitatis delicium, florentis Europæ notissimum emporium: quæ apud exteras nationes Flandrorum nomen, velut commune Belgarum, celebrastis, quod tandem exhibebitis antiquæ dignitatis vestigium? Vix vmbra tanti nominis est reliqua: rem ipsam Principum furor Antuerpiam, orbis ocellum, Belgij gemmam, transtulit, quæ tamen ipsa vix pristinum iam splendorem tuetur. O mira, nec satis vmquam comprehensa necessitatis lex! Abeunt omnia in

hanc

hanc naſcendi pereundiq́ue viciſſitudinem: & longæuum aliquid in hac eſſe machinâ poteſt, at nihil æternum.

Ex hac rerum ſublunarium fluxâ fragiliq́ue naturâ varia hoc toto ferè Capite conſectaria colligit Eccleſiaſtes. Ac primùm illud, quod vnico verbo paulò antè delibauimus; cùm hæc omnia fluxa ſint & caduca, nullum in hac vitâ laboris ſui præmium homines referre, præter vanitatem, & inane nihil. Deinde, cùm nihil hîc ſtabile conſiſtat, ſed omnia perpetuo motu fluant àc diffluant, non ſatis eorum naturam oculis auribuſq́ue notari poſſe; proindeq́ue nec ſolidam haberi ſcientiam. Tertiò, cùm omnia recurrant in hunc naſcendi ac denaſcendi fatalem gyrum, nihil eſſe ſub Sole nouum, ſed quæ præteritis ſæculis dilapſa ſunt, poſtliminiò reſtaurari. Denique, cùm hîc perpetuo fluxu cuncta dilabantur, non exſtare apud poſteros eorum memoriam quæ diffluxerunt.

Verſ. 3.

Verſ. 8.

Verſ. 9. 10.

Verſ. 11.

Sed nunc primo conſectario pauliſper inſiſtamus; & quam in rebus naturalibus fluxam fragilemq́ue naturam deprehendimus, eamdem rebus humanis fortunæq́ue donis ineſſe demonſtremus. Docet hoc inprimis eleganti mimo Laberius: *Fortuna vitrea eſt, quæ dum ſplendet, frangitur.* Splendida ſunt eius dona, honores ſcilicet ac diuitiæ: quis neget? ſed quid in his non vitreum? quid non fragile & caducum? Demetrium Phalereum cogitatione pauliſper intuemini, optimis olim legibus atque inſtitutis Republicâ Athenienſium ſtabilitâ, ad ſummum dignitatis apicem euectum, eaq́ue causâ trecentis æneis ſtatuis totâ Atticâ erectis cohoneſtatum: tantum tamen valuit quorumdam inuidia, vt in Ægyptum ſpontaneus exul profugerit, eiuſ-

Fortunæ dona fluxa & caduca.

Honores fragiles.

Strabo li. 9.

eiusque statuæ fuerint in matulas conflatæ. Cn. Pompeius supra rerum humanarum fastigium olim euectus, montes aureos in triumpho Romanis ostenderat: idem ille tamen glebam terræ in alieno littore desiderauit, postquam de eius capite pupillus & spado tulêre sententiam. Et quoniam è Regno in seruitutem cadere, ipsâ morte censetur acerbius: ne hoc quidem facinoribus suis deesse voluit fortuna, cùm Hecubam Vlyssis seruituti subiecit, Crœsum Cyro, Darij matrem Alexandro mancipauit.

Plinius lib. 37. cap. 11.

Diuitiæ fluxæ.

Florus li. 3. cap. 11.

Baronius to. 7. a. 561.

Nec meliùs cum iis actum est, qui velut in theatro missilia fortunæ, diuitias inquam, auido sinu exceperunt. Quis ignorat, aurum M. Crassi capiti per ludibrium infusum? Quis non obstupescit, Belizarium post opes Regibus inuidendas luminibus orbatum, & ad mendicabula redactum, stipem in compitis à prætereuntibus corrogasse? Nec est tamen, cur de iniuriâ acceptâ cum fortunâ quisquam expostulet, quæ suo quasi iure sic apud Boëtium se tuetur: Quid tu, ô homo, ream me quotidianis agis querelis? quam tibi fecimus iniuriam? Hæc nostra vis est: hunc quotidie ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus: infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende, si placet: sed eâ lege, vti, cùm ludicri mei ratio poscet, descendere iniuriam ne putes.

Boët. lib. 2. de Consol. Prosâ 2.

Rerum humanarum vanitas contemnenda.

Quæ cùm ita sint, nihil est mortali conducibilius, quàm vt hęc mortalia velut vmbras contempletur, honores velut fumi globum existimet; qui quò altiùs extollitur, latiusque intumescens diffunditur, eò faciliùs in ventos euanescit: diuitias instar iridis esse reputet, quæ vano splendore perniciem suam occultent, & spectantium oculos, mox lacrymas daturæ, fallant. Denique,

nique, vitam hominis nihil nisi vanam in theatro fabulam, scenæque imaginem esse iudicet: quos hîc diuites, potentes, in dignitate constitutos viderit, personatos histriones arbitretur, eorumque sortem nihil nisi personatam felicitatem. Denique, quemadmodum Augustus moriens, barbâ decenter compositâ, & censore speculo castigatâ, amicos interrogauit, ecquid vitæ mimum aptè repræsentasset; sic homo nihil maiori curâ prouidebit, quàm vt impositam à Deo fortunaque nascendi personam decenter sustineat, atque ita in rebus humanis versetur, tamquam in theatro fictam fabulam aut spectet, aut repræsentet, quæ, adductâ cortinâ, ex oculis animisque mox euanescat. Nunc ad alterum Ecclesiastæ consectarium gradum faciamus.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Cunctæ res difficiles [a]; non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu [b], nec auris auditu impletur.

[a] *id est*, morosæ, non facientes sui copiam.
[b] Non subsistunt donec oculis vel auribus fiat satis. *Ita Isidorus & Campensis.*

METRICA PARAPHRASIS.

NON sic nubiuagi fulminis armiger
Alarum nebulas remigio secat
Dum vestigia cursus
Confundit liquido æthere:
Non sic Pegaseo nuntius impete
Transmittit spatij concitus æquora:
Non sic igne vapores
Vanescunt Hyperionis:

D *Non*

Non ſic prata nouis picta Fauoniis
Æſtiui ſpoliat ſolſtitij iubar,
Cùm Dictynna citatis
Noctem præcipitat rotis:
Vt res, quas Opifex condidit ætheris
Noſci difficiles, agglomerant fugam,
Furtiueque fruentum
Raris vſibus inuident:
Iuratæque ſui non dare copiam,
Fallunt peruigilis lumina Lyncei;
Naturamque fugacem
Nec vis percipit ingenI,
Nec ſuadela poteſt eloquio exequi.
Quid ſolertem aciem, quid vaga lumina
Spargens orbe patenti,
Quæris pabula ſenſibus?
Quæ tu delicias luminibus putas,
Viſus deſtituent vana famelicos,
Vt conſpecta Creüſæ
Iuxta Dardanios rogos
Vmbra Anchiſiaden luſit amabilis:
Aut vt bulla tubi turgida flamine,
Dum palatia viſu
Aut Peſtana roſaria
Obiectat cupido, aut aſtra adamantina,
Formoſum referens in ſpeculo typum,
Leni ſaucia flatu
Fruſtrata intuitum perit.
Aut quorſum bibulis pendulus auribus
Irritas Sophiæ tabificam ſitim?
Non ſi Neſtoris annis
Docto ex ore pependeris,

Doctri-

Doctrinæ pelagus te satiet, neque
Sedet multiplici fonte cupidinem. Heu
Quantum à limite vitæ
Distat meta scientiæ!

PROSA EXEGESIS.

EAMDEM veterum fuisse querelam, patet ex hoc celeberrimo Hippocratis Aphorismo, quo nobilissima illa Medicinæ præcepta exorditur: Vita breuis, ars longa, occasio præceps, experientia periculosa, iudicium difficile. Et mirum sanè, ni Momus aliquis hîc vltra querimoniæ terminos progressus, etiam conuitium Auctori naturæ fecerit. Certè parum absuit, quin faceret Theophrastus, qui, teste Laërtio, grauiter de naturâ questus est, quòd coruis, ac ceruis, aliisque nonnullis animalibus, quæ ad pastum ac ventrem prona finxit, tam diuturnam ætatem dederit (nam coruis supra centum annos tribuit Albertus Magnus) homini verò, ad intelligendum & agendum nato, vitam dederit tam angustis limitibus circumscriptam. Et verò cùm, teste Philosopho, scientiæ rerum sint æternæ, tametsi homo tempus suum auarissimè dispenset, & vsque vltimos ætatis humanæ terminos procedat, tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis est. Emicat ille quidem subinde, maior omni contagione terrenâ, & ad rerum diuinarum humanarumque cognitionem degustandam, supra carnis concretionem sese erigit; sed aut propriâ mole confestim deprimitur, aut certè propter rerum naturalium obscuritatem, inconstantiam, motumque perpetuum ac fluxum, optato animi pabulo frustratur.

Hippocr. lib. 1. Aphor. 1.

Vita nimis breuis ad cognitionē rerum naturalium.

Laërtius.

Cicero Tuscul.

Albertus Magnus in lib. 9. Aristot. hist. c. 10.

Quod quidem minus habet admirationis in rebus diui-

Diuina obscura sunt.

diuinis, quas ſuſpicere nos potiùs Numen voluit, & religioſo ſilentio venerari, quàm curioſâ indagatione perſcrutari: eoque conſilio procul eas ab adſpectu noſtro ſubmouit, & quaſi per nebulam oſtendit. Magnis enim maior ex obſcuro eſt reuerentia. Sed in rerum creatarum diſquiſitione longè alia eſt ratio. Deus enim hominem ſpectatorem operum ſuorum in hunc mundum induxit, ait Epictetus, nec ſpectatorem tantùm, ſed enarratorem & præconem. Curioſum enim ingenium nobis natura dedit, inquit Seneca; & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura hunc ſui fructum, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet.

Epictetus in Differtation. *Homo natus ad contemplandas res naturales.* Seneca de Otio ſapientis, c. 32.

Quæ cùm ita ſint, quis cogitatione aſſequi poterit, cur ſapientiſſimus ille rerum omnium moderator Deus, qui hominem in hoc vniuerſo res à ſe conditas voluit contemplari, eaſdem ita difficiles, id eſt moroſas, procrearit, vt vix, ac ne vix quidem, curioſis oculis auribuſque ſeſe communicent? Vſu iam, vel faſtu potiùs, in mores introductum eſt, vt delicatulæ illæ Magnatum vxores vix faciant ſui videndi copiam: nam aut palatio ſe continent, aut perſonatæ tectæque prodeunt in publicum. Eumdem in Sardanapalo ſeu faſtum ſeu luxum Proceribus diſplicuiſſe, teſtatur Athenæus: & Sinarum Regem ſubditorum neminem, præter eunuchos aliquot palatinos, ad conſpectum admittere, tradunt eius hiſtoriæ Scriptores. Non abſimilem res creatas ludum ludere, nobiſque illudere, quis non animaduertat? Quædam enim ita recondita ſunt, vt vix vnquam ſub adſpectum cadant: quædam verò ſic obiter & curſim exhibentur, vt per theatrum

Res naturales obſcuræ.

Athenæus lib. 12.

Nicolaus Trigault. lib. 4. Expedit. ad Sin. c. 12.

trum hujus vniuersitatis rapi, non cupidis spectatoribus ostendi videantur.

Ac inprimis, quàm multa oculis nostris abscondit natura, aut intra terræ viscera depressa, aut nubibus ipsis ac cælorum orbibus inserta, quæ aut tempus eruderauit, aut collectis, vitri subsidio, speciebus, vt vocant, explorata sunt? Vidimus his annis pulcherrima quædam effossa mineralia, quæ ad nullum metalli genus pertinere, periti censebant. Et quis hactenus Astrologorum Ioui satellites suos inter Planetas assignauit? Quis Venerem instar Lunæ pulcherrimis cornibus crescentem ac decrescentem obseruasset, nisi hoc sæculo nostro tubus opticus emersisset? Non ignoro, Varronem apud D. Augustinum iam olim asserüisse, stellam Veneris, quam Plautus Vesperuginem, Homerus Hesperon appellat, colorem mutasse, magnitudinem, figuram, cursum: sed ille nonnulla per caliginem coniecturis assecutus, inuenit potiùs confusum quiddam, quod tamquam portentum sibi incognitum suspiceret, quàm quod ex propriâ naturæ ratione stabiliret. Nos autem, pauculis hisce è longâ sæculorum nocte eruderatis, cùm de reliquis, quæ latent, coniecturam facimus, meritò possumus exclamare: Quantum est, quod ignoramus!

Noua inuenta.

Augustinus lib. 21. de Ciuit. c. 8.

Alterum genus illorum est, quæ cursim atque obiter ostenduntur: de quibus meritò pronuntiat Ecclesiastes: *Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* Quid ita verò? quia nimirum quidquid in hoc vniuerso sub adspectum cadit, aut inquieto motu in orbem rapitur, aut perpetuo fluxu dilabitur, aut ortus obitusque vicissitudine fluctuat, aut denique (quod homini tribuitur à Prophetâ) *quasi flos egreditur, &*

Res naturales non præbent sui copiam.

Iob 14.

conteritur, & fugit velut vmbra, & numquam in eodem statu permanet. Quæcumque hîc videmus ac tangimus, in illis Plato non numerat quæ esse propriè putat. Fluunt enim, atque assiduâ diminutione atque adiectione sunt. Corpora nostra rapiuntur fluminum more: quidquid vides, currit cum tempore. Ego ipse, dum loquor ista mutari, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus, In idem flumen bis non descendimus. Manet idem fluminis nomen, sed aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm ceteris in rebus: sed illas quoque non minùs velox cursus præteruehit, vt numquam aut oculus aut intellectus iis solidè pascatur, sed raptim tantùm præteruolans hinc inde aliquid delibet, ne cognoscendi occasio (quam meritò præcipitem dixit Hippocrates) de manibus elabatur. Hirundines idcircò pernicissimo esse volatu tradit Plinius, quia cùm volando pascantur, & quæ iis in escam data sunt, muscæ scilicet culicesque, similiter per aëra volent: facilè hæc irrequieto motu suo venantibus elaberentur, nisi maiori hirundinum pernicitate vincerentur. Intellectus verò noster, cùm tantâ pernicitate naturas assequi non possit, lubricâ suâ inconstantiâ, continuoque motu, se priùs subducunt, quàm iisdem oculus, quantum satis est, animusque pascatur. Deus bone! quanta hinc vanitas, non tantùm earum rerum quæ humanæ cognitioni substernuntur, sed ipsius etiam hominis, elucescit? Qui licet à cedro Libani disputauerit vsque ad hyssopum quæ nascitur de pariete, &, tamquam exploratâ rerum naturâ, seipsum magnificè circumspexerit; vix est tamen, vt solidam alicuius rei scientiam profiteri possit; sed, si quid eius labori industriæque tribuendum est, doctam potiùs

Seneca Epist. 58.

Plinius lib. 10. c. 24. & 25.

tiùs ignorantiam, quàm veri nominis ſcientiam, illi concedam.

Interim non poſſum, quin ex hac non minùs rerum humanarum, quàm ſcientiarum vanitate, fructum aliquem decerpam, quem è ſimili tractatione percepit Seneca, qui ſic ad Lucilium, Quæris, inquit, mi Lucili, quid de iſtis capiam quæ modò tractauimus, remotis à reformatione morum? Quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quòd omnia iſta, quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ verè ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus faciem aliquam ferunt: nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt; & nos tamen cupimus, tamquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Mittamus animum ad ea quæ æterna ſunt, illa deſpicatui habentes quæ fluxa & caduca ſunt, quæque, vt mox docet Eccleſiaſtes, nihil nouum, nihil admiratione, nihil pretio dignum continent.

Res humanæ vt fluxa contemnendæ.

Seneca Epiſt. 58.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt. quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt.

10. Nihil ſub Sole nouum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt: iam enim præceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

NEQVIDQVAM *ſtimulis agit*
Ægreſcentem animum dira ſcientiæ
Prurigo, atque inhians nouis
Ieiunæ eſuries vana cupidinis.
Quiſquámne hæc reputet noua,
Quæ diu præteritis cognita ſæculis?
Miraris trifidâ face
Fumantes ſcopulos Acroceraunia,
Ætnæiſque vaporibus
Fuſcari igniferi lampadas ætheris?
Iam diu ſulphureo patres
In buſto Sodomæ conſimiles rogos
Spectarunt. Thetidem ſtupes
Spumoſi immemorem littoris, obſtreperæ
Vndæ ſeditionibus
Affectare patenti imperium ſolo?
Iam dudum imperioſiùs
Vndantis pelagi bruta volumina
Noëam nemorum iugis
Inuexêre ratem; cùm Libanitidum
Proteus æquoreum pecus
Cedrorum dedit intonſa cacumina
Depaſci, & maris incola
Nidis accipitres expulit alcyon.
An fors inſolitum putas
Suffoßis grauidæ viſceribus Rhea
Mundi arcana reconditi
Pænè è tartareis ſedibus erui?
Auri ſacra fames diu
Expulſa exilio ſidereis plagis,

Per

Per confinia Tartari
Reptauit, rutili prædæ inhians luti.
An fors' æmula montium
Luxu regifico ſurgere culmina, &
Moles molibus additas
Miraris liquidis nubibus obuias?
Jamdudum Iapeti genus
Affectans rutilis ſideribus viam,
Famoſo æquore Sennaar
Inſanis ſpeculam molibus extulit,
Tranſſcendens Hyadum lares,
Arctoæque niuis, raucaque fulminum
Regna. An forſitan aſſeris
Mentes ingenuis artibus inclytas
Accendiſſe ſcientiæ
Non comperta priùs lumina? Nil agis;
Cùm noſtri generis ſator
Diæ plaſma manus viribus ingenI
Diuinæ penetralia
Luſtrarit Sophiæ, multaque viderit
Inconceſſa nepotibus.
Nil ſub Sole nouum: ſed velut ætheris
Seruant excubiæ vices,
Alternisque perit ſideribus decor;
Et nunc Sol roſeum caput
Immergit Pelago, Leucothoës nouis
Nunc cunabula deſerit
Criſtatus radiis, nec tamen eſt nouus;
Sic terræ faciem nouat,
Alternatque vices orbita temporum:
Et quæ bruma peremerat,
Vitali reparat ſorte Fauonius;

E Sic

Sic quod corripuit prior
Ætas, & tenebris texit inertibus,
Ætas ſera nepotibus
Spectandum referet, ne tibi ſit recens,
Quod lux craſtina parturit.
An ſcire eſt animus poſtuma ſæcula
Quam rerum ſegetem dabunt?
Quam dilapſa retrò meſſuerit dies.

PROSA EXEGESIS.

TERTIVM hoc eſt Eccleſiaſtæ conſectarium, quod ex motu rerum naturalium, ortuſque & occaſus viciſſitudine colligit, *Nihil ſub Sole nouum.* Præſentiſſimum antidotum non tantùm aduerſus curioſam ſciendi pruriginem, ſed etiam aduerſus immodicos æſtus cupiditatum. Si enim nihil noui ſcientia labore ſuo conſequitur, meritò vanitatis ac dementiæ redarguuntur ij, qui corpoream hanc mundi molem curioſè perſcrutantes, tantâ ſuperbiâ efferuntur, ait Auguſtinus, vt inter aſtra, de quibus diſputant, cum Lucifero ſolium collocare videantur. Fruſtrà etiam ſunt, qui noua ſemper cupiditatibus ſuis fomenta conquirunt, ſi nihil admodum reperire eſt in hoc vniuerſo, præter ea, quæ antiquos voluptatis aſſeclas famelicos, ac beatitatis expertes reliquerunt.

Nihil in orbe nouum.

Curioſitas vana.

Auguſtinus de Moribus Eccleſiæ, cap. 21.

Sed priuſquam vero ſenſu verba Sapientis enucleem, ſequeſtrandus eſt mihi à cæcâ Philoſophorum quorumdam Epicureorum, Pythagoricorum, maximeque Stoicorum turbâ. Illi enim vt in poſterum eadem recurſura demonſtrarent, quæ præteritis ſæculis dilapſa ſunt, neſcio quæ non ſomnia venditarunt, neſcio quam non palingeneſiam, metempſychoſin, ecpyroſin,

Rerum naturalium reuolutio.

ſin, cataclyſmum, rerumque omnium reuolutionem finxerunt. Et hæc omnia magno Platonis anno futura pronuntiarunt? ſed huic anno vix certus ab illis annus aſſignatur. Iulius Firmicus hanc rerum omnium redintegrationem ac reuolutionem poſt trecenta millia annorum ait recurrere. Macrobius hunc annum Mundanum (ſic enim appellat) quindecim millibus annorum definit: Orpheus centum viginti millibus: Caſſander tricies ſexies centenis millibus. Salui ſunt: nihil timendum eſt, ne quis ſuperſtes eos mendacij redarguat.

Iulius Firmicus l. 3.

Lipſius l. 2. Phyſiolog. Stoicæ c. 22.

Redintegrationem ita fieri volunt Stoici. Cùm tempus aduenerit, ait Seneca, quo renouaturus ſe mundus exſtinguat, ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materiâ, vno igne, quidquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Et quidem repentino impetu. Nam, vt alibi ſcribit, natura ad originem rerum parcè viribus ſuis vtitur, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus; ſubitò ad ruinam, & toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus educatur & adoleſcit? at quàm nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas, hora ſubuertit. Momento fit cinis, diu ſilua.

Mundi exuſtio.

Seneca Conſol. ad Marciam.

Seneca l. 3. Natural. Quæſt. c. 27.

Diu nata momento pereunt.

Præmiſsâ igitur hac * ἐκπυρώσει, ſequitur * κατακλυσμός. Nullâ enim re aliâ exuſtæ res poterant renaſci, ait Firmicus, & ad priſtinam faciem formamque reuocari, niſi admixtio eſſet, & concretus puluis fauillarum, omnium genitalium ſeminum conciperet fecunditatem.

* exuſtione,
* diluuium.

Mundi diluuium.

Hinc deinceps palingeneſia, orbiſque non tam nouus, quàm poſtliminio idem renaſcens. Non enim ſemper ea licentia erit vndis, ait Seneca, ſed peracto exitio generis humani, extinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterùm aquas

Mundi regeneratio.

Seneca l. 3. Quæſt. c. 19.

terra ſorbebit, & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur: omne animal ex integro generabitur: dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus.

Imago futurorum ſunt præterita.

Sed faceſſant hæc bella commenta, & gratuita otioſorum ſomnia. Non ea mens eſt Eccleſiaſtæ, cùm dicit, *Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt*; ſed imaginem ſpeculumque futurorum vult eſſe præterita, & eadem ratione redhibitionem præteritorum velut in imagine vult eſſe futura. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducet: hiems cedit, at referent illam ſui menſes. Solem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Pars cæli leuatur aſſiduè, pars mergitur: & eadem in terris rerum viciſſitudo, veterumque reſtauratio. Quod vſque adeò verum eſt, vt ne illa quidem, quæ ſingularia, inuſitata, & vſque ad miraculum portentoſa, aut etiam fabuloſa habentur, abſque gemellis in hac rerum circumuolutione reperiantur. Fabulis non pauci adſcribunt Platonicum in Atlantide inſulâ diluuium: vti & alterum Deucalioneum Poëtis tantopere decantatum; & Mexicanum illud, cuius meminit Lupus Gomara. Sed fidem illis adſtruit nouum illud Mexicanum, quod à triennio contigiſſe accepimus. Et vt de portentoſis flammarum eruptionibus aliquid attingam, vidi ante annos quinque montem Veſuuium, vinetis agriſque aruis amœniſſimum, ſimul ac fecundiſſimum; vt fabulæ, quàm hiſtoriæ, mihi propius viſum fuerit, quod de flammis eius ac cineribus ſcribunt Strabo & Columella: ſed profectò antiqua prodigia cumulatiſſimè repræſentauit annus præteritus, cùm ingenti boatu tantam cinerum ac fauillarum vim eructauit, vt agris oppidiſque ad multa paſſuum millia vaſti-

Seneca Epiſt. 36.

Strabo l. 5. Columella l. 10. c. 14.

vastitatem intulerit; aëremque tam liuidis, igneis, sulphureisque nebulis texit, vt vicina Neapolis Gomorrheum aliquod incendium, aut extremum iudicij diem instare suspicaretur.

Quòd si ea quæ magnitudine eximia sunt, aut genere ipso singularia, non tamen absque exemplo sunt, nec ita inusitata, vt non prioribus sæculis paria contigisse commemorentur; quanta est eorum vanitas, qui si quid studio iudustriaque non cuiuis obuium videntur assecuti, cum Archimede discursantes clamant, Εὕρηκα, εὕρηκα; aut ita magnificè de se sentiunt, tamquam si latentem in Democriti puteo veritatem, aut scientiam aliquam terris hactenus inauditam, in lucem protulissent? Quid enim, amabò, dicent, quod non dictum priùs? aut quam nouam terris parturient scientiam, cùm nullum sit in orbe nouum scientię obiectum? An verò maiora sibi ad comparandas scientias naturæ gratiæque præsidia, quàm priscis illis θεοδιδάκτοις, & qui ab ipsis rerum incunabulis propiùs absfuêre, vindicabunt? præsertim cùm effetis hac ætate corporum sensuumque viribus, animi quoque vigor non parum defloruerit?

Scientia nulla noua est.

Norint igitur scioli illi, nouitatis admiratores, & ætatis suæ stolidi præcones, non defuisse antiquis sæculis, siue qui Theologiæ, siue qui Philosophiæ aut Astrologiæ laude floruerint. Primus enim, qui ceterorum parens, idem & Magister fuit Adamus, cui etiam geminæ illæ columnæ siderum ac scientiarum notis insculptæ à Iosepho tribuuntur. Hic cùm Mathusalæ conuixerit annis ducentis octoginta duobus, omnem illi diuinam humanamque scientiam tradidit. Rursus Noë cùm Mathusalæ synchronus fuerit annis omnino sex-

Scientiarum origo.

Iosephus l.1.Antiq. c 4. Pineda in Salomon. Prçu. l.3.c.27.

ſexcentis, facilè huic fuit omnem ſapientiæ ſcientiæque rationem nepoti ſuo tranſſcribere. Denique cùm Noë Abrahamo conuixerit annis quinquagintaſex, reſtat vt docendi munus ac poteſtas ab eodem deuoluta ſit ad Abrahamum; ex quo deinceps antiquitas ac fama ſapientiæ ad Chaldæos Ægyptiosque redundauit. Hos deinde Græcorum primipili magnis itinerum facultatumque diſpendijs iuêre conſultum. Denique nullum pænè fuit ſæculum, cui non ſua laus ac ſplendor ſapientiæ debeatur. A quâ dum nouitatis ſtudio, vanæque gloriæ cupiditate, ad auia deuiaque deflectunt noſtri temporis hæretici, & vana ſui cerebri commenta libentiùs exoſculantur, quàm vnanimem Patrum Conciliorumque conſenſum; Deus bone! quas non peſtes orbi Chriſtiano, quæ non opinionum portenta pepererunt?

Nouitas periculoſa.

Tolerabilior eſſet hic nouitatis pruritus in ſcientiis naturalibus, ſi intra naturæ terminos ſubſiſteret. Sed videas ita nonnullos Copernici alicuius, aut Galilæi, ſomnia adorare, vt de veritate ſacrarum Litterarum citiùs, quàm de eorum pronuntiatis, ambigant. Quemlibet, inquiunt, ſenſum habeat illud Eccleſiaſtæ, *Oritur Sol, & occidit, terra autem in æternum ſtat;* dummodò verè pronuntiarit Copernicus cælum ſtare, terram perpetuo motu in orbem rapi. Quâ tandem ratione ducti? Quia nimirum, ſtante Copernici ſententiâ, ſalua ſunt phænomena. Quid tum verò? An minùs erunt ſalua, ſi Eccleſiaſtæ ſententiam venerati, cælum mobile, terram ſtabilem poſuerimus? En quàm leui momento à tritâ maiorum ſemitâ ſcioli noſtri deſciſcant.

Præſertim in ſacris Litteris.

At, inquiunt, pulchrum eſt, nouis repertis opibus ingenium locupletare, & non inſtar ouium torrentem

Docto-

Doctorum ſequi. Vaniſſimi homines! dum nouitate maximè delectantur, non aduertunt, ſe vetera Pythagoræ & Ariſtarchi dogmata refodere, quæ à melioribus Philoſophis iam diu exploſa & ſepulta, ſub terrâ computruerunt: vt omittam, eos grauiſſimæ Eminentiſſimorum Cardinalium ſub PAVLO V. cenſuræ ſubiacere. Adeò ſemper verum eſt illud Senecæ:

Conſtitit nulli via nota magno.
Ite quà tutum populo priori.

Seneca in Medæâ.

Longè profectò conſultiùs Lacedæmonij Timothei Mileſij citharam in pœnam ad ſciadem ſuſpenderunt, quòd quatuor fidibus additis, nouam Muſicæ formam inuexiſſet: quod numquam in Republicâ fieri ſine legum, & quidem præcipuarum, mutatione, cenſebat Plato. Nec feliciùs ſua nouitas Ptolomæo Lagi ſucceſſit: qui cùm Ægyptiis camelum Bactrianam, toto corpore nigram, hominemque bicolorem inter ſpectacula produxiſſet, totius in ſe multitudinis indignationem concitauit, non immeritò iudicantis, pulchra atque concinna nouis ac turpibus eſſe præferenda.

Pauſanias in Laconicis.

Plato Dialog. de Iuſtitiâ.

Cauſſin. l. 4. Polyhiſt. Sym. 63. ex Luciano.

Similiter vanitatis arguuntur diuitiarum mancipia, & voluptatis aſſeclæ, qui noua ſemper cupiditatum fomenta ſomniant: quaſi in permutatione malorum aliqua poſſit ineſſe beatitas, quæ vni ſolidorum bonorum poſſeſſioni contingit. Fuerunt olim diuites, ſed infelices: voluptatis aſſeclæ, ſed infames ac turpes: ambitioſi, ſed in ſummis honoribus viliſſima mancipia. An noua plus ad beatitatis ſummam momenti habitura exiſtimant? aut poſt tot condimenta feſſo voluptatis ore delibata, poſt tot cupediarum artifices atque opifices, quot olim protulit Imperium Romanum, aliquid in orbe putant eſſe noui? Quid, obſecro, poterunt com-

Cupiditas fruſtrà nouum pabulum quærit.

comminiſci, quod non olim compertum atque exploratum fuerit Apiciis, Æſopis, Claudiis, Vitelliis, Heliogabalis? Quæ fercula menſis apponent, quæ non olim comprehenderit ingens ille ſub Claudio Mineruæ clypeus? Quas verò auaritia nouas explendæ cupiditati vias aperiet, ſi ne ſubterranei quidem ſpecus, & ipſa inferorum ſuburbia (hac ætate non minori periculo, quàm induſtriâ, ſubterraneis cuniculis perluſtrata) priſcis ſæculis intacta atque inexplorata fuerunt? Atqui auctor eſt Aſclepiodorus, demiſſos olim quamplurimos à Philippo Macedone in metallum vetus, olim deſtitutum, vt explorarent, quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus; an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: nec reperiſſe illos quidquam, præter ingentia flumina, & conceptus aquarum inertium vaſtos, & ſub æternâ nocte vacua multorum dierum itinera. Vnde perſpicuum eſt, ſæculum noſtrum non vitiis nouis, ſed iam antiquitus traditis laborare; nec ætate noſtrâ primùm auaritiam venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris à naturâ meliùs obſtruſa perſcrutatam: ſed ante Philippum etiam Macedonem Reges fuiſſe, qui pecuniam in altiſſimas vſque latebras ſequerentur; & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum poſſet noctium dierumque peruenire diſcrimen. Quòd ſi nihil noui, neque ad explendam ingenij curioſitatem, neque ad extinguendam cupiditatum ſitim, hominum aſſequi poſſit induſtria, nónne vanus eſt omnis noſter in perſcrutando labor, qui dies noctéſque ſollicitos nos habet atque exercitos? Quid eſt igitur, quod labores noſtros tantopere exſtimulat in hac vitâ mortali, & ſpem facit inueniendæ alicuius nouitatis? Alia ſcilicet

Seneca l. 5. Natural. quæſt. capite 14.

licet non minor hac vanitate vanitas, quòd nimirum antiqua illa, quæ refodimus, iam dudum obliuione sepulta sunt; quod est quartum Ecclesiastæ consectarium.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. II. Non est priorum memoria: sed nec eorum quidem, quæ posteà futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo.

METRICA PARAPHRASIS.

EXCVTE *prisci scrinia sæcli:*
Vetera agnosces, quæ noua reris.
Sed nos æui rota præcipitans
Ad Letheos abripit haustus:
Et velut horâ truditur hora,
Luxque fugacem lucem interimit;
Sic quod lapso tempore gestum est,
Quæ ponè subit, proterit ætas.
Vbi tot clari decora ingenij,
Quot multiplici sapiens partu
Charæ soboli fudit Adamus?
Vbi nunc artes, quas cælesti
Propius fonti diuite venâ
Protulit æuum? Tot vbi heroës
Inclyta nati sidera mundi?
Vbi Noæam mersa tulerunt
Sæcla carinam, vix bis denos
Numero ex omni nouisse datum est.

I nunc, factis porrige famam:
Famam ingenio, famamque opibus,
Famam intrepidâ molire manu:
Cuncta immemori nocte recondet
Sera vetustas. Age corticibus
Insere amores, vt cum tiliis
Nomina crescant: saeua securis,
Nemorum celsis inimica comis,
Longum tiliis inuidet aeuum.
Pario titulos marmore sculpas;
Dum tempus edax monumenta terit,
Obsita titulis saxa fatiscunt.
Si mors saxis tiliisque venit,
Quis victuris credere chartis
Vitae satagit labilis vmbram?
Si post cineres faenora vitae
Serâ affectas laude nepotum;
Altera tandem te fata manent.
Postuma quidquid proferet aetas,
Postuma rursus proruet aetas.

PROSA EXEGESIS.

Obliuio vanitatē gloria famaq; ostendit.

QVARTVM hoc est Ecclesiastae consectarium, quod ex caducâ rerum creatarum naturâ, fluxuque perpetuo deducit, praeteritorum scilicet saeculorum omnium obliuio: quâ luculenter eos vanitatis redarguit, qui semimortuam in terris nominis immortalitatem sectantur. Quae quidem vanitas plerisque hominum, ac praesertim optimis quibusque, & ad virtutem natis, fucum facit, dum amplissimum virtutis praemium esse gloriam arbitrantur, & mortali immortalitatem non esse contemnendam. Quinimò, si M. Tullium audi-

audimus, nullam virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: quâ quidem detractâ, quid est, inquit, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, tamque breui tantis nos laboribus exerceamus? Certè si nihil animus præsentiret in posterum; & si, quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat; atque admonet non cum vitæ tempore dimittendam esse commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. Licuit otioso esse Cn. Pompeio, licuit C. Cæsari, licuit aliis infinitis, qui se totos Reipublicæ tradiderunt: sed nimirum inhærebat in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum. Quid Q. Curtium commemorem, qui se pro patriæ incolumitate deuouit? quid morte, quàm triumpho illustriores Decios, animæque magnæ prodigum Paulum? qui numquam tam vile corpus habuissent, nisi gratâ posterorum memoriâ se consolati fuissent.

Omnes laude ducimur. Cic. pro Archiâ Poëtâ.

Prætermitto Noëmi posteros, qui in campo Sennaar non aliâ de causâ insanas illas Babylonicæ turris substructiones moliti sunt, quàm vt nomen suum æternitati consecrarent. Prætermitto ceteros, qui vt se aut scientiarum luce, aut artium inuentis, aut præclaris in Rempublicam meritis, illustriores redderent, vitam infinitis laboribus vigiliisque confecerunt. Quâ potissimùm ratione ducti? Viderunt scilicet, vitæ breuem esse cursum, at gloriæ sempiternum. Felices, si ad veri Dei cultum, solidamque virtutem potiùs, quàm

Genes. 11, 4.

Gloria æterna quærenda.

ad gloriam, virtutis vmbram, sua studia curasque retulissent: aut, si tanta erat dulcedo gloriæ, non eam ambiuissent, quæ, cùm hominum laude nutriatur, toties intermoritur, quoties ipsi præcones morte extinguuntur; sed eam potiùs, quæ maior est popularis vrnæ suffragiis, quam Deus virtuti destinat, quam ipsa æternitas semper intuebitur. Nam cetera quidem humana sunt, id est, fragilia, caduca, mortalia, & vt in tempore nata, sic temporis legibus obnoxia, & cum tempore interitura. Vt non iam fabula sit illa tantopere à Poëtis decantata Saturni (quem Χρόνον vocant) edacitas, cùm nihil in tempore ortum acceperit, quod non aliquando conficiat atque consumat vetustas. Vbi nunc horti Babylonis pensiles? vbi Creticus labyrinthus? vbi nobilissimum illud Mausolæum, amoris fideique coniugalis monimentum? vbi pyramides Ægyptiæ, quæ supra viginti terræ iugera basi suâ texerunt? vbi Rhodius colossus, ingentes sub pedibus onerarias in portum transmittens? vbi denique hæc ipsa turris Babel, cuius paulò antè meminimus, quam Noëmi posteritas velut æternitati famæque postumæ consecrauit? Nescio an vllum tot miraculorum vestigium sit inuenire, præter hoc vnum, quod in re simili producit Boëtius:

Humana omnia caduca.

Vide Radetum li. 1. Manualis.

Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen litteris.

Boëtius libro 2. Consol. Metro 7.

Atqui hoc ipsum est, inquiunt, in quo plus ad immortalitatem præsidij, quàm in saxis & marmoribus repositum esse confidimus, scripta scilicet doctorum virorum monimenta. Certè hanc contentionem instituere non dubitat Horatius, dum ita sibi applaudit:

Exegi monimentum ære perennius,

Horat. li. 3. Carmin. Odâ 30.

Rega-

Regalique situ pyramidum altius:
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Poßit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, aut fuga temporum.

Sed falsum est. Quàm multa litterarum monimenta sic interierunt, vt ne fragmentum quidem vllius schedij sit inuenire? Quis vel epigraphen vmquam vidit illorum librorum, quos Noë, diuinarum humanarumque litterarum professor, teste Beroso, partim Armenis, partim Italis (apud quos Iani nomine consecratus est) reliquit? Quis vel corrosum vetustate fragmentum inuenit sapientiæ Themanitarum? Quis vel codicem vnicum in lucem protulit ex illo celeberrimo Dabirenorum archiuo? Quid nobis residui fecerunt sapientes Taneos & Mempheos? quibus in ciuitatibus celeberrimæ Ægyptiorum Academiæ floruerunt, quas studiorum causâ Musæus, Orpheus, Dædalus, Homerus, Solon, Lycurgus, Thales, Pythagoras, Plato, Democritus frequentarunt.

Litterarum monimenta peritura.

Berosus lib. 3. Antiquit.

Pineda Salomone præu. lib. 3. c. 27.

Et quis dicat, plus vitæ vigorisque Græcorum ac Romanorum scriptis fore, quàm Chaldæorum? Si nutrices illæ scientiarum Athenæ nihil præter vastitatem ac solitudinem ostendunt, quid alumnis eius futurum existimamus? Neque verò est, quòd Romani Scriptores chartis suis æternitatem promittant, quam Imperio dare non potuerunt. Et si non paucæ Ciceronis aut Senecæ lucubrationes in spongiam temporis incubuerunt, quis reliqua eorumdem opera exempti iuris esse pronuntiabit?

Vana est igitur illa Scriptorum immortalitas, & inane chartis illitum nomen. Veniet & illis sua dies, quæ aut extremam Europæ vastitatem, aut præteritorum

Litteratorũ immortalitas vana.

ſæculorum barbariem, & politioris litteraturæ obliuionem reducet. Et vt melior nobis fortuna, quàm Aſiæ Africæque, contingat, hoc ſaltem cum Senecâ confidenter aſſeram: Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet: pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque ſilentium abitura, obliuioni reſiſtent.

Seneca Epiſt. 21.

Vera gloria quærenda.

Si politiora quoque ingenia in idem ſilentium tandem abitura ſunt, quid reliquum eſt, quo beatæ æternitatis veræque immortalitatis cupidos conſoler, niſi hæc vna cohortatio, vt humanæ laudis fumulos deſpicatui habentes, iuſtitiam colant, impietatem deteſtentur: ac tum demum ex hiſce diuinis oraculis ſummo animi ſui ſolatio diſcant, quid inter beatam iuſtorum æternitatem, vanamque nominis immortalitatem interſit. *In memoriâ æternâ erit iuſtus.* Et: *Nomen impiorum putreſcet.*

Pſal. 111, 7. Prou. 10, 7.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Ego Eccleſiaſtes fui Rex Iſraël in Ieruſalem,

13. & propoſui in animo meo quærere & inueſtigare ſapienter de omnibus, quæ fiunt ſub Sole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in eâ.

14. Vidi cuncta, quæ fiunt ſub Sole, & ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus.

15. Peruerſi difficilè corriguntur, [a] & ſtultorum infinitus eſt numerus.

[a] *Alij*, quia ſtultorum infinitus eſt numerus, *qui validiùs exemplo trahũt, quàm induſtria peruerſa corrigentium.*

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

HVMANAE *quicumque cupit molimina vitæ,*
Ingenij fetus, desudatosque labores,
Et vigiles curas, & anhelo pectore vota
Discere, & implexum studiis pugnantibus orbem;
His animum dictis, facilesque accommodet aures.
Me quondam Solymæ sceptrum, ac suprema potestas
Impulit Isacidûm, mentem his aduertere curis
(Sic decuit, sic fata homini præscripta tulerunt)
Dum regnj è speculâ facies simul vrbis & orbis
Luminibus subiecta stetit: dum nubila circum
Dispulit atra fauor Sophiæ, quæ obducta tuenti
Mortales hebetare solent caligine sensus.
Ecce autem primis obtutibus area Circes,
Et cortis penetrale dedit spectacula. Vidi
Plurima sub dominâ meretrice gementia monstra:
Prædones vlulare lupos, frendere leones,
Cænosas grunnire sues, queis toxica morum
Horribiles rictus, atque ora dedêre ferarum.
Parte aliâ insudans operi malesana iuuentus
Sisyphio impellunt nisu reuolubile saxum.
Parte aliâ summis fugientia flumina labris,
Tantaleamque sitim, delusaque vota fatigant.
Hic vbi fumosas nebulas, atque aëra prensat,
Deceptis vacuas satians amplexibus vlnas
Ixion, frustrà Iunonia gaudia sperat.
Hîc vbi festa strepunt, genioque cutique litatur,
Aspidis oua coquunt, ruptoque putamine virus
Sorbile in exitium stupefacta sub ilia condunt.
Quos argutari pedibus, radiumque Mineruæ
Alternare vides, fragile hi subtemen arachnes

Visce-

Visceribusque imis manantia tabida fila
In telam cogunt: nequidquam hoc stamine vestes
Vanaque moliti nudis solatia membris.
Hi vacuum per inane plagas & retia tendunt
Solliciti captare Notos: hic spumea bulla
Quæ tenui tumet à calamo, palatia Regum
Picta ferens, pueris spectacula ludicra præbet.
Pars hominum potior vano delusa sopore,
Irrita dum portis Morpheus effundit eburnis
Somnia, ridentis fortunæ dona per vmbras
Aut videt, aut vidisse putat; frustrataque tendit
Brachia in amplexum, fugitiuaque gaudia captat;
Aut latas inter mensas spumantia potat
Maßica, deliciisque famem procul arcet opimis.
At simul excußi pellunt ludibria somni,
Mox eadem notat ora fames, aretque sub imâ
Fauce sitis, turpique casâ stabulatur egestas.
Hei mihi! quàm vanis mortales pascimur vmbris!
Perfida sors auidos ludit, spes lactat inanis,
Conterit ossa labor, fallit sopor, improba vota
Destituit vita, erectasque cupidine mentes
Quot studia exercent, totidem tormenta fatigant.
Nec potis est sapiens salebroso tramite vitæ
Palantum frænare gradus: ruit incita turba
Præcipiti titubans distorta per auia gressu.
Torrentem frustrà castiges margine ripæ,
Arctoas tepefacta niues vbi soluerit vnda;
Oppositas vincit moles, cumulosque volutat
Vndantes: ita contemptrix dementia fræni
Exemplo ruit in præceps, numerumque secutos
Damna iuuant stultos, & amat nocitura phrenesis.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

OLIM Democritus & Heraclitus, non infimæ notæ Philoſophi, res humanas velut è ſpeculâ contemplantes, diſparibus eas calculis & affectibus condemnarunt. Quidquid in oculos incurrerat, lacrymis deplorabat Heraclitus; contrà verò, quoties in publicum proceſſerat, omnia cum riſu explodebat Democritus: huic omnia, quæ agimus, ineptiæ, illi miſeriæ videbantur. Vtramq; in hoc opere perſonam induiſſe videtur Eccleſiaſtes, dum velut è ſpeculâ ſedulus explorator mortaliũ ſtudia, reſq; omnes caducas ac perituras contemplatus, in aliis vanitatem riſu dignam, in aliis afflictionẽ animi lacrymis proſequendã ineſſe denuntiat.

Humana cuncta aut riſu aut lacrymis digna.

Hoc nimirum decet Eccleſiaſten, quem velut ſpeculatorem domus Iſraël diuina prouidentia conſtituit, vt buccinâ det ſignum, pericula denuntiet, diſtorta morum corrigat. Sed & Regum hoc inprimis munus ac Maieſtatem decet, quos paſtores populorum etiam Homerus indigetauit. vt neque otioſum ſit, neque myſterio vacet, quòd cenſorem generis humani acturus, tam operosè noſter inculcat Eccleſiaſtes, *Ego Eccleſiaſtes fui Rex Iſraël in Ieruſalem.* Reges enim velut ſpeculatores pro ſalute atque incolumitate ſubditorum dies noctesque excubant: illis, vt ait Cicero, beata ciuium vita propoſita eſt, vt ſit opibus ampla, copiis locuples, virtute inſtructa. Illorum eſt, optimis legibus atque inſtitutis ordinare Rempublicam. Denique ſi Principis munus ſuis momentis expendimus, ipſe ſpirans quædam lex eſt, ſapientiæ, Politicæ præſertim Ethicæque, ſacrarium, imago virtutis, &, vt verbo cuncta complectar, exemplar Dei in terris.

Regum eſt pro populo excubare. Ezech. 33, 4.

Vide I. Lipſij Diſſertat.

Rex eſt imago Dei in terris.

G Talem

Plutarchus lib. ad Principem indoctum.

Talem describit Principem Plutarchus libello ad Principem indoctum. Iustitia, inquit, est legis finis, lex Principis opus, Princeps Dei imago omnia dirigentis. Neque is opus habet Phidiâ qui eum fingat, aut Polycleto, aut Myrone; sed virtutis operâ seipsum quàm simillimum Deo fingit, iucundissimumque spectatu opus, ac diis charissimum.

Regi iustitia sceptrũ esto, non fulmen.

Huic deinceps ius & æquum, rectamque rationem pro sceptro porrigit, non fulmen, non tridentem; quo schemate nonnulli se pingi ac fingi iubentes, stultitiam suam inuidiæ exposuerunt. Succenset enim Deus tonitrua & fulmina radiorumque proiectus imitantibus: qui verò virtutes eius æmulantur, eorum studia promouet, eosque suâ æquitate, iustitiâ, veritate ac mansuetudine impertit; quibus nihil quidquam est in terris aut in cælo diuinius, ac ne ipsa quidem perpetuitas atque æternitas. Non enim ob vitæ tempus beatus est Deus, sed potiùs virtutis principatu.

Salomon rex sapiens & iustus.

Talem fuisse initio regni sui Salomonem, testantur sacræ Litteræ: talem etiam extremâ ætate fuisse, vel ex hoc ipso libro par est credere. De exordio regni Salomonici locuples testis est Regum historia, in quâ sic orat Salomon: *Domine Deus, tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum.* Et: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam,* vt mihi instar peritissimi Iurisconsulti perpetua sit assessor, *mecumque sit, & mecum laboret, vt sciam, quid acceptum sit apud te.* Ac Deus quidem huic voto cumulatissimè respondit, dum ait: *Quia postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium, ecce dedi tibi cor sapiens & intel-*

3. Reg. 3, 7.

Sap. 9, 4.

Vers. 10.

3. Reg. 3, 11.

intelligens, in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit. Hac ille sapientiâ dotatus, simulque muneri suo satisfaciens, *Proposui*, inquit, *in animo meo quærere & inuestigare de omnibus quæ fiunt sub Sole.* Cuiusmodi autem deprehendit hominum studia? quas curas? quas occupationes? *Vidi*, inquit, *cuncta quæ fiunt sub Sole, & ecce vniuersa vanitas*, quam rideat Democritus, *& afflictio spiritus*, quam deploret Heraclitus.

Et verò si quis hoc tempore speculam cum Ecclesiaste conscenderit, orbemque vniuersum mentis oculis fuerit peruagatus; quid inter homines homine dignum inueniet? Possidonius inter humanæ vitæ exercitationes quatuor artium genera ponebat: vulgares siue sordidas, ludicras, pueriles, & liberales; solas autem liberales homine dignas, sed & solas ab hominibus neglectas: Seneca magnam vitæ nostræ partem affirmat elabi malè agentibus, dum luxui, ac libidini, ceterisque vitiis indulgemus; maximam nihil agentibus, dum otio ac ignauiâ, maximeque somno consumitur; totam aliud agentibus, dum tempus quod virtuti Deoque debetur (& quod non Deo tempus debetur?) rebus externis vanisque dilapidatur.

Hominum occupationes vanæ.

Seneca Epist. 1.

Descendamus ad singula. Alium insatiabilis tenet auaritia, alium superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet, alius inertiâ torpet: alium defatigat ex alienis arbitriis suspensa semper ambitio, alium præceps mercandi cupiditas circa omnia maria terrasque spe lucri deducit: quosdam militiæ tempestas absorbet, numquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios: sunt quos ingratorum cultus & obsequia voluntariâ seruitute consumant. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut odium suæ detinuit: plerosque

Seneca de Breuit. vitæ, c. 2.

quę nihil certi ſequentes vaga,& inconſtans,& ſibi diſplicens leuitas per noua conſilia iactauit, adeò verum eſt illud Poëtæ:

Exigua pars eſt vitæ, quam nos viuimus.

Ceterùm quidē omne ſpatium non vita,ſed tempus eſt.

Sed miſſos faciamus illos, qui cum aduersâ fortunâ luctari videntur: illos nunc intueamur, quorum felicitas menſura votorum eſt. Quàm multi ſunt, quos acerbiùs diuitiæ,quàm imperioſi cuiuſlibet heri dominatus exercet? Quàm multorum eloquentia quotidiano oſtentandi ingenij ſtudio ſanguinem educit? Quàm multos Imperij faſcibus conſpicuos intolerabilis fori curiæque ſeruitus ſibi eripuit? Sed nulli turpiùs occupati ſunt, quàm effeminati illi, qui vino, voluptatibus ac libidinibus ſe manciparunt. Nam auari quidem, licet flauo delectentur luto, & ambitioſi, tametſi vanos honoris fumos ſuſpiciant, ſpecioſè tamen inſaniunt: & qui bellis delectantur, aut odia exercent iniuſta, viriliùs peccant: at in Venerem ventremque proiectorum inhoneſta labes eſt. An non meritò hæc hominum ſtudia vnâ vanitatis cenſurâ iugulat Eccleſiaſtes? Quid enim ex his omnibus eſt, quod animos noſtros, ad æterna natos, ſolidè poſſit oblectare? Quid non futile plenumque vanitatis? Quæ verò merces, quæ ſpes aut res diurnis illis nocturniſque curis, vigiliis, laboribus rependitur? Nónne quot huius mundi rerumque caducarum admiratores, tot Ixiones, tot Siſyphos,tot Tantalos, tot aranearum telæ textores enumeres? Nónne quot voluptatis aſſeclas,tot Circeæ cortis ſues,aſpidum oua ſorbillantes, ſomnio denique beatos inuenias.

Felicitas mundi vana.

Iſa. 59.

Mundi ſtultitia immedicabilis.

Quæ cùm per ſe deploranda ſunt, tum nihil indignius, quàm quòd tantis malis nulla fieri poſſe medicina

cina videatur. Omnino tanta malorum est peruicacia, vt quod sibi aliquando contigisse fatetur D. Augustinus, aduersus medicinam insaniant, quâ ad sanam mentem poterant adduci, & instar mortis reformident à fluxu inueteratæ consuetudinis restringi, quâ contabescunt in mortem. Frustrà hîc sana consilia suggeras, frustrà virtutis pulchritudinem commendes, frustrà rationem in consilium aduoces; plus possunt inolita consuetudo, ac turba peccantium. Nimirum non ex legum aut rationis præscripto, sed ad exemplum turbæ præeuntis vita instituitur; neque tam quà sit eundum, quàm quà eatur, attenditur. quasi multitudo veritatis ac sanctitatis norma sit; cùm tamen contrà turba pessimi sit argumentum. Neque enim tam benè agitur cum rerum naturâ, vt pluribus optima probentur. Sed nos receptui canamus, & explosâ inutilium curarum vanitate, cum Ecclesiaste dispiciamus, an plus aliquantò felicitatis ac dignitatis in scientiarum splendore deprehenderit.

Augustinus lib. 8. Confess. cap. 7.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientiâ, qui fuerunt ante me in Ierusalem: & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici.

17. Dedique cor meum vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque & stultitiam: &

 agno-

agnoui quòd in his quoque esset labor, & afflictio spiritus:

18. eò quòd in multâ sapientiâ, multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & laborem.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAECVMQVE *sceptra Regiæ gestent manus,*
Quoscumque fasces publicæ Atlantes rei
Cincti clientum obnoxio cœtu ambiant,
Quamcumque palmam spondeat Martis fauor,
Quascumque merces institor vagus petat,
Cuicumque lucro plebis insudet labor,
Quæcumque studia nobiles animæ colant,
Quæcumque curæ lancinent pectus; tamen
Pila vanitatis turba mortalis sumus,
Ventisque pretium facimus, & fumo, & nihil.
Quin & reuulso si quis infami iugo,
Et vanitate colla calcatâ erigit,
Aut vana vulgi studia doctrinæ face
Ex arce mentis despicit; lætus nouâ
Sophiæ repertâ luce dum plaudit sibi,
Se vanitatis laqueat incautum plagis.
Sic ego peragrans mente terrarum sola,
Et quidquid ambit aureum Phœbi iubar,
Inanitatis arguens, dixi gemens:
En fama nomen gemmeis nostrum vehit
Sublime bigis, meque conspicuo locat
Mundi theatro. Multa penetraui inclytæ
Vigore mentis nocte diu cæcâ abdita;
Et corde toto adnixus expendi vias,
Quà vera virtus arduos gressus regit,

Quà

Quà ſtultus error deuio titubat gradu:
Palmamq́ue Sophiæ laude præ cunctis tuli
Solymæ coloris. Eſtne qui tantum decus
Magno paciſci renuat erectum ſupra
Scientiarum verticem excelſo pede,
Vt mentis explorare, quo virtus gradu
Vitiumq́ue conſtet, quiſve ſit rerum modus?
O nulla veri nominis felicitas!
Quod antè rebar ſorte mortali altius,
Id vanitatis damnat exhauſtus labor,
Et mille mentis, nomen infauſtum, cruces.
Nam ſi quis adytis ambiat Sophiæ pedem
Inſerre, & orbis noſſe quod gremio latet;
Fremit ambientes millies ludi manus,
Quas veritati tendit optatæ. Velut
Celſi Niphatis vertice, aut Niſæ iugis
Cùm tigris orba liuet irarum notis,
Cuius tenellos fors Achæmenio Duci
Ludibria fetus abſtulit trepidans eques,
Furit illa, curſu concito anteuolans leues,
Zephyro marito quàm ſibi propior, Notos;
Donec ſubinde vitreis propter viam
Deluſa ſphæris tendit incaſſum pedes,
Imaginiſque fallit amplexu obuiæ
Sobolis amorem. Noſter haud alio dolor
Animum cruentat vulnere, & pectus coquit
Auidum ſciendi. Nempe pro ſapientiâ
Prenſamus vmbras, ſpemq́ue lactatam fugax
Imago ludit. Nube ſi pulsâ tamen
Lux aliqua menti ſidus inſinuet ſuum,
Et veritatis radiet optatum iubar;
Pluria capaci monſtrat ignorantiæ

Latere

Latere gremio, nulla quæ ſatis dies
Eruderabit. Truditur dies die,
Et cura curam gignit: exhauſtus labor
Geminat laborem; poſtque tot curas tamen
Siquid didicimus, nec caret fructu labor,
Hoc ſcimus vnum, ſcire nos penitùs nihil.

PROSA EXEGESIS.

Salomon ſcientiæ cupidus.

DAMNATIS Eccleſiaſtes humanæ vitæ laboribus, vaniſque curis & cogitationibus, ad animum liberalioribus ſtudiis relaxandum, omnique ſcientiarum genere excolendum, ſe contulerat: & facultatem eius deſiderio parem ſubminiſtrabat eximium quoddam ſapientiæ lumen eius animo diuinitus infuſum; & materiam ſuppeditabat orbis terrarum, quà latiſſimè patet, vniuerſus. Itaque nihil intentatum, nihil inexploratum reliquit, ſed omne politioris litteraturæ, ſolidiorìſque doctrinæ genus, à primis litterarum elementis ad ſummum vſque ſapientiæ diuinæ apicem peruagatus eſt. Non quòd prima litterarum elementa excogitarit (hanc enim inuentionem apud Hebræos, Suidas Setho, Philo Abrahamo, Theodoretus Moyſi tribuunt, apud Græcos verò Cadmus omnium pænè conſenſu hac laude celebratur) ſed tamen in partem etiam venit huius gloriæ, cùm Arabicum, vt vocant, Alphabetum, linguamque cultiſſimam, quam Arabicam Orientalem vocant, excogitârit.

Pineda in Salomon. præu. lib. 3. c. 11.

Deinde cùm ex libro Sapientiæ perſpicuum ſit, diuinitus illi infuſam facultatem ſententiosè, copiosè grauiterque dicendi, ad miraculum vſque exterarum gentium, quæ, vt habet Regum hiſtoria, vndique venerant ad audiendam ſapientiam Salomonis; cui dubium

Sap. 7, 7. ex verſione Tigurinâ.

Salomon orator eximius.

3. Reg. 4, 31.

bium esse potest, quin summorum Oratorum virtutes, quas enumerat M. Tullius, quasi totidem flumina, in hoc vnum eloquentiæ pelagus confluxerint? Itaque neque Socratis in eo suauitas desiderata est, neque subtilitas Lysiæ, neque acumen Hyperidis, neque vis Demosthenis, neque grauitas Africani, neque lenitas Lælij, neque iucunditas Catuli, neque varietas Cæsaris, neque, vt hoc etiam addam, Ciceronis exquisitissimorum verborum sententiarumque delectus.

Cicero li 3 de Oratore.

Nihil iam dico, quantopere amœnissimis Poëtarum studiis fuerit delectatus, cùm eâ ætate vixerit, quâ summi illi Græcorum non magis Poëtæ, quàm Theologi, Linus, Amphion, Orpheus, Musæus, nonnullæque Sibyllæ floruerunt, & ipse quinque millia Odarum conscripserit, quas, paucis exceptis, nobis omnes tempus inuidit.

Salomon Poëticâ delectatus.

3. Reg. 4. 32. secundùm LXX.

Nunc vt ad altiores disciplinas gradum faciamus, Rationalem Philosophiam in eo maiorem agnoscit Clemens Romanus, quàm in omni Sophistarum sapientiâ. Astrologiæ scientiam illi negare non possumus, cùm id ipse de se testetur, & eius ætate Ægyptij & Chaldæi, quibuscum perpetuum Iudæis intercessit eruditionis commercium, fuerint Mathematicarum disciplinarum scientissimi.

Salomon Philosophus & Astrologus.

Clemens Romanus lib. 1. Constitution. cap. 6.

Sap. 7, 18.

De Architecturâ nihil attinet dicere, cùm in oculos omnium celeberrimi illius templi incurrat imago, quòd non tantùm orbis miraculum fuisse testatur Villalpandus, sed etiam absolutissimum exemplar, vnde in omnem posteritatem optima ædificandi præcepta promanarunt.

Salomon Architectus.

Villalpandus in Ezechielem.

Physiologiæ immensam esse contemplationem, ait Plinius, si quis æstimet varietatem, numerum, flores,

Plin. li. 18. c. 1.

Salomon naturalis scientiæ peritus.

odores coloresque & succos herbarum, quas salutis aut voluptatis hominum gratiâ terra gignit; & Xenophon apud Ciceronem, nihil orbi tam regale videri, quàm studium agriculturæ, contendit: atqui omne hoc studium complexus est Rex sapientissimus, cùm, vt habet diuina Pagina, *disputauit super lignis* & plantis, *à cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete.* Et fauebat huic studio altissima pax, quæ semper, vti Cereris nutrix, ita mater ac magistra totius agriculturæ esse consueuit: adeò, vt multò venustiùs ac veriùs falce, aratro ac vomere potuerint insigniri scuta Salomonis, quàm Achillis illius apud Homerum clypeus; cui, vtpote homini bellicoso, non plus debebat agricultura, quàm verni flores Boreæ, aut maturæ fruges continuis imbribus.

3. Reg. 4. 33.

Homerus Iliad. δ.

Salomon Medicinæ & Magiæ peritus.

Rerum naturalium cognitioni annexa est Medicina, & Magia naturalis. Quæ autem in his facultatibus scripto consignauit Salomon, ea de medio sustulisse Ezechiam, auctor est post Eusebium Cedrenus, ne populus in reconditis naturæ miraculis plus præsidij sibi, quàm in Deo repositum esse duceret.

Cedrenus in Compend. Hist.

Salomon Iuris & Oeconomiæ peritus.

De Iuris ac legum peritiâ Sectione præcedente dictum est. Porrò Oeconomia Salomonis, quæ velut Politicæ quædam lacinia est, tantopere in stuporem rapuit Reginam Saba, vt conspectis palatiorum ædificiis, Regiæ mensæ ferculis, ordine ministrantium, vestibusque, pincernis, & holocaustis, attonitæ similis, & quasi exanimis substiterit.

3 Reg. 10.

Salomon Theologus.

Sed hæc omnia, quemadmodum accessu Solis euanescunt minora sidera, ita prorsus offundantur atque intereant necesse est, si cum saluberrimis vitæ

ac

ac morum præceptis, diuināque sapientiâ, quæ passim in eius Operibus elucet, conferantur; quâ non tantùm dies noctesque animum excoluit, sed eamdem etiam, excitatâ in vrbe Regiâ, atque adeò in ipsâ Sionis arce, academiâ, professus est.

Pineda Salom. præuio lib. 5. c. 28.

Quæ omnia nisi ita magna esse fatear, vt ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit; nisi ita splendida, vt reliquorum toto orbe sapientium gloriæ tenebras offundere videantur, amens sim. Et tamen in his omnibus nihil, præter laborem & afflictionem animi, perpendit Ecclesiastes. Quid ita verò? Quia, inquit, *in multâ sapientiâ, multa* est *indignatio; & qui addit scientiam, addit & laborem.* Indignationem tribuit sapientiæ, laborem scientiæ. Bellè, præclarè, subtiliter. Cùm enim sapientia in peruestigatione rerum diuinarum, longeque à sensuum commercio remotarum versetur, quoties aut in mysteriorum profunditate mens hallucinatur, aut inani veritatis vmbrâ deluditur; non absque causâ, postliminiò deprehensis erroribus, indignatur in rebus diuinis tantum esse caliginis. Scientia verò, tametsi facilior est & clarior, quia tamen ita multiplex est & varia, ac propemodum infinita, nullam quietis partem homini sciendi cupido relinquit, sed laborem serit ex labore.

Sapientia scientiaq; vanitas.

Quòd si tantum vanitatis in iis studiis deprehendit Ecclesiastes, quæ & solidum animæ pabulum continent, & quibus temperanter vsus est; quid tandem futurum est intemperantibus illis difficilium nugarum helluonibus, qui nec veræ sapientiæ gustum habent, & in puerilibus tricis, futilibusque nodis enodandis, ætatem, sanguinem, succumque consu-

Vanitas inutilium studiorum.

munt? Dubitare certè nemo poteſt, quin operosè nihil agant, qui litterarum inutilium ſtudiis detinentur. Græcorum iſte morbus fuit quærere, quem remigum numerum Vlyſſes habuerit, priórne ſcripta ſit Ilias an Odyſſea, ſimileſque nugas plauſibiles: quæ cùm ſciuntur, aut ſciri exiſtimantur, verboſos, intempeſtiuos, & ſibi placentes faciunt, & ideò non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacanea didicerunt. De quibus non inſcitè Martialis:

Seneca de Breuitate vitæ, c. 13.

Turpe eſt difficiles habere nugas:
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Martialis l. 2. Ep. 95.

Didymus ille Grammaticus, qui ab aſſiduitate laboris Χαλκέντερος, id eſt ferreis viſceribus, dictus eſt, quatuor millia librorum ſcripſiſſe dicitur. Miſer, ſi tam multa ſuperuacanea tantùm legiſſet. In his de patriâ Homeri quæritur, in his de Æneæ matre verâ: in his, libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit, ceteraque eiuſdem farinæ, quæ vel cum pectoris quadam conuulſione egerenda eſſent, ſi quis in ſtomachum tranſmiſiſſet. Miſerrimam Tiberij diligentiam in hiſtoriæ fabularis inquiſitione vſque ad ineptias ac deriſum, narrat Suetonius. Nam & Grammaticos (quod genus hominum præcipuè fouebat) eiuſmodi ferè quæſtionibus experiebatur, Quæ mater Hecubæ, quod Achilli nomen inter virgines Scironis filias fuiſſet; quid Sirenes cantare conſueuiſſent. Fuit etiam ætate noſtrâ florentiſſimæ cuiuſdam in Italiâ vrbis Archiepiſcopus, vir doctus & grauis, apud quem ſi de Theologiâ diuinâque ſapientiâ ſermones intuliſſes, ſubitò frontem corrugare, ſupercilium attollere, denique manifeſtis indiciis iſtiuſmodi orationem auerſari:

Seneca Epiſt. 88.

Suetonius in Tiberio, cap. 70.

Lælius Biſciol. lib. 3. cap. 1.

ſari: ſi verò de modalibus, earumque conuerſionibus ac mixtionibus, de actione & reactione, verba faceres, explicare mox frontem, exultare, triumphare gaudio. Si opus, quod de modalium conuerſione ſcripſerat, familiaribus probaſſet, tantis incedere lætitiis, ac ſi magnum Turcarum Imperatorem ad fidem Chriſti religionemque conuertiſſet. Miſera certè curioſitatis ſuæ mancipia, & viles litterariæ ſcientiæ candidatorum animæ, quorum dementiam non minori iure quis explodat, quàm procorum illorum apud Homerum, qui, relictâ Penelope, conuertêre ſe ad ancillas: ſic enim illi, neglectâ rerum dominâ ſapientiâ, ardent tantùm in eius adminiſtris. O miſeri! quos abiecta imò noxia curioſitas perpetuo quaſi piſtrino exercet, & laborem ex labore nectens, ita difficilibus nugis detinet, vt Deo ac ſaluti operam dare vix vnquam poſſint.

Deplorat hanc præpoſteram ſciendi cupiditatem D. Hieronymus, ad Damaſum ita ſcribens: Sacerdotes Dei, omiſſis Euangeliis & Prophetis, videmus Comœdias legere, amatoria Bucolicorum verſuum verba canere, tenere Virgilium; & id quod in pueris neceſſitatis eſt, crimen in ſe facere voluptatis. In pueris id eſſe neceſſitatis, ſed magnæ tamen miſeriæ, teſtatur D. Auguſtinus; quòd nimirum adhuc puer plus æquo fabuloſis illis tragiciſque affectibus tribuerit, oblitus interim ſui ac ſalutis: Tenere cogebar, inquit, Æneæ neſcio cuius errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia ſe occidit ob amorem, cùm intereà meipſum in his à te morientem, Deus meus, vita mea, ſiccis oculis ferrem miſerrimus. Quid enim miſerius miſero non miſerante ſe-

Hieron. ad Damaſum.

Aug. lib. 1. Conf. c. 13.

ipſum, & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam, non flente autem mortem ſuam, quæ fiebat non amando te Deus, lumen cordis mei. Si hanc miſeriam deplorauit Auguſtinus, quæ neceſſitatis erat, quanta cæcitas eſt illorum, qui eâdem tamquam voluptate paſcuntur?

Quid igitur cenſes? dicet aliquis. An cum Licinio Imperatore, qui litteras Reipublicæ peſtes vocabat, abolenda eſſe litterarum ſtudia? aut cum Ludouico XI. Gallorum Rege, qui filium Carolum VIII. non plus Latinè voluit efferre poſſe, quàm hæc verba: Qui neſcit diſſimulare, neſcit regnare? Minimè verò: ſed eatenus hæc ſtudia conducibilia eſſe iudico, ſi ad ſolidiores ſcientias viam ſternant, ſi animos virtuti ac ſapientiæ præparent, non in puerilibus rudimentis detineant: nunc verò quis non pernicioſa iudicet, cùm totum hominem, omnemque ætatem ſibi vindicent? Tantum enim negotij faceſſit exitiabilis illa curioſitas, tot homini labores creat ac moleſtias, vt ſibi æternæque ſalutis negotiis vacare numquam adlubeſcat. Mors interim aliud agentibus nullam moram indulget, nec gradum ſuſpendit, cui, velimus nolimus, vacandum eſt.

Aurelius Victor.

Aemilius lib. 10.

Litterarū ſtudia altioribus ſcientiis ſubſeruiāt.

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT SECVNDVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. I. Dixi ego in corde meo: Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi quòd hoc quoque esset vanitas.

2. Risum reputaui errorem: & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?

METRICA PARAPHRASIS.

DICEBAM: *Si tanta moues fastidia, Phœbe,*
Si tantum Sophiæ munera fellis habent;
Ite leues hederæ, contractæ præmia frontis,
Doctaque quæ cingis tempora, Daphni vale.
Nil mihi vobiscum est, Helicon & Cyrrha valete,
Vndaque, quam fodit pes volitantis equi.
Este procul curæ, durum genus; ite Camœnæ:
Pulpita cum libris in mare ferte Noti.
Tuque ades, ô domitrix curarum, blanda voluptas,
Tuque ô Bacche pater; iam tua castra sequor.
Sparge merum pateris, laticemque inuerge sacratum;
Lætitiæ facimus, sparge Lyæe merum,

Ipsa

Ipsa Venus nato veniat comitata, volentque
Hanc circum teneri, ludicra turba, ioci.
Quid moror hîc fragilis decerpere lilia vitæ,
Dum roseis ætas vernat amœna genis?
Euge anime, Assyriâ madeant tibi tempora nardo,
Et croceo stillet mollis ab imbre coma:
Euge, sonent citharæ, digitoque impulsa loquaci
Dulce animet carmen fila canora lyræ.
Euge dapes dapibus, Saliaribus adiice mensis,
Eoi prædas Occiduique maris.
Murenæ lactes, cerebellaque phasidos, & quæ
Regia Iunonis fercla ministrat auis,
Ambrosiæque fauos, quos educat Indica canna:
Non faciunt stomacho fercula trita meo.
Sic ego deliciis satur, impuræque Diones
Victima, lenæo gurgite mersus eram,
Vt sese, plaudensque alis, & flumine mersans
Proluit Icario sidere tactus olor;
Et velut amphibius liquido sub gurgite gemmas
(Quas pascunt rores, fœtaque concha parit)
Scrutatur Malabar: sic gurgite deliciarum
Mortalis voti rebar inesse caput.
Hei mihi, quàm falsâ luduntur imagine sensus!
Irrita quàm vanum somnia mittit ebur!
Non hîc norma boni, non vitæ summa beatæ,
Non saties voti, non adamata quies.
Ergo vbi lux pulsâ sese extulit aurea nocte
Ingemui laqueis implicuisse caput.
O fallax Siren! ô perfida lena, voluptas!
Hei mihi, quot blandâ nubila fronte tegis!
Sub risu abscondis lacrymas, sub melle venenum,
Vt celant Paphiæ spinea tela rosæ.

Quid

Quid Cytherea iuuat, si sæuiùs odit amando,
Aspera blanditiis, ac truculenta iocis?
Quid prosunt Regum, dispendia dulcia, mensæ,
Quod fuit in votis, si venit inde minùs?
Quidve voluptatis fuco delusa sagina,
Si quantum hæc pœnæ, non habet ipsa fames?
Nectare & ambrosiâ pascantur, & ilia tendant,
Tantale siue tuis, siue Corinthe tuis;
Proxima deliciis iungunt fastidia gressum,
Porrigit atque epulis nausea lassa manum.
Et tamen est aliquis, qui suspicit Orgia mundi?
Qui celebrat mediis ludicra festa malis?
Non benè sollicito veniunt de pectore risus,
Non benè mœrenti fingitur ore iocus.
Sardoæ veluti mala gramina pastus arator
Ridet, & in risu tristia fata trahit:
Sic risus perimunt, humanaque gaudia fallunt,
Et restat Nemesis scena pianda manu.
Frange toros, cape serta, iocos fere, cinnama sparge,
Prome dapes, induc Cyprida, plaude choros;
Exiget & Bromius pœnas, & sæua Dione,
Et magè nequitiæ conscia corda suæ.

PROSA EXEGESIS.

SAPIENTER est illud à D. Bernardo pronuntiatum: Nulla verior miseria, quàm falsa lætitia. Postquam enim diu hominem beatitatis cupidum vmbris, ac ventis, & inani specie lactauit, tandem ieiunum ac famelicum, ne dicam cicutâ aut herbâ Sardonicâ, ceterisque noxiis repletum, & à beatitatis metâ, quam sibi præfixerat, longissimè aberrantem destituit. Expertus est hoc magno suo malo noster Ecclesiastes, cui aptari

Bernard. lib. de Grat. & lib. arb.

Voluptas vana.

Voluptas Salomonem eneruauit.

Seneca Consolat. ad Helui. possunt illa Senecæ verba de C. Cæsare, quem, inquit, natura videtur edidisse, vt ostenderet, quid summa vitia in summâ fortunâ possent. Postquam enim superbissima illa opera templi ac palatij ad miraculum vsque excitasset, & in summâ rerum omnium affluentiâ viueret; tandem otio deliciisque eneruatus, eò turpitudinis prolapsus est, vt non contentus septingentis primariis ac trecentis secundariis vxoribus, innumeras prætereà adolescentulas (quas pellices & scorta nominat D. Hieronymus) explendæ libidini suæ surrogarit. Ac demum totus effeminatus, atque à mulieribus in transuersum actus, in omnium vitiorum cœno volutatus est; vsque adeò, vt plusquam belluinâ ingratitudine vero Deo, qui tam beneficum se ac liberalem exhibuerat, contempto, vxorum idolis sacrificauerit, & fortasse dæmonibus etiam per magiam sese obligarit. Heu miser! *Dedisti maculam in gloriam tuam.* Et quis scit, an facti pœnitens à Deo misericordiam sis consecutus? Sed quoniam libet optima sperare, aliorum potiùs exempla, quorum funestus fuit exitus, ad explicandam deliciarum vanitatem, & peruersa stultorum gaudia, in medium producam.

3. Regum 11, 3.

Cant. 6, 7.

Hierony. Epist. 132. ad Vitalé.

Delrius libro 1. Disq. Magic. c. 5.

Eccli. 47.

Cleopatra luxus.

Prodeat igitur inprimis Cleopatra Ægypti Regina, quæ non tam iure iudicioque, quàm conuiuiorum luxu decertatura ad Antonium venit deliciis luxuque diffluens. Sic autem iter suum instituit. Sedebat in mediâ triremi sub aureâ vmbellâ, Deam aliquam repræsentans. Stipabant vndique lectissimæ virgines Nympharum ornatu, quæ aureis thuribulis Cydni ripas omni odoramentorum genere perfundebant. Quid multa? Conuiuiorum sumptu prouocans Antonium, inter cetera fercula planè opipara planeque Regia, vnio-

Vide Lipsij Admiranda li 4. c. 7.

vnionem, quem aure dextrâ gestabat, singulare naturæ opus, ducentis quinquaginta millibus Philippæorum æstimatum, acri aceto liquefactum absorbuit. Sed cùm alia fercula huius conuiuij non exprimantur, nos è luxu Romano cetera suppleamus.

Inuentus est aliquando Romæ Cato Censorius, qui post bellum Punicum secundum, conspecto æui sui luxu, publicè questus est, non posse saluam esse vrbem, in quâ piscis vnus pluris quàm bos væniret. mullus is fuit, quem nos barbum aut regulum marinum vocamus. Sed profectò nihil vidisti Cato. Pluris apud posteros tuos fuit mullus vnus, quàm decem boues, ducẽtis scilicet & quinquaginta Philippicis æstimatus.

Luxus Romanorum. Lipsius de Magnitud. Rom. li. 4. cap. 7.

Sed parua sunt hæc præ Clodij Æsopi tragici histrionis patinâ, quindecim millibus Philippicorum taxatâ, in quâ posuit aues cantu aliquo aut humano sermone vocales, nullâ aliâ inductus voluptate, nisi vt in his imitationem hominis abligurirẽt. Sed omnium portentiosissima fuit ingens illa Vitellij patina vigintiquinque millium Philippicorum impensis condîta. In hac autem scarorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes à Carpathio vsque, fretoque Hispaniæ per nauarchos ac triremes petita commiscuit.

Plinius libro 35. cap. 12.

Suetonius Vitellio cap. 13. Plin. li. 35. cap 12.

Quid nunc reliquam deliciarum pompam explicem? Malo eam è Panegyrico Theodosio recitato discatis. Delicati illi parum se lautos, inquit, putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuâ in gemmis capacibus glacie falerna fregissent. Horum gulæ angustus erat orbis noster: appositas enim dapes non sapore sed sumptu æstimantes, illis demum acquiescebant, quas extre-

Latinus Pacatus in Paneg.

imus Oriens, aut positus extra Romanum Colchus Imperium, aut famosa naufragiis maria misissent. An plura desideratis? Adiiciam in supplementum Nomentanum & Apicium, altissimos nepotum omnium gurgites, cum fastidio in mensis suis omnium gentium animalia recognoscentes. Vide hos eosdem, inquit Seneca, è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes. Mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus: & ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo Luxuriæ parentatur.

Seneca de Beatâ vitâ, c. 11.

Voluptas fallax.

Quid tandem videtur? an non hic apex est humanæ felicitatis? Dicat is, qui non inani cogitationis gustu imbutus, de deliciis ac voluptatibus philosophatus est, sed iisdem penitus immersus, nil nisi exploratum ac reipsâ compertum scripto consignauit. *Risum*, inquit, *reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Et meritò quidem ita pronuntiauit, nec ob vnam causam. Primùm enim, quantus error est, ab iis rebus sperare felicitatem, quæ non tantùm ita inanes sunt, vt famelicum semper destituant beatitatis appetitum; sed etiam ita perniciosæ, vt funesto tandem exitu lacrymas sint daturæ.

Deliciæ inanes & fallaces.

Isaiæ 65, 12.

Inanitatem deliciarum, & frustratoriam illusionem, diuina illa apud Prophetam Oracula disertè loquuntur. Quia, inquit, *quæ nolui elegistis. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibent, & vos sitietis.* Et quid mirum? cùm ea sibi pabula delegerint, quæ nullâ ex parte infinitæ desiderij nostri capacitati respondent. Itaque videas hos tales inter epulas ac vina pallentes, & inter Musicum concentum futuro exitio suo præsago præ-

præficoque gemitu præludentes. Quam enim tandem plerique illorum, quorum antè meminimus, vitæ ſuæ dedere cataſtrophen? Miſeram profectò & miſerabilem. Quid, obſecro, voluptates ac libidines Antonio & Cleopatræ profuerunt, qui rebus deſperatis, fortuniſque omnibus euerſi, violentas ſibi manus intulerunt? Nec melior fortuna Vitellium excepit: qui etiam laqueo per Viam ſacram raptatus, cœnoque ac ſtercore conſpurcatus, minutiſſimis tandem ictibus apud Gemonias excarnificatus eſt. Apicius denique ſcientiam popinæ profeſſus, cùm duos milliones auri cum dimidio comeſſationibus abliguriſſet, tandem ære alieno preſſus, rationes inſpicere coactus eſt, inuenitque ſuperfuturum ſibi centies ſeſtertiûm: & velut in vltimâ fame victurus, ſi centies ſeſtertio, id eſt ducentis quinquaginta millibus Philippicorum vixiſſet, vitam veneno finiuit. O miſerum, cui ducenta quinquaginta millia Philippicorum extrema fuit paupertas!

Sueton. in Vitellio c.17.

Seneca Conſolat. ad Heluiã, c. 10.

Altera ratio cur errorem nominarit Eccleſiaſtes profanum illud gaudium, quod ex vſu deliciarum exiſtit, hæc eſt, quòd deliciæ corporis animæque vires prorſus eneruent, ac virtutibus peſſumdatis, rectæ rationis lumen extinguant. Fieri enim nullâ ratione poteſt, vt vbi crapula dominatur, ibi ſobriæ cogitationi ſit locus. Etenim ſi Tullio credimus, imò & Auguſtino, vt maximus eſt quiſque voluptatis motus, ita eſt inimiciſſimus Philoſophiæ. Congruere enim cum cogitatione magnâ voluptas corporis non poteſt. Delectatio enim ſenſum, ait Ambroſius, ſenſus mentem captiuam trahit. Serpit itaque contagione quadam hoc venenum: nec minori probro, quàm exitio, ad imas vſque corporis animæque fibras ſeſe inſinuat. Quemad-

Voluptas perniciosa.

Auguſtinus li.4. contra Iulianum Pelag. c.14.

Ambroſius lib. de Paradiſo.

Eusebius Emissenus Homiliâ de Epiphaniâ.

modum enim, inquit Eusebius Emissenus, quando humore & scabie cutis corporis vitiatur, ex vitio cutis corruptio carnem exulcerat, ab exulceratione verò carnis prurigo titillat; ita per oblectationem malorum de negligentiâ proficit culpa, & de luxuriâ crescit illecebra, & pereuntem perditio plus delectat, quia voluptas transacta non satiat, sed suo vsu magis exercetur vitiorum cupiditas, quàm finitur; & sectatorem suum, numquam consumenda, consumit.

Deliciæ libidinem pariunt.

Sed cùm omne vitiorum genus in animo velut in agro deliciis stercorato, vinoque immodicè irrigato, instar densæ cuiusdam segetis aut siluæ luxuriet, nihil tamen vberiùs crescit, magisque virtutes suffocat, quàm libido: siquidem, teste Hieronymo, esus carnium, & potus vini, ventrisque saturitas seminarium est libidinis. Addit Clemens Alexandrinus, vt in re rusticâ maneamus, vino efferuescente, mustum iuuentutis transilire fines pudoris. Non Ætnæ ignes, inquit idem Hieronymus, non Vulcania tellus, non Veseuus aut Olympus tantis ardoribus æstuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, ac dapibus inflammatæ. Quid iuueniles dico medullas? nónne hac arte filiæ Lot parentis iam ætate grauis nefarios amplexus furatæ sunt? Audite, ait Origenes, quid perpetret ebrietas: audite, quantum facinoris designet temulentia. Ebrietas decipit, quem Sodoma non deceperat: vritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non vsserat. Et hanc tantam pestem delicias arbitrantur? hanc risum vocant & gaudium? Meliùs profectò philosophatus est Ecclesiastes, postquam hanc capitalem generis humani pestem magno suo malo expertus est. *Risum*, inquit, *reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?*

Hierony. lib. 2. in Iouinian.

Clemens lib. 2. Pædag. c. 2.

Hieron. ad Furiam.

Orig. in Genes. Hom. 5.

Sed

Sed restat tertia ratio, quæ profanum omne gaudium condemnet erroris, quòd nimirum in exilio hîc degimus, non in patriâ; in valle lacrymarum, non in amœnissimo monte cælestis Sionis. Quod dum plerique mortalium minùs considerant, & obuiis mundi deliciis se passim ingurgitant, ac profanâ voluptate dissoluunt, veræ beatitatis semper expertes, & à cælestis patriæ domicilio extorres, in varios errores, Vlyssæis non absimiles, abripiuntur. Aut enim fallacis mundi suadelâ deliniti, ad Sirenum scopulos adhærescunt, aut momentaneâ dulcedine inescati, in Lotophagorum deserto littore computrescunt; aut Circæo voluptatis poculo fascinati, brutorum stabulis mancipantur. O quantò sapientiùs illi, qui præsentis conditionis & calamitatis suæ conscij, cum exulibus Israëlitis illud Dauidicum vsurpant: *Super flumina Babylonis, illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur Sion.* Et quamuis ad lætitiam subinde excitentur, illud cum gemitu reponunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terrâ alienâ?* tantum abest, vt profanis voluptatibus gaudiisque dissoluantur. Quæ cùm ita sint, nec quidquam habeant terrenæ voluptates, quo famem desiderij nostri expleant, cùm sint vanissimæ; sed potiùs velut Circæum quoddam poculum, aut porcorum siliquæ, animos nostros obbrutescere faciant; cùm denique tristissimum hoc exilium nos patriæ cælestis admoneat: illud mihi consultissimum videtur, vt quisquis huius vitæ deliciis se incautus ingurgitat, dum se patriâ extorrem, & velut famelicum ad porcorum siliquas redactum considerat, cum Prodigo Euangelico tandem saniora meditetur, & dicat: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hîc fame pereo! Surgam, & ibo ad patrem*

Voluptas à conditione vitæ nostræ discrepat.

Psal. 136, 1.

Vers. 4.

Lucæ 15, 17.

trem meum, & vitæ prioris errore damnato, repudiatiſque voluptatum illecebris, ad ſanctioris vitæ conſilia, veræque ſapientiæ ſtudia me conuertam. Præſtitit hoc Eccleſiaſtes, dum ſubiunxit:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 3. Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitaremque ſtultitiam, donec viderem, quid eſſet vtile filiis hominum: quo facto opus eſt ſub Sole numero dierum vitæ ſuæ.

METRICA PARAPHRASIS.

O QVAM *faciles ille bimater*
Delenifico melle Thyoneus
Stolidis fucos oblinit! O quot
Fronte ſerenâ nubila condit!
Dum lætitiæ vult eſſe parens,
Heu quot lacrymas, quot bella parit!
Aſpice Lapithis mota bimembri
Prælia turbâ. Nec Biſtonibus
Mitior Euan, cùm lætitiæ
Furioſa ſcyphos vertit in arma.
Quid nunc miſerum Penthea memorem,
Cui Baſſarides thyaſos inter
Feſtoſque iocos viſcera thyrſis
Laniaſſe ferunt? fruſtrà Bacchus
Cos ingenij, fruſtrà Suadæ

Filius

Filius audit, potiùs mentis
Vile sepulchrum, fœdaque dicas
Balnea linguæ. Quid titubantes
Mænadum adinstar memorem gressus?
Quid secreti prodiga corda,
Luminaque vdo natitare mero?
Quid deliri somnia capitis,
Dum mendicus diadema crepat,
Dum strata solo sidera cernit,
Miraque vacuum per inane geri?
Singula versu claudere longum est.
Vbi Lenæi splendent latices,
Nubila mens est. Hominem ex homine
Tollit Iacchus. Tanta Lyæi
Damna videnti decretum animo
Fixumque stetit Bromij castris
Efferre pedem, signaque Sophiæ
Neglecta sequi, stultaque stolidis,
Et bacchanal linquere Bacchis,
Donec radius lucis obortus
Tutum vitæ signaret iter,
Ac monstraret quid sit rebus
Vtile nostris, dum mortales
Labilis horæ rota præcipitat.
Nam quis dubio tramite vitæ
Iusti ac recti rimatur iter?
Turba exemplo, non iudicio,
Vitam instituit. Non quò ratio,
Cynosura ratis, sed quò vulgi
Abripit æstus, vela reguntur.
O quæ fragili puppe Leandro
Freta sulcanti, tollat amicos

Seſtias ignes! Quis labyrinthos
Inter & vndas mihi Dædaleas
Humeris pennas aptet! Et ô quis
Ariadneo perplexa notet
Compita filo! vel quis potiùs
Fauor æthereus, qui Niliacis
Quondam Iſacidas profugos regnis
Rutilæ duxit lampade nubis,
Simili curſum ſplendore regat!
Si teſqua facem deſerta petunt,
Heu quò tendet per tot vitæ
Salebras nullo mens cæca duce?

PROSA EXEGESIS.

SI quis deliciarum ac ebrietatis incommoda ſecum accuratè perpenderit, nihil mirabitur, Eccleſiaſten, virtutis ac ſapientiæ cupidum, hæc turpitudinis caſtra deſerüiſſe. Viderat enim, in regno voluptatis nullum eſſe virtuti locum; contrà verò, ebrietatem indomitis cupiditatibus vitiiſque omnibus fræna relaxare. Semel enim peſſumdatâ, quæ inordinatis cupiditatibus obſtabat, verecundiâ, in lucem, quidquid mali latebat, emergit. Itaque libidinoſus, inquit Seneca, ne cubiculum quidem expectat, ſed cupiditatibus ſuis, quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido. Adiice illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut turbine aliquo circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, dum efferueſcit

Ebrietas omnia vitia prodit.

Seneca Epiſt. 83.

uescit merum, ac viscera ipsa distendit. Omitto cetera, quæ recensere longum esset.

Vnum persequor quod ad rem præsentem facit, nihil tam inimicum esse sapientiæ studio, quàm ebrietatem. Quid enim sapientiæ tam contrarium est, quàm dementia? Quis autem ignorat, nihil aliud esse ebrietatem, quàm dementiam voluntariam; nec aliter à phrenesi, quàm temporis breuitate, distingui? Certè vt quàm mitissimè cum Plutarcho sentiamus, insaniæ contubernalis est ebrietas. Vbi enim regnat ebrietas, ait Petrus Rauennas, exulat ratio, intellectus obtunditur, consilia deuiant, iudicia subuertuntur, atque adeò, vigore mentis oppresso, totus homo alieni iuris efficitur. Quare repudiandum est illud, quod apud Macrobium legimus, velut solis Saturnalibus dignum, Fomitem quemdam atque ignitabulum ingenij virtutisque esse, si mens & corpus hominis vino flagret.

Ebrietas inimica sapientiæ.

Plutarchus lib. de Garrulit.

Petrus Rauennas in Serm.

Macrobius lib. 2. Saturnal. c. 8

Non ignoro, ex iis, qui studia vtcumque coluerunt, non paucos immodico vino deditos fuisse: nam, vt suprà dixi, disputatur inter Philologos, ebriosior Anacreon an libidinosior fuerit. Et

Poëtæ nonnulli & Philosophi vino dediti.

Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma
Prosilijt dicenda. ———

Horatius l. 1. Epist. ad Mecænatem.

& Cratinus cùm ebrius Comœdias scriberet, vinum Poëtis vice generosi equi dicebat esse. Denique ipse Philosophiæ parens Socrates, si quando ad bibendum in conuiuiis adigeretur, omnes exhauriendis calicibus vincebat. Scio etiam, inter Stoicorum paradoxa illud numerari, sapientem numquam esse ebrium, quantumcumque se vino ingurgitet. Sed non obscurè profiteor, nihil mihi negotij esse cum istiusmodi insanientis sapientiæ consultis, quos non vnum vitæ probrum

Lipsius Manuduct. lib. 3. cap. 18.

apud posteros notauit. De veræ sapientiæ studio(quam nunc Philosophiam Christianam nominamus) omnis mihi dissertatio est.

Ad hanc postliminio adspirans Ecclesiastes, *Cogitaui*, inquit, *abstrahere à vino carnem meam, vt animum transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam.* sapienter non vni tantùm sibi, sed omnibus præcipiens, iis qui solidæ virtutis veræque sapientiæ studio accenduntur, non tantùm vinum atque ebrietatem, sed quidquid ad delicias ac voluptates pertinet, penitus esse repudiandum. Itaque de recessu inprimis cogitans, ait Seneca, non Canopum eliget sapiens (quamuis neminem Canopus vetet esse frugi) sed ne Baias quidem, quia diuersorium vitiorum esse cœperunt. Non corpori tantùm, sed moribus etiam salubrem locum eligere debemus. Quid, quòd Plato, vt moribus salubrem eligeret, corporibus elegit insalubrem, dum in horrido atque obscuro Academi luco Academiam instituit, vt locus ipse non minimam Philosophiæ partem, mortis dico meditationem, ante oculos constitueret? Nec dubium est, quin idem propositum fuerit D. Bernardo, dum pleraque cœnobiorum suorum in locis palustribus fundauit. Idem etiam B. Brunoni, qui ad iacienda cælestis huius Philosophiæ fundamenta, horridam & incultam Carthusiæ solitudinem Gratianopolitano Episcopo diuinitus ostensam delegit. Quid enim necesse est Baiis, exempli gratiâ, ebrios videre per littora discursantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia, quæ velut soluta legibus luxuria non tantùm peccat, sed publicat? Id agere debemus, vt irritamenta voluptatum quàm longissimè fugiamus. Vna Hannibalem hiberna soluerunt:

Sapienti fomenta voluptatũ vitanda.

Seneca Epist. 51.

Laërtius in Platone.

Surius in Vitâ Brunonis.

Seneca ibidem.

runt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruarunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt.

Nobis quoque militandum eſt; & quidem genere militiæ, quo numquam quies aut otium datur. Debellandæ ſunt voluptates, quæ in ſæua quoque ingenia tyrannidem exercuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quàm dura ſit virtutis palæſtra, ſciet nihil delicatè, nihil molliter faciendum. Quorſum enim militi fomenta voluptatum? Corpus aſſuetum tunicæ, loricæ onus nôn ſuſtinet: caput opertum linteo, galeam recuſat: mollem otio manum durus exaſperabit capulus: nimia amœnitas animos effeminat; fortior miles ex confragoſo venit. Hoc ſibi propoſitum habuit nobile illud Chriſtianæ Philoſophiæ exemplar Hieronymus, qui veræ ſapientiæ cupidus, in vaſtam ſolitudinem ſeceſſit, omneſque à ſe voluptatum illecebras abdicauit: ac ne ſic quidem ſatis vitiorum pericula declinauit. Non me pigebit eius verba, tametſi prolixiora, ſubnectere. O quoties, inquit, in eremo conſtitutus, & in illâ vaſtâ eremi ſolitudine, quæ exuſta Solis ardoribus, horridum Monachis præbet habitaculum, putabam me Romanis intereſſe deliciis? Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant ſacco membra deformia, & ſquallida cutis ſitum Æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nudâ humo vix hærentia membra collidebam. Ille igitur ego ſcorpionum tantùm ſocius & ferarum, ſæpè choris intereram puellarum. Pallebant ora ieiuniis, & mens deſideriis æſtuabat. In frigido corpore, & ante hominem ſuum iam carne præmortuâ, ſola libidinum

Miles Chriſtianus voluptatem fugiat.

Hieron. ad Heliodorum.

Idem ad Euſtochiũ, de Virginit. ſeru.

incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad IESV iacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum ineditâ subiugabam. Memini me clamantem diem crebrò iunxisse cum nocte; nec priùs à pectoris cessasse verberibus, quàm rediret, Domino imperante, tranquillitas. Si tantam passus est luctam horridus ille solitudinis incola, qui omnia vitiorum fomenta procul habebat; nónne meritò Ecclesiastes animum à vino ceterisque deliciis existimauit abducendum, vt sapientiæ studio vacare posset?

Neque otiosè subiungit (vt illud etiam ad extremum breuiter attingam) *donec viderem quid vtile esset filiis hominum, quo facto opus est sub Sole numero dierum vitæ suæ.* Quibus verbis non obscurè declarat, seriam de ratione vitæ ineundâ consultationem animum requirere ab omni temulentiâ quàm alienissimum.

Ebrietas inidonea consilio capiendo.

Scio quidem apud Persas in more positum fuisse, inter pocula de rebus maximi momenti consultare: sed fuerit hoc illis ignoscendum, apud quos seuerissimis legibus in ebrietatem animaduertebatur, ac proinde satis cautum erat, ne quis à ratione exorbitaret. Sanè ad consilia de rebus magni momenti capienda ineptam esse temulentiam, prudenter ostendit olim Latychides; qui interrogatus, cur Spartiatæ tam parcè vinò vterentur; respondit: Ne pro nobis alij consultent, sed nos potiùs pro aliis. Si inidonea est ebrietas ad consilia de Republicâ capienda; quis ei de vitæ instituendæ rationibus arbitria permittet, à quibus æternæ beatitatis summa dependet? Enimuerò cùm omnes in hoc turbulento rerum humanarum freto portum aliquem salutis respiciant; ineptus sanè gubernator esset, qui vino

Maximus Tyrius Dissert. 12.

Plutarchus in Apophtheg.

vino crebriùs quàm fluctibus obrutus (vt alibi Sapiens noster) in hoc tanto discrimine ad clauum sederet. Opportunè hoc animaduertit Clemens Alexandrinus, qui vini temulentiam Oceani furiis comparauit. Corpus enim instar nauis demersum, ac decumanis vini fluctibus obrutum, turpitudinis ac dedecoris profundum subit. Gubernator autem, mens videlicet humana, dum turgido ebrietatis fluctu circumagitur, tamdiu in cæcis illis nubibus ac procellis caligat, & à portu veritatis aberrat; donec in saxa voluptatis subtus latentia impingens, salutis ac famæ naufragio fatiscat.

Prouer. 23.

Clemens Alexand. lib. 2. Pædag.

Et nos igitur his animaduersis, Ecclesiasten intueamur à vino iam abhorrentem, variaque vitæ genera maturâ consultatione expendentem; omnibusque vanitatis aut stultitiæ damnatis, extremo tandem libro concludentem, nihil homini in hac vitâ mortali esse conducibile, nisi vt Deum timeat, & mandata eius obseruet. Agedum igitur vestigiis eius, à Regiâ fortunâ & magnificentiâ exordium sumentis, insistamus.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas,

5. feci hortos, & pomaria, & conseui ea cuncti generis arboribus,

6. & extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem siluam lignorum germinantium,

7. possedi seruos & ancillas, multamque familiam

liam habui: armenta quoque, & magnos ouium greges vltra omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem:

8. coaceruaui mihi argentum, & aurum, & substantias Regum, ac prouinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos, & vrceos in ministerio ad vina fundenda:

9. & supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Ierusalem: sapientia quoque perseuerauit mecum.

10. Et omnia, quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis: nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quæ præparaueram: & hanc ratus sum partem meam, si vterer labore meo.

11. Cumque me conuertissem ad vniuersa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus frustrà sudaueram, vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere sub Sole.

METRICA PARAPHRASIS.

PERPLEXA *quisquis compita, & vitæ vias*
In varia sectas studia vestigat, neque
Sat constat animo, quo gradus filo regat,
Quo Marte vitam aut arte mortalem excolat;
Non ille temerè sortis arbitrio genus

Vitæ

Vitæ prehendat; ſed neque inuitas colat
Procus Camœnas: ſed viæ aut vitæ orbitam
Diuiniore mentis afflatu legat.
Expendat animo ſemina infuſa indoli,
Vireſque libret; quamque perſonam dedit
Orcheſtra vitæ, hanc congruo mimo explicet.
Quicumque rebus, ſtemmati, ætati, indoli
Curas adaptat, ille ſe ſcenæ probat.
Sic ego ſuperbi culmen imperij tenens,
Et Rege digna mente complexus, Deo
Ædem ſacraui marmore è Pario, inclytum
Decus Sionis, cui nec æquiparet ſuos
Iſis coloſſos, nec Semiramidis opus
Superba Babylon. Regios ſtruxi cedro
Libanitide lares, vmbra quos tepido ſinu
Complexa ſaltus, vincit Alcinoi domum.
Vineta duxi breuibus Engaddi iugis,
Vlmis maritans vitium flexus vagos,
Topiariiſque pergulis vmbram explicans.
Nec cultus hortus Veris amplectens opes
Amœnitati defuit. Cruor hîc roſam
Pingit Diones: hic & Oebalius puer
Diſco peremptus: hîc inardeſcens ſuis
Narciſſus vndis: hîc furens Aiax gemit:
Hîc mille ficta nomina Heroum emicant.
Quid ampla memorem Perſico pomaria
Viſenda cultu? Frondium his confert decus,
Si qua aut comanti vertice, aut fructu abdito
Superbit arbor. Balſami hîc ſudat liquor,
Libanitideſque fronde luxuriant cedri:
Fatidica ſectas laurus intexit vias:
Patula cypreſſi ſpatia coniferæ ambiunt:

Spoliumque Idumes omne conuestit nemus.
Hic subdialis imminet siluis lacus,
Vitreasque venas fundit, & liquidas agris
Dispensat vndas: didita vt ripis latex
Arbusta lambens, nutriat vernum decus.
Nec rure culto, nec suburbanis minor
Palatiorum augusta Maiestas fuit.
Hic limen ipsum, & Regiæ auratas fores
Frequens satelles obsidet: pars aureis
Armata peltis Regium stipant latus;
Pars etiam ahenâ luce conspicua vias
Anteambulones occupant; maior subit
Agmenque claudit fida Nobilium manus.
Adde atrienses, adde pincernas, coquos,
Comptosque vernas, & puellarum greges
Exhauriendis mille mandatis pares,
Quot comminisci mille consortes thori,
Formæ atque fastus æmulæ inuicem, queunt.
Diurna cunctis lauta, ter deni boues,
Centum bidentes, quodque venantum labor
Mensæ ministrat. Rusticas quæritis opes?
Campos oberrant mille lanigeri greges,
Tenerumque carpunt in myricetis thymum.
Armenta totidem pinguibus micant toris
Et læta tondent pascua. His simile nihil
Vidêre Solymæ. Euulsa quid terræ fibris
Auri metalla, aut pondus argenti eloquar,
Vectum per altos Thetidos vndantis sinus,
Alio calentem Sole dum Perüen rates
Prorisque sulcant fulua Tartessi vada?
Tributa Idumes adiice, & Mareotidos
Quæ rector oræ pronus obsequio tulit:

Ad-

Adiice Sabæos, Cyprios, Arabes, Scythas,
Et Regio apice digna quæ Tyrus dedit,
Opibus voluptas suppares iunxit gradus.
Huic condiendæ dapibus admixtum melos,
Et musicorum læta quæ fidibus cohors
Curas leuaret, & Syri, & Lydi, & Phryges,
Mixtusque Phariâ merce delicium aurium
Venalis infans: virgines formâ illice,
Pellax venenum: siue Cecropiæ alitis
Lenocinanti voce quæ vincant modos,
Seu quæ canoræ barbiti loquacibus
Digitis pererrent æra. Quid memorem scyphos
Gemmis rigentes, vrceos auro graues?
Hominum suaue nectar his fundit labris
Laticem Lyæum compta puerorum phalanx.
Quid plura? gazis & superbifico potens
Vici paratu, quotquot imperio inclyti
Solymæa tumidâ sceptra gestarunt manu.
Hæc cuncta gressu lubrico accessi miser:
Nec cespitanti Sophia subtraxit facem,
Laterique adhæsit. Interim effusas dedi
Oculis habenas. Quidquid aut adspectui
Specie adlubescit, aut mouet cordi sitim,
Quidquid libido suadet, id votis dedi.
Nec in arcta lætam spatia contraxi indolem:
Animum iocis, ac tabidas curas Notis,
Veneri ac Lyæo floridos vitæ dies
Lubens dicaui: culmen hoc summum ratus
Beatitatis, aura dum sortis fauet,
Partis fruisci. Hoc præmium curis datum,
Hæc meta vitæ, hæc summa votorum fuit.
Heu cassa rebus somnia! heu fumum! heu nihil,

Quod faſcinatos luminibus amabili
Errore lactat! Quid fibras terræ improbo
Labore ſcrutor, luridâ vt nocte abditam
Segetem malorum publicam in lucem eruam?
Per quot pericla grandius periculum
Sectamur! Aut quid luxui tantus labor
Deſudat? O quàm tabidam morum luem
Gremio fouemus! Regium faſtum adiice,
Et quam ſuperba ſceptra mentiri ſolent
Beatitatem. Eheu quid hîc ſolidi vides?
Inane magnum nomen alienum occupat.
Felix, recuruâ valle qui potuit ſitim
Saliente venâ ſiſtere: excelſo è throno
Gemmâ propinant toxicum. Felix, cui
Viridi ſoporem ceſpite inuitat torus
Aut ripa frondens: oſtro in Oebalio torum
Sibi cura ſternit. Tutiùs repunt ſolo
Humiles myricæ, quàm comis ſuperbiat
Intonſa cedrus. Marmoris molem ſtrue
Inuiſa cælo culmina; in cinerem ruet
Cuncta hæc vetuſtas. Nempe marmoribus edax
Sua fata tempus dixit: & quidquid diem
Adſpexit, etiam noctis adſpiciet vices.
Hoc nempe fato conſtat æterni Patris,
Hoc lege cæli, vt conſtet in terris nihil.

PROSA EXEGESIS.

Regia fortuna vanitas.

NON potuit Eccleſiaſtes magis ad inſtitutum ſuum appoſitè pertexendam vanitatis telam ordiri, quàm à ſuo ipſius vitæ inſtituto, Regiâ ſcilicet maieſtate, in quâ nec pauca & illuſtria inſunt vanitatis argumenta. Nam quò maiora atque ampliora ſunt in ſpe-

ſpeciem, quæ vulgus hominum plerumque ſuſpicit; eò maiora præbent atque ampliora documenta vanitatis. Ac inprimis ipſa maieſtas Salomonis tanta fuit, quantam eſſe decuit eam, quam ſacræ Litteræ paſſim velut ſymbolum diuinæ Maieſtatis vſurpant. Itaque non tantùm ex aureo illo eburneoque ſolio (cui nihil ſimile fuit in terris, aut ſecundum) ius vitæ neciſque in ſubditos nullo repugnante exercuit; ſed etiam longè lateque dominatus, tributa finitimis Regibus non inuitis imperauit. Maieſtatem non mediocriter auxit familiæ ſplendor, in quâ Regiis obſequiis addicta numerata ſunt quadraginta octo millia capitum: vt nihil mirum videri debeat, quod alioqui fidem excedit, cibum Salomonis fuiſſe in dies ſingulos triginta coros ſimilæ, & ſexaginta coros farinæ, decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes, exceptâ venatione ceruorum, caprarum, atque bubalorum, auiumque altilium.

Salomonis Regia maieſtas.

Ioſephus lib. 8. Antiq. cap. 2.

3. Reg 4.

Hic igitur talis tantuſque, nihil vile, neque abiectum, aut Regiâ fortunâ indignum animo deſignans, publicis priuatiſque ædificiis nomen ſuum immortalitati conſecrauit. Quis enim ignorat templum illud omnium Gentium teſtimonio celeberrimum, cui excitando per tot annos quadringenta & vnum millia hominum, & nongenti, operam impenderunt? cuius vnus aliquis murus propemodum ad Italici milliaris longitudinem protendebatur, latitudo alibi ducentos pedes ſuperabat: cuius lapides è candido marmore nonnumquam tantæ magnitudinis erant, vt excauati, pro ædibus mediocri familiæ ſufficere poſſent; erant enim quinquaginta pedum longitudinis, vigintiquinque latitudinis, ſedecim altitudinis. Omitto Regiam

Salomonis ædificia.

non vnam, ſaxo decemcubitali, pro dignitate fortunarum Regis ac gentis, ædificatam, marmore incruſtatam, cedro veſtitam, auro inſignitam.

Et quoniam omni genere magnificentiæ potentiſſimos omnium ſæculorum Monarchas ſuperauit, fingite hîc pretioſa ornamenta, ſiue platanum illam auream, quam Pythius Bythinius Dario Perſarum Regi donauit, ſiue vitem illam nobiliſſimam, opus Amynthæ, cuius vuæ ex pretioſiſſimis gemmis erant coagmentatæ; ſiue aliud quid maius ex vicinorum Regum donariis conflatum.

Athenæus lib. 12.

Horti Salomonis.

Huc accedat hortorum amœnitas, quibus excolendis non minorem Salomon impendit operam, quàm aut Semiramis hortis ſuis penſilibus, aut Cyrus nobiliſſimis illis quondam plantariis. In iis autem tam concinnè omnia in pergulas opere topiario veſtitas, in areolas puluilloſque diſpoſita, vt pauimentum aliquod viuis coloribus teſſellatum, & pulcherrimum artis cum naturâ certamen exhibere viderentur. Hîc ſpectare fuit flores exotico cultu & colore nobiles: hîc peregrini orbis germina: hîc arbores ſub alio Sole & climate educatas. Cùm enim claſſibus ſuis vniuerſum luſtraret orbem, & eximiam haberet, Scripturâ teſte, plantarum omnium cognitionem, quidquid natura habet illuſtre, his hortis complexus fuiſſe creditur.

Nec ſtetit in hac amœnitate nauſeabundus animus: vilis erat formoſiſſima illa naturæ maieſtas, niſi etiam in ſubſidium ornamenti fabulæ adſciſcerentur, & hinc populeis truncis, vario colore illuſis, Heliades ramoſa brachia protenderent, inde formoſæ Daphnidis coma in frondes ſeſe diffunderet, aliaque generis eiuſdem amœnitatem in luxum verterent.

Sed

Sed nimius ſum pro ratione inſtituti: ex reſiduis pauca perſtringam. *Armenta*, inquit, *& magnos ouium greges habui vltra omnes qui fuerunt ante me in Ieruſalem.* Numerum non inibo; vos eum ex quotidiano familiæ dimenſo (cuius antè memini) coniecturâ aſſequi poteſtis. Addo tamen equorum quinquaginta ſeptem millia & ſexcentos: totidem enim Scriptura commemorat.

Pecora Salomonis.

Ac ne diuitias quidem eius ad calculos vocabo, non ignarus, nullam apud huius æui locupletes me fidem inuenturum: minores tantùm aliquot Regum theſauros attingam, ex quibus maiores Salomonis diuitias æſtimare poſſitis. Cyrus, deuictâ Aſiâ, auri pondo triginta quatuor millia, argenti quingenta millia talentorum, id eſt, quingentos nonaginta quatuor milliones, præter vaſa aurea & argentea infiniti pretij, reportauit. Alexander, ſuperato Dario, ducentos tredecim milliones retulit, & octingenta quadraginta millia ducatorum: & ex vnâ Aſiâ vectigali quotannis ſexcentos ſeptuaginta ſeptem milliones, & centum ſexaginta millia ducatorum. Sardanapalus cum ſexdecim millibus ſeptingentis quinquaginta millionibus coronatorum in rogum ſe coniecit. His calculis tam ſtupendis maiores non opponam calculos, ſed has tantùm Dei voces: *Diuitias & ſubſtantiam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus nec ante te nec poſt te fuerit ſimilis tui.* cetera Lectoris cogitationibus relinquam.

Diuitiæ Salomonis ex comparatione.

Plin. li. 33. cap. 3.

Pineda in Salomon. præu. lib. 4. c. 19.

2. Paral. 1, 12.

Infinitus iam ſim, ſi luxum conuiuiorum, ceteramque voluptatis pompam explicem. Omne genus venationis & aucupij Salomonis menſas exaggeraſſe, paulò antè diximus: nec minor in potu luxus fuit. Queſtus eſt aliquando Seneca de iis quibus gemmâ mini-

Conuiuiorũ Salomonis luxus.

Seneca de Prouidentiâ c. 3.

ministratur: quibus exoletus suspensam auro niuem diluit. & Plinius, Turbâ, inquit, gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causâ tenere Indiam iuuat, aurumque iam accessio est. His paria, aut etiam maiora, tibi ante oculos constitue in mensâ Salomonis, præsertim cùm in Syriâ, teste Cicerone, mos ille fuerit Regibus, vt aurea pocula gemmis pretiosissimis distinguerent.

Cicer. 4. in Verrem.

Musica Salomonis.

Quid ego nunc psaltrias ac fidicines illice formâ virgines; quid calamistratos comptulosque symphoniacos commemorem? quorum plurimi ex Syriâ, Ægypto, & præsertim Alexandriâ, musicis artibus instructi, venales esse consueuerant: quos vti Ecclesiastes noster *delicias filiorum hominum* indigetat, sic & Agellius fistulatores, tibicines, fidicines, lasciuientium vocat delicias conuiuiorum.

Agell. li. 1. cap. 11.

Sed frustrà instar venatici canis Regiam Ecclesiastæ felicitatem suis vestigiis persequor, cùm vnico, quod subiicit, verbo omnia vestigia sua confundat, omnemque conatum meum eludat. Quidquid, inquit, *desiderauerunt oculi mei, non negaui eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his quæ præparaueram.*

Salomonis felicitas vana.

An est aliquid vltrà, quod ad cumulum tantæ beatitatis addi posse videatur? Profectò tam illustris est ac splendida, tam in speciem suauis hæc adumbrata felicitas, vt cordatissimo cuique fucum facere possit, nisi ille ipse, qui exploratam illam penitusque perspectam habuit, vanitatis eam condemnaret, *Vidi,* inquiens, *in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere sub Sole.* An non idem nobis videri necesse est, si discussâ opinionum caligine, in rem ipsam mentis

tis aciem intenderimus? Dic enim, obſecro, vbi nunc palatia illa non marmore tantùm parietum & columnarum ſpectanda, ſed etiam quà calcabantur pretioſa? vbi laquearibus auro illuſis tecta ipſa fulgentia? iam inſanæ illæ ſubſtructiones ne rudera quidem nobis reliqua fecerunt; nec amplius ex illâ ad miraculum ſtupendâ architecturâ curioſa ingenia colligunt, præter hoc vnum, Nihil eſſe opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat atque conſumat vetuſtas.

Cic. pro M. Marcello.

Sed aliquando tandem receptui canamus, & iiſdem, quibus antè, veſtigiis Eccleſiaſtæ felicitatem retexamus. Nihil æquè in terris homines admirantur, quàm Regiam maieſtatem, ſupremumque in omnes ius vitæ & necis: & tamen quo in pretio hanc maieſtatem habebimus, quam aut in cineres redactam vilis vrna concludat, aut in putrido cadauere ſarcophagus arrodat? Quid autem eximium habet illud ſupremum ius alienæ vitæ ac necis, cùm ne propriæ quidem vitæ neciſque concedat arbitrium? Nónne de capite Iulij Cæſaris M. Brutus, cliens inprimis obnoxius, & Cimber quidam Tillius, homo ebrioſus ac vilis, arbitria tulerunt? nónne de Craſſo crudelis & inſolens Parthus? Quid Caius Caligula? nónne poſtquam Lepidum iuſſit Decimo Tribuno præbere ceruicem, ipſe Chæreæ præbuit? Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. An verò nitentium agmen ſeruorum, & auro culta mancipia, longuſque famulantium ordo, facit eſſe felicem? qui ſi vitioſi moribus ſunt, aut inſtar locuſtarum ſunt, aut perniciosa domûs ſarcina, & ipſi domino vehementer infeſta: ſin autem probi, quomodo ad alicuius gloriam aliena probitas pertinebit? Quid verò ampla palatia,

Regiæ fortunæ vanitas.

nisi curarum fraudiumque receptacula? Aut quid hortorum proderit amœnitas, si animus fuerit inserenus? Nec plus ad beatitatem momenti adferunt ingentes illæ diuitiæ, quæ, vti omnem excludunt calculum, sic omnem animi tranquillitatem. Quid enim aliud diuitiæ grauissimo Christi testimonio & maximo, quid, inquam, aliud diuitiæ, quàm spinæ, quæ curis animum lancinant, & cùm ad peccatum pertraxerint, quasi inflicto vulnere cruentant? Denique, vt ad conuiuiorum luxum descendamus, quid prosunt fercula patrimoniorum impendiis aut Prouinciarum vectigalibus condita? Profectò simul ac stomachum subierint, omnia eadem fœditas occupabit. Quid auro cælata pocula, gemmisque inoculata, aut, si mauis, tota gemmea? Sapienter illud à Poëtâ dictum est:

Luc. 8, 14. Gregorius Hom. 15. in Euangelia.

——— Nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Iuuenalis Satyrâ 10.

Si hæc tanta, quæ tanto in pretio apud homines habentur, vanitatis damnamus; quo tandem loco habebimus inanem illum Musicorum concentum, & voces ad muliebrem inflexas mollitiem? Quid hæc solatij adferre possunt iis, qui non rarò è mediis voluptatibus ad æternum carcerem abripiuntur, *vbi erit fletus, & stridor dentium*? An non igitur summâ ratione conclusit Ecclesiastes: *In his omnibus vidi vanitatem, & afflictionem animi?*

Matthæi 8, 12.

Sed numquam id clariùs perspicitur, quàm cùm animis nostris luctuosam beatulorum illorum catastrophen (quæ nimisquam frequens est) cogitatione repræsentamus. Quemadmodum enim feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum

Fortuna bona fallacia & perniciosa.

Seneca lib de Beatâ vitâ, c. 14.

rum ſollicita poſſeſſio eſt(ſæpè enim poſſeſſores ſuos diſcerpunt) ita magnas habentes voluptates ac vanitates, non rarò in magnum euaſerunt malum. Certè parum ſtabilis ac diuturna fuit Seruio Tullio ſua felicitas, qui ex infimâ ſorte in ſummum honoris culmen euaſerat. Inuenta eſt enim ambitionis ac moræ impatiens filia, quæ per trucidati parentis cadauer impias ageret quadrigas. Nec multum ſanè præſidij eſt in copioſâ familiâ, aut ſplendidâ amicorum manu. Fortunæ eſt iſta turba, non Principis. Documento nobis ſit Nero: qui rebus deſperatis, vt ſe ſupplicio ſubduceret, cùm inter amicos percuſſorem quæreret, cunctiſque fugâ dilapſis, neminem inueniſſet cuius manu periret; Ergo ego, inquit, nec amicum habeo quemquam, nec inimicum? Prætermitto nunc illos, qui magnificis palatiis ſuperbientes, *vocauerunt nomina ſua in terris ſuis: & ſepulchra eorum domus illorum in æternum*. Taceo illos, qui ſic hortorum amœnitati cor affixerunt, vt præ terrâ cælum deſpexerint. Noui in Belgio extitiſſe virum quemdam copioſum, qui cùm hortos cultiſſimos in vrbis pomœrio haberet, ſalute à Medicis depoſitâ, per hortum ſellâ ſe geſtatoriâ deferri curauit. Et, heu! crudele fatum, inquit, quod à tantâ me amœnitate diuellit! O Deus! numquam à te cælum petij; cur mihi inuides hanc terram? Sed fruſtrà voces ille blaſphemas iactabat: neque terram impetrauit quam perditè cupiebat: an autem cælum, quod minimè cupiebat, obtinuerit, non iniuriâ quis dubitare poteſt. Si tantum mali ab innoxiâ, quam vocant, amœnitate; quid de diuitiis ſentiendum, propter quas plerumque ferrum ſtringitur? Non referam hîc Polydori necem Poëtis decantatam: dicam potiùs, immenſas Senecæ opes

Florus libro 1. c. 7.

Sueton. in Nerone cap. 47.

Pſal. 48, 12.

Virgil. 3. Aeneid.

Lipsius in Vitâ Senecæ. (septuagies quinies centena millia aureorum fuisse dicuntur) illecebram Neroni infandi parricidij fuisse. Pineda de Rebus Salomon. libro 4. c. 19. Dicam, quadringentos aureorum milliones Midæ & Crœsi (tantam enim prædam Cyrus diripuit) extremi exitij possessoribus suis causam dedisse. Nec minor ab epulis pernicies, certè multò promptior expectanda est. Nam, præterquam quòd morborum cohortem post se trahunt, nonnumquam etiam inter aurea gemmeaque vasa sanguine & veneno luditur. Videte quæso 3. Reg. 13. Amnonem iam temulentum Absalonis iussu confossum, mensas ipsas suo sanguine fœdantem. Videte Iudith 14. truncum Holofernis ebrij cadauer in suo sanguine volutatum, & caput illud è Bethuliæ muris suspensum, Ephes. 5. 18. omni Cicerone disertiùs clamans: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*. Baronius ad annũ Christi 571. Denique Rosimundam intuemini Helmigi scelerum suorum participi venenum auro propinantem, ipsamque ferro adactam, vt residuum exsorberet, postquam è parentis cranio, quod Alboinus maritus ad ludibrium auro incluserat, se vini haustu polluisset. Ad extremum, ne mollis effeminatorum voluptas à tam tragico luctu extremoque exitio immunis esse videatur, vnicum intuemini Sardanapalum, Athenæus libro 12. quem cùm Arbaces, vnus è Præfectis, inter mulieres lasciuientem, & habitu cultuque mulieri quàm viro similiorem conspexisset, eò desperationis adegit, vt voluntariam sibi necem conscisceret. Et hæc est illa fortuna Regia? hic apex felicitatis? hæc diuinitatis æmulatio? hoc mortalium votum? Apage hæc vigilantium somnia. Ad alia cum Ecclesiaste transeamus, sicubi fortasse magis sincerum gaudium, magisque defecatum consequamur.

SECTIO

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Transiui ad contemplandam sapientiam, erroresque, & stultitiam (quid est, inquam, homo, vt sequi possit regem Factorem suum?)

13. & vidi quòd tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris.

14. Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat:

METRICA PARAPHRASIS.

AH! *pereat quicumque ausus certare Tonanti,*
Esse aliquid Regum nomina magna putat;
Et qui sidereis minitantia culmina tectis
Molitus, superis æmula facta parat.
Hic furor armauit bellacem rupe Typhæâ
(Nunc spirantem ignes Trinacris Ætna premit)
Hic furor Enceladum, iaculatoremque Mimanta,
Quos belli socios fabula prisca facit.
Me quoque non dispar laudum furiata cupido
Vexit, & ignauam spernere iussit humum.
Penè erat, Icario fierem vt noua fabula ponto,
Deque meo ferrent nomine nomen aquæ.
Molibus excelsis Solymæ dum culmina vinco
Mempheos, & quod vir femina struxit opus.
Dum solium solio, diademate vinco tiaras,
Et sceptris supero sceptra superba Ducum.

Dum mihi Pactolique, Hermique, Tagique fluenta
Prodiga diuitias deliciasque vomunt.
Hæc mihi maiestas humano culmine maior,
Visa fuit magnos posse decere deos.
Quò feror ah demens? quò me vehit aura Fauoni?
Quid mihi sors animos ah malesuada facis?
Quid genus Iäpeti, fæx terræ, fictilis vrna est,
Poßit vt auctoris facta stupenda sequi?
Dat fortuna animos? Deus hanc animosque coërcet.
Ius habet in terras? Imperat ille polis.
Maiestate valet? Nutu hic percellit Olympum.
Sceptra vibrat? Sæuâ fulminat ille manu.
Imperij fines extendit? Ridet ab alto
Secta breui in puncto Regna superba Deus.
Cedite mortales: quid enim mera pulueris vrna est,
Poßit vt auctoris facta stupenda sequi?
Sic ego vana gemens vigilantum somnia damno,
Dum sophiæ cupidum deuia rura tenent.
Vallis erat quâ populeis insibilat Eurus
Frondibus, ac tremulas ventilat aura comas:
Hic me graminea compostum cespite ripæ
Hospita frondosi texerat vmbra Laris.
Hic pius ardor erat Sophiæ nouisse Penates,
Errorisque vagas stultitiæque vias.
Suspirans Sophiam, Sophiam in mea vota vocabam,
(Fallebat vitreæ tædia murmur aquæ)
Donec lympharum sub murmure somnus amantem,
Et variis Icelon lusit imaginibus.
Tunc mihi visa fuit niueis Sapientia bigis
Tendere per textum versicoloris agri.
Ilicet excutiens torpentia membra veterno,
Inuolo in amplexus deliciasque meas.

Illa

Illa ſinu exceptum placidis circumligat vlnis,
Detergens mœſtis nubila luminibus.
Nec mora, percunctantem, ac dicere multa parantem,
Per liquidum admiſſis aëra vexit equis.
Lumine tum refugo viſi decreſcere montes,
Inque ſuos mergi culmina celſa ſinus.
Mox terram eripuere natantia nubila cælo,
Humentes Hyadum Pleïadumque lares.
Tandem Hyperionium ſuperauimus axibus orbem,
Qua ſub Amalthea ſemita lacte nitet.
Applauſere Deæ vaga ſidera: faſſaque victam,
Occuluit roſeas Caſſiopœa genas:
Et canis Erigones motâ ſua gaudia caudâ
Prodidit: hic plauſus virginitatis erat.
Tandem luce nouâ micuit procul aula Tonantis,
Cuius erat Sophiæ pars ſatis ampla domus.
Hic viridi ſmaragdo radioſque vibrante topazo
Septenâ ſerie ſculpta columna nitet.
Non illi ſudauit Ion, bimariſve Corinthus:
Doctior eximium dextera ſtruxit opus.
Tectum auguſtum ardet flammas iaculante pyropo;
Fulgurat in totâ lamina fulua domo.
Aſtrorumque pauit marmor cæleſte plateas,
Qualis ab Alpino frigore cruſta micat.
Interludit onyx operi, flammaſque amethyſtus,
Et flammas adamas ſardonycheſque vomunt.
Cuncta ſtupens oculos dum flecto reflecto per aulam,
Quæ ſpecies oculos detinuere meos?
Hic quidquid gremio complectitur Amphitrite,
Hic videas quidquid lucida templa tenent:
Quidquid & Eois gemmantes roribus agri,
Et quos occiduis Phœbus inaurat equis.

Hic

Hic videas tenero cunabula præuia mundo;
Hic ſimulacra, quibus nobile creuit opus.
Mille nitent ſpecies, & rerum mille figuræ:
Quin & quod nihil eſt, hic negat eſſe nihil.
Mens hæc feta parit, Sophia adiuuat Ilithyia,
Quoſque dedit partus, hos fouet alma ſinu.
Hic vbi ſtellanti ſolio Sapientia ſedit,
Inſolitas roſeo ſparſit ab ore faces.
Erubuit Phœbus ſua lumina lumine vinci,
Erubuit Phœbi lumine caſſa ſoror,
Æternique ignes flammam occuluere minorem:
Vna fuit Sophiæ didita flamma polo.
Hæc ſpeciem rebus, luciſque adflabat honorem;
Suppreſſit lucem lux tamen illa meam.
Intueor Sophiæ (quid enim ſpectare vetabat)
Stellantes oculos, & doluere mei.
Effundor cupidè per tot ſpectacula; verùm
Caligant nimium lumina paſſa iubar.
Senſerat hoc Sophiæ pia cura, iubarque reſorbens,
Atque homini propior, ſe minor, ora tulit.
Cerno, ait, ætherea nictantia lumina flamma,
Mox erit in tenberis huic medicina malo.
Nec mora, præcipiti vacuum per inane volatu
Attonitum ignoto climate Diua ſtitit.
Non ita flammiuomis Phaëthon excuſſus habenis,
Vſtus ad Eridani præcipitauit aquas:
Non ita præpetibus Iouis armiger aëra pennis
Findit, vbi implumes ſollicitantur aues.
Redditus hinc terris (dederant nam ſomnia terras)
Conſpicor erroris ſtultitiæque Lares.
Lucus erat, cui vaſta Thetis circumflua, qualis
Fertur Vlyſſæas detinuiſſe rates.

Hic

Hîc ſi fortè vagis nebuloſa per æquora portus
Obtigerit, terris altera cura manet.
Ecce tibi perplexa rubis, nemoroſaque texta,
Et labyrinthæis compita ſecta viis.
Gnoſidis hîc cùm nulla regant veſtigia fila,
Luditur immensùm, conteriturque labor.
In medio ſpelunca nigro ſubmota receſſu,
Quam numquam auricomo ſidere Phœbus adit.
Ingredimur ſectam ramoſa in compita noctem
(Præbebat Sophiæ prouida cura facem.)
Tandem iter implexum emenſos per opaca viarum,
Excipit æthereæ lucis inane cauum.
Non roſeas radiata genas ibi purpurat Eos:
Aſt ignes fatui, vermiculique micant:
Qualiter in buſtis fruſtrantur lumina flammæ
Dum regnat furuum nox adoperta caput.
Hæc habitat loca ſenta ſitu malè ſobrius Error,
Deliri capitis, amphibiusque ſenex.
Vidimus exſortem lucis titubare per vmbras,
Dum pede ſemipedi claudus hiulcat iter:
Antra velut Siculus terebrato lumine Cyclops
Exploratrici luſtrat opaca manu.
Hærebat lateri thalami pars blanda iugalis,
Annis diſparilem quam ſociarat Hymen.
Stultitiam dixere oculi ſub fronte natantes,
Diſſutæque genæ, & gutture riſus hians.
Hos circùm agglomerant vmbræ ſine ſanguine vulgus,
Plurima quæ ſtygio germina fuſa ſpecu.
Infera colluuies ſtudiis operata parentum,
Stultitiæque graui turbine quaſſa caput.
Pars auidis fumos vlnis ſectantur, & vmbras:
Pars tendunt volucri retia rara Noto:

Atque aliquis gaudet conchis educere bullas:
Atque aliquis læto murmure plaudit humum.
Hi subigunt steriles delusis dentibus auras:
Hi sibi delicias aspidis oua coquunt.
Fallor? an Isacides vili se pulte saginat?
Fallor, an hic fallunt aurea vota Midam?
Sunt queis Sisyphei labor irritus impete saxi,
Sunt queis Tantaleo luditur amne sitis.
Denique matrissant natæ, natique patrissant.
Me tamen haud vanè vana theatra docent.
Ludicra dum cupidam pascunt spectacula mentem,
E tenebris oculos lux inopina ferit.
Nam quid dissimulem? (semel insaniuimus omnes)
In speculo vultus intuor ipse meos.
Non ibo infitias, quemuis rotat aura furoris:
Nostraque cur lacrymis vita liquescat, habet.
Hic ibam in lacrymas, cùm pulsa Hyperionis ictu
Frondea cum somno deserit vmbra caput.
Tunc recolens pulsi ludibria vana soporis
Ingenio reperi pabula grata meo.
Quantum stultitiæ tenebris sapientia distet,
Hoc vnum didici; cetera somnus erant.

PROSA EXEGESIS.

CVM nullam in Regiâ fortunâ beatitatem deprehendisset Ecclesiastes, sed omnia vano fastu gaudiisque falsis permisceri, ad Sapientiæ se castra transtulit, si fortè maior ex illâ felicitas in hanc vitam mortalem redundaret. Itaque vt olim, ita & nunc, *Optaui,* inquit, *& datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Super salutem & speciem dilexi*

Sap. 7, 7.

Vers. 10.

dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Et quemadmodum olim pro luce & cynosurâ habuit sapientiam, quâ in hoc tempestuoso rerum humanarum freto vitæ cursum dirigeret; ita nunc etiam hoc interesse vidit inter sapientiam & stultitiam, quod inter lucem & tenebras, diem & noctem, lynceos oculos & cæcitatem.

Et ecce primo statim intuitu, affulgente cælesti radio, in ipso vestibulo sapientiæ, tamquam in limine Delphici oraculi, inuenit documentum illud plus quàm Philosophicum, Nosce teipsum. Quod cùm altè eius animo insedisset, mox Regiæ fortunæ splendorem, quem non absque diuinæ maiestatis iniuriâ tantopere suspexerat, contempsit, ac pro nihilo habuit: & superbas cogitationes suas dementiæ accusans, cum gemitu exclamauit, *Quid est homo, vt sequi possit Regem factorem suum?* Quam sententiam vtinam vt chartis, sic mentibus omnium mortalium consignare potuisset! non tam facilè improbi, superbi, scelerati diuina iudicia ad iniquam arbitrij sui lancem reuocarent; non tam facilè, qui rerum potiuntur in terris, supremam Dei maiestatem contemnerent. Si pulueris ac luti sui originem intuerentur Principes ac Reges, non temerè in has voces erumperet Nabuchodonosor: *Quis est Deus, qui eripiet vos de manu meâ?* non tam proteruè iactaret Holofernes: *Sciat omnis gens, quia Nabuchodonosor Deus terræ est; & præter ipsum alius non est.* non tam insolenter Israelitis exprobraret Rabsaces: *Nec Deus vester poterit eruere vos de manu meâ.* Denique si funestos eorum exitus, quos modò in medium produximus intueretur, non tam impudenter sese erigeret humana proteruia. Perhorresceret, credo, illorum supplicia,

Initium sapientiæ, nosse seipsum.

Dan. 3, 15.

Iudith 5, 29.

2. Paral. 32, 15.

quorum insolentiam imitaretur; & cum superbo Antiocho iam vermibus scatente hanc palinodiam recantaret: *Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.*

2. Machab. 9, 12.

Sed redeamus in viam cum Ecclesiaste. *Vidi*, inquit, *quòd tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris.* Quibus verbis innuit, eximium quoddam lumen esse sapientiam, quæ proinde nulli rei aptiùs comparetur, quàm Soli, huius vniuersi oculo. Quemadmodum enim Sol oculorum, inquit Lactantius, sic sapientia lumen est cordis humani. Insistamus paulisper huic comparationi. Sol ille corporeus, dum cursu diurno orbem circuit vniuersum, quidquid in tenebris iacebat, luce suâ perfundit, & oculis nostris spectandum exhibet. Sed multò sanè luculentiùs multiplices naturæ opes expandit sapientia; &, quod illi singulare est, etiam abdita terrarum penetrat, quò nullus radiis solaribus datur accessus. Nec præsentis tantùm temporis fœtus, pulchramque rerum varietatem, quemadmodum sidus illud corporeum, nobis repræsentat; sed ad omnium sæculorum admiranda nos spectatores admittit, & omnium, quotquot orbe toto fuerunt, thesauros nobis communicat. Pulchrè ac subtiliter (vt omnia solet) hoc obseruauit Seneca. Ad res pulcherrimas, inquit, ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur: nullo nobis sæculo interdictum est: in omnia admittimur. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum rerum naturâ in consortium omnis æui pariter incedere. Quænam illa felicitas est, ex omni retrò antiquitate delectum habere ingeniorum? familiares tibi reddere, quos quotidie consulas, quibuscum

Sapientia instar Solis.

Lactantius lib. 2. c. 8.

Sapientia Soli præfertur.

Seneca de Breuitate vitæ c. 14. & 15.

buſcum de minimis maximiſque rebus deliberes, à quibus verum audias ſine contumeliâ, lauderis ſine ſimulatione, ad quorum te vultum moreſque conformes. Solemus dicere, non fuiſſe in noſtrâ poteſtate, quos ſortiremur parentes: ſed, ſi rectè ratiocinamur, nobis ad arbitrium noſtrum naſci licet. Nobiliſſimorum Sapientum variæ ſunt familiæ: elige, in quam adſciſci velis; elige, quem melioris vitæ velut alterum parentem dicas: non in nomen tantùm adoptaberis, ſed in ipſa bona. Siue Auguſtinum aliquem delegeris; inuenies qui te ſanâ doctrinâ fulciat: ſiue Hieronymum; ad intelligendos ſacros codices tibi facem prælucebit: ſiue Chryſoſtomum; omnipotentiâ quadam eloquentiæ inordinatis affectibus tuis dominabitur: ſiue Gregorium; præclaris eius inſtitutis ac documentis vitam tuam moreſque compones. Si rurſus ſacrarum Litterarum monimenta ſcrutari viſum fuerit, aut cum Moyſe naturæ, vt ita dicam, incunabula mundique primordia recognoſces, aut cum Euangeliſtâ Ioanne cæleſtibus ſpectaculis animum paſces, aut cum Regio Vate in laudes diuinas exſpatiaberis, aut in Iobo illuſtre par athletarum inuenies, & ſpectaculum ſapiente digniſſimum, virum fortem cum aduersâ fortunâ compoſitum. Quid multa? viro ſapienti orbis patet vniuerſus, & omnia illi ſæcula ſeruiunt. Tranſiuit tempus aliquod? Hoc recordatione aſſiduoque ſtudio comprehendit. Inſtat? hoc ad ſolidarum virtutum mercatum vtitur. Venturum eſt? hoc ſolerti cogitatione præcipit.

Contrà verò ſtultus in tenebris inſcitiæ conſeneſcens, præteritum tempus ignorat, præſens operosè nihil agens diſſipat, & cùm nihil egerit quo ſe vixiſſe

Stultitia in tenebris verſatur.

testetur, futurum desperat. In rebus gerendis non rationem, sed impetum sequitur: & cùm in fortunam impactus fuerit, subitò in medio turbine rerum obstupescens quærit quomodo huc peruenerit. Si alios in consilium adhibet, non veteres, illos quos dixi, consulit, qui nihil dent auribus, sed instar Roboami, præsentium, maximeque adolescentium adulatione recreatur. Hic in ipsâ carnificinâ se mitissimum gaudet prædicari, alius in rapinis liberalissimum, alius in ebrietate ac libidine temperantissimum. Si nullus adulantium plausus circumstrepit, ipse sibi stultus applaudit: & quantumcumque vitiis scateat, quidlibet tamen potiùs quàm seipsum mentisque tenebras accusat; similis illi fatuæ, cuius ad Lucilium meminit Seneca. Harpasten vxoris meæ fatuam scis hereditariũ onus in domo meâ remansisse. ipse enim auersissimus sum ab istis prodigiis. Si quando fatuo delectari volo, non est mihi longè quærendus: meipsum intueor. Hæc fatua subitò desiit videre. Rem tibi narro incredibilem, sed veram. Nescit se esse cæcam: subinde pædagogum suum rogat vt migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illâ ridemus, nobis omnibus accidere certum est. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus. Quare hoc tantum discrimen inter sapientem ac stultum considerans Ecclesiastes, non immeritò cum gustu aliquo atque approbatione sapientiæ conclusit: *Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat.* Sed ne ex hac sapientiæ prærogatiuâ solidum gauderet gaudium, importuna mortis admonitio interuenit.

3. Reg. 12, 8.

Stultus adulatione delectatur.

Seneca Epist. 50.

SECTIO

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Et didici quòd vnus vtriusque esset interitus.

15. Et dixi in corde meo: Si vnus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest quòd maiorem sapientiæ dedi operam? Locutusque cum mente meâ, animaduerti quòd hoc quoque esset vanitas.

16. Non enim erit memoria sapientis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus similiter vt indoctus.

17. Et idcircò tæduit me vitæ meæ videntem mala vniuersa esse sub Sole, & cuncta vanitatem & afflictionem spiritus.

METRICA PARAPHRASIS.

POST *gratos Sophiæ amplexus, blandosque fauores*
Haustumque diæ conscium lucis iubar,
Nubila iam calcare gradu, celsoque micantes
Rebar ferire vertice astrorum domos.
Dicebam: Nunc me per Solis vtrosque penates
Dea centilinguis aureo curru vehet:
Et fastiditæ fugiam contagia terræ,
Tristesque lessos, funebresque nænias.

Hei

Hei mihi, quòd miseros tot splendida somnia ludunt,
Beatitatis melle fucata oblita!
Ac velut illimis numquam deuoluitur amnis,
Humana nulli gaudia ad purum fluunt!
Æternaturos Sophiæ dum sector honores,
Ingratus aurem vellicat præco necis.
Omne citans, inquit, nullo discrimine nomen
Lanifica simili Lachesis inuoluit colu.
Siccine me stultumque eadem Libitina recondet,
Meritisque dispar nomen exitio pari?
Cur igitur Sophiæ mystes pallente lucernâ
Toties edaci tabui curâ miser?
Quorsum Phœbeis frondent mihi tempora sertis?
Hederæque sacri verticis lambunt comas?
O vanum Pimplæa decus! vanæque Camœnæ!
Et litterarum turgidi fastu greges!
Omnibus hoc fatum est, potare obliuia Lethes:
Nox vna doctum condet & stupidum caput.
Miramur fœtum ingenij, doctamque papyrum
Tenues per auras futili vitâ exui?
Marmoribus quondam exesis monumenta fatiscunt:
Trabesque celsas vertit in cariem dies:
Splendida sic rerum dum nomina proteret ætas,
Obliuionis alta nox cuncta obruet.
Dic vbi Niligenis gymnasia nota Sophistis?
Vbi nunc Abellæ proditum antiquis sophos?
Aut vbi quos Thecuæ sapientia protulit orbi?
Aut quos Idumes docuit oraclum Theman?
Nil quidquam superest de tanti nominis vmbrâ:
Iacentque tumulo prorsus ignorabiles.
Sic doctum indoctumque eadem tegit vrna sepulchri,
Et sordet æquè maior ac minor cinis.

O vi-

O vita infelix! ô Lerna inuisa malorum!
Si vita dici meruit hoc mortis genus.
Quam quacumque vagos Titan agit æthere currus,
Aut luctus angit, aut pudenda vanitas.
Eluctere licet capita hæc, capita illa malorum,
Noua semper hydra fœnore insurget nouo.
O mihi quis tetricæ rumpat fastidia vitæ!
Mortale nil affecto: nunc cælum sequor.

PROSA EXEGESIS.

TRISTE haud dubiè ac permolestum accidit Ecclesiastæ, pronum iam atque incitatum Sapientiæ ad gloriam atque immortalitatem cursum, iniectâ mortis eamque secuturæ obliuionis admonitione sufflaminari. Cùm enim hæc inter ceteras non postrema Theologis nostris occurrat ratio stabiliendæ animorum immortalitatis, quòd homo, quasi diuinum quoddam animal, quidlibet animo fingat, & nouos in mente suâ mundos architectetur, quòd rationes rerum vniuersales à materiâ, loco, ac tempore diuulsas, per se contempletur, quòd ipsa quoque obiecta, non vt amica sensibus, sed secundùm proprias rationes, vt vera, ac æternis rationibus conformia sibi repræsentet; denique quòd illimitatam quamdam sortitus sit intelligendi facultatem: æquum sanè videbatur, vt qui animum à contagione carnis abductum in Sapientiæ palæstrâ præ ceteris exercuissent, eosdem æterna Sapientia à mortis, aut certè, quod proximum erat, ab obliuionis interitu vindicaret.

Sapiens morti & obliuioni obnoxius.

Lessius de Immortalit. animæ, Ratione 1.

Hoc postremum sibi persuasum habuit Seneca de vitæ breuitate differens. Sapientis, inquit, multum patet vita, non illum idem, qui ceteros, terminus inclu-

Seneca de Breuit. vitæ, c. 15.

dit. Solus generis humani legibus ſoluitur: omnia illi ſæcula, vt Deo, ſeruiunt. Plus etiam innuit certamen illud opinionum, quod inter Stoicos reperitur: quorum nonnulli ſtultorum animas mox interire cenſuerunt, ſapientum autem ad aliquot centena annorum millia quodam quaſi immortalitatis genere donari. Sic enim Tacitus: Non cum corpore, vt ſapientibus placet, extinguuntur magnæ animæ. Et apud Laërtium Cleanthes omnes permanere ait vſque ad conflagrationem mundi (quam, vt antè dixi, poſt trecenta millia annorum recurrere tradit Iulius Firmicus) Chryſippus ſolas ſapientum. Sed futile eſt illud Stoiorum diſcrimen, & vanum cerebri commentum. *Moritur doctus ſimiliter vt indoctus, vnuſque & ſtulti & ſapientis occaſus erit.* Fatetur hoc idem ille qui ſuprà Sapientes à communi lege eximere videbatur Seneca. Conditor ille iuris humani non natalibus nos nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum eſt, Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, ſiremps lex eſto. Quid igitur? nullámne prærogatiuam habebit in terris animus ille tot ſtudiis vigiliiſque confectus? ille tot ſcientiis excultus? illud ſapientiæ ſacrarium? illud diuinarum humanarumque legum tabularium? illa communis vitæ norma, & ſpirans quædam lex? Nullam habebit. An nec illud ſaltem aſſequetur, vt vitæ breuitatem poſſit æternâ poſteritatis memoriâ conſolari? Ne illam quidem mercedem vitæ laudabiliter actæ natura cum ſapiente pacta eſt. *Non enim erit memoria ſapientis ſimiliter vt ſtulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient.* Quotuſquiſque eſt illorum ſapientum, quos plurimos ante cataclyſmum diuini-

Lipſ. Phyſiolog. li. 3. cap. 12.

Seneca Epiſt. 91. *Omnes morti obnoxij.*

uinitus institutos esse non est dubium, cuius vel solum nomen sit ad posteros propagatum? Quis vel centesimum eorum Sapientum nouit, qui Homeri, Solonis, Pythagoræ, Platonis ætate innumeros sapientiæ candidatos celebritate nominis sui in Ægyptum, Chaldæam, Græciam, Italiam exciuerunt?

Scriptorum monimenta intereunt.

Præterea vt de iis loquamur, quorum nomina crebrò vsurpantur, vbi nunc liber Democriti de constantiâ? vbi alterum eiusdem opus de tranquillitate animi, quod egregium volumen vocat Seneca? vbi Panætij Stoici eâdem inscriptione liber, & alius item Hipparchi Pythagorici? Et ne nimis obsoleta producere videar, quàm multos Scriptorum laude claros commemorat Athenæus, & multò recentioris memoriæ Photius Patriarcha Constantinopolitanus, quorum illustria scriptorum monimenta æternâ obliuione sepulta sunt? Horum verò, quos hactenus litteratus aliquis ab obliuione vindicauit, nihil fermè præter nomenclaturam nouimus. Ceterùm albíne fuerint an atri, quo genio aut ingenio, quibus moribus aut rebus gestis, plerumque nescimus.

Photius in Biblioth.

Sed quòd decora nouimus vocabula, ait Boëtius,
Num scire consumptos datur?
Iacetis ergo prorsus ignorabiles,
Nec fama notos efficit.

Boëtius de Consolat. lib. 2 Metro 7.

Et vt demus, Sapientum scripta omnia manibus teneri, ac in iis viuam animi effigiem nobis repræsentari; quàm diuturnum id futurum est? Maiórne spes cuiquam affulgere potest ingenij sui monimenta ab interitu vindicandi, quàm magnis illis eloquentiæ ac Philosophiæ principibus Ciceroni & Senecæ? Et tamen Orationes Senecæ, & Exhortationum libros, & li-

Lipsius in Vitâ Senecæ, cap. 10.

brum de Terræmotu, aliumque de Superstitione, & (quod maximè deplorant eruditi) Moralium libros, temporis nobis malignitas inuidit. Et vt alia Ciceronis prætercam, nónne duo præstantissima eius ingenij deposita nescio quis casus, an fatalis quædam posterorum ignauia dissipauit? Consolationem scilicet de morte Tulliæ, in quâ paterno affectu stimulos acuente, seipsum vicit eloquentiâ; & sex de Republicâ libros, quo fetu non alium ipse teneriùs complexus est, aut maiore laude prosecutus. Si præcipuis summorum virorum monumentis obrepsit obliuio, quis reliquis eorumdem lucubrationibus æternitatem pollicebitur?

Vana est nominis immortalitas.

Boëtius de Consolat. lib. 2. Prosâ 7.

Vt tamen demus hæc æternatura, cuius tandem pretij nobis erit hæc nominis immortalitas? Nam, vt ait Boëtius, si, quod nostræ rationes credi vetant, toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria; cùm is, cuius ea esse dicitur, non existat omnino. Sin verò sibi mens benè conscia, terreno carcere resoluta, cælum libera petit; nónne omne terrenum negotium spernit, quæ se, cælo fruens, terrenis gaudet exemptam? Si denique læsæ maiestatis diuinæ rea æternis inferorum suppliciis mancipatur; quis tandem gloriæ sensus aut gustus ad miseros illos ex gratâ posterorum memoriâ redundabit? Quid enim Socrati, quid Platoni, quid Aristoteli, quid Zenoni, quid Senecæ, quid Ciceroni inter inferni cruciatus tot sæculorum encomia plausúsque contulerunt? Laudantur vbi non sunt, ait Augustinus, torquentur vbi sunt. O misera mortalium conditio! ô triste calamitosæ huius vitæ fastidium! in quâ nec virtus, nec voluptas, nec temulentia, nec sobrietas, nec sapientia, nec stultitia, vanitatis ludibriis eximuntur. Si hæc omnis vita, quamcumque in partem te verteris,

August.

vani-

vanitati obnoxia eſt; quæ tandem conſolatio viris bonis eſt reliqua, niſi vt Deo ſe probent, æterniſque rationibus vitam inſtituant, & ſic demum poſtumam in cælo beatitatem præſtolentur? de famâ in terris propagandâ nihil laborent, ſequatur vel mala, dummodò bonam apud poſteros mereantur.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 18. Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, quâ ſub Sole ſtudioſiſſimè laboraui, habiturus heredem poſt me,

19. quem ignoro, vtrùm ſapiens, an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudaui, & ſollicitus fui. & eſt quidquam tam vanum?

20. Vnde ceſſaui, renuntiauitque cor meum vltrà laborare ſub Sole.

21. Nam cùm alius laboret in ſapientiâ, & doctrinâ, & ſollicitudine, homini otioſo quæſita dimittit: & hoc ergo, vanitas, & magnũ malum.

22. Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, quâ ſub Sole cruciatus eſt?

23. Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nónne vanitas eſt?

METRICA PARAPHRASIS.

FATA *si vanos Sophiæ labores*
Arguunt, mentem quibus impolitam
Cordaque optaui radiis supernæ
Tingere lucis.
Quid miser, curis, macieque turpi
Comparo vermis lutulenta terræ
Dona? & insomnes studio minori
Dedico noctes?
Ite funestæ, stygiæ paludis
Filiæ exsangues, fera monstra, curæ:
Nec mihi vestrâ resonent tenaci
Compede crura.
Ergo me numquam radiis serenet
Phœbus innubi volitans quadrigâ?
Semper obstipam taciturna condent
Nubila frontem?
Quis furor mentem solio æuiterno
Debitam fœdo temerare limo, vt
Erutis mundi tumulo periclis
Turgeat arca?
Feta quæ curis peperit cupido
Lucra, discinctus malè perdet heres,
Quem dabit consors thalami imminuto
Fortè cerebro.
Ille Thersites, decoris paterni
Degener sanguis, patrio labore
Instruet pompam statuæ superbæ
Splendidus Hermes.
Ille festiuis epulis gnathonum
Farciet ventres, patrijque succi

Rore

Rore Lenæi laticis ſuaues
Condiet hauſtus.
Anne huic quidquam ſimile aut ſecundum
Inter hæc ludibria vanitatum
Phœbus emenſo referens quadrigas
Repperit orbe?
Ergo iam feſſus, reſidíque anhelans
Pectore, in fluctus maris Adriani
Trado ſollertes Boreæ Notoque
Ferre labores.
Nam quid exhauſtos animos fatigem,
Peruigil ſi quod labor aggregauit,
Inter heredis digitos refuſum
Diffluit aurum?
IngenI partum ſtolidus vorabit:
Otium fructus comedet negotI:
Vt fauos diæ ſpoliat meliſſæ
Nectare fucus.
Ille, quem gazis pauido incubantem
Pectore, examen ſtimulis laceſſit
Mille curarum laqueata circum
Tecta volantum,
Quos legit fructus animi ſubacti
Vomere ærumnæ? Quibus ille damna
Gaudiis penſat pereuntis æui, &
Luminis imbres?
Cura mordacem premit ægra curam,
Et catenati ſubeunt dolores
Culcitras ditum, vigileſque ducit
Purpura noctes.
O cauæ ſi cui pateant auari
Pectoris crates, quibus hic procellis

Sors

Sors inexpletæ furit in ruinam
Naufraga mentis!
Mitiùs fluctus glomerante Coro
Vnda per Syrteis fremit æstuosas:
Mitiùs pontum Libycis refringit
Eurus arenis.
Sic vagos diues gemit inter æstus
(O procellosæ pila vanitatis!)
Querneis arcæ tabulis sepulto
Pauper in auro.

PROSA EXEGESIS.

Auarorum labores vani.

SI laborem ac studium sapientiæ impensum non absque censurâ vanitatis esse voluit Ecclesiastes, eò quòd in hac vitâ condignâ mercede frustretur; multò potiori iure curas illas, industrias, vigiliasque iam detestatur, quæ rebus fluxis & caducis, adeoque luto ac limo, vilissimisque terræ fæcibus, plerumque in gratiam ingrati heredis impenduntur. Hic autem non eorum tantùm qui auaritiæ, sed etiam qui ambitioni student, genius est, vt cùm aut opibus accumulandis, aut familiæ propagandæ dant operam, sibi omnia subtrahant, heredi omnia destinent. Vnde non ineleganter Phædrus:

Phædrus lib. 4.

Tibi dico auare, gaudium heredis tui,
Qui tristis audis musicum citharæ sonum,
Quem tibiarum macerat iucunditas,
Opsoniorum pretia cui gemitum exprimunt:
Qui dum quadrantes aggeras patrimonio,
Cælum fatigas sordido periurio.

Non absimile mihi hoc genus hominum videtur prægrandibus illis ac domesticis coruis, quos Sinarum

Man-

Mandarini habent piſcationi adſuetos. Horum colla nodo ita laxo conſtringunt, vt nequaquam intercluſâ reſpiratione, cibos tamen nec tranſmittere nec deglutire poſſint. Ita è caueis emiſſi ſeſe admirabili ſolertiâ in aquas immergunt, piſciculoſque minutos ore conceptos, maiores verò roſtro apprehenſos, domum idemtidem referunt. Sic miſeri illi, quaſi dæmonis emiſſarij, in gratiam aliorum prædis aſſiduis ac rapinis exercentur: iis etiam deteriores, qui ad metalla damnati ſunt; quibus poſt diurnos labores ſaltem nocturna ab opere ceſſatio eſt. Hi verò vel tum maximè ordinandis negotiis, ne dicam conſuendis fraudibus intenti, nullam quietis partem capiunt. Et cùm magnas opes ſiue iuſtis negotiis ſiue iniuſtis corraſerint, ne illud quidem à ſe poſſunt impetrare, ſaltem vt aliquod inde ſenectuti ſolatium accerſant. Noui ego in Belgio virum, qui cùm heredi futuro centena aureorum millia congregaſſet, ipſe ſeniculus fruſto panis & caſei onuſtus ſupra viginti milliaria Italica pedes conficeret. Cumque meridie refectionis causâ ad hoſpitium diuertiſſet, prolatis illis ſuis fruſtulis, hoc ſolum in ſumptum adiici voluit, vt caupo medium cereuiſiæ poculum ſibi promeret. Tum caupo: Hoc ſaltem, ô bone, genio tuo indulge, vt integrum promam poculum. nam filius tuus ante octiduum rhedâ magnificè vectus, cùm hac iter haberet, in ſe ſuoſque (liberaliter vino refectus) decem aureos vno prandio expendit: tu ſaltem ſeſquiaſſis ſumptum facere ne verere. At ille: Filius meus, qui mundi faſtum ſequitur, faciat quod ſe decet, mihi mea ſobrietas ſufficit. An eſt quidquam tam vanum?

Auarus genium ſuum defraudat.

Maffæus lib. 6. Hiſt. Ind.

Sed illud longè indigniſſimum eſt, quòd plerum-

Auarus sæpè heredi degeneri laborat.

que omnis laboris industriæque fructus ad eiusmodi deuoluitur heredem, quem ignores, vtrùm sapiens an stultus futurus sit; imò (vt ferè sunt Heroum filij noxæ) quem scias iam fungum esse ac fucum, stipitem & caudicem, Hermæque trunco simillimum, aut, quod etiam detestabilius est, flagitiis omnibus coopertum. Nemo omnium qui ante Seuerum Imperio Romano præfuerunt, ditiores illo filios reliquit, sed nemo turpiores, Bassianum scilicet fratricidam & Getam. Sic & Ezechias ingentes illos thesauros, quos Legatis Babylonij Regis ostentarat, degeneri prorsus ac flagitioso reliquit Manassi. Nec vanus augur opprobrij familiæ suæ fuit Ecclesiastes. Satis enim parentis omen confirmauit, suamque stultitiam hoc vno responso prodidit Roboam, quo decem tribuum iacturam fecit: *Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus.*

Sabellicus lib. 5. Enneade 7.

4. Regum 20, 21.

3. Regum 12, 10.

Heredes sæpè prodigi ac decoctores.

Et hi tales vbi in congestos aceruos instar porcorum irruentes, cum Caligulâ paulisper in auro volutati fuerint, ad luxum fastumque paternis laboribus abutuntur; & quod parentibus post multorum annorum sudorem thesaurus fuerat, ipsis penuria est. Cabrias, apud Athenienses Princeps victoriis clarissimus, omnique genere laudis florentissimus, opimam Ctesippo filio hereditatem reliquerat: ille tamen, postquam decoxisset, etiam lapides paterni sepulchri (in quod mille drachmas populus Atheniensis impenderat) impiè prodegit. I nunc, & nocturnis diurnisque laboribus corpus exhauri, vt ingrati heredis luxuriam sudoris tui ac sanguinis impendio pascas. I nunc, & curâ salutis posthabitâ, per fas per nefas ingentes thesauros congere, ne desit heredi quod dissipet.

Athenæus lib. 4 c. 12.

At,

At, inquies, naturæ iura dissimulare nec possum nec debeo. Vincit me pietas, ius sanguinis compellit, natura ipsa, quasi iniectâ amoris manu, captiuum me trahit vinculis charitatis. An non affectum erga se meum extorqueant lacrymis perfusi consanguinei, & in splendidâ veste sordidati? annon filij suspiriis exhausti, & miserabili specie ægrotantis lecto circumfusi? Quid externo schemate planctuque commoueris? Simulata sunt hæc officia. Ne crede lacrymis, quas periculum recuperandæ salutis tuæ potiùs, quàm mortis, extorsit: dum præsentiam tuam sibi aduersari existimantes, obicem putant esse cupiditatis suæ quòd viuis. Ne crede raucis circumstantium suspiriis: corui sunt & vultures, cadauer expectant.

Saluianus lib. 3. contra Auarit.

Filiorum affectus sæpe simulatus.

Si tamen his omnibus paternus præualet affectus, & in filiis cetera dissimulans, hoc tantùm attendis quòd filij sunt; cur non omnes, qui hoc nomine veniunt, in partem æqualem veniunt affectus paterni? Videmus enim fermè illos hereditate paternâ filios excludi, qui se diuino obsequio consecrarunt. Nullis à suis minus relinquitur, ait Saluianus Massiliensis, quàm quibus ob Dei reuerentiam plus debetur: nullos pietas minùs respicit, quàm quos Religio præcipuè commendat. Indigni iudicantur hereditate, qui digni fuerant consecratione: ac per hoc vnâ tantùm re viles parentibus fiunt, quia Deo cœperunt esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quod nullus pænè apud homines vilior sit quàm Deus, cuius vtique fit despectione, vt eos præcipuè filios spernant parentes, qui ad Deum cœperunt pertinere.

Parentum erga filios affectus inordinatus.

Saluianus ibid.

Sed negligamus hoc filiorum discrimen, quod Religio parit, & eos, qui in sæculo supersunt, magis tibi cu-

Parentes propter heredis propriam salutem negligunt.

ræ & cordi esse debere concedamus. Quid? tantopere cuiquam cordi erit filiorum opulentia, vt animæ negligatur egestas? An ita se totum filiorum negotiis impendet parens, vt numquam sit suus? O misera terræ mancipia! *Quid enim proderit homini*, ait Ecclesiastes, *de vniuerso labore suo, & afflictione spiritus, quâ sub Sole cruciatus est?* aut, vt ait Christus, *Quid prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Scitum est illud Comici, Omnes sibi meliùs velle, quàm cuiquam alteri. Quænam igitur hæc dementia est, cùm illicò citandus sis ad supremi Iudicis tribunal, posthabitâ salutis curâ, hoc solum vt animo voluas, quàm lautè heres tuus relictis à te opibus eat ventri litatum? An fortasse vereris, ne non satis profusè filius tuus helluetur, & à te congesta dissipet? Ne metue. vtinam tu tam saluus esses, quàm tua tibi atque heredi peribunt! Vis igitur fructum aliquem laboris tui decerpere? Quæ labor peperit caduca, tu misericordiæ operibus fac æterna. Laudent te, ait Hieronymus, esurientium viscera, non eructantium opulenta conuiuia. Sed quid heredi meo futurum est. O vanæ mortalium curæ! Illi nimirum nepoti, illi helluoni, illi gurgiti rogas quid facias? Hoc scilicet, quod Phoco filio suo fecit Phocion: qui cùm esset vir optimus ac sapientissimus, filium habuit vsque adeò vino deditum, ac moribus tam dissolutis, vt ne Spartanâ quidem disciplinâ ad saniorem mentem reduci potuerit. Cùm autem Menillus Phocionem, certum munus respuentem, rogaret, vt saltem Phoco filio illud acciperet; respondit: Phoco, si mutatâ vitâ ad frugem se receperit, patrimonium qualecumque sat erit. nam vt nunc quidem se gerit, nihil vmquam illi sufficiet. Præclarè

Matth. 16, 26.

Hierony. Epist. 8. ad Demetriadem.

Plutarch. in Phocione.

clarè docens, non luxui filiorum ſeruiendum, ſed ſaluti: neque tantam eorum habendam eſſe rationem, vt propriæ ſalutis cura deſeratur. quod ſatis etiam inſinuat Eccleſiaſtes, dum ſubiicit:

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 24. Nónne melius eſt comedere & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis? & hoc de manu Dei eſt.

25. [a] Quis ita deuorabit, & deliciis affluet vt ego?

26. Homini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam: [b] peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam, vt addat, & congreget, [c] & tradat ei qui placuit Deo: ſed & hoc vanitas eſt, & caſſa ſollicitudo mentis.

[a] *Veneta ſic habet*: Et quis iuſtiùs comedet, aut quis feſtinabit ad laborem meum magis quàm ego.

[b] *Tigurina verſio habet*: Aberranti autem à recto itinere.

[c] *Symmach. & Campēſ.* vt dentur illi cui placuerit Deo.

METRICA PARAPHRASIS.

QVIS *furor proprias vorare fibras,*
Exſangues macie exarare vultus,
Noctes ducere neſcias ſoporis,
Piſtrinoque teri improbi laboris,
Vt fungus generis, patrique diſpar
Fortunæ ſpoliis fruatur heres?
Dic, ſi nec graue, nec tibi moleſtum eſt,
Quiſquis arbiter es beatitatis,
Dic, an non ſatius bonis potiri?
Et poſt tædia ſordidi laboris

Securum placidæ vacare vitæ?
Quisquam viuere, dum potest, recuset?
Auri qui cumulo gemit reposto
Heredis memor, immemor suique
Sibi mancipij struit catastam,
Dignus perdere, quod negat fruisci.
At cui cœnula dapsili paratu
(Iustum diuitis arculæ tributum)
Et fragrans genio litat Falernum;
Hic demum sapit, & sui potitus
Insigni Superûm fauore gaudet.
Et quis iustiùs occupet labores,
Vectigalq́ue suo imperet labori,
Massicumq́ue, epulasq́ue, sportulasq́ue,
Quàm quem perpetuus labor fatigat?
Terram vomere quis secat colonus,
Nec dono Cereris famem saginat?
Quis vites viduis maritat vlmis,
Nec dulci recreat sitim Lyæo?
Hanc mentem Superi bonis, amoris
Hanc arrham dederunt, vt aucupentur
Vitæ tempora, prosperosque fuluis
Nummorum radiis dies serenent,
Iugi lætitiæ dies sacratos.
Sed quem tramite deuio vagantem,
Nummorumq́ue cupidini dicatum
Irato Deus intuetur ore,
Huic mentis dedit improbæ flagellum,
Rodentesq́ue dedit fouere vermes,
Insomnesque dedit fouere curas,
Vt fuluam, gremio abditus Cybeles,
Prædam diripiat vel ex Auerno:

Aut

Aut per naufraga regna fluctuanti
Merces Antipodum ſequatur alno:
Aut turgentibus horreis, Libyſſá,
Quidquid verritur areá, recondat:
Et cùm diuitias ſoli pararit,
Et cùm diuitias ſali pararit,
Quin & diuitias Stygis pararit,
Partis diuitiis inops, fameque
Enectus tumulo inferatur exul,
Diſcincto bona transferens nepoti,
Aut quem ſors Deus ipſe ſurrogarit.
O vaniſſima cura vanitatis!

PROSA EXEGESIS.

TAMETSI nihil in hac vitâ mortali ſit ex omni parte beatum, & quocumque te cogitatione conuerteris, in aliquem vanitatis ſcopulum impingas; opportuno tamen conſilio interuenit Eccleſiaſtes, & aliquem ſaltem laboris induſtriæque fructum oſtendit, quo ſe poſſit ex parte ſapiens in hac tantâ acerbitate conſolari: vt nimirum quæcumque aſſiduo labore, curâ, ſollicitudine conquiſiuit, verè ſolideque poſſideat, non autem ab iis ipſe poſſideatur: vt diuitias apud ſe in ſeruitute eſſe iubeat, non in imperio patiatur: vt non tam illas ſuſpiciat, aut ſtulto complexu ſtringat, quàm ad omnes vitæ opportunitates, atque omne genus obſequij velut ancillas emittat. Nihil eſt enim tam anguſti animi, tamque parui, quàm amare aut ſuſpicere diuitias: nihil honeſtius magnificentiuſque, quàm pecuniam contemnere ſi non habeas, ſi habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre, &, vt verbis Eccleſiaſtæ inſiſtam, hilari animo minimeque

Diuitiis imperandum eſt.

Cicero libro 1. Officiorum.

Vtendum diuitiis.

meque contracto *comedere & bibere, & ostendere ani m suæ bona de laboribus suis.* Verùm enimuerò, quid h o monstri fuerit, cùm dies noctesque colligendis vitæ subsidiis incumbas, inter tot subsidia vitam pati contabescere? Primum igitur quod naturæ sat est (quæ moderatum exigit tributum) honestè ac liberaliter, non sordidè, neque cum gemitu concedatur.

Diuitiæ beneficentiæ & eleëmosynæ seruiant.

Sed quoniam auctore Deo philosophantem, ac diuino spiritu concionantem audio Ecclesiasten, plus innuere mihi videntur hæc eius verba, *ostendere animæ suæ bona de laboribus suis*, quàm comedere & bibere. Itaque & beneficentiam commendant, qui est alter diuitiarum fructus, & illam potissimùm, quæ pauperibus exhibetur: ex quâ quantum boni in animam redundet, nemo facilè cogitatione comprehendat. Inexhaustæ enim sunt opes beneficentiæ, ait Agapetus: nam largiendo acquiruntur, & dissipando colliguntur. Quemadmodum scaturientes putei, tametsi multum exhauseris, ad pristinum statum reuertuntur, ait Clemens Alexandrinus: aut vbera, quò frequentiùs emulgentur, eò turgescunt magis.

Agapetus Epist. ad Iustinianũ Cæs.

Clemens Alexand. lib. 3. Pædag.

Eleëmosyna fœnus animæ.

Chrysost. Homil. 34. in Genes.

Sed longè vberior ab hac beneficentiâ fructus promanat, quoties in pauperibus Deo fœneramus. Parum argenti erogamus, ait D. Chrysostomus, aut esurientem pascimus, & horribili illo extremi iudicij die fiduciam consequimur, & audimus verba nulli regno conferenda: *Venite benedicti Patris mei: esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* Nundinæ profectò quæstuosissimæ! vili nobis pretio constat quod carò vendamus, imò quod nullis diuitiis æquiparemus. Compendiosa negotiatio: panis fragmento, aut calici aquæ frigidæ, merces æterna rependitur. Denique tanta vis est eleë-

eleëmosynæ, ait idem sanctus Pater, vt multâ cum fiduciâ suos in cælum introducat alumnos. Est enim cæli nota ianitoribus, sponsalis thalami fores obseruantibus. Nec tantùm nota, sed etiam venerabilis est: vnde cultores suos nemine repugnante introducet. Itaque hi sunt amici illi, qui, cùm defecerimus, recipient nos in æterna tabernacula: quos cùm operibus misericordiæ demeremur, non egenis largimur, ait Magnus Gregorius, sed patronis potiùs munera offerimus.

Hom.33. ad Pop. *Eleëmosynæ potentia.*

Luc. 16.

Gregorius lib.11.Moral.c.14.

Quemadmodum igitur apud Romanos rebus suis benè consulebant, qui patronos apud Imperatorem (quos etiam Reges ac dominos vocabant) aliquo munere sibi deuinciebant; ita rebus suis præclarè consulit, & animæ suæ bona ostendit, qui hos cælestes aulicos, & Christi vicarios, in communionem laboris & industriæ suæ adsciscit. Multoque certè meliùs hic rerum suarum satagit, quàm qui propriæ salutis immemor, & animæ suæ curam in postremis habens, totus in eo versatur, quo pacto labores suos ac sudores ingratis heredibus transscribat. Quam dementiam sic perstringit Propheta: *Non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Et post pauca, *Simul insipiens*, inquit, *& stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in æternum.* Meritò hos tales stultitiæ condemnans, qui hoc vel ad causam, vel ad cumulum ruinæ suæ adiecerunt, vt relinquerent alienis diuitias suas. Quid enim tam stultum est, tamque perditum, quàm vt quis sibi de rebus suis non consulat, sed in propriam potiùs perniciem heredem locupletet? *Quis iustiùs*, ait Ecclesiastes, *ad labores meos festinabit*, id est, opibus à me conquisitis fruetur, *quàm ego?* Non omnino insulsè (quamuis propter intem-

Auarus se & salutem negligit.

Psal. 48,8. v.11.& 12.

Eccle.2. ex versione Venetâ.

Q peran-

Lampid. in Heliogabalo.

perantem luxuriam flagitiosè) respondit Heliogabalus, rogatus an in tam profuso luxu futurę nihil timeret inopiæ: Quidlibet, inquit, eueniat, dummodò partis fruar. cui enim meliùs heres fuero, quàm mihi & vxori? Sed potiori ratione hoc in re nobis propositâ sic vsurpat Saluianus. Numquid potest cuiquam quidquam propius aut charius inueniri, quàm quilibet sibi ipsi? Suam cuilibet vestrûm animam, suam spem, salutemque commendamus. Et pios vos esse dicitis, cùm heredes diligitis? Ego verò contendo, nihil vobis inhumanius, nihil magis ferum aut impium dici posse, à quibus hoc impetrari non potest, vt vos ipsos diligatis. At filiis, nepotibus, amicis consulitis. Esto. Est enim charitatis plena excusatio. Sed est modus in rebus, neque vllum cuiquam tam charum pignus, quod animæ præferatur. Iustius est igitur, aliquid heredibus deesse de patrimonio, quàm testatoribus de salute.

Saluianus lib. 3 ad Ecclesi. Cathol.

Hanc sapientiam & scientiam homini bono in conspectu suo dedit Deus, vt ne cui meliùs de suis facultatibus consultum velit quàm sibi, &, quod inde consequens est, solidam fundatamque *lætitiam. Peccatori verò dedit afflictionem & curam superfluam, vt addat & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo.* Dignum sordidâ illâ cupiditate supplicium: quod vt exigatur, nihil opus est Furiis diuinæ iustitiæ administris; ipse sibi tormentum est inordinatus animus, suoque malo, quod nutriuit ac peperit, contabescit,

Auarus sibi ipsi pœna.

> *Fœdaque auaritiæ complexæ pectora matris*
> *Insomnes longo veniunt examine curæ,*

Claudian. lib 2. in Ruffin.

animumque in mille partes discerpunt. Nec intelligit miser, inquit Cyprianus, speciosa sibi esse supplicia, auroque se alligatum teneri, & possideri magis, quàm possi-

Cyprian.

possidere diuitias. Quare vilibus hisce de catastâ mancipiis, quæ catenâ & ferro circumducuntur, & ad omnem auaritiæ velut heræ suæ nutum se fingunt, meritò D. Bernardus abiectos animos sic exprobrat: Conformaris crumenæ tuæ, tamquam seruus dominæ suæ. Quemadmodum enim ille isti necessariò & congaudet gaudenti, & dolenti condolet; sic tu cum crescente marsupio tuo crescis pariter animô, & cum decrescente decrescis. Nam & contraheris tristitiâ, cùm illud exinanitur; & lætitiâ solueris, aut certè inflaris superbiâ, cùm impletur.

Bernardus Serm. 21. super Cantica.

Sed crudeliùs etiam sæuit impotens illa domina auaritia, & quemadmodum olim Tamberlanes captum Baiazetem I. Turcarum Imperatorem vilissimis impendit obsequiis, & in luto ac cœno manibus pedibusque nixum, dorsum sibi equum ascendenti præbere iussit; sic auaritia quos sui fecit mancipij, in luto ac cœno conculcat, aut assiduis vilissimisque laboribus exercet. Neque enim miseri illi, quantum hactenus corraserint, sed quantum cupiditas, quæ infinita est, requirat, expendunt.

Auarus in luto versatur.

Iouius in Vitâ Baiazeti I.

Quo consilio autem tot se curis vigiliisque conficiunt? aut quo fine conquirunt, quod nullo fine coaceruent? nimirum vt quod genio suo subtrahunt, *tradant ei qui placuit Deo*: qui placuit, inquam, non tam moribus aut vitæ meritis (hoc enim minus habet vanitatis) sed designatione ac destinatione hereditatis; siue vt Chaldæa paraphrasis habet, *vt tradant illi quem elegerit Deus*, aut vt Symmachus, *cuicumque Deo placuerit*. At cui tandem? Pudet dicere. Non rarò fuco, fungo, nepoti, decoctori, ingrato, perfido, hosti, parricidæ. Sæpè quod auarus summâ congessit sollici-

Auarus alteri laborat.

Ambrosius lib. 1. Officiorũ, c. 49. *Detestori.* *Helluoni.*

tudine, ait D. Ambrosius, præcipiti effusione dilapidat heres luxuriosus: & diu quæsita turpis helluo, præsentium cæcus, futuri improuidus, inexplebili quadam absorbet voragine. Profundissimus helluonum gurges olim fuit C. Caligula: & tamen quàm multi eum laboris ac sudoris sui scripserunt heredem? At ille pro gratiâ ludibrium rependebat, illusores vocans eiusmodi testatores, quòd post nuncupationem heredis viuere perseuerarent: multisque venenatas misit matteas, vt eos è medio tolleret.

Suetonius in Caligulâ, c. 38. *Ingrato.*

Dion. in Tiber.

Eâdem ingratitudine Tiberius in miseros testatores grassatus est. Nam & Ruffum Geminium, à quo heres scriptus erat, in Senatu accusauit, in speciem quidem quòd mollis & effeminatus haberetur, re autem verâ vt hereditate potiretur. Quid enim causæ adferre potuit, cur Cn. Lentulum Augurem è medio tolli curarit, virum Patritio genere, vitæque modestiâ ac virtute conspicuum? Nulla certè alia fuit, quàm quòd is eum heredem scripserat.

Sueton. in Tiber.

Hosti. Valerius Maximus lib. 7. c. 8.

Quid L. Valerium commemorabo, qui Cornelium Balbum hostem togatum expertus, à quo, præter ceteras lites, capitali crimine accusatus fuerat; præteritis aduocatis & patronis suis, solum reliquit heredem, nimiâ consternatione, quæ animum eius transuersum egerat, deprauatus. Quid porrò Baiazeti II. profuit, immensas opes Imperij Turcici congessisse? Nónne thesauros illos Selimo parricidæ filio reliquit, qui operâ Iudæi Medici veneno patrem è medio sustulit? Quid Visburi Gothorum Regi auaritiæ sordes profuere? nónne à propriis filiis, quibus eâ de causâ contemptui fuit, cum totâ familiâ flammis absumptus est?

Iouius in Vitâ. *Parricidæ.*

Olaus Magnus li. 16. c. 44.

Quæ omnia cùm per se vanissima sunt, tum illa po-

potiſſimùm grauem ſcelerum vindictam inter Chriſtianos arguunt, cùm teſtatores quidam, qui filiis carent, tantâ cæcitate caligant, vt opes ſuas malint externorum luxui, quàm propriæ ſaluti ſubſeruire. Hinc licet ſemine ſanguinis ſui careant, ait Saluianus, quærunt tamen quoſcumque alios, quibus ſubſtantiam propriæ facultatis addicant: quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inſcribant, quos ſibi quaſi adoptiuos imaginarij parentes filios faciant, vt in locum eorum, quæ non ſunt, pignorum, perfidiâ generante ſuccedant. Ac ſic miſeri cùm filiorum vinculis non conſtringantur, ipſi ſibi vincula fabricant, quibus à ſubſidio propriæ ſalutis arceantur: & cùm vis domeſticarum neceſſitudinum nulla ſit, foris diſcrimen arceſſunt: & licet cauſæ deſint periculorum, ruunt tamen velut in interitum voluntarium. Procul hanc à ſe arcebit amentiam, quicumque diuino munere perſpectum habuerit, neminem ſibi, quàm ſe, chariorem eſſe; neque vlli rei potiùs labores ſuos, quàm æternæ quieti ac ſaluti, ſeruire debere.

Auarus luxum externorum propria ſaluti præfert.

Saluianus lib. 3. ad Eccl. Cath.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE
CAPVT TERTIVM.
SECTIO PRIMA.
ECCLESIASTES.

Vers. 1. Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub cælo.

2. Tempus naſcendi, & tempus moriendi.
Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt.

3. Tempus occidendi, & tempus ſanandi.
Tempus deſtruendi, & tempus ædificandi.

4. Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.

5. Tempus ſpargendi lapides, & tempus colligendi.
Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.

6. Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abiiciendi.

7. Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.

Tem-

Tempus tacendi, & tempus loquendi.
8. Tempus dilectionis, & tempus odij.
Tempus belli, & tempus pacis.
9. Quid habet amplius homo de labore ſuo?

METRICA PARAPHRASIS.

NON ſemper imbres nubibus exciti
Campos inundant, aut Aquilonibus
Concuſſa ſpumoſis frementeis
In ſcopulos ruit Amphitrite.
Quandoque vultus ridet amœnior
Cæli atque ponti, dum ſilet Æolus,
Et Phœbus innubi ſereno
Flammiuomis equitat quadrigis:
Nec ſemper agrorum Othryſiæ niues
Obſeſſa ſtringunt marmore viſcera.
Mox aura torpentes Fauoni
Euocat imperioſa flores.
Sic cuncta voluens orbita temporum
Diſcriminato digerit ordine,
Suiſque limitata metis,
Pegaſeo vehit hora curſu.
Eſt tempus, almi cùm iubar ætheris
Salutat infans, atque vteri moras
Perrumpit: eſt tempus perennes
Cùm tumuli redit in tenebras.
Quandoque ſeris poma nepotibus
Plantat colonus ſidere proſpero:
Quandoque & euulſos labores
Dat rapidis alimenta flammis.
Dum ſæua Enyo ſpicula fulminat,

Eſt

Est vt Gradiuo victima corruat:
Est vt repercusso furore
Pelias hasta ferat salutem:
Est inuidendos cælitibus lares
Fastidioso qui pede proruat:
Idemque mox palatiorum
Marmora marmoribus coronat.
Nunc rore salso flumina depluunt,
Genasque oberrant: nudaque pectora
Plangentium tundunt lacerti,
Nunc radij melioris astri
Frontem expeditam nubibus hispidis
Risu serenant instabili vice:
Plausuque supprimente planctum
Bassaridum volitant choreæ.
Est cùm potentes marmoreæ domus
Disiecta campis rudera dissipant:
Lectisque mox superbiorem
Ruderibus decorant ruinam.
Quandoque tempus Cypridis obuiis
Vlnis potiri, & connubij fide:
Quandoque fastidita sordet
Idalio Cytheræa nexu.
Nunc Antiatis munera congeres
Amica diuæ: nunc pede proteres,
Aut rapta planges, dum seuerâ
Fronte minax caperabit ora.
Est qui superbæ coccina dissecat
Pertæsus Aulæ: mox animi vagus
Vanusque, gaudet consuendis
Synthesibus renouare fastum.
Non hora quæuis tuta silentio:

Nec

Nec rara linguæ culpa volubilis :
Ast omne punctum promeretur
Apta catus dare fræna voci.
Est tempus, arcto dum Charitum parens
Mentes amoris fœdere glutinat :
Est cùm theatrales nouercas
Corda odiis furiata vincunt.
Quandoque Medi fulgur acinacis,
Et Martis vrbeis buccina territat :
Mox pacis interpres virescit
Compositis animis oliua.
O cassa fructu tempora! labilis
Pudenda vitæ ludibria! his labor
Iactatus æstuat procellis
Per liquidum nebularum inane.

PROSA EXEGESIS.

SI tanta nobis in hac vitâ mortali rerum temporumque vicissitudo proposita est, tantaque pugnantium inter se voluntatum studiorumque conuersio; magnopere assentior illi Comico, qui instabilem vanitatis nostræ conditionem his verbis expressit: Dij nos homines vt pilas habent. Atqui quàm multiplex homini, quamque instabilis sit vitæ ratio; & quot ab omni parte fluctibus infestetur, numquam satis pro dignitate dici, ac ne cogitari quidem potest.

Vita hominum inconstans.

Primùm enim fortuna, varietati semper amica, constantiam respuit, inquit Cicero. Nisi hanc fortè constantiam vocare velimus, quòd, vt ait Plinius, has vices habeat conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur. In quo illud ad cumulum infelicitatis accedit, quod ait Pindarus:

Fortuna adfert inconstantiam.
Cic. lib. 2. de Nat. deor.
Plinius in Panegyr. Traiani.

Pindarus Pyth. Od. 3.

Vnum ad bonum mala bina partiuntur mortalibus immortales.

Tempus mobile varietatem adfert.

Deinde tempus ipſum naturâ fluxum ac mobile, dierum noctiumque, frigoris & æſtatis viciſſitudine ſemper alternat. Vt autem temporum, ſic & vitæ ſunt quædam vices: & vt nox ſuum ſibi ſpatium vendicat, ita vitam nobiſcum ſomnus, id eſt (vt ego quidem ſentio) mors altera partitur.

Mundus ipſe inconſtans.

Denique mundus ipſe quantus quantus eſt, quid aliud eſt, quàm æſtuarium quoddam alternis incrementis ac decrementis reciprocum? Æſtuarium dico? imò vaſtum quoddam pelagus, nunc fluctibus intumeſcens, nunc malaciâ torpens, nunc ventis contrariis, atque inter ſe tumultuantibus, infeſtum: nec eâ tantùm parte, quam inexplebilis hominum cupiditas nauibus peruiam fecit, procellis agitatur; ſed atrocioribus etiam, quâ parte habitabilis eſt, atque adeò in ipſis Regnorum Rerumque publicarum viſceribus, tempeſtates excitat.

Hominis animus varius & inconſtans.

Quæ omnia licet per ſe vaniſſima ſunt, ipſique homini peracerbum in tantâ rerum temporumque varietate iactari; nihil tamen in hac vanitate rerumque viciſſitudine tam vanum, tamque inconſtans eſt, quàm ipſe humanus animus præſentia ſemper faſtidiens, & ex futuro pendens: nec mitiùs cupiditatibus, quàm fluctibus & procellis iactatus. Theatrum huius vniuerſitatis, ſi placet, ante oculos conſtitue, hominesque pugnantibus inter ſe ſtudiis, nec ſemper iiſdem, diſtractos intuere: inuenies alios faſtidio ſui languentes, ad noua ſuſpirare ſolatia, alios ad ſpecioſam profeſſionem alligatos, & ſub ingenti titulo laborantes, hoc agere, vt iugum excutiant, & ſibi vacent: alios aſſi-

assiduâ mutatione propositi fluctuantes(vt viduæ mulierculæ ad defunctos solent maritos) ad id suspirare quod reliquerunt.

Adiice illos qui, vt ait Seneca, non aliter,quàm quibus difficilis est somnus, versant se in omnem partem, donec lassitudine quietem inueniant, statum vitæ subinde formando; in eoque nouissimè manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit.

Seneca de Tranquill. animi,c.2.

Adiice etiam illos, quos animi, votorum exitum non inuenientis misera torquet iactatio: dum nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt. Vnde paulatim languens obrepit cunctatio vitæ parum se explicantis, & inter destituta vota torpentis animi situs.

Alios deprehendas perpetuis amicorum offensionibus & conciliationibus alternantes, & modò eos odisse quos arctissimè sibi deuinxerant, modò eorum, quos abdicarant, desiderio contabescere. Sic Alexander modò in Clitum sibi charissimum excandescens, inter epulas eumdem confodit, modò eius desiderium non ferens,ipse mori voluit. Sic Andronicus Imp.quos heri complexus intimorum consiliorum consortes habuerat,mox in eosdem atrocissimè sæuiebat. Quinimò videre erat eumdem vno die (quod de Nauarcho Xerxis memoriæ proditum est) ab illo laudari,& conuitiis proscindi: coronari, & securi percuti.

Curtius lib. 8.

Nicetas in Andronico.

Sed plerosque hominum sui torquet impatientia, & nusquam residentis animi volutatio. Si vitam laboresque suos Reip. consecrarunt, se sibi ereptos esse conqueruntur: ad otium adspirant, & cum Augusto aliquando se victuros sperant. Simul atque tamen odio

infelicitatis operosæ ad otium profugerunt, ô quæ tormenta parietibus ſuis imputant, dum animus ad ciuilia erectus, & agendi cupidus, in ſuâ ſolitudine contabeſcit? Iidem ſi cum aduersâ fortunâ conflictantur, quibus non lamentis infelicitatem ſuam deplorant? quas non tragœdias excitant? Si tamen fortuna nouercam exuerit, & blandior arridere perrexerit; non minus felicitatis ſuæ faſtidio ſuſpirant, quàm antè calamitatis impatientiâ torquebantur. Quid, quòd nec deliciæ, nec voluptates ſemper placent? & nonnumquam ipsâ delectatione ſuauiùs irritantia delectant? Vt vlcera quædam, ait Seneca, nocituras manus appetunt, & fœdam corporum ſcabiem delectat quidquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, laborem & vexationem eſſe voluptati. Et quemadmodum Achilles ille Homericus Patrocli funere mœſtus, modò pronus iacet, modò ſupinus, modò in latus incumbit, modò ſe in pedes erigit; ita proprium eſt ægrientis animi, nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Hinc vagæ peregrinationes, modò per amœna Campaniæ littora, modò per horridos Bruttiorum ſaltus, & poſt ruris ſolitudinem vrbanus iterùm plauſus, & raucum fori murmur arridet, & humano ſanguine pinguis arena, & ſpectacula ſpectaculis mutantur.

De Tranquillitate animi, c. 2.

Hoc ſe quiſque modo ſemper fugit,——

ait Lucretius. Sed quid prodeſt, ſi non etiam effugit? Sequitur ipſe ſe, & vrget grauiſſimus comes, nec ſui, nec vllius rei diutiùs patiens, donec tandem faſtidio incipit eſſe vita, & ipſe mundus; & ſubit illud tabidarum deliciarum, *Quouſque eadem?*

Quod autem de otio ac negotio, de amore & odio, de

de lætis ac tristibus disserui, idem in bello ac pace, idem in congregandis ac dissipandis opibus, ceterisque quæ recenset Ecclesiastes, locum habet, nimirum hinc manifestè exploratam penitusque perspectam haberi vanitatem semper fluctuantis, & in nullâ re creatâ acquiescentis animi. Nam siue fortunæ obsequitur, siue huius mundi æstu se ferri permittit, seu denique ipse sibi & cupiditatibus suis indulget; omnia tempus habent, & breuissimis spatiis alternant singula. O ludicra vanitatis pila! ô triste mortalis vitæ fastidium!

Et quis tandem huic tantæ ægritudini faciet medicinam? Non alius certè feliciùs, quàm diuinâ gratiâ confirmatus ipse sibi animus; si nimirum fastidium in æquabilitatem, varietatem vertet in constantiam: & idem ipse semper, suique similis, erecto excelsoque vultu vtramque fortunam intueatur; & cùm nihil hîc diuturnum esse ac stabile deprehenderit,

Animus constantiâ firmandus.

Speret infestis, metuat secundis
Alteram sortem benè præparatum
Pectus, ———

Horatius l.2.Od.10.

sciatque nihil non timendum esse felicibus, nihil infelicibus desperandum.

Alterum etiam remedium suggerit Nazianzenus, vt inter huius vitæ fluctus, rerumque omnium vicissitudines, æternis rationibus nixi, anchoram in Deo figamus, eius nutum sequamur, eius promissis velificemur, & humana cuncta vento leuiora existimantes, ad æternæ vitæ portum contendamus. Idipsum dissertè nobis commendant solemnes Ecclesiæ preces, quæ, dum hæc scribo, sic habent: Deus, qui fidelium mentes vnius efficis voluntatis; da populo tuo id amare quod præcipis, id desiderare quod promittis: vt inter mun-

Nazianzenus Orat. 16.

Mens in Deo figenda.

Dominicâ IV. post Pascha.

danas varietates ibi nostra fixa sint corda, vbi vera sunt gaudia. Sed redeamus in viam, & à desultoriâ studiorum inconstantiâ ad naturæ contemplationem nos transferamus.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

[a] *Alij*, occupationem,

VERS. 10. Vidi [a] afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt distendantur in eâ.

[b] *Siue* pulchra

11. Cuncta fecit [b] bona in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem.

METRICA PARAPHRASIS.

DOTALES *aditura stygis Proserpina campos,*
Fraude Dionæa viridaria nobilis Ætnæ
Dum fati secura petit (si fabula poscit
Prisca fidem) iunxere gradum, quæ Mænala terret
Venatrix, quæque anguicoma Pandionis arces
Gorgone tuta tegit: circum vndique Naiades errant:
Idalis ipsa chorum ducit, Zephyrique tepentis
Occupat afflatu iam pubescentia prata.
Hic stupefacta cohors, visusque per omnia ducens,
Secta volubilibus miratur Eloria riuis:
Miratur nemus exuuiis & honore comarum
Luxurians, quod Phlægra suis vestiuit opimis:
Miratur pictis vernantia floribus arua,
Addubitans quæ prima metat decora inclyta Floræ,
Pollice quem tenero veris populetur honorem.

Hæc

Hæc ſociare roſis candentia lilia gaudet;
Illa tuos Narciſſe, tuoſque Hyacinthe dolores
Vngue ſecat recolens: hæc textilibus calathiſcis
Conſtipat violas, ſertis hæc tempora obumbrat;
Hæc oculos formâ, nares hæc paſcit odore.
Haud aliter quiſquis terras, cælumque profundum
Circuit obtutu, qua ſubtrahit inuidus axem
Antipodum, & latè Finitor diuidit orbem,
Æternæ mentis decora alta ſtupore ſilenti
Proſequitur; nec iam Sicana aut Theſſala Tempe
Ætnæoſque ſtupet ſaltus, ſed qualibet orbis
Ora loquax ſpeciem maieſtatemque fatetur,
Artificisque ſuper molitur laude laborem.
Singula nempe Deus pulchrum, pulcherrimus ipſe,
Finxit ad exemplar, Diâ quod mente repoſtum
Condita felici ſignauit tempora partu,
Tempora fatorum æternus quæ fixerat ordo.
Aſpice ſidereis flammantia tecta pyropis.
Hîc Hyadum ſparſit glomerabile ſideris aurum,
Hîc nautis Helicen, & tardi plauſtra Bootæ,
Hîc noctisque duces, orbisque infixit ocellos:
Hîc furuam noctis Phœbæâ lampade pallam
Diſſipat, ac rebus formoſum adſpirat honorem.
Aëra quis vaſtum exiguo conſtringere verſu
Audeat? hinc nobis vitæ ſpirabile munus,
Roridaque exſuccas imprægnant nubila terras:
Hîc ſe puniceo Thaumantias ornat amictu,
Illudens Phœbi radiis, quos diuite cultu
Mentitos oculis iubet obiectare colores.
Hîc fragor, eliſis hîc fœta tonitrua flammis,
Viſcoſæque faces ferali crine minantes,
Numinis imperium maieſtatemque loquuntur.

Quid

Quid mare veliuolum memorem? quàm commoda, vento
Auspice, dissectis miscet commercia terris?
Nunc age, quàm pulchro decoratur syrmate, quamque
Terra parens frugum vario pubescit in herbam
Germine? quot pingit vernantia floribus arua?
Quantâ fruge beans auidi rata vota coloni
Post glandes Dodona tuas, Cerealia dona
Congerit, Hyblæosque fauos, laticemque Lyæum?
Parua loquor. Patulis circumfer lumina terris,
Quælibet ora dabit Teumeßia, quælibet hortos
Alcinoi, nec Syrtigenam sola Africa loton
Ostentabit ouans, nec Olympi Lydia nectar,
Nec sola Hesperidum carpet mala aurea Lixos.
Quælibet illecebris pars orbis, & illice cultu
Attonitos rapietque oculos, rapietque palatum.
Hoc Pater omnipotens hominem spectare theatro
Diuinæ monimenta manus, causasque stuporis
Iussit, & occultos naturæ duxit in ausus.
His studiis mortale genus, taboque silenti
Carpitur, ingenij dum se pernicibus alis
Ignea vis animi doctis exercita curis
Erigit, & carnis negat indignata teneri
Carcere; nunc vasti transscendens mœnia mundi,
Stellantesque domos, nunc sese Tethyos abdens
Fluctibus, & liquidi scrutans secreta profundi,
Nunc vltra Hesperiam, Solisque cubilia Gades,
Auriferam visens Peruën, nunc littus Iäuæ,
Nunc sola Iaponios nobis obuersa prementes.
Scilicet ingenuis pudor est, nescire quod vsquam est:
Suspiciunt monimenta orbis, causasque latentes
Rimantur, stimulatque animos prurigo sciendi,
Lumina nec dulci patitur nictare sopore.

Sed

Sed tamen, ô rerum caligo! ô mersa tenebris
Causarum series! quantum est quod nocte sepultum
Prodet sera dies! Quis enim (licet abdita mundi
Deuexum in senium tenero meditetur ab vngue)
Naturæ comprendat opes? Quo pondere tellus
Pendula libretur, quo fluxerit æquor ab ortu,
Vnde salo superent riui, laticesque scatebris,
Quid pelago cæloque, vt Luna reciprocet æstus
Alterno vndarum libramine, quantula quantum
Pupula comprendat spatij, obtutuque sub vno
Multiplices rerum formas discriminet, vnde
Per labyrinthæos flexus fragor occupet aures,
Quantum iter in terràs radiis Hyperionis, vnde
Mille trahat varios Iunonia virgo colores,
Quæ manus impellat ventos, aut carcere frænet,
Denique, sidereis numeret quot sedibus astra
Stellantes nox picta sinus. Mens pondere tanto
Obruitur, nimiaque indagine lassa fatiscit;
Nec tamen optatâ recreatur imagine veri:
Naturæ licet vsque putet ter maximus Hermes
Explorasse adyta, aut stellis candentibus aptum
Torserit axem humero cælorum conscius Atlas.
Sed venient seris labentia tempora sæclis,
Cùm non vnus Atlas propiùs caput inserat astris,
Ductilibusque tubis radios geminaque dioptra
Transmittens, oculis vires arcessat ab arte.
Tùnc Solem adspiciet sparsâ ferrugine tingi:
Æmula tum Phœbes Veneris lunata stupebit
Cornua, Phœbea sensim coëuntia luce.
Tum Iouis insolito numero sua pila satelles
Eriget, astriferâ Regem statione coronans.
Nec tamen idcircò penetralia nosse licebit

Diuinorum operum nimio ſubmota receſſu.
Caligo eſt, quod ſcire datur. Lux craſtina luce
Plus ſapit heſterná: nocti nox addita noctem
Exuit, & mentem perfundit lumine. Sic nos
Siſyphio exercet docta ignorantia ſaxo.

PROSA EXEGESIS.

O MISERA mortalium conditio! quid tandem in rebus humanis expetendum cenſebimus, ſi non minus in pertinaci conſtantique labore vanitatis, quàm in deſultoriâ ſtudiorum inconſtantiâ reperitur. Vidimus præcedenti Sectione perpetuam in tantâ rerum ac ſtudiorum viciſſitudine iactationem: nunc autem non minus animi tormentum exiſtit ex pertinaci planeque inexplebili ſciendi cupiditate: quam cùm huius vniuerſi Conditor eximiâ mundi pulchritudine in animis noſtris excitet, neque vmquam liquido veritatis fonte reſtingui patiatur; quid aliud, quàm Tantali cuiuſdam à nobis ſupplicium repoſcit? Atqui nihil eſt in hac rerum vniuerſitate tam minutum, ait Ariſtoteles, tamque vile, aut abiectum, quod non cùm ingentem in animis noſtris ſciendi pruritum excitet, tum verò in ſtuporem nos rapiat, & auctoris ſui commendationem. Et quod Heraclitum Tarentinum dixiſſe ferunt, cùm in caſam quamdam furnariam diuertiſſet, Introite, ſunt hîc etiam dij; hoc in minimis etiam naturæ operibus ſentiendum, in quibus multiplex radius diuinæ perfectionis elucet. Nam, vt rectè notat Bernardus, potentiſſimè ex nihilo omnia, ſapientiſſimè pulchra, benigniſſimè vtilia ſunt creata. Nec auctor excellentior eſt Deo, ait Auguſtinus, nec ars efficacior eſt Dei verbo, nec cauſa melior eſt, quàm vt bonum cree-

Vana ſciendi cupiditas.

Ariſtoteles de Partib. animal. lib. 1. c. 5.

Res creata in Creatoris notitiam nos ducunt.

Bernard. Serm. 3. de Pentecoſt.

Auguſt in Sententiis, Sent. 141.

creetur à bono. Et quamuis non omnia eius opera æqualem pulchritudinem ac maiestatem præ se ferant; idem tamen illi quod Apelli contingit, cuius non absolutissima tantùm opera mirata est antiquitas, sed subtilissimam etiam lineam in spatiosâ tabulâ depictam primùm Rhodius Protogenes, deinde Roma inter eximia nobilium pictorum monimenta suspexit. Ita in diuinis operibus non absolutissima tantùm naturæ opera, sed tenuissima etiam lineamenta miramur.

Plin. li. 35. cap. 10.

Effecit hæc naturæ præstantia, vt præter alios Antonius ille vastæ solitudinis cultor sic vniuersitatis huius amœnitate caperetur, vt cùm quidam ex illo sciscitaretur, cur tam paucos, ac propè nullos apud eum libros conspiceret, respondisse dicatur, Hæc mundi spectacula sic animum suum oblectare, nullum vt aliud librorum adminiculum desideraret: hîc inuenire se studium amœnissimum, quo semper caperetur, nec vmquam satis caperet. Ad hoc studium naturâ optimum quemque incitari ait Seneca: quæ, inquit, ad contemplandum nos erexit, nullamque non sui partem nobis explicuit, vt per hæc, quæ obtulerat oculis, cupiditatem etiam faceret ceterorum. Nec enim omnia, nec tanta visimus, quanta sunt: sed acies nostra aperit sibi inuestigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat antiquius. Quis fuerit Vniuersi status antequam singula in partes discederent: quæ ratio mersa & confusa diduxerit: quis loca rebus assignauerit: an suapte naturâ grauia descenderint, euolarint leuia: an præter nisum pondusque corporum altior aliqua vis legem singulis dixerit. Quin etiam cogitatio nostra cæli munimenta perrumpit, nec contenta est id

Seneca de Otio sapientis, c. 32.

Ex notis ad ignota sciendi cupiditas transit

quod ostenditur scire; Illud, inquit, scrutor quod vltra mundum iacet, vtrúmne profunda vastitas sit, an & hoc ipsum terminis suis cludatur. Quin imò tanta erat antiquis Philosophis naturæ opera contemplandi cupiditas, vt corpus suum, tamquam scientiæ remoram, non absque iniuriâ ferrent, assiduaque moriendi consuetudine animum à corporis contagione reuocarent. Enimuerò, vt est à Socrate in Phædone disputatum, nihil est homini ad veritatis lucem adspiranti tam inimicum, quàm corporis contagio, & voluptatis illecebra; quę mentem caligine offusam falsis decipit imaginibus, nec à sensuum colluuione ad mundi spectaculum, rerumque naturam perlustrandam egredi permittit. Vnde Mercurius ille, cui multiplex rerum scientia Trismegisti cognomen peperit, eum qui ad Philosophiam adspirat, in Asclepio hortatur, vt corpus, quoad fieri potest, quasi vestem deponat, exuatque hoc inscitiæ indumentum, interitus vinculum, viuam mortem, sentiens cadauer, ductile sepulchrum. Quod illi sanè impigrè exequuntur, qui peruestigandâ rerum natu[illegible] non ætatem tantùm, sed etiam sanguinem succúmque consumunt.

Plato in Phædone.

Hæc est igitur illa *occupatio*, quam *afflictionem* non immeritò vocat noster Interpres, *quam dedit Deus filiis hominum vt distendantur in eâ*. Nimirum, *Cuncta fecit bona* (siue pulchra) *in tempore suo*; quæ proinde eximiâ suâ specie ac voluptate spectatores suos mirum in modum afficiunt, & ad inuestigandas naturales veritates, rerumque causas, vehementer impellunt. Quid enim fortiùs desiderat anima, quàm veritatem, ait D. Augustinus. Vnde mox subiicit: *Et mundum tradidit disputationi eorum*. At quo fructu tandem? O vanitas! *vt* post infini-

Res creatæ in cognitionem sui alliciunt.

Augustinus Tract. 26. in Ioan.

infinitum laborem, paucis hinc inde tenui cognitione delibatis, *non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus, ab initio* vitæ ſuæ diſquiſitioni mancipatus *vſque ad finem.* Dic enim, obſecro, quid certi aut explorati habemus in hac rerum humanarum confuſâ caligine? Pythagoras Naturalem Philoſophiam extra ſcientiarum chorum eliminabat, quòd omnem ſubtilitatis naturæ comprehenſionem opinionibus contineri diceret. Socrates, cùm priùs ad rerum naturalium perueſtigationem animum appuliſſet, earumdem inconſtantiâ perpetuoque fluxu deterritus (quòd nihil in iis certò ſciri poſſe apud ſe ſtatuiſſet) ad Moralem Philoſophiam animum adiecit. Hunc ſecuti cum Platone ſuo Academici, omnia in rebus naturalibus dubia atque incerta eſſe contenderunt.

Res naturales obſcura.

Tertullian. lib. de Animâ.

Theodoretus lib. de Materiâ & mundo.

Denique fuit hæc apud veteres peruagata de veritate querimonia, quòd ita humanæ mentis commercium fugiſſe videretur, vt in eâ quærendâ mortales operam luderent. Hinc Democritus eam in puteo, cui nullus eſſet fundus, demerſam querebatur; Anaxagoras denſâ caligine circumfuſam pronuntiabat, Empedocles ad hauriendam ſcientiam nimis anguſtas eſſe ſenſuum vias. Alij ſuos neſcire potiùs quàm ſcire docentes, in inueſtigatione Phyſicæ veritatis nihil perſpectum haberi poſſe contendebant.

Veritatis cognitio difficilis.

Lactantius lib. 3. c. 3.

Mirand. lib. 2. de Exam. van.

Et verò, nónne in iis, quæ ſub adſpectum cadunt quotidie, tamquam in tenebris palpitamus? Quis fontium fluminumque idoneam aſſignauit originem? Nam ſiue ex imbribus oriri dixeris, cum antiquis, ridebit Rheni potor aut Danubij accola, qui ex nudis etiam rupibus, qui nullum imbrem bibunt, copioſiſſimas vident aquarum ſcaturigines. Siue cum Ariſtotele ad vapores

Fontium origo obſcura.

Ariſt. lib. 1. Meteoror. c. 13.

pores ſubterraneos referas, quis non videt difficillimum hoc eſſe commentum, nullaque nixum experientiâ. Siue denique cum D. Baſilio, Hieronymo, ipſoque Eccleſiaſte, è mari curſum ducere malueris; quis comprehendet, quo pacto liquidum hoc elementum, quod in mare tamquam locum depreſſiorem deuoluitur, ex eodem contra naturæ ductum ad capita fontium ſurſum recurrat?

Baſilius Homil. 4. Hexaëm. Hieron. in cap. 1. Eccleſiaſtæ.

Æſtus marini cauſa obſcura. Vide Conimbricenſes in Meteor.

Nunc verò cùm de æſtu marino diſceptatur, quis non explodendos iudicet Stoicos, qui, vt aliquam eius aſſignent cauſam, ab animâ liquidi illius elementi, quam otiosè comminiſcuntur, motum illum reciprocum oriri contendunt? Nec minùs illi ridiculi ſunt, qui hunc tantum effectum ad aquarum euaporationem referunt, quâ vigente efferatur mare, ceſſante decidat: qui mari ſimile quid euenire fabulantur quod animanti febrium paroxiſmis per interualla æſtuanti. Et quamuis melior Philoſophorum ſententia cauſam æſtûs marini Lunæ adſcribat, quis tamen idoneum diſcrimen oſtendet (cùm hoc aſtrum terras omnes ac maria ſuo lumine influxuque peruagetur) cur non omnia maria eodem illo æſtu, reciproco, certiſque horis dimenſo, fluctuentur? Nam in Luſitanico Belgicoque Oceano ſenis ferè intumeſcit ac detumeſcit horis; ad Erythræum verò Africæ promontorium quaternis accedit, octonis regreditur: in littore Cambaiæ mare binis horis triginta circiter leucas acceſſu obtegit, binis totidem receſſu detegit: in Euripo (fretum eſt inter Aulidem & Eubœam) vnius diei noctiſque ſpatio ſepties recurſat. Sanè, vt cetera ſilentio inuoluam, tantum negotij Euripus ille faceſſiuit Ariſtoteli, vt deſperatione tandem ac tædio victus, in eumdem ſe præcipitem

Aeſtus maris diuerſus.

cipitem egiſſe dicatur. Vnde locus prouerbio factus, Ariſtoteles non capit Euripum, igitur Euripus capit Ariſtotelem.

Porrò ventis ipſis leuiora ſunt, quæ de ventis plerique philoſophantur. Aiunt, exhalationes à Sole attractas, in opacam nubem impingentes, in hanc illámve partem fugâ dilabi. Crederes illos æreas ferreaſque nubes cogitatione fabricari. Sed quid illis ventis facient, quos vehementiſſimos patimur, nullo vſquam nubis apparente veſtigio? Quare Seneca faciliori viâ, ſed planè fabuloſâ & commentitiâ ſeſe expedit, vitam ſcilicet aëri tribuens quâ ſe moueat. Quantò laudabiliùs ignorantiam confeſſus cum Regio Vate diceret, *Qui producit ventos de theſauris ſuis*, non de antro aliquo Æolio, aut concauâ rupe, ſed, vt ait Bellarminus, de potentiâ ſuâ ſecretiſſimâ & ditiſſimâ, quæ numquam exhauriri poteſt.

Ventorum cauſa obſcura.

Seneca lib. 5 Nat. quæſt. c. 5.

Bellarmin. in Pſalm. 134.

Quid nunc ego ſpecies ſeu formas adſpectabiles à corporibus illuminatis deciſas commemorem? quæ ſi in ſpeculo videntur, quomodo imago in ſpeculi profunditate immerſa apparet, cùm ſpecies in ſuperficie terminentur? Sin autem res ipſa in ſpeculo apparet, quomodo intra ſpeculum videtur, cùm illi minimè inſit?

Specierum viſibilium natura occulta.

Præterea quis vmquam vel probabili coniecturâ aſſecutus eſt, vnde amœniſſima illa colorum varietas in iride, in vitro triquetro, in politis adamantibus exiſtat? Vnde mercurio, ſiue argento viuo, illud eximium, vt cùm aliquod plumbi libras natantes ſuſtineat, vel vnicus auri ſcrupulus illi iniectus mergatur? Vnde non tantùm defunctorum corporibus ad inimici præſentiam, ſed plantis etiam & arboribus illa, quam cernimus, antipathia? vnde ſexcenta talia naturæ miracula?

Naturæ miracula.

cula? Stulti ſumus, ſi aut naturam penetrare,aut cauſas eruere nos poſſe confidimus. Demus, inquit Auguſtinus,Deum aliquid poſſe quod nos fateamur inueſtigare non poſſe, atque in talibus rebus tota ratio facti, ſit potentia facientis.

Auguſtinus Epiſt. 2. ad Voluſian.

Curioſitas hominum mirabilis.

Et hæc quidem luce meridianâ clariùs humanæ curioſitatis & ſcientiæ vanitatem ante oculos conſtituunt; ſed inter tot naturæ miracula vnum mihi reliquum fieri videtur. Cùm toties, eluſo ſcientiæ conatu, vita pariter animique vigor contabeſcat; quî fieri poteſt, vt in tantâ deſperatione ad occulta naturæ penetrandi, nullum inueſtigandi finem faciat humana curioſitas? Quid hîc dicam? niſi hoc etiam ad cumulum noſtræ vanitatis accedere, quòd, ad curioſitatis illecebram, noua ſubinde ſcintilla veritatis in lucem emergat; quâ fit vt magis magiſque ſciendi cupiditas accendatur. Quis enim ignorat,quantopere huius temporis Aſtrologorum ſtudia accenderit opticus ille tubus, cæleſtium ſecretorum ingenioſiſſimus explorator? Quantis hoc hominum genus inceſſit gaudiis, cùm plures ſeptenis Pleiades, cùm circumfuſos Saturno ſtipatores, cùm Solis maculas, aliaque hactenus inexploratâ, huius tubi beneficio in lucem protulerunt? Nec diſſimili ratione præteritis ſæculis acus nauticæ inuentum, aliaque non minùs præclara, mentes ſciendi cupidas erexerunt: quæ tantò vehementiùs accendi conſueuerunt, quòd, licet hinc inde veritas aliqua in lucem emerſerit, multum tamen ad ſcientiæ perfectionem ſemper deſideretur. Sanè ante annos non ita multos mihi contigit, cùm aliud agens acu nauticâ tempus fallerem,deprehendiſſe me (quod nuſquam legiſſe memini) vectem ſeu baculum ferreum ſurſum erectum, ſupe-

ſuperiore ſui parte, ſi pyxidem admoueas,acum nauticam ad ſe rapere, inferiori parte à ſe repellere: eumdemque ſequi effectum, ſi vectis ſurſum deorſum inuertatur. Si verò vectis in terrâ iaceat, ita vt parallelus ſit illi lineæ horizontali,quæ protenditur ab Oriente in Occidentem, neutra pars acum nauticam aut repellet, aut attrahet; ſed naturæ ſuæ relinquetur. Si vectis parallelus fuerit lineæ horizontali, quæ protenditur à Septemtrione in Meridiem, pars illa vectis, quæ Septemtrionem reſpicit,acum repellet; quæ verò in Meridiem vergit, attrahet. Denique ſi vectis altera ſui parte paululùm à terrâ eleuetur, pars eleuata, quamcumque cæli plagam reſpiciat, acum attrahet, pars autem altera terram contingens reiiciet. Omitto hîc ſtupendum illud horologium recentiſſimè inuentum, quod in aquâ per ſe mouetur, horaſque deſignat. Sic aliquid ſemper noui in lucem emergit,quod vanam ſciendi curioſitatem paſcat, nec illam tamen ad perfectam diuinorum operum cognitionem perducat. Interim quod Chymicæ artis exploratoribus euenit,vt quintę alicuius eſſentiæ,vt vocant,inuentione lactati, non abſque facultatum ac vitæ diſpendio ſemper artis illius perfectionem ſequantur, & numquam aſſequantur: idem hîc vſu venire cernimus, vt in hac diuinorum operum diſquiſitione vita nos citiùs, quàm labor inueſtigandi deficiat. Quare vanitatis huius pertæſus Eccleſiaſtes, remedium mox ſuggerit & ſolatium.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Et cognoui quòd non esset melius nisi lætari, & facere benè in vitâ suâ.

13. Omnis enim homo, qui comedit & bibit, & videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.

METRICA PARAPHRASIS.

SATIS *impudente voto*
Phaëthonticis quadrigis
Stellata templa cæli,
Et siderum perennes
(Aciem obruente luce)
Lustrauimus choreas.
Satis impotente nisu
Pennisque Dædaleis
Per regna fulgetrorum,
Per nubiumque tractus,
Roris niuisque cunas,
Tentauimus volatum.
Satis insolente velo
Ac Tiphyos carinâ
Furentis Amphitrites
Sulcauimus procellas:
Et ingenî minoris
Bolide abditos recessus
Penetrauimus profundi.
Sat ingenî procacis

Erro-

Errore flexuoſo,
Labyrinthicisque ſpiris,
Implexa per viarum
Itum labante greſſu.
Ohe! ſat eſt proteruæ
Pruriginis ſciendi:
Potior mihi voluptas
Recti tenere callem,
Et gaudio fruiſci.
Quiſquis volet, medullas
Diſtillet in lucernam,
Pernoxque perdiusque
Nimiá ſagacitate
Se concoquens liqueſcat:
Rimatus alta cæli,
Rimatus ima terræ,
Quæque orbis architectus
Supra ambitum ſciendi
Procul extulit, premendo:
Donec cupita tabes
Bibat artubus cruorem,
Vitietque ſucculentum
Pallor genis ruborem,
Macieſque nudet artus:
Potior mihi voluptas
Recti tenere callem,
Et gaudio fruiſci;
Quaque herbidos Penates
Siluæ comis opacant,
Vel quà fugax laborat
Trepidare lympha riuis,
Vitiis valere iuſsis,

 Curis

Curis valere iußis,
Lætam explicare frontem;
Temereque sic iacentem
Vel Daphnidis sub vmbrâ,
Vel myrteo theatro,
Crinem impedire sertis;
Capacibusque conchis
Stillare dium odorem.
Hîc cespitum per æquor
Satyri, leuesque Fauni,
(Hæc rusticana turba est)
Cerasisque, ficubusque,
Citreisque, Persicisque,
Malisque, Dactylisque,
Dapes ferunt inemptas.
Hîc Massicum liquorem
Thyadum rotator Euan
Cado æstuante promit.
Iuuat hoc, iuuat salebris
Scientiæ expeditum
Recti tenere callem,
Et gaudio frui sci.
O! ter beata vita,
Virtus vbi & voluptas
Corde hospitantur vno!
Maiúsne munus orbi
Blando fauore cæli
Rutilo datum sub axe,
Quàm præmium laboris
Vitæ hunc videre fructum,
Inter dapes suäues,
Et Bacchicum liquorem,

Recti

Recti tenere callem,
Et gaudio frui ſci?
O! ter beata vita,
Virtus vbi & voluptas
Corde hoſpitantur vno!

PROSA EXEGESIS.

OBNVNTIABIT hîc, ni fallor, Stoïcorum aliquis, & viſis auibus tam diſcoloribus, infauſtum pronuntiabit augurium. Quod enim, inquiet, virtuti cum voluptate commercium? præſertim cùm gaudium quidem nonnullum, nulla autem viro bono voluptas contingat? Nam Seneca quidem ita pronuntiat: Voluptas (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) res infamis eſt: gaudium niſi ſapienti non contingit. Sed ego hanc logomachiam pro nihilo duco, cùm *Et mala mentis Gaudia* rectè cum Virgilio dicamus; & ipſe Seneca diſertè pronuntiet: Iſta eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima quies eſt; ſed perturbatione carere. vbi perſpicuè honeſtę voluptatis meminit. Atqui hoc ipſum eſt quod intendo, nempe, ſapientem, damnatâ inſatiabili illâ ſciendi cupiditate, & (quæ non minùs animi ſuccum, quàm corporis exſugit) in ſecretis naturæ perſcrutandis curioſitate, ad hoc debere conniti, vt virtutum potiùs actionibus, quàm inani ſcientiâ delectatus, ſolidum gaudere poſſit gaudium. Nam quòd cibi potuſque meminit Eccleſiaſtes, non eo conſilio facit, vt ventris ingluuiem commendet; ſed (quod alibi etiam inculco) parœmiali formâ loquendi ſecuram ac tranquillam cum hilaritate vitam denotat: quod perſpicuũ euadit ex ſimili loco Ieremiæ, vbi Deus

Seneca lib. de Beatâ vitâ.

Idem li. 7. de Benefic. cap. 2.

Voluptas quædam honeſta & homine digna.

Ioakimo Iosiæ filio superbiam exprobrans, regniq́ue iacturam minatus, ita loquitur: *Numquid regnabis, quoniam confers te cedro? Pater tuus numquid non comedit & bibit*, id est, securè vixit, securè regnauit, *& fecit iudicium & iustitiam tunc cùm benè erat ei?* tu verò regno exterminaberis.

Ieremiæ 22, 15.

Sed redeamus in viam cum Ecclesiaste, qui à curiositate, vanaque & inexplebili sciendi cupiditate veram negat delectationem proficisci, sed afflictionem potiùs ac distentionem animi. Sola virtus gaudium præstat, non vanum, neque ambitiosum, sed solidum, modestum, tranquillum: cui si quid infestum occurrit, id nubium modo interuenit, quæ infra Solem feruntur, nec vmquam diem vincunt: Reuerà enim, ait Seneca, talis est sapientis animus, qualis mundi status supra Lunam:

Virtus gaudium & tranquillitatem præstat.

Seneca Epist. 59.

Perpetuum nullâ temeratus nube serenum.

Nam quemadmodùm pars illa mundi superior, & ordinatior, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem, denique omni tumultu caret; eodem modo sublimis animus quietus semper est, & in statione tranquillâ collocatus, modestus, venerabilis, compositus, & numquam interpolato gaudio serenus.

Quæris, vnde liquidum illud gaudium, & absque nube serenitas? Ex bonâ conscientiâ, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam.

Seneca Epist. 23.

Quæris iterùm: Nullæne corporis partisve sensitiuæ in hac voluptate sunt partes? Respondeo, cùm non animâ solùm constet hominis natura, sed & corpore; nec à rectâ ratione, nec à lege diuinâ alienum esse, vt in con-

Corporis aliquod bonum à beatitate non est excludendum.

consortium honestæ alicuius voluptatis corpus assumatur. Quare magnopere dissentio à magnificis illis Stoïcorum vocibus, Etiamsi in Phalaridis tauro subiectis ignibus vstulatus mugiat, beatum esse sapientem. Sanè si nullum aliud præmium virtuti reliquum est, præter ipsam generositatis & constantiæ pulchritudinem Phalaridis tauro inclusam; nescio an quis animum eiusmodi phantasticæ beatitatis imagine consolari possit. Hominem certè eiusmodi, cùm non animâ tantùm, sed & corpore constet, beatum esse nemo non infitiabitur.

Maneat ergo, neque à beatitate sapientis exterminandam esse honestam voluptatem, neque ab huius voluptatis consortio corpus esse sequestrandum. Nemo, arbitror, iam succensebit Ecclesiastæ, si in adumbrandâ mortalis huius vitæ beatitate sensitiuæ partis corporisque rationem non esse duxerit negligendam. Non quod in hoc toto negotio potiores partes voluptati tribuendæ sint, cùm nec æquales quidem concedamus; verùm enimuerò quemadmodum in æternâ beatitate potiores partes obtinet essentiæ diuinæ contemplatio, indeque resultans amor, & tamen absque delectatione, quæ suapte naturâ inde promanat, beatum dici neminem posse existimant: sic in hac vitâ mortali, tametsi in conscientiâ præclarè factorum, diuinaque amicitiâ, potissimus sit fructus sapienti, necesse est tamen in complementum beatitatis honestam admitti voluptatem. Hoc est quod suo calculo confirmat Ecclesiastes, cùm ait, *Et cognoui quòd non esset melius nisi lætari & facere benè in vitâ suâ.*

Curiositas sciendi res naturales non facit ad beatitatem.

Quid ergo? nihílne ad beatitatem facit illa, quam mox homini tam exoptatam dixisti, rerum naturalium

lium perlustratio, & indefessus ardor discendi? Non plus profectò, quàm aut ad explendam famem fugacia poma Tantali, aut ad restinguendam sitim pertusæ Danaidum vrnæ. Sanè cùm omnis hominum labor speratæ quietis causâ suscipiatur, & omnis sollicitudo tranquillitatem spectet, & omnis huius vitæ iactatio beatitatem velut portum intueatur; quorsum illa tam improba tamque peruigil & irrita semper animorum contentio? quorsum illa tam anxia secretorum inuestigatio, quæ nullum vnquam sit exitum habitura; & vt maximè, quod intendit, assequatur, nullum idcircò gradum ad beatitatem sis promoturus, quæ non in profanâ speculatione, sed virtutum actione; non in scientiâ, sed rectè factorum conscientiâ consistit. Itaque qui scientiæ curiositate pascuntur, quid aliud quàm speciosâ vanitate pascuntur? qui cùm inter astra veluti cælestium secretorum conscij deambulauerunt, nondum intelligunt, quid valeat excelsus animus, ac supra mortalium curas & cogitationes erectus: & cùm ad rimanda naturæ secreta infra terram se demiserint, à verâ submissione animi adhuc infinito dissident interuallo. Melior est profectò (ait Thomas Campensis) humilis rusticus qui Deo seruit, quàm superbus Philosophus, qui, se neglecto, cursum cæli considerat. Multa verba non satiant animam, sed bona vita refrigerat mentem, & magnam præstat apud Deum fiduciam.

Thomas à Kemp. li. 1. de Imitat. Christi, c. 2.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Didici quòd omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerent in perpetuum: non possumus

mus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus vt timeatur.

15. Quod factum est, ipsum permanet: quæ futura sunt, iam fuerunt: & Deus instaurat quod abiit.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM *curis domitis, nec Genij immemor*
Mentem composui, mox oculis nouus
Hic fulsit radius, quàm fatuus labor
Symmystas sophiæ atterat.
Quantum desipiunt, qui sapiunt nimis!
Nequidquam ingenium, Momus & arbiter
Diuinorum operum, torseris; omnia
Stabunt lege adamantinâ,
Quæ mundi placito Dædalus ordine
Fundauit. Placeant, displiceant; tamen
Qui nutu artifici singula digerit,
Firmat quas posuit vices.
Æternis choreis sidereæ faces
Noctis peruigiles excubias agunt:
Alternis radios Cynthia Cynthio
Raptos cornibus alligat.
Si Sol Hesperiis auricomum caput
Mersit gurgitibus, mox penetralibus
Eois roseâ tollere verticem
Gestit luce superbior.
Nunc terræ Boreas viscera congelat,
Nunc laxant Zephyri floridulos sinus:
Nox, lux, bruma, calor, dulcia & aspera
Alterno subeunt gradu.
Non semper vacuum nubibus aëra,

V *Non*

Non exempta putes æquora fluctibus,
Nec voto lacrymis eximios dies
Innubésve paciſcere.
Sic mundus ſtabiles inſtabilis vices
Æternat: volucrem præcipitans rotam
Sors frænos patitur: nil ita ſub polis
Exlex, quin ſubeat iugum.
Sic Numen facili lege coërcuit,
Quidquid Sol rapidâ circuit orbitâ:
Nil quidquam Lacheſis, nil fuga temporum
Sæuo proruit impetu.
An collapſa putas, queis cariem dies,
Aut buſtum cineris relliquias dedit?
Aut rebus faciem concipis alteram
Seris poſtgenitis fore?
Error ſollicitum deuius occupat.
Venturi ſpeculum temporis exhibet
Ætas præterita, & lege reciprocâ,
Quod pernix rapuit dies,
Ætas reſtituet poſtuma. Lubrica
Mundi ſic ſtabilit magna Dei manus.
Hinc fruſtrà reſeces luxuriantia,
Et fruſtrà adiicias decus.
Sic fatis placitum: ne artificem manum
Confutet Superûm turba Promethei: aſt
Æternis potiùs conſiliis minor
Numen ſuſpiciens colat.

PROSA EXEGESIS.

QVANTVM vanitatis inſit in diſquiſitione diuinorum operum, nimiaque ſciendi curioſitate, nuper ex eo declarauit Eccleſiaſtes, quòd qui ætatem omnem,

nem, addo & vigorem, & vitam in his ſtudiis poſuerunt, hoc ſolum ſint aſſecuti, vt plura ſe quotidie neſcire debeant fateri. Nunc alterâ non minùs euidenti ratione eamdem vanitatem exaggerat, quòd tametſi nonnihil hinc inde lucis acceperint, fruſtrà tamen hoc vniuerſum pulcherrimum opus cæleſtis illius architecti, ad iniquam arbitrij ſui trutinam exigant; cùm *nec addere quidquam poſſint, nec auferre, ſed omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum.* Firmauit hoc pactum ſuum cum genere humano præpotens ille rerum omnium moderator, qui cùm ſemel rerum temporumque viciſſitudinem ad abolenda cataclyſmo mortalium flagitia totius anni ſpatio perturbaſſet, tandem reliquiis hominum reconciliatus, *Non vltrà*, inquit, *percutiam omnem animam viuentem ſicut feci. Cunctis diebus terræ, ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hiems, nox & dies non requieſcent.*

Homo Dei opera mutare non poteſt.

Geneſ. 8, 21.

Dei opera eumdem ſeruant tenorem.

Hanc rerum viciſſitudinem in paruis æquè ac magnis ratam eſſe, obſeruat Seneca. Quemadmodum, inquit, quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum præſtò eſt ad menſem ſuum partus; ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Et quid hoc mirum eſt, cùm videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit: æſtas ſuo tempore incaluit: autumni veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium quàm æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terrâ minùs nota nobis iura naturæ, ſed tamen non minùs certa. Si quid interdum naturæ videtur deperire, quia ab oculis noſtris ſubducitur; cogitemus id recondi tantiſper, non conſumi. Nam rerum natura, vt alibi Seneca, nihil dicitur

Seneca l. 3. Natural. quæſt. c. 16

Seneca l. 5. de Benef. c. 8.

citur perdere: quia quidquid illi auellitur, ad illam redit; nec perire quidquam poteſt, quod quò excidat non habet, ſed eódem reuoluitur vnde diſcedit. Sed quidquid ſit de mentè Senecæ, & Stoïcâ rerum omnium reuolutione; illud certè nemo repudiabit, quod hoc loco aſſerit Eccleſiaſtes, *quæ futura ſunt, iam fuerunt, & Deus inſtaurat quod abiit.*

Si certis legibus ab Auctore naturæ ſtabilitis, hîc omnia ſuum quemdam curſum ac tenorem ſeruant; quid miſer homuncio ex argillâ in tam pulchrâ huius vniuerſi harmoniâ diſſonum ac futile iudicium ſuum interponit?

Horat. li. 2. Od. 11.

———Quid æternis minorem
Conſiliis animum fatigat?

Quid inani atque irritâ cogitatione in operibus diuinis

Deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?

Non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus vt timeatur, id eſt, vt maieſtate eius ex operibus cognitâ, cum reuerentiâ atque admiratione eum veneremur.

Stultum eſt opera Dei carpere aut velle emendare.

At, inquiunt, ſi non reipsâ præſtare, animo certè fingere poſſumus (liberæ enim ſunt cogitationes noſtræ) quædam pulchriora, aut diuturniora, aut alterius formæ, quàm à Deo condita ſunt. Nec deſunt, qui, iudicio ſuo pluſculum indulgentes, hunc in modum inani cogitatione paſcantur. Quid obſtitit, inquiunt, quò minùs hic orbis à centum millibus annorum conderetur? quid vetat, quò minùs homini, ad intelligendum & agendum nato, multò longior vitæ terminus prorogetur? Quid prohibet, quò minùs aurea, gemmea, ſplendida atque integra creata ſint, quæ vilia, fœda, mutila & manca in oculos incurrunt? Quid cauſæ

causæ est, cur tot aduersæ fortunæ telis exposita sit vita nostra? Quare multi cum inediâ ac nuditate conflictantur, cùm aliis, quod in luxum & comessationes profundant, abundè suppetat? Denique cùm bonus sit Deus, cur tot mala, tot scelera, tot flagitia in regno suo permittit? Ita nonnulli tantum sibi sumunt in operibus diuinis arbitrij, vt Momum aliquem imitari videantur, quem Nocte & Somno progenitum, scribit Hesiodus deorum opera summâ libertate carpere consueuisse. Scribunt aliqui, tribus in rebus Iouem ab illo reprehensum. Primò, quòd capris inutilia indidisset cornua, vtpote reflexa, quibus se tueri non possent. Deinde, quòd eadem tauris non collocasset in armis, quò valentiùs impeterent. Tertiò, quòd in hominis pectore fenestras non aperuisset, ne tam occulta essent animi sensa. quamquam Vitruuius huius tertij Socratem prodit auctorem.

[Margin: Hesiod. in Theogoniâ. Vide Bisciol Tomo 2. lib. 2. c. 12. Vitruuius lib. 3. de Architect.]

Sed his Momis, aliisque horum similibus vnica Moysis sententia os obstruit: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* Cui, præter infinitas aliorum Patrum sententias, illa congruunt Augustini verba: Quidquid tibi verâ ratione melius occurrit, hoc scias fecisse Deum, tamquam bonorum omnium conditorem. Nam, vt alibi dicit, bona facere si non posset Deus, nulla eius esset potentia: si autem posset, nec faceret, magna esset inuidentia. Quia ergo omnipotens est & bonus, omnia valdè bona fecit: &, vt ait D. Basilius, fecit, vt bonus, quod vtilissimum est; vt sapiens, quod pulcherrimum est; vt potentiâ præditus, quod maximum est, Quid? inquies, annon citiùs hunc mundum, aut splendidiorem, aut maiora è nihilo corpora potuit educere? Apage stulta curiositas! cui si concessceri-

[Margin: *Deus mundum optimo modo condidit ad rationem sibi propositam.* Genes. 1, 31. Aug. lib. 3. de Lib. arbit. c. 5. Idem li. 4. de Gen. ad litter. c. 16. Basilius Hom. 1. in Hexaëm.]

ſerimus, aliquot millenis millibus annorum citiùs hunc mundum creari potuiſſe, reſtabit ſemper eadem quæſtio, Cur non etiam citiùs. Cùm igitur in hoc genere perfectionis, ſiue diuturnitatis non detur optimum, ſed ſemper aliquid ſuperſit quod Deus præſtare poſſit; illud optimum eſſe cenſendum, quod rationibus diuinis, quibus adductus hoc vniuerſum condidit, magis eſt conſentaneum. Idemq́ue iudicium eſt de pulchritudine ac magnitudine ſingulorum: quoniam in illis nihil eſt optimum aut perfectiſſimum, ſed quacumque perfectione datâ, poſſibilis eſt maior & maior in infinitum. Quare nec Deus in iſtiuſmodi obiectis vult id quod optimum eſt. Neque enim poteſt amor Dei efficax velle producere effectum, qui impoſſibilis eſt, cuiuſmodi eſt in hoc rerum genere optimum ac ſummum. Illud igitur in huius Vniuerſi fabricâ ſinguliſq́ue partibus optimum exiſtimemus, quod ad eorum finem appoſitiſſimum, ac rationibus æternis maximè conforme eſt.

Vide Didacum Ruiz de Volunt. Dei diſp. 9.

Boni non inuiti malis exercentur.

Sed altera curioſis illis diuinorum operum & conſiliorum exploratoribus reſtat querela in iis quæ vitam communem propiùs concernunt. Cur, inquiunt, boni in hac vitâ tot malis exercentur? Deferrem aliquid huic querelæ, ſi à bonis ac ſapientibus profecta eſſet. Sed illi amari ſe à Deo patris vicem potiùs quàm matris gaudent: itaque non in ſinu foueri, ſed rebus aſperis virtuti ſuæ materiam ſuppeditari deſiderant. Et ſi fortè cum aduersâ fortunâ in arenâ concluſi fuerint, ſe aliquo in numero apud ſupremum agonothetam eſſe gaudent; contrà verò nihil illo cenſent infelicius, cui nihil vmquam contingit aduerſi. Sed hæc alibi latiùs.

Nunc de paupertate videamus, quam non hominum

num

num magis opprobrium censent, quàm Dei, amplissimas mundi opes non satis æquis portionibus distribuentis. Atqui ego non aliud euidentius diuinæ sapientiæ prouidentiæque argumentum inter homines extare contendo. Paupertati enim, si rectè ratiocinabimur, omnem artificum industriam, omne scientiarum lumen, omnem huius Vniuersi splendorem, omnem morum honestatem, rerumque publicarum subordinationem referemus acceptam. Tolle paupertatem, iam omnibus in summâ rerum affluentiâ otio luxuque marcentibus, peribit omne dominos inter seruosque discrimen, peribit subditorum ac Magistratuum inæqualitas, quiescet omnis agricultura, torpebit artificum industria, omnis denique cos acuendi ingenij tolletur è medio. Nam, vt apud Stobæum Theocritus,

Paupertas sapienter à Deo introducta.

Vide Lessium de Numine, Ratione VIII.

Sola est paupertas, quæ cunctas excitat artes.

Durum enim telum necessitas, quæ, stimulante inediâ, non homines tantùm, sed etiam bruta animalia pænè supra vires ad extremos adigit conatus.

Quis expediuit psittaco suum Χαῖρε? inquit Satyricus,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister artis, ingenique largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

Persius in Prologo.

Vnum restat, quod primâ fronte plus negotij facessere videtur. Si Deus infinitè bonus est, cur tot mala in hoc vniuerso esse permittit? Deinde, Cur non ipsos homines ita condidit, vt peccare non possent? Primam quæstionem ita resoluit D. Augustinus: Ex his omnibus consistit vniuersitatis mirabilis pulchritudo: in quâ etiam illud, quod malum dicitur, benè ordinatum, & suo loco positum, eminentiùs commendat bona.

Mala culpa non absque ratione Deus permittit.

Augustinus Enchirid. c. 10. & 11.

na. Nec enim Deus omnipotens, rerum cui summa potestas, cùm summè bonus sit, vllo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis, nisi vsque adeò esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Et infrà: Melius iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla esse permittere. Cur autem hominem Deus non eiusmodi condiderit vt peccare non posset, rationem reddit lib. 83. Quæstionum, q. 2. Quia secundùm rationes æternas, quas in excitando hoc pulcherrimo opere spectauit, melior est homo, qui voluntate, quàm qui necessitate bonus est.

Plura fortassis obiiciat profana curiositas: sed in illius æternæ sapientiæ consiliis & infinitæ potentiæ operibus expendendis necesse est vt succumbat mortalis infirmitas. Quare quicumque sapiet, superuacuam sciendi cupiditatem ratione moderabitur: neque diuinorum iudiciorum iniquus arbiter, neque diuinorum operum fastidiosus erit indagator: non ignarus, quemadmodum diuinorum iudiciorum multa occulta sunt, nulla iniusta, sic diuinorum operum multa esse nobis incomperta, nulla imperfecta. Nunc ad aliud genus vanitatis nos ducat Ecclesiastes, quod non minùs quàm ea quæ dicta sunt, curiosos diuinorũ operũ inspectores affligat.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. [a] Vidi sub Sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatem.

17. Et dixi in corde meo: Iustum & impium iudicabit Deus, & tempus [b] omnis rei tunc erit.

[a] LXX. Et adhuc vidi. *Syriac.* Et ampliùs vidi.

[b] *Alia versiones habent*, omnis voluntatis, omnis operis, omnis facti

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

HVC, *huc oculos Aſtræa tuos*
Celsâ in terras ex arce vibra,
Non quæ quondam ſortita poli
Statione locum, quâ Parrhaſias
Proximus vndas ſubit inuitus,
Arctica flectens plauſtra Bootes;
(Nihil ad mœſtos fabula queſtus:)
Sed quæ terras exoſa, Dei
Penitos gaudes habitare ſinus.
Huc huc facilis tantiſper ades:
Et quas mœror parturit, hauri
Pronâ iuſtas aure querelas.
Dum fora Themidos rauca pererro,
Nulla per orbem mihi viſa Themis.
Siue obſeſſas crebro intueor
Iudice portas; hac proſcripta eſt
Nobilis exul. Seu mihi Sanhedrim
Illibatum populi florem
Claraque ſanctæ lumina gentis
Celebri oſtentant arce Sionis;
Cœtibus iſtis, heu! contemptor
Inopis turbæ reſidet faſtus.
Seu Cecropiæ ſede Mineruæ
Libitum eſt Areos luſtrare pagum,
Celebreſque reo Marte cathedras;
His in tenebris palpitat error,
Iungenſque ſuas geminat noctem.
Paucis cura eſt iuris & æqui.
Seu Palladium, ſeu Prytanæum,
Seu quodcumque eſt orbe tribunal

Animus lustrat; nullam Themidos
In sede Themim conspicor: aut merx
Vilis pretij Themidos libra est,
Aut ius summum iniuria summa est.
Frustrà hic lacrymas viduæ thalamis,
Frustrà lacrymas soboles orba,
Frustrà lacrymas promunt inopes.
Auido rictu turbam imbellem
Instar leporum leo deglubit.
Quoties terret diadema oculos,
Aut strata gemunt iura sub ense,
Aut percellunt saturæ Tyrio
Murice vestes, vnctasque manus
Fascinat aurum; frustrà implorat
Iudicis vrnam causa minorum.
Potior nummis, potior iure est.
Munera causam dulcius omni
Suadæ eloquio muta perorant.
Miseri ciues! Si cui fasces
Arbiter orbis tradidit vrbis,
Sedet elinguis, speque metuque
Geminâ ferri compede vinctus.
Regnum infelix! si, cui cingit
Diadema comas, impete cæco
Sæuiat exlex. At vos miseri,
Quibus in promptu dira libido est
Nigrum innocuis figere Theta,
Quibus arbitrium vitæ atque necis
Furor effrenis temerè effutit,
Discite atroces Numinis iras.
Veniet, veniet funesta dies,
Cùm nube caput Phœbus opacâ

Luri-

Luridus abdet: cùm sanguineo
Squallida amictu tenebris faculam
Luna negabit: cùm, concusso
Cardine cæli, fragor horrendùm
Mugiet orbis: cùm supremi
Iudicis iræ famulas tendet
Natura manus. Ille per altum
Æthera vectus nube coruscâ
Penitasque fibras lumine scrutans,
Iustum, iniustum, iustæ expendet
Pondere lancis. Tum virtuti
Constabit honos: tunc æterno
Vindicta nefas dabit exitio:
Tunc quæ lento pede proreptans
Dubiam Nemesis mentem excruciat,
Specténtne vagas Numina terras;
Scelera horrendâ strâge piabit.
Non tunc viduas thalami exsortes
Lare causidici procul arcebunt:
Non in tenebris causa minorum
Spreta iacebit: non in longum
Differet inopes Iudicis vrna.
AMPLIVS & NON LIQVET *exeste.*
Omnia quondam tempus habebant,
Omnia at istud tempus habebit.

PROSA EXEGESIS.

CVM varia hoc Capite protulisset Ecclesiastes, quæ curiosos diuinorum operum inspectores sollicitos in hac vitâ habent atque exercitos; hoc tandem ad cumulum vanitatis adiecit, quod ceteris multò est acerbius, nimirum in hac rerum humanarum confusâ cali-

 gine

gine loco iudicij impietatem, loco iustitiæ iniquitatem grassari: per impietatem quodlibet peccatum designans, quo iudiciorum æquitas euertatur; per iniquitatem verò propriè dictam iniuriam, quæ iustitiæ aduersetur. Et quamuis idem iudicij & iustitiæ locus existimari possit, non incongruè tamen per locum iudicij quælibet Iudicum subsellia aut tribunalia intelligimus, per locum iustitiæ Principum aulas ac palatia designamus. Nam tametsi virtutes omnes à Principe, tamquam à capite, in subiecta Reip. membra deriuari debent, iustitia tamen regnum sibi postulat in regno: quâ sublatâ, inquit D. Augustinus, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?

Iustitia Regum potissima virtus.

Augustinus libro 4. de Ciuit.

Agnouit hoc Numa Pompilius, quem iustitiæ causâ priuatum ac peregrinum Romani Dominum elegerunt. Agnouit & Lycurgus, qui iustitiæ causâ seipsum in ordinem redegit. Pulchrum fuit iustitiâ regnum adipisci; pulchrum etiam, regno iustitiam anteponere. Alterum tam illustrem reddidit iustitia, vt regno dignus iudicaretur; alterum tam magnum, vt id contemneret. Nec minùs hac laude floruit Traianus: qui gladium iustitiæ symbolum Præfecto porrigens, Accipe, inquit, gladium, quem pro me, si ritè atque ordine imperauero, stringes; sin minùs, etiam in me.

Plutarchus in Lycurgi & Numæ comparatione.

Dion in Traiano.

Sed, proh dolor! rari sunt qui hac moderatione in summâ fortunâ vtantur: plerique, vt ait Velleius, magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentiâ metiuntur; id omne, quod collibitum est, etiam licitum iudicantes; & vt barbarus ille apud Tacitum, in summâ fortunâ id æquius arbitrantes, quod validius. præsertim si Anaxarchus aliquis adulator accedat, qui cùm Alexander ob interfectum Clytum lamentaretur, nec solatia

Velleius. *Regibus sæpè libido lex est.*

Tacit. l. 15. Annal.

ſolatia admitteret, dixit ignorare illum cur veteres ſapientes Iuſtitiam aſſeſſorem Ioui fecerint; nimirum quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum ſit: innuens non aliud Regibus iuſtum eſſe, quàm quod libido ſuaſerit. Hinc illud non minùs ſuperbè quàm nefariè dictum ab Atreo:

Vbicumque tantum honeſta dominanti licent,
Precariò regnatur.——

Seneca Thyeſt.

& illud Caligulæ, aſſerentis, omnia ſibi in omnes licere. Qui etiam, quoties vxoris collum exoſcularetur, addebat: Tam bona ceruix, ſimul ac iuſſero, demetetur.

Sueton. in Calig. 29. & 33.

Nec minùs *in loco iudicij*, id eſt, in Iudicum ſubſelliis ac tribunalibus, quàm in aulis Principum iuſtitia proſtituitur, dum contra Iuris ac legum præſcripta, inprimiſque contra ſupremi tribunalis placita multipliciter peccatur. Res indigna, adeoque certa Reipublicæ peſtis: dum ij, qui diuinæ voluntatis in terris ſunt interpretes, à quibus æquitatis, ſapientiæ, religionis oracula petenda ſunt, quos nullâ cupiditate duci, ſed Deum & conſcientiam in conſilium adhibere oportuerat, pro reuerentiâ faſtum, pro lege libidinem, pro æquitate cupiditates habent aſſeſſores. Non tulit hoc olim Andronicus Comnenus Imperator Byzantinus, qui in hæc verba Præſidibus ſcripſit & Magiſtratibus: Aut iniurias, aut vitam relinquite. Nam vos iniuſtè agere & viuere, nec Deo gratum, nec mihi miniſtro eius ferendum eſt. Et tamen quis in hanc ſiluam cæduam ſecurim mittat? Minor eſt omnis labor, & omnis inferior induſtria, quàm vt tam multiplices iudiciorum corruptelæ, ac tam latè propagatæ, exſcindi exſtirparíve poſſint. Infinitum ſit omnia percenſere: paucas tantùm è multis iniquitatis radices perſtringam.

In iudiciis multipliciter peccatur.

Lipſius in Monitis Polit. c. 9.

Multitudo legum est occasio iniuria.

Ac inprimis leges ipsæ, quæ corruptis in Republicâ moribus medicamenta esse debebant, propter multitudinem & intricatam obscuritatem factæ sunt iniquitatis præsidia. habetque locum illud Platonis, quòd vbi plurimæ leges, ibi & lites, itemque mores improbi. Et illud Taciti, corruptissimâ Republicâ leges esse plurimas: quam, vt anteà flagitiis, ita nunc legibus ait laborare. Inde enim quæstuosissima nunc ars est litigandi, & latè per orbem propagata causidicina: vt, eodem teste Tacito, quemadmodum vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam Aduocatis ferat. Apud quos peritè captare aut capere aduersarium, in laude reponitur: neque bona conscientia, ait Celsus, sed victoria litigantis est præmium.

Vide Lipſ. ſuprà c. 10.

Tacitus libro 4 Annalium.

Idem li. 11.

Iudices inidonei causa sunt iniuria.

Altera radix iniquitatis sunt Iudices inidonei, eoque munere indigni, quos nimirum faba creauit, non Iuris peritia; & Principum auctoritas, non vitæ integritas: qui in alienis facinoribus conniuent, ne in seipsos famamque suam damnationis calculum coniicere videantur.

Iudicum oscitantia causa iniuria.

Prætereà quantus eorum numerus est, qui per oscitantiam aliud agentes iustitiam produnt, aut non satis expensis causarum meritis, innocentem aliquem, Andabatarum more, sententiâ percutiunt? Non illepidè tales Iudices apud Macrobium describit C. Titius. Ludunt, inquit, aleâ studiosè vnguentis delibuti, scortis stipati. Inde ad Comitium vadunt. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant; quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in Comitium tristes. Iubent dicere. Quorum negotium est, narrant; Iudex testes poscit. Ipsus it mictum. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit, litteras inspi-

Macrobius lib. 3. Saturn. c. 16.

inſpicit. Vix præ vino ſuſtinet palpebras. Quis ferat tanto neglectu tantaque oſcitantiâ de capite aut fortunis ciuium decerni? Non tulit profectò Machetas quidam Macedo. Qui cùm à Philippo non ſatis attento, re totâ non benè cognitâ, damnatus eſſet, Macedonicâ & militari libertate, Appello, inquit. Philippus miratus & iratus, Tu à Rege? inquit, & ad quem? Tum Machetas, Ad teipſum, inquit, ſed vigilantem & attentum. Et libertas illi ſaluti fuit. Non tulit etiam Berenice Ptolemæi Regis Ægypti vxor: quæ cùm videret, marito aleâ ad teſſeras ludenti nomina reorum cauſasque capitales prælegi, libello è pueri manibus extorto, maritum grauibus verbis increpuit, dicens, non ſic obiter aduertendum animum eſſe, cùm de hominis ſalute quæritur, ſed altiùs cogitandum, & relinquenda ludicra. non enim ſimilem eſſe caſum teſſerarum & corporum.

Lipſius Monit. Polit. c. 9.

Aelianus Variar. Hiſtor. lib. 14. c. 43.

Nunc verò quoties Iudicum ſocordiâ aut cupiditate lites in infinitum protrahuntur? vt longè ſit optabiliùs citò condemnari, quàm poſt longa temporis ac fortunarum diſpendia, in cauſâ triumphare. Res indigna, ait Innocentius III. in tantùm ſæpè iuſtitiam differtis, vt litigantibus plus quàm totum auferatis: quia maior eſt ſumptus expenſæ, quàm fructus ſententiæ. Quorſum enim tot contentioſæ exceptiones & comperendinationes, niſi ad quæſtum ac lucellum diriguntur, vt per Symplegadas nauigetur Colchos ad aureum vellus?

Iudicum negligentia cauſa damni.

Innocent. lib. 2. de Contemptu mundi c. 5.

Neque minor æquitatis pernicies expectanda eſt ab animo irâ aut inuidiâ, ceteriſque perturbationibus occupato. Quid enim Ariſtidem oſtraciſmo in exilium expulit, niſi inuidia ipſi conflata ex cognomento Iuſti, quod

Iudex animo perturbato æquū decernere non poteſt.

Plutarchus in Ariſtide.

quod vitæ merita vel inuito pepererant? Quid Socratem Athenis, id eſt virtutem ipſam è medio ſuſtulit, niſi Iudicum ac Magiſtratuum, moribus ac vitâ diſſimillimorum, inuidia? Ac tanta ſubinde gliſcunt odia, vt animo præiudiciis obfirmato, indictâ causâ pereant innocentes. Fuit hæc veteris Eccleſiæ querela, cùm nouella Chriſtianorum germina toties indictâ causâ iniuſtitiæ mucro demeteret. Sic occupant animos, inquit Minucius Felix, & obſtruunt pectora, vt antè nos incipiant homines odiſſe, quàm noſſe, ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint.

Minuc. Felix in Octauio.

Fauor iudicia peruertit.

Ex hoc fonte cupiditatum alia non minor æquitatis contagio promanat, fauor ſcilicet Iudicis nimiùm aut amori ſuo, aut aliorum blanditiis aut armatis precibus indulgentis: qui quoties libitum fuerit, caſum pro amico ſeu iure ſeu inuriâ fabricat. & ne temerè quid pronuntiaſſe videatur, nihil tam alienum à lege, more, ratione decernit, quod non in ſpeciem idoneo auctore defendat. O quàm vereor, ne qui tot hîc caſus pro amico abſque lege aut ratione prodigunt, in ſupremo Dei tribunali nullum ſibi caſum pro amico reliquum faciant.

Munera iudicia corrumpunt.

Denique præſentiſſima iudiciorum peſtis eſt munerum corruptela; dum alij Iudicis munus emunt, vt duplicato fœnore Ius vendant; alij in iudicio cauponariam exercent, auro calculum ſuum venalem habentes, & iuſtitiæ lancem muneribus labefactantes.

Sed vela contraho, ne in hoc mari magno nullum tandem portum inueniat oratio. Et ſanè mens inter tot iniquitatum procellas ægra fluctuat, tantaque huius vitæ vanitate tamquam ventorum turbine depreſſa pænè mergitur, niſi inter tam denſas nubes emicante cæle-

cælesti radio recreetur. Ostendit hunc nobis Ecclesiastes, dum ait: Ne turbare tam cæcâ humanarum rerum caligine; veniet dies, cùm *iustum & impium iudicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.* Si nunc à potentioribus iniquè conculcaris, tantisper sustine. Satis idoneus patientiæ sequester Deus est, inquit Tertullianus. si iniuriam penes eum deposueris, vltor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, Medicus est; si mortem, restaurator est. Huius tribunal ne parui ducas. Veniet dies, cùm inferiorum Iudicum sententias exactè perpendet. Prouocarunt aliquando ad hoc tribunal duo Caruaialij fratres, à Ferdinando IV. Hispaniæ Rege oppressi, cùm suspecti essent de occultâ cæde Benauidij viri primarij; sed neque testibus conuicti, neque crimen fassi, nihilominùs à Rege, qui præceps ac durus erat in iudicando, iussi sunt duci, & ex altâ rupe præcipites dari. Cùm id fit, clamant innocentes se mori: & quoniam Regis aures iustissimæ defensioni obstructæ essent, ad summum Iudicem se prouocare, & Regi diem dicere ab isto trigesimum. Dicta nihil valuerunt: sententia tenuit, sed & ipsorum vadatio. Ipso die trigesimo Rex leui morbo tentatus, eodem paulò pòst in lecto exanimis repertus est. Si quid hîc interuenit diuini, est sanè cur timeant iniqui iudices. *Audite ergo Reges*, ait Sapiens noster, *& intelligite, discite iudices finium terræ. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.* Huc oculos conuertant, qui in hac cæcâ mortalium confusione palpitant: hîc gressum figant, qui in hac tam vanâ tamque ancipiti rerum humanarum vicissitudine fluctuant. *Tempus* enim *omnis rei tunc erit:*

Tertullian. de Patientiâ.

Deus inferiorum iudicum sententias diiudicat.

Lipsius in Monit. Polit. c. 11.

Sap. 6.

Y omnis,

omnis, inquam rei, quam hactenus hoc capite tractauit. Tunc enim neque temporum neque officiorum vicissitudo nos vlla iactabit, sed stabilis nos excipiet æternitas: & qui naturæ opera intellectu consequi non potuerunt, ex illis tenebris aliquando tandem emergent: & qui addendo ac detrahendo cogitationes suas exercuerunt, iam in Dei operibus ac iudiciis acquiescent, omniaque perfecta ac iusta esse cognoscent: & quibus iniqua iudicia mœrori fuerunt, iam diuinam prouidentiam venerabuntur: & qui iniquis iudiciis oppressi sunt, in supremi Iudicis æquitate respirabunt: & ipsi iniqui iudices digna factis supplicia persoluent; ac denique huius vitæ vanitas in veritatem, tenebræ in lucem conuertentur. Sed quoniam interim probis ac improbis, imò brutis & hominibus promiscua contingunt omnia, & alta caligo discrimina rerum, vt in nocte colores, obruit, mox subiicit Ecclesiastes grauissimam hanc tentationem.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 18. Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis.

19. Idcircò vnus[a] interitus est hominis & iumentorum, & æqua vtriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius: cuncta subiacent vanitati,

[a] *Frequens lectio habet:* Quia vnus est euentus *vel* occursus

20. &

20. & omnia pergunt ad vnum locum: de terrâ facta sunt, & in terram pariter reuertuntur.

21. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?

METRICA PARAPHRASIS.

Hev! quibus mentes hominum tenebris
Nullo interprete deuiant!
Nosse dum curâ ancipiti laborant,
Quid distent homines feris.
Sors enim cunctos eâdem sinistris
Lætisque obuia detinet.
Pestilens vdo Ioue ventilata
Si terræ incubuit lues;
Lurido, iuxtà ac hominum, ferarum
Tabo corpora diffluunt.
Si niuem spargit Borealis Vrsa,
Aut cælo Procyon furit;
Frigus humanum glaciat cruorem,
Æstusque exanimat feras.
Coniugis postquam gremio solutis
Aether nubibus influit;
Fruge turgescens alimenta vtrisque
Tellus dædala parturit.
Si iuuat mulcens hominem voluptas,
Non lactat pecudes minùs
Tela dum spargit pharetratus Infans,
Et Cypris geminat faces;
Concipit flammas hominum propago,
Et vulnus patitur fera.

Dum sopor Lethes placido madentes
Pennas flumine concutit;
Edomat curas hominum voraces
Et brutas cicurat feras.
Sed quid in luctus animi labantis
Versu singula persequor?
Tam pares munus vegetantis auræ
Vitæ folle reciprocant,
Quàm pares fatis rigidum tributum
Soluunt legibus ætheris.
Quid feris præstat soboles Adami?
Si contagia corporis,
Si notes casus fugientis æui;
An non omnia vanitas?
Vna nox omnes manet, vna vitam
Claudit meta nouissima:
Quæ tulit natos vtero Cybelle,
Denatis tumulum dabit.
Corpus, heu! vilem ruit in fauillam, vt
Nudum fax tetigit latus.
Quid, precor, refert cineres amomo
Mixtos vrna coërceat;
An putrescentis pecudis cadauer
Conuexum tumulet poli?
Par erit bruti pretium fauillis,
Vt dispar fuerit rogus.
Hei mihi! quantis animus procellis
Sub caligine fluctuat!
Quis satis lucem dirimit tenebris,
Rectis deuia separat?
Quis satis solers animo volutat,
Quæ vox Numinis edocet;

Nempe

Nempe ſupremis ſobolem Promethei
Fatis eſſe ſuperſtitem,
Atque cognatos ſuperum Penates
Pennâ ſcandere præpete?
Contrà brutorum vacuis ſub vmbris
Euaneſcere ſpiritus?

PROSA EXEGESIS.

INGENS profectò tentationis aries, quo neſcio an alius vehementior adhiberi poſſit ad labefactandam animi conſtantiam, & illud qualecumque ſolatium, quod ex æquitate futuri iudicij in hac rerum perturbatione oſtendebatur, funditus euertendum. Quorſum enim tanto pondere expenſa extremi iudicij trutina? aut quid ſolatij conferent tam grauibus verbis exaggerata poſtuma iuſtorum præmia, ac improborum ſupplicia, ſi omnis cum córpore ſenſus extinguitur, & iiſdem limitibus omnis noſtra beatitas, quibus brutorum, circumſcribitur? Atqui nullum in ſummâ rei diſcrimen inter hominem & brutum inueniet, quicumque primâ fronte vtriuſque ortum & interitum, & ſimiles in vitâ *occurſus*, ſiue caſus obuios, fuerit contemplatus. Videmus enim ſimiliter homines, ac bruta, in vtero concipi, fetuque formato in lucem protrudi, ác ſucceſſiuis incrementis ad maturitatem perduci: videmus in vtriſque vitæ ſedem in corde conſtitui, ſanguinem ex hepate per venas diſpenſari: videmus cerebrum capitis arcem occupare, indeque ſpiritus animales per neruos diffundi: videmus eadem in vtriſque organa ſenſuum. Et quid ſi hac in parte nobilius aliquid brutis conceſſum eſt? Certè aquilæ perſpicacitate viſus hominem ſuperant: auditu talpæ excellunt:

Grauis tentatio eſt, eadem hominibus & brutis euenire.

vultures etiam & canes multò ſagaciùs eminus odorantur. Nec deſunt qui vinci hominem guſtu velint à Protogeuſte Indico animali, vti etiam tactu ab araneis.

Quid nunc varios caſus commemorem, quibus expoſita eſt vita noſtra? Sanè non pauciores, & fortè grauiores inueniemus, quàm quibus obnoxia ſunt bruta: quæ ſi variis cæli terræque iniuriis expoſita ſunt, habent certè, quibus ſe tueantur, maiora præſidia. Nam & villis, plumis, piliſque tecta ſunt, & vnguibus, roſtro, cornibus, ac dentibus armata, quibus omnem à ſe vim, ac nocitura propulſent; cùm homo nudus & inermis, ſoloque ſe vagitu defendens, in hanc miſeriarum palæſtram eiiciatur.

At, inquies, vt corporum quædam ſit affinitas, ſi membrorum ſtructuram vſumque organorum ſpectemus; tamen ſi mentem ratione præditam contemplemur, infinito ab animâ brutorum interuallo eam diſtare non infitiabimur. Sed ne illud quidem vſque adeò liquidum eſt, quin aliqua ſaltem rationis ſcintilla brutis communicata quibuſdam videatur. Si enim gratitudinis virtus à rectâ ratione proficiſcitur, quis non admiretur aquilam à ſerpente ſpiris circumligatam, & à ſuperueniente meſſore, ſerpente diſſecto, liberatam, mox liberatorem ſuum ab hauſtu veneni, quod aquæ infuſum erat, vnguibus aliſque prohibuiſſe? Quis non obſtupeſcat leonem Androdo ſeruo fugitiuo ob ſpinam è pede euulſam, diu in ſpeluncâ hoſpitium præbuiſſe, & alimenta è prædâ ſuppeditaſſe? Sed illud ad prædicationem etiam ſplendidius fuit, cùm idem ille ſeruus è fugâ retractus, & leoni tunc fortè capto Romæ ad deuorandum obiectus, à leone agnitus fuit, caudæque blandimentis, & omni beneuolentiæ

Bruta quædam ad rationem propius accedunt.

Crates Pergam. lib. 5.

Agellius Noct. Attic. lib. 5.

tiæ

tiæ significatione cultus, vnâ cum vitâ leone donatus abiit, acclamante populo, En leo hospes hominis, en homo medicus leonis. Quid elephantum commemorem? omnem pænè fidem excedunt, quæ de huius animalis ingenio grauissimi Auctores memoriæ prodiderunt. Nam & pueros amat, iisque cunas agitat, & muscas ab iis abigit, aliaque præbet solatia, teste Athenæo. Et Alexandriæ elephantem Aristophani Grammatico corriualem fuisse in amore puellæ cuiusdam quæ corollas vendebat, adfirmant Plutarchus & Plinius, eidemque munuscula attulisse, faciemque proboscide suauiter contrectasse. Rursus innocentibus (etiamsi nudi vinctique illis obiecti fuerint) eos pepercisse, testatur Iosephus; & contrà noxios conculcando obtriuisse, scribit Valerius Maximus. Quin & adulteros odisse, ipsaque adulteria iis, quorum intererat, prodidisse, auctor est Ælianus. Denique prolixâ oratione, propositis commodis & incommodis, eorum animos in omnem partem flecti, docet Pierius.

Vide hæc & plura apud Aldrouandũ.

Infinita quæ restant, consultò prætereo, ex quibus nonnulli veterum animalia quædam tantam habere solertiam, ingenium, docilitatem, tradiderunt, vt ad humanæ mentis similitudinem vnica videretur deesse, quæ rationis semper socia est & interpres, oratio. At ne huius quidem omnino expertes esse brutas animantes, quotidiana docet experientia in psittacis, coruis, picis, de quibus admiranda quædam, vocesque inexspectatæ, memoriæ proditæ sunt. Et inter quadrupedes hyæna Indica, siue Crocotta, tam peritè voces humanas imitatur, vt certa pernicies sit eis auscultare. Quid hîc dicam? An bruta in humanæ rationis admittenda consortium? Non equidem existimo. An, quod ait

Bruta quædam etiam loquuntur.

Ec-

Ecclesiastes, hinc ostendi, filios hominum similes esse bestiis, & nihil hominem habere iumento amplius? præsertim cùm eadem cunctis incumbat mortis necessitas?

Similiter homines ac bruta moriuntur.

Sanè si corporis oculos consulimus, & externâ morientium specie cetera, quæ latent, metimur; nihil admodum discriminis inter hominum ac brutorum interitum inueniemus. Dissoluuntur in tabem corpora, sensuque ac vitâ destituta, in terram delabuntur, nec quidquam sui, præter tristes exuuias, vrnamque cineris, aut putredinis, apud suos reliquum faciunt. Quid igitur dicam, si & in vitâ ad hominis felicitatem bruta adspirant, & in morte ad brutorum infelicitatem homo deprimitur? Quid dicam? nisi quod ait Sapiens, *creaturas Dei factas esse in odium, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Heu quàm multi, dum hîc bruta animalia paria cum hominibus sortiri arbitrantur, desperatâ postumâ beatitate, à cœpto virtutis atque honestatis itinere deflectunt? Quàm multi secum interitura cuncta existimantes, non minùs vitiorum quàm voluptatum cœno sese immergunt? Siç enim apud eumdem Sapientem ratiocinantur: (si tamen ratiocinantur.) *Cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur, tamquam mollis aër, & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis. Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ. Sit autem fortitudo nostra, lex iustitiæ. quod enim infirmum est, inutile inuenitur.* Istiusmodi dementiâ & improbitate pascuntur, quos aut animi stupor vltra mortalitatis huius limites cogitationes

Sap. 14, 11.

Sap. 2, 3.

vetat

vetat extendere, aut flagitiosa vita, quòd præsenti suauius sit voluptate, quidquam sperare.

Nec tantùm imperitæ multitudinis est hic stupor, sed multorum etiam, quos pallium philosophicum superbiores reddidit, quàm sapientiores, de quibus illud Sapientis dici potest: *Quis nouit*, id est, vt Campensis exponit, Quotusquisque est qui attentè consideret, *si spiritus filiorum Adam adscendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum?* Itaque qui animum cum corpore interire dicerent, præcipui fuerunt Epicurei, quos ingens Ethnicorum turba secuta est. Stoici etiam hac in parte hallucinati sunt. Nam, vt ait Cicero, vsuram lucis nobis largiuntur tamquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos; semper, negant. Quamdiu autem? nempe ad ecpyrosin illam siue mundi conflagrationem: tunc enim in elementa mundi resoluendos.

Philosophorum error circa animæ immortalitatem.

Cicero Tuscul. 1.

Inter hos tamen Seneca nusquam hac in parte sibi constat. Nunc immortalitatem agnoscit, dum ait: Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni, nisi communes cum Deo, terminos patitur. & infrà: Dies iste, quem tamquam extremum reformidas, æterni natalis est. Nunc autem animum cum corpore putat interiturum. At ego, inquit, mortem diu expertus sum. Quando? antequam nascerer. Mors est non esse; id quale sit, iam scio. Hoc erit post me, quod ante me fuit. Sed nemo stupidiùs hac in parte quàm Plinius philosophatus est, qui de animâ quidem brutorum, quam miris ornat encomiis, optimè meritus est, de humanâ verò pessimè, cuius immortalitatem acerbâ mordacitate insectatus est: nunc magno suo malo infelicique experimento certior apud inferos factus, quàm vana sibi somnia persuaserit. Superuacaneum

Seneca Epist. 102.

Epist. 54.

Plin. lib. 7. cap. 55.

Vide Conimbricenses de Animâ separ. Disput. art. 1.

fuerit ſtupidis eius interrogatiunculis reſpondere. Viderit ipſe (ſic enim iocatur) ſitne aliquis poſt mortem doloris ſenſus ; & illic diſcat, ſi nihil eſt quod agant animæ ; multùm ſanè ſupereſſe quod patiantur.

Multò profectò ſapientiùs apud Xenophontem philoſophatus eſt Cyrus Maior, qui ad mortem ſeſe accingens, Nolite, inquit, arbitrari, ô mihi chariſſimi filij, me, cùm à vobis diſceſſero, nuſquam aut nullum fore : nec enim dum eram vobiſcum, animum meum videbatis, ſed eum eſſe in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. Eumdem fore creditote, etiamſi nullum videbitis.

Cicero de Senectute. Plerique Philoſophi rectè de anima immortalitate philoſophati ſunt.

Hanc igitur de animorum immortalitate certiſſimam ſententiam conſtanter aſſeruerunt ex antiquis Pherecides, & eius auditor Pythagoras, Triſmegiſtus, Thales Mileſius, Plato ; & ne ſingulis recenſendis immorer, ſapientiſſimi Hebræorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Indorum, Gallorum, & duces ſuos ſecuti Pythagorici, Platonici, aliique pænè innumeri.

Animæ immortalitas probatur.

Et verò ratio euidentiſſima (vt Fidei firmamenta ſeponam) cuiuis minimè contentioſo hanc veritatem facilè perſuadet. Neque enim ea tantùm intelligit humanus animus quæ corpori ſubſeruiunt, aut ſenſibus amica ſunt (cuiuſmodi fermè eſt tota cognitio & imaginatio brutorum, etſi nonnumquam aut magicis artibus, aut imitatione conſuetudinis, non delectu rationis, altiora conari videntur) ſed rationes rerum vniuerſales concipit, & nouos mente architectatur mundos. quæ euidenter oſtendunt, mentem humunam non eſſe corpori immerſam. Neque verò huius vitæ limitibus cogitationes ſuas aut deſideria definit, ſed omnem complectitur æternitatem. Quid enim aliud loquun-

quuntur Mausolæa? quid pyramides? quid colossi? quàm affectationem quamdam immortalitatis apud posteros? Nunc verò si animi oblectamenta perpenderis, nullum cum carne commercium habere iudicabis. Delectatur enim contemplatione veritatis: delectatur rerum pulchritudine, symmetriâ, Mathematicis disciplinis, honore, famâ, gloriâ, imperio. & ea quidem tanti facit, vt præ illis corporis commoda, vitamque ipsam pro nihilo ducat. Si autem animus à corporis consortio penderet, non tam facilè vitam contemneret, vtpote summum suum bonum: nec eam pro gloriâ, pro virtutis pulchritudine, pro libertate prodigeret. Quid infinitam animi capacitatem, ne totius quidem orbis imperio aut possessione explendam, commemorem? *Satiabor*, inquit Propheta, idemque Rex gloriosissimus, *cùm apparuerit gloria tua.*

Vide Lessium de Animæ immortalit.

Psal. 16, 15.

Rursum, quid mundus hic pulcherrimus, quem hominis causâ conditum nemo dubitat? an non in tenebris delitescet, ac frustrà extitisse censebitur, si cum morte intellectus hominis extinguatur? Quotusquisque enim est, qui centesimam imò millesimam huius mundi partem in hoc tam angusto vitæ curriculo habeat exploratam? Denique, si postumas pœnas ac præmia sustuleris, nónne virtutem omnem ac religionem è mundo sustuleris, omnibusque flagitiis aditum laxaueris? Omitto cetera: quæ tametsi non minùs solida sint quàm perspicua; nescio tamen quo sæculorum fato, an infortunio, Deique peccata vindicantis nutu sit effectum, vt rationibus tam euidentibus vix olim pauci animum aduerterint, plerisque velut in meridianâ luce caligantibus. Felices nos, quibus oborto Fidei radio, cetera magis prona ac procliuia sunt effecta. *Qui*

Psal. 147, 19.

annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Olim densis in tenebris palpitabant, & in cæcâ errorum caligine cespitabant, non vulgus hominum tantùm, sed etiam Ethnicorum sapientes: vt non immeritò dixerit Ecclesiastes: *Quis nouit si spiritus filiorum Adam adscendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?* Nemo tamen curiosè scrutetur, cur tantam Deus caliginem rebus humanis offuderit. Satius est cum Ecclesiaste à superuacuâ diuinorum consiliorum disquisitione abstinere.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 22. Et deprehendi nihil esse melius quàm lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet, vt post se futura cognoscat?

METRICA PARAPHRASIS.

CVNCTA si vasti moderator orbis
Sub caligine detinet,
Nec superfusis ratio coruscam
Prælucet tenebris facem,
Cana si terris pietas, fidesque, &
Sincera exulat æquitas,
Et pares brutis nimiùm fugacis
Auræ munere vescimur,
Nec magis supremo homines ferasque
Sors discriminat exitu;

Quid

Quid fatigamus miseri æuiterno
Mentem consilio imparem?
Lætus in præsens animus futuri
Ne se indagine torqueat.
Nempe quod visum est Superis, placere
Turbæ terrigenûm decet:
Nec pedem excelsis adytis profanæ
Fas inferre licentiæ.
Quisquis humanâ meditatur urnâ
Scrutari abdita temporum,
Arduum nexis ope Dædaleâ
Pennis inuolat æthera.
Ergo dum partis animum serenas
Mœstis nubibus obsitum,
Consules æqui facilis bonique,
Quidquid corrigere est nefas:
Et litans acti pretium laboris
Frugalem genio dapem,
Pallidas trades Boreæ vehendas
Curas in mare Caspium.
His nihil ducas fugientis æui
Inter tædia dulcius.
Nam licet curis animum vlceraris,
Et lentâ pereas lue,
Hauriant cordis gemitus vigorem,
Aut vultus lacrymæ exedant;
Nullus interpres superum recludet
Quæ lux postuma parturit.

PROSA EXEGESIS.

OPPORTVNO ſanè conſilio moleſtiſſimæ vanitati, quàm toto hoc Capite tractauit, tandem occurrit Eccleſiaſtes, monens ſcilicet tranquillitate & æquabilitate animi diuinis operibus & conſiliis acquieſcentis, omnem curioſitatis pruriginem, omnes diſputationum tumultus, omnes tentationum procellas eſſe ſopiendas: ne ſuperbus animus in perueſtigatione naturæ nimiùm cogitationibus ſuis indulgens, & indebitum ſibi in rebus diuinis adſcribens arbitrium, dum temerè in res abditiſſimas penetrat, maioribus indies tentationum laqueis, & errorum labyrinthis implicetur.

Deus ſciolos rerum humanarũ caligine exercet.

Solet enim plerumque Deus ita profanam ac ſuperbam hominis curioſitatem compeſcere, vt ſolent magni nominis Philoſophi, ſiquando ſciolus aliquis oſtentandi ingenij gratiâ de quolibet ſcibili, vt aiunt, ſe controuerſiam moturum eſſe profitetur. Vt enim arrogantis diſputatoris tumorem comprimant, & ingenij ipſius tenuitatem oſtendant, obſcuris quibuſdam & inexpectatis argumentorum laqueis eum conſtringunt, aut, ſi reſpondendum eſt, negant in ſpeciem prima principia, ἀσύστατα rationibus ſtabiliunt, abſurda ſuſtinent, totam denique Philoſophiam ſurſum deorſum inuertunt: non quòd ita rem ſe habere exiſtiment, vti præ ſe ferunt; ſed ſciolos illos argumentorum colaphis in omnem partem verſant, tenebris inuoluunt, vertigine circumagunt, vt pudore ſuffuſi tenuitatem ingenij ſui agnoſcant, neque tam facilè quæ non capiunt carpant. Ita Deus humanæ curioſitatis temeritatem, & ſuperbi iudicij faſtum retundere cupiens, res omnes creatas quaſi ſub caligine proponit, eaſque perpetuâ rerum viciſſi-

ciſſitudine ex oculis noſtris ſubducit, *ut non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus*. Deinde, quamuis ataxiam quamdam rerumque perturbationem exhibere videatur, & *in loco iuſtitiæ iniquitatem, & in loco iudicij impietatem*; fruſtrà tamen indignatur & auctori ſuo ſuccenſet mens proterua mortalium, & malâ quadam carpendi ſcabie infecta, idemtidem ſe ſcalpit & exaſperat: fruſtrà etiam fremens, cælique decretis repugnans (quod in ſe eſt) ſceptrum Deo regnandique arbitrium de manibus extorquet, aut ad ſuum torquet arbitrium.

Meritò rideamus, inquit Lipſius (vir mihi, dum viueret, percharus) ſi is qui cymbam ad rupem alligauit, & funem idemtidem trahat, rupem ad ſe accedere cenſeat, cùm ipſe potiùs ad illam accedat: & non maior noſtra ſtultitia eſt, qui ad rupem illam æternæ prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obſequi potiùs, quàm nos illi? Denique curioſos illos ac faſtidioſos diuinorum operum cenſores, & conſiliorum arbitros, grauiſſimâ hac tentatione Deus exercet, quòd dum externâ ſpecie cuncta metiuntur, vix vllum inter homines ac bruta diſcrimen, aut in vitâ aut in morte deprehendant. Non quòd vllâ ratione ambigendum ſit de animorum immortalitate, ſed quòd profana curioſitas, dum nimiùm ſibi tribuit, & rebus externis perturbata, contra Auctorem naturæ diſputat, hac cæcitatis pœnâ multetur.

Lipſ. l. 1. de Conſtant. cap. 14.

Quid igitur conſilij? Opportuniſſimum illud ſuggerit Eccleſiaſtes, vt ſorte noſtrâ contenti, rebuſque partis hilariter fruentes, quæ ſupra nos ſunt, noſtra nihil intereſſe arbitremur: ſed quidquid circa mundi gubernacula diuina prouidentia ſanxerit, id æqui bonique conſulamus. Ad hanc legem animus noſter aptandus

Diuinis iudiciis acquieſcendum.

Seneca Epiſt. 107.

dus est, vt quæcumque fiunt, debuisse fieri putet. Optimum est pati, quod mutare non possis; & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, hilariter & sine murmuratione comitari, rebusque suis amicum, ac præsentibus, qualiacumque sint, & eorum vsu frugali contentum, superuacuas sollicitudines procul ablegare. Hoc voluit Ecclesiastes, cùm dixit, *Deprehendi nihil esse melius, quàm lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius,* siue vt habet Arabica versio, *hanc esse portionem illius.* eatenus scilicet opes ad beatam ac tranquillam vitam conferre, si frugaliter illis atque hilariter, ad inutiles tetricasque curas exterminandas, vtamur: cetera enim ad heredes pertinent. Hic est igitur magnus animus, quem commendat Ecclesiastes, qui suis gaudens, & quidquid Deo placuit, id optimum ducens, totum se Deo tradidit: at contrà ille pusillus ac degener esse conuincitur, qui obluctatur, ac de ordine mundi malè existimat, & emendare mauult Deum, quàm se; id est, qui prouidentiam ceteraque diuina carpens, alia illa esse velit magis, quàm se alium; nec in præsentibus tantùm censorem agit, sed ad postuma etiam sæcula inanes curas & cogitationes transmittit. Quid autem superuacuâ sollicitudine promouet, nisi vt Deo reddatur inimicus, ac sibi? Deo quidem, cui summopere displicet impudens hæc & profana curiositas, vt olim rectè animaduertit Euclides, dum multa de diis interroganti prudenter respondit: Cetera quidem nescio; hoc scio quòd oderunt curiosos. Nec minùs sibi inimicus censendus est, cùm in illâ tam pertinaci futurorum disquisitione, dispendium valetudinis, ac tabem quam non quærit, inueniat, id autem quod sequitur, numquam adsequatur. *Quis enim eum adducet, vt post se futura*

Curiosus Deo redditur inimicus & sibi.

futura cognoſcat? Nemo certè huic tam impudenti tamque cupido, dum viuet, indicabit, quis mundi ſtatus poſt eius mortem ſit futurus: eadémne rerum temporumque viciſſitudo: idémne mundi ornatus, an diuerſus, aut maior: an adhuc diuturna futura ſit bonorum cum improbis conflictatio: quamdiu iniquitas iuſtitiam ſit adulteratura: quamdiu de innocentiâ triumphatura ſit improbitas: quando tandem iniquorum iudicum ſententiam ad ſuum tribunal euocatura ſit diuina iuſtitia: quæ præmia iuſtis improbiſque ſupplicia ſit decretura: quando tandem reipsâ declaraturus ſit Deus, quid inter homines & bruta interſit: quamdiu iiſdem caſibus vtrique futuri ſint obnoxij in tentationem ac ruinam eorum, qui, dum ſupra vulgus ſibi ſapere videntur, nimis quàm deſipiunt. Denique nemo diuinorum ſecretorum conſcius inuenietur, qui curioſum hunc de iis quæ poſt mortem eius circa ipſum alioſque in tempore aut æternitate decernenda ſint, certiorem facere poſſit. Quiſquis igitur ſapiet, ſedato ſemper ac tranquillo animo ſua lætus adſpiciet, & quidquid de ſe diuina prouidentia decreuerit, id velut æquum ſanctumque venerabitur: ceterùm rebus ſuis propitius, ſibique intentus, huius mundi gubernacula curſumque Superis committet.

Fruſtrà ſe torquet curioſus.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT QVARTVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Verti me ad alia, & vidi calumnias, quæ ſub Sole geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos.

2. Et laudaui magis mortuos, quàm viuentes:

3. & feliciorem vtroque iudicaui, qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub Sole fiunt.

METRICA PARAPHRASIS.

ELOQVAR, *an ſileam perculſæ vulnera mentis?*
Flebilibúſve elegis viſa nefanda querar?
Dum me vana inter dextrâ læuâque reclino,
Et laſſum huc illuc verſo reuerſo latus;
Dum ſola terrarum tacito pede mœſtus oberro,
Perluſtrans animo Solis vtramque domum;
Vidi (præ lacrymis vix me vidiſſe fatebor)
Sed vidi (heu! refugit mens meminiſſe nefas,)

Lumi-

Luminaque insontes rorantia tollere cælo,
Et frustrà innocuos imbre rigare sinus.
En viduæ thalamis, viduæ solamine matres
(Heu consanguineis præda voranda lupis!)
Torquebant misero natorum pectora planctu,
Flebilibusque dabant talia verba sonis:
O! mea lux, mea nox, mea vita, & funera, nati!
Dum vos intueor, vita inimica fugit;
Obuia luxuriat seges exsuperanda malorum:
Nec quisquam miseris ferre laboret opem.
Non iuuisse, parum est; etiam pugnatis amici,
Diripitur vestrâ præda tenella manu.
Qualiter in siluis cùm deuia segrege cursu
Vepribus horrentes agna pererrat agros,
Pænè tenet spolium quæuis de vellere spina,
Signat & implexas lanea præda vias:
Sic ego cum teneris genitrix mœstissima natis,
Fraudibus innumeris obuia præda sumus.
Desertos vellunt, rapiuntque feruntque propinqui,
Quos portum laceræ fas erat esse rati.
Sic gemitus, sic verba pio dat suada dolori:
Sed rapit immitis tristia verba Notus.
Parte aliâ Corydon, angusti cultor agelli,
Cui callosa manus, & ligo census erant,
Duxerat è tuguri congesto cespite in herbas 2. Reg. 12.
Delicias agnam, diuitiasque suas;
Nec secùs, ac natos, hanc pulte fouebat agresti,
Et vitrei laticis fagina pocla dabat:
Hæc venerata manum Cerealia dona ferebat,
Inque sinu domini dulce iacebat onus.
Viderat hanc diues, cui pascua iugera mille,
Mille boues tondent gramina, mille greges:

Huius fortè nouus successit sedibus hospes,
Cui voluit lautas apposuiße dapes.
Ecce suis parcens bubusque, ouibusque, opibusque,
Pauperis agnellam gaudia tota rapit.
Hei mihi, quæ lamenta dedit! quos pectore questus!
Nequidquam implorans Diuûm hominumque fidem.
Credibile est fleuisse agros, paruosque penates,
Vicinumque illi congemuisse nemus.
Parte aliâ infesti malè sobria turba Gradiui
Inuadunt inopes rustica tecta lares.

Iob 24.

Ploranti Lycidæ respectans bucula abacta est:
Et gemitu Lycidæ bucula congemuit.
Singula quid memorem? miseros pede proterit exlex,
Ludibriisque agitat luxuriosa cohors:
Pupilli & viduæ pinguescunt sanguine dites,
Atque inopum lacrymas ebria turba bibit,
Nec medicina malo est. quid enim tua limina pulsent
O Themi vix magnis peruia muneribus?
In pretio pretium est: Themidis mammona tribunal
Occupat, & proprio iura dat arbitrio.
Vanum dia Themis nomen! vanißima libra
Astrææ! & cæcæ somnia nostra Deæ!
Ius omne in nummis. Inopes exeste. Misellos
Submouet his sacris munere inuncta manus.
O dolor! ô vbi nunc Vates Ausitidis oræ,
Cui decus æternum dura tulisse fuit?

Iob 29.

Ille oculus cæco, pes claudo, vita sepulto,
Ille parens viduæ, & coniugis instar erat.
O quoties inopum solamine pectora mulcens
Rebus in adflictis portus & aura fuit!
O quoties rapuit ambesam è faucibus vrsi,
Damnatamque fero iudice fouit ouem!

Hæc

Hæc inter merito firmans solamine mentem,
Securus fati talia dicta dedit:
In nido moriar, veluti Phœbeïus ales
Emensus longâ sæcula dena die,
Natalesque rogos, pariturаque funera vitam
Diuitiis Arabum deliciisque parat:
Et latè exspatians per deuia rura volatu
Portat odoratis thura Sabæa focis:
Cinnamaque, & costum, Nabathæaque germina, & altè
Funeream cumulat spica Cilissa struem;
Inde Hyperionios adfrictu prouocat ignes,
Fitque modò alituum gloria, parua cinis:
Sed cinere è busti rediuiua repullulat ales,
Et noua fatali fœnore sæcla parat.
Sic ego post tumulum fortunatamque fauillam,
Post ver continuum, quod breuis vrna dabit,
Emergam vegetus, longumque remetiar æuum,
Grataque post cineres lucra vigoris erunt.
O velit hæc Numen! ô si fata aspera rumpas!
Concilietque tibi reddita vita fidem!
Exoriare aliquis sacro de puluere phœnix:
Nam qui subuenias flentibus, vnus eris.
Vnus eris puerisque parens, viduisque maritus.
Iam dudum poscunt tristia sæcla virum.
Exundant lacrymæ, veluti Mareotide ripâ
Cùm vagus arentes Nilus inundat agros.
Crescite, crescite nunc lacrymæ, confundite riuos:
Crescite in Euxinum, crescite in Oceanum:
Oceanum, qualem stupuit Noæa carina;
Hæc similem par est sæcla videre ratem.
Nam scelus omne viget, vitiisque vrgemur iisdem:
Orbis & in senio non senuere mala.

Este procul vatum, mendacia somnia, luctus:
Non facit ad nostram ludicra scena lyram.
Non mæstum Danais mihi quinquagesima carmen,
Vnica quam damnat culpa, fuisse piam.
Mitto Thyestæas infamia fercula mensas,
Cùm Phœbus refugo sorbuit axe iubar.
Non mihi sit curæ Niobes lacrymabile saxum,
Aut flens Ismarium Daulias ales Ityn.
Este procul nugæ: lacrymis, heu! sufficit orbis:
Sat patet in luctus area lata meos.
Dirâ cæde madent generis primordia nostri:
(Hæc meruit pietas præmia, magne Deus.)
Hostis erat nullus: gemini, par nobile, fratres,
Et totus mater cum patre mundus erat:
Et tamen innocuus fraterno & virgine ferro
Corruit; hinc retinent Martia tela sitim.
Quid memorem Busiri tuis Nilotide ripâ,
Heu! iura hospitij contemerata Sacris?
Quid memorem Pharij crudelia sceptra Canopi,
Dum genus Isacidum sub Pharaone gemit?
Ast aliud pungit propiori corda dolore
(Mens fugit admonitu, mutaque lingua stupet)
Cùm Gabaëna cohors furiata libidinis œstro
Ausi sacrilegas conscelerare manus,
Leuitæ sociam thalami Bethlemida ab ipso
Coniugis amplexu per vaga tecta trahunt,
Donec fracta stupris, passis in limine palmis,
Hospitis exanimis corruit ante fores.
O cælum! ô tellus! ô conscia criminis astra!
O qui sidereâ spargis ab axe faces!
O vbi! Sed satis est: lacrymas lamenta vocarent,
Ingruerent fluctus, obruerentque ratem.

Sed

Sed fluite ô lacrymæ, lacrymæ exundate, procellas
Tollite, fluctiuagam præcipitate ratem.
Vita mihi mors est, placidus mors naufraga portus:
Illa parit fluctus, hæc statione locat.
Felices oculi, lacrymis queîs lumen ademptum,
Ne toties videant, quæ repetita fleant.
Sed magè felices, somnus quos ferreus vrget:
Vnica queîs tantis nox medicina malis.
Et magè felices, mater quibus vrna sepulcri:
Quos nox cognouit vnica, nulla dies.

PROSA EXEGESIS.

CVM multa sunt in hac valle lacrymarum, quæ vitam hanc acerbam reddunt & ingratam, tum nihil est, quod ampliorem mœroris ac fastidij segetem ac materiam præbeat, nihil quod vberiores lacrymarum scaturigines eliciat, quàm cùm pauperes, pupilli, viduæ, aut alij morum innocentiâ commendabiles, omni præsidio solatioque destituti, aut per calumniam subruuntur, aut potentiorum machinationibus euertuntur. Quis est enim ex omnibus tanto animi robore septus, vt communis naturæ sensum repudiare, & se hominem esse possit infitiari? Itaque & lacrymæ lacrymas eliciunt, & miseriarum indignitas, commiserationis adfectum prouocat. Atqui nullo ex fonte vberiores fluunt lacrymæ, quàm ex innocentium, maximè pauperum, oppressione. Consulite, si placet, monimenta vetustatis, inuenietis apud Sapientem nefarium impiorum conciliabulum, & innocentiam tamquam maleuolentiæ scopum perditorum telis expositam. *Opprimamus*, inquiunt, *pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis.*

Innocentiũ maximè pauperũ oppressio deploranda.

Sap. 2, 10.

Verſ.12. *ris. Circumueniamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris. Morte turpiſſimâ condemnemus eum.* & plura in eamdem ſententiam.

Verſ. 20.

Iſraëlitæ in Ægypto oppreſſi.

Conſulite exordia gentis Iſraëliticæ, inuenietis hunc funiculum diuinæ hereditatis Ægyptiacâ tyrannide pęnè diſruptum, & ſpem poſteritatis in ipſis propemodum incunabulis exſtinctam. Nefarium certè mandatum non defuit: niſi maior fides & humanitas in obſtetricibus fuiſſet. Deinde, quàm crudeliter operibus luti & laterum, negatis etiam palearum ſubſidiis, exhauſti ſunt? quàm etiam nullo ſuo merito flagellis grauiſſimè cæſi? Fruſtrà gemitibus aures tyranni pulſabant, fruſtrà lacrymarum riuos ante tribunal fundebant. Nimirum in ſaxeo tyranni pectore omnis humanitatis ſenſus obriguerat.

Exodi 1. Cap. 5.

Iudic. 19. *Gabaonitarum barbaries.*

Quid Gabaonitarum plus quàm belluinam immanitatem commemorem, cùm peregrini Leuitæ vxorem ab itinere viribus fractam, in plateâ deſtitutam, & vix precariò hoſpitij tecto receptam, totâ nocte tot ſtupris vexarunt, vt ante fores tandem exanimis corruerit? Atqui tam immanis flagitij nullum à Iudice ſupplicium impetrari potuit.

3. Reg. 21. *Naboth ab Achabo oppreſſus.*

Quid miſerum Naboth Iezabelis perfidiâ & Achabi cupiditate per ſummum ſcelus hereditate paternâ ſimul & vitâ ſpoliatum referam? Atqui frequentiſſimam hanc tragœdiam non vnius Prouinciæ ſpectant theatra, ſed amphitheatrum orbis vniuerſi. Naboth enim hiſtoria, ait Ambroſius, tempore vetus eſt, vſu quotidiana. Quis enim diuitum non quotidie concupiſcit aliena? Quis opulentiſſimorum non exturbare contendit agello ſuo pauperem, & auiti iuris eliminare finibus? Cuius non inflammat diuitis animum vicini

Ambroſius de Naboth, cap. 1.

cini poſſeſſio? Non igitur vnus Achab natus eſt, ſed, quod peius eſt, quotidie Achab naſcitur, & numquam huic ſæculo moritur. Nec vnus Naboth pauper occiſus eſt: quotidie Naboth ſternitur, quotidie pauper opprimitur. Hoc metu percitum humanum genus cedit iam terris ſuis, migrat cum paruulis pauper onuſtus pignore ſuo: ſequitur vxor illacrymans, tamquam ad buſtum proſequatur maritum. Minus tamen deplorat illa, quæ flet ſuorum funera: quia etſi amiſit coniugis præſidium, ſepulchrum habet: etſi filios non tenet, tamen exules non dolet, nec ingemit grauiora funeribus teneræ prolis ieiunia. Hactenus melleus ille Scriptor.

Neque pauperum tantùm vitæ, famæ aut fortunis morſum impingit dentata calumnia, ſed viris etiam eximiis perniciem machinatur, & (quod Superbus olim mandabat Tarquinius) ſumma papauerum capita demetit. Quantus olim luctus Romanam vrbem peruaſit, cùm Iulius Flauius Criſpus Conſtantini Auguſti filius, iuuenis in ſpem Imperij educatus, ex Alemannico bello victor, ac tertiùm Conſul, atroci Fauſtæ nouercæ calumniâ circumuentus, foris partâ pace, domi bellum offendit? Cùm enim generoſiſſimus ille Princeps honeſtè cadere, quàm turpiter facere maluiſſet, Fauſtam nouercam Phædræ, patrem Theſeo, ſimillimos eſt expertus, ipſe Hippolyto conſtantior. Rurſus, quanta pauperum ac viduarum Conſtantinopoli fuit comploratio, cùm D. Chryſoſtomus Eudoxiæ Auguſtæ calumniâ, quòd eam, tamquam alteram Ieſabelem, ob ademptum Callitropæ viduæ agrum, reprehendiſſet, Conciliabuli neſcio cuius ſententiâ, in exilium atque adeò in varias calamitates ac mortem ipſam compulſus eſt? Quantus mœror, & quanta olim vaſtitas Eccleſiam

Calumnia etiam magnos petit.

Florus li. 1.

Vide Stephonij Criſpum.

Vide Vitam Chryſoſt. apud Metaph.

Alexandrinam adflixit, cùm vir ille incomparabilis, & tot palmarum pugil Athanaſius, poſtquam toties de mendacio & calumniâ triumphaſſet, per omnes terrarum oras Arianorum violentiâ circumactus, in exilio ſolatium captauit,& ad necem per omnia contubernia quæſitus,vitam in ſepulchro parentis inuenit?

Calumnia maximè in aulâ graſſatur.

Infinitæ ſunt iſtiuſmodi malorum ſcaturigines, è quibus vberrimæ per orbem exundant lacrymę. Ac potiſſimùm in aulis Principum hæc morum lues & communis vitæ peſtis propagatur: dum alij æmulorũ ruinâ gradum ſibi ſternunt ad magna, alij fictis criminationibus vlciſci dolorem ſuum aliquem volunt,alij neſcio quâ malignitate naturæ, non minùs alienâ calamitate, quàm ſuo ſcelere atque improbitate paſcuntur.

Vita mœrentibus & calumniam paſſis acerba.

Hæc ſunt quæ vitam nobis acerbam reddunt ac luctuoſam: ſed iis potiſſimùm,in quos tempeſtas illa potentium & calumniatorum detonat: aut iis etiam, in quorum ſinum miſeri illi lacrymas & gemitus effundunt. Nam, vt ait malorum non inexpertus Propheta Iob, *quare miſero data eſt lux, & vita his, qui in amaritudine animæ ſunt? qui expectant mortem, & non venit, quaſi effodientes theſaurum: gaudentque vehementer cùm inuenerint ſepulchrum.* Miſerum profectò felicitatis genus, quod extremum potiùs malorum omnium dici debuit, niſi hac tantâ acerbitate vita aliquid inueniſſet acerbius. Quod quidem tanto interuallo ſuperat illud quod dici ſolet malorum omnium extremum, vt hoc illius comparatione beatitas quædam dici poſſe videatur. Sanè ita cecinit Tragicus:

Iob 3,10.

Seneca Herc. Octæo.

Par ille eſt ſuperis, cui pariter dies
Et fortuna fuit: mortis habet vices,
Lentè cùm trahitur vita gementibus.

Quid

Quid enim nobis miserius (ait Ambrosius, qui hunc locum Ecclesiastæ ad vniuersæ vitæ causam transfert) quid inquam nobis miserius, qui tamquam spoliati & nudi proiicimur in hanc vitam, corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad sollicitudinem, desidiosi ad labores, proni ad voluptates? Non nasci igitur longè optimum, secundùm hanc Salomonis sententiam: *Et laudaui magis mortuos quàm viuentes; & feliciorem vtroque iudicaui, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub Sole fiunt.* Huic sententiæ conformia etiam tradit M. Tullius Tusculanâ primâ, vbi fabellam de Sileno recitat: qui cùm à Midâ captus esset, hoc ei muneris pro suâ missione dedisse scribitur, quòd eum docuit, non nasci hominem longè optimum esse; proximum autem, quamprimùm mori.

Ambrosius lib. de Fide resurrect.

Vita præsentis ærumna.

Cicer. Tuscul. 1.

Hæc & similia dum pensiculatiùs examino, simulque funesta illa vota Prophetæ Iob attentè rumino, *Pereat dies in quâ natus sum, & nox in quâ dictum est: Conceptus est homo. Quare non in vuluâ mortuus sum, egressus ex vtero non statim perij? Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.* Hæc, inquam, dum tacitus expendo, occurrit animo difficultas illa Theologica, Verène melius sit, & secundùm rectam rationem optabilius, aut præmaturâ morte defungi, aut in posterum omnino non esse, aut numquam omnino fuisse, quàm aut æternis inferorum suppliciis cruciari, aut hîc ad tempus in extremâ quadam acerbitate versari?

Iob 3, 3.

Vers. 11.

An liceat mortē optare in graui dolore.

Magnâ vtrimque contentione doctorum virorum hæc quæstio ventilatur: & in eo quidem plerique ferè consentiunt, optabilius esse omnino non esse, quàm Dei inimicum esse apud inferos, aut lethali piaculo se ob-

Vide Pinedam hîc, & Salas in 1. 2. q. 87. tract. 13. disp. 15. sect. 7. ad 6.

obstringere. hoc enim saltem euincit grauissima illa Christi de Iudâ proditore sententia: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Math. 26, 24.

Ceterùm, sepositis cum Deo inimicitiis, restat hæc quæstio, Sítne melius aut optabilius omnino non esse, quàm aut æternis tormentis, aut grauissimis ad tempus cruciatibus ac miseriis adfligi. Hîc plerique Doctores partem negatiuam amplectuntur, eâ ratione ducti, quòd tametsi miseriâ & cruciatu carere tamquam magnum aliquod bonum apprehenditur, coniunctum tamen cum annihilatione essentiæ, sit magnum malum: contrà verò ipsum esse seu viuere, quamuis cum cruciatu coniunctum sit, hoc ipso tamen quod est, verum, reale ac substantiale bonum aiunt inferre, proindeque id absolutè meliùs esse, & secundum rectam rationem potiùs eligendum.

Sed nimirum ea, quæ electionem ac vota concernunt, potiùs moribus hominum, quàm Metaphysicis acuminibus conformanda sunt. Aliud est enim bonum, quod enti æquiualet, idemque est quod res quælibet; aliud verò quod naturæ nostræ conueniens est atque acceptabile: alioqui si Metaphysicè res ad viuum resecare volumus, præstabilius esse dicemus, hominem cruciatu affici (quoniam id res quædam est) quàm cruciatu carere, quod nihil est. Itaque longè aliter nobis hîc philosophandum est. Et quemadmodum Christus in horto Oliueti instantium tormentorum horrore concussus, ita orationem temperauit, vt priorem eius partem inferiori naturæ parti siue appetitui sensitiuo concederet, posteriorem verò ac potiorem rationi; ita hîc existimare debemus, si partem sensitiuam consulimus, melius atque optabilius iudicandum omnino non

non eſſe, quàm aut æternis tormentis excruciari, aut intolerabilibus miſeriis longo tempore adfligi. Si enim viuere apud optimos Auctores idem eſt quod lætum atque alacrem eſſe; quæ tandem erit illa vita, perpetuo cruciatu aut mœrore contabeſcere?

Quare hoc etiam adfirmo, cùm recta ratio docere videatur, tantum eſſe poſſe cruciatum, tamque diuturnum, vt vitæ fructui præponderet; etiam ſuperiorem animæ partem iudicare (quod etiam Victor Antiochenus ac D. Hieronymus diſertè adfirmant) interdum ſatius eſſe omnino non eſſe, quàm in tormentis eſſe: ac proinde id etiam ſecundùm rectam rationem optari poſſe, niſi fortè ratio aliqua altioris ordinis interueniat. Cùm enim ex miſeriis & cruciatibus hominum, ſiue in pœnam peccatorum inflictis, ſiue ad virtutis exercitium comparatis, Deus gloriam ſuam eliciat (qui aut ad maieſtatem eius, aut iuſtitiam, aut aliam perfectionem declarandam pertinent) hominis eſt rectè inſtituti, potiorem diuinæ gloriæ, quàm ſuæ commoditatis habere rationem. Itaque cùm aut Eccleſiaſtes meliorem eſſe conditionem iudicat eorum, qui numquam nati ſunt, quàm qui in tantâ hîc acerbitate verſantur; aut cùm alij viri ſancti huic iudicio conſentanea ſibi vouent; ita ſemper animo comparati ſunt, vt ſi noſſent Deo aliter viſum eſſe, aut hoc ad eius gloriam pertinere, mallent etiam cum ſuo cruciatu ac miſeriâ diuinæ gloriæ ſubſeruire. At ſi nulla neceſſitas cogit Deum per huius aut illius cruciatum maieſtatem ſuam aut gloriam declarare; quid vetat, quò minùs hi tales abſolutè & ſecundùm rectam rationem vouere poſſint non eſſe potiùs quàm ſic eſſe? Sed pleniorem horum tractationem Scholaſticis relinquen-

Victor Antiochen. in Marcum. Hieronym. hic.

tes, ad ærumnas vitæ præsentis cum Ecclesiaste reuertamur, pluresque rationes congeramus, quæ vitam hanc acerbam reddunt & ingratam.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Rursum contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi: & in hoc ergo vanitas, & cura superflua est.

5. Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens:

6. Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore, & adflictione animi.

METRICA PARAPHRASIS.

LACRYMIS *bonorum saucius, luctu satur*
Mali leuamen corde dum vago sequor,
Erectioris indolis studia mihi
Pepulere nubes. Ecce contemplor viros,
Quorum saluti patriæ sudor fluit:
Seu quos tribunal litibus raucum suis,
Seu quos cruenti Martis exercet labor.
Iuuat intueri publicæ natos rei,
Seu qui tot artes eruunt industriæ,
Prægnantis vtero, siue qui sophiæ hortulis
Politioris ingenI flores legunt;

Seu

Seu quos ab imâ fæce discernit polo
Cognata virtus. Heu! quòd hîc etiam dolor
Mentis serenum nubilat. Solidum nihil
Humana studia, quo suos pascant, habent.
Nulli scaturit gaudij ad purum latex:
Namque ecce liuor dente tabifico petit
Virtute quidquid altum, & ingenio eminens,
Post se relinquit noctis ignauæ chaos,
Iterque cælo tendit; & luci inuidens,
Si quâ arte posit, nube subtexit diem.
Quemnam illa pestis liquit intactum? suam
Vix orbe nato, & orbe vix natis luem
Transfudit. Anne fallor? An primus cruor
Fusus Caini dextera vltrices Dei
Exterminando crimini implorat faces?
Quid tu Rachele genite, delicium patris,
Miserande iuuenis? cuius exuuiis pater
Lacrymas cruori miscuit. Verè effera
Te viperino dente percussit fera.
Quin ipse Nemees magnus Alcides timor
Licet Erymanthi monstra prostrârit solo,
Immaniorem sensit inuidiæ feram.
Quid tamen in arma surgit, ac telo impari
Liuor duellat? Gloria inuidiâ altior
Virtutis, orbis ima despiciens, locat
Sedem inter astra, quà rotas Phœbi trahit
Radiatus Æthon. Saliat in neruum licet
Proles pharetræ, ac tela subducant diem;
Sagitta Phœbi nulla violabit iubar,
Sagitta feriet nullà virtutis iubar.
Ringatur vsque, & vsque marcentes voret
Liuor medullas, seque discruciet suis

Curis

Curis perustus; nil aget tamen miser.
Non hæc ad arces ducit indigetum via,
Cruciari honesto, gloriæ nubem obdere,
Mœrere lætis. Quisquis astriferam domum
Virtutis ambit, arduos calles terat,
Quá tot superbos gloria Heroës rapit.
Sed frustrà adhortor, verbaque in ventum sero:
Ignaua mentes facta degeneres probant.
Stultus plicatis manibus, ac cælum intuens,
Similis hianti, tabidas carnes vorat,
Et ossa rodens, languido solatio
Sustentat animum: satius angusto lare
Farris pugillo placita sectantem frui,
Quàm mille curis, mille luctantem malis,
Vtraque palmâ arctare congestas opes.
Quæ digna inerti præmia inuidiæ precer?
Inter aliena degat ætatem bona:
Nil triste videat, videat infaustum nihil.

PROSA EXEGESIS.

Inuidia vitium diabolicum.

ALTERVM hîc malorum caput assignat Ecclesiastes, quæ vitam hanc acerbam reddunt & luctuosam, inuidiam scilicet, quâ nulla pestis est antiquior, & nulla præsentior. Ab hac enim calamitatum omnium ac miseriarum scaturigo: ab hac ruina totius humani generis; ab hac denique mors ipsa traxit exordium. *Deus* enim *creauit hominem inexterminabilem*, ait alibi Sapiens noster, *inuidiâ autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Itaque qui diabolicum hoc vitium nuncuparit, ad incunabula quidem sua monstrum hoc deduxerit, sed tamen leuioris monetæ, quàm pro rei grauitate, nomen procuderit. Siquidem vt primis generis no-

Sap. 2, 23.

stri

ſtri progenitoribus cacodæmon inuiderit, dæmonem certè dæmoni inuidiſſe non reperimus: hominem autem in alterum ſe hominem inuidentiæ dentem acuere, id verò quo nomine appellem neſcio. Atqui non homines tantùm, ſed germanos inter ſe commiſit hæc furia. Nónne, vt ſolus regno potiretur, fraterno ſanguine naſcentis Vrbis mœnia fœdauit Romulus? Et ſi quid Poëtis credimus, nónne ſolium vnicum anguſtum fuiſſe Thebanis fratribus Etheocli & Polynici, teſtantur eorumdem in funere diſcordes rogi? Et quid dico ſolium vnicum? orbis profectò totius latitudinem primis in orbe fratribus anguſtam fecit inuidia. Quid autem tantas in Caino inuidiæ faces accendit? Nimirum eximia fratris virtus diuino teſtimonio comprobata. Ita ferè fit, vt virtutis lucem oderint improbi, quemadmodum & Solem lumina ægra formidant, & auerſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, ac timore lucis abduntur in rimas. Sed illud indigniſſimum eſt, quòd inuidi lucem, quam non capiunt, carpunt; & virtutem, ad quam ne adſpirant quidem, vicinorum vitiorum nominibus dehoneſtant. Temerarium eum vocant, qui fortis eſt; degenerem, qui modeſtus; ſuperbum, qui magnanimus; crudelem, qui iuſtus; verſipellem, qui prudens eſt: idemque de ceteris iudicium. Quid enim eſt à liuidis hiſce dentibus in orbe tutum?

Florus li. 1. cap. 1.

Statius lib. 12. Theb.

Geneſ. 4, 8.

Seneca lib. de Beatâ vitâ c. 21.

Profectò nullum eſt propugnaculum, quo ſe quis ab hoc hoſte tueatur, nullus receſſus vbi deliteſcat, nulla montium cacumina quæ conſcendat, nullæ ſiluarum latebræ quibus ſe tegat. Cùm autem omne genus hominum inuidiæ expoſitum eſt, tum ij potiſſimùm, qui aut in Republicâ virtute ac dignitate præſtant, aut in-

Nihil ab inuidiâ tutum.

genij gloriâ ceteris antecellunt, aut assiduo labore atque industriâ eximium quiddam sunt consecuti. Nam, vt ait Poëta,

Ouidius de Remed. amoris.

Summa petit liuor, perflant altissima venti.

Inuidia ignauorum est.

Verùm enim verò quid hoc monstri esse dicam, quod cùm in optimum quemque ac præstantissimum dentem acuat inuidia, & id quod in omni genere laudis eminet, insectetur; in eorum tamen cordibus plerumque figit domicilium, qui nullius genij sunt aut ingenij, nullis humanis diuinisque dotibus conspicui, nullius denique laboris aut industriæ; sed stupidi atque ignaui, fuci, fungi, caudices? Ita profectò se res habet: Inuidia sequitur inertiam, inquit Velleius; & Liuius paulò enucleatiùs, qui etiam causam assignat. Nulla, ait, ingenia tam prona sunt ad inuidiam, quàm eorum, qui genus ac fortunam suam animis non æquant: quia hi tales virtutem & bonum alienum oderunt, hoc ad splendorem suum pertinere arbitrantes, si aliorum laudibus nebulas offuderint, & in parte felicitatis suæ ponentes, si quid aliis aduersi contigerit. Quemadmodum Medici illi, qui auaritiæ student, hoc vnicum habent in votis, vt quamplurimi per vrbem morbi grassentur; de quibus illud non incongruè dici solet, Mala res medicus est; cui numquam benè est, nisi dum quamplurimis est malè. Sic inertes illi fungi tum se felices arbitrantur, si aliorum felicitatem subuertere potuerint; & tum se magnos, si aliorum magnitudini obtrectarint. Ita se maleuolentiâ & obtrectatione pascit alienis incrementis inimica semper inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia (vt ait Seneca) & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatione alienorum proces-

Velleius lib. 2. c. 42.

Liuius libro 35.

Seneca lib. de Tranquillit. animi, c. 2.

cessiuum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de sæculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ.

Eodem planè sensu de inuido sermonem pertexens Ecclesiastes, subiungit: *Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas.* Sed vt aliquâ probabili ratione se tueatur, sententias loquitur, dicens: *Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore & adflictione animi.*

Plura aut maiora viribus non tentanda.

Seneca l. 3. de Irâ, c. 6.

Salutare vtique præceptum, vitæque communi inprimis opportunum: cui geminum illud Democriti ad animi tranquillitatem ducens commendat Seneca: Si neque priuatim, neque publicè multa aut maiora viribus nostris egerimus. Numquam enim, inquit, in multa discurrenti negotia dies transit, vt non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur: quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti in multos incursitandum est; ita in hoc vitæ actu dissipato & vago multa impedimenta, multæ incidunt querelæ; neque semper ex destinato proposita succedunt. Nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat. Sequitur ergo, vt is, cui contrà quàm proposuerat aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque fit. Itaque vt quietus possit esse animus, non est iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum supraque vires appetitarum. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut illam partem transferre sine lapsu: at quæ alienis in nos manibus imposita ægrè sustinemus, victi in proximos effundimus; & dum stamus sub sarcinâ, impares oneri vacillamus.

Ignaui sapientiam desidiæ prætexunt.

Hæc & similia, quæ sanè vera sunt, inertiæ suæ stultus & inuidus prætexit. Sed ego cum Pacuuio odi ho-

Tacit. l. 15. Annalium.

mines ignauâ operâ, philoſophâ ſententiâ; & qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non imbuerunt. Itaque eiuſmodi fuci ac fungi virtutis & ſapientiæ nomen ambientes, ſed re totâ deſtituti, deſidioſum potiùs otium, quàm veram animi tranquillitatem ſequuntur: quorum ſapientia vel dementia potiùs quanta ſit, tunc maximè apparet, cùm animaduertimus, quâ mercede ſapiant; hac ſcilicet, quòd nec Deo placeant, cuius beneficiis abutuntur; nec hominibus, quorum aut virtutibus obtrectant, aut lætis ſucceſſibus inuident; nec ſibi denique, dum propter alienam virtutem ac felicitatem ipſi mœrore contabeſcunt.

Inuidi Deo exoſi.

Deo, inquam, inprimis execrationi ſunt, quia dum gratiam eius ac fauorem per inertiam ac teporem nauſeabundi prætereunt, Deo viciſſim nauſeam mouent ac vomitum, prout ipſe in Apocalypſi proteſtatur: *Vtinam frigidus eſſes aut calidus! Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Nec immeritò, ait Caſſianus, hunc locum explanans, eos Dominus, quos iam in viſceribus receperat charitatis, noxiè tepefactos cum quadam conuulſione pectoris ſui euomendos eſſe pronuntiat; qui cùm ſalutarem ei quodammodò potuiſſent præbere ſubſtantiam, auelli ab eius viſceribus maluerunt, tantò deteriores effecti illis qui numquam ori Dominico illati ſunt cibis, quantò id quod nauſeâ compellente reiicimus, odibiliùs deteſtamur.

Apoc. 3, 15.

Caſſianus Collatione 4. c. 19.

Inuidi etiã hominibus exoſi.

Quanto etiam in odio generis humani verſentur inuidi, facilis eſt coniectura; cùm optimi cuiuſque vitam perpetuis obtrectationibus inamœnam reddant, &, vt ait Eccleſiaſtes, vanitati obnoxiam. Sed illud in hac vanitate ſolatio eſt, quòd edentuli ſunt morſus in-

uidiæ

uidiæ & cicatrix leuissima: deinde, quòd virtus instar cedri alicuius altissimis defixa radicibus, perflari maleuolentiæ ventis potest, euelli non potest. Rupes est eadem in procelloso mari destituta: quam per tot retrò ætates vndique spumosi fluctus verberant, nec tamen consumunt. Silex est, cuius duritiam nulli magis intelligunt, quàm qui vires eius lacessendo senserunt.

Itaque, quod extremum erat, sibi ipsi etiam grauis & noxius est inuidus, dum virtutem velut silicem suo damno mordet, dum in aliorum præclaris facinoribus *superfluâ* seipsum *curâ* discruciat, denique dum alienæ virtutis & industriæ impatientiâ proprias, vt ait Ecclesiastes, *carnes deuorat.* Nisi fortè mitiùs cum Isocrate pronuntiare malimus, hoc solum inuidiam habere boni, quòd sibi ipsi plurimum adfert mali, dignumque sumit de seipsâ supplicium. Infelix tortor sui ipsius! quàm miseris modis eam torquebunt mala propria, quam sic bona puniunt aliena. Præclarè hoc expendit D. Cyprianus. Qualis, inquit, hæc animi tinea est, aut quæ cogitationum tabes, inuidere alteri virtutem suam aut felicitatem, in malum proprium aliena bona conuertere, aliorum gloriam suam facere pœnam, & velut quosdam pectori suo admouere carnifices, qui se intestinis cruciatibus lacerent, & quibus longè miserabilior fiat ille ipse qui inuidet, quàm is qui rabidas inuidi persecutiones patitur? Quisquis ille est quem zelo persequeris, vitare te poterit; tu te fugere & vitare non potes. Aduersarius tuus tecum est: ineluctabili catenarum nexu, zelo dominante, captiuus es. His & pluribus vir ille sanctus ostendit, quantum acerbitatis in hanc vitam ex inuidiæ fonte deri-

Inuidus sibi ipsi grauis.

Isocrates in Euagorâ.

Cyprianus Serm. de Inuidiâ.

uetur. Nunc ad tertium vanitatis & acerbitatis caput cum Ecclesiaste descendamus, & quam inamœnam hanc vitam reddat auaritia, demonstremus.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Considerans reperi & aliam vanitatem sub Sole:

8. vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis: nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas est, & adflictio pessima.

METRICA PARAPHRASIS.

PROTERVE *Scazon, si quid aut cachinnorum,*
Aut tristiorum ergastulis querelarum,
Salisque promus-condus abdis arguti,
Dicacitatis diuitem penum exhauri.
Censore Momo digna vanitas sese
Loquacitatis nundinis repræsentat.
En ille sponsus tristium lacernarum,
Qui compitorum saxa leucophæatus,
Et Bæticatus Mercurl terit limen,
Qui Sole puro nubilos gerit vultus,
Nasoque terram, & fronte signat obstipâ:
Qui solâ anhelam frigidâ sitim fallit,
Crustasque rodens, alliumque cæpasque
Lanuginosis panis allinit frustis:

Huius

Huius flagellat arca centies mille,
Et inuidendas strangulat Midæ gazas:
Et fulgurante Sole mille nummorum
Licet alteram aciem fronte ploret extinctam,
Tamen vsque & vsque & vsque coclitem pascit
Visum fruendo, nec satis tamen pascit,
Sed maior arca pupulâ ardet expleri.
Hic ardor ægrum mille concoquit curis,
Fuliginoso deuouetque pistrino,
Labor laborem trudit, & dies noctem;
Sed nec serenum Phœbus, aut soror Phœbi
Somno reclinem celsâ ab arce despectat.
Quid tam tenaci corda macerat curâ?
An fortè quinquaginta Danaidum sponsis
In spem nepotum pronubam parat dotem?
Non grex parenti liberûm has coquit curas,
Cùm nulla mutis ludat ædibus proles,
Quæ stemma generis sanguinemque propaget:
Non socia thalami, non greges puellares,
Non frater heres inhiat aut soror nummis,
Nec vlla stirpis fibra restat in terris.
Non pater alendus superat, aut anus mater,
Non lege amoris nouit alterum sese:
Sed solus vnus vnicus sibi restat.
Tamen æstuanti mole mille curarum
Curas tot inter nulla suggerit cura,
Cuinam labores necto concatenatos?
Quorsum perenne voluo Sisyphi saxum?
Cur inter vndas Tantalus sitim ludo,
Famemque partis asperam bonis fraudo?
An esse in orbe vanitas potest maior,
Maiusque mentis diriusque tormentum?

PROSA

PROSA EXEGESIS.

Auaritia labor vitam reddit acerbam.

TERTIAM hanc rationem hoc Capite reddit Ecclesiaſtes, cur non vanam tantùm, ſed etiam acerbam eſſe pronuntiet hanc ſeu vitam mortalem, ſeu mortem vitalem, quòd communis illa generis humani peſtis auaritia pleroſque perpetuo laboris piſtrino ſic exercet, vt nec viciſſitudo noctium quietem, nec ætas ingraueſcens miſſionem poſſit impetrare. Quis tyrannus ſubditos, quis dominus empta de lapide mancipia tot laboribus & cruciatibus exhaurit? Quæ tam imperioſa domina tamque * λυχνόϐιος exhauſtas opere diurno ancillas nocturnis exercet penſis? Præclarè hoc notauit Iſidorus Peluſiota. Quos auaritia ceperit, inquit, tyranno quouis acerbiùs torquet, & inſultans excruciat: nec tantillum quidem ad reſpirandum quietis permittit, ſed acerbiorem infligit pœnam, quàm ij luant, qui ad metalla damnati ſunt. Nam his quidem confecto opere, ſomno & quiete frui licet: illis autem, ſomni portu velut aggeſtâ terrâ obſtructo, noctu quoque vario æſtu fluctuantibus ſæua illa & inhumana edicta proponit.

Auaritia quouis tyranno imperioſior.

* ad lucernam viuens

Iſidor. Peluſiota li. 2. Epiſt. 133.

Auaritia ſeruitute intolerabilior.

Addo, hac parte tolerabiliorem eſſe ſeruitutem, quòd quamuis labor & corporis adflictatio maximè ſeruis incumbat, curarum tamen potiſſima pars, & internorum cruciatuum penes dominos reſideat: at auaritia non laboribus magis ſua mancipia quàm curis & ſollicitudinibus exercet. O quantum lacrymarum, inquit Seneca, quantum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera partis eſt! Adiice quotidianas ſollicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Adde, quòd maiore tormento pecunia poſſidetur quàm

Seneca Epiſt. 115.

quàm quæritur. Magis etiam curas eius ac ſollicitudines exprimit Baſilius. Quantò magis, inquit, augeſcunt diuitiæ, tantò plus adferunt curarum. Iudex expectatur? veretur auarus ne in ius trahatur, & orphanus lacrymas ſuas in foro palàm faciat. Itaque nocte conſultat, quo pacto in iudicio mendaciis pauperem deſtitutum opprimat. Hæc animum eius cura continuo morſu abſumit. Canis latrat? auarus furem eſſe ſuſpicatur. Mus fortè perſtrepit? auari cor ſalit. Quemlibet, vel puerum, ſuſpectum habet. Filios iam prouectos velut inſidiatores intuetur, quaſi parentis vitam votis ſuis obſtare non ferant. Denique inſtar Plautini cuiuſdam Euclionis perpetuis agitatur intemperiis, & omnes auræ ſibilos reformidat. Nec intelligit miſer ſpecioſa ſe pati ſupplicia, auroque alligatum per quoſuis labores ac tormenta raptari.

Baſilius Hom. 21.

Plautus Aulul.

Sed quemadmodum equi, dum molam circumagunt, capiſtro cæcantur, fructuſque omnis ignari, nihil præter laborem in labore cognoſcunt: ſic auari tamquam mente capti, dum aſſiduis laboribus atteruntur, hoc vnum ſciunt, ſibi laborem ex labore ſeri, quo fructu laborent penitus ignari. At inquies, Norunt ſe coaceruare diuitias. Eſto ſanè; neque enim diuitias vt fructum laboris intuentur, ſed vt noui laboris & amplioris vſuræ ſeminarium, dum nulla voti menſura eſt: & quantuſcumque theſaurus initium cenſetur maioris, dum

Auarus fructu laboris ſui caret.

Creſcentem ſequitur cura pecuniam,
Maiorumque fames.———

Horat. li. 3. Od. 16.

Nam, vt rectè Seneca, eò maiora cupimus, quò maiora venerunt: multoque concitatior eſt auaritia in magnarum opum congeſtu collocata, vt flammæ infinito

Seneca l. 2. de Beneficiis, c. 27.

Auaritia eſt inſatiabilis.

acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Nec enim, vt ait Pacatus in Panegyrico, copiam ſatietas ſequitur, ſed creſcit indies habendi fames, & parandi rabiem, quæ parta ſunt, irritant: vt ægrorum ſitim potus accendit, & ignis arentibus non obruitur, ſed augetur.

Pacatus in Panegyrico dicto Theodoſio.

Auaritia in ſenibus maior.

At quis tandem erit corradendi finis? non alius quàm qui vitæ. Atque vtinam, quò propiùs ad vitæ metam acceditur, eò remiſſior eſſet coaceruandi cura! nunc autem portento ſimile eſt, vehementiùs illam in ſenibus exardeſcere. Quod non immeritò admiratus Cicero, Auaritia ſenilis, inquit, quid ſibi velit non intelligo. Poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quàm quò minus reſtat viæ, eò plus viatici quærere? At aliis fortaſſe conſulit auarus ille ſenex. Quibus tandem? Nam, vt ait Eccleſiaſtes, non rarò *vnus eſt, & ſecundum non habet; non filium, non fratrem, & tamen laborare non ceſſat.* At ſibi ſaltem, ſuoque genio, dum viuit, indulget. Nihil minùs. nam, vt idem ſubiungit Eccleſiaſtes, *ne quidem recogitat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?*

Cicero de Senectute.

Qui aut ſe aut Deum laboris ſui ſcribit heredem, ſapit.

O quàm præclarè ſibi diues conſuleret, ſi ſaltem animam ſuam nudam, ac inopem, ac inter profanas ſollicitudines, ceteraque vitia deſtitutam, heredem laboris ſui ſcriberet! quàm quæſtuoſa eſſet negotiatio, ſi terrâ cælum mercaretur! aut quantam à Deo gratiam iniret, ſi, quos natura negauit, pietas liberos adoptaret, & in iis Deum nuncuparet heredem! Sed, proh dolor! procul hæc ſunt à ſtudiis & cogitationibus auari: qui velut hoſtis naturæ communis, nec ſibi minùs quàm aliis infeſtus, ſat magnum ſe laboris ſui fructum percepiſſe exiſtimat, ſi opibus ſuis incubans, nec ipſe partis frua-

fruatur, nec aliis faciat fruendi copiam; non aliter quàm in præsepi canis, nec ipse fœno vescitur, nec equum famelicum admittit; ita miser ille, Deo hominibusque inuisus, magnas inter opes inops, macie curisque contabescit, donec aut intestatus opimam prædam harpyijs relinquat, aut heredem non tam iudicio quàm vitiorum similitudine deligat, cui mali ominis hereditatem velut pestem familiæ transscribat. Hominis enim auari diuitiæ, aiebat Socrates, quemadmodum Sol post occasum, neminem viuentium exhilarant. An non insignis hæc *vanitas est, & afflictio pessima?* Si tamen fatalis est homini labor, & ad illum primi parentis merito damnamur: si, vt ait Pacatus, diuina quoque perpetuo motu gaudent, & iugi agitatione se vegetat æternitas: si quidquid laborem vocamus, natura nostra est, vt indefessa vertigo cælum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare Sol nescit; hoc certè nobis prouidendum est, vt ne labor noster sit infructuosus, & quæ labore parta sunt, non vitiorum incentiua, sed beneficentiæ materiam, & socialis vitæ subsidia ministrent. Hoc innuit Ecclesiastes, dum subiungit:

Stobæus Serm. 18.

Pacatus vbi suprà.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Melius est ergo duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ:

10. si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli; quia cùm ceciderit, non habet subleuantem se.

11. Et si dormierint duo, fouebuntur mutuò: vnus quomodo calefiet?

12. Et si quispiam præualuerit contra vnum, duo resistunt ei: funiculus triplex difficilè rumpitur.

METRICA PARAPHRASIS.

Si fata curis Iapeti genus
Pressum fatigant mille doloribus,
Lassique damnatum laboris,
Herculeam superare Lernam,
Saxúmve cogunt voluere Sisyphi;
Ne sortis vnum conterat asperæ
Necessitas, nec pinguis vni
Irriguo fluat ore sudor:
Sed esto consors, qui sociâ fide
Responset, alter: qui pariter iugo
Succollet, ac fructus laboris
Participet sociale munus.
O vita felix, quæ sociat duos,
Mentesque iungit non dubiâ fide!
Queis priua nil quidquam cupido
Sepositi iubet esse quæstus.
Non certet illis diuitiis Midas,
Non fundus amplis luxurians satis,
Non arbores fructu superbæ,
Quas & aquæ recreant, & auræ.
Consors amoris nil cumulat sibi,
Et gaudet heres esse superstiti,
Nec dispares gazas recondit
Fœdus amicitiæ sodali.

Si

Si rebus anceps in trepidis opem
Fortuna poſcat, ſubſidio eſt amor.
Si fors nouercali ruinam
Impulerit malè fida dextrâ;
Eſt quæ ruentem dextera fulciat,
Rebusque pandat depoſitis ſinum,
Blandoque ſoletur gementem
Alloquio, ſociisque curis.
Non ſic profuſo vena redit mero,
Nec lampas hauſtâ Pallade promicat,
Vt blanda torpentes amici
Suada animos recreans ſerenat.
Non ſic iugalis connubij torus
Calore ſtrati corpora conſouet,
Vt mentibus flammam iugatis
Ignis amicitiæ miniſtrat.
At ſi quis orbus coniuge ſecubat,
Miſer vacuus in thalamis riget.
Sic quiſquis optato recuſat
Fœdere conſociare mentes,
Hic mille vitam deſtituit bonis.
Si mæror atris nubibus incubet,
Heu! cuius in ſinu doloris
Parturiet lacrymoſus imbres?
Si ſors ab alto præcipitem gradu
Iniurioſo proruerit pede;
Quiſnam à ruinâ vindicabit
Fœdera amicitiæ peroſum?
Rectè ille rebus conſulit aſperis,
Qui fida amoris præſidia occupat.
Quis mucro ſic fractum Gradiuo
Aut clypei tueatur vmbo?

Cinctum periclis puluere Martio
Propugnat alter. Scimus vt inclytus
Amore, Pelidæ quadrigis
Automedon tulerit salutem.
Quin & sub ictu se Pylades vadem
Maiore Atridâ pro genito stitit:
Nec fractus Ægidæ periclis
Pyrithous Phlegethonta vidit.
Hos omnis ætas Mnemosynes sacrat
Aris; frequentes his caueæ strepunt
Plausu theatrali. Quid ergo
Si triplici coiêre fune
Mentes amicæ, fidáque robora?
Non certet illis centimanus Gyges,
Non orbe terrarum subacto
Amphitryoniades triumphans.

PROSA EXEGESIS.

Socialis vitæ commoda.

VANISSIMOS hominum labores cum vitæ solitudine continuatos paulò antè damnauit Ecclesiastes: nunc huic vanitati remedium suggerens, socialis vitæ commoda cum solitudinis incommodis in contentionem adducit: non quòd virum bonum ac sapientem ad benè beatéque viuendum ab humanæ societatis adminiculis velit pendere; aut etiam, quòd cælibatui vitam coniugalem anteponendam existimet, si rationibus æternis rem pensitemus (neque enim hîc vlla de summâ beatitatis quæstio est:) sed hoc vnum disputat, multò plus commodi ad fluxam hanc fragilemque vitam à societate atque amicitiâ, quàm à solitudine promanare.

Quare vt vmbras omnes ac nebulas à veritate discutia-

cutiamus, principio ſtatuendum eſt, ſapientem ſecundùm Stoicos ſeipſo contentum, ſuique iuris eſſe, non alieni arbitrij. Sed ſi Chriſtianè philoſophandum eſt, dicemus potiùs ſapientem ad benè beateque viuendum ſeipſo contentum eſſe ac Deo, imò Deo potiùs quàm ſeipſo. Ceterùm in hoc Stoicis aſſentiemur, ſapientem ita ſeipſo contentum eſſe, non vt velit ſine amico eſſe, ſed vt poſſit. Itaque etiam ſecundùm Stoicos magnum vitæ fructum in amicitiâ eſſe fatetur, & amicum habere deſiderat & contubernalem, quo tamen amiſſo, non ſe mœrori tradit, ſed mauult non deeſſe. Quinimò, ait Seneca, vide quàm ſit ſeipſo contentus, cùm etiam aliquando ſui parte ſit contentus. Si manum illi aut morbus aut hoſtis inciderit, aut ſi quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm integro fuit. Optaret tamen proculdubiò membris ſuis omnibus, & quidem ſanis conſtare. Perperàm igitur hæc illi interpretantur, qui ſapientem vndique ſubmouent, & intra cutem ſuam cogunt. Vnum fortaſſis iſtiuſmodi monſtrum aliquando natura tulit Timonem illum Miſanthropum, qui odio ſocietatis humanæ, cùm mulierem ex arbore pendentem vidiſſet, quæ ſibi laqueo guttur fregerat; Vtinam, inquit, omnes arbores tales fructus ferant! Quomodo conuictus hominum ſuauis illi fuiſſet, qui ne conſpectum quidem hominum ſine ſtomacho ferre poterat? Sed nos potiùs naturâ duce cum Tullio dicamus: Solem è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt. hac fouemur, hac paſcimur, hac vegetamur. Cui enim poteſt eſſe vita vitalis, qui non in amici mutuâ beneuolentiâ conquieſcat? Contrà verò quantum bonum eſt, vbi

Sapiens ſeipſo contentus, ac Deo.

Vide Lipſ. in Manuduction. 3. Diſſert. 10.

Amicum tamen non repudiat.

Seneca Epiſt. 9.

Cic. lib. de Amicitiâ.

Seneca de Tranquill. animi, c. 7.

ſunt

Amicitia fructus multiplex.

sunt præparata pectora, in quæ tutò secretum omne descendat; quorum conscientiam minùs quàm tuam timeas; quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Qui enim amicum iutuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur sui. Quo fit etiam, vt & absentes adsint, & egentes abundent, & imbecilles valeant, &, quod difficilius dictu est, mortui viuant. Quid plura?

Cic. lib. de Amicitiâ.

Dies me deficiat, si vitæ opportunitates, quas continet amicitia, percensere voluero. Hæc est enim suauissimum vitæ condimentum, in prosperis ornamentum, in aduersis præsidium, in mœrore solatium, in ægritudine medicina, in paupertate thesaurus, in periculis propugnaculum, in lubrico fulcimentum, in ruinâ sustentaculum.

Rara est vera amicitia.

Sed vt ceteris in rebus, quæ eximia sunt, eadem & rara, sic in amicitiâ. Vix omnibus sæculis, ait Cicero, tria aut quatuor numerantur amicorum paria. Plutarchus Theseum & Pyrithoum nominat, Achillem & Patroclum, Orestem & Pyladem, Damonem & Pythiam, Epaminondam & Pelopidem. Quibus si totidem ferè paria ex Romanâ historiâ iunxerimus, C. Gracchum cum Pomponio & Lætorio, C. Lælium cum Scipione, T. Volumnium cum M. Lucullo, & si qui prætereà nomen illud merentur: si paulò etiam plures è disciplinâ Christianâ melioribus auspiciis coëuntes, & solidiori virtutum vinculo constrictos; nónne meritò illud Ecclesiastici vsurpabimus: *Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis, medicamentum*

Cicer. ibid.

Eccli. 6, 14.

tum vitæ & immortalitatis : & qui metuunt Dominum, inuenient illum.

Quæ cùm talia ſint ac tanta, nónne optimo iure vitam ſocialem his verbis extulit Eccleſiaſtes: *Melius eſt duos eſſe ſimul quàm vnum, habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ.* Quod tandem? Aut in aduerſis præſidium; *ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur:* aut quidquid opportunitatis habet vita coniugalis; *ſi dormierint duo, fouebuntur mutuò :* aut denique clypeum aduerſus hoſtiles inſultus tutiſſimum: *ſi quiſpiam præualuerit aduerſus vnum, duo reſiſtent ei, funiculus triplex difficilè rumpitur.*

Varia vitæ ſocialis commoda.

Rectè olim M. Tullius, cùm Antonius præſidij causâ armatorum coronâ ſeptus incederet, reſpondit: Nullum eſt iſtuc, mihi crede, præſidium; charitate & beneuolentiâ ciuium ſuorum ſeptum oportet eſſe, non armis. Et Xenophon, Non aureum, inquit, ſceptrum eſt, quod regnum Principibus conſeruat, ſed amici fideles Regibus veriſſima tutiſſimaque ſunt ſceptra. Denique neque exercitus, neque theſauri præſidia ſunt regnorum, ſed Principum affectus, & amicorum fides. Quot auro prodita armiſque ſubuerſa Imperia reſtaurauit amor, & in poſteros tranſmiſit? Nec vllum vmquam munimentum amore certius. Nam inter militares cuſtodias nihil ſatis tutum eſt: & ab ipſis armis inter arma periculum eſt. Ab amore verò nullus eſt timor: & certius media inter arma inerme pectus amore cinctum ſtabit, quàm inter inermes manus armata ferro dexera ſæuire docta, timerique conſueta.

Cicero Philip. 2.
Nulla præſidia firmiora, quàm amicitia.
Xenophon de Inſtit. Cyri, lib. 8.
Car. Scriban. Polit. lib. 1. c. 3.

Sed hîc mihi in amicitiæ laudes exſpatianti neſcio quis orationis curſum ſufflaminat, Quorſum, inquiens, hæc amicitiæ commoda tot verbis exaggerata? an fortè propter hæc ipſa expetendam cenſes amicitiam? vt

Ee quili-

quilibet tot tantisque fructibus inuitatus ad amandum animum adiiciat? Et quid ipse tandem Ecclesiastes? an hunc scopum sibi præfigere videtur? Minimè verò: neque enim tam contempta est illi amicitiæ honestas, vt tamquam vilem aliquam mercem pro externis commodis, aut fortunæ muneribus venalem exponat. Nouit beneuolentiæ genus quoddam esse amicitiam, non cupiditatis. Hinc est, quòd cùm frustraneos solitariæ vitæ labores in coaceruandis diuitiis vanitatis ac miseriæ coarguisset, nunc ad socialem vitam hortatur, in quâ beneficentiæ ac liberalitatis campum aperit, & amplissimam de proximo benè merendi materiam diuitibus ostendit.

Amicitia colenda non tam vt beneficium accipias, quàm vt des.

Et verò qui contrà sentit, & rem omnium præclarissimam propriis commodis metitur, maiestatem suam amicitiæ detrahit, eamque in classem vilis alicuius negotiationis abiicit. Amicitiam, inquit Cicero, si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quædam vtilitatum suarum. prata, & arua, & pecudum greges diliguntur isto modo, quòd fructus ex iis capiantur.

Amicitia non est vtilitate metienda.

Cic. lib. 1. de Naturâ deor. c. vlt.

Sed neque diu stabit illa qualiscumque societas ad lucrum & propria commoda comparata. Cùm enim amore proprio & cupiditate sequestrâ coaluerit, quoties alicunde cupiditatum fomenta vtrique non suffectura obiecta fuerint, qui priùs alteri studere videbatur, obiectâ prædâ potitus, suas sibi res alterum habere iubebit. An non aliquando catellos vidistis, inquit Epictetus, inuicem adblandientes, & inter se iucundissimè colludentes? Nihil illis esse dicas amantius. Sed nosse cupis qualis iste sit amor? Carnem illis obiice, cogno-

Amicitia, quæ lucrum spectat, non est diuturna.

Epictetus apud Arrianum l. 2. c. 22.

cognoſces. Pone agellum inter te & filium: fallor niſi te filius quamprimùm ſepultum volet. Si periclitandum fuerit de vitâ, eaſdem voces edes, quas Admeti pater nihil filio concedens;

Lux eſt tibi iucunda? patri non putas?
Lucem videre vis? parentem non putas?

Et hæc filio dicuntur, cuius ſalutem, cùm paruulus eſſet, morte ſuâ parens paciſci velle videbatur. Nónne etiam eiuſdem vteri fœtus fuerunt Etheocles & Polynices? nónne iiſdem vberibus, menſâ, lecto frequenter vſi? nónne frequenter in mutua ruerunt oſcula? portenta Philoſophorum, quæ de amicitiâ diſſerunt, riſiſſet, qui par illud fratrum vidiſſet. Tamen vbi regnum velut carnis fruſtum in medium proiectum eſt, quid non alter in alterius necem eſt machinatus? Denique nónne gemellos peperit Rhea Syluia? Nónne in ipſo materni vteri hoſpitio fraternus amor inter Romulum Rhemumque conciliatus eſt? Et tamen vbi regnandi cupiditas animos occupauit, quàm nullâ ex cauſâ nouæ vrbis mœnia fraterno ſanguine fœdata ſunt? Ne quære cauſam: ſibi ipſi, non alteri quilibet iſtorum amicus erat, ac proinde nec amicus.

Flor. lib. 1. cap. 1.

Quid ergo? dicet aliquis. nullúſne ex amicitiâ fructus ſperari poteſt? imò vel maximus: & eximios ſanè nobis hîc proponit Eccleſiaſtes. Sed nimirum, quemadmodum illud Hecatonis præſentiſſimum eſt philtrum ſine medicamento, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine, Si vis amari, ama; ſic in amicitiæ fructu, ſi ab amico beneuolentiam expectas, tu eumdem priùs beneuolentiâ, & quibuſcumque poteris officiis cole. Si commodum ex amicitiâ ſperas, tu amici commodis prior ſtude. Et quoniam ab auari ac pecunioſi vanis la-

Seneca Epiſt. 11. *Beneficentia beneficentiam prouocet.*

boribus ad amicitiæ commoda deflexit Ecclesiastes, hoc etiam ad extremum suggero; Si quæris quâ ratione partas opes ad honestum fœnus amicitiæ transscribas, opportunum inprimis Christi consilium amplectere, & pauperibus Deo charis facultates impertire. *Fac*, inquam, *tibi amicos de mammonâ iniquitatis, vt cùm defeceris, illi te recipiant in æterna tabernacula.* Et quis scit an huc etiam respexerit Ecclesiastes versu sequenti? Certè nemo amicitiâ nostrâ & opum communione dignior, quàm pauper & sapiens, non minùs à Christo quàm ab Ecclesiaste commendatus: nemo à quo maiora amicitiæ præsidia sint speranda. Sed plerique hominum contrà faciunt, & Magnatum amicitias prehensant, ignari quàm fragili arundine fulciantur, & quàm toti à fortunâ pendeant.

Luc. 16, 9.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 13. Melior est puer pauper & sapiens, rege sene & stulto, qui nescit præuidere in posterum.

14. Quòd de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopiâ consumatur.

METRICA PARAPHRASIS.

SVPERBA *quisquis culmina suspicis*
Fallacis aulæ, fultaque tetricis
Regum paludamenta curis
Sidonio medicata fuco;

Sortis

Sortis memento, quæ vice lubricâ
Ludum impotentem ludere pertinax,
Quâs fonit, euersis tiaris,
Perfidiæ statuit trophæum.
Non sic vadosis Syrtibus Africæ
Alternat æstus fluctiuagos Thetis,
Non sic ab Euxini tumultu
Vnda fretis furit æstuosis;
Vt sors potentes inuida subruit,
Regumque casus præcipites rotat:
Ridetque crudelis nouerca
Quos miseris peperit dolores.
Ardente Troiâ Laomedontius
Truncum cadauer vulturibus iacet:
Nec flamma dat bustum cadenti,
Nec patriæ tumulum ruina.
Quin ipsa tristis connubij comes
Tot sueta natis diuidere oscula,
Postrema sortium, superbo
Merx Ithaco cariosa cessit.
Quid ille turpi qui Chanaam iugo
Pressit Toparchas? Heu! digitis minor Iudic. 1.
Quadræque mendicus caninæ
Traxit Adonibesec ruinam.
Ite, ite, rebus fidite prosperis,
Frontisque vinclo applaudite Regiæ
O cæca mortales futuri
Pectora! Quid diadema gemmis
Auroque splendens dat stolido seni?
Quem vidit Eos culmine Regio,
Hunc prosperis indormientem
Præcipitem dabit Hesperugo.

Trisulca vexant tela Ceraunia,
Et magna magnis cladibus obiacent.
Sic vertice intonso comantes
Æolidæ quatiunt cupressos.
Ætate florens sit potior mihi
De plebe pubes, quam sapientia
Despecta fortunæ abdicantem
Indigetum sociabit astris
Dum priua virtus pauperiem erigit,
Quandoque fasces dat populi fauor
De stirpe turmali creatis,
Carceris ac tenebras tiaræ
Splendore vertit. Scimus vt inclytæ
Proles Rachelis se diademate
Post carceris situm & catenas
Induerit Pharaone dextro.
Alter notatam qui gemino tulit
Legem Tonantis marmore, cui Dei
Ab ore fulminante binas
Frons peperit radiosa flammas,
Quem vagientem scirpea cymbula
Vexit per algam ad limina Regiæ,
Post sceptra calcata & coronas
Isacidis amat esse Princeps.
Sic regna virtus præmia apiscitur.
Nouerca quæ si fors renuit, sibi
Amplum ipsa regnum est, nec furore
Deprimitur petulantis vrnæ,
Nec ventilatas plausibus erigit
Plumas, sed infert sideribus caput,
Terrasque despectat perosa
Ludibrium popularis auræ.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

QVOD olim Themistocles, à quodam consultus, præstarétne viro bono & pauperi, an minùs probato diuiti filiam collocari, respondit, Ego virum malo qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ viro; idem mihi in amicitiâ vsu venire vitaque sociali videtur. Scio vulgus hominum plerumque diuitum familiaritates ambire, prehensare potentiorum dexteram, ad Regum denique Principumque gratiam adspirare. Sed quid ibi non vanum? quid non fragile atque inconstans? quid non sollicitum plenumque periculi? Nam si fides in amicitiâ potissimùm attenditur, quæ potest in regno fortunæ fides aut constantia sperari? Et si fructus ac gustus amicitiæ in affectuum suauitate mutuaque beneuolentiâ spectatur, quæ potest à Regio fastu suauitas, quæ potest à fastidioso supercilio beneuolentia proficisci?

Cic. lib. 2. Officior.

Principum amicitia fragilis.

Adde, pronam à despicientiâ viam esse ad repudium, ac subinde etiam ad extremum exitium. Quid Parmenioni profuit Alexandri familiaritas, ac tanta quidem vt alter diceretur Alexander? Quid Seiano Tiberij fauor, & vsque ad aras & Sacerdotes consecratio? Quid Senecæ opes Regibus inuidendæ, & amœnissima Neronis beneficio comparata latifundia? Quid Ablauio Constantini gratia? Quid Eutropio impotens Arcadio conniuente dominatus? Omitto ceteros Regum Principumque familiares, clarissima quondam terris nomina, sed, mutatâ repentè Principum voluntate, lamentabili exitu funestata.

Amicitia Principum periculosa.

Et vt nulla tempestas ingruat, quis potest esse fructus amicitiæ, si nihil in amico præter fortunam admireris,

Optandus amicus sapiens.

reris, non ingenium, non rerum vsum, non virtutem, non sapientiam? Malo cum Themistocle virum qui pecuniâ indigeat, quàm pecuniam quę viro: malo cum Ecclesiaste nostro pauperem sapientiâ clarum, quàm Regem stultitiâ nobilem: malo puerum virtute commendabilem, quàm senem fatuum ac delirum. Neque enim virtus annis alligata est, aut sapientia canis inuoluta.

Sapientia non est ætati alligata.

Canescant alij mento, nos mente, ait quidam; *capillo,*
Nos animo; facie, nos pectore: tempora certè
Virtutem non prima negant, non vltima donant.

Sed neque virtutem aut sapientiam præstat fortuna nascendi. Nimis ex vero dictum est: *Heroum filij noxæ.* & sub ipso diademate

Persius Sat. 1.

Auriculas asini Mida Rex habet, inquit Satyricus.

Sapientia etiam pauperibus contingit.

Contrà verò bona mens ad humiles casas non inuita descendit; neque sordidum pallium Philosophia fastidit. Patritius non fuit Socrates. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Denique admirandus ille senex Epictetus Epaphrodito cuidam Neronis familiari seruiuit, tantæ tamen apud omnes fuit existimationis, vt lucerna eius fictilis tribus drachmarum millibus venisse dicatur.

Lucianus Dialogo Ad ineruditum, &c.

Philosophi Christiani sponte pauperes.

Nunc verò, si Christianæ Philosophiæ Lycæa perlustrare libuerit, Deus bone, quantam sapientiæ cum paupertate consensionem reperiemus? Nec eos tantùm suspiciemus, quibus per inopiæ portam ad veræ sapientiæ adyta patuit accessus, Franciscum, Paulinum, Origenem, ipsosque cœtus Apostolici Principes, quondam piscatorem ac σκηνοποιὸν Petrum atque Paulum; sed illos etiam venerabimur, qui vt infinitam Dei Sapientiam, nudum Christum nudi sequerentur, coronas Regnorum ac diademata sub pedibus conculcarunt,

Platus li. 2. c. 26.

runt, Lotharium, Rachisium, Pipinum, Bambam, Sigebertum, Trebellium, Carolomannum, aliosque sexcentos. Ita semper fuit amica paupertati sapientia. Et dubitabit aliquis eiusmodi pauperes ac sapientes amicos Regibus præferre, cùm Reges ipsi regna sua paupertati ac sapientiæ posthabuerint?

Hi sunt igitur quasi viuum quoddam Dei exemplar in terris, ad quorum non consuetudinem tantùm, sed etiam memoriam se quisque componat, quorum auctoritate secretum suum quisque sanctius faciat: horum verba totidem sunt ad virtutem stimuli, horum conuictus est instar pomi cuiusdam aromatici, quod suauissimum sui odorem quaquauersus exhalat: horum denique assidua consuetudo instar mellis alicuius est aut nectaris, cuius suauitate ac gustu omnis amaritudo præsentis vitæ condiatur.

Horum fructuosa consuetudo.

Sed quoniam veram amicitiam non tam commodis amantium diximus, quàm eorum quos diligimus meritis, esse metiendam, hoc etiam nobis innuit Ecclesiastes, digniorem esse, maiorisque meriti, pauperem ac sapientem, quàm Regem senem ac fatuum. Si enim in sene illo ac fatuo nihil præter diadema Regiamque maiestatem suspicimus, certè virtus ac sapientia, præterquam quòd firmissimum est humanæ societatis atque amicitiæ præsidium, etiam amplissimum sibi ipsi regnum est, & arx nullis fortunæ tormentis expugnabilis. Sæuiat illa malorum exercitu stipata: damna, dolores, ignominias intentet: addat orbitatem, propinquorum funera, familiæ dissidia; stabit inuicta sapienti constantia, & per humanos casus diuino incedet animo. Nec magis aduersæ fortunæ tempestatibus ac procellis commouebitur, quàm aëris intemperie, hyemis

Sapientia firmissimũ est præsidium.

rigore,nimbis ac grandine, nocturnis tenebris, ceterisque eiusmodi, quibus nemo, nisi demens, irascitur. Sed neque ridentis insidiis in fraudem inducetur, aut prospero rerum blandiente successu inani lætitiâ se efferet. Contemnit enim persusorias illas voluptates, quibus vulgus hominum frontem explicat, honores, diuitias,comessationes, libidines, & quodcumque est aliud inuectitium oblectamentum, pro nihilo ducit; quia felicitatem suam in alienâ potestate non ponit. Intus solidum habet gaudium, quod secura mens parit æternis rationibus consentiens,& aduersus omnes fortuitos casus erecta. Pone sapientem in opulentissimo palatio; non idcircò insolentiùs sese efferet: transfer eumdem in pontem sublicium, non idcircò se despiciet, quòd inter mendicabula considebit. Pone in instrumentis splendentibus, ac delicato apparatu, non idcircò se feliciorem existimabit, quòd in purpurâ somnum ducat; nec idcircò miserum, si in manipulo fœni lassam ceruicem reclinabit. Fac illum triumphali curru inter ciuium plausus inuectum; tunc ex loro ac tintinnabulo se hominem esse recordabitur: fac, rotam vertente fortunâ, eumdem in alieni triumphi ferculum rapi, non humilior sub alieno curru trahetur, quàm in suo steterat.Denique totum fortunæ regnumDeo fretus despiciet, & in veris, solidis æternisque bonis spem suæ beatitatis collocabit. O virum verè magnum, & in quacumque ætate canitiem mentis immensam!

Sapiens semper sui similis.

Quis autem non videat, cum hoc tali tantoque fatuum illum senem in contentionem dignitatis aut felicitatis venire non posse? Quid enim habet quo se venditet, præter illud vano

Fatuus totus ex fortunâ pendet.

Fulgore tinctum nomen, & falso comam

Seneca Troad.

Vinclo

Vinclo nitentem? Casus hæc rapiet breuis:
Nec mille forsan ratibus, aut annis decem.
Non omnibus fortuna tam lenta imminet.

Hoc igitur primum statuatur, totam eius siue dignitatem siue felicitatem ex fortunâ pendere. Ex quo consequens est, eam quam vocant dignitatem omnino nullam esse. Nisi fortè generosiorem illum equum existimamus, quem pictis auratisque phaleris dominus exornarit, mox iis direptis nudum relicturus: aut nisi felices arbitramur illos, quibus in scenâ cothurnatis ac purpuratis sceptrum ac diadema fabulæ assignant. Vis scire quàm falsum hæc trahant syrma felicitatis? Cùm præsente populo elati incesserint & cothurnati, reductâ cortinâ excalceantur, & ad staturam suam redeunt; imò & ad pistrinum, ceteraque fortunæ suæ congrua.

At inquies, Istorum in scenâ personata felicitas est, his autem nulla fabula luditur. Qui sic ratiocinatur, ignorat profectò, vitam nostram nihil esse nisi fabulam, nec minores in regno quàm in theatro spectari fortunæ vicissitudines, eò *quòd de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum, & alius in regno natus inopiâ consumatur.* Vultis huiusce rei clarissima documenta? Quis Danielem ignorat è squallore carceris ad aulæ splendorem eductum? Quis tres eius socios Babylonicæ fornaci addictos, sed æquiore flammarum quàm hominum sententiâ absolutos, vinculisque exustis in pristinam libertatem nouamque gloriam assertos? Sed ille recentior fortunæ ludus (nisi malimus esse diuinæ iustitiæ) quod Michaël Traulus læsæ maiestatis reus, & à Leone Armeno flammis ignitæ fornacis in crastinum adiudicatus, ac interim

Regna sunt instar fabulæ.

E squallore ad Principatū euecti.

Baronius anno Christi 820.

ferreis compedibus in carcere constrictus, antequam hora supplicij adesset, Imperatore multis vulneribus confosso, in solium euectus, & etiam cum ferreis compedibus impeditus, Imperator salutatus est. Quæ potest excogitari tragœdia magis inopinata, & tamen Ecclesiastæ non improuisa?

Ammianus Marcellin. Hist. li. 14. *E regno ad inopiam deiecti.*

Vultis etiam Reges ad inopiam redactos? Nónne Dionysius Syracusanus, ille quondam Gentium terror, Regno tandem expulsus, vt inopiæ consuleret, Corinthi ludum litterarium aperuit? Nónne legitimus Persei Regis filius, vt inopem vitam vtcumque toleraret, artem ferrariam exercuit? Omitto Tarquinium Superbum, non Regno tantùm, sed opibus etiam exutum, rebus iam desperatis, Cumis egestate ac mœrore consumptum. Omitto Carolum Crassum, eò paupertatis redactum, vt obolo indiguerit. I nunc, & fide Regnis tam lubrico in statu positis. I nunc, & in Principum gratiâ fortunarum tuarum summam constitue. Sed vide ne arundini innixus, cum iis ruinæ incumbas, quos tibi præsidio fore speraueras. Nónne tutius, honestius, ac fructuosius est eorum consuetudine atque amicitiâ frui, quos virtus & sapientia supra vulgus hominum euexit? Sed, proh dolor! illud ad insignem vitæ huius vanitatem spectat, quòd, virtute posthabitâ, splendorem externum sectamur, & orientem Solem, quod dicitur, adorantes, eorum potissimùm fauorem atque amicitiam ambimus, qui recenti fortunæ Fauonio in germen erumpere ac florere cœperunt.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 15. Vidi cunctos viuentes, qui ambulant sub Sole cum adoleſcente ſecundo, qui conſurget pro eo.

16. Infinitus numerus eſt populi omnium, qui fuerunt ante eum: & qui poſteà futuri ſunt, non lætabuntur in eo. ſed & hoc, vanitas & afflictio ſpiritus.

METRICA PARAPHRASIS.

O REGNA vanum nomen! ò potentibus
Infida ſceptrorum fides!
Ut nulla fuluas arietet Regum fores
Inimica vis Rhamnuſiæ,
Suo fatiſcit ponderi incumbens domus,
Et magna momento ruunt.
Quid, quòd perennes fœta Regali ſinu
Bellona curas educat?
Quin & ſatelles obſidet ſolium furor,
Stipantque bifrontes doli.
Ciueſque circum Principem fuſi licet
Feſtis coronent plauſibus;
Nullum leuamen ſpondet ægro pectori
Ventoſior vento fauor:
Et tanta populi turba cùm cingat latus,
Vix vna tot populis fides;
Nam regna multi, pauculi Reges colunt,
Quos fulgor aulæ conuocat:

Sed velut apricos bruma Bisthonias aues
Trans Nerea in campos fugat,
Sic vbi senilis vertici incano niues
Aspersit inuisas hyems,
Lenocinantis turba fortunæ auolat,
Nouæque velificat spei.
Vidi vomentes Regiæ nuper fores
Anteambulonum examina:
Quot Hybla flores educat, frondes Eryx,
Quot calcat Autumnus botros.
Non Capra tantis arua nimbis verberat,
Aut inserenæ Pleiades.
Et ecce prodit imminens solio patris
Fastuque Roboam turgidus.
Hunc fusa circum turba in obsequium euehit
Benè ominatis plausibus.
Sic nempe fallax aula destituit senem,
Abrepta quò venti vocant.
Vbi spes honoris ambitu prurit nouo,
Mox perfidam fallit fidem.
At tu per auras quem fauor populi vehit,
Et præcoci plausu beat,
Ne fide lætis: néve fascinet stupor
Te gloriæ gustu ebrium.
Maior clientum purpuræ applausit meæ
A nutibus pendens phalanx.
Nec turba Regum triuit infrequentior
Antiquiorum limina.
Sed blandientis turba fortunæ hæc fuit,
Aut floridæ ætatis comes.
Tu cui ferentis aura plebis obsequens
Zephyrique puppim prouehunt,

Ne

Ne tua duello præda Boreali ratis
Aut fluctibus cedat, caue.
Erit, vt theatra syrma conculcent tuum,
Nomenque sibilo exspuant,
Teque intumescens ImperI è medio sinu
Vnda popularis euomat;
Plaususque planctu, luctibus mutet iocos,
Exosa mores asperos.
O triste sceptri tædium! ô fallax honor!
O vanitatum vanitas!

PROSA EXEGESIS.

Infida regnorum fides.

QVID hoc tantum mali in vitam Magnatum inuehit? aut ex quo fonte hanc tantam vanitatem promanare existimamus? An hanc esse fatalem quamdam Regnorum calamitatem? An verò quòd Regum Principumque amicitias non virtus, sed fortuna conciliat; neque affectus aut beneuolentiæ sinceritas, sed turpis quæstus, officiorumque nundinatio? Certè qui aliud in amicitiâ pretium spectat, præter ipsam amicitiam, nullis non commodis venalem habebit hanc mercem: & qui nullo delectu turbas potiùs quàm amicos sibi comparat, minimâ rerum aut fortunæ commutatione magnam circa se solitudinem deprehendet. Quotidiana est ista Regum Principumque calamitas, quibus non tantùm aduersæ fortunæ tempestas hanc solitudinem facit, sed maioris etiam munificentiæ ac liberalitatis aliunde ostensa spes infidam hanc turbam auertit, & noui fauoris aura veteris obsequij accedente fastidio, cunctorũ ad se vela conuertit.

Nec opus est ad hanc veritatem stabiliendam exempla procul arcescere. Expertus est magno suo mœrore hæc

hæc amicorum fastidia, subditorumque perfidiam noster Ecclesiastes: qui exhausto iam liberalitatis fonte, rebusque in deterius prolapsis, ac tributariis hinc inde Regibus vectigalibusque Prouinciis iugum excutientibus, iis ipsis ludibrio & contemptui esse cœpit, quibus antè stupori fuerat ac venerationi. Roboamus, interim in purpurâ enutritus ac deliciis, partim muneribus partim voluptatum consortio totam post se fortunæ pompam trahens, omnium in se oculos animosque conuertebat. Hunc regni heredem pro se quisque faustis plausibus votisque prosequi, hunc sceptris natum acclamare, & nimis serò Regni gubernaculis admoueri, effœtum illum ac tetricum senem iam capulum spectare. Et quamuis hæc amicorum defectio, studiorumque conuersio diuinæ vindictæ peccatis eius debitæ non immeritò potest adscribi; nihil tamen hîc insolens est aut inusitatum. Nihil enim tam tenerum tamque fragile, quàm fauor erga nos, sensusque ciuium, qui non tantùm, cùm aliqua fortunæ in alteram partem inclinatio facta est, eò confluunt quò venti ferentes atque æstus impellunt, sed etiam in diuturnâ felicitate consuetoque Principum fauore non rarò nauseant. Quare tametsi acerba Salomoni fuit hæc popularis auræ leuitas, non tamen fuit improuisa. Non minora aliunde hauserat popularis inconstantiæ documenta: non minora ipse viderat in acerbissimo luctu parentis sui Dauidis. Cùm enim Absalom Hebrone nefaria in parentem arma sumpsisset, quis non cum teterrimo illo parricidâ in exitum mansuetissimi Principis sui coniurauerat? Testis est mihi sacra Pagina, ad primum buccinæ clangorem certatim omnes ad hæc parricidalia signa conuolasse. *Toto corde vniuersus Israël sequitur Absalom.*

2. Reg. 15, 13.

lom. Quin ipſe etiam ſecretorum omnium conſcius & conſiliorum particeps Achitophel, nónne deſerto Principe ſuo, nouæ ſpei velificauit? Quæ perfidia quàm grauiter Regium illud pectus adflixerit, in Pſalmis ipſe non diſſimulauit, cùm dixit: *Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique; & ſi is qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus?* Sed hæc eſt infelix Regnorum conditio,

Psal. 54. 13.

Cùm tot populis ſtipatus eas,
In tot populis vix vna fides.

Seneca Herc.O

Quid Baanæ & Rechabo Berothitis cauſæ fuit, cur Isboſethum Regem innocentiſſimum contrucidarent, eiuſque caput, magni muneris inſtar, Dauidi offerrent? Aliud certè nihil, quàm quòd hac perfidiâ noui Regis gratiam demereri ſtudebant. Sed quid exempla congero? Nouit ipſe noſter Eccleſiaſtes, quanto plauſu in Regem euectus fuerit Adonias, & quantò maiore concurſu ipſe coronatus fuerit in Gihon, cunctis orientem Solem intuentibus, ſeniſque iam effœti obſequia deſerentibus; vt nihil miratus animorum à ſe ad Roboamum defectionem, ſubiungat: *Infinitus numerus eſt populi omnium qui fuerunt ante eum*, vel vt habent LXX. Interpretes, *ante eos*: innuens, tantumdem, aut etiam amplius, contigiſſe Regibus prioribus. Sed quemadmodum illis ætate defloreſcente hæc populi ſtudia deſiderata ſunt, ita filium ſuum Roboamum non ita multò pòſt propter faſtum aſperoſque mores ſubditis exoſum fore, nimis ex vero vaticinatus eſt.

2. Reg. 4.

Longum iam fuerit hanc auræ popularis inconſtantiam per infinita alia vetuſtatis monimenta deducere, quæ tragicis potiùs cothurnis ac theatris, quàm huic

Popularis fidei inconſtantia.

modestæ scriptioni deseruiunt: itaque sileo Cambysem, succrescente Cyro frustrà suorum fidem implorantem: taceo Samaritas, insurgente in dominum

4. Reg. 10.

suum Iehu, non tantùm à familiâ Achabi defecisse, sed etiam septuaginta Regij sanguinis capita in gratiam inuasoris obtruncasse. Prætermitto cetera, quæ manifestè nobis illud Pompeij declarant, Plures esse qui orientem Solem adorent quàm qui occidentem. Sunt enim plerique, qui amicitias & obsequia ad quæstum referunt, instar heliotropij, quod ad Solis influxum accuratissimè sese accommodans, acriores orientis Solis radios quàm occidentis esse persentiscit, lucemque multò gratiorem.

Plutarch. in Vitâ Pompeij.

Noua Imperia placent.

In hunc ferè modum se habent noua Imperia; quorum & maior est beneficentia, & gratior nouitatis amœnitas. Non ignorauit hoc Poëta, cùm dixit:

Lucanus lib. 8.

——— *Mitißima sors est*
Regnorum sub Rege nouo. ———

Quid, quòd noua Imperia inchoantes virtutis opinionem colligere solent; sed rebus vtcumque stabilitis, morum facilitas in superbiam, lex degenerat in libidinem.

Sapienter hoc notauit Polybius, quærens quid caussæ olim fuerit, cur Hispaniæ tam citò à Carthaginensibus fuerint amissæ. Quia, inquit, aliter censebant quæri Imperia debere, aliter seruari; nec persuasum habebant, eos optimè retinere dominia, qui in iisdem institutis perseuerant, quibus ea initio sunt adepti. Enimuerò illud clarum testatumque exemplis est, homines felicitatem assequi benignitate in alios, & bonâ de se opinione; eosdemque cùm adepti sunt quæ voluerant, ad iniurias & impotentiam in Imperiis delabi.

Polybius lib. 10.

Sed

Sed & illud inde consequens est, vt vnà cum imperantium mutatione, ipsi se subditi, & affectus mutent. Quis ignorat, quantis nobilium Scriptorum laudibus celebratum fuerit primum Neronis quadriennium? & tamen in quàm tetrum atque immane monstrum hoc absoluti Principis exemplar degenerasse miramur? Quid Galbam commemorem? qui, teste Tacito, omnium iudicio dignissimus Imperio fuisset habitus, nisi imperasset. Sed quamuis hæc ita se habeant, grauior tamen est culpa subditorum, & eorum amicorum, qui Regna & opes, non Reges colunt: qui honoribus in superbiam elati, & consuetudine Principum in contemptum versâ, cùm se mereri omnia præsumunt, si quidpiam non extorserint; atrociores fiunt ipsis hostibus. Denique, vt nihil aliud interueniat, ipsa popularis auræ leuitas & inconstantia satis tragœdiarum excitat, vt meritò non infimam hanc vitæ nostræ vanitatem agnoscat Ecclesiastes. Sed hæc dicta sufficiant de iis qui Regum ac Principum limen terunt: nunc horum occasione ad aulam supremi Regum Regis cum Ecclesiaste gradum flectamus; nec illotis in eam pedibus, id est affectibus, irruamus, sed insigni veneratione atque obseruantiâ *pedem custodientes*, sincero discendi ac diuinis legibus obtemperandi studio, infinitæ illi Maiestati appropinquemus.

Ad regnum euecti mores mutant.

Tacit. Histor. lib. I.

Subditi instar ventorum mutantur.

Aurel. Victor in Neruâ.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 17. Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias. Mul-

tò enim melior est obedientia, quàm stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

METRICA PARAPHRASIS.

TORQVENTEM rutilo sidera cardine
Stellanti è solio sub pedibus Deum
Despectare iacentes
Terras numine credimus.
Qui septemplicibus lampadas orbibus
Dispensat seriem ducere temporum:
Cuius flamma satelles
Tendit nubibus horridis
Erumpens, furiis vindicis obsequi:
Cuius naufragos imperio, leuis
Frangit margine arenæ
Fluctus indomitum mare:
Quem Magnatum apices, Regnaque tristia
Templorumque tholo, ac thuricremis focis,
Supremumque fatentur
Multâ cæde bidentium;
Huius si patulam porticibus domum,
Aut arcana teris limina greßibus
Iusto examine lancis
Motus pendito gressuum,
Auremque, imperio sedulus obsequi,
Acclinem placitis arrige Numinis.
Illi Regna volendi
Mentisque arbitrium sacra.
Neu cordis rigidi vis adamantina,
Ceruicisque tumor dia proteruiter
Factis iussa refutet.
Quicumque obsequitur Deo,

Sic

Sic iuris Dominus liberior ſui eſt.
At quiſquis ſibi ius arbitrij arrogat,
Normæ derogat Æqui,
Perditque imperium ſui.
Spiranti meliùs victimâ obediens
Impenſi ſuperis obſequij litat,
Quàm ſi mille hecatombas
In vulnus fatui darent.
Quid fucum ſuperis turba recalcitrans
Omentique fibræque vnguine ſublinis?
Aut quid fœda piacla
Tingis ſanguine victimæ?
Non ſi ſacrificis flamma voret focis
Ter centena boum pinguia viſcera;
Non ſi mille hecatombis
In riuos abeat cruor,
Exores ſuperos illacrymabiles:
Non fibris pecudum carniuoram famem,
Non ſtagnante cruoris
Riuo purpuream ſitim
Maieſtas ſatiat nullius indiga.
Si non ſupplicio culpa retunditur,
Si barbam Altitonanti
Vellis ſacrilegâ manu,
Si fas atque nefas ſub pede proteris;
Vrgebit reſidem victima dexteram,
Deſpectæque hecatombes
Euertet ſtomachum halitus,
Vindictæque facem è ſacrilegis focis
Vltrò corripiet longa Dei manus.
Quæris grata litando
Quæ ſit victima Numini?

Mens Diuûm reuerens, atque habilis iugo
Ceruix si fuerit: si superûm vacent
Aptæ legibus aures;
Nulla hac blandior hostia.

PROSA EXEGESIS.

QVAMVIS omnes omnino virtutes supremi illius Numinis obsequio sint mancipatæ, nulla tamen est, quæ plus adferat illi splendoris, & quæ suam Deo maiestatem perfectiùs asserat, quàm obedientia. Dignitatem huius virtutis luculentè declarant magnifica sanctorum Patrum elogia, quibus eam exornant. Obedientia enim, teste D. Augustino, mater quodammodò est omnium custosque virtutum: D. Gregorio sola virtus est, quæ virtutes ceteras menti inserit, insertasque custodit: Climaco denique obedientia est animæ propriæ perfecta abnegatio, spontanea mors, securum periculum, tuta nauigatio, iter dormiendo confectum, sepulchrum voluntatis, excitatio humilitatis.

Obedientia dignitas.

Augustin. lib. 14. de Ciuit. Gregorius lib 35. Moral. c. 12. Climacus Gradu 4.

Quòd autem eadem virtus suam Deo maiestatem potissimùm vindicet, inde perspicuum est, quòd tota à nutu diuinæ voluntatis pendeat, omnisque laus eius in expeditâ diuinorum mandatorum executione consistat. Hanc promptam expeditamque mandatorum executionem Magnus Areopagita beatarum mentium typo nobis adumbrari significat, dum nudæ, atque ab omni impedimento liberæ, à pedum velocitate, atque alarum pernicitate commendantur. Vnde & apud Prophetam dicuntur *facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.* quibus verbis innuitur, eos quodammodò obsequiis imperia præuenire. Et quid aliud commendat illa Samuelis promptitudo, cùm noctur-

Obedientia Deo honorem debitũ tribuit.

Areopagita lib. de Cœlesti hierarch. c. 15.

Psal. 102. 20.

nocturnâ illâ compellatione, somno discusso, respondit: *Loquere Domine, quia audit seruus tuus*. Non audiet, inquit, sed audit; quasi vocem vix conceptam, nedum enuntiatam, obtemperandi celeritate præciperet.

1. Reg. 3, 10.

Sed superuacanea sunt humanæ commendationis elogia, quando Deus ipse testimonio suo omni exceptione maiori ceteris eam rebus ducit anteponendam. An est quidquam in religione cultuque diuino tam sanctum, quàm sacrificium, ac præsertim holocaustum, quo Deo supremum in res creatas dominium asseritur? Atqui exiguo in pretio apud Deum esse holocaustum præ obedientiæ pretio, disertè affirmat Samuel, dum Sauli his verbis inobedientiam exprobrat: *Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potiùs vt obediatur voci Domini?* Nec immeritò sanè. Quid enim aliud fuere legis antiquæ sacrificia, quàm hieroglyphica quædam symbola veri internique cultus diuini significatiua, qui per obedientiam reipsâ præstatur? Deinde qui victimas immolat, aut aliud quoduis sacrificium offert, supremum in Deo agnoscit eius rei dominium, quam eius honori impendit, aut sacrificando mutat ac destruit. Itaque qui sacrificium immolat, Deum fortunarum suarum supremum esse Dominum profitetur: at qui diuinæ legi obtemperat, Deo voluntatis & arbitrij sui dominium transscribit. Et quid aliud nobis innuit Magnus Gregorius, dum ait: Obedientia victimis iure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur? Denique vt multiplicia olim fuerint sacrificia, infinito tamen spiritualium victimarum numero, & olim illa superauit, & etiamnum superat obedientia. *Qui enim conseruat legem*, ait Sapiens, *multiplicat obla-*

Obedientia sacrificio potior.

1. Reg. 15, 22.

Gregorius lib. 35. Moral. c. 11.

Eccli. 35, 1.

oblationem. Sacrificium ſalutare eſt, attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate.

Hoc eſt igitur nobiliſſimum illud, nec tantùm quotidianum, ſed omnium pænè horarum ſacrificium, quo veriùs paſcitur ac delectatur Deus, quàm cruentis illis antiquæ legis hecatombis. Quid enim? ait apud Prophetam: *Numquid manducabo carnes taurorum? aut ſanguinem hircorum potabo?* Potior illi diuinis eius imperiis obnoxiæ mentis victima. Parum dixi: gratius eſt illi quotidianum non animi tantùm ac voluntatis, ſed totius hominis membrorumque omnium holocauſtum: dum ij, qui ſe totos diuinis obſequiis deuouerunt, ex eius imperiis nutuque dependent.

Pſalm. 49, 13.

Quod quanti apud Deum ſit meriti, non inuitus illuſtri parentis ac filij obedientiæ certamine declarabo. *Tentauit* olim *Deus Abraham,* ait Moyſes, duriſſima illi mandata proponens. *Tolle,* inquit, *filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac, & vade in terram viſionis; atque ibi offeres eum in holocauſtum ſuper vnum montium quem monſtrauero tibi.* Verbáne ſint hæc, an tonitrua, neſcio. Hoc ſcio, totidem mucrones ac totidem fuiſſe tela, quot verba. *Tolle,* non oues aut boues in ſacrificium, ſed *filium,* & quidem *vnigenitum,* vt nihil ad ſolatium, nihil ad poſteritatem tibi ſit reliquum. Illum, inquam, *quem diligis,* ne quid deſit ad exulcerandum pectus. Illum *Iſaac,* riſum tuum, gaudium & corculum tuum: *& offer illum* non ferro alieno, ſed paternâ manu trucidatum atque immolatum. Denique *in holocauſtum,* vt in cinerem redactus, ne corporis quidem reliquias in ſolatium parentibus relinquat. Ad hæc verba fortiſſimus quiſque animo conſternatus concidiſſet. Non ſic Abraham: qui ne tantillum quidem moræ, dum illuceſceret interponen-

Gen. 22, 1. *Abraha obedientia.*

ponendum ratus, sed vt cum Bernardo loquar, in mortem filij piâ crudelitate festinans, intempestâ nocte à latere coniugis nullo verbo interpellatæ surgit, solusque dolorem concoquens, toto triduo cum famulis se dat in viam. Quibus interim curis & cogitationibus paternum eius pectus laniatum fuisse credimus? aut quantam in eo affectus & obedientiæ luctam exstitisse? Quoties toto illo triduo filium obliquo oculo respexit, & erumpentes è corde singultus vix oppressit? quoties oculos fletu grauidos lætiore vultu castigauit? quoties demum toto illo triduo naturam obedientiæ subiugauit? Tandem cùm in conspectum loci à Deo designati venissent, iussis ad radicem montis subsistere famulis, Isaaci humeris ligna holocausti imposuit: ipse manibus ignem gladiumque gestauit. Cumque soli sic absque arbitris proficiscerentur, *dixit Isaac patri suo: Pater mi! At ille respondit: Quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis & ligna; vbi est victima holocausti?* O dolor! Quis mucro verbis hisce penetrabilior? Et tamen inconcussa mansit Abrahami constantia. *Deus*, inquit, *prouidebit sibi victimam holocausti, fili mi.* Nec mora, vt ad locum sacrificio designatum venêre, exstructo altari, lignisque compositis, arripuit filium suum Isaac, cumque funibus constrictum, cùm iam facilè viginti quinque esset annorum, aut, vt alij supputant, triginta septem, nihil reluctantem (cùm facilè posset) imposuit super struem lignorum, arreptumque gladium in ictum librauit, vt filium immolaret.

Bernardus de Gradib. obedientię.

Ambiguus hîc hæret Chrysostomus, quid priùs aut potiùs admiretur, fortémne Patriarchæ spiritum, an tam constantem filij obedientiam, qui neque reluctatus sit, nec factum improbarit, cùm tamē eâ esset ætate,

Chrysost. Hom. 48. in Genes.

Isaaci obedientia.

vt in tam crudeli facto iudicio suo vti, & illis viribus, vt è paternis manibus facilè posset eluctari. Et tamen tristissimum erat, ætatem in flore succidi, planeque inexpectatũ, ad necem à patre postulari. Vicit nihilominùs hæc omnia diuinis imperiis obtemperandi promptitudo, & tanto parente non degener indoles. Vultis iam nosse quantò præstabilius fuerit hoc obedientiæ sacrificium infinitis holocaustis aut hecatombis? Accipite huius tragœdiæ catastrophen. Cùm iam paternus mucro filij ceruicibus immineret, diuina vox ictum suspendit: *Abraham, Abraham, non extendas manum tuam super puerum. Nunc cognoui quòd times Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me.* Et rursus: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris.* En præmium incruenti obedientiæ sacrificij.

Quid simile cruentis illis antiquæ legis victimis? Quid habuit eximium profusus ille sanguis? quid carnium nidor? Certè hæc & similia, totamque legalium cærimoniarum obseruantiam infirma & egena elementa vocat Apostolus. Quæ si quid valebant, aut eò spectabant, vt homines beneficiorum memores Deum colerent, aut vt iuxta propositam sacrificandi hieroglyphicam formam seipsos excolerent. Si verò nec illud quidem intentum suum in iis assequitur Deus, sed improbi solo apparatu externo contenti, potissimam legis partem, quæ iustitiam vitæque sanctimoniam complectitur, negligant, & in omnium scelerum colluuione cœnoque volutati, omnia sibi salua esse arbitrentur, si carnium nidor in cælum ex arâ vaporauerit; parúmne causæ

Galat. 6.

Improborũ sacrificia Deo ingrata.

causæ videtur Ecclesiastæ fuisse disertè pronuntiandi, *Multò melior est obedientia quàm stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali?* Tantum enim abest, vt hoc externo apparatu Numen sibi reddant propitium, vt etiam iusto furore accendatur, tamquam si à vilissimis homuncionibus ludibrio habeatur. Sic enim olim magnifica illa ac sumptuosa impiorum obsequia à Deo accipiebantur, tamquam si quis famelico non cibos, sed expressas eleganter quidem, vacuas tamen ac futiles ciborum imagines per ludibrium apposuisset, quemadmodum olim Pythæ vxor affabrè factis ex auro cibis, viri sui famem exercuit; aut Caligula expressis ad viuum ex auro, argillâ, lignoque fructibus incautos conuiuas ludificatus est. Virtute enim pascitur ac delectatur Deus, non externis cærimoniis ad pompam fastumque comparatis. Quæ quò frequentiùs apponuntur, eò magis illa fastidit, & ad iram prouocatur. Quod vt manifestius euadat, concludam hoc Caput grauissimâ Dei sententiâ apud Isaiam: *Audite verbum Domini Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ* (morum similitudine nimirum & vitiorum contagione) *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cùm veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis? Ne offeratis vltrà sacrificium frustrà. Incensum abominatio est mihi. Iniqui sunt cœtus vestri. Et cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

Plutarchus lib. de Virtutib. mulier. c. vlt. Sueton. in Caligulâ.

Isaiæ 1, 10.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT QVINTVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu ſuper terram: idcircò ſint pauci ſermones tui.

2. Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inuenietur ſtultitia.

METRICA PARAPHRASIS.

Qvò præcipiti lingua effrenis
Impete tendis? Certè ſatius
Tacuiſſe fuit, quàm veloci
Mentis aborſu temerare Deum:
Et verborum fumo æternum
Fuſcare iubar. Nimiùm vaſto
Cæli diſtant templa receſſu.
Quid lumbricus vix emergens
E fæce luti, ſpirisque ima
Sola perreptans, tumido affectat

Sidera collo? ſanctaquè penetrat
Audax vermis Diuorum adyta?
Citiùs Tiphys bolide exploret
Tethyos vndas; nocturna priùs
Strix immoto lumine figat
Solare iubar; citiùs labri
Margine aheni Nerea claudas:
Quàm mortali iubar æternum
Oculo penetres; lumenque Dei,
Numenque Dei, nullo cæli
Limite clauſum, tantula mentis
Pupula capiat. Cùm pulucreâ
Nube ſepultam tenebroſa operit
Caligo diem, fruſtrà æthereos
Quærimus ignes. Dum ſubmoto
Margine terræ moriente die
Spectamus agros, quà Finitor
Diuidit orbem; quò magè tenues
Sequimur patulis vmbras oculis,
Hoc magè refugas perdimus arces,
Nam ſtellantes nox picta ſinus
Furuo obnubit diſſita peplo.
Ne magè ſperes acie mentis
Penetrare Deum, quem caligo
Nimiæ lucis latebris abdit.
Hunc ſeu Phœbum dixeris orbis,
Phœbi titulum reſpuit auctor:
Siue exornes ſchemate Regum,
Vilia Regum ſyrmata calcat.
Aptius illi nihil aptaris,
Quàm poſſe Deo nihil aptari.
Cùm vix tibi ſit guttula mentis,

Quid verborum flumina ructas?
Tot, si nescis, lubrica verbis
Te lingua probat mentis inanem,
Nec stultitiæ est certior index.
Cùm multiplices, genus insomne,
Anxia curæ pectora rodunt,
Stolida excudit somnia Morpheus.
Sic vbi linguæ verba redundant,
Illic menti curta supellex.

PROSA EXEGESIS.

De Deo loqui difficile.

DE Deo neque omnino silere concessum est, nec loqui promptum. Nam & infinitam illam Maiestatem silentio premere, impietatis est; & multa de illâ effutire, temeritatis: nec hominis est, supremi Numinis ignorantiam prætexere; nec prudentis, absolutam eius scientiam profiteri. Conatum tamen aliquem in medium adferre, operæ pretium videtur, quia, teste Augustino, de Deo optimè existimare, pietatis est exordium. Principio igitur hoc statuendum est, quod ait Tacitus, vnum esse regnatorem omnium Deum. Nulla enim inter homines gens est, inquit Tullius, neque tam immansueta, neque tam ferrea, quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cùm cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Sed quàm hæc certa sunt ac perspicua, tam incertum atque obscurum est quid sit Deus. Vt præclarè dictum sit à Tertulliano; Deum vis magnitudinis & notum hominibus obiecit, & ignotum. Quid enim tam notum, quàm esse

Augustinus lib. 1. de Libero arbit.

Tacitus 5. Hist.

Cic. lib. 1. de Legib.

Idem de Aruspicum respons.

Deum esse perspicuum est.

Quid sit Deus, obscurum.

Tertullian. Apologet. c. 17.

esse summum aliquod Numen? quid tam ignotum, quàm quid sit illud Numen?

Prudenter olim Simonides, cùm ex eo quæsiuisset Hiero tyrannus, quid esset Deus, diem ad deliberandum postulauit; ac postridie rogatus, biduum petiit. Cumque sæpiùs numerum duplicaret, & Hiero miratus causam quæreret, respondit: Quia quantò diutiùs considero, tantò mihi res videtur obscurior. Ita profectò se res habet, vt inuestigantibus labor crescat, & quantò quis acriùs mentis aciem intenderit, tantò longiùs se à metâ cognitionis abesse deprehendat. Adeò vt hæc perscrutatio diuinitatis non absimilis esse videatur illi Stagno Siculo, de quo Polycritus apud Aristotelem, quod cùm vix ambitu suo scutum excedat, si quis illud lauandi gratiâ ingrediatur, in latum extenditur; & si quis iteratò ingressus fuerit, ampliùs idemtidem dilatatur. Talis est enim Dei natura, quæ, vt ait Nazianzenus, tantum recedit, quantum capitur: & inuentæ veritatis lucrum duplicati laboris dispendio compensat, dum lucis æternæ stricturæ quædam hinc inde emicantes ad pleniorem eiusdem lucis inquisitionem inuitant, & immensam generosis mentibus discendi cupiditatem accendunt.

Cic. lib. 1. de Naturâ deor.

Quo Deus magis cognoscitur, magis latere videtur.

Vid. Causfin. Hist. parab. li. 1. Symbol. 52.

Nazianz. Orat. 1.

Quanta olim huius lucis inuestigandæ cupiditas incessit D. Augustinum, postquam veritatis diem quasi per rimam dispicere cœperat? Et quanto animi sui sensu ad hauriendam Dei cognitionem res omnes creatas peruagatus est? Percussisti, inquit, Domine cor meum verbo tuo, & amaui te. Sed & cælum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt vt te amem; nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles. Altiùs autem tu misereberis, cui misertus fue-

Augustini labor in quærendo Deo.

Augustinus li. 10. Confession. c. 6.

fueris; & miſericordiam præſtabis, cui miſereberis. Alioquin & cælum & terra ſurdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo, cùm te amo? Non ſpeciem corporis, non decus temporis, non candorem lucis ecce iſtis amicum oculis, non dulces cantilenarum melodias, non florum, & vnguentorum, & aromatum ſuaueolentiam; non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus. Non hæc amo, cùm Deum meum amo: ſed tamen hæc talia amo in interiori meo homine; vbi fulget animæ meæ, quod non capit locus; vbi ſonat, quod non rapit tempus; vbi olet, quod non ſpargit flatus; vbi ſapit, quod non minuit edacitas; vbi hæret, quod non diuellit ſatietas. Hoc eſt quod amo cùm Deum meum amo. Et quid eſt hoc? Interrogaui terram, & dixit, Non ſum. & quæcumque in eadem ſunt, idem confeſſa ſunt. Interrogaui mare & abyſſos, & reptilia animarum viuarum, & reſponderunt, Non ſumus Deus tuus, quære ſupra nos. Interrogaui auras flabiles, & inquit vniuerſus aër cum incolis ſuis: Fallitur Anaximenes, non ſum Deus. Interrogaui Solem, Lunam, & ſtellas; Neque ſumus nos Deus quem quæris, inquiunt. Et dixi omnibus his quæ circumſtant fores carnis meæ: Dixiſtis mihi de Deo meo, quòd vos non eſtis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamauerunt voce magnâ: Ipſe fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea; & reſponſiò eorum, ſpecies eorum. Hæc Auguſtinus.

Dei aliqualis cognitio remouendo aliena accipitur.

Sed quàm rudis illa ſpecies ad repræſentandum infinitum illud Numen? Certè vix aliud nobis præſtat, quàm quòd opportunè prohibet, ne ad ea colenda ſacrilegâ ſuperſtitione adducamur, quæ non ſunt dij; ac interim aliena remouendo, confuſam Dei proponit ima-

imaginem. Quemadmodum enim, ait Areopagita, simulacrum hominis ex ligno aut lapide, cædendo, dedolando, excauando & amputando perficitur; ita Dei quædam similitudo, remouendo ab eo quidquid creatum est, efformatur; sed hoc discrimine, quòd ex ligni illâ aut lapidis dedolatione subinde genuina resultat hominis effigies, ex hac autem negatione rerum creatarum nulla Dei propria similitudo, sed valdè rudis, imperfecta, prorsusque aliena adumbratur. Hoc tamen habent eximium res creatæ, quòd animos nostros excitant, & ad diuinas perfectiones vtcumque contemplandas manu ducunt. Viderunt hoc etiam Græcæ religionis Philosophi, inter quos Plutarchus non ignobilis, Vt nunc se dat occasio, inquit, Deum quasi in pulcherrimo somniorum somno imaginantes excitemus animos nostros, hortemurque, vt altiùs sese efferant; & Dei substantiam naturalibus substantiis sublimiorem contemplemur. Addo, Et cùm diu contemplati fuerimus, fateamur nos (quasi Solis radiis nimiâ suâ luce caliginem offundentibus) magis magisque cæcutire: & gloriosum nobis existimemus, viles terræ vermiculos ab infinitâ Maiestate vinci, humanamque infirmitatem tam altis conatibus debere succumbere.

Dionysius Areopag. de Mysticâ Theol. c. 2

Deus ex rebus creatis cognoscitur.

Plutarch in El. apud Delphos.

Ne tamen omnino nihil in medium attulisse dicamur, videamus quid nonnulli, quorum mens sanior fuit, naturâ duce sint consecuti. E Latinis potissimùm arridet M. Tullius, qui sic habet in Tusculanis: Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi non potest, nisi mens soluta quædam, & libera, & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. E Græcis nemo potiore iure placere debet quàm diuinus ille Plato,

Philosophorum de Deo sententia.

Cicer. Tuscul. 1.

haustâ à Moyse, vt putatur, Theologiâ ceteris augustior. Eius insignem de Deo sententiam his verbis quidam expressit: Deus est totius rerum naturæ causa, & ratio,& origo initialis, summus animi genitor,æternus animantium sospitator, assiduus mundi sui opifex. Sed enim sine operâ opifex, sine curâ sospitator, sine propagatione (id est naturæ suæ multiplicatione) genitor, neque loco, neque tempore, neque vice vllâ comprehensus,eoque paucis cogitabilis, nemini effabilis.

Apuleius Apolog. primâ.

Rectè mones, Plato,& elogio tuo rationis & orationis fluxum sistis. Cuius enim prudentiæ fuerit incomprehensibilem velle cogitatione complecti, aut ineffabilem verbis explicare? Non immeritò sanè stultissimæ temeritatis id esse pronuntiat Ecclesiastes. Primùm enim, quis ignorat instar Solis esse diuinum illud Numen,cui nullus par esse possit adspectus? Vnde verè dictum est à Philone,Principalem illam essentiam si quis voluerit intueri, nimio radiorum fulgore, priusquam illam viderit, excæcandum. Deinde venti nomine Deum commodè designari, ostendit Areopagita, propter vim motricem, celeremque & insuperabilem discessum,& nobilium principiorum atque finium incognitas atque inuisibiles latebras. Denique perfectiones eius incomprehensibiles esse, satis apertè insinuat Propheta Iob, *Forsitan,* inquiens, *vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? Longior terrâ mensura eius, & latior mari.*

Deus est incomprehensibilis.

Philo de Profugis.

Dionysius Areopag. Cælest.hierarch.c.15.

Iob 11,7.

Amplius dico, ne vnius quidem perfectionis diuinæ vim posse comprehendi,cùm nihil sit in hoc vniuerso,quod cum illâ in contentionem venire possit. Quinimmò si omnis rerum creatarum perfectio magis magisque

gisque in infinitum aucta fuerit, & ex alterâ parte minima Dei perfectio (vt sic loquar) cum illâ conferatur, numquam tamen poterit creata perfectio illo suo augmento ad minimam Dei perfectionem attingere. Quod nemini mirum videri debet, cùm in Mathematicis etiam proportionibus non absimile quiddam reperiatur. Detur enim angulus aliquis rectilineus, qui infinitis partibus reddatur minor, acutior & contractior; & alius detur angulus contingentiæ circuli conuexi super lineam rectam, qui in infinitum augeatur ac dilatetur; tamen hic angulus contingentiæ in infinitum auctus ac dilatatus, semper erit minor angulo rectilineo in infinitum contracto. Sed quid verbis opus est, cùm res, de quâ agimus, sit prorsus ineffabilis? Quare ne multa effutiendo, vt ait Ecclesiastes, stultitiam prodam, cetera obscuris Fidei decretis ac Theologorum placitis committo, illius D. Cypriani memor: De Deo etiam vera dicere periculosum est.

Cyprian. in Symbolo.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 3. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quodcumque voueris, redde:

4. multoque meliùs est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.

METRICA PARAPHRASIS.

Si votis superos fortè popoſceris,
Tendens innocuas ſideribus manus,
Quidquid ſeu ratio iubet,
Seu lex imperioſior;
Excluſâ remorâ, polliciti memor,
Dictis adde fidem. Vir cupiet viro
Fixum lege adamantinâ,
Quod mens prouida ſanxerit:
Tu ne deteriùs ſolue fidem Deo.
Fallaces ſuperùm deſtituit fauor,
Illis ſed facilis venit,
Queis votis ſua ſtat fides.
Mendaces nebulas, & pluuias minas,
Quæ nullo recreant imbre noualia,
Dum turgent vacuo ſinu
Odit vulgus agreſtium.
Sic qui vota crepans, ſacrificis nihil,
Præter verba, focis perfidus immolat,
Hunc vox irrita Numinis
Læſi conſtituet reum:
Non quòd vota Deum munera diuitent,
Aut cædes recreet multa bidentium:
Non ille eſuriens fibris
Sacræ paſcitur hoſtiæ,
Aut vndante ſitim ſanguine diluit.
Sed cur arbitrio mobilis ingenI
Teſtæ de Samiis luti
Debet ludibrium Deus?
Non hic centuplici commodat hoſtiæ
Pronas auriculas, aut opibus Midæ:

Plus

Plus vel mica ſalis poteſt,
Et puræ ſcelerum manus.
Si non in pretio eſt pinguior hoſtia,
Sed iurata fides præſtita Numini;
Aut voti ſatagas reus,
Aut prorſus voueas nihil.

PROSA EXEGESIS.

ANTIQVISSIMA votorum eſt religio, ad quam non vnius aut alterius gentis ritibus inſtituti ſumus, ſed ab ipsâ naturâ imbuti. Hanc Dei populo diuina oracula, gentibus excultis ratio, neceſſitas barbaris, ipſis denique pueris natura præſcripſit. Iam olim à paternâ domo profugus Iacob, cùm Luzam appuliſſet, votum vouit Domino, ſi ſoſpitatorem eum itineris ſui habuiſſet, omnium bonorum ſe decimas oblaturum. Et altiori ſpiritu incitatus Iephte, ſe Deo facturum vouit in holocauſtum, quicumque primus ab Ammonitis reduci ac victori ex ædibus ſuis obuius eſſet futurus. Quid Græcæ ſuperſtitionis antiquitatem veræ ſemper religionis æmulam commemorem? Nónne

Votorum antiquitas. *Geneſ. 28, 20.* *Iudic. 11, 31.*

Vota Ioui Minos taurorum ſanguine centum
Soluit? ——— Nónne
Dædalus (ex voto) *fugiens Minoia regna,*
Præpetibus pennis auſus ſe credere cælo,
Redditus his primùm terris tibi Phœbe ſacrauit
Remigium alarum, poſuitque immania templa?

Ouidius 8. Metam.
Virgilius 6. Aeneid.

Ita & aries Phryxeus Marti dicatus eſt apud Colchos, & regia Midæ ſella Apollini Delphico, & nauis eidem à Theſeo annuè ex voto perſoluta. Neque Romani cuiquam hac votorum religione, quam à primo ſuo parente hauſerant, ceſſerunt. Nam & Romulus ſiſten-

Liuius li. 1.

Idem li. 5. dæ ſuorum fugæ ædem Ioui Statori vouit; & Camillus Dictator Veientis prædæ decimas; & bello contra An-
Idē lib. 36. tiochum Conſul, præeunte P. Licinio Pontifice maximo, ludos magnos Ioui donaque ad puluinaria vouit:
Idē lib. 22. denique non infrequenter ver ſacrum populus vouit, vt quòd ver attuliſſet ex ſuillo, ouillo, caprino grege, Ioui fieret. Quid quòd ne ruſticis quidem ac pueris incomperta fuit hæc religio? de quibus inter ceteros ſic Tibullus:

Tibullus lib. 2.

Pendebitque vagi paſtoris in arbore votum,
Garrula ſilueſtri fiſtula ſacra Deo.

Cic. lib. 1. de Diuinat. Et Attius Nauius, cùm propter paupertatem ſues puer paſceret, vnâ ex his amiſsâ vouit, ſi eam recuperaſſet, vuam ſe Deo daturum, quæ maxima eſſet in vineâ.

His paucis ex antiquitate hiſtoricâ delibatis cùm ſæculorum omnium gentiumque conſenſus accedat, erítne qui iſtiuſmodi cultum vero Deo exhibitum vanitatis & * ἐθελοθρησκείας damnare præſumat? Nemo certè, præter faſtidioſos noſtri temporis Ariſtarchos, hæreticos inquam, quibus nihil ſapit quod ſanctum ac religioſum eſt. Sed exploditur eorum temeritas non tantùm rationum euidentiâ, verùm etiam ipſius Dei grauiſſimo ſuffragio, cùm nullam fidei ac religionis partem tot miraculis illuſtratam teneamus, quàm quæ votis continetur: vt non immeritò poſſimus hac in parte illud D. Auguſtini vſurpare, Culmen auctoritatis obtinuiſſe Eccleſiam Catholicam, hæreticis miraculorum maieſtate damnatis. Quæ dum vident, qui in Eccleſiæ gremio ac beato illo cœtu viuunt, iure in auitâ fide firmantur, & diſputationum omnes nebulas factorum Sole diſpellunt: neque verentur, cùm voti ſe religione obſtringunt, ne ſuperſtitionis

* voluntarij cultus & ſuperſtitionis

Fruſtrà hæretici votorum religionem damnant.

Auguſtinus de Vtilitate credendi, c. 17.

tionis laqueis implicentur, ſed clamant potiùs cum pio Scriptore: Domine, ſi error eſt, à te decepti ſumus. nam iſta in nobis tantis ſignis & prodigiis confirmata ſunt,& talibus,quæ nō niſi per te fieri poſſunt.

Richardus à S. Victore lib. 1. de Trinitate, c. 2.

Quamquam, vt dixi, nec euidentia rationis ad confirmandos animos in hoc diuino cultu deſideratur. Quis enim ambigit quin gratiſſimus Deo ſit ille cultus,cùm is qui votum nuncupat, hoc ipſo rerum humanarum cognitionem ac prouidentiam Deo adſcribat? Deinde, parúmne Deo honorificum, quòd hunc vnicum eſſe fatentur mortales, qui rebus adflictis poſſit opitulari? Prætereà qui votum nuncupat, hoc ipſo diuini principatus eminentiam, ſuamque ſubiectionem & obſequium profitetur. Adde, quòd vouens, ſi ſeipſum Deo per votum tranſſcribit, non hinc inde roſam aliquam, aut pomum ex arbore decerptum, in ſinum illius infinitæ Maieſtatis coniicit, ſed ipſum cum roſis roſetum, ipſam cum fructibus arborem, ipſum inquam cum affectibus cor, ipſas cum operibus manus Deo conſecrat. Denique cùm, teſte Ariſtotele, ad virtutis perfectionem hoc etiam requiratur, vt firmiter ac immobiliter operetur; qui ſe voto obſtringit, hoc agit, vt Dei reuerentia, cuius maieſtatem cōpellauit,in ſancto propoſito ac virtute confirmetur.

Votorum religio confirmatur.

Vide Leſſium de Iuſtitiâ & Iure lib. 2. c. 4. dub. 5.

Anſelmus lib. Similitud.

Ariſt. lib. 2. Ethic. c. 4.

At, inquiunt, quid opus eſt illâ ferreâ neceſſitate? quid opus votorum vinculis & compedibus, cùm virtutum merita libertas operandi commendet? Non intelligunt, qui iſta diſputant, quid inter neceſſitatem aliunde iniectam interſit, & inter ſpontanea vincula, quæ ſibi quiſque pio erga Deum affectu induit, ne in poſterum liceat, quod nollet licuiſſe; aut integrum ſit non debere quod cum lucro perſoluitur. Rectè igitur

Felix neceſſitas quæ ex voto oritur.

monet

Augustinus Epist.45. monet Augustinus Armentarium: Non te vouisse pœniteat; imò gaude iam tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta factis imple: ipse adiuuabit, qui vota nostra expetit. Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Sanè nihil obest vitibus, nec fecunditatem minuit, quòd vlmis aut aliis firmioribus stipitibus alligantur: ita nihil est conducibilius, quàm vt fragilis homuncio leuitatis suæ conscius, futilem ac incertam voluntatem suam defigat in Deo, votique sponsione stabiliat. Dixímus nuperrimè, Isaacum, paternâ manu immolandum, ligatum fuisse; nec dubium, quin summâ suâ voluntate: nullæ enim alioqui patris iam grandæui vires id potuissent in filium ætate ac robore florentem. Igitur cùm sic animo comparatus esset, vt res ipsa testatur, quid necesse fuit adhiberi vincula? nimirum vt illa tam recta tamque prompta voluntas iisdem quasi nexibus, quibus manus ipsæ constringeretur: ne vllo deinde casu aut perturbatione sibi excideret. Eadem planè ratio votorum est, quæ etsi vincula quædam sunt, non sunt tamen remissioris sed propensioris affectus symbola; neque tergiuersationem indicant, sed promptitudinem, vtpote quæ tantâ voluntate suscepta sunt, vt numquam integrum sit futurum non velle.

Vide Platum de Statu religioso lib.1.c.30.

Gen. 22,9.

Ex his cuiuis facile est coniecturâ assequi, quanti apud Deum sit meriti votorum nuncupatio. Sed illud non minùs euidens est, quàm inexpiabile sit facinus, Deo fidem datam fallere, eumque re votâ frustrari. Cùm enim votum omne maturo consilio, ac propensâ voluntate, nullâ vi aut necessitate præcepti interueniente, nuncupetur; quid aliud est votum aut negligere aut eludere, quàm infinitam illam Maiestatem ludibrio

Vota nō soluere, graue piaculū est.

brio

brio habere? Certè *melius est non vouere*, inquit Ecclesiastes, *quàm post votum promissa non reddere.* Vt enim voti reis apud Ethnicos impunis interdum fuerit perfidia, qui, vt ait Satyricus, stolidam Ioui barbam vellebant, aut dimidium beneficij se reddituros pacti, fructuum putamina & nucum Ioui proiiciebant; vero tamen Deo non impunè illuditur.

Persius Sat. 2.

Quinimò licet Maiestas illa aliorum scelerum pœnas futuro sæculo reseruare soleat, hoc tamen perfidiæ scelus præsentibus frequenter suppliciis vindicari cernimus: vt ferè votorum illi contemptores, & in Deum perfidi, vel semper miserrimam vitam ducant, vel citò miserrimam mortem obeant. Nazaræorum voto constrictus olim fuit Samson; postquam tamen in sinum Dalilæ caput reclinans, violandi voti occasionem præbuit, oculis orbatus, & pistrino addictus, quàm indignam tanto Principe vitam duxit? Quid Achan commemorem, qui siclos aliquot argenti, & auream regulam ex anathemate Deo deuoto furatus est? Quantum, propter vnius furtum, totis pænè castris turbatum est, fusis ab hoste tribus millibus fortissimorum Israël, & Deo seuerè denuntiante. *Non poterit Israël stare ante hostes suos, quia pollutus est anathemate.* & quod longè terribilius est, *Non ero*, inquit, *vltrà vobiscum, donec conteratis eum, qui huius sceleris reus est.*

Voti violatores à Deo puniti.

Iudic. 16, 19.

Iosue 7, 12.

Sed hæc antiqua sunt: dies me deficiet, si recentiora percensere voluero supplicia eorum, qui cùm seipsos voto solemni diuino obsequio consecrassent, desertis signis, retrò ad carnis illecebras mundique oblectamenta respexerunt. Noui ego qui egestate ac miseriis confecti, inter mendicabula perierunt: noui qui seipsos fœdè discerpserunt: noui qui hostilibus armis cir-

cumuenti, nullum pœnitentiæ ſpatium inuenerunt: noui qui carnificis manu per ſummam ignominiam obtruncati ſunt.

Sed illa nimis tragica relinquamus: hoc tantùm D. Bernardi monitum ſubnectamus, non Religionis deſertori, ſed votorum, vt ſic dicam, moderatori, & laxioris vitæ ſectatori tranſmiſſum: O inſenſate puer! quis te faſcinauit non ſoluere vota tua, quæ diſtinxerunt labia tua? Et quid tibi fruſtrâ quiſpiam blanditur de abſolutione Apoſtolicâ, cuius conſcientiam diuina ligatam tenet ſententia? *Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei.*

Bernardus Epiſt. 1.

Luc 9, 62.

Nec minùs ille obnoxius eſt vindictæ diuinæ, qui voti reus, & moram ex morâ nectens, aut ſe aut ſua Deo conſecrare negligit. Non ita languidè ac remiſsè cum Deo tractandum eſt. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo*, ait Moyſes, *non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Inter homines contractus bonæ fidei, ſi nihil de tempore ſtipulatum eſt, primâ opportunitate debentur: cur Dei cauſa nobis erit deterior? præſertim cùm in nos totius moræ diſpendium redundet? Cùm enim Deo fœneret, qui ſe ſuaque per votum conſecrat; quò diutiùs ſortem differt, eò maiora patitur vſurarum diſpendia. Itaque redde teipſum Deo, ait Auguſtinus, quia reddendo non perdis, ſed accipis, & auges. Benignus enim exactor eſt, non egenus; & qui non creſcat ex redditis, ſed in ſe creſcere faciat redditores. Deinde ſi Deum tibi voto demereri ſtudes, celeritate præſtitæ fidei ſincerum affectum teſtare. Nam, vt ait Ambroſius, prima voti gratia eſt celeritas ſolutionis; vti contrà, teſte Auſonio, —— *ingratum gratia tarda facit.*

Vota quàm primum ſoluenda.

Deuter 23, 21.

Auguſtinus Epiſt 45.

Ambroſius lib. 1. de Cain, c. 2.

Auſonius Epigr. 82.

Itaque

Itaque *ſi quid vouiſti Deo, ne moreris reddere*, ait Eccleſiaſtes: ne ſi forſitan ſuſque deque habens quâ fide voueas, aut quando vota perſoluas, eorum impietati ſubſcribere videaris, qui Deo res humanas negant eſſe cordi; quorum dementiam proximâ Sectione caſtigat.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 5. Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam: neque dicas coram Angelo: Non eſt prouidentia: ne fortè iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum.

METRICA PARAPHRASIS.

VSQVE *adeóne aliquis fatuæ deliria mentis,*
Quæque euanida nox inſomnia cudit, adorat,
Vt mundi immortale iubar, Numenque tremendum
Securum tam pulchri operis, quod pulchrior ipſe
Æternâ ductum plaſtes ab imagine finxit,
Ignauo ſuper aſtra putet torpere veterno?
Anne parum ſolidè quà terras circuit æther
Publica naturæ vox hæc tam vana refellit
Somnia? Nónne vides vt Cynthia legibus vndas
Temperet? ac terris circumflua Neptunine
Indomitos bibulâ fluctus compeſcat arenâ?
Nónne vides nuſquam euarians vt portitor Helles
Æquales operi ac ſomno diſterminet horas?
Iamque rigens Aquilone Caper, iam torridus æſtu
Cancer, vt alternâ Phœbum ſtatione ſalutent?

 Ad-

Adspicis vt certis vaga sidera legibus errent?
Adspicis vt Zephyrus post horrida tempora brumæ
Torpentem Cybelen fecundo rore maritet,
Aulæisque nouis decoret pubentia prata?
Quis tam multiplici discrimine ludit in herbis?
Quis Cypriæ tingit Pæstana rosaria Diuæ
Sanguine? Narcissosque argento & lilia ditat?
Auro ornat calthas? violas ferrugine pingit?
Quæ tantum Phrygio variantur stragula textu
Regales structura toros florentis Idumes?
Quis pelago ventos, sitientibus humida campis
Nubila dispensat? Quisnam Cerealia egenis
Munera partitur terris, laticemque Lyæum?
Quis materni vteri, matre ignorante, recessu
Naturæ indulgentis opes, artusque stupendos
Semine ab informi, centenaque symmetriarum
Millia, & immensi claudit compendia mundi?
Sed quid ego hæc? roseis quà purpurat ignibus Eos,
Quà lauit Hesperio Titan sub gurgite currus,
Quot rerum species, totidem miracula dextram
Præsentis testata Dei Numenque loquuntur.
Et quisquam has voces tam surdâ præterit aure,
Vt cerebri commenta sui, malè sanaque noctis
Somnia, naturæ anteferat vocique polorum?
Ergo fidem si mœcha proco iurata fefellit,
Si sceleratus Atreus coquit exta nefanda Thyestæ,
Natorum Medea ferox si sanguine spargit
Æsonidem, vacuumque regens per inane dracones
Aëriis vehitur bigis & nube curuli;
Nullane despectas curabunt Numina terras?
Quò ruimus malè sana cohors, & cæca futuri?
Rimamur secreta poli, penitusque repostum

Suppli-

Supplicium ſceleri noſtrâ decernimus vrnâ.
Heu nimiùm fragili petimus confinia cæli
Remigio alarum, curſusq́ue inſiſtimus olim
Dædalidæ. Temerè æternam contingere flammam,
Nulli impune fuit. Conſumitur igne pyrauſta,
Dum circumuolitans nocturna incendia tangit.
Nulli fas hominum æternæ comprendere mentis
Immortale decus: meliùs neſcire fatemur,
Quàm verbis æquare Deum; Numenq́ue colendum
Laudibus, vberiùs ſtupefacta ſilentia laudant.
Quiſquis es ergo, caue ne deteriora ſecuto
Tantus corde furor tantum ſcelus excidat ore,
Vt demens cælo præſumas teſte profari:
Scilicet hic ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. *Ne tantum animo, ne prome furorem,*
Neu caput ipſe tuum trifido damnaueris igne:
Quippe Deus tumido irarum ſuccenſus ab æſtu,
Teq́ue tuoſque lares, Nemeſi inſultante, ruinæ
Inuoluens, operum euertet molimina, & ipſis
Ludibrium Boreæ dabit irrita ferre procellis:
Obicibus velut excuſsis furit igneus amnis,
Candentis voluens liquefacta incendia ferri,
Artificumq́ue ruit poſitas longò ordine formas.
Sic quondam Pharao rector Mareotidos oræ,
Dum negat Iſacidum lacrymas curæ eſſe Tonanti,
Contemnitq́ue Deum, ſenſit ſua regna ruinæ
Incubuiſſe, retroq́ue gradum fruſtrata tuliſſe
Conſilia: ac tandem furiarum percitus æſtro
Victus Erythræis iras tumulauit in vndis.
Auſus & indignis quondam aſtra laceſſere verbis
Sacrilegus Capaneus (cui dextera Numen, & enſis
Lex erat) infeſto dum territat agmine Thebas,

Atque Amphionia structas testudine turres
Inuolat insultans, toto Ioue fulmen adactum
Hausit, & in cineres diffluxit mane bidental.
Sic vbi culpantur diuturna silentia cæli,
Absoluit vindicta Deum, causamque perorat.

PROSA EXEGESIS.

Cic. lib. 1. de Naturâ deor.

Athei iam olim damnati.

CVM Protagoras Abderites, celeberrimus olim sui temporis Sophista, librum suum sic esset exorsus, De diis neque vt sint, neque vt non sint habeo dicere; Atheniensium iussu vrbe atque agro est exterminatus, librique eius in concione combusti. Ex quo factum est, vt tardiores multi efficerentur ad atheismum profitendum, cùm nec dubitatio quidem pœnam effugere potuisset. Qui rigor Atheniensium si vbique valuisset, non tot superessent sacrilegi dogmatis illius reliquiæ. Nunc verò cùm sub specioso Politicorum nomine exitiabilis illa generis humani pestis longè latéque propagata sit, multique non ambigant tantùm, sed interesse rebus humanis cæleste Numen, eiusque prouidentiam diffiteantur, faciam rem non difficilé, causam Dei agam.

Mundus ex atomorum concursu non existit.

Ac inprimis stultissimum illud Epicuri delirium explodam, qui non ab omnipotente Dei manu, sed fortuito atomorum concursu, pulcherrimum hoc vniuersum, rerumque tantam varietatem extitisse somniauit. Qui si in brutorum animantium concursum, stultaque conciliabula, qualia in Apologis suis finxit Æsopus, causam tantæ varietatis ac pulchritudinis contulisset, tolerabiliùs certè insaniret: ab atomis verò (vt nihil grauius dicam) vitæ & varietatis expertibus, quæ mens, quæ ratio, quod consilium, quæ partium symmetria, quæ naturarum diuersitas, quæ agendorum norma,

quæ

quæ artium varietas potuit proficisci? Itaque superuacuum est in præsentiâ ostendere non sine aliquo auctore & custode tantum opus stare: nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat, sæpè turbari, & citò arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere æternæ legis imperio: non esse materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, vt terrarum grauissimum pondus sedeat immotum, & circa se properantis cæli fugam spectet: vt infusa vallibus maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum sentiant: vt ex minimis seminibus nascantur ingentia.

Seneca de Prouidentiâ, c. 1.

Superuacuum est, inquam, hæc multis rationibus stabilire. Si enim, ait Epictetus, ciuitas aut domus ne momento quidem subsistere sine gubernatore potest, quomodo hic tantâ amplitudine præditus mundus temerè ac fortuitò, nulloque ordine poterit administrari? Quis verò tam vecors est, ait Cicero, qui cùm suspexerit in cælum, deos esse non sentiat, & eâ quæ tantâ mente fiunt, vt vix quisquam arte vllâ ordinem rerum atque vicissitudinem persequi possit, casu fieri putet? Naturæ enim, naturæ vox ista est, & quocumque oculos animumque conuertas, mortalia, immortalia, sublimia ac terrena, animata & inanima clamant clarè & loquuntur, quiddam super nos esse, quod hoc vniuersum dirigat & conseruet. Id autem est Deus: cuius summæ perfectissimæque naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis sui gerere & velit & possit. Nec distringit eum aut distinet magnitudo hæc rerum, aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouersum radios suos, vnoque iactu sinus omnes & abyssos penetrat. Quid miramur? Sol ille, quantam mun-

Mundus prouidentiâ gubernatur.

Epictetus Arrian. li. 2. Dissertat. c. 14.

Cicero de Aruspicum respons.

Lips. lib. 1. de Constant. c. 13.

Deo mundi curam gerere non est difficile.

mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? Quin & mens noſtra quantam rerum congeriem vnâ cogitatione complectitur? &, ô fatui! non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, & hanc ipſam mentem creauit? Itaque ſic Deus intendit ſingulis, ait D. Gregorius, ac ſi vacet à cunctis: & ſic omnibus ſimul intendit, ac ſi vacet à ſingulis. At obgannit Plinius, & dum nimiùm ſibi ſapit, ſtuporem ſimul ac impietatem ſuam prodit. Irridendum vero eſt, inquit, agere curam rerum humanarum iſtud, quidquid eſt ſummum. Anne tam triſti tamque multiplici miniſterio non pollui credamus? Inepte! Quis vmquam animam in corpore pollui exiſtimauit, dum omnes eius partes penetrat? aut Solem, dum hoc vniuerſum illuſtrat? De multitudine verò quid formidas? an vt infinita illa vis intelligendi atque agendi tot rebus par eſſe poſſit? Finge animo, tot eſſe mentes, tot capita, tot ingenia, quot in mari guttæ, quot in littore arenæ, quot in aëre atomi, quot in arboribus frondes, quot in orbe demum res ac reculæ: ſatíſne cautum videbitur, ne quid rerum aut negotiorum infinitæ illi menti elabatur? Caue itaque *ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam* (præbendo eius petulantiæ peccandi illecebram, ſpem impunitatis) *neque dicas coram Angelo* (qui pro diuinâ Maieſtate certans, ac velut zelotypus, actiones tuas obſeruat) *Non eſt prouidentia.* Clamabit enim aduerſum te cælum tot ſtellis inoculatum, & aſtrorum certâ lege directi errores: clamabit terra multiplici variegata germine; clamabit Oceanus, & in eo certis horarum ſpatiis reciproci fluctus. Orbis denique terrarum vniuerſus impium hoc dictum continuo clamore confutabit, id eſt ipsâ rerum euidentiâ.

Gregorius lib. 22. Moral. c. 19.

Plin. lib. 2. cap. 7.

Res omnes creatæ Dei prouidentiã loquuntur.

Ma-

Maneat igitur, rebus hiſce, quas cernimus, intereſſe ac præeſſe moderatorem omnium Deum. Sed & illud indubitatum eſt, hominum potiſſimam ipſi curam eſſe. Quamuis enim nonnumquam rebus mortalium indormire videatur, intereſt tamen animis noſtris, & cogitationibus mediis interuenit. Mihi pro vero conſtat, ait Saluſtius, omnium mortalium vitam diuino Numine inuiſi, neque bonum neque malum facinus cuiuſquam pro nihilo haberi, ſed ex naturâ diuerſa præmia bonos maloſque ſequi.

Deus hominum potiſſimam curam gerit.

Saluſtius ad Cæſ.

At rurſus hîc malorum impatiens humana mens diuinæ prouidentiæ legibus obſtrepit, & quæ non capit, criminatur. Si Deo res noſtræ ſunt cordi, cur tot malis bonos adfligit? cur etiam tot ſcelera ac flagitia patitur? Reſpondeo primùm cum Saluiano, Quam ob cauſam Deus in hoc mundo mala fieri permittat, nolo à me requiras. homo ſum, non intelligo: ſecreta Dei inueſtigare non valeo, & ideò etiam tentare formido; quia & hoc ipſum genus ſacrilegæ temeritatis eſt, plus ſcire velle quàm permittaris. Quis enim diuina conſilia ſcrutabitur? quis tanget cæleſtes illos ignes, & non liqueſcet? Deinde, cùm ne ſceleratiſſimi quidem ipſo ſcelere, quà ſcelus eſt, paſcantur, ſed aut in rapinis lucrum ſpectent, aut honorem in vindictâ, aut in libidine voluptatem, aut vmbram ſaltem cuiuſcumque boni in ceteris flagitiis; an Deum, qui fons & origo bonitatis eſt, peccata permittere, aut mala bonis infligere, quia mala ſunt, & malorum cauſæ, cenſebimus? Quid ſi etiam, ait Arnobius, quæ nobis aduerſa videntur, ipſi mundo non ſunt mala, noſtriſque commodis omnia metientes criminamur euenta naturæ? Pluit mundus, aut non pluit? ſibimet pluit aut non pluit: &, quod

Cur Deus mala in hoc mundo permittat.

Saluianus cõtra Gentes.

Arnobius lib. 1. ad Gentes.

fortè nescias, aut vliginem nimiam siccitatis ardore decoquit, aut longissimi temporis ariditatem pluuiarum effusione temperat. Pestilentias, morbos, aliasque suggerit malorum exitiabiles formas? vnde tibi est scire, an non quod exuberat, sic tollat, vt per sua dispendia modum rebus luxuriantibus figat?

Diuinæ prouidentiæ exempla.

Si autem ne hæc quidem, quæ ad euertendam prouidentiam disputantur, insigni carent documento prouidentiæ, quàm efficaciter animos nostros illa percellent, quæ in hac cæcâ rerum humanarum caligine diuinæ prouidentiæ specimen luce meridianâ clariùs ostendunt? Non immorabor coaceruandis vndique exemplis, quæ plurima suggerit omnium sæculorum memoria: vnicam perstringam populi Israëlitici politiam. Terruit in primis Deus eius auum Abrahamum, ostenso Sodomitarum excidio, cùm sulphureo nimbo cælitus effuso, ita Pentapolitanos obruit, vt ex illo terrestri paradiso nihil præter ingentem alueum excipiendo mari mortuo, septuaginta duobus milliaribus in longum protenso, superfuerit: insigni sanè documento, quid flagitiosis hominibus horrendo illo extremi iudicij die sit expectandum. Idem ille populus, cùm Iosephi imperio, seu mauis fauore, in Ægyptum introductus, & portentoso Pharaonis exitio per Moysen eductus fuit, nónne meritò potuit exclamare: Deus! ecce Deus! Deinde eductis ex Ægypto facilè vicies centenis millibus capitum, quàm illustris prouidentiæ fuit, tantam in vastâ eremo multitudinem, delapso ex aëre mannâ, sustentare? Cuius autem seueritatis fuit, cùm, exploratâ regione promissâ, tantum Dei munus contempsissent, supra sexcenta tria millia hominum & quingentos (totidem enim viri vigesimum ætatis annum

num ſuperabant) vnicâ ſententiâ, excepto Ioſue, & Caleb, morte damnari? Quid nunc attinet cetera commemorare? tot millium veſtes calceoſque quadraginta annis non eſſe attritos, aquam ex aridâ ſilice excuſſam, legem in medio caliginis fulminumque traditam, caliginoſæ igneæque nubis ducatum, tabernaculum aſſiduè nebulâ circumdatum, coturnicum aucupium, & quæ inde effoſſa ſunt ſepulchra concupiſcentiæ, horrendum Core ceterorumque ſeditioſorum ſupplicium, aliaque ſexcenta, quæ præſentiſſimum Dei Numen teſtantur?

Etiam bruta ſentiunt Dei prouidentiam.

Sed ſtultus ſum, qui ad adſtruendam hominibus Dei prouidentiam rationes congero, quam & bruta animantia, immaneſque beluæ, & ipſæ quoque res inanimes ſingulari quodam ſenſu cultuque veneratæ ſunt. Nónne in generali mundi cataclyſmo omne animantium genus diuino imperio ad arcam Noëmi confluxit, & per arcæ cellulas ſe diſtribui permiſit, vt à communi interitu poſſet vindicari? Nónne aſina Balaami obſiſtentem ſibi in viâ Dei nuntium venerata eſt? Et quoties in illâ ſanguinolentâ Romani amphitheatri areâ tygrides, vrſi, leones, Chriſtianorum martyrum innocentiam quâ potuerunt veneratione teſtati ſunt? Quid dicam coruos in alendo Magno Eliâ, Magnoque anachoretâ Paulo, diuinæ prouidentiæ miniſtros extitiſſe? Quid leones eidem Paulo ſepulchrum fodiſſe, & in lacu Danielis ſanctitatem fuiſſe veneratos? quid eximios honores à brutis animantibus ſacroſanctæ Euchariſtiæ exhibitos? Nónne ouiculam D. Franciſci toto conſecrationis tempore in genua procumbere ſolitam accepimus? Nónne equam, orante Antonio Patauino, eamdem neglecto pabulo flexis genibus adoraſſe?

Bonauent. in Vitâ.

Bozius Tomo 2. li. 14.

Eidem cereum etiam ſacellum & aram ab apibus elaborata, auctor eſt Petrus Cluniacenſis. Denique Epiſcopos Donatiſtas ob profanatam indigneque habitam Euchariſtiam à propriis canibus eſſe deuoratos, auctorem habeo grauiſſimum Optatum Mileuitanum. Ex quibus perſpicuum eſt, bruta animantia partim præſens Dei Numen eiuſdem nutu agnouiſſe, partim etiam diuino quodam impulſu eius prouidentiæ obſequium præbuiſſe.

Pet. Cluniac. lib. 1. Mirac. c. 1.

Optatus Mileuitan. li. 2. contra Donatiſt.

Res inanimes Dei prouidentiæ obſequuntur.

Et ne cui hæc incredibilia videantur, accipite quæ plus habent admirationis, quo pacto ſcilicet res vitæ ſenſuſque expertes diuinæ prouidentiæ ſint obſecutæ. Nónne ſtella Chriſto nato legatione ad Magos ac itineris directione perfuncta eſt? Nónne eodem denato lugubres Sol induit tenebras, rupeſque diffiſſæ quodam quaſi ſympathiæ ſenſu auctorem naturæ ſunt proſecutæ? Percurramus elementa ſingula. Nónne terra vaſto hiatu diducta eſt, vt diuinæ Maieſtatis iniuriam in Core ceteriſque ſeditioſis vlciſceretur? Nónne liquidum illud aquæ elementum, naturæ ſuæ oblitum, inſtar ſolidi marmoris ambulanti Deo principique Apoſtolorum Petro terga ſubſtrauit? Nónne aër ventorum fluctus Chriſti imperantis nutu compeſcuit? Nónne ignis efficaciæ ſuæ oblitus eſt in fornace Babylonicâ?

Si ergo & bruta animantia, & res animæ vitæque expertes, præſentis vim Numinis, diuinæque prouidentiæ decreta perſentiſcunt; cuius oris aut frontis illud monſtrum hominis eſſe cenſebimus, quod reclamante rerum naturâ dicere audeat, *Non eſt prouidentia?* Quibus non diris atque intemperiis caſtiganda illa mens, quæ tantum amentiæ conceperit? Quibus non cruciatibus illa lingua excarnificanda, quæ tantam blaſ-

Deus grauiter punit negantes prouidentiam.

blaſphemiam euomuerit? Tantum abeſt vt vllum huius vitæ ſupplicium par eſſe poſſit, vt ne ſuppliciorum quidem ſuffectura ſit æternitas. Subinde tamen aliquod vindictæ diuinæ ſpecimen in blaſphemos illos læſæ maieſtatis reos in hac vitâ diuinitus edi videmus: & ita fermè, vt eorum opera diuina iuſtitia ſubuertat, & conatus irritos reddat: vt qui ſatis ſibi in ſeipſis præſidij repoſitum eſſe exiſtimantes, diuinam prouidentiam è mundo ſuſtulerunt, vanas ipſi ac fallaces prouidentias ſuas eſſe deprehendant. *Ne dicas coram Angelo*, ait Eccleſiaſtes, *Non eſt prouidentia. Ne fortè iratus Deus contra ſermones tuos, diſsipet cuncta opera manuum tuarum.* Quid enim aliud Pharaoni fuit exitio, totamque eius tyrannicam gubernationem ſubuertit, quàm quòd præſens Dei Numen ſuis adeſſe non credidit? *Quis eſt Dominus*, inquit, *vt audiam illum? Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.* Quantas res animo deſignarat impius Nicanor Demetrij Regis archiſtrategus? qui cùm violato Sabbato arma ſumi iuſſiſſet, addito etiam hoc ſuperbo contemptu: *Eſtne potens quiſpiam in cælo, qui imperauit agi diem ſabbatorum? Et ego*, addit, *potens ſum ſuper terram, qui impero ſumi arma, & negotia Regis impleri.* ſed mox ſuperbus ille, exercitu à paucis profligato, ac trigintaquinque millibus armatorum amiſſis, grauiſſimas pœnas luit, linguaque eius blaſphema auibus particulatim obiecta eſt, manuſque quam contra templum extenderat, è templi regione ſuſpenſa. Quantum etiam imperium Regi Aſſyriorum moliebatur Holofernes, & quantis ſucceſſibus elatus, extrema Dei populo minabatur? tota tamen illa machinatio in fumum abiit, cùm Dei prouidentiam pro ſalute atque incolumitate populi ſui excubare pernegauit. Infinitus

Exod. 5, 2.

2. Machab. 15, 3.

Iudith 2.

ſim ſi reliqua diuinæ vindictæ in blaſphemos illos documenta percenſuero: quare dimiſſis iſtiuſmodi hominum portentis, ad fontem potiùs ac ſcaturiginem tanti mali inueſtigandam cum Eccleſiaſte pergamus.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 6. Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, [a] & ſermones innumeri: tu verò Deum time.

[a] *Alij*, & in verbis multis:

METRICA PARAPHRASIS.

O! QVAE *ſomnia fingimus!*
Quos fetus cerebri Numina dicimus,
Dum mens ſenſibus obſequens
Et numquam ſaturâ victa cupidine,
Culpis aſsimilat deos?
Quos vis ſæua iuuat, vulneraque & neces,
Iræque, & ſcelerum faces,
Et ſtagnis natitans ſanguineis furor.
Mauortem ad ſuperos vehunt,
Bellonæque litant thuricremis focis.
Queis tædis Paphiis iecur
Inconceſſa vorat flamma libidinis,
Bruti fulminis arbitrum
Poſt imbrem Danaës, ſumptaque cornua,
Poſt & furta Cayſtria,
Subſeſſoſque thoros Amphitryonios,
Diuorum indigetant patrem,
Stellantiſque domus imperio euehunt.

Quo-

Quorum faucibus insidet
Auri dira sitis, fetáque fraudibus ;
Quos commercia detinent,
His Maiâ genitus Numen amabile.
Sic queis post Nemesis flagra
Contemptamíque facem Tisiphones, scelus
Arcem pectoris occupat,
Inter peruigiles lampadas ætheris,
Cælique excubias, Deum
Aut somnos residem carpere somniant,
Aut fulgentibus atriis
Æternos thyasos ducere siderum,
Securum quibus orbitis
Euersam Phaëthon præcipitet diem :
Quid sors peccet adultera,
Coniurata fidem fallere prosperis :
Quot fluctus agitent pios,
Dum contrà zephyris velificat suis
Successu impietas tumens.
Heu, quàm vana animis stultitia insidet,
Insanum Iapeti genus !
Dum secreta sinu Numinis abdita
Exploras acie ingenI.
Sed nec dissimili est subdita calculo
Inconsulta loquacitas,
Quæ Numen stolidâ pingit imagine
Quiduis euomere impotens.
Ah ! ne te similis corripiat furor,
Cælo quisquis amicior,
Circumcide animum sollicito metu, &
Linguam stringe volubilem,
Cùm menti Altitonans obijcitur, cui

Sub-

Submittunt famulas manus
Stellanteſque chori, raucaque fulmina:
Qui terram imperio premit,
Nutuque vndiſonum Nerea temperat,
Mundique abdita permeans
Obtutus radio tranſadigit fibras.
Hic ſi nubigenâ face
Linguæ præcipitis dicta piauerit,
Numquam præpropera necis
Deuotum laqueis expedies caput.

PROSA EXEGESIS.

CONCLVDENS hoc verſu Eccleſiaſtes communicationem & quaſi commercium hominum cum Deo, vanitatis eos, id eſt dementiæ condemnat, qui inconſultâ temeritate, ſecùs atque oportet, de Deo ſentiunt ac loquuntur: & portentoſas illas ſtultaſque de Deo deque eius prouidentiâ opiniones ſomniis comparat: de quibus ad pleniorem huius loci tractationem pauca dicenda ſunt.

Cic. lib. 1. de Diuinat. *Somniorum conſideratio.*

Variæ ſunt apud antiquos de iis ſententiæ. Protagoras omnia ſomnia vera eſſe putabat, quia hominem finem eſſe dicebat & menſuram rerum omnium, ac proinde vnumquodque tale eſſe quale homini videretur, non ſobrio tantùm, ſed etiam vinolento. Digna certè hoc ſtulto ſententia, vt qui paulò antè tam frigidè de Deo pronuntiabat, Eſſétne, an non eſſet, ſibi non liquere; nunc de ſomniis etiam vinolentorum conſtare ſibi aſſerat vera eſſe omnia. Contrà Xenophanes Colophonius & Epicurus omnibus ſomniis fidem detrahebant: quia ſi vera eſſent ſomnia, veras haberent cauſas effectrices, naturam & Deum: atqui, inquiebant, natura eſt

Bulingerus li. 5. de Diuinat. c. 1.

eſt amica ordinis & conſtantiæ,quæ nulla ſunt in ſomniis: Deus autem potiùs futura aperiret vigilantibus & ſapientibus,quàm ſopitis & ſtertentibus.

Sed media tenenda via eſt, vt nec omnia quæ per ſomnium repræſentantur, falſa eſſe contendamus, nec omnia tamquam vera & certa adſtruamus. Nam,vt ait Iſidorus Peluſiota,quæ in quiete nobis obuerſantur,reliquiæ ſunt eorum quæ per diem agitauimus, & partus inutiles ignauæ conſuetudinis. Et Tertullianus, Anima, inquit, iacente corpore, ac blandâ vi ſoporis immobili, tamen interim ſomniat, nec quieſcit, nec ignaueſcit omnino, nec naturam animæ immortalis ſopori ſeruam addicit. Probat ſe mobilem ſemper, terrâ marique peregrinatur, negotiatur, agitat, laborat. Itaque cùm non omnino ſopiatur anima, multa vera, & rebus in vigiliâ geſtis conſentanea concipit; & cùm ſenſuum organis maiori ex parte deſtituatur,plura procul dubio falſa, nec inter ſe cohærentia, inſtar Horatianæ illius chimæræ comminiſcitur,

Somnia nec omnia vera nec omnia falſa.

Iſidor. Peluſiota li. 1. Epiſt. 9.

Tertullian. de Animâ c. 43.

—— vt nec pes nec caput vni
Reddatur formæ.

Horat. in Arte Poëticâ.

Ita ſe res habet in illâ portentosâ de Deo, deque diuinâ prouidentiâ, opinionum colluuione, quam partim Ethnici, partim Athei Politicique in orbem inuexerunt. In quâ tametſi aliquid ſubinde veritatis emicat, pleraque tamen abſurda ſunt & abſona, à naturæ principiis aliena, & à communi ſæculorum omnium conſenſu abhorrentia, ac proinde meritò ab Eccleſiaſte vanitatis damnata. *Vani enim ſunt omnes homines*, inquit Sapiens, *in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agnouerunt quis eſſet artifex: ſed aut ignem, aut*

Ethnicorũ & Politicorum de Deo opiniones mera ſomnia.

Sap. 13, 1.

ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut Solem & Lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Aut ſi Græcorum nominibus vtendum eſt, in igne Vulcanum conſecrarunt, eumque (quòd ignis hic in terram lapſus puritatem ſuam amiſerit, & imbecillior ſit, materiæque fomento indigeat) claudum finxerunt. In aëre Iouem venerati ſunt: pro ſtellarum gyro ſigna Zodiaci coluerunt, variâ effigie delineata (ſiue Pythagoras harum figurarum auctor fuerit, ſiue Oenopides Chius, ſiue Anaximander) in aquâ nimiâ aut Neptuno aut Amphitritæ diuinos honores habuerunt: in Sole Phœbum, in Lunâ Dianam templis ariſque ac victimis coluerunt. Sed minor fortaſſis horum eſt reprehenſio, ait Sapiens, qui magnum quiddam atque eximium de Deo concipientes, quidquid in orbe aut ſplendore magnificum, aut magnitudine excellens, aut efficientiâ ſingulare deprehendebant, hoc inprimis Deo dignum atque adeò Deum ipſum eſſe arbitrabantur. Sed longè minùs culpâ vacat eorum dementia, qui & bouem Iſidem, & ſerpentem Æſculapium, & canem Anubim, & capram Amalthæam, & vrſam Caliſto diuinitate conſecrarunt.

Vide Lorinum in Sapient.

Sap. 13, 6.

At, inquiunt quidam, hæc Mythologiæ, ſiue fabuloſæ Poëtarum Theologiæ adſcribenda ſunt. Quid ergo? an à Rerumpublicarum moderatoribus maior introducta eſt Religionis maieſtas? Quid ab his nugis næniiſque diſtat Theologia ciuilis? Plúſne maieſtatis habet dea ruris Ruſina, & præſes montium Iugatinus, & collium Collatina, & vallium Vallonia? Deinde, quorſum in ſolis ſegetibus tot numina? Quorſum ſegeti germinanti Proſerpina, geniculis nodiſque culmorum Nodotus, inuolucris folliculorum dea Volutina, iiſdem-

Auguſtinus lib. 4. de Ciuit. c. 8.

demque vt ſpica exeat pateſcentibus Patelena, florentibus Flora, lacteſcentibus Lacturcia, matureſcentibus Matuta, deniquecùm runcantur, id eſt à terrâ auferuntur, Runcina præficitur?

Sed hæc ruſticæ ſimplicitati condonentur: maiórne inter ciues deorum dearumque delectus? apud quos & Stercutius, & Cloacina, & Volupia; & Cunina, & Eduſa, & Potina, & quorum præclara munia pudor vetat eloqui, dea Virginenſis, & Subigus, & Prema, & Priapus? Eant nunc, ait D. Auguſtinus, & ciuilem Theologiam à Theologiâ fabuloſâ, vrbes à theatris, templa à ſcenis, ſacra Pontificum à carminibus Poëtarum, velut res honeſtas à turpibus, ſerias à ludicris quâ poſſunt ſubtilitate diſcernant: flagitiorum fortaſſe minus inuenient, nugarum certè tantumdem, imò & nequiſſimæ turpitudinis.

Auguſtinus libro 6. de Ciuit. Dei, c. 9.

At inquies, ſunt inter Ethnicos & Politicos nonnulli, qui repudiatis fabulis, ſupremum aliquod Numen agnoſcunt. Eſto ſanè: ſed quàm indignis opinionum ſomniis eius maieſtatem contaminant? in quantâ caligine ceſpitant? in quantâ cæcitate palpitant? Audite Plinium, ſi tamen vllum agnouit Numen. Irridendum eſt, inquit, agere curam rerum humanarum illud quidquid eſt ſummum. Anne tam triſti tamque multiplici miniſterio non pollui credamus? Quid M. Tullius? nónne vt liberum homini vindicaret arbitrium, in Deo rerum contingentium præſcientiam infitiatus eſt? Nónne ſummus ille Philoſophorum apex Ariſtoteles abſurdum eſſe contendit, primam mentem de rebus quibuſdam cogitare: & melius eſſe quædam non videre, quàm videre. Nónne phœnix ille Ethnicæ virtutis ac ſapientiæ Seneca negauit à Deo

Plin. lib. 2. c. 7.

Cic. lib. 2. de Diuinat.

Ariſt. li. 12. Metaphyſ. c. 9.

 poſtu-

postuma iustis præmia, improbis supplicia decerni? Quisquis hæc tam delira somnia perpenderit, nónne meritò censebit Ecclesiasten pronuntiasse, *Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates?*

Variæ falsorum Deorum & errorũ causa. Sed vnde, quæso, tam parum cohærentia, tamque portentosa de Deo somnia. Non aliâ ex causâ, quàm vel ex supinâ quadam ignorantiâ, salutisque neglectu, vel certè ex affectuum perturbatione. Quemadmodum enim in aquâ, quæ fluctibus agitatur, peruersæ distortæque apparent species, & post cibum concitatis in corpore humoribus ac vaporibus turbulenta existunt somnia; sic illæ portentosæ de Deo eiusque prouidentiâ opiniones ex affectuum fermè perturbatione nascuntur.

Affectus inordinatus. Primùm itaque nonnulli nimio seu dolore seu amore idololatriam in orbem inuectam arbitrantur, dum pater filij, aut filius parentis defuncti effigiem floribus primùm, deinde thure, tum cæsis etiam victimis, ad solatium ac mœroris leuamen veneratus est, siue Belus aut Ninus ille fuit apud Babylonios, siue Sarug aut Thare apud Cappadoces, siue Cecrops aut Prometheus apud Athenienses. Vide Lorinum in Sapient. c. 14.

Adulatio aut admiratio. Alteram errorum causam inuexit adulatio, aut in iis quibus maior animi erat candor, inusitatæ alicuius potentiæ, beneficentiæ, aut alterius virtutis admiratio. Sic Pergameni Diuum Augustum, superato Sexto Pompeio, templis arisque consecratis in deorum suorum numerum cooptarunt. Nec minor Hispanorum vanitas fuit erga Tiberium, Anicij erga Neronem. Lactantius lib. 1. c. 15. Tacitus Annal. 4. Idem li. 4. & lib. 15.

Beneficiorũ memoria. De beneficentiâ verò sic M. Tullius: Suscepit hoc vita hominum, consuetudoque communis, vt beneficiis excellentes viros in cælum famâ ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Æsculapius, hinc Cic. lib. 2. de Naturâ deor.

hinc Liber etiam diuinitate donati ſunt. Non minùs impiè quàm impudenter tractat hoc argumentum Plinius, cùm ait: Deus eſt mortali, iuuare mortalem: hæc ad æternam gloriam patet via: hac nunc cæleſti paſſu cum liberis ſuis vadit maximus omnis æui rector Veſpaſianus Auguſtus, feſſis rebus ſubueniens. Hic mos eſt vetuſtiſſimus referendi benè meritis gratiam, vt tales Numinibus adſcribantur.

Plin. lib. 2. cap. 7.

Sed multò turpiùs circa æternum illud Numen eiuſque prouidentiam hallucinati ſunt, quos propria vitia in fraudem erroreſque fœdiſſimos impulerunt. Accipite quantum dementiæ pariat alumna diuitiarum ſuperbia. *Diuitias*, inquit Sapiens, *ne dederis mihi: tribue tantùm victui meo neceſſaria: ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis eſt Dominus?* Nec impietate cedit altera diuitiarum alumna ventris ingluuies, de quâ Propheta Regius, *Prodiit*, inquit, *quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis. Poſuerunt in cælum os ſuum, & lingua eorum tranſiuit in terrâ. Et dixerunt: Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?* Quid ita verò? Quia non alium Deum, quàm ventrem agnoſcunt, neque aliam prouidentiam quàm culinariam. *Quorum finis interitus*, ait Apoſtolus, *quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum*. Et Tertullianus: Quibus deus venter eſt, & pulmo templum, aqualiculus altare, Sacerdos coquus. Quorum tota charitas in cacabis feruet, tota fides in culinâ calet, tota ſpes in ferculis iacet. Sed illa inprimis abominanda ſunt, inſomnia dicam an intemperiæ, cùm, vt ait D. Hilarius, aduerſus publici pudoris neceſſitatem voluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare: & ne publici aſſenſus iudicio ſtultitiæ arguatur, ſi verbis animi ſui ſenſa de-

Affectus erga peccata.

Prou. 30, 8.

Pſal. 72, 7.

Philipp. 3, 19.

Tertullian. contra Pſychicos.

Hilar. in Pſal. 52.

Psal. 52. prompſerit, *dicit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Quæ verò tantæ impietatis causâ? Non alia certè, ſecundùm Ibidem. Hilarium, quàm quæ à Prophetâ ſubiungitur: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis.* Vix enim contingit in tantam impietatis abyſſum quemquam præcipitem ferri, niſi priùs omnibus promiſcuè flagitiis animam proſtituerit: neque tanta cæcitas in hominem cadit, imò ne à Deo quidem infligitur vt extremum ſupplicium, niſi priùs inſtar abominandi cuiuſdam cadaueris in peccatis computruerit. Veriſſimè Proſper ad capitula 11. Gallorum. enim pronuntiat D. Proſper: Cùm aliquos à Deo aut traditos deſideriis ſuis, aut obduratos legimus, aut excæcatos, magis peccatis ſuis hoc ipſos meruiſſe profitemur: quia talia eorum crimina præceſſerunt, quæ eis etiam ſupplicium verterent in reatum. Sed quæret aliquis, Quod tantæ peſti par eſſe poterit antidotum? aut quænam animis tam deſperatis ac depoſitis adhiberi poterit medicina? Non multa congeram alexi-*Timor Dei hæc ſomnia diſcutit.* pharmaca. Breuiſſimum hunc aphoriſmum præſcribit Eccleſiaſtes: *Tu verò Deum time.* Si quis enim infinitam Dei potentiam, eiuſque velut ſpecimen quoddam, hoc vniuerſum (opus tanto artifice digniſſimum) ſibi propoſuerit, facilè agnoſcet, nec fas eſſe, nec omnino decere miſeros homunciones ex argillâ de tantâ Maieſtate, aut eius prouidentiâ, quâ hoc vniuerſum gubernat, otiosè arbitrari. Deinde ſi quis expenderit, quàm ſeuerè, ne dicam crudeliter animaduertant Reges ac Principes in eos, qui læſæ Maieſtatis conuicti ſunt, nullo negotio iudicabit, quantæ temeritatis ſit ac dementiæ, infinitam illam Maieſtatem blaſphemiis ac maledictis laceſſere, prouidentiam criminari, Numen denique ipſum tamquam Solem è mundo tolle-

tollere. Quæ tormenta ſatis acerba ſunt futura ad excarnificandum impudens illud os? Quæ fulmina ſatis efficacia ad abolendam hanc ſacrilegam impietatem? Quæ demum æternitas ſatis longa ad iniuriam infinito Numini illatam ſuppliciorum diuturnitate compenſandam? Memini ante annos non ita multos fuiſſe in Galliis celeberrimum Iuriſconſultum, ſed nullius fidei aut religionis, planeque atheum, apud quem cùm nulla Theologorum axiomata, nulla rationum momenta valuiſſent, vt ſupremum aliquod in orbe Numen eſſe fateretur; tandem hoc timoris remedio, & eximij cuiuſdam Theologi ratiocinatione ſanatus eſt, cùm diceret: Næ tu, qui Iure conſultiſſimus haberis, in re ſummâ, à quâ pendet æternitas, parum prudenter tibi tuiſque rationibus conſulis, qui in Deum, à cuius ſupremo tribunali nulla dabitur appellatio, tam iniurius ac blaſphemus es. Quin potiùs Deum piè ac ſubmiſsè veneraris? Si enim nullum in orbe Numen fuerit (vt ſtultè tibi perſuades) certè nihil tibi hæc pietas nocebit: ſin autem (quod ratio doctis, euidentia barbaris, imò feris ipſis natura perſuadet) Deus aliquis in hoc vniuerſo principatum tenet, quis te tantæ Maieſtatis reum ineuitabili eius potentiæ æterniſque cruciatibus ſubducet? Hæc ratio tanto terrore atque horrore miſeri illius animum perculit, vt ab hoc Dei timore (ſeruili quidem, ac naturali potiùs quàm diuino) ſanioris fidei vitæque ſanctioris curſum ſit auſpicatus. Nos qui ſanctioribus inſtitutis ad omnem pietatem ac religionem ſumus conformati, ne hoc quidem timoris alexipharmacum à nobis alienum exiſtimemus. Impoſſibile eſt enim profanas illas atque impias opiniones eius animum occupare,

pare, quem diuinorum iudiciorum terror inuaſerit. Sed iam tandem grauiſſimis hiſce curis defuncti, ad minores vanitatum ſpecies Eccleſiaſten ſequamur.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouinciâ, non mireris ſuper hoc negotio: quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij, & inſuper vniuerſæ terræ rex imperat ſeruienti.

METRICA PARAPHRASIS.

QVID *ſtupes, vulgum quoties ſuperbis*
Turba Magnatum pedibus iacentem
Proterit? Cur ſic miſer ingemiſcis
(Ceu fatiſcenti Deus orbe habenas
Abdicans alto iaceat ſopore
Merſus) inſani quoties Gradiui
Proterit miles Themidis bilancem?
Aut vbi Aſtreæ rutilante velo
Lumen obnubit, manibusque numos
Plutus infercit; meritisque diſpar
Iuſtus iniuſtâ vice criminoſi
Crimen exſoluit? Cohibe querelas:
Neu, precor, mentem ſubeat labantis
Machinæ ſorti moderanda tradi
Fræna. Prorepet Nemeſis flagelli

Laneos

Laneos passus grauitate pensans;
Quodque patratum est tabulâ minori,
Ostracon maius scelus expiabit.
Est tribunali grauius tribunal:
Fascibus fasces dominantur; vrnam
Vrna condemnat, tabulæ tabellas.
Quis furor noxis petulantis vrnæ, &
Pauperum luctu temerare leges?
O quibus dextras acuunt secures
ImperI, vel quos superûm Monarcha
Arbitros legit necis atque vitæ,
Stringite adductis furias habenis:
Quidquid à vobis minor expauescit,
Maior hoc vobis Dominus minatur.
Omne sub regno grauiore regnum est.
Sed fac humanum sileat tribunal;
Restat immensi moderator orbis,
Cuius excelsum diadema adorat
Quæ renascentem videt ora Phœbum,
Quæque reclinem gremio Amphitrites,
Quæque ferueścit Libycis arenis,
Quæque sub plaustro glaciatur Vrsæ.
Hic per insignes gradiens, & imos,
Et minas Regum super, ac popellum
Stirpe turmali genitum, potentem
Dexteram extendens, dominosque fasces,
Si tribunalis vitio gementum
Aure libarit facili querelas;
Væ quibus nigri ac niuei potestas
Calculi, aut sceptri metuenda iura.
Magna Magnates quatiet procella:
Et potens fulmen feriet potentes

Cùm faces æther trifidas coruſcat,
Nubium exæquans laribus comarum
Verticem intonſum cineratur ilex,
At latent vallis gremio myricæ
Quaſſa Maßyli fremitu leonis
Silua dum nutat, ſitiens cruoris
Tygridum rictus iugulo minatur;
Vnguium ludunt capreæ ſub ictu.
Sic Deus nutu quatiens Olympum,
Et pari pulſans inopum tabernas
Dexterâ, ac torui ſolium tyranni,
Pauperes noxæ eximios fouebit,
Vt ſolent pullos volucres ſub alis.
Maior in magnos ruet ira cæli, &
Fortiùs fortes cruciabit orcus.

PROSA EXEGESIS.

VNICVS hîc reſtat & obſtat ſcrupulus, quò minùs homo ſe totum Deo ſubmittat, & æternis eius prouidentiæ rationibus acquieſcat, quem alibi etiam eximere conati ſumus, manifeſta ſcilicet pauperum oppreſſio, iuriſque ac iuſtitiæ per vim & calumniam Deo diſſimulante ſubuerſio. Quis enim non animo percellatur, penituſque concidat, qui conſcio ac teſte Deo hæc per orbem axiomata inualeſcere, crebroque ſermone vſurpari cōſideret, In ſummâ felicitate id æquius eſſe quod eſt validius. Fortitudinē cuiuſque, legem eſſe iuſtitię; quod enim infirmū eſt, inutile cenſeri. Item illa:

Politicorū iniqua axiomata. Tacit. li. 15. Sap. 2, 11.

Quod ciuibus tenere te inuitis ſcias,
Strictus tuetur enſis.—— Itemque illud:
——Proſperum ac felix ſcelus
Virtus vocatur.——

Sen. Herc. furente. Ibidem.

Qui

Qui gladio præualet, is optimè de finibus disputat. Quidquid valdè vtile est, id fit honestum, etiamsi anteà non videretur. Denique illud Taciti: Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, Regiæ laudis est.

Plutarch. in Apophth. Cicero 3. Offic. Tacitus lib. 15. Annal.

Facta verò non minùs iniqua, magis etiam atrocia in iudiciis Deo inspectante perpetrantur. *Nónne diuites per potentiam opprimunt vos*, ait Apostolus Iacobus, *& ipsi trahunt vos ad iudicia*, id est, ad occulta latrocinia, in quibus legum pallio prætexta grassatur iniquitas? Neque de fortunis agitur hîc tantùm, sed etiam de vitâ & sanguine. Inhiabat olim Achab hereditati Naboth. Quis modus nefariæ cupiditatis explendæ? Infamis Iesabel iudicium instruit, iudices eligit qui Regię cupiditati seruiant, falsos testes subornat. Quid multa? Vir innocentissimus & vitâ simul & auitâ possessione deturbatur. Et huic quidem Regia cupiditas exitio fuit; alios verò calumniatores (genus hominum publico exitio repertum, nec vmquam satis coërcitum) subuerterunt. Sic olim sub Claudio Principe, suspicionum rumusculos vndiq; captante, cùm ex litigatoribus quidam in parté seducto inter salutandum affirmasset, vidisse se per quietem occidi eum à quodam, ac deinde, quasi percussorem agnosceret libellum tradentem, aduersarium suum demonstrasset, confestim is pro deprehenso ad pœnam raptus est. Pari modo oppressum, ait Suetonius Appium Silanum, quem cùm Messalina & Narcissus conspirassent perdere, diuisis partibus, alter ante lucem similis attonito patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam; altera in admirationem formata, sibi quoque eamdem speciem aliquot iam noctibus obuersari retulit. Nec multò pòst ex composito irrumpere Appius nuntiatus, cui

Iacobi 2. *Iniqua iudicia per calumniã* 3. Regum 21, 9. Tacitus. Sueton. in Claudio.

pridie, ad id temporis vt adesset, præceptum erat. Itaque miser inauditus, & quasi somnij fidem planè repræsentaret, damnatus accersi statim & mori iussus est. Nec dubitauit postero die Claudius ordinem rei gestæ perferre ad Senatum, ac liberto gratias agere, quòd pro salute suâ etiam dormiens excubaret. En miseros per calumniam oppressos.

Violenta iudicia.

Vultis etiam *violenta iudicia*? (nam hæc vtraque diuinæ prouidentiæ rationibus caliginem offundere, censet Ecclesiastes.) Infame est in hoc genere Cn. Pisonis iudicium: qui cùm duci iussisset militem, qui ex commeatu sine commilitone redierat, quasi eum interfecisset, extra vallum ductus ceruicem gladio subiecit: cùm ecce subitò apparuit ille commilito qui occisus videbatur. Tunc Centurio supplicio præpositus gladium condi iubet, damnatumque ad Pisonem magno castrorum gaudio reducit. Conscendit tribunal furens Piso, & vtrumque duci iubet, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius? quia vnius innocentia in lucem prodierat, duo plectebantur innocentes. Nec satis. Piso adiecit & tertium. Nam & ipsum Centurioné qui damnatum reduxerat, duci iussit, & causas inuenit furor. Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, Imperatori non paruisti. Ita solers iniquitas tria crimina commenta est, quia nullum inuenerat.

Seneca lib. 1. de Irâ, c. 16.

Recentiora iniquorum iudiciorum exempla.

Quid ego huc antiqua Christianorum supplicia congeram, qui vel inauditi exquisitissimis tormentis excruciati sunt, vel hoc solo crimine damnati, quòd sacrilegi esse noluissent? Quid in Belgio nostro Hesselios Vischiosque commemorem, quorum veneranda canities

Haræus to. 3. Annal. Belg. anno 1578.

&

& promiſſa barba in loco ſupplicij detonſa, & per ludibrium affixa pileo, ſanguinariam iudicum iſtorum indolem in propatulo conſtituit? Quid in Angliâ vicinâ Moros, Fiſcheros, Campianos? O quæ lumina tum Reipublicæ tum Religionis iniquitas illa iudiciorum exſtinxit! Et illi quidem pro iuſtitiâ ac fide vitam prodegerunt: ceterùm in hanc vſque diem iniquitas illa iudiciorum iuſtitiam peſſumdat, innocentiæ crudelitas inſultat. O quàm triſtis eſt hæc, iudiciorum dicam an tragœdiarum, recordatio piis omnibus, qui in Deo res omnes ſuas ac ſpem beatitatis collocarunt?

Inferiorum iudicũ ſententia à ſuperioribus reformantur.

Non vſque eò tamen pertingit hæc mundi caligo, rerumque perturbatio, vt lucem omnem ac ſolatium excludat. Tametſi enim omnia ſurſum deorſum agi videantur, nihilque penſi haberi quæ præmia aut ſupplicia iudiciis decernantur; tamen *non mireris ſuper hoc negotio*, ait Sapiens, *quia excelſo excelſior eſt alius: & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij: & inſuper vniuerſæ terræ Rex imperat ſeruienti.* quaſi dicat: Non idcircò Deus huius vniuerſi clauum deſerüiſſe exiſtimandus eſt, quia calumnia ſupplantat innocentiam, *Ius eſt in armis, opprimit leges timor*, iudicia potentiorum violentiæ ſuccumbunt, aut eorumdem cupiditatibus ſuffragantur. Hoc enim adhuc reſtat ſolatij, vt ſiquid ab inferiori iudice peccatum eſt, in ſuperiori aliquo tribunali aut innocentiæ patrocinium, aut pœna peccantium, aut iuris vindicatio concedatur. Sin autem ne hæc quidem obtineri ſubinde poſſunt, non deerit olim ſuis partibus ſupremus omnium iudex Deus, qui omnibus ex æquo velut ſeruis & obnoxiis imperat, & pro cuiuſque meritis aut præmia aut ſupplicia decernit.

Seneca Herc. furente.

Neque verò tam malè agitur cum rebus humanis,

Iniqui iudices grauiter puniti.

Herodotus lib 5. c. 25.

Lipsius Exempl. Polit. li. 2. c. 9.

vt numquam omnino calumniandi libido, aut iudiciorum iniquitas superioris alicuius Principis auctoritate coërceatur. Quo in genere singulare est illud Cambysis apud Herodotum, qui Sisamni adulterati iudicij reo pellem detraxit, eamque tribunali instrauit, vt filius, quem in eodem tribunali patri iudicem subrogauerat, paterno supplicio monitus, æquitatis esset ac iuris obseruantior. Nec minùs seuerè nefariam iniqui iudicis cupiditatem proauorum nostrorum memoriâ vltus est Carolus Audax Burgundiæ Dux, ac Belgicæ nostræ Princeps. Erat is iudex oppidi cuiusdam in Zelandiâ Pręfectus, ac Principi in paucis charus: qui cùm in amorem feminæ cuiusdam elegantis formæ animique melioris exarsisset, frustraque illam de nefario concubitu frequenter interpellasset, tandem votorum desperatione ad facinus se conuertit. Maritum feminæ proditionis insimulat: & quasi capitis reum carcere custodit, vt hoc metu obnoxiam sibi reddat mulierem. Illa, vt erat viri amantissima, modò ad carcerem, modò ad Præfectum discursare, & ad infimas preces se submittere. Præfectus contrà non maritum tantùm, sed & se in eius esse potestate, si vel semel voti compotem faciat. Illa hinc mariti impellente desiderio, inde pudore reuocante fluctuare, pallere, rubere, animoque magis quàm corpore constare. Quod vt vidit Præfectus, vim adhibendam ratus, in lectum impellit, & fructum fruitur, futurum mox vtrique peracerbum. Addit etiam barbarum facinus, maritum falsis criminibus circumuentum in carcere plecti iubet, ligneæque cistæ cadauer imponi. Venit mulier vt ex pacto maritum recipiat: sed tantæ perfidiæ spectaculo perculsa, penè exanimis super mariti cadauer prosternitur; tandemque

que post lamenta animum atque iram colligens, de sententiâ amicorum ad Principem proficiscitur. Obstupuit ad tantum flagitium Princeps, Præfectoque euocato seriem accusationis exponit. Ille pallere, trepidare, tergiuersari, tandemque conuictus ad Principis genua se coniicere, optans illicitam libidinem matrimonio expiare. Tum Princeps quasi mitior factus quærit ex muliere, placeátne maritum hunc habere. Illa circumspicit amicos, illisque hortantibus tandem dat manum. Tum Princeps: Tu noue marite, hoc iam nunc largire, vt si prior sine liberis obieris, hæc heres omnium bonorum tuorum sit. Libens concedit, testes audiunt, tabellarius confirmat. His peractis, Carolus ad feminam, Dic sodes, animo tuo iam factum satis? Satis, inquit mulier. At nondum meo, ille subiicit. & ablegatâ muliere iubet Præfectum in illum ipsum carcerem duci in quo maritus occubuerat, & pariter cæsum in arcam ligneam siue capulum deponi: tum mulierem ignaram eò mittit, quæ inopinato iterùm casu consternata, duobus maritis eodem ferè tempore, eodem certè supplicio amissis, mox in morbum incidit, & fato obiit; hoc solum alteris nuptiis lucrata, vt liberos ex priore coniugio nouâ hereditate diuites relinqueret. O præclarum iustitiæ vindicem, planeque dignum, qui inferiorum iudicum acta recognosceret, ac iudiciorum integritatem familiaris sui sanguine sanciret!

At, inquies, quid si supremus ipse Princeps conculcatis legibus iudicia subuertat, & per vim, furorem, aut cupiditatem innocentes opprimat? Tunc illud saltem in hac rerum perturbatione restat perfugium, vt Deo supremo Iudici per lacrymas & suspiria causam

Deus iniquos iudices tandem castigat.

com-

commendent, quæ non raró prolixæ orationis & commendationis instar obtinent. *Nónne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxillâ enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis.* qui quantoperè violentiâ illâ & iniquitate iudiciorum offendatur, præsenti sæpè vindictâ etiam apud Ethnicos testatus est. Illud inter cetera non paucis obseruatum est, cùm Xerxes exercitum cogeret, & Pythius quidam quinque filiorum pater, vnius vacationem ab illo peteret, permisit eligere quem vellet: deinde quem elegerat in partes duas distractum ab vtroque viæ latere posuit, & hac victimâ lustrauit exercitum. Sed quantopere crudelitas hæc Deo displicuerit, exitus declarauit. Victus & longè lateque fusus, ac stratam vbique ruinam suam cernens, inter suorum cadauera reuersus est. O dignum tam nefariâ lustratione supplicium! Plura generis eiusdem in medium proferre possem, quibus Deus se rebus humanis inuigilare, ac iudiciorum trutinam ad examinis æquilibrium reducere profitetur: sed quia æternitatem spectanti exiguum est & leue præsentis temporis dispendium; ad postuma ferè supplicia & vltimum comitiorum ac rationum diem, quidquid hîc summi, medij, infimi iudices peccarunt, reseruat. Maneat igitur, Deum viuere, ac rebus humanis interesse, quidquid aut Ethnici aut Politici contra diuinam eius prouidentiam somnient. Nunc ad aliud vanitatis genus, idololatriæ maximè affine, cum Ecclesiaste descendamus.

Eccli. 35, 18.

Seneca l. 3. de Irâ, capite 17.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Auarus non implebitur pecuniâ: [a] & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas.

10. Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quòd cernit diuitias oculis suis?

[a] *Hebræa sic sonant*: & qui amat copiam seu multitudinem, est sine fructu.

METRICA PARAPHRASIS.

SI quidquid auri fulua Pactoli vada
Flauoque manans alueo voluit Tagus,
Diues capaci ventris exhaustum sinu
Venisque condat; non minor tamen sitis
Fauces auari cruciet. Vt bibat bibit
Malè sanus hydrops: nulla distentæ cuti
Sat plena amystis; nec tamen tacitam luem
Datur fateri, aut nosse quo pereat malo:
Sed vt Amphitrite nescia vndanti sinu
Fœnus receptat amnium, hinc Istrum bibens
Rapidumque Gangen, inde septeno impete
Nilum influentem, par tamen semper meat
Sibique similis; sic per ingestas opes
Numquam cupido statuit optatis modum.
Fortuna pleno copiæ cornu influat;
Mensura voti copiæ cornu hauriet,
Rictumque porrò ducet in fœnus nouum.
Quis inde fructus diuites nimiis beat
Egentiores opibus? Infelix amor

Oo *Fului*

Fului metalli quotquot inhiantes capit,
Seruire herili cogit indecores iugo.
Non poßidet, sed possidetur, sordidum
Quicumque fuluo pectus immersit luto.
Et esse in orbe vanius quidquam potest?
I nunc metalla, virginis terræ fibras,
Pretiosa damna congere, & gazas Midæ,
Siculasque messes: adde quas cupidus opes
Prægnante ruris area verrit Lybis,
Aut quas profundo submouet Tethys sinu:
Operosiores nempe diuitias vorant
Operæ frequentes. Multa famulorum manus,
Multa abligurit liminis tritor cliens:
Multa peregrini nauta sulcator freti.
Nec minùs agrestes vernulæ, & consors tori,
Et liberorum, victimæ luxus, greges.
Quid ille verò, cuius immensas opes
Arcæ flagellant, cuius illusæ trabes
Laquearque certat facibus ardentis poli.
Numquam repleti ventris, & numquam satur
Inhiat futuris; vnicam vitæ æstimans
Beatitatem, fertilis glebæ solum,
Gregesque opimos cernere, & fœtâ horrea
Distenta messe, & orbe ab occiduo rates,
Aurique fuluâ luce geminatum diem.
O si hunc beatum vota Mæonij Ducis
Cumulent! vt auri, quidquid attigerit manus,
Ducat nitorem! Gaudeat tactu aureos
Surgere penates, auream messem, aureos
Ridere montes: donec impleto aureæ
Amœnitatis, at requirenti cibos
Rigeant metallo structæ in opprobrium dapes,

Ful-

Fuluamque vinctus coëat in glaciem latex.
Vt stulta damnans vota palinodus canat:
Salue supellex tuta pauperies mihi,
Alios dolosâ compede illaqueent opes.

PROSA EXEGESIS.

POST Atheorum & Politicorum deliramenta firmis rationibus explosa, proximam his vanitatem subiicit, auaritiæ (quam idolorum cultum vocat Apostolus) variisque eam documentis explicat. Ac inprimis inexplebilem eius voraginem in crimen vocat, cui nullus vmquam hiatus terræ par fuit, quamuis integras nonnumquam vrbes deglutiuerit: siquidem auari cupiditas ne regnis quidem ac prouinciis impletur. Nec Charybdis vmquam tam vorax fuit, crebris licet naufragiis infamis. Quid dico Charybdin? Oceanus profectò cum hoc barathro in contentionem voracitatis venire nullâ ratione potest. Tametsi enim tot amnium fluminumque accessionibus non intumescat, sed nouis semper aquarum lucris inhiet; seruat tamen, ait S. Basilius, præscriptos sibi ab origine terminos: at auarus nullum cupiditati suæ terminum præfigit, imò ne totius quidem orbis limitibus eam circumscribit; siquidem

Auaritia inexplebilis.

Basil. Homiliâ in Auaros.

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.

Iuuenal. Sat. 10.

Inexplebilem hunc esse morbum, atque ænigmati similem, ait Isidorus Pelusiota. Nam in febribus quidem ardor aquis medicis temperatur, potu sitis extinguitur: acquirendi desiderium nullo vmquam diuitiarum incremento sistitur. Congeratur in te, inquit Seneca, quidquid multi locupletes possederunt; vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro

Isidor. Pelusiot. li. 3. Epist. 412.

Seneca Epist. 16.

tegat, purpurâ vestiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas; vt non tantùm habere tibi liceat, sed etiam calcare diuitias: accedant statuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit; maiora cupere ab his disces.

Cur tam insatiabilis auaritia. Seneca ibid.

Sed vnde hæc morum contagio? vnde hæc tam illimitata cupiditas? Rationem subiicit idem Seneca, quia scilicet non impulsu naturæ, sed cæco opinionis errore ducimur. Si ad naturam viues, inquit Epicurus, numquam eris pauper; si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Naturalia desideria finita sunt; ex falsâ opinione nascentia vbi desinant non habent. nullus enim terminus falso est. Viâ eunti, aliquid extremum est, error immensus est. Deinde quemadmodum nullus humor sufficit ad satiandum eum cuius bibendi desiderium non ex humoris defectu, sed ex æstu ardentium viscerum oritur (non enim sitis illa, sed morbus est) sic in omni desiderio, quod non ex inopiâ, sed ex vitio nascitur, quidquid illi congesseris, non finis cupiditatis est, sed gradus. Poterant M. Crasso homini priuato bis millies HS. siue quinque auri milliones, opes satis amplæ videri: sed ille, vt se pauperem probaret, dixit, neminem sibi diuitem videri, nisi suis fructibus exercitum, id est sex legiones, & magna equitum peditumque auxilia sustentare possit. Meritò igitur insatiabilis eius cupiditas, dum paulò pòst Consul Parthico inhiat auro, vndecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Nam caput eius recisum, ad Regem reportatum, ludibrio fuit: dum aurum liquefactum in rictum oris eius infusum est, vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum & exsangue corpus auro vesceretur.

Plin. li. 33. c. 10.

Cic. Parad.

Florus li. 3. c. 11.

Quod

Quod huic auaro post mortem contigit, idem Midæ regi, dum viueret, accidisse fabulantur, vt nimirum auro pro dapibus in ôs ingesto, fame perierit. Cùm enim stultissimi sui voti compos esset effectus, Munus, inquit Fulgentius, in vltionem conuersum est, cœpitque sui voti effectu torqueri. Erat enim necessitas aurea, locuplesque penuria. nam & cibus & potus auri materia (vtor eius verbo) marmorabat. Inde Mida, inquit, quasi μηδὲν ἰδὼν, nihil sciens. Auarus enim vsque adeò stultus est, vt ne sibi quidem ipsi prodesse norit.

Fulgentius lib. 1. Mytholog.

Rectè igitur subiecit Ecclesiastes: *Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.* Quis enim potest esse diuitiarum fructus, si numquam inuenitur, quæ semper quęritur, satietas? Adde quòd is, qui inordinato affectu diuitias complectitur, pro iis semper timet: nemo autem sollicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid studet: dumque de incremento cogitat, oblitus est vsûs: rationes accipit, forum conterit, kalendarium versat, fit ex domino procurator. Lucianus auarum perinde facere ait, ac si quis ingenuam liberorum procreandorum causâ ducat, nec ipse contingat florentem ætate decoramque virginem, nec alium sinat adspicere, sed inclusam, orbam, sterilemque in perpetuâ virginitate contineat, idque se nimio amore facere profiteatur, quem etiam exhausto corpore, oculis refugis, vultus pallore testetur. Mythologi auaros draconi illi comparant, qui dies noctesque peruigil aurea Hesperidum mala custodiebat, nullo suo fructu. Talis profectò fuit aulæ suæ custos Plautinus Euclio, cuius prodigiosas sordes ita Comicus exaggerat:

Auaro nullus diuitiarum fructus.

Seneca Epist. 4.

Lucian. in Timone.

Plautus in Aululariâ.

Pumex non æquè aridus est, atque hic senex:
Quia diuûm atque hominum clamat quotidie fidem,

Suam rem periisse, seque eradicarier,
De suo tigillo fumus si quà exit foras.
Quin cùm it dormitum, follem obstringit ob gulam,
Nequid animæ fortè amittat dormiens.
Aquam Hercle plorat, cùm lauat, profundere,
Famem Hercle vtendam, si roges, numquam dabit.

Anthologię lib. 1.

Variæ auarorum sordes.

Sed hæc ad plausum potiùs quàm ex vero dicta sunto. Illud certè apud Græcos à variis affirmatur, extitisse Critonem quemdam adeò sordidum, vt stomacho laborans non pulegio, sed olfactu denarij morbum leuare sit conatus, ne fortè Medicis eum aut pharmacopolis dare cogeretur. Hermocratem etiam ferunt ex morbo decumbentem subduxisse rationes, quantum sibi in morbum ac Medicos esset erogandum, si conualesceret. cumque nimius illi sumptus videretur,

Stobæus Serm. 10.

Nunc mihi mors votum, dixit, & obriguit.

Quid autem illo dementius, cùm idem ille, ne quis alius saltem ex opibus suis fructum colligeret, seipsum testamento scripsit heredem. Sed omnium maximum auaritiæ prodigium extitisse scribitur Dinarchus Phidon, qui cùm sibi laqueo vitam esset erepturus, quia sex chalcos funis constare dicebatur, abstinuit, & aliud vilius mortis genus quæsiuit; tandemque moriturus lacrymatus est, non quòd moreretur, sed quòd minis quinque sarcophagus emendus esset. O nimis ex vero pronuntiatum, *Qui amat diuitias, fructum non capiet ex illis. Et hoc ergo vanitas.*

Idem ibid.

Copia diuitiarum fructum excludit.

Sed sensum nonnihil diuersum reddit Hebræa lectio, quæ sic habet: *Qui amat multitudinem*, seu *copiam, est sine fructu.* vt non tam diuitiæ, quàm earum copia seu multitudo fructum omnem excludat: quemadmodum in segetibus non raro videmus vbertatem nimiâ luxu-

luxurie ſuffocari, aut quemadmodum olim Tarpeia Capitolij cuſtos, poſtquam auro patriam vendidiſſet, congeſtis in ſinum eius Sabinorum torquibus & armillis, nimio auri pondere exanimata eſt. Ita profectò ſe res habet in immodicis opibus. Quid enim iucundum eſſe poteſt ſub tantâ negotiorum mole fatiſcentibus? aut quis vitæ fructus inter tot curas, vigilias, metus, ſuſpiria, dolores?

Plutarch. in Parallelis.

Aliam etiam cauſam aſſignat Eccleſiaſtes, quare diuitiarum copia minùs ad beatitatem conducat. *Vbi multæ ſunt opes*, inquit, *multi & qui comedunt eas.* Quantum ſeruorum & colonorum numerum olim exiſtimamus fuiſſe Romanis iſtis, qui ſub ſingulis villicis latiores habebant fines, quàm quos Conſules ſortiebantur? qui latifundiis maria cingebant? quorum villici vltra Hadrianum, & Ionium & Ægæum regnabant? qui inſulas, Ducum domicilia magnorum, inter viliſſima numerabant? Vnum è mediâ plebe producam C. Cæcilium Claudium Iſidorum, qui teſtamento ſuo edixit, quamuis multa bello ciuili perdidiſſet, relinquere ſe tamen ſeruorum quatuor millia centum & ſedecim, iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia, in numerato HS. ſexcenties, id eſt decies quinies centena millia Philippicorum. Quid Beliſarius ille ſub Iuſtiniano magnus? nónne duodecim millia puerorum habuiſſe propria narratur? Quid quòd Athenæus affirmatè ſcribit, Romanorum quoſdam ad decem aut viginti millia ſeruorum habuiſſe, nec vt quæſtum facerent ex eis, ſed vt aſſeclas modò haberent? Quid tandem videtur? An non hæc velut locuſtarum quædam agmina, etiam Regiis opibus depaſcendis ſuffectura? Meritò igitur excla-

Multas opes multi deuorant.

Plin. li. 33. c. 10.

Lipſ. lib. 2. de Magnitud. Rom. cap. 15.

Athenæus lib. 6.

Seneca lib. 7. de Benefic. c. 10.

exclamat Seneca: O miseros! Si quos delectat sui patrimonij liber magnus, & vasta spatia terrarum colenda per vinctos, & immensi greges pecorum per Prouincias ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus maior, & ædificia priuata magnarum vrbium laxitatem vincentia. *Quid enim prodest possessori*, ait Ecclesiastes, *nisi quòd cernit diuitias oculis suis?* O quàm exigua tot curarum ac sollicitudinum merces, videre quotidiana cupiditatum irritamenta, & in eorum adspectu contabescere! Nónne extrema dementia est, ita diuitiarum splendore fascinari, vt iucundior sit auri quàm Solis adspectus? Quid enim pulchrum habet aut magnificum (si mutuatum ab arte splendorem detraxeris) lutea illa massa ab ipsis inferorum confiniis eruta? Certè multò tolerabilior est puerorum stultitia, qui splendidas è littore conchas, & lapillos pulchris coloribus variegatos in pretio habent. Vis scire, inquit Seneca, quàm falsus oculos tuos decipiat fulgor? Nihil est istis, quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius. quidni? quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil illis dum fiunt, & à fæce suâ separantur, informius. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quàm corpora; & in possessore eorum, quàm in artifice, plus est sordium. Sed hoc fucato splendore prætermisso, videamus potiùs, quàm exiguum momentum in diuitiis positum sit ad veram quietem animique tranquillitatem.

Exiguus fructus videre diuitias.

Seneca Epist. 95.

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. II. Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multùm comedat: ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.

METRICA PARAPHRASIS.

QVID vago terras domibus negatas
Mortales obeunt pede?
Aut per horrentes animi quietem
Rimantur tenebris ſpecus?
Non latet furuis Peruës cauernis
Auro immerſa beatitas.
Non procelloſæ fugiente pennâ
Calpes littora tranſuolat:
Non Hydaſpeis legitur fluentis,
Non Tarteſſiacis vadis:
Non colit circum laqueata curis
Auro illuſa palatia:
Non maris cœnat vomitum, manuq́ue
Structas artifici dapes.
Viuitur paruo meliùs, ſub arcto
Preßi culmine ceſpitis.
Dulcius limen tuguri ſalutat
Permulcens animum quies.
Non enim Plutus miſeros tumultus
Celſis ſubmouet atriis:
Nec dapes crudas Bromiúſve curas
Dulci nectare condiunt:

Nec fides mœstos citharæ loquacis
Dites carmine sopiunt.
O! quis exploret locupletis imo
Motus pectore concitos?
Mitiùs raucos Maleæ recurrens
Æstus vnda reciprocat.
Exstruat pictos Phrygio paratu
Et plumâ volucri toros;
Diues in plumâ vigil increpabit
Stratum cespite durius.
Adde suggestus operosiores
Gemmarum pretio graues:
Cura fortunæ spolio superbis
Stratis peruigil incubat.
Quid miser luxu licitare somnum,
Quem gratis tribuit Deus?
Rore lethæo meliùs coloni
Spargit tempora pauperis,
Quem refert tectis opere expeditum
Deuexa in senium dies.
Lecta non illi stomachum Lucrino
Tendunt ostrea gurgite:
Sed nec insulso vomitu saburram
Ventris nausea conciet.
Non bibit gemmâ laticem Lyæum:
Sed nec toxica combibit.
Fessus agresti sua membra strato, aut
Ripis explicat herbidis,
Qua leuis densis platani comantis
Eurus frondibus obstrepit,
Aut per obliquas Achelous vndas
Dulci murmure sibilat.

Siue

Siue latranti stomacho soporem
Crudo in cespite prouocet;
Somnus exsuccos liquido rigabit
Lethes flumine musculos.
Siue egestatis pauidas opima
Curas obruerit dape;
Sic magis firmo religata nexu
Morpheus tempora vinciet.
Si quies mentis facilesque somni
Vitant atria diuitum;
Cur catenatos animi labores
Mercer mille laboribus?

PROSA EXEGESIS.

ITA profectò se res habet. Non animi quietem ac tranquillitatem adferunt diuitiæ, sed cruciatum ac dolorem: neque labores tollunt, sed duplicant: cùm non minoris curæ sit ac sollicitudinis, quæ iam parta sunt tueri, quàm in nouas semper lucri occasiones excubare. Amplius dico cum D. Prospero: Qui diuitias habere volunt, sine labore non quærunt, sine difficultate non inueniunt, sine curâ non seruant, sine anxiâ delectatione non possident, sine dolore non perdunt. O præclara igitur opum mortalium beatitudo, inquit Boëtius, quàm cum adeptus fueris, securus esse desiisti! Nam siue in turbâ forensi, vrbiumque frequentiâ versetur auarus; cupientium ac rapientium turba circa lutulentam prædam lites concitat: siue ab hominum consuetudine seductus, ruris alicuius suburbani, siluarumque solitudinem consectetur; secum ipse, & cum seditiosis auaritiæ cogitationibus luctatur. Neque potest ibi esse sola solitudo, vbi spes ac timor, auaritia &

Diuitiæ quietem auferunt animiq; tranquillitatem.

Prosper l. 2 de Vitâ cōtemplat. c. 13.

Boët. lib. 2. de Consol. phil. pros. 5.

luxuria, ceteræque inter se cupiditates tumultuantur. Nam quid prodest totius regionis silentium, ait Seneca, si affectus fremunt?

Seneca Epist. 56.

Omnia noctis erant placidâ compôsta quiete,

ait Varro. Sed falsum est; nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. Nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quàm dies. Illa tranquillitas vera est, in quam bona mens explicatur. Adspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conticuit, & suspensum accedentium propiùs vestigium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit, audiisse se queritur; & qui interdiu hominum perfidiam, noctu vmbras habet suspectas. Quid putas esse causæ? Hanc verissimam reddit Ecclesiastes: *Saturitas diuitis non sinit eum dormire.*

Quæ verba duplicem habent sensum: alterum planum ac simplicem, vt significet, diuitem comessationibus ac voluptatibus deditum, propter crapulam stomachique cruditates, difficiles pati somnos, ac turbulenta insomnia; alterum metaphoricum, quem nunc premimus, vt saturitas diuitis idem sit quod diuitiarum abundantia. Et fauet huic sensui lectio LXX. Interpretum, quæ sic habet: Qui saturatus est ditescendo, non est dimittens eum dormire. Quomodo enim, inquit Ambrosius, potest dormire, qui sollicitam auri exercet custodiam? qui damna formidat? qui lucra cogitat? qui vsuras computat? qui hypothecas numerat. Et cap. 6. de Nabuthe, Naturæ, inquit, ipsius nescit munia, nec somni nouit vices: excitat eum cupiditas, ex-

Vide Pinedam hic.

Diuitum cura somnos turbât.

Ambrosius in Psal. 1.

agitat

agitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, ſterilitas prouentuum infecunda perturbat, ſollicitat abundantia. Anacreon quinque talentis à Polycrate tyranno donatus, cùm inſolito motu curiſque grauioribus inde torqueretur, nec iam vllam quietis partem capere poſſet, ſubſultim inter dormiendum idemtidem expergefactus, nec ſolùm de pecuniâ, ſed etiam de vitâ vel à domeſticis eripiendâ ſollicitus; cœpit de priſtinâ animi tranquillitate recuperandâ cogitare. Itaque argentum omne, poſtquam binas cum eo noctes inſomnes duxiſſet, Polycrati reſtituit: addiditque, plus ab eo ſibi negotij tantillo tempore conflatum, quàm ab eodem in omni vitâ ſolatij ſperare poſſet. Idem ſenſus fuit Sigiſmundo Cæſari, qui acceptis ex Hungariâ quadraginta millibus nummûm aureorum, cùm noctem duceret inſomnem, cogitans in quos vſus pecuniam illam expenderet, mox euocatis primariis Aulæ ſuæ Principibus, En, inquit, hoſtes illos & carnifices (nummos oſtendens) qui variis tormentis omnem mihi ſomnum eripuerunt: vos eos arripite, & inter vos diuidite, vt mihi tranquillè dormire liceat. En quàm appoſitè dictum, *Saturitas diuitis non ſinit eum dormire.*

Stobæus Serm. 91.

Aen. Sylu. li. 4. Comment. in Alphonſ.

Alter horum verborum ſenſus eſt, Diuites illos, qui ſe voluptati tradiderunt, ſtomachumque ſemper crudum deliciis infarciunt, ac vino ingurgitant, tantum abeſſe vt hoc diuitiarum fructu gaudeant, vt potiùs velut in torturâ noctes ducant inſomnes: & ſi quis interdum ſomnus obrepſerit, nunc in rupium cacumen attolli videantur, nunc in præcipitium demergi, nunc cerebri vertigine ſic in gyrum agi, quemadmodum Ixionem circumuolui fabulæ prodiderunt.

Diuitum plenus venter ſomnum excludit.

Pauperum somnus facilis.

Felix igitur paupertas, quæ clientes suos diurnis exercet laboribus, vt velut benigna mater lassos nocturnâ quiete restauret. Nihil opus illi plumis, nullâ culcitrâ velut natiuo somni gymnasio: in crudo cespite cubile sternit vel ipso somno mollius: non torum requirit ad ambitionem compositum, purpureis aureisque vestibus instratum, lectisque argenteis aut eburneis sub aureis palatiorum laquearibus impositum: nouit hominem tam benè culmo quàm auro tegi; neque tam fastuosum esse somnum, vt ad rusticorum mapalia se demittere recuset.

Horat. l. 3. Odâ 1.

——— Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, vmbrosamque ripam,
Non zephyris agitata Tempe.

Itaque diurnis operibus exercitati vernulæ quouis loco aptissimam somno culcitram inueniunt.

Labor somnum conciliat.

Chrysost. Hom. 2 ad pop. Antiochen.

Sed plus etiam innuunt Sapientis nostri verba, *Dulcis est somnus operanti, siue parum siue multum comedat.* In quibus præclarè notat D. Chrysostomus, tantam esse ad somnum captandum moderati laboris præstantiam, vt ei neque inedia neque crapula præualere possit. Duo sunt, inquit, quæ somnum impedire solent, inedia seu vacuitas, & crapula. Illa quidem corpus exsiccat, palpebrasque reddit corneas, neque conniuere permittit: hæc verò pectus opprimit, & anhelitum elidit, pluraque secum trahit incommoda. Sed tam præsens laboris est medicina, vt etiamsi alterutrum adfuerit, somnum facilè conciliet.

Voluptates pauperum faciles paratu, magisq; sincera.

Porrò idem Chrysostomus, dum hanc Ecclesiastæ sententiam pertractat, enucleatiùs præclara ex eadem elicit vitæ documenta. Primum, hoc illustri Dei prouiden-

uidentiâ factum, vt non tam auro rebusque exquisiti pretij, quàm labore ac patientiâ venales sint honestæ voluptates quæ ex cibo somnoque percipiuntur. Deinde, magis defecatas esse pauperum quàm diuitum voluptates. Denique, firmam pauperum valetudinem, diuitum luxu multò esse præstabiliorem. Et quid aliud omni æuo decantarunt, qui rectissimè inter Ethnicos philosophati sunt? Asserit insuper Chrysostomus, voluptatem in conuiuiis non ferculorum naturâ, sed conuiuantium dispositione fieri, id est necessitate & fame. Et in siti quantum saporis Propheta Regius aquæ frigidæ fuisse testatur, dum ait: *De petra, melle saturauit eos?* Psal.80,17. Contrà verò insipidam comessantium nauseam satis exprimit illa parœmia, *Anima saturata calcabit fauum.* Prou.27,7. Quid verò Seneca? nónne eodem planè modo philosophatur? Sen. Consolat. ad Helu. c.9. Corporis, inquit, exigua sunt desideria, alimentis famem ac sitim cupit exstingui. Quidquid extrà concupiscitur, vitiis non vsibus laboratur. Non est necesse omne perscrutari profundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchylia vltimi maris ab ignoto littore eruere. Dij illos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij (Romani scilicet) fines transscendit. Vltra Phasim capi volunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetiimus, aues petere. Vomunt vt edant, edunt vt vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Deinde, paucis interiectis, ostendens solidiores esse pauperum voluptates, Quantò, inquit, feliciores fuerunt maiores nostri, quorum virtus etiamnum vitia nostra sustentat, qui sibi manu suâ parabant cibum, quibus terra cubile erat? Quantò beatiùs viuebat Dictator ille, qui

Samni-

Samnitium Legatos audiuit, cùm vilissimum cibum in foco ipse manu suâ versaret, illâ quâ lauream in Capitolini Iouis gremio reposuerat?

Puriores verò ac sinceriores pauperibus quàm diuitibus esse voluptates, vel inde colligitur, quòd ij, quibus indies conquisitis per maria terrasque deliciis tam ambitiosè mensa instruitur, si quando mentem à curis seductam liberaliùs oblectant, ad agros suburbanos, ad figulina fercula, ad rusticas delicias, domique natas, se transferunt.

Horat. l. 3. Od. 29.

Plerumque gratæ diuitibus vices,
Mundæque paruo sub lare pauperum
Cœnæ, sine aulæis & ostro
Sollicitam explicuere frontem.

Sen. Consolation. ad Helu. c. 12.

Et quàm multa sunt tempora, quibus locupletes pauperibus similes fiunt, non tantùm necessitate, sed etiam voluptate? Sumunt quosdam dies, cùm iam illos diuitiarum tædium cœpit, quibus humi cœnent, & remoto auro argentoque, fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiscunt, semper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet, qui fugiunt quod voluptatis causâ imitantur! At ego te Lucili, inquit Seneca, non ad modicas cœnas duco, non ad pauperum cellas, & quidquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus sit, & panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quatriduo fer: interdum pluribus diebus: vt non lusus sit, sed experimentum. Tunc, mihi crede, exsultabis dupondio satur, & intelliges, ad saturitatem non opus esse fortunâ. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exstingueret. Et in hoc tu victu saturitatem non putas esse?

Idem Epistolâ 18.

esse? etiam voluptas est. Voluptas autem non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Sed ad auaritiæ miserias, à quibus tantisper digressi sumus, reuertamur.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub Sole: diuitiæ conseruatæ in malum domini sui.

13. [a] Pereunt enim [b] in afflictione pessimâ: generauit filium, qui in summâ egestate erit.

14. Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo.

15. Miserabilis prorsus infirmitas: quo modo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum?

16. Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumnâ atque tristitiâ.

[a] LXX. *habent:* Et peribunt

[b] *Alij*, in negotio malo, *vel* negotiatione malâ

METRICA PARAPHRASIS.

QVIS *tutus catulos lea,*
Quis partus foueat vipereos sinu,
Quando & quæ peperit perit?
Ecquis tantum animis imperitat furor,

Vt tam certa pericula
Complexu teneant exitiabili?
Eſt qui diuitis Indiæ
Terrarumque alio Sole calentium
Congeſtis opibus miſer
Ægris viſceribus pectoris incubat,
Vt quondam Scythici draco
Luci peruigiles excubias agens.
Heu fruſtrà! Æſonides freti
Deſpectis furiis vellera Colchidis,
Poſt dentes chalybum ſatos,
Haſtarum ſegetem, & caſtra virentia,
Forti diripuit manu.
Sic quod centuplices munierint ſeræ,
Sortis deſtituet fides,
Et centumgemino ſubruet impete.
Si rem blandior auxerit,
Creſcentem excipiet cura pecuniam.
Vt vis ſæua leunculi
Terrorem ingeminat dentibus auctior,
Turgeſcenſque iubis; opum
Accreſcens cumulus ſic cumulat metus.
Non ſic vipera morſibus
Maternos violat lethiferis ſinus;
Vt curæ, rabidum genus,
Morſu tabifico pectora vellicant.
Quò ſors altiùs extulit
Nixum diuitiis, hoc minùs addecet
Rebus fidere proſperis.
Sortis ludibriis nullus amœnior.
Aut quò tela regat ſcopus,
Quàm quos conſpicuos efficiunt opes?

Heu

Heu quàm vana crepundia,
Fortunæ ambiguis obuia casibus!
Dum nunc naufragæ rates
Apponunt auido diuitias mari:
Nunc fucata negotiis
Fraus centuplicibus muscipulas parat:
Nunc & flamma capacibus
Stipatas segetes inuolat horreis.
Si natum genuit parens,
Dum sors influeret gurgite prospero;
Hunc post fata miserrimum
Heredem refluæ destituet rei.
Nudus, pauper & impotens
Materni ex vteri carcere prodiit;
Sic nudus referet pedem,
Nec naulum ex opibus fabula porriget,
Nec gazæ domino breui
Angustum ad tumulum se comites dabunt.
O fatum insuperabile!
O crudele malum, nec medicabile!
Vt venit fugiet miser,
Æterno exilio sub tenebras datus.
Quid prodest igitur labor
Dispersus zephyris, damnaque noctium,
Quas nullus tenuit sopor?
Heu vitæ inferias, mœstaque tædia!
Heu mersos tenebris dies!
Non tot silua feras, Hybla parit fauos;
Non sæui arbiter Hadriæ
Tot pulsat rabidis littora fluctibus;
Quot luctus miseros premunt.
Et curæ laniant pectora diuitum.

Nec somnus vigilem domat
Ærumnam, aut tenebris longa dies premit;
Sed si quando reciditur,
Se damnis animans hydra repullulat.
Sic rosum Titij iecur,
Vt crebro pereat vulnere, non perit.

PROSA EXEGESIS.

DVPLEX auaritiæ malum his versibus persequitur Ecclesiastes, quod idem paucis hisce verbis complexus est Boëtius:

Boët.lib.3. Metro 3.

Quamuis fluente diues auri gurgite
Non expleturas cogat auarus opes;
Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumque leues non comitantur opes.

Auarus, inquit, magno suo malo diuitias conseruat: tum quòd illæ, dum custodiuntur, perpetuis curis, animique cruciatibus materiam suppeditant; tum quia dum per se diffluunt, aut infelici negotiatione dissipantur, aut denique morientem deserunt, non minùs acerbum doloris vulnus infligunt. Et hoc felicitatem vocant? Quis vmquam felicem existimauit eum, qui aspidem sinu foueret, à quâ lethale vulnus acciperet? aut viperinos fœtus, qui viscera idemtidem morsicando corroderent? Et quid aliud à tot curis nocturnisque vigiliis expectes? nónne omnem succum ac sanguinem exsugunt? nónne pectus continuè pungunt, vellicant, excruciant? O infelicem, qui dies noctesque torquetur propter vilissimas terræ fæces, & caduca fortunæ munera! Parum dixi: ô infelicem, qui nihil animo voluit præter vmbras cupiditatum, & vacua habendi simulacra! Quid enim aliud esse dicam Magi-

Diuitiæ perpetuis curis hominem affligunt.

stra-

ſtratuum diplomata? quid priuatorum ſyngraphas? quid kalendarium? quid venale tempus? quid ſanguinolentas centeſimas? quid cetera inanis auaritiæ ſomnia. Et hæc quidem non ad extinguendas, ſed ad inflammandas cupiditates, non ad animi ſolatia proficiunt, ſed tormenta: cùm nec modum votis ponat auarus, neque cupiditates ſuas ratione circumſcribat. Itaque elementa concutit, ait Ambroſius, mare ſulcat, terram effodit, cælum votis fatigat, nec ſereno gratus, nec nubilo, condemnat prouentus annuos, fetuſque terrarum arguit. Denique hoc ſunt auaro diuitiæ, inquit Chryſoſtomus, quod furenti gladius: imò longè acerbius quiddam. Nam is qui furit, ſemel adacto in pectus gladio, furore ſe liberat, & alteram plagam non accipit: cupidus verò tametſi dena vulnerum millia, ac indies grauiora ſibi infligat (vulnera, inquam, fraudis, periurij, mœroris, ſollicitudinis, crudelitatis, infamiæ) furorem tamen non exuit, quem ſummam eſſe prudentiam interpretatur: ſed nec infamiam ſuam perſentiſcit, cùm nullum veræ laudis guſtum habeat: denique quemadmodum hirundines araneas quaſdam, corporis ſui ſuccum ac ſanguinem perpetuò ſugentes, inter plumas circumferunt, quæ tamen in paſtum illis identidem cædunt; ſic auarus iiſdem illis curis ac ſollicitudinibus, quæ cor eius arrodunt, animique vigorem exhauriunt, aſſiduè paſcitur, adeò vt multò maior ſit moleſtia in acquirendo & conſeruando, quàm voluptas in fruendo.

Ambroſ. de Cain, lib. 1.

Chryſoſt. Orat. de Auarit.

Sed & aliam cauſam adſignat Eccleſiaſtes, cur pronuntiarit diuitias conſeruatas in malum domini ſui: *pereunt enim*, inquit, *in adflictione peſſimâ*, neque poſſeſſorem vltra tumulum proſequuntur, neque apud here-

Diuitiæ fluxa ſunt & fugaces.

dem ſtabilem ſedem figunt. Aut enim potentioris alicuius iniuriâ rapiuntur, aut infelici negotiatione pereunt, aut æſtu quodam ac refluxu fortunæ aliò curſum deriuant. Denique inter tot aduerſæ fortunæ caſus, inter tot rapientium manus, inter tot ſubuertentium periuriā, cuniculos, fraudes, meritò illud de cuiuſuis auari theſauro dici poteſt, quod de aulâ ſuâ Plautinus dixit Euclio:

Plautus in Aulular. Act. 3. Scen. 6.

Hanc ſi Argus ſeruet, qui oculeus totus fuit,
Quem quondam Iöni Iuno cuſtodem addidit,
Is numquam ſeruet.

Apud Iureconſultos bona quædam dicuntur eius eſſe naturæ, vt ſeruando ſeruari non poſſint, cuiuſmodi ſunt frumentum, vinum, oleum, pecunia: alia verò quæ ſeruando ſeruari poſſunt, vt ſunt bona immobilia, aut quæ inſtar ſunt immobilium, vt vaſa aurea, argentea, gemmæ pretioſæ, ceteraque generis eiuſdem. Ego verò nihil omnium, quæ vulgo in pretio ſunt, ſtabile dici poſſe contendo. Nam quo pacto ſtabile dici poteſt, quod à fortunâ dependet? quæ ſi ſtabilem clienti fidem ſeruarit, iam fortuna non ſit. Itaque nihil horum, quæ magna, ſpecioſa, immobilia habentur, ſeruando ſeruari poteſt: *pereunt enim in adflictione peſſimâ;* quæ ſanè tantò acerbior eſt, quò ardentiùs amatæ, & accuratiùs aſſeruatę fuerant diuitiæ. Amplificans hanc adflictionem Seneca, Si omnia, inquit, alia quibus angimur, compares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Deinde remedium ſuggerens, Itaque cogitandum eſt, inquit, quantò leuior dolor ſit, non habere, quàm perdere: & intelligemus paupertati eò minorem

Seneca de Tranquill. animi, c. 8.

Paupertas colenda, cui minor eſt doloris materia.

norem tormentorum, quò minorem damnorum esse materiam. Erras enim, si putas animosiùs detrimenta diuites ferre. Maximis minimisque corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, non minùs molestum esse comatis, quàm caluis, pilos velli. Idem iis omnibus contingit, quibus pecunia sua adhæsit. Tolerabilius autem est, faciliusque, non acquirere, quàm perdere: ideoque lætiores videbis, quos numquam fortuna respexit, quàm quos deseruit.

Alterum remedium suggerit Epictetus, vt fortunæ bona semper fragilia esse meminerimus: imò ne nostra quidem, sed aliena & fortunæ bona. Singulis, inquit, in rebus quæ delectant, vel diliguntur, memento considerare, cuiusmodi sint. Si ollam diligis, cogita te ollam diligere, sic eâ confractâ non perturbaberis. Si fortunæ bona diligis, dic esse fortunæ bona, sic eis ereptis non perturbaberis. Si aliena pro tuis habueris, futurum est vt impediaris, lugeas, perturberis, deos hominesque accuses. Sin id solum tuum existimaris quod tuum est; aliena verò, vt sunt, aliena, nemo te lædet vmquam, neminem accusabis, neminem criminaberis, nullam calamitatem accipies. Denique, Numquam, inquit, te quidquam perdidisse dicito, sed reddidisse. Prædium tibi ereptum est? non periit, sed redditum est. At improbus est qui eripuit. Quid tua id refert, per quem is, qui dederat, à te repetierit. Hactenus ille mirabilis senecio.

Epictetus c.8.

Fortunæ bona vt aliena habenda.

Idem c.3.

Idem c.15.

Tertium documentum, quod ex his duobus consequens est, subministrat Propheta Regius: *Diuitiæ si adfluant, nolite cor apponere.* Facile est illa dimittere quæ tamquam domus hospitalis sarcinæ in angulo quolibet abiecta & neglecta iacuerunt; illa maiori cruciatu auelluntur, quæ in sinum pectoris recepta, ipsiq; cordi con-

Psal.61,11.

Affectus non est diuitiis affigendus.

conglutinata sunt. Quis autem Christianæ sapientiæ candidatus rebus hisce fluxis & caducis amoris affectu adhæreſcet, cùm videat profanæ Philoſophiæ ſtudioſos tam leui manu fortunæ donis miſſionem dediſſe? Nónne Crates ille Thebanus proiecto in mare non paruo auri pondere, Abite, inquit, peſſum malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipſe mergar à vobis? Quid verò Diogenes? qui eò vſque ſe vitæ ſubſidiis nudauit, vt nihil fortunæ reliquum fecerit quod auferret. Itaque cùm ſeruus illi vnicus fugiſſet, tanti non æſtimauit eum, cùm monſtraretur, reducere, Turpe eſt, inquiens, Manen ſine Diogene poſſe viuere, Diogenem ſine Mane non poſſe. Nos verò tantò libentiùs hæc omnia fortunæ dona repudiabimus, ſi meminerimus à Christo cæleſti Doctore pronuntiatum: *Quàm difficilè qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt! Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum Dei.* Quid enim proderit diuitiis ac deliciis impinguatum eſſe, incraſſatum, dilatatum, ſi hanc fortunæ pinguedinem anguſta cæli porta non capit? Certè cautos nos ac circumſpectos reddere debet Horatianus ille Apologus:

Philoſophi qui fortunæ bona contempſerint. Hierony. li. 2. contra Iouinian.

Lucæ 18.

Deut. 32, 15.

Fortè per anguſtam tenuis vulpecula rimam
Repſerat in cumeram frumenti, paſtaque rurſus
Ire foras pleno tendebat corpore fruſtrà:
Cui muſtela procul, Si vis, ait, effugere iſthinc,
Macra cauum repetas arctum, quem macra ſubiſti.
Hac ego ſi compellar imagine, cuncta reſigno,

Horatius lib. 1. Epiſt. ad Mecæn.

ait Horatius. Ego verò multò meliùs ac ſolidiùs dicam: Si grauiſſimo Christi monitu, ſi rerum ipſarum vanitate, ſi mortis neceſſitate, ſi cæleſtis patriæ deſiderio compellor, cuncta reſigno, abdico, exſecror, deteſtor,

quæ

quæ me inani ſomnio ludificant, quæ animum tot curis & aculeis lancinant, quæ me ab æternæ beatitatis ingreſſu præpediunt: & hac præclarâ Bernardi ſententiâ maiores ipſe mihi ſtimulos ad rerum humanarum deſpicientiam ſubdo: Væ væ! vapor eſt ad modicum parens, quod æternæ felicitati aditum intercludit, quod perennis luminis incircumſcriptam claritatem abſcondit, quod ſummæ priuat dignitatis honore. Quouſque tu tantæ gloriæ præfers fœnum, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur? Si ſapis, ſi habes cor, ſi tecum eſt lumen oculorum tuorum, deſine ea ſequi, quæ & aſſequi miſerum eſt. An non ea ſatiùs cum honore ſpernis, quàm cum dolore perdis? An non ea prudentiùs Chriſti cedis amori, quàm morti? Nihil intuliſti in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quidquam poteris. Dormies ſomnum tuum, & nihil inuenies in manibus tuis. Sed quia non omnium eſt ad hoc Chriſtianæ ſapientiæ culmen adſpirare, ſubiicit Eccleſiaſtes quod minoris eſt perfectionis, honeſtum ſcilicet diuitiarum vſum: quo nihil eſt conducibilius in hac fluxâ fragilique conditione mortalium.

Bernardus Epiſt. 103.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 17. Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, vt comedat quis, & bibat, & fruatur lætitiâ ex labore ſuo, quo laborauit ipſe ſub Sole, numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus, & hæc eſt pars illius.

18. [a] Et omni homini, cui dedit Deus diuitias, at-

[a] Aquila habet, Quare

que ſubſtantiam, poteſtatemque ei tribuit vt comedat ex eis, & fruatur parte ſuâ, & lætetur de labore ſuo: hoc eſt donum Dei.

19. [b] Non enim ſatis recordabitur dierum vitæ ſuæ, eò quòd Deus occupet [c] deliciis cor eius.

[b] *Frequens lectio habet*, Non multum
[c] *Plures habent*, lætitiâ

METRICA PARAPHRASIS.

MERCVRI *vita grauibus dicatam*
Porticum curis, laqueoſque auari
Subdolos Pluti, dominoſque nummos
Segrege vitâ.
Non enim cenſus tabulæ, aut kalendæ
Fænebres, & quæ ſimulacra habendi
Somniant dites, vel opima vaſti
Jugera campi
Culta per vinctos, pecorumque caulæ
Sopiunt mentis trepidæ tumultus,
Aut ſitim pellunt, gemituſque ſedant
Pectoris ægri.
Rectius viues, pretium laboris
Vita ſi curis fuerit ſoluta,
Atque opes iuſſæ ſtomacho parare
Dulce tributum
Dapſilis ferclum ſine ſorde menſæ,
Fronſque diſcuſſis nebulis ſerenos
Exigat Soles, tetricumque riſu
Condiat æuum:
Dum breuis vitæ ſpolio triumphans
Concito quæuis fugit hora curſu, &
Lege fatorum numerata carpunt
Tempora Parcæ.

Hacte-

Hactenus partis dabitur potiri.
Plura ne sperent, Stygiæ paludis
Sutili rector metuens carinæ
Increpat vmbras.
Ergo non parcâ cuicumque Numen
Fuderit dextrâ pretiosa blandæ
Dona fortunæ, columenque vitæ
Diuite cornu,
Porrò si indulgens animum potentem
Diuitis gazæ dederit suique,
Quique congestis alimenta vitæ
Demere aceruis
Audeat, quò se genio litato
Eximat curis, hilarique nummos
Fronte dispenset, neque fascinanti
Seruiat auro;
Munere hunc gazis potiore ditat,
Et poli blando cumulat fauore:
Hunc ego & Regum titulis, & orbis
Fascibus æquo.
Non enim tristes nebulas doloris
Cernet, aut Phœbi iubar inserenum,
Nec per ærumnas numerabit actæ
Tædia vitæ.
Inuocent lethi violenta tela,
Noctis æternæ quibus vmbra tristi
Dulcior luce est, pauidæque rodunt
Pectora curæ.
Quisquis vndantes animo procellas
Improbi luctus domat, & labores
Temperat lætis, & amœna curis
Gaudia miscet;

Ille nec Phœbo resides quadrigas,
Nec moram Parcis nimiam exprobrabit:
Sed breuis vitæ immemorem occupabit
Labilis hora.

PROSA EXEGESIS.

NON desunt, quibus hæc velut intercalaris, & per interualla recurrens Ecclesiastæ sententia ipsius quidem verbis, sed ex aliorum mente prolata videatur, & magis Epicuræum aliquem voluptatis assertorem, quàm Scriptorem hagiographum decere. Epicurum enim totum esse in commendandâ voluptate non animi tantùm, sed & corporis, minimè obscurum est, in eaque summum hominis bonum tota schola Cyrenaica collocauit. Nec aliud sonare videntur Ecclesiastæ verba, si quis ea superficie tenus inspexerit. Adduci tamen non possum, vt impiorum personam identidem in hoc Tractatu interloquentem agnoscam, cùm nullum colloquij vestigium appareat; nec quidquam sit, quod, si prudentum iudicio expendatur, à verâ doctrinâ, & Ecclesiastæ personâ videatur abhorrere.

Cic. lib. 1. de Finib.

Quid ergo, dicet aliquis? an dignam tanti viri commendatione voluptatem putas? aut omnino eiusmodi, vt nihil ad benè beateque viuendum maioris ducat esse momenti? Absit, absit hæc tam perniciosa cæcitas ab eo viro, cuius menti diuina lux affulsit, cuius linguam & calamum sancti Spiritus Numen afflauit. Non ignorabat (quod nec Architæ Tarentino fuit ignotum) mente nihil esse præstabilius homini à Deo datum: huic autem diuino muneri nihil esse tam inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtu-

Ecclesiastes non commendat voluptatem, vt magnũ bonum.

Cicero in Catone.

virtutem posse consistere. Et verò fingite animis quempiam maximâ voluptate incitatum: cui dubium erit, quin hic talis nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi possit. Cùm igitur summum bonum potiorem hominis partem, mentem scilicet, perficere atque ornare debeat, quî poterit voluptas summum eius bonum censeri, quæ non tantùm eam non perficit, sed etiam perfectionem eius pessumdat, functiones impedit, lumen exstinguit, ipsamque brutam ac stupidam reddit. Denique qui voluptatem summum esse bonum agnoscit, is ventrem sibi Deum constituit, in cuius obsequio & cultu, qui per voluptates exhibetur, summam suæ beatitatis constituit. Quod non obscurè præ se ferebat ille Cyclops apud Euripidem, qui nihil sibi cum Ioue dicebat esse negotij, sed maximum deorum suum sibi ventrem esse: huic se quotidie sacrificare. Nec procul abit ab hac insaniâ Mahumetis impietas, qui in Alcorano legem suam profitentibus paradisum addicit, & in eo dulcissimas aquas, poma multimoda, fructus varios, decentissimas ac mundissimas mulieres, ceteraque ad pastum ac libidinem accommodata. Sed absit vt ea mens fuerit Ecclesiastæ, qui *risum* reputauit *errorem, & gaudio* dixit: *Quid frustrà deciperis?* qui domum funebrem conuiuio prætulit: qui cor sapientum esse dixit vbi tristitia est, cor stultorum vbi lætitia: qui adolescentiam & voluptatem vanitatis condemnauit: qui amariorem morte dixit esse mulierem: qui extremum iudicium Deique timorem passim hominibus inculcauit. Non ea mens est tanti viri, vt ad pastum ac voluptatem lectoris animum abiiciat, sed, vt alibi doceo, plerumque adagiali formulâ edendi ac bibendi, tranquillitatem animi significat

Euripides in Cyclop.

Eccle. 2.

Cap. 7.

Cap. 11.

Cap. 7.

Cap. 7. 8. 11. 12.

Cap. 3. Sect. 3.

ficat ab omni vanâ atque inutili curâ & cogitatione ſoluti ac liberi.

Moderatus diuitiarum vſus commendatur.

Hîc verò illud prætereà monet, diuitiarum fructum non in copiâ conſiſtere, ſed in hilari ac moderato vſu: illudque eximium Dei donum eſſe exiſtimandum, ſi non opes tantùm & copias fuerit largitus, ſed animum etiam diuitiarum & cupiditatum ſuarum potentem, apud quem non in imperio ſint diuitiæ, ſed in ſeruitute. O verè felicem, qui animum erigens rebus humanis maiorem, diuitias non vt idola veneratur, ſed vt inſtrumenta vitæ ad omnes opportunitates paratas eſſe iubet & obſequentes: qui non ſordes in eruendis & accumulandis, ſed in vſu ſplendorem diligit ac dignitatem: qui non in cuſtodiendo ſollicitudinem, ſed in erogando beneficentiam conſectatur. Olim dum Crœſus opes à ſe congeſtas deprædicaret, occurrit opportunè Cyrus, non eum ſe felicem exiſtimare qui magnas opes habeat ac ſeruet (ſic enim qui in muris ac portis excubant, fore feliciſſimos, quia totius vrbis theſauros cuſtodiunt) ſed qui & iuſtè comparare diuitias, & honeſtè diſpenſare poſſit, hunc demum ſe felicem pronuntiare: hîc enim verè dominus eſt, ille theſauri ſui cuſtos; hic ex opibus varia vitæ commoda percipit, ille propter opes vitam vigoremque exhaurit.

Felix qui diuitiis imperat, non qui ſeruit.

Xenophon lib. 8. Cyropæd.

Quid ſit parte ſuâ frui.

Hic igitur diuitiarum fructus eſt, quem qui decerpit, hic parte ſuâ fruitur, vt ait Eccleſiaſtes, non quòd nihil maius homini ad æterna nato ſit propoſitum, ſed quòd in hac mortali vitâ nihil maius à diuitiis ſperari poſſit, quàm vt poſſidentium dignitati, tranquillitati, lætitiæ, beneficentiæque ſubſeruiant. Non ergo diuitias à ſe neceſſariò repudiabit ſapiens (nemo enim ſapien-

ſapientiam paupertate damnauit) ſed neque illas ſuſpiciet. Si amplas opes habuerit, curabit, vt ne quis iis meritò ingemiſcat, vt abſque cuiuſquam iniuriâ partæ ſint, & abſque ſordido quæſtu: quarum tam honeſtus ſit exitus quàm introitus: quæ & vſu ſplendeant, & poſſeſſorem exhilarent, & egentes foueant, & amicos ornent. Quiſquis ita ſui rerumque ſuarum potens eſt, hic ſingulare Dei donum conſecutus eſt, hic lætitiâ fruitur *ex labore ſuo, quo laborauit ipſe ſub Sole numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus: & hæc eſt pars illius.* Pars, inquam, non illa quam ſibi velut ſummum bonum propoſitam habet humana mens, ſed eius, vt dixi, felicitatis ſumma, quæ à diuitiis in hac mortali vitâ ſperari poteſt: quæ tametſi infinito propemodum interuallo à verâ beatitate diſtet, habet tamen gratam animi voluptatem, & gaudium mortali non contemnendum. Quædam enim, ait Seneca, etiamſi in ſummam rei parua ſunt, vt & ſubduci ſine ruinâ principalis boni poſſint; adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem ſecundus & ferens ventus, vt dies bonus, vt in brumâ & frigore apricus locus. Quæ lætitia ſubinde tanta eſt, vt omne vitæ tædium gratâ ſuauitate condiat; adeoque mentem afficiat, vt beatus ille calamitatum omnium atque ærumnarum oblitus, vitam ſuam, quamuis in vltimam ſenectutem productam, vix momenti inſtar habere arbitretur: cùm miſeri contrà ſæpè ſæpiùs ingemiſcant, & longæ vitæ faſtidio laborantes, cum Prophetâ Iob ita lamententur: *Sicut ſeruus deſiderat vmbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui; ſic & ego habui menſes*

Seneca de Beatâ vitâ c.21.

Iob 7, 2.

menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi. Si dormiero, dicam, Quando conſurgam? & rurſum expectabo veſperam, & replebor doloribus vſque ad tenebras. Tanti refert ad longam breuemque vitam, quàm feliciter aut infeliciter exigatur. Sed quoniam fuſior huius argumenti tractatio non eſt huius loci, ſequamur potiùs Eccleſiaſtæ veſtigia, qui expoſitâ felicitate quam adfert honeſtus diuitiarum vſus, illorum vanitatem ærumnaſque ſubnectit, qui earumdem vſu ſibi interdicunt.

Quas ille quidem tantas eſſe affirmat, vt quamuis iis ad votum omnia fluant, nihilque eorum deſideretur, quæ ad cumulandam præſentis vitæ beatitatem faciunt; ſi tamen vel ſola auaritiæ peſtis interuenerit, non modò nulla iam ſit beatitas, ſed (quod in plenis ac ſucculentis corporibus ſolet) in luctum ac perniciem vertantur ipſa etiam materia atque inſtrumenta felicitatis.

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT SEXTVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 1. Eſt & aliud malum, quod vidi ſub Sole, & quidem frequens apud homines:

2. Vir, cui dedit Deus diuitias, & ſubſtantiam, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus, quæ deſiderat: nec tribuit ei poteſtatem Deus vt comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud. hoc vanitas, & miſeria magna eſt.

3. Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non vtatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturaque careat: de hoc ego pronuntio quòd melior illo ſit abortiuus.

4. Fruſtrà enim venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius.

5. Non vidit Solem, neque cognouit diſtantiam boni & mali:

6. etiamsi duobus millibus annis vixerit, & non fuerit perfruitus bonis: nónne ad vnum locum properant omnia?

METRICA PARAPHRASIS.

NON *possidentem Regificas opes*
Euisceratis aut Arabum iugis,
Aut emedullatis Iberi
Montibus, indigetes beatum.
Nomen beati rectiùs obtinet,
Qui maior auri blanditiis, iubet
Seruire virtutum lupatis
Diuitias operosiores.
Non si refusis diuitis aluei
Gazis Hydaspes faucibus influat,
Cupidinem siticulosam
Exsatiet sibi blandus hydrops.
Crescente crescit cura pecuniâ
Mentisque tabes, fœdaque seruitus.
Et credimus beatitatis
Fructibus indecores potiri?
Hæc pœna auaros discruciat frequens:
Hac orbe toto se Nemesis probat,
Quà Phœbus è cunis renascens
Tendit ad Hesperium cubile.
Vtrumque mundum, quà patet, adspice.
Heu quanta egestas diuitiis subest!
Quot sortis, heu! nimis benignæ
Esse fauor prohibet beatos!
Est qui flagellat Mygdonias opes,
Midæque votis vota superuolat,

Curru-

Curruque subuectus superbo
Fræna regit, populique fasces.
Fortuna tendens huic famulas manus,
Exuberantis munera copiæ
Profundit, indulgensque donis
Immodicum superare voti
Contendit. O fucata beatitas!
Heu! ludit amni Tantaleo sitim:
Nec tabido latrantem orexim
Ventre opibus recreat paratis.
Feralis vt cùm cœna superfluis
Instructa ferclis, Tænarei specus
Inuitat vmbras, aut opima
Mensa Ioui struitur Dapali,
Nil ille quidquam percipit: aut velut
Spado impudicus virginis irrito
Suspirat amplexu; prehensis
Sic opibus miser ingemiscit.
Sed sortis heres quilibet aureæ
Lumbricus, imâ è fæce leuans caput,
Aut stemmatis mendax repertor,
Aut viduis thalamis potitus
Dudum repostam deliciis struem
Impendet auri, & compede ferreâ
Nummos reclusos destinabit
Pinguis aqualiculi saginæ.
O vanitatum summa! Quis, ô! precor,
Quis hocce tantum dissimulet mali?
Si quispiam satur dierum
Nestoream superet senectam,
Natisque centum diuidat oscula:
Nec ille partis exsatiet famem,

Eccli. 30, 18.

Vers. 19.

Vers. 21.

Vitæque solamen reuulsos
E loculis neget esse nummos:
Sed inuidendas inter opes inops,
Probrosa tandem victima Tartari
Procumbat, & fœdum cruentis
Vulturibus iaceat cadauer
Exsors sepulchri, & funereæ facis,
Fractæque mæsto pectine næniæ;
Hunc esse vuluæ abortientis
Consimilem reor embryoni.
Quin maior hic est, cui geminum parens
Gemella mortis sarcophagum dedit,
Dum terra abortiuum receptat,
Bisque vteri sepelit latebris.
At ille frustrà matre puerperâ
Cadens, salutat fletibus alteram:
Pergitque ad æternas tenebras,
Nec memori reuirescet æuo.
Non Solis vmquam flauicomum iubar
Lucisque gustum percipit aureæ:
Non pulchra secernit pudendis,
Vtilibus dirimit nociua.
Bis dena quamuis sæcula traxerit
Viuendo, sortis mancipium suæ,
Quo tandem abortiuum antecellet
Stamina dum Lachesis secabit?
Omnes eodem tendimus: vltima
Momenta lapsi temporis orbitam
Cunctis adæquant: parque longo est
Vna dies fugitiua sæclo.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

CVM multoties iam auaritiam perſtrinxerit Eccleſiaſtes, eademque in ſpeciem, quæ nunc adfert, accuſauerit, magnopere laborant Interpretes, vt hîc *aliud malum* à præcedentibus diuerſum inueniant. Ego, vt aliorum ſententias prætercam, quas recenſet eruditiſſimus noſter Pineda, illud hîc nouum auaritiæ malum animaduerto, quòd ſola ſufficiens ſit ad euertendam rebus omnibus cumulatiſſimam felicitatem. Quin amplius etiam inſinuat Eccleſiaſtes, dum ait: *Non vidit Solem, neque cognouit diſtantiam boni & mali.* tantam ſcilicet vult eſſe peſtem auaritiæ, vt nullo rerum habito diſcrimine, etiam quæ bona ſunt, vertat in perniciem, lucem in tenebras, diuitias in egeſtatem, honorem in ignominiam, filios in hoſtes, vitam in ærumnam, denique deſideriorum omnium votorumque compendium in tormentum.

Vide Pinedam hîc.

Summum auaritiæ malum.

Itaque finge animo (quod facit Eccleſiaſtes) *virum cui dedit Deus diuitias, & ſubſtantiam, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus quæ deſiderat.* Fac denique *genuerit centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit* hæc ad præſentis vitæ felicitatem pertinere nemo ſapiens infitiabitur.

Opes inprimis, teſte Ariſtotele, multiplex inſtrumentum ſunt, non tantùm rei familiaris, ſed etiam Reipublicæ: vnde non immeritò nerui rerum gerendarum vocari ſolent, habentque plurimas in omnem vitam opportunitates. Nam & egeſtati ſubueniunt, vitamque fouent & ornant: & liberalitati campum aperiunt: & in acquirendo conſeruandoque humanam acuunt induſtriam.

Opes ſuo modo ad felicitatem pertinent.

Ariſt. lib. 1. Polit. c. 10.

Honor aliquid confert ad felicitatem.

Nec minus momenti habet honor ac dignitas ad præſentem felicitatem, præſertim cùm virtutis & comes & condimentum ſit, & præmium. Quis enim non ſummopere delectatur præclarâ de ſe exiſtimatione, ſenſuque ciuium ſuorum, niſi fortè cuius atrum cor (verba ſunt Pindari) frigidâ flammâ ſit fabricatum? Sanè M. Tullius ex omnibus præmiis virtutis ampliſſimum præmium ait eſſe gloriam: hanc eſſe, quæ vitæ breuitatem poſteritatis memoriâ conſoletur; quæ efficiat, vt abſentes adſimus, mortui viuamus, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur aſcendere.

Pindarus apud Plutarchum de Serâ vindictâ.

Cicero pro Milone.

Poſteri ad felicitatem pertinent.

Porrò fecunditatem etiam vxoris ac ſtemmatis propagationem, ad felicitatem quamdam pertinere, diſertè teſtatur Propheta Regius, dum ait: *Vxor tua ſicut vitis abundans* (quales alibi biferas, alibi triferas inueniri accepimus) *in lateribus domus tuæ. Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

Pſ. 127, 3.

Vita diuturna pars eſt felicitatis.

Neque vitæ diuturnitas minus habet ad felicitatem momenti, quod vel ex eo manifeſtum efficitur, quòd in ſolo Deuteronomio plus quàm duodecies religionis erga Deum, pietatis in parentes, iuſtitiæ erga proximos, velut præmium à legiſlatore promittitur. Et verò tantus amor vitæ mortalibus à naturâ inſitus eſt, vt inter ceteros Chinenſes magnam ſæpè auri vim in Chimicos impoſtores effundant, qui vanâ longioris vitæ ſpe nimis cupidos ludificantur.

Trigault. in Sinenſibus.

Deſideriorum impletio multum facit ad beatitatem.

Denique ad beatitatem vel maximè facit deſideriorum omnium (quantum mortali fas eſt) votorumque conſecutio; cùm huius vitæ felicitas æternam poſtumamq; beatitatem conetur imitari, quàm Boëtius definit eſſe ſtatum omnium bonorũ aggregatione perfectũ.

Boët. lib. 3. de Conſol. Proſ. 2.

Sed

Sed fac, vt dixi, hæc omnia summa in vno aliquo reperiri: adde, si placet, Deum eius vota pronâ facilitate præuenire, & munificentiâ superare; si vnica adfuerit auaritia, non tantùm hunc esse felicem negabo, sed etiam miserum & immiserabilem demonstrabo: non ea tantùm de causâ, quòd vbi solidum aliquod bonum deficit, nulla potest esse vera beatitas; sed etiam, quia tanta est auaritiæ pestis, vt ea, quæ videntur bona, in miseriam ac perniciem conuertat.

Auaritia omnia fundamenta beatitatis euertit.

Dic enim, obsecro, quid auaro conferunt diuitiæ? nónne totidem vepres ac spinæ sunt, aut carnificum vngulæ, quibus eius animus excruciatur, & in mille curas discerpitur? Sed nec id agunt apud auarum diuitiæ, quod promittunt, vt paupertatem eliminent. Quantumlibet enim magnas opes habere possunt, ait Augustinus, sed in earum quantacumque abundantiâ non egere non possunt. Egestatem enim non absentia pecuniæ, inquit Apuleius, sed immoderatarum præsentia cupiditatum gignit. Igitur non beatum faciunt opes, sed miserum.

Opes auaro nihil conferunt ad beatitatem.

August. l. 7. de Ciuit. c. 12.

Apuleius de Philosophiâ.

De honore quid dicam? An non ille saltem splendorem vitæ atque ornamentum adfert? Certè vbi auaritia dominatur, perit omnis vitæ dignitas. Quid enim magis indignum est homine, quàm vilissimum esse lucri mancipium? Quid dicam, Vespasianum Imperatoriæ dignitatis immemorem, è fæcibus humanis atque vrinâ infame vectigal collegisse, addito impudenti ioco cùm diceret, Lucri bonum esse odorem ex re qualibet? Quid Caligulam commemorem, qui compendij causâ lupanar in palatio constituit? filia verò nata, paupertatem & familiæ onera prætexens, collationes in alimoniam dotemque puellæ corrogauit. Quin etiam strenas

Auaritia honorem pessumdat.

Sueton. in Vesp. c. 23.

Sueton. in Caligulâ, c. 41, 42.

ſtrenas edixit ineunte anno ſe recepturum; ſtetitque ſplendidus mendicus in veſtibulo ædium kalend. Ianuariis ad captandas ſtipes,quas plenis ante ipſum manibus ac ſinu omnis generis turba fundebat. Quid hac mendicitate indignius?

Sed ad reliqua felicitatis argumenta, quæ penitus eneruat auaritia, feſtinat oratio. Quid eſſe poteſt in vitâ dulcius, quàm numeroſam prolem velut nouellas oliuarum in circuitu menſæ ſuæ diſpoſitas intueri? Sed tam immanis bellua eſt auaritia, vt proſcripto naturæ adfectu, hominem ex homine tollat, & ſolius theſauri cuſtodiæ intenta,quot filios,tot proditores atque hoſtes numeret theſauris inſidiantes, tot harpyias ac vultures paterno cadaueri imminentes. Plus etiam dico, vitam ſcilicet filiorum, præſenti lucro frequenter parentibus eſſe viliorem. Deteſtentur antiquorum theatra Medeæ crudelitatem: mihi certè pretio viliore venalem habuiſſe naturam videtur mulier illa Mileſia, quæ acceptâ ab heredibus ſecundis pecuniâ,partum ſibi abegit, cui debebatur hereditas.

Auarus ex liberis non percipit felicitatem.

Cicero pro Cluentio.

Igitur nec affectus filiorum ſuauis eſt, vbi dominatur auaritia; nec vita ipſa vitalis, etiamſi ad annos Mathuſalæ producatur. Quæ eſt enim auari vita, ſi ſemper ſibi ſuperſtes eſt ad tormentum? Certè cùm de vitâ loquimur, non illam nudam intelligimus, quæ muſcarum eſt & vermium bonum,multoque minus illam, quam perpetua acerbitas vitam vocari non patitur; ſed Poëtæ *viuere* ſumunt pro ſecurâ voluptate; Philoſophi verò pro animi tranquillitate,& cum rectâ ratione congruentiâ. Hanc omnes, qui ſapiunt, inquirunt, quamuis non procul abſit ab animo benè inſtituto, vt notat Horatius, ——*Nauibus atque*

Nec longa vita prodeſt auaris ad beatitatem.

Horat.li.1. Epiſt. ad Bubulat.

Qua-

Quadrigis petimus benè viuere: quod petis, hic eſt.
Eſt vlubris animus ſi te non deficit æquus.

Auaro autem nec hîc nec vſquam eſt beata vita, quia nuſquam animi tranquillitate fruitur, vbique fluctus curarum, vbique procellas cupiditatum circumfert. Itaque licet multos in capite canos, & annos ætatis multos numeret, non rectè tamen eum diu vixiſſe dixeris, ſed diu fuiſſe: quemadmodum eum, cuius nauem tempeſtatibus in gyrum actam diu ventus è portu excluſit, non rectè diu nauigaſſe, ſed diu multumque iactatum fuiſſe dixeris.

Deniq; nec votorum adeptio beatũ facit auarum.

Quòd ſi nihil horum conducere quidquam poteſt ad benè beateque viuendum, quamdiu in corde regnat auaritia; an illud tandem erit inſtar omnium, quòd *nihil deeſt animæ eius ex omnibus quæ deſiderat?* certè nemini dubium videtur, quin hæc dicenda ſit omnibus numeris abſoluta beatitas, votorum omnium compotem fieri. Sed quid ſi nulla niſi ſtulta vota concipiat? nulla niſi pernicioſa? etiámne ſic beatus exiſtimabitur? Quęnam autem vota concipit auarus?

Perſius Satyrâ 2.

Illa ſibi introrſum, & ſub linguâ immurmurat: O ſi
Ebullet patrui præclarum funus! & ô ſi
Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria dextro
Hercule! Pupillúmve vtinam, quem proximus heres
Impello, expungam!

Adde vota Midæ, & ſi quæ ſunt alia, non à ratione, ſed à cupiditate profecta: tantum abeſt, vt illa ad beatitatem pertinere iudicem, vt hoc potiùs votis omnibus paciſcar, ne tam iratum ſit mihi Numen, vt tam improbis poſtulatis annuat. Illud enim veriſſimè dixit Plato, Multorum vota reipsâ diræ ſunt.

Plato Alcibiad. 2.

Satíſne igitur malorum infelix illa peſtis continet

auaritia, quæ ipſam quodammodò beatitatem vertit in miſeriam? certè tantum in hanc vitam ærumnarum inuehit, vt nulla fieri poſſe videatur acceſſio; & tamen, quod adiiceret, noſter inuenit Eccleſiaſtés. Si, inquit, auaro ad cumulum miſeriarum illud accedat, vt *ſepulturâ careat, de hoc ego pronuntio, quòd melior illo ſit abortiuus*. Quid ita verò? tantúmne pondus ac momentum ad felicitatem habet ſepultura, vt ſi quis illa careat, extremum miſeriarum omnium incurriſſe videatur? Magno mihi clamore hîc obſtrepentes audire videor Philoſophos, inter quos Romanus Sapiens, Nemo, inquit, liber eſt, qui corpori ſeruit; cuius reliquiis quis futurus ſit exitus, non quærit. Sed vt ex barbâ capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe pertinere iudicat, quàm ſecundas ad editum infantem. Neminem, inquit, de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. Ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſertè Mecænas ait:

An honor ſepulturæ ad felicitatem pertineat.

Seneca Epiſt. 92.

Nec tumulum curo; ſepelit natura relictos.

Nec minus animi fuit Cyrenæo Theodoro, cui cùm Lyſimachus Rex crucem minaretur, Iſtis, quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil intereſt, humíne an ſublimè putreſcat.

Cicer. Tuſculanâ 1.

Sed tamen ſi à naturâ ingenitam erga proprium corpus pietatem & cadaueris curam intueri velimus, nullam inueniemus gentem tam barbaram, quæ non aliquam ſepulchri rationem habendam duxerit. Quis non hodie memoriæ poſt mortem propagandæ ita ſtu-

Sepulturæ curam aliquam gerere rationi conſentaneum.

ſtudet, ait Tertullianus, vt vel litteraturæ operibus, vel ipſorum ſepulchrorum ambitione nomen ſuum ſeruet? Nihilominùs qaoniam non omnibus, qui cælo deſtinati ſunt, honor ſepulturæ contigit, manifeſtum eſt, non in eo ſummam verti poſtumæ felicitatis. Quid igitur ſibi vult Eccleſiaſtes, cùm hoc velut extremum miſeriarum recenſet, ſepulturâ carere? D. Hieronymus duplicem potiſſimùm huius loci ſenſum commendat; ſiue, quòd diues etiam in curâ ſepulcri & exequiarum ſordes auaritiæ non deſerat; ſiue, quòd figuratâ locutione monimento careat, id eſt nihil homine dignum gerat, quo ſe poſteritati vixiſſe teſtetur.

Tertull. de Teſtam. animæ, c. 4.

Hieronymus hic.

Et quidem tantas eſſe ſordes auaritiæ, vt ne ſarcophagi quidem impenſam ferre poſſit, non ita pridem docui exemplo Dinarchi Phidonis, qui moriturus lacrymatus eſt, quòd minis quinque ſarcophagus emendus eſſet. Et hunc ſenſum fuiſſe Veſpaſiani, publico teſtimonio proditum eſt in eius funere. Nam Fauo archimimus, perſonam eius ſuſtinens, imitanſque, vt mos eſt, facta ac dicta viui, interrogatis palàm procuratoribus, quanti funus & pompa conſtaret, vt audiit HS. centies, exclamauit, centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tiberim proiicerent.

Auarus propter auaritiam ſepulturam negligit.

Sueton. in Veſpaſian. c. 19.

Deinde quòd nihil homine dignum gerat auarus, quo æternum ſui monimentum poſteritati tranſmittat, adeoque ſimillimus ſit abortiuo, ſequentibus verbis confirmat Eccleſiaſtes: *Fruſtrà enim venit, & pergit ad tenebras, & oblinione delebitur nomen eius. Fruſtrà venit* in hoc vitæ theatrum, qui naturam ſuo fine fruſtratur: & cùm natus ſit ad intelligendum & agendum, intellectum terrenis & caducis rebus immerſum obbruteſcere permittit. Itaque nullâ re præclarè geſtâ inſtar em-

Auarus nullum ſui monimentum poſteris relinquit.

bryonis, Sole vix in ipſo vitæ limine ſalutato, *pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius.* Deinde *fruſtrà venit*, qui inter tot opes & naturæ commoda hominibus à Deo comparata (quid enim non hominis causâ creatum eſt?) nullâ re fruitur, ſed miſeriis atque egeſtate contabeſcit. Itaque inſtar abortiui *non cognouit*, id eſt, non eſt expertus, *diſtantiam boni & mali.* Hoc enim abortiuo deterior, quòd huic nullam adfert moleſtiam hæc rerum ignoratio; at auarus peruerſo de rebus iudicio tormentum ſibi accerſit, cùm præſidia ſalutis ſibi vertat in ruinam. Vnum eſt in quo potior eius conditio quàm abortiui videtur, quia diuturnior illi vita contingit. Sed occurrit iterùm Eccleſiaſtes: *Etiam ſi duobus millibus annis vixerit, nónne ad vnum locum properant omnia?* Nónne omnibus eadem ſepulchri ſors eſt, & vitæ finis? Quænam igitur ætas iſta longa eſt, aut quid omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum? quod cùm venerit, pro nihilo habendum eſt quod præteriit. O miſerum igitur, qui naturæ communis exul, fruſtrà in hanc vitam ingreſſus oſtenditur! Sed nondum finis malorum: neque enim auarus naturam tantùm ſuo fine fruſtratur, ſed etiam, vt mox innuit Eccleſiaſtes, grauiſſimè peccat contra finem politicum, & inſtituta Rerumpublicarum.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Omnis labor hominis in ore eius: ſed anima eius non implebitur.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

HEV! *pudende vermis orci,*
Turpis verna opulentiæ,
Cui labores in labore,
Nec quidquam vlteriùs ſapit,
Quiq́ue peruigilis draconis
Inſtar quæſtibus incubas,
Nec famelico minutum
Vectigal ſtomacho apparas,
Faſcinatæ cæca mentis
Tandem diſcute nubila.
Quid labores aucupantur,
Queis ſe turba Promethei
Maceratq́ue, conficitq́ue,
Seu nox aſtra recluſerit,
Siue Eous euocarit
Phœbi purpureum iubar?
Huc labor deſudat omnis
Torquens Iapethi genus,
Vt famelico tributum
Ventri ſufficiant manus.
Hoc perenni fonte in orbe
Artes mille ſcaturiunt,
Ingenîq́ue mille partus
Naturæ accumulant decus.
Quidquid admiratur orbis
E ventris vacui penu eſt.
Vt cerebro nata Pallas
Ictu Lemniaco exſilit;
Sic caput queis intumeſcit
Prægnans fœtibus ingenI,

His orexis atque egestas
Præstò est Juno puerpera.
Psittaco quis expediuit
Suadâ Χαῖρε disertius?
Concauumque murmur egit
Coruum in verba resoluere?
Perspicax Magister artis
Venter, quem stimulat fames.
Hic & institoris alnum,
Gazis Antipodum imminens,
Per furentis Amphitrites
Mittit fluctiuagos sinus:
Hic & imperat colonis
Terram findere sarculo,
Et repertæ consecrare
Callosas Cereri manus.
Quidquid artis è Sophorum
Fœto pectore prodiit,
Aut fabrilis officinæ
Rector Mulciber extudit,
Dentientis cudit oris
Importuna necessitas.
Oris obsequendo iussis
Omnis conteritur labor.
Ast auari cordis amplam
Vis implere voraginem?
Antè Auernales lacunas
Viuo fonte repleueris,
Tethyosque vndante fluctu
Lunæ concaua sparseris.
Si medelam vis hianti
Aptam sumere gurgiti;

Nil

Nil paratis adde gazis,
Sed restringe cupidinem.

PROSA EXEGESIS.

PRAECEDENTI Sectione docuit Ecclesiastes, auarum aut à naturæ scopo aberrare, aut certè naturæ finem legesque subuertere: nunc autem eumdem docet contra finem politicum legesque Reip. venire. Quid enim aliud propositum est Rerumpublicarum conditoribus, dum ciues suos variis artibus ac laboribus exercent, quàm ne quis inopiâ laboret? Atqui omnis auari labor eò tendit, non vt egestati subueniat, sed vt ea congerat, quæ congesta labores multiplicant. In Deuteronomio præcipit Moyses Israëlitis: *Omnino indigens & mendicus non erit inter vos, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus.* non quòd existimet, priuatos vmquam pauperes defuturos (cùm illi vel maximè nobis adstruant diuinam in rebus humanis prouidentiam) sed, vt ait Vatablus, quòd vetet otiosam publicorum mendicorum turbam, quibus ita occurrunt benè institutæ Respublicæ, vt eos aut opificiorum delectu, aut necessario labore subsidium egestati quærere compellant. Nec mendicis tantùm ea lex fuit apud Ægyptios, sed quiuis etiam ingenuus apud certum Magistratum profiteri cogebatur, quo se artificio tueretur. Quid Laërtem commemorem rusticari adsuetum? quid Vlyssem arte fabrili celebrem? quid Achillem heroëm à Ioue tertium, rei culinariæ peritum? quid primos Reip. Romanæ Principes, qui ab aratro ad Consulatum accersebantur? Nónne sterile Pupiniæ solum versabant, vastissimasque glebas plurimo cum sudore dissipabant? Imò verò quos pericula Reip. Imperatores asserebant, angustiæ rei familiaris bubul-

Deut. 15.

Mendicitas otiosorum è Repub. eliminatur.

Opificia cur in Rempub. inducta.

Cœlius Rhodigin. li. 18. c. 37.

Aelianus lib. 3. Var. histor. c. 5.

Val. Max. lib. 4. c. 4.

bubulcos fieri cogebant. Atilium verò, qui ad eum accersendum à Senatu missi erant ad Imperium populi Romani suscipiendum, semina spargentem viderunt. Sed illæ rustico opere attritæ manus salutem publicam stabilierunt; quæque modò arantium boum iugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit illis rubori, eburneo scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere. vt nihil iam mirer, illustrissimæ prosapiæ viros in Germaniâ hoc inter familiæ suæ prisca instituta venerari, quòd suum quisq; opificium aut artem calleat.

Opificia ad honesta vitæ subsidia sunt comparata.

Sed hæc honestæ paupertatis amœnitas longiùs, quàm par est, prouexit orationem meam: redeo igitur in viam, tantumque assero, hoc & naturâ duce, & Rerumpublicarum legibus atque institutis introductum, vt omnis huius vitæ labor, artesque omnes, atque industriæ egestati subueniant, & ad honesta vitæ subsidia conferantur. Eiusmodi enim vitæ præsidia sapientissimi homines comparanda censuerunt, quæ extra fortunæ aleam essent constituta; & eiusmodi horrea in animis nostris exstruenda, quæ numquam possent exhauriri. Vnde sententia illa Neronis, quamuis pudendi auctoris, ab omnibus celebratur, quâ liberales artes solatium esse censebat humani infortunij. Cùm enim prædictum illi esset aliquando à Mathematicis, fore vt quandoque destitueretur à suis, respondit: Τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: *Omnis terra alit artem*, quò magis indulgendum sibi aiebat citharisticæ studium, ac illud sibi quidem Principi gratum, priuato autem necessarium. Porrò huic Sapientum sententiæ conformis est ipsa ratio lumenque naturæ, quæ semper in paupertate subsidium ab industriâ quæsiuit,

Sueton. in Nerone, c. 40.

Manilius li. 1 Astronom.

Et labor ingenium miseris dedit, & sua quemque

Ad-

Aduigilare ſibi docuit fortuna premendo.

Quis autem ingenij fructus emerſit premente & obſtetricante fortunâ?

Tum variæ venêre artes. Labor omnia vincit

Improbus, & duris vrgens in rebus egeſtas.

Virgil. li. 1. Georgicôn.

Meritò igitur huc reſpiciens Eccleſiaſtes, de artibus, induſtriis laboribuſque hominum vniuersè pronuntiat, *Omnis labor hominis in ore eius*, vt nimirum vitæ ſubſidia conquirat. Sed auarus naturæ communis expers, & ab inſtitutis vitæ ciuilis alienus, alium ſibi laboris ac ſollicitudinis ſuæ ſcopum præfigit, nimirum vt bonis vndecumque per fas & nefas congeſtis infinitam auaritiæ voraginem expleat. O fruſtrà! *Anima eius non implebitur.* non ſterilis aut infructuoſi laboris, ſed inſatiabilis vitio cupiditatis: neque quòd nimis parca ſit nouercæ fortunæ manus, ſed quòd nimis impudens ſit in concipiendis votis humana procacitas. Verè dixit Poëta,

Auarus labore ad finem peruerſum abutitur.

Fortuna multis dat nimis, ſatis nulli.

Martialis li. 12. Ep. 10.

Si naturæ neceſſitate cupiditatem circumſcripſerimus, negotij nihil erit animum placare. Quantumcumque erit, ſatis erit, ſi quidquid deerit, à nobis potiùs quàm à fortunâ petierimus, id eſt à nobis impetrauerimus potiùs, vt carere velimus, quàm à fortunâ, vt largiatur. Sed ne in ipſo quidem ventre explendo nimis laborandum eſt. Sanè nobiliorem ac ſublimiorem actionum ſuarum ſcopum habet Sapiens, quàm vt mancipium ſit corporis ſui: æterna ſpectat, & verâ laude paſcitur.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Quid habet ampliùs ſapiens à ſtulto? & quid pauper, niſi vt pergat illuc, vbi eſt vita?

METRICA PARAPHRASIS.

ODI ventriculi mancipia & cutis,
Nautas ſympoſij, & remigio improbo
Damnatos calicum, ſola quibus ſapit
Ferclis luxurians menſa ſuperfluis,
Queis vita in patinis feruet, & ignea
Vis mentis Bromij mergitur amphoris.
Non tali ſapiens exacuit famem,
Aut nutrix ſophiæ pauperies, dape:
Nec virtus humili polluitur luto:
Sed pennis ſuperans præpetibus vagos
Tractus Æolidum & nimbiſoni Iouis,
Infert auricomis ſideribus caput,
Æternique Patris ſe gremio inſerit,
Vt vitæ liceat munere perfrui,
Quam non tela necis, non fuga temporum, aut
Annorum ſeries innumerabilis,
Non præſes Lacheſis lanificæ colus
Fato ſubruere, aut immemori queat
Buſto poſteritas inuida condere.
Iamque è ſtelliferis indigetum arcibus
Deſpectans humiles terrigenûm caſas,
Ridet quas ſtolidi ſuſpiciunt opes:
Ridet veliuolis æquora puppibus
Contracta, & ſpoliis Antipodum graues

Pinus,

Pinus, sollicitus quas regit institor,
Exsanguis toties, quot furiis Noti,
Aut flabris Boreæ pontus inhorruit.
Ridet quos Cybeles visceribus diem
Exosos piceo nox sepelit specu,
In lucem vt referant fulua pericula,
Quæ styx furua sinu rectiùs occulit.
Nec sortis nimiæ velificat spei,
Aut Numen precibus poscit emacibus,
Desponsæ vt tumeat dote proteruior
Fortunæ, aut variis crescat honoribus:
Sed faustis populi plausibus altior,
Splendescit proprio sidere pulchriùs;
Humanasque vices sub pedibus premens,
Fortunæ dominam se ancipitis probat,
Amplas ipsa sibi sufficiens opes,
Lautas ipsa sibi delicias parans,
Contracto meliùs pasta cupidine.
Hanc tu, cùm impulerit dira necessitas,
Supremumque diem fata recluserint,
Non fletu decores, aut laceris comis,
Non cippo, aut apio, aut carmine præficæ,
Non totus sapiens tristibus occubat
Vmbris, aut tumuli margine clauditur;
Sed ritu Pharij prorogat alitis
Annos è cinerum fraude superbior.
Quæris quo tumuli margine sepias
Virtutem? patuli da spatium poli.

PROSA EXEGESIS.

RECTE atque ordine facit Ecclesiastes, cùm damnatis auaritiæ studiis, animos nostros à terrâ ad cælum, ab his fluxis & caducis ad stabilia, à perituris ad æterna traducit: sed dum sapientiam paupertati copulat, vereor ne vnâ manu ad virtutem inuitet, alterâ repellat. Vt enim votis omnibus expetenda virtus, ita diris omnibus deuouenda paupertas plerisque hominum videtur. Enimuerò non paucos accepimus per saxa, per ignes, per immensos Oceani tractus ad Indos vsque & Iapponios fugisse paupertatem. Sed si quis ratione potiùs, quàm vulgi opinione, rerum momenta expenderit, neque pudendam iis paupertatem iudicabit, qui ad dignitatem omnia referunt, nec iis qui lucris intenti sunt, repudiandam. Certè nec C. Fabricio, nec Cn. Scipioni, nec M. Curio probro datum est, quòd eorum filiæ ob paupertatem dote de publico acceptâ ad maritos ierunt, gloriam domesticam, pecuniam publicam portantes. Quin imò ex ipsis opulentioribus eos potissimùm plerique venerantur, qui nullo strepitu, modico cultu, dissimulatis facultatibus, modestiæ speciē paupertatis imitatione mutuantur. Quòd si diuitibus ad opinionem modestiæ & venerationis conciliandam, quæritur imago quædam colorque paupertatis, quàm stultum est, hanc ipsam minimè adumbratam, sed veram ac genuinam probro vertere? Itaque qui peram ac baculum, paupertatis insignia, Philosophis exprobrat, ait quidam, is tantumdem facit, ac si equitibus phaleras, peditibus clypeos, signiferis vexilla, ac denique triumphantibus quadrigas albas togamque palmatam vitio vertat. Hoc enim Philosophis pera & baculus,

Paupertas nemini probro esse debet.

Apuleius in Apologiâ.

culus, quod Regibus diadema, quod Imperatoribus paludamentum.

Itaque hunc pudoris ſcopulum præteruecti oſtendamus ſummâ ratione Eccleſiaſten ſapientiæ ac paupertatis vela ad veræ laudis ac melioris vitæ portum petendum iunxiſſe. Semper enim amica fuit ſapientiæ paupertas; & (quod Ithacæ tribuitur) dura quidem, ſed inſignis animorum nutrix, quæ mellea virtutis ac ſapientiæ præcepta hominibus inſtillat. Et vt acanthis in ſpinis habitans, ſummâ tamen ſuauitate cantus in animos influit, ſic illa rebus aſperis enutrita ſuauiſſima tamen vitæ documenta ſubminiſtrat.

Paupertas amica Sapientiæ.

Aelianus lib. 10. cap. 32.

Scitum eſt illud antiquorum, in regno voluptatis virtuti locum eſſe non poſſe. Eadem mihi videtur de diuitiis pronuntianda ſententia. Multis enim ad philoſophandum obſtitêre diuitiæ: paupertas ſemper expedita eſt. Fortunam, velut tunicam, magis concinnam quàm longam probant vitæ Magiſtri: ſi enim longior æquo fuerit, tametſi in ſinum colligatur, aliqua tamen eius propendens lacinia ingredientem impediet, ac præcipitem dabit. Itemque magnas opes inſtar ingentis ac enormis gubernaculi ſuſpectas habent, quæ nauem citiùs mergant, quàm regant: cùm copia ſit illis ſuperflua, exceſſus pernicioſus. Non ignorauit hoc Crates, inter Thebanos inprimis copioſus ac nobilis: qui philoſophicæ paupertatis amore rem familiarem largam atque vberem populo diſtribuit, ſeruiſque manumiſſis, ſolitudinem elegit: arbores multas ac fructiferas præ vno baculo ſpreuit: villas opulentiſſimas vnâ perulâ permutauit, quam poſtmodum, compertâ eius vtilitate, carmine laudauit, flexis ad hoc Homericis verſibus, quibus ille Cretam inſulam nobilitauit.

Magna opes obſunt philoſophiæ.

Apuleius in Apolog.

Vidit hoc etiam, ſi animo vacare vellet, aut pauperem eſſe oportere, aut pauperi ſimilem; neque enim ſine frugalitatis curâ ſalutare ſtudium poſſe conſiſtere. Itaque quod tutiſſimum erat elegit, & ſpontaneâ neceſſitate omnes à ſe cupiditatum illecebras abdicauit, & ad honeſtam paupertatem, tamquam ad virtutum omnium gymnaſium ſe tranſtulit.

Hoc enim aut ſimili elogio veteres omnes Philoſophi paupertatem ornarunt. Inter quos Madaurenſis ille Platonicus, Paupertas, inquit, olim Philoſophiæ vernacula (matrem potiùs aut nutricem dixerim) aduerſum diuitias poſſeſſa eſt, frugi, ſobria, cultu ſimplex, conſilio beneſuada: neminem vmquam ſuperbiâ inflauit, neminem impotentiâ deprauauit, neminem tyrannide efferauit. Quemcumque in aliquâ laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata eſt. Paupertas, inquam, priſcis ſæculis omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim eſt paupertas in Ariſtide iuſta, in Phocione benigna, in Epaminondâ ſtrenua, in Socrate ſapiens, in Homero diſerta.

Idem ibid. Paupertatis elogium.

Hæc paupertatis cum virtute ac ſapientiâ neceſſitudo, paucis olim inter Ethnicos comperta, pleriſque Chriſtianorum nunc eſt exploratiſſima: poſtquam Deus-homo, vitæ normam hominibus oſtendens, illa æterni Dei ſapientia, illa virtutum idea, ille perfectionis apex, inter tot mundi opes, aut veriùs ſuas, paupertatem amplexus eſt. Exinde Philoſophia hæc hominibus innotuit, nihil eſſe quod vitiis acrius bellum indicat, quàm paupertatem. Euertit enim denituſque profligat arrogantiam, faſtum, ſuperbiam, luxum, libidines, aliaque

Paupertas à Chriſtianis magis culta.

que non pauca,quæ ex abundantiâ, tamquam fumus ex igne, manare consueuerunt: & felicem quamdam necessitatem adfert benè beateque, id est secundùm naturam virtutemque viuendi.

Nec in præsens tantùm consulit, sed etiam remotis obstaculis homini vltra præsentis vitæ limites cogitationes suas extendenti iter expeditum reddit & complanatum, *vt pergat illuc vbi est vita*. Est enim paupertas, teste Climacho, abdicatio sollicitudinũ sæculi, iter ad Deum sine impedimento; expulsio omnis tristitiæ, fundamentum pacis, munditia vitæ, quæ nos liberat curis omnibus vitæ transeuntis, & facit vt Dei mandata perfectè exequamur. Itaque & spiritualem animæ vitam fouet in terris, & æternam despectus sui pretio comparat in cælis. In terris quidem vitæ spirituali consulit, dum nocitura remouet, & eam, quæ ex opum affluentiâ germinare solet, luxuriem castigat. Sic enim se res habet, vt quemadmodum mortuæ carnes, ne propter humorum abundantiam putrescant, sale adsperso exsiccantur; sic eadem caro viuens, nisi seueritate paupertatis & abstinentiâ, quasi siccitate quadam castigetur, in mollitiem luxumque diffluat. Nec id mirum, cùm tanta sit carnis animæque coniunctio, vt alterius vitiis altera coinquinetur, &, vt ait Basilius, vigente ac florente carne spiritus etiam in brutum carnemque degeneret. Huic igitur incommodo sic occurrit paupertas, ait Chrysostomus, vt per sobrietatem humeris alas, & pedibus talaria nectat, quibus & à terrâ efferri, & sublimia contemplatione consequi possit.

Paupertas iter sternit ad æternam beatitatem.

Climachus Gradu 17.

Basilius Orat. 1. de Ieiunio.

Chrysost. Hom. 1. in Genesin.

Quòd autem paupertatis pretio æterna vita comparetur, ex hac Christi voce manifestum est: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cælorum.* Magna profectò Chri-

Matth. 5, 3.

Augustinus Ser. 28. de Verbis Apost.

Christianorum felicitas, ait D. Augustinus, quibus datum est, vt paupertatem faciant pretium regni cælorum. Ne tibi displiceat paupertas tuâ: nihil eâ ditius inueniri potest. Vis nosse, quàm locuples sit? Cælum emit. Quibus hoc thesauris conferri poterit, quod paupertati indultum videmus? Vt ad regnum cælorum veniret, diues possessione suâ obtinere non potuit: nunc obtinet, vt eâdem contemptâ perueniat. Huc nobis collimandum est, si veræ sapientiæ candidati esse volumus. hæc nobis debet esse summa votorum. alioqui si vagis per noxia & inexplorata cupiditatibus obsecuti fuerimus, nullum votorum nostrorum actionumque scopum reperiemus, nihil in quo desiderium nostrum animusque cônquiescat; sed ex alio in aliud incerti ac nauseabundi prouoluemur, non absimiles otiosis illis & oscitabundis, qui coruos passim testaque lutoque persequuntur. Perstringit illos Ecclesiastes mox versu sequenti.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Melius est videre quod cupias, quàm desiderare quod nescias. sed & hoc vanitas est, & præsumptio spiritus.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAM *prægnans hominum turba petacibus*
Votis, noui cupidinis
Semper parturiat monstra recentia,
Nec expleat diram sitim,

Testan-

Testantur vario templa anathemate,
Aræque pingues sanguine,
Fanorumque graues exuuiis tholi.
Quis non libello supplici
Porci consociat lauta tomacula, aut
Mercis Sabææ fumulos?
Incerare deûm multiplici femur
Quosdam tabellâ rideas.
Quin ingens etiam te capiat stupor,
Si, quos vibrantibus labris
Seducto fatui numine mussitant
Precum susurros, hauseris.
Hic gazas Arabum, aut diuitis Indiæ
Exposcit immodicâ prece,
Aut quas sepositi climatis institor
Frementibus vehet Notis.
Heu cæcus nimiùm, quàm saties opum
Contingat in magnis minor!
Est qui celsa petat culmina Principum:
Sed lapsui gradum struit.
Rhamnus nobilium degener arborum
Sceptro potiri gestiens,
Fatali platanos, & Libanitidas,
Secum igne funerat cedros.
In votis Hecubæ posteritas fuit,
Densique natorum greges:
Sed regno exitium Laomedontio,
Et patriæ effudit facem.
Et quis non sociam coniugij ambiit
Florentibus nympham genis?
At non cui potior forma, pudicior,
Et bella formosæ cient.

Starent res Priami, ni tibi, Tyndari,
Rideret in vultu Venus.
Felix Isacides, si species tibi,
O! Bethsabæa sit minor!
Est qui delicias portum animæ autumans,
Huc vela votorum regit:
At Circes adigens in scopulos ratem,
Mox ora brutorum induit.
Quid cæco fatui pectoris impetu
In vota mortales ruunt?
Quid tales auidi concipiunt preces,
Quæ non nisi infenso ratæ
Poßint esse Deo? Tutiùs improbæ
Ah turba mortalis spei
Contracto cohibes vela cupidine,
Nec corde quidquam concipis,
Aut votis superos supplicibus rogas,
Ni consonum Menti Bonæ
Dictarit ratio, aut postuma spondeat
Beatitatis præmia.
Qui voti immodicus cuncta cupidinis
Cæco abligurit gurgite,
Incertisque bonis exacuit sitim,
Cuncta ore delibans vago,
Annon esse putes mentis huic parum,
Aut arrogantiæ nimis?

PROSA EXEGESIS.

VTRVMQVE fateor: & arrogantiam quidem hominum quidlibet temerè atque inconsultè vouentium, proximâ Sectione cum Ecclesiaste notabo; nunc eorum dementiam castigare pergam, quæ ex eo manifesta

Stulta mortalium vota.

nifeſta eſt, quòd non illa tantùm, quorum aut naturam aut pretium ignorant, votis ac deſideriis proſequuntur, ſed etiam quæ cum periculo, damno, exitio non rarò coniuncta ſunt, auidiſſimè concupiſcunt. vt interim turpia & ſcelerata vota omittam, quæ non obſcurè declarant, quantoperè apud ipſos viluerit æterni Numinis reuerentia, cùm ea diuinis auribus inſuſurrent, quæ apud homines pudor ſit profiteri. Quàm multa ſunt vota, inquit Seneca, quæ etiam ſibi fateri pudet? quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus? Et alibi: Turpiſſima vota Deo inſuſurrant. Et ſi quis admouerit aurem, conticeſcunt: & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vt planè in hiſce talibus Pythagoræ ſententia vacillet, qui dicebat, homines, quando Deos adeunt, fieri meliores. Illi enim, quos animi morbos coram viro graui aut ætate maturo recondere decebat, hos detectos & apertos ad Deum deferunt. Semper fatui, ſemper pueri, & conformia nutricularum votis deſideria fouentes. Meritò exploditur à Satyrico nutricula illa, quæ cunis exemptum puerum, & luſtrali ſaliuâ expiatum attollens, hæc vota concipit:

Seneca de Benef. li. 6. c. 38.

Idem Epiſtolâ 10.

Plutarchus de Defectu oraculorũ.

Hunc optent generum Rex & Regina, puellæ
Hunc rapiant: quidquid calcauerit hic, roſa fiat.

Perſius Sat. 2.

Et: *Nunc Licini campos, nunc Craſſi ducit in ædes.*

Similia ſunt parentum vota: nec meliora filij concipiunt puerilibus hiſce crepundiis enutriti. Queror, inquit Seneca, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quàm inimica ſunt nobis vota noſtrorum? & eò quidem inimiciora, quò ceſſere feliciùs. Iam non admiror, ſi om-

Seneca Epiſt. 60.

nia nos à primâ pueritiâ mala ſequuntur: inter execrationes parentum creuimus. Præclarè enim ac ſapienter hoc notauit D. Auguſtinus: Cùm aliquid ſaluti noxium malè poſcitur, dando iraſcitur Deus, non dando miſeretur. Quid enim videtur? An voti compotes factos dicemus Iſraëlitas, an verò improbitatis ſuæ pœnas luiſſe, dum cæleſte manna cum nauſeâ repudiantes, ad ollas Ægyptias carneſque ſuſpirarunt? Facilem ac pronum in hæc vota Deum ſe præbuiſſe, teſtatur Propheta Regius. *Tranſtulit*, inquit, *Auſtrum de cælo, & induxit in virtute ſuâ Africum. Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata. Et manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis; non ſunt fraudati à deſiderio ſuo.* Sed quàm non propitius in vota condeſcenderit, mox ſubiicit: *Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos.* Dicebat olim Epicurus, Si mortalium orationes acciperet omnes Deus, perirent omnes. Quid ita quæſo? quia nimirum ſtultis noxiiſque votis in ſe alioſque ſæuiunt. Quæ tandem illa?

Auguſtin. Sent. 2 52.

Pſalm. 77, 26.

Infinitum eſſet ire per ſingula: quædam tamen parcè, memor inſtituti mei, delibabo. Atque vt ab eo exordiar, quod potiſſimum Eccleſiaſtæ propoſitum eſt, quis non lucris inhiat? quis non diuitias habet in votis? parum penſi habens quàm publicè priuatimque noxiæ, quanto ſuo aut aliorum damno aut acquirantur aut poſſideantur. Demades certè Athenis eum, qui neceſſaria funeribus venditabat, damnauit, cùm probaſſet magnum lucrum optaſſe, quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Sed vnus culpam luit, communem omnibus. Cui enim non ex alieno incommodo lucrum in votis eſt? Miles bellum optat: agri-

Vota aliis noxia multi concipiunt.

Senec. li. 6. de Benefic. c. 38.

agricolam annonæ caritas erigit: eloquentiæ exoptat pretium litium numerus: Medicis grauis annus in quæstu est: institores delicatarum mercium iuuentus corrupta locupletat: nullâ tempestate, nullo igne lædantur tecta; iacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehensum est, omnium simile est.

Sed ne illud quidem attendunt, quantopere suis ipsi desideriis sibi noceant. Felix sibi videtur Persianus ille, si thesaurum rastro effoderit, aut heredem, quem proximus impellit, expunxerit: sed non aduertit, magna patrimonia magnam semper ærumnarum exstitisse materiam; nec priuatim solùm Crasso, Senecæ, aliisque compluribus exitio fuisse, sed publicè etiam Reipublicæ noxias. Testis mihi Romana Respublica, quam pari ferè passu diuitiis ac vitiis creuisse, historiarum monimenta testantur. Certè Iuuenalis verissimè pronuntiauit:

Nonnulli vota sibi noxia concipiunt.

Persius Satyrâ 2.

Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit ——

Iuuenalis Satyrâ 6.

Neque ab hac sententiâ dissidet Hieronymus, cùm ait: Ecclesia persecutionibus creuit: quando venit ad Christianos Principes, potentiâ & diuitiis facta est maior, virtutibus minor. Et alius: Religio diuitias peperit, sed filia suffocauit matrem. Aucti enim sunt Religiosi opibus propter pietatis venerationem, vitæque sanctimoniam; quibus deinde abusi, à pristino sanctitatis flore desciuerunt. Ergo nihil horum optandum est sapienti.

Hieron. de Vitâ Malchi.

Nunc ad reliqua gradum faciamus: quoniam latiùs patet Ecclesiastæ sententia, quâ vanum esse asserit *desiderare quod nescias.* Alij itaque honorem & gloriam in votis habent, nihil in vitâ præstabilius existi-

Honores optare stultum est.

mantes, quàm supra ceteros eminere. Sed verissimè semel omnibus dictum est, quod à Christo filiis Zebedæi obiectum est: *Nescitis quid petatis.* Meritò Phaëthontis & Semeles vota damnauit antiquitas, quòd ille è curru paterno præceps actus in terras est, hæc maiestate Iouis & fulmine afflata, in cineres redacta. Quid autem distant hæc fabulosa Phaëthontis vota à verâ Annibalis Cæsarisque fortunâ? quorum alter superatis Alpibus ac Pyrenæis, dum ad extremum apicem gloriæ adspirans,

Matth. 20, 20.

Actum, inquit, *nihil est, nisi Pœno milite portas*
Frangimus, & mediâ vexillum pono Suburrâ;

Iuuenal. Sat. 10.

paulò post expulsus Italiâ, imò è patriâ proscriptus, apud Prusiam Bithyniæ Regem tamdiu parasitum egit, donec vitæ pertæsus, & inediâ confectus, veneno vitam abrumperet: alter pessumdatâ libertate Reipublicæ, cùm ciues instar mancipiorum despiceret, ab illis ipsis in Curiâ trucidatus est, quos præcipuis beneficiis sibi deuinxerat.

Ergo ne honor quidem (tametsi maius quiddam spirare videtur conditione mortali) apta est desideriis nostris votisque materia. Quid autem eloquentia, quæ rationis quædam est atque orationis eminentia? Certè ne illa quidem digna est, cuius desiderio humana cupiditas inardescat. Nam, vt omittam eam à D. Augustino vocari nundinas loquacitatis; nimiùm me terret, quod historiarum monimenta testantur, duobus eloquentiæ principibus, Ciceroni ac Demostheni, garrulitatem suam exitio fuisse. Alter enim veneno sublatus est, alterius caput iussu M. Antonij Trium-viri inter duas manus in rostris collocatum, vbi ille Consul, vbi sæpè Consularis, vbi eo ipso anno aduersus Antonium, quan-

Eloquentia non est congrua voti materia.

August. libro Confession. 9. c. 2.

Sene. Rhetor Suasoriâ 8.

quantâ nulla vmquam humana vox cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat. Quod autem de eloquentiâ dixi, idem ceteris in rebus locum habet, quæ minus habent cum ratione commercij.

Si igitur nihil horum, quæ vitæ huic mortali fragilique ſubſeruiunt, idonea deſideriis noſtris eſt materia, an ipſa ſaltem vitæ diuturnitas magis in votis eſſe debet? Sanè non deſunt, quibus magni muneris inſtar habere videatur: ſed quid ſi mille cruciatibus & ærumnis obruatur? quid ſi quauis morte ſit acerbior? Nónne meritò cum Prophetâ Iob exclames: *Quare data eſt miſero lux? & vita his qui in amaritudine animæ ſunt?* Et tamen auditum eſt olim turpiſſimum illud Mecænatis votum, quo nec membrorum debilitatem recuſabat, nec deformitatem, nec denique acutam crucem, dummodò inter hæc mala ſpiritus prorogaretur. Quænam eſt hæc tam fœda vitæ mendicatio? Quod miſerrimum eſſet, ſi accideret, optatur? &, tamquam vita, petitur ſupplicij mora? Quis non has vanas ſtultaſque voces exiſtimaret, & ſolo euentu refutandas, ſi propiùs admota eſſent quæ videntur optari tormenta, niſi res ipſa fidem faceret, tantum dementiæ in hominem cadere potuiſſe? Inuentus eſt enim Teleſphorus olim Rhodius, quem Lyſimachus vndique decurtatum, auribus naſoque abſciſſo, in caueâ velut nouum animal diu pauit, cùm oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet. Accedebat fames, & ſquallor, & illuuies corporis in ſuo ſtercore deſtituti: calloſæ adhæc manus & genua, lateraque caueæ attritu exulcerata. Quid multa? non minùs fœda quàm terribilis erat eius forma viſentibus: factuſque pœnâ ſuâ monſtrum, miſericordiam quoque amiſerat; & tamen

Ne longa quidē vita optanda.

Iob 3,23.

Seneca Epiſt. 101.

Plutarch. libro de Exilio.

Seneca Epiſt. 70.

men ſuadenti cuidam vt à cibo abſtineret, reſpondit: Omnia homini, dum viuit, ſperanda ſunt. Deus immortalis! quænam hæc vitæ tam dira cupido? Si ad exemplar patientiæ relinquendum fortunæ ſuæ ſupereſſe cuperet, laudarem: ſed quòd ad incertam, immodicam, illimitatam ſpem longum corporis ſui funus in terris trahere deſiderauit, id quidem vaniſſimũ iudico.

Vota concipienda sũt, quæ saluti expediunt.

Hæc igitur omnia cæcorum deſideria ſunt, quæ Chriſtianæ fidei lumine, & rectæ rationis face diſcuſſis tenebris corrigenda ſunt, animuſque ad vera, ſolida, æterna bona erigendus. quorum vbi guſtu ſenſuque delectatus fuerit, tum demum ridebit priora ſua vota & gaudia velut re totâ deſtituta, & à vitiato animi palato profecta. Gaudia hæc tua, ait D. Auguſtinus, de ægritudine ſunt, non de ſanitate. Sunt enim quædam ægrotantium deſideria: venit ſanitas, perit cupiditas. Quomodo corporalis ſanitas iſta tollit, ſic omnia tollit immortalitas, quæ eſt noſtra ſanitas.

Auguſtinus Serm. 2. in Nouis.

Sed quoniam hæc vita mortalis abſque deſideriis non degitur, hæc ſumma votorum eſſe poteſt,

——vt ſit mens ſana in corpore ſano.

Iuuenalis Sat. 10.

mens inquam ſana, id eſt ſapientiæ alumna, virtutibus amica, rationi conſentiens. Si tamen compendio ſapere & felices eſſe cupimus, hoc vnum nobis votum ſit, vt nihil deſideremus, niſi quod conforme ſit diuinæ voluntati. Nam, vt ait Apoſtolus, *quid oremus ſicut oportet neſcimus.* Prudens igitur olim fuit, & conſulta, illius Anachoretæ ſimplicitas, qui ne à ſcopo diuinæ voluntatis aberraret, alphabetum piè recitare conſueuerat, hanc addens coronidem: Domine, quid mihi expediat, aut tibi placeat, ignoro. en habes omnia litterarum elementa, tu inde verba & preces forma, & largire

Vota noſtra Deo permittenda.

Rom. 8, 26.

Salmeron tract. 12. de Oration. Christi in horto.

vota

vota quæ ipse formaueris. Quid enim potius? ait Epictetus. Certè melius illud iudico, quod Deus vult, quàm quod ego. Adhæreo illi vt minister & pedissequus: cùm illo desidero, cum illo expeto, denique quod ipse vult, idem & ego volo. Hanc indifferentiam sapienter alio loco inculcat, dum ait: Citra appetitionem & auersionem est auspicandum, quemadmodum viator ex obuio quærit, vtri viæ sit insistendum, neque de eo sollicitus est, dextrâne an læuâ sit pergendum: sic etiam ad Deum accedendum est tamquam ad ducem. Neque secùs vtendum est oraculis, atque oculis, quos non obsecramus vt hæc aut illa nobis potiùs repræsentent, sed quas res demonstrauerint, earum imagines accipimus. Nunc autem trementes augurium captamus, Deumque inuocantes precamur: Domine miserere nostri, fac mihi exeundi potestatem. Mancipium! numquid aliud mauis quàm id quod magis conducit? Quid autem conducit magis, quàm quod Deo visum est? Sed hæc est mortalitatis nostræ arrogantia, vt quamuis homunciones simus ex argillâ, & viliores quàm de lapide empta mancipia, nostræ tamen, quàm diuinæ voluntati, obsequi malimus, & ad quidlibet potiùs audendum ac petendum proiecti, quàm ad partis acquiescendum parati simus. Quod reprehendens Ecclesiastes, subiungit:

Epictetus lib. 4. Dissert. c. 7.

Idem li. 2. c. 7.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 10. [a] Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius: & scitur quòd homo sit, & non pos-

[a] *Tigurina versio habet:* Qui existit,

possit contra fortiorem se in iudicio contendere.

11. Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.

METRICA PARAPHRASIS.

QVOVSQVE *auarum pœna torquet intercus,*
Diuisque in aurem vota stillat abductis?
Et quidquid Hermus, quidquid vnda Pactoli,
Diuesque Hydaspes turbido occulit fluctu,
Indusque patulo prendit ore concharum,
Hiante semper fauce & ore deglutit?
Rictusque porrò tendit ad nouam prædam?
An fortè cælum cælitesque culpabit,
Nisi quidquid vndis aureis Erythræi,
Nisi quidquid aluo conditur Rheæ matris,
Charybdem in vnam gurgitemque demergat?
Nisi quidquid Afer areis Libystinis,
Quidquid Sicanis messor euehit campis,
Quidquid Galesi pascuis cubat pratis,
Cortem impudentis diuitis locupletet?
Aut nisi superbo torque inambulet turgens,
Amethystinoque coccinoque sarrano
Et vndulatum sesquipede trahat syrma,
Digitusque Eoâ luceat teres gemmâ,
Numquam improbarum desinet querelarum?
Quid impudentis massa pulueris turget?
Licet vsque & vsque surrigatur in cristas,
Et vsque cunctos despicatui ducens
Pulmone largo spiret aureos montes,
Et vanitatis mille turgidos folles,

Buc-

Buccasque mille, mille colla distendat;
Non ille fallet subdolo Deum fuco.
Iam notus olim cùm futurus in siluis
Vel matre caule, vel puerperâ quercu
Agrestis infans, aut bubulcus insulsus,
Aut contrà in ostro delicatulus pupus,
Aut fors in aulâ spes futura sceptrorum:
Quodcumque tandem; at hominis obtinet nomen.
Licet vsque honorum plaustra, nominum rhedas,
Et vsque & vsque splendidam trahat pompam
Fallacis aulæ, ac turgidis crepet buccis
Ceras auorum; at hominis obtinet nomen.
Satísne dixi follibus retundendis?
Quid ergo rubræ vile pondus argillæ,
Lutosa terræ massa, pulueris saccus,
Morborum aceruus, officina fœtoris,
Spoliumque morbi, temporisque lethique
In præpotentem vindicem erigit cristas?
Et ni petacem cumulet improbis votis,
Velut ad tribunal iudicis diem dicit?
Verbisque cumulans, cassa verba, stultarum
Addit querelis aggeres querelarum;
Orbis Monarcham, siderumque Rectorem
Indormientem publicæ rei culpans?
Quid disputando quæso proficit momus?
Rem non metet, tam cassa dum serit verba.

PROSA EXEGESIS.

EXPOSVIT Ecclesiastes præcedenti Sectione eorum vanitatem, ne dicam amentiam, qui, vndecumque spes aliqua lucri aut honoris fuerit oblata, in quidlibet etiam inexploratum inconsultâ cupiditate exardescunt,

nec vllum votis ſuis modum ſtatuunt: nunc eorumdem arrogantiam & intolerabilem præſumptionem paucis perſtringit, dum inſinuat, eos, niſi voti compotes fiant, cum Deo expoſtulare, & quaſi iniuriam acceperint, aut exigua dignitatis eorum ſit habita ratio, *iudicio contendere.* Incredibilis hic furor exiſtimari poſſet, & fabulis annumeranda ſuperbia, niſi præter antiqua recentiaque hiſtoriarum monimenta, quotidiana hanc experientia vſuſque confirmaret. Quis enim ignorat Regem Perſarum Xerxem, cùm ex Abydeno littore Helleſpontum iuxta Seſtum ponte iungere meditaretur, & dominum ſe maris oſtendere, diſiectis tempeſtate nauibus, ira percitum, trecenta Helleſponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum immergi iuſſiſſe? addito inſuper conuitio, Indignum eſſe cui vllus hominum in poſterum ſacrificaret.

Iniquè homo Deo ſuccenſet propter irrita vota.

Herodotus lib. 7. Hiſtoriar.

Sed fuerit illud inuſitatæ ambitionis ac ſuperbiæ; hoc certè & tempore recentius eſt, & vſu familiarius, quòd cùm Sinenſes Bonzij ab idolis ſiue Pagodibus ſuis iuſſu Regis beneficia quædam impetrare conati eſſent, & in hanc rem variâ ſe victûs aſperitate voluntariiſque ſuppliciis afflixiſſent, effectu non ſecuto, pœnas à Pagodibus ſuis popoſcerunt, flagellis ac fuſtibus in eos ſæuiendo, perinde ac ſi ſenſu eſſent ac ratione præditi. Et hæc quidem barbaræ cuiuſdam dementiæ non immeritò quilibet damnabit: ſed tamen an minùs peccat horum temporum inſolentia? Quot enim hoc tempore reperiuntur, qui ſi votis ſuis fruſtrati fuerint, petulãtis linguæ flagello diuinam Maieſtatem proſcindunt, & quaſuis in Deum blaſphemias effutiunt? Atque vt omittam leuiculos illos, qui ad quemlibet ferè infelicis aleæ iactum mille iniuriis Dei nomen lacerant,

Aluarez Seruiedus in litteris Sinenſibus anni 1622.

rant, aut si vindictæ occasione frustrantur, Deum eiurant, & se diris omnibus dæmonibusque deuouent; quis non videat plerosque hominum, si non satis emolumenti, honoris aut compendij precibus suis piisque operibus à Deo impetrauerint, continuò à diuino obsequio cultuque desciscere, neque vllum in pietate virtutumque exercitatione operæ pretium esse situm existimare? vnde etiam tantus passim rerum diuinarum contemptus, & illæ tam profanæ voces, quas apud Malachiam legimus: *Vanus est qui seruit Deo: & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.*

Malach. 3, 14.

Vnde hæc tam proiecta temeritas? aut quis ille tam impudenter arrogans, vt Deum sibi ad nutum obsequentem, votisque omnibus, licet immodicis, licet improbis, annuentem deposcere præsumat? Quicumque demum ille, aut qualis quantusque sit, nihil est cur insolescat, *iam enim vocatum est nomen eius, & scitur quòd homo sit.* quasi dicat: Ipso nomine suo luteam substantiæ suæ materiam, & abiectam prodit originem, quæ sola sufficiat comprimendæ tam procaci arrogantiæ, tumorique retundendo. Quid enim est homo? Ait Aristoteles: Imbecillitatis exemplar, temporis spolium, fortunæ ludus, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis trutina, cetera pituita & bilis. Rursus quid est homo? Ait Seneca: Imbecillum corpus, fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum. Cùm benè lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima: ex in-

Quid est homo vt in Deum insurgat?

Arist. apud Stobæum Serm. 96.

Sen. Consolat. ad Marciam, c. 11.

firmis fluidiſque contextum; frigoris, æſtus, laboris impatiens, ipſo ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, anxiæ ſollicitæque tutelæ, precarij ſpiritus, & malè cohærentis. Denique, quid infirmius eſt homine, inquit Chryſologus, quem ſenſus fallit, ignorantia decipit, circumuenit iudicium, pompa lædit, tempus deſerit, mutat ætas, hebetat infantia, iuuentus præcipitat, ſenectus frangit?

Pet.Chryſologus Serm.45.

Et fieri poteſt, vt hæc lutea maſſa in auctorem ſuum inſurgat? hæc teſta de Samiis terræ figulo exprobret, non ſat multa ſibi ad ornatum ſplendoremque concedi? Quis vnquam mendicus tam proiectæ fuit impudentiæ, vt quidlibet ſibi deberi arbitraretur? Profectò ſi inops atque mendicus eſt, totus ex alienâ miſericordiâ pendet, neque repulſam interpretari debet iniuriam, cùm nihil iuris eius petitio prætendat. Quis autem coram Deo ſe mendicum eſſe infitiabitur? Si hæc ita ſe habent, neque rebus creatis quidquam ab auctore ſuo debetur, cuius tandem dementiæ fuerit, hominem (tam infirmum animal ac miſerum) *contra fortiorem ſe iudicio contendere?* Non is animus fuit innocentiſſimo Prophetæ Iob: cui cùm non tantùm ex voto non cederent omnia, ſed etiam direptis opibus, abactis gregibus & armentis, totâ denique familiâ euersâ, ſola ſanies eſſet reliqua quam teſtâ raderet; cum Deo tamen iudicio contendere non ſuſtinuit, ſed infirmitatem ſuam cum diuinâ Maieſtate comparans, ingenuè ſapienterque profeſſus eſt: *Verè ſcio quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Sapiens corde eſt, & fortis robore; quis reſtitit ei, & pacem habuit.*

Iob 9, 1.

buit. Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo. Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur. Qui præcipit Soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo. Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris, &c. *Deus, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant orbem. Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?* Rectè illud inter cetera, Quid *loquar verbis meis cum eo?* quia in illâ tam stultâ hominis cum Deo expostulatione, ac tam impari congressu *verba sunt plurima* (nec quidquam præter verba) *multamque in disputando habentia vanitatem.*

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT SEPTIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

Vers. 1. Quid necesse est homini maiora se quærere, cùm ignoret quid conducat sibi in vitâ suâ numero dierum peregrinationis suæ, & tempore, quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit?

METRICA PARAPHRASIS.

QVOD *malum, Superi! quod esse dicam,*
Quòd nemo exhibeat datam maritæ
Sorti connubij fidem iugalem?
Sed præsentia nauseans, nouisque
Et magnis inhians, priùs cupitæ
Sortis quilibet audet esse adulter?
En ruris patrij impiger colonus
Clitellasque, bouesque, tribulumque,
Et molimina sarculi perosus,
Nil actum putat ad beatitatem,

Ni

Ni mercis Cypriæ institor procellas
Myrtoi pauidus secet profundi:
Mercator Peruës, Tagique gazis
Ac Tartessiaci satur fluenti,
Affectat lituosque, adoreasque,
Et raucas Getici tubas Gradiui:
Miles laurigero insolens triumpho
Fasces somniat, & Ducum secures,
Et Regum trabeas, decusque famæ.
Sunt & queis Veneres, iocos, lepores,
Furtiuis agitant labella votis.
Sed quid præcipites spei necesse est
Ventis omnibus explicare vela?
Ah! nescit miserum genus Promethei,
Quid vitam faciat beatiorem.
Non quod splendidius venustiusque,
Idem optabilius beatiusque.
Dulces si liceat meo arbitratu
Soles degere, perlubens superba
Fastus cornua contraham, caputque
Angusto cochleæ sinu recondam.
Imis vallibus incubans arundo
Iram fulminis imbriumque ridet:
Celsis turribus inuident procellæ,
Et quercus nimio comarum honore
Siluarum dominas, Iouis trisulca
Terrent spicula, turbinesque Cauri.
In magnis minor est quies, minusque
Sistit præcipitem salus ruinam.
Euectus Phaëthon patris quadrigis,
Euersus Phaëthon patris quadrigis.
Pennis Dædalides in astra raptus,

Pennas Icario exuit profundo.
Salmoneus tonitru ciens rotarum,
Mox vero tonitru ruit peremptus.
Rhamnus dum solio arborum superbit,
Flammâ vindice cessit in fauillam.
Felix quem faciunt pericla cautum.
Tu sortis memor, & memor salutis,
Ne celsæ cumulum struas ruinæ.
Quod sis, id cupias lubens videri:
Nec quidquam potius priúsve ducas.
Vitæ summa breuis, feroxque Parca
Spem longi vetat inchoare voti.
Quid languens animum vsque & vsque versas
Per fastidia fluctuantis æui?
Et semper noua vota fabricaris
Vitæ præpete concitus volatu,
Quam momenta auido vorant hiatu,
Vt Sol igneus abligurit vmbras?
An fors anxia curâ te fatigat,
Quid longâ serie superfuturæ
Mundo parturiant dies & horæ?
Heu! superuacuo peris labore.
Prudens temporis ordinem futuri
Sub caligine noctis obseruauit
Lucis arbiter, arbiterque noctis.
Æqui tu modò consulas bonique,
Quod præsens tibi commodarit hora.
Ritu cetera fluminis feruntur,
Quod nunc hospitio ferentis aluei
Riuos leniter excipit minores,
Mittens Oceano amnium tributum;
Nunc ripæ immemor, imperansque campis,

Euer-

Euertit platanosque, populosque,
Diffundens nemore hospites procellas.
Felix, qui Superis die dicato,
Iucundum potuit sonare Vixi.

PROSA EXEGESIS.

PRAECEDENTI Capite extremo eorum seu dementiam seu arrogantiam perstrinxit Ecclesiastes, qui immodicâ cupiditate in quæuis vota præcipites, cælum precibus fatigant: nunc eorum animos, qui supra ceteros & supra fortunam suam eminere desiderant, triplici ratione compescit. Primò, quia insignis temeritatis est in hac rerum humanarum caligine alta & præcipitio vicina sectari: præsertim cùm ignoret homo, quid sibi ad vitam benè beateque instituendam conducat. Deinde, quia momentanea huius vitæ breuitas magnos conatus elidit, & ambitiosos in medio honorum cursu destituit. Denique, quia ignorat, quod tanto animi ardore concupiscit, sitne futuris casibus ac temporibus accommodatũ. Expendamus paulisper singula.

Dicebat olim Socrates, vt quis architecturæ peritiã consequatur, aut agri colendi, aut hominibus imperandi, posse homines ingenio perficere, suoque arbitratu deligere; sed quæ in his potissima sunt, Deum sibi reseruare, eorumque nihil non hominibus obscurum esse. Neque enim constare ei, qui agrum conserit, quis messem sit collecturus; neque architecto, quis domum sit inhabitaturus; neque imperandi perito, an imperatorio munere fungi expediat. Scio plerisque hominum splendida modestis, magnifica securis anteferri: sed

Vide Xenophontem lib. 1. Ἀπομνημ.

Homo quid sibi expediat ignorat.

Crede mihi, benè qui latuit, benè vixit: & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Ouid. li. 3. Trist. Eleg. 4.

Ambitionis finis ruina. cuius limites vbi ſemel tranſgreſſus fueris, nullus ambitioni terminus eſt, niſi præcipitium, aut ruina: idemque contingit quod in fabulis teſtudini, quæ cùm volatum affectaſſet, ab aquilâ in ſublime euecta, moxque ab eadem dimiſſa, ipſo lapſu colliſa eſt: aut quod Icaro cuidam ſub Nerone (quem Simonem Magum fuiſſe Philaſtrius cum aliis affirmat) qui cùm volatum tentaſſet, primo conatu iuxta Principis cubiculum decidit, ipſumque cruore reſperſit. Sic ambitioſus quilibet nullum cupiditati ſuæ terminum præfigit, nulloque poteſt loco conſiſtere, non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus ruendi finis eſt, iacuiſſe. Quid Cn. Pompeium in Africam, quid in Septemtrionem, quid in Mithridatem & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita ſcilicet cupido creſcendi, cùm ſibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata pariter ac publica immiſit? Gloria & ambitio, & nullus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum ſupra ſe ferre non potuit, cùm Reſpublica ſupra ſe ferret duos. Neque hîc ſtetit ambitio; ſed æmulo è medio ſublato, nullum ſibi oblatum honorem nimium putauit. Itaque & continuum geſſit Conſulatum, & perpetuam Dictaturam: inſuper prænomen admiſit Imperatoris, & ſtatuam inter Reges, & ſuggeſtum in Orcheſtrâ. Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in Curiâ & pro tribunali, templa denique, aras, ſimulacra iuxta deos, puluinar, Flaminem, Lupercos. Et quis tandem creſcendi finis? non alius quàm ruina, quæ quidem in illâ ipſâ aureâ ſede miſerum oppreſſit, quâ ſupra ceteros eminebat. Quid Nabuchodonoſorem dicam? cui extremum pænè exitium attulit diuinitatis affectatio. Certè conduci-

Sueton. in Nerone c. 12.

Vide Baronium anno Christi 44.

Seneca Epiſt. 94.

Sueton. in Iulio Cæſ. c. 76.

Dan. 4, 30.

ducibilius illi fuit ad brutorum conditionem è solio deturbari, quàm ab insanâ multitudine diuinis honoribus extolli. Nam ab hominum consortio exterminatus, præsentissimum animæ pabulum in brutorum pascuis adeptus est; & inter opaca nemorum, ac lustra ferarum, humanitatis sensum, Deique ac sui notitiam inuenit, qui paulò antè diuinos honores exposcens, nec Deum nec se nouerat. Ita profectò se res habet, & in vniuersum nihil est quòd maiores animo nostro tenebras offundat, quàm ambitio: nihil quod hominem magis serenum suique compotem reddat, quàm animi submissio. Adspiret igitur ad honorum fastigia quicumque voluerit, & nascendi fortunam cupiditate transscendat; ego veriùs cum Regio Vate pronuntiabo: *Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.*

Psal. 118, 71.

Non expedit homini diuitiis crescere.

Quod autem de honoribus asserüi, idem de diuitiis dictum volo, qui alter modus est supra fortunam emergendi. Tametsi enim vulgus hominum in diuitiis apicem felicitatis humanæ collocet, ego tamen hæc stulta vulgi iudicia contemnens, meaque me paupertate ac ceteris fortunæ meæ congruis inuoluens, cum Ecclesiaste dicam: *Quid necesse est homini maiora se quærere, cùm ignoret quid conducat sibi in vitâ suâ?* Quid, inquam, necesse est homini quærere quod ignoret, imò verò quod non ignoret an conducat? Quid necesse est quærere, quod inuentum non solùm inutile, sed etiam perniciosum esse sat nouit? Quid necesse est sequi, quod assequi miserum est? Blandiatur aurum, quibus voluerit, oblectet opum cupiditas; ego sanè nihil in vitâ acerbius, nullum verius tormentum extare contendam. Nihil opus ad hanc veritatem stabiliendam Philoso-

phorum placitîs : vnica nos apud Phædrum fabella vulturis, cadaueri canis insultantis, docebit, quàm veri nominis pœna sit auri cupiditas.

Phædrus lib. 1. Apolog.

Humana effodiens ossa thesaurum canis
Inuenit ; & violauit quia Manes deos,
Iniecta est illi diuitiarum cupiditas,
Pœnas vt sanctæ religioni penderet.
Itaque aurum dum custodit, oblitus cibi,
Fame est consumptus. Quem stans vulturius super
Fertur locutus: O canis meritò iaces,
Qui concupisti subitò regales opes,
Triuio conceptus & educatus stercore.

Vita breuitas cohibere debet immodicas cupiditates.

Non dispar fortuna contingit iis qui per diuitias supra fortunam conantur emergere : quorum conatus & studia ex eo etiam vanitatis redarguit Ecclesiastes, quòd exiguo *numero dierum peregrinationis* huius circumscribuntur, *& tempore quod velut vmbra præterit.* Ridemus, senes auaros, quò minùs restat viæ, eò plus quærere viatici (quid enim aliud quàm inutiles sarcinas, & itineris impedimenta congerunt?) & non ridemus nosipsos, qui hac tantâ vitæ breuitate circumscripti, procul à metâ abesse non possumus? Quid enim est vita nostra? Ait Iacobus Apostolus : *Vapor est ad modicum parens, & post hæc exterminabitur.* Quid est vita nostra? Nuntius est celeriter percurrens, gutta roris antelucani, halitus oris hibernus, spolium temporis, vmbræ somnium. Quid est igitur tam vanum, quàm his tam angustis vitæ limitibus obseptum, opes aliquot sæculis suffecturas corradere, longam honorum seriem disponere, ad dignitates humano fastigio maiores adspirare?

Iacobi 4. Sap. 9. Sap. 11. Chald. Psal. 89.

Horatius Carm. l. 1. Od. 4.

Vitæ summa breuis spem nos vetat inchoare longam.

Et

Et vt longior esset, stultum tamen est à fortunâ rebusque ab arbitrio fortunæ pendentibus subsidium futuri temporis aut solatium petere, quæ cæcâ nos cupiditate in nocitura certè numquam satiatura præcipitat. Quantò iucundius est nihil poscere, nec ex fortunâ pendere? Quod enim futuri temporis incerta sors voluit, quare potiùs à fortunâ impetrem vt det, quàm à me ne petam? Enimuerò quid omnino petam, si tam cæca futuri temporis caligo mortalium prouidentias omnes eludit? Quid si etiam eiusmodi futura sunt tempora, vt omnino formidandum sit vllam Reipublicæ partem attigisse? Quid si etiam tam periculosa, vt longè optabilius futurum sit in imâ plebe delitescere, quàm diuitiis aut honoribus inter ciues suos eminere? *Quis* enim *homini poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit?* Vnum est quod certò scitur, & vtiliter inculcatur; seriùs, ocyùs, moriendum esse omnibus. Post mortem verò quòd *iudicium durum his qui præsunt fiet, & potentes potenter tormenta patientur.* hoc illis assiduè ruminandum, qui ad altiora semper adspirant. Ceterùm quid earum rerum, quæ nobis in vitâ obuersantur, optabilius sit, aut conducibilius, multis deinceps versibus ostendit Ecclesiastes.

Sap. 6.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. Melius est nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa:

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

ODI, delicias queis myrothecion
In probrum liquidis prodigit imbribus:
Et queis cæsaries stillat amaraco,
Et ceruix crocino madet:
Queis frontem balano splenia temperant,
Pectus Sidonio diffluit vnguine,
Et mersi Phario luxuriant pedes:
Et ne singula persequar,
Quos nubes tepidis ambit odoribus
Pæstani superans delicium soli,
Vincens impliciti schidia cinnami, &
Medi vulnera corticis.
Eheu! quàm tenuis ludificat vapor
Sponsos Penelopes, Alcinoi genus!
Quàm caro opprobrium fœdáque putidi
Luxus nausea venditur?
Quid rores casiæ? quid nebulæ croci?
Vnguentíque liquor defluus è comis?
Auræ ludibrium, semiuirûm decor,
Mordacis populi iocus.
Qui semper benè olet, non benè olet: neque
Qui ructat pretium est in pretio mihi.
Quantò nobiliùs complet odoribus
Virtus sidereas domos?
Quos virtutis odor dissociabili
Secernit populo, hos fama nepotibus,
Ceu vitæ speculum, postuma consecrat;
Bustorúmque superstites
Per vasti spatium subuehit ætheris,
Supra terrifici regna tonitrui,

Septem-

Septemque imbriferas Pleïadum faces,
Mixtos indigetum choris.
Sic Abræ soboles principe cum patre,
Heroës gemini, mystaque & hostia,
Æternum decus ad sacrificos focos
Transscripsere nepotibus.
Sic Iobus domitor sortis, & in necem
Coniurata potens vincere Tartara,
Palmam corripuit, quam neque Marspiter,
Nec frangat fuga temporum.
Moses Niliacis opprobrium Dei
Sceptris anteferens, damna penatibus
Compensans Superis, ore beatius
Nectar purpureo bibit.
Viuet pòst genitis charus Isaides,
Ingentisque animæ pars bona Ionathas,
Quos ad cælicolum templa adamantino
Curru gloria transtulit.
Quid Græci memorem stemmata nominis,
Et quos posteritas euehit in deos?
En quàm nectareis fragrat odoribus
Virtus parturiens sui.
I nunc, & pretium pone vaporibus,
Imbellesque comas tinge opobalsamo.
Ni famam redolet vita superstitem,
Frustrà vnguenta paraueris.

PROSA EXEGESIS.

QVANTA olim fuerit vnguentorum celebritas, & quantus vsus, testis est Athenæus, qui varias vrbes recensens eo mercatu nobiles, Irinum, inquit, optimum in Elide & Cyzico: rosaceum nobilissimum ex Phase-

Athenæus lib. 15. *Loca variis vnguentis nobilitata.*

lide, Capuâ & Neapoli: croceum è Solis Ciliciæ, & Rhodo: nardinum præfertur è Tarſo: œnanthinum è Cypro: excellit amaracinum Coum & Ægyptium, deinde Sidonium. Quod Panathenaicum vocant, Athenis primæ bonitatis eſt. Verùm vnguentorum præſtantia locis imputanda non eſt, ſed artificum peritiæ, & materiæ quæ ſuppeditatur. Nam Epheſus olim vnguentis clara fuit, & præcipuè Megalio: nunc, inquit, eam ſibi gloriam vendicat Alexandria, propter opes quibus abundat, & propter Arſinoës ac Berenices in eâ re tractandâ ſingulare ſtudium.

Vnguentorum vſus. Vſus autem vt varius, ita frequens erat in balneis, in conuiuiis, in ludis, in exequiis, in cultu denique quotidiano. Nec vno aliquo contenti erant vnguenti genere, ſed cum delectu cuique parti corporis ſua ac propria adhibebant. Quam in rem idem Athenæus verſus Antiphanis in Vinoſis producit: *Idem ibid.*

Lauat is in aureo quodam ſolio: vnguento
Ægyptio pedes linit & crura,
Phœnicio buccas & vbera,
Siſymbrio verò vtrumque brachium,
Amaracino ſupercilium, & comam,
Serpyllino ceruicem atque genua.

Vnguentorum vis. Nec abſque cauſâ tam profuſi erant in vnguenta veteres: ſiquidem in compotationibus roſaceo myrtinoque vini fumos temperabant, ac cerebro ſanæque menti conſulebant: melino etiam ventriculum fouebant, & lethargicorum veterno medebantur: œnanthinum quoque ſtomacho benè facit, & illæſam mentem tuetur. Et ne ſingula perſequar, Vnguento, ait Clemens Alexandrinus, tamquam medicamento & auxilio vtendum eſt, & ad vires languentes excitandas, & ad catar-

Clemens Alex. lib. 2. Pædagog. c. 8.

catarrhos ſiccandos, & ad refrigerationes, & ad pellenda faſtidia. Omitto ſuauecolentiam, omitto vim contra putredinem præſentiſſimam, omitto cetera, ex quibus facilis eſt coniectura, quanto in pretiò fuerint apud veteres vnguenta. vt non immeritò eadem cum bono nomine in contentionem adduxerit Eccleſiaſtes, *Melius*, inquiens, *eſt nomen bonum, quàm vnguenta pretioſa.*

Vnguenti cum bono nomine conformitas.

Quid quòd vnguenta magnam habent cum bono nomine famaque ex virtute partâ conſenſionem ac ſympathiam? Primùm enim nihil eſſe quod ita putredini & corruptioni reſiſtat, atque vnguenta pretioſa, teſtantur Ægyptiorum cadauera (Mumias vocant) quæ non pauca etiamnum viſuntur bis mille aut etiam plurium annorum. Quis autem vel mediocriter inſtitutus non affectat nominis immortalitatem? Sed non omnibus contingit iſta felicitas. Non deerunt, qui æreis marmoreiſque ſtatuis nomen ſuum poſteritati conſecrent: non deerunt, qui pyramides, mauſolæa, palatia excitent, vt ſcribant nomina ſua in terris ſuis: non deerunt, qui doctam papyrum, vetereſque membranas cedro illinant, vt eas à blattis tineiſque vindicent. ſed niſi ex virtute profluxerit hæc nominis exiſtimatio, fruſtrà erit omnis conatus: in rudera conuertentur vel ipſa Mauſolæa, *& nomen impiorum putreſcet*, in ſuperbiâ, ambitione, ceteriſque vitiorum fæcibus & mundi vanitate fundatum. Virtuti ſcilicet hæc nominis debetur æternitas, quæ omni terrena contagione maior ad cælum, verum vnicumque æternitatis domicilium adſpirat.

Nomen bonũ vt vnguentum à corruptione præſeruat.

Prou. 10, 6.

Vt vnguentũ corporis, ita bonum nomen animi morbis reſiſtit.

Deinde vnguentum ſuaui ſuo temperamento morbis reſiſtit, & ad ſanitatem plurimùm conducit. Ita bonum nomen optimus virtutum cuſtos eſt, & vitiorum propulſator. Cauet enim ſedulò vir probus, ne quam

existimationi suæ maculam adspergat; non aliter quàm Mus Alpinus (Herminium vocant) omni curâ prouidet, ne pelliculam suam nitentem collutulet, &, vt habet symbolum, Mori mauult, quàm fœdari. Est enim hominis ingenui, ait Tullius, & liberaliter educati, velle benè audire à bonis etiam viris: quemadmodum contrà turpissimum ac dissolutissimum genus hominum est, quibus vilis est bonorum existimatio. Verissimum est enim, quod apud Tacitum ait Tiberius, contemptu famæ contemni virtutes.

Cic. lib. 3. de Finib.

Tac. lib. 4. Annal.

Vt vnguentum, ita bonum nomen dignitati congruit.

Prætereà vnguentum dignitatis symbolum est. vnde & Summi Sacerdotis & Regum inaugurationibus adhiberi consueuit. At bonum nomen non tantùm dignitatis indicium est; sed facilem etiam ad honores & præmia viam sternit. Nihil est enim, ait Nazianzenus, quod hominem ad altiores honorum gradus prouehat, quàm virtus, & fama honestis parta rationibus.

Nazianz. Orat. in Cæsarium.

Vt vnguentum, ita bonum nomen amorem conciliat.

Denique nihil est vnguentorum suaueolentiâ præstantius ad amorem conciliandum, hominesque ad se pelliciendos. Quod etiam aliis quibusdam animalibus commune esse tradunt naturalis historiæ Scriptores. Sanè D. Basilius aucupes quosdam refert cicures columbas habere, quarum pennas grato quodam odore perfundant, quo pellectæ aliæ in decipulum abducantur. Et quid aliud esse dicam homines virtute ac sanctitate eximios, nisi pellices, vt ita dicam, columbas, quæ boni nominis sui fragrantiâ quamplurimos à mundi illecebris ad suaue Christi iugum, à flagitiosâ vitâ ad virtutem ac sanctimoniam traducant? Talem fuisse columbam accepimus D. Cæciliam, quæ sponsum Valerianum nil nisi faces nuptiales meditantem ad amorem castitatis & Christi sacra pertraxit, cùm ille

Basilius Epist. 175.

ille primâ nuptiarum nocte fragrantissimum virginitatis odorem, instar vernantium rosarum, in conclaui sponsæ deprehendisset. Quid Iosiam Regem sanctissimum commemorem? nónne boni nominis eius fragrantia ad posteros cum fructuosâ virtutum eius recordatione promanauit? Et quis alius Regum Iudæorum, vt notat Iansenius, epicedium lugubremque næniam obtinuit à Ieremiâ, quam velut ex præscripto legis posteris occinerent symphoniaci? Vt non immeritò dictum sit à Siracide: *Memoria Iosiæ in compositionem odoris, facta opus pigmentarij*, aut, vt sonat Græca littera, *Memoria Iosiæ est instar mixturæ thymiamatis artificio vnguentarij confectæ. In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini.*

2.Par.35, 25. Iansen. in Ecclesiasticum. Eccli.49,1.

En quanta boni nominis vnguentorumque sit affinitas: sed tamen non tanta, quin illa præ bono nomine repudianda duxerit Ecclesiastes. nimia enim vnguentorum profusio, ait Clemens Alexandrinus, iusta defunctorum potiùs quàm familiarem vitæ redolent consuetudinem. Vnde non illepidè Martialis ad cœnam vocatus, sed vnguentis nō cibis instructā, ita lusit:

Cle. Alex. Pædagog. lib.2.c.8.

Res salsa est benè olere & esurire.
Qui non cœnat, & vngitur, Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Martialis lib. 3. Epigramm.9.

Itaque vnguentum cadauera redolent; at virtus odor spirantium est, aut beatiorem in cælo vitam degentium. Quisquis enim ab odoribus in vitâ commendari cupit, is & virum & virtutem exuit, palamque se profitetur, quod animæ deest, à fuco corporis emendicare. Procul arcendos esse eiusmodi sponsos Penelopes, monet D. Hieronymus scribens ad Demetriadem: Cincinnatulos pueros, & calamistratos, & peregrini muris pelli-

Nimius vnguentorū vsus effeminatorum est.

Hierony. Epist. ad Demetriadem.

pelliculas olentes, de quibus eſt illud Arbitri, Non benè olet, qui benè ſemper olet, virgo deuitet. Denique, vnguenta momento exſpirant, & ſuis moriuntur horis. Vnde præceptum illud Epicuri apud Martialem inculcatur:

Martialis lib. 13. Epigram. 121.

Vnguentum heredi numquam, nec vina relinquas.

Aut enim viuentis ac ſpirantis luxui, aut defuncti exequiis impenditur. At contrà bono nomine atque exiſtimatione nulla poſ[illegible]ati ſolidior à parentibus, nulla magis opima relinquitur hereditas. Hanc olim Æneas Aſcanio relicturus dicebat:

Bonum nomen opima eſt hereditas.

Virgil. lib. 12. Aeneid.

Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis. ——

Huius potiſſimam habendam eſſe rationem, prudenter obſeruat M. Tullius. Adhibenda eſt, inquit, quædam reuerentia aduerſus homines. Nam negligere quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolùm arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſolùti. Quid igitur? inquiet aliquis. An ad plauſum mihi viuendum eſſe exiſtimas, & captandos inanis gloriæ fumulos? ſatis amplum mihi theatrum eſt rectè factorum conſcientia. Fateor nihil nobis prius aut potius eſſe debere præclarè factorum conſcientiâ. Hæc enim etiam calumniis obruta delectat: hæc concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit: & cùm ingentem ex alterâ parte turbam contrà ſentientium adſpexerit, non numerat ſuffragia, ſed vnâ ſententiâ vincit. Quia tamen non nobis tantùm nati ſumus, ſed omnem ab aliis offenſionis lapidem amoliri debemus, Proximo famam, ait Bernardus, nobis debemus & prouidemus conſcientiam. Itaque nomini ac famæ danda eſt opera, non vt titulis ac Magiſtratuum inſignibus, ſed vt vitæ innocentiâ, morumque

Cic. lib. 1. Offic.

Senec. li. 4. de Benefic. c. 21.

Bernardus Serm. 7. in Cantica.

Bono nomini danda eſt opera.

que probitate comparetur. Laudat hoc institutum in Traiano Plinius his verbis: Ac mihi quidem intuenti sapientiam tuam, minùs mirum videtur, quòd mortales illos caducosque titulos aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera Principis, vbi sempiterna sit gloria: vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim, & statuas, aras etiam templaque demolitur & obscurat obliuio, negligit carpitque posteritas; contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frænator animus, ipsâ vetustate florescit, nec ab vllis magis laudatur, quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua Principi fama, quæ inuitum manet, sed bona concupiscenda est. Ea porrò non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur Quod autem Traiano, laudatissimo apud Ethnicos Principi, dixit Plinius, id quilibet sibi dictum putet, vt nimirum bonum nomen atque existimationem non tam parentum titulis aut fumosis imaginibus, neque externâ specie, aut inani populi plausu, sed vitæ innocentiâ, morumque honestate consectetur, sibique persuadeat (quod aiebat Socrates) eos expeditâ & compendiariâ viâ ad gloriam venire, qui id agerent, vt quales videri vellent, tales etiam essent. Ac tantumdem quidem de bono nomine, quod pretiosis vnguentis præferendum censet Ecclesiastes; nunc cùm eodem ad aliarum rerum delectum gradum faciamus.

Plinius in Panegyr.

Val. Max. lib. 7. c. 2.

SECTIO

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 2. & dies mortis die natiuitatis.

METRICA PARAPHRASIS.

DICITE *lacteoli, mea mellea turba, puelli,*
Queis primùm tactu cognita terra parens:
Dicite, qui tenero vagitu impellitis auras,
Dicite, nam vestris fletibus omen inest,
Fas sit ab elingui mihi poscere verba palato:
Et vobis etenim fas sine voce loqui.
Non ego Thessalico fatorum arcana ciebo
Carmine, non speculis indita spectra petam,
Non promam phialas: vnum est quod scire laboro,
Cur toties A! E! lingua tenella sonet.
Mammas atque Tatas rudibus dictasse labellis,
Supremum est gerulæ vix satagentis opus:
Ast hic sponte suâ sat conscia corda futuri
Criminis auctores voce tremente notant.
Heu video, quisquis primordia clara salutat
Lucis, & à vitæ limine carpit iter,
Supplicij fontem plorans balbutit Adamum,
Auctoremque sui vulneris edit Euam.
Scilicet hæc sors est turmali sanguine cretis:
Hæc eadem Regum culmina pœna premit.
Regia puniceo soboles lacrymatur in ostro:
Rustica progenies stramine fulta gemit.
Me quoque, quem sceptris natum, de matre cadentem
Purpureo nutrix fouerat aula sinu,

Consi-

Consimilis simili vagitus lege sub auras
Protulit : hoc vitæ flebilis omen erat,
Quæ genus Iapeti lacrymarum flumine mergit,
Flumine, quod nullo margine claudit aquas.
Ecquid enim vita est? Spolium breue labilis æui,
Et, qui per vacuum surgit inane, vapor.
Quam quot pauerunt, totidem momenta vorarunt.
Hei mihi, quod lucrum est tot reperisse neces!
Nónne vteri satius fuerat tenuisse sepulchrum,
Quàm tot vallatos ingemuiße malis?
Ecce fremunt erebi pestes, quas omine fertur
Lurida non fausto Nox peperiße Stygi.
Hinc furor, hinc rabies, inimicáque matribus arma,
Hinc febris, hinc tabes, hinc malesuada fames.
Sternitur ante diem morborum victima corpus,
Adflictúmque solo tabida membra trahit.
Crapula distendit, frangit labor, otia soluunt:
Nescio quæ cruciet carnificina magis.
Vtque nihil moueat, funestáque concitet arma,
Hoc satis est, in se funeris arma gerit.
Nec minùs astrigenam vitiant contagia mentem,
Dum luteos habitat, carnea septa, lares.
Ingenij vires eneruat blanda voluptas,
Curæ tabifico viscera dente vorant.
Spes auidis voti fastidia languida nectit,
Territat exsangues pallida larua timor.
O vitam inuitam! tamen hæc tam tristia festum
(Hoc placet, ô Superi!) promeruere diem.
Cur aliquis nato tantorum herede malorum
Gaudet, &, heu! Genio lacte meróque litat?
Cur stillant liquidâ rorantia tempora nardo?
Cur lambunt madidas florea serta comas?

Hic cui festa strepunt tanto celebrata tumultu,
En gemit, & lacrymis pascitur ipse suis.
Ah meliùs Cesij, meliùs sensere Agathyrsi,
Et qui Threïcium Thermodoonta bibunt.
Illis atra dies, & pullo syrmate digna,
Quâ primùm tenero vagijt ore puer.
Illis fausta dies; niueoque notanda lapillo,
Quâ domitis fato fletibus, ora vacant.
Et tamen est aliquis lesso qui funera plangat?
Qui violet teneras vngue furente genas?
Atque aliquis sectis decorat monumenta capillis?
Atque aliquis Phario polluit ora luto?
Vsque adeóne mori miserum est? támne horrida mors est?
Quæque metum tollit, tot parit vna metus?
Quid toties fato iam functi fata timemus?
Viuimus in fatis, atterimurque nece.
Partimur cum morte diem; tamen integer ille
Ad cumulum vitæ est, integer ille necis.
Quid morimur toties, vt morti victima restet?
Optandum semel est, ne moriare, mori.
Quid metuis laruas? personam detrahe morti:
Mors quoque blanditias, & quod ametur, habet.
Hæc laceras tumidi post naufraga murmura ponti
Optatâ puppes in statione locat.
Hæc post Sisyphiæ vitæ molimina, matris
Componit placido corpora laßa sinu.
Hæc mentem post tabificæ contagia carnis,
Natalem æternâ condere luce iubet.
Ergo apage in ventos vanescat amabilis error,
Tot vitæ dulci nomine acerba premens.
Non mihi natalis, qui mille ad funera ducit,
Dum quam dat vitam quælibet hora rapit.

Hunc

Hunc volo natalem, qui postuma sæcula pandit,
In quæ nil mortis spicula iuris habent.

PROSA EXEGESIS.

MAGNA olim contentione certatum est, plausúne an planctu, lætitiâ an lacrymis prosequendus esset dies natalis. Et quidem Persæ diem suum, teste Herodoto & Athenæo, effusâ lætitiæ significatione coluerunt. Romani quoque nullo die lautiùs curati, numquam ludis magnificentioribus delectati. Et verò si intra naturæ limites consistat ratiocinatio, nónne eximium quoddam bonum vita censenda est, quæ si numquam fuisset, nihil homini reliquorum bonorum contingere potuisset? Nihilominùs tamen antiqui Gaditani, Thraces, Causiani, Brachmanes, & Indorum Gymnosophistæ nascentes lacrymis prosequebantur, tamquam carceri aut ergastulo mancipatos, & ad corpus, Græcè σῶμα siue σῆμα, id est ad sepulchrum damnatos: mortuos verò cum cantu musicisque instrumentis efferebant, tamquam contagionis humanæ vinculis exemptos, & in puriorem auram respirantes. Et conformiter huic persuasioni nobilissimi Græcorum & Romanorum sapientes philosophati sunt, inprimisque Plato profert illud Euripidis: *Quis nouit vtrùm viuere mori sit, mori autem viuere?* Quid Romanus Seneca? Nónne vides, inquit, qualem vitam nobis rerum natura concesserit, quæ primum nascentium omen fletum esse voluit? Hoc principio edimur, huic omnis sequentium annorum ordo consentit. De morte autem quid sentit? Dies iste, inquit, quem velut extremum reformidas, æterni natalis est. Mors malis omnibus finis est, plurimis remedium, nonnullis votum, quæ nos in altâ pa-

Meliórne dies mortis an dies natiuitatis.
Herodot. in Clio.
Athen. l. 4.

Plato in Gorgiâ.

Seneca ad Polybium, cap. 23.

Idem Epist. 102.

Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. c. 10.

ce ac tranquillitate constituit. Quinimò, teste Macrobio, antequam Philosophiæ studium adolesceret, qui sacris cærimoniis præfuerunt, aliud esse inferos negarunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ carcerem horrendum tenebris, fœdum sordibus & cruore patiuntur. Hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos indigitarunt: & omnia quæ inferis fabulosa assignauit antiquitas, eadem in nobismetipsis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Itaque Lethen, siue obliuionis fluuium, errorem dicebant animæ obliuiscentis diuinæ originis suæ maiestatem: Phlegethonta verò, flammas irarum, & incendia cupiditatum: rursus Acherontem, humanæ varietatis dolorem, & ægritudinem animi fluctuantis esse affirmabant: Cocytum verò, quidquid homines in luctum lacrymasque compellit: Stygem denique, quidquid humanos animos gurgitibus immergit odiorum. Sed quamuis hæc satis plausibiliter & splendidè (de veritate mox videro) à Mythologis disputentur, non vna tamen ventilanda superest controuersia circa hoc Ecclesiastæ paradoxum, *Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis*.

Vita magnum Dei munus.

Primùm enim aduertendum est, non dicere Ecclesiasten, meliorem aut optabiliorem esse mortem quàm vitam (licet id passim Ethnicorum sapientes dicere non reformident) sed id propriè didacticeque loquendo falsum est, & Christianis auribus repudiandum. Tametsi enim variis calamitatibus ac miseriis obnoxia sit vita mortalium, quis neget tamen eximium esse Dei munus, & bonorum omnium fundamentum; quæ si numquam fuisset, ne ipsa quidem æterna beatitudo potuisset homini contingere. Quinimò si quid in ipsâ morte gratum acceptumque reperitur, id neque morti adscriben-

bendum eſt, neque ex ipsâ morte percipitur (quæ nihil niſi naturæ deſtructionem ac ſuauiſſimi luminis priuationem continet) ſed omnis illa poſtuma beatitas, & beata æternitas, ſecundùm Deum, vitæ laudabiliter actæ accepta referenda eſt, & homini, non quà mortuus eſt, ſed quà potiore ſui parte immortalis eſt, fruenda transſcribitur.

Dies mortis diei natiuitatis præfertur.

Abſit igitur, vt mortem vitæ prætulerit Eccleſiaſtes; ſed aliud eſt, diem mortis diei natiuitatis anteferre. Quamuis enim à die natali iucundum vitæ munus profluxerit, tantum tamen limi fæcisque trahit hæc ſcatebra, vt dubitandum ſit interdum, plúſne ſuauitatis an amaritudinis ab hoc fonte promanet. Contrà verò, tametſi fatalis ille dies gratiſſimum vitæ lumen extinguit, alterum tamen accendit vitæ melioris, & felicitatis longè cumulatioris. Quemadmodum aurora licet aſtrorum nobis lumen extinguat, damnum tamen illud abundè nobiliori Solis ſplendore compenſat.

Vita præſens plena eſt miſeriis.

Eccli. 40, 1

Et quidem quod attinet ad præſentis vitæ calamitates, cui non mortalium ſunt exploratiſſimæ? Prælucente nobis inprimis facem ipſo Siracide, palamque denuntiante, *Iugum graue ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium.* Vt non immeritò malorum imminentium præſagus infans quidam Saguntinus (quo anno Saguntus ab Hannibale deleta eſt) iam ex vtero materno natus, in eumdem protinus ſit reuerſus. Et quis nouit, an non omnibus idem datum ſit malorum prognoſticon? Certè, D. Auguſtino teſte, dum infans non à riſu ſed à fletu orditur hanc lucem, quid malorum ingreſſus ſit, neſciens quodammodò prophetat. Solum, dum natus eſt, ferunt riſiſſe Zoroaſtrem: nec illi boni aliquid monſtroſus ille riſus portendit, quippe nihil illi magicæ

Auguſt. lib. 21. de Ciuit. c. 14

Plin. lib. 7. cap. 16.

artes profuerunt, quò minùs à Nino Assyriorum Rege subiugaretur. Sed latiùs adhuc ploratus huius causas explicat diuus Bernardus: In sordibus generamur, in tenebris fouemur, in doloribus parturimur: ante exitum miseras oneramus matres, in exitu more vipereo laceramus, mirum quòd non ipsi pariter laceramur. Primam vocem plorantes edimus, vtpote in vallem lacrymarum ingressi. Et vix ingressi, de egressu monemur: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis.* Quinimò vt ait Seneca, ex illo die, quo primùm infans lucem vidit, iter quoque mortis ingressus est, accessitque fato propior: & illi ipsi, qui adiiciuntur adolescentiæ anni, vitæ detrahuntur. Agunt opus suum fata, nobisque sensum necis auferunt: & quò faciliùs obrepat mors, sub ipso vitæ nomine delitescit. Infantiam in se pueritia conuertit, pueritiam pubertas, iuuentutem senectus abstulit. Incrementa ipsa, si benè computes, damna sunt. Et ne tantillo spatio libera sit homini respiratio, *repletur multis miseriis.* Vt enim ægritudinis dolores prætercam, ait D. Gregorius, hæc ipsa corporis nostri, quæ salus vocatur, ægritudo est. Nam otio tabescit, opere deficit: inediâ deficiens, cibo reficitur vt subsistat; refectione lassescens, abstinentiâ releuatur vt vigeat; labore vegetatur, ne quiete torpeat; quiete refouetur, ne laboris exercitatione succumbat: fatigata vigiliis, somno reparatur; oppressa somno, vigiliis excutitur, ne peiùs suâ quiete lassetur: cumque inde molestias inuenit, vnde vitare molestias quæsiuit, malè sauciata de ipso suo medicamine languescit. Adde nunc fortunæ ludibria, æmulorum calumnias, amicorum perfidiam, inimicorum violentiam; adde domestica cupiditatum bella, dum alium ambitio numquam

quieta

Bernardus Serm. Feriæ iv. Maior. hebdomadæ.

Iob 14, 1.

Seneca Consol. ad Marciam, cap. 21. *Nascendo morimur.*

Greg. c. 22. in c. 7. Iob.

quieta ſollicitat, alius diuitias, quas optauerat, metuit, & voto laborat ſuo. Quid plura? Lacrymæ citiùs nobis deerunt, quàm cauſa dolendi. Itaque nihil optabilius in hoc tempeſtuoſo rerum humanarum oceano fluctuantibus, quàm portum aliquem ſecuræ quietis occupare. Eiuſmodi portum ſolam eſſe mortem, ait Seneca: quem qui inuenit, inquit, illum magna & æterna pax excepit: non paupertatis metu, non diuitiarum curâ, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur; non inuidiâ felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur; nec conuitiis quidem vllis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades conſpicitur, nulla priuata: non ſollicitus futuri pendet ex euentu. Tandem ibi conſtitit, vnde nil eum pellat, vbi nil terreat.

Sen. Conſolat. ad Marciam.

Hæc aliaque infinita, quæ ſuus cuilibet animus ſubjicere poteſt, ſatis manifeſtè adſtipulantur huic ſententiæ Eccleſiaſtæ, *Melior eſt dies mortis, quàm dies natiuitatis*. Sed tamen hæc nimis frigidè, nec ſatis neruosè à Senecâ eiusque ſimilibus diſputantur: qui cùm magno verborum apparatu mortis felicitatem amplificauerint, tandem eò dementiæ deuoluntur, vt omnem cum morte ſenſum exſtingui, nihilque poſt mortem ſupereſſe contendant. Accipite quæſo ſtolidam hanc Senecæ ſapientiam. Quis eum non diuinum aliquem Theologum fuiſſet arbitratus, cùm dixit, diem mortis natalem eſſe æternitatis? Sed ecce quàm turpiter in Conſolatione ad Marciam hallucinatus eſt. Mors, inquit, in illam nos tranquillitatem, in quâ antequam naſceremur iacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur, & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut malum eſſe aut bonum,

Abſurda Stoicorum de morte ſententia.

Sen. Conſolat. ad Marciam, cap. 19.

bonum, quod aliquid eſt: quod verò ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunæ tradit. Non poteſt id fortuna tenere, quod natura dimiſit: nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Nec minùs abſurdè delirat ad Lucilium ita ſcribens: Ego diu mortem expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit iam ſcio: hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Potéſtne quidquam ad ſolatium huius mortalitatis dici frigidiùs? Vbi iam ſuperba illa philoſophicæ libertatis oſtentatio, cuius causâ non dico omnis vis fortunæ, ſed vita ipſa, ſingulare Dei munus, ac propemodum Deus ipſe contemnitur, ſi non è ſeruitute quiſquam in meliorem ſtatum aſſeritur, ſed in nihilum omnino redigitur? Vbi nunc illa tam verbosè commendata pax, & æterna tranquillitas, ſi nullus huius tranquillitatis ſenſus guſtúſve percipitur? Quod enim aliud brutis animantibus ſolatium eſt, quàm morte dolores omnes extingui? quæ tamen licet morbis obſita, roſtro, dentibus, vnguibus, & quacumque vi poſſunt, fatalem à ſe mortis imminentis neceſſitatem propulſant. Naturâ ſcilicet magiſtrâ edocentur, vix tantum acerbitatis ac miſeriarum in orbe reperiri, cui non multis partibus etiam mortalis vitæ bonum præponderet. Maneat igitur, iniquè à Senecâ, aliiſque, qui tam turpiter circa animorum immortalitatem hallucinantur, diem natalem fatali præponi. Neque enim id quod nihil eſt, in contentionem cum tam eximio Dei dono poteſt adduci: neque generoſus animus propter obuias vitæ huius difficultates ac miſerias hoc tantum boni debet à ſe repudiare.

Idem Epiſt. 54.

Sed neque flagitioſis hominibus hæc, quam tractamus,

mus, Ecclesiastæ sententia suffragatur, quos fatalis hora à paruis ad immensa, à momentaneis ad æterna transmiserit inferorum supplicia: quibus vt olim Tityj iecur in escam vulturis identidem renatum Poëtæ fabulantur, ita in æternæ mortis pabulum numquam interitura pullulat immortalitas. Tantum enim abest, vt mortali vitæ præferri possit hæc mors, vt ne cum ipsâ quidem possit naturali morte conferri. Nam, vt rectè notat D. Augustinus, nulla maior aut peior est mors, quàm vbi non moritur mors.

Impiis dies mortis non est melior die natali.

Aug. lib. 6. de Ciuit. c. vlt.

Quid igitur sibi vult hoc suo paradoxo noster Ecclesiastes, *Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis?* Solis nimirum illis hæc electio conuenit, quibus in æternitate repositum est aliquid hac mortali vitâ præstantius. Qui in hac vitâ gementes, & ad feliciorem alteram adspirantes, cum Prophetâ Iob ita philosophantur: *Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij, dies eius. Sicut seruus desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui: sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Si dormiero, dicam: Quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras.* Solis inquam illis hæc electio conuenit, qui in vitâ mortem, in morte vitam contemplantur, & cum Apostolo in hos gemitus erumpunt: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quod cuiusmodi sit, latiùs explicat Hugo Victorinus. Audi, inquit, anima, qualis sis in hoc mortali corpore. Onerata peccatis, irretita vitiis, capta illecebris, affixa membris, confixa curis, distenta negotiis, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, suspicionibus inquieta, sollicitudinibus anxia, aduena in terrâ inimicorum, coinquinata cum

Viris probis melior est dies mortis quàm natiuitatis.

Iob 7, 1.

Rom. 7, 24.

Hugo Victor. lib. 1. de Spiritu & animâ, Tom. 3. Operum S. August. c. 62.

mortuis, deputata cum iis qui in inferno iacent. Si talis est animæ conditio in hoc mortali carcere, nónne meritò in hæc suspiria erumpit, quicumque vitæ laudabiliter actæ sibi conscius est, & subinde cælestes in terris delicias virtutis ac pietatis merito prælibauit: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* & cum Regio Vate: *Educ de custodiâ animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Quid enim? an non his omnibus, qui sic animo comparati sunt, optabilior est dies fatalis, quàm natalis? Planè quilibet ita sentit, si modò aliquid sentit. Quod vsque adeò verum est, vt plurimi etiam hunc diem velut nuptialem extremis cruciatibus ac tormentis redimere non dubitauerint. Recordamini generosos Christi athletas, animæque magnæ prodigos Martyres. quantis in ipsâ morte lætitiis incesserunt? Quanto perfundi gaudio necesse fuit B. Ignatium, qui ad bestias damnatus, cùm rugientes audiret leones, ardore patiendi accensus exclamauit: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar. Quanta animi alacritas in Laurentio, cui sic in craticulâ ludere, & in mediis flammis tyranno libuit insultare: Assatum est iam satis; versa, & manduca. Quantum moriendi ardorem præ se tulit duodennis Agnes? de quâ hæc D. Ambrosius: Non sic ad thalamum nupta properaret, vt ad supplicij locum læta successu, gradu festina virgo processit. Quæ moram etiam carnifici exprobrans, Age, inquit, quid percussor moraris? Pereat corpus quod amari potest oculis, quibus nolo. Quid gene-

Rom. 7, 24.

Ps. 141, 8.

Psal 41, 1.

Hieron. lib. de Scriptorib. Ecclesiast.

Ambrosius lib. 1. de Virginib.

generosis illis pectoribus tantum alacritatis subiecit, nisi certa fides immortalitatis, & æternæ prælibatio beatitatis? Nos verò viles animæ, & tantis cogitationibus impares, non capimus hæc verè magna. Caligant oculi nostri ad hos soles. Quare mediocribus documentis contenti, audiamus Ecclesiasten salutaribus nos paradoxis erudientem, & à mortis consideratione ad domum funebrem nos deducentem.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 3. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij: in illâ enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit.

METRICA PARAPHRASIS.

PRVDENS *memento spernere perfida*
Mundi irretorto lumine gaudia:
Nec melle Circæo ferinos
Sub dominâ meretrice vultus
Lactata ducant corda. Quis abditum
Fouit cerasten innocuo sinu?
Quis insolenti impunè mentem
Lætitiæ famulam dicauit?
Exesto luxus. Quin potiùs mihi
Domus terantur limina funebris,
Quam sauciam luctu coronat
Coniferâ cyparissus umbrâ;

Quàm nuptiales, quæ ſaliaribus
Menſas adornat deliciis: quibus
Et myrrhinæ nubes odorem, &
Implicitæ philyrâ corollæ,
Roſæque brumæ præcocis hoſpites,
Crocique ſpirent, & breue lilium:
Queis Baſſareus vini procellis
Nauifragas imitetur vndas.
Heu! magna luctum gaudia prouocant:
Fœdasque nubes Cynthius elicit.
Hinc celat inceſtas liquore
Pampineo Cytherea flammas:
Diſcinctus illinc Threïciâ nepos,
Calente cœnâ, pugnat amyſtide,
Et lance Centauri biformes,
Et Lapithæ cyathis duellant.
Odi profanos. Quin potiùs comis
Sepulchra vulſis obſita, & obuios
Amplexor atratos, breuique
Sandapilâ recubans cadauer,
Orisque muti docta ſilentia.
Audire tali de cathedrâ iuuat
Oracla functorum, & potentis
Flexanimæ ſine voce vocem.
Pugillus, inquit, te cineris monet
Vrnam hoſpitalem claudere corpora:
Hæc meta mortales quadrigas
Carceribus manet emicantes.
Lauros cupreſſus deprimit; & quibus
Anguſtus orbis, ſarcophagus ſat eſt.
Heu vanitas! Quid intumeſcit
Bulla te[illegible]llo animata flatu,

Quæ

Quæ nata vento, vento iterùm perit?
Sic vitæ in auras ludibrium fugit.
Hæc mente voluenti ſubibit
Quot miſeris cumulet dolores
Vis dira lethi: quamque puertiæ
Intaminatis diſtet honoribus
Futurus horror: dum genarum
Purpura, dum labij corallum
Liueſcit, aſtris dum geminas faces
Flammam inuidentes lurida nox premit.
O ſi caducis inſoleſcentem
Hæc moueant ſimulacra fati!

PROSA EXEGESIS.

PERGIT nos erudire paradoxis ſuis Eccleſiaſtes. Cùm enim aliud nihil ſit antiquis viuere, quàm epulari, conuiuere, genioque indulgere; nec aliud mori, quàm mœrore contabeſcere; quis non miretur hoc eius pronuntiatum, *Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij?* Quis enim ſanæ mentis taxo & cupreſſo laurum floreaſque corollas, atris luridiſque pannis Phrygio opere texta periſtromata, mœrori gaudium, inconditis clamoribus ac lamentis ſuauem Muſicam, ſandapilæ menſam, morti denique vitam poſthabendam ducat? præſertim cùm non tam mali ominis videatur vox eſſe conuiuij, vt cum luctu aut funere debeat in contentionem adduci.

Certè moderatum legitimumque conuiuium rem eſſe non modò honeſtam ac iucundam, ſed ſacram etiam ac religioſam, veteres arbitrati ſunt. Nam Scythis olim ſolemne fuit per conuiuia iurare: &, Athenæo teſte, omnis conuiuialis cœtus ſui cauſam apud veteres ad

Legitimorum conuiuiorum commendatio.
Athenæus lib. 5.

Deum referebat. & Asclepiades apud Pausaniam, moderatum conuiuium deorum conciliabulum nominauit, ad quod non modò Heroas, verùm ipsum quoque Iouem deosque omnes accedere posse credidit. Quàm autem gratum acceptumque sit hominibus, vel solâ nomenclaturâ docemur. Testis est enim Clemens Alexandrinus, conuiuia non priscis tantùm Ethnicis, sed primis etiam Christianis ἀγάπας, tamquam mutuæ inter homines charitatis non symbola tantùm, sed & vincula, fuisse nuncupata. Quemadmodum enim forum negotiorum causâ, ait Plutarchus, ita conuiuia ad conciliandos hominum animos frequentamus: neque vllius rei nobis suauior in conuiuio debet esse gustus (si modò homines sumus, & non instar pecudum ad pastum proiecti) quàm amicitiæ. Euenus olim, eodem Plutarcho teste, suauissimum ciborum condimentum ignem esse pronuntiauit, Homerus salem diuinum, quòd multis rebus admixtus, easdem sapidas gratasque reddat: alij famem optimum ciborum condimentum esse contenderunt: reuerà tamen diuinissimum cœnæ mensæque condimentum est amicus, qui suaui cordataque affabilitate conuiuas pascat.

Cle. Alex. Pædagog. lib. 2.

Plutarchus in Præfat. lib 4. Symposiac.

Præf. 7. Sympos.

Conuiuiorũ abusus.

Sed quamuis Deo hominibusque res non ingrata sit conuiuium; nihil est tamen tam sacrum, quod non profanet humana temeritas: nihil tam suaue, quod non in amaritudinem vertat. Itaq; conuiuia, quæ priùs mutuæ inter homines beneuolentiæ & charitati seruiebant, mox vitiis omnibus fomitem ac materiam præbere cœperunt. Quid enim aliud magnifico illo conuiuiali apparatu spectauit Persarum Rex Assuerus, quàm superbam vanamque opum suarum ostentationem? Quid Candidatorum olim apud Romanos in epu-

Esther 1.

Cicer. pro Milone.

epulas ac vina profuſio, niſi turpem ambitionem, & venalium ſuffragiorum mercatum continebat? Quid dicam fœdiſſimum illud luxus & ingluuiei certamen inter Antonium & Cleopatram apud Macrobium, inter Stratonem & Nicoclem apud Athenæum? Vultis Veneres & proſtibula? quantum iſtiuſmodi portentorum videre fuit in illis verè funeſtis epulis Caligulæ & Heliogabali? Vultis etiam cædes & ſanguinem? Dabo cœnas Agamemnonis, & in iis Regum Regem adulteri manu obtruncatum: dabo Thyeſtæas epulas, & in iis filiorum carnes à parente deuoratas. Et ne quis fortaſſe hæc fabulis accenſenda exiſtimet; nónne Aſtyages Rex Medorum Harpago ſecretorũ ſuorum conſcio, & conſiliorum participi proprium filium epulandum appoſuit? nónne Abſalom Amnonis fratris ſanguine regales epulas funeſtauit? Infinita ſunt iſtiuſmodi tragicorum conuiuiorum exempla: vt nunc ea, quæ minoris ſunt improbitatis, omittam, & in iis temulentiam, ventriſque ſeruitutem, ebriorum rixas & conuitia, patrimoniorum dilapidationes, ac diſpendia rei familiaris: quæ ſubinde tanta ſunt, vt Thyeſtæas epulas quodammodò repræſentare videantur, dum neſcio quis helluo, prodigus, decoctor, vxoris ac filiorum carnem ac ſanguinem deuorat, id eſt, facultates omnes ac neceſſaria vitæ ſubſidia abdomini ſuo conſecrat. Quæ cùm non raris ac tragicis aliquot exemplis, ſed quotidianis vitiis & frequentiſſimis flagitiis ſint comprobata, nónne meritò pronuntiauit Eccleſiaſtes, *Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij?*

Macrobius lib. 3. Saturn. c. 17.

Athenæus lib. 12.

Iuſtinus l. 1. c. 5.

2. Reg. 13, 28.

Quid enim tam luctuoſum reperiri poteſt in domo luctus, quàm hæc verè deploranda? quid tam funeſtum, quàm hæc viua funera? Nam cetera quidem, quæ in domo

Domus funebris commendatio.

domo funebri reperiuntur, documento nobis sunt potiùs & consilio, quàm dolori: *in illâ enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit.* Quare si cum conuiuiis instituenda comparatio est, ceteris repudiatis, vnicum Domitiani conuiuium cum domo funebri in contentionem venire posse iudico, quod hoc modo primis Patritiorum & Equestris ordinis apparari iussit. Conclaue erat laquearibus, pauimento, parietibus atratis, & in eo nuda sedilia. Huc singulos absque comitibus nocte iubet introduci, ac primùm iuxta vnumquemque columnam collocat instar cippi sepulchralis, in quo nomen eius scriptum erat, pendebatque ex eâ lychnuchus paruulus, vt assolet in monimentis. Tum nudi pueri atramentoque obliti tamquam spectra quædam ingrediuntur, eosque horribili saltatione circumeunt, eoque facto, ante ipsorum pedes consistunt. Ad extremum omnia, quæ in exequiis mortuorum adhiberi solent, in vasis eodem modo eis apposita fuerunt. Cœna interim peragebatur magno omnium silentio, vt qui timore pænè exanimati essent, Domitiano insuper sermonem de iis quæ ad mortem ac funera pertinent, super mensam ingerente. Hoc ille salutare sibi ac Senatoribus documentum parauerat, nisi ad extremum risum potiùs quàm sapientiam captasset. At in domo funebri nihil fictum aut fucatum; sed è sarcophago, velut è cathedrâ, mutum cadauer, quouis Oratore disertiùs perorat, nobisque certam communis naturæ conditionem persuadet: Nullum ab hac fatali lege exemptum: hoc esse debitum ab vnoquoque naturæ tributum: hac lege nos in vitam ingredi, vt pares cum vitâ passus mors ipsa promoueat: quotidie partem aliquam de vitâ decerpi: ac tum

Cœna lugubris Domitiani.
Xiphilinus in Domitiano.

tum quoque dum creſcimus, vitam decreſcere: diu nos ad mortem venire, ſemel peruenire: quando autem peruenturi ſimus, incertum eſſe: neque enim, vt fieri ſolet in militari delectu, ſecundùm ætatem citari nos è tabulis cenſualibus, ſed à ſolo Dei nutu pendere diem ſupremum.

Pœnitentia non eſt differenda.

Quæ cùm docemur, ſimul illud etiam animaduertimus, quantæ temeritatis ſit, dignos pœnitentiæ fructus, ac melioris vitæ conſilia in ſeram, & fortè numquam venturam differre ſenectutem. Dic enim, obſecro, quid longa vitæ ſpatia metiris, cùm nullum vitæ momentum in tuâ ſit poteſtate? veniet fortaſſe tempus, cùm horridæ noctis conticinio citatus, inducias in craſtinum petas, nec impetres. Certè nullas Baltaſſar obtinuit, intempeſtæ noctis comeſſatione in ruinam Imperij conuersâ. Certè nullas impetrauit Holofernes, qui ſomno vinoque ſepultus, breues vnius noctis tenebras coniunxit æternis: nullas temulentus Amnon accepit, nullas infamis parricida Abſalom; vt ſexcenta alia, nimis, heu! luctuoſa prætermittam. Sed demus aliquem certiorem eſſe redditum, ad effetam ſe planeque decrepitam ſenectutem peruenturum, quid animi aut vigoris huic depontano ſupererit, vt cacodæmonis laqueos, quibus ſe toto vitæ decurſu intricauerit, perfringere poſſit? Quid, inquam, animi ſupererit ad confligendum *aduerſus Principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum*, cùm effeto corpore vita doloribus & ærumnis fatiſcet, cùm domeſticorum lacrymæ omnem ad ſe cogitationem rapient, cùm acerba illa ſeparatio animo obuerſabitur, cùm putredo & vermes in oculos incurrent, cùm longa illa & nimis metuenda æternitas, & Iudicis furor, & inferni carceris

Dan. 5, 30.

Ephеſ. 6.

horror miserum in mille curas distrahent? Ex quibus liquidò conficitur, nihil magis nobis curæ esse debere, quàm vt decretorium illud secuturæ æternitatis momentum, aut innocentiâ vitæ, aut admissorum criminum pœnitudine præuertamus.

En quàm salutaria documenta à sarcophago ac sandapilâ, tamquam funestæ domus cathedrâ, quilibet salutis suæ studiosus referre possit. Sed nimis angusta est intentioni meæ (forsan & Ecclesiastæ) vna quælibet priuata domus funebris. Fingite potiùs animo, (liberæ enim sunt cogitationes nostræ) fingite, inquam, animo amplissimum mortis palatium, & in eius parte quadam nescio quem ex infelici trabe pendulum, in aliâ cadauer vermibus arrosum; alibi pulchram faciem putredine dissolutam, alibi vrnam cinerum: & fallor, nisi veriorem aptioremque sapientiæ scholam hîc inueneritis, quàm in horrido Academi luco fabricauit Plato. Inuenietis, inquam, hîc saluberrimum animæ pabulum, & præsentissimum aduersus quælibet peccata antidotum. Quis enim tam proiectæ reperietur audaciæ, vt impias in Deum blasphemias audeat eructare, si vermibus scatens Antiochi cadauer oculis subiecerit? Quis ambitione superbiaque insolescet, cùm viderit Amanum ab infami trabe suspensum? Quis abdomini gulæque seruiet, si meminerit Vitellium vnco tractum, ac minutatim discerptum?

Mortis palatiũ optima schola.

Mortuorũ contemplatio antidotum est aduersus peccata.

2. Machab. 9. 9.

Esth. 7, 10.

Sueton. in Vitellio.

Et vt quædam enucleatiùs exponam, introducamus ad spectaculum putridi fœtidique cadaueris in primis eos, qui in deliciis & voluptate ætatem degunt, qui toti sunt in cute curandâ: quis poterit iis esse deliciarum gustus, quas in stomachum transmissas, mox abominanda fœditas occupabit? quid proderit tam impensa corpo-

Speculum delicatorum in morte.

corporis cura, quod mox futurum eſt eſca vermium? Perculit ea conſideratio, prout decuit, delicatulum illum, cuius meminerunt Annales Ordinis Prædicatorum. Hic cùm omnibus deliciis affluentem ac diſſolutam ageret vitam, nullumque ſibi de morum mutatione verbum fieri pateretur, Religioſus quidam eum comiter inuiſens, ad extremum in digreſſu vnicum illum ex Iſaiâ verſum protulit: *Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Qui verſus ita eum pupugit, vt iam nihil animo voluere poſſet, quàm vermes illos, & illas tineas. Quin etiam cùm moleſtam hanc recurrentium cogitationum interpellationem variis ludis fallere, & æqualium ſolatiis abſtergere conaretur, adeò nihil proficiebat, vt etiam magis magiſque adhæreſceret, & idemtidem recurrerent illi vermes, & illæ tineæ. Quare hoc reputans, Si ipſa cogitatio huius horroris ac fœtoris tam eſſet intolerabilis, quantò fœdior ipſa res ac grauior eſſet futura; Deo tandem vocanti manus dedit, eiuſque ſe obſequio, deliciis abdicatis, mancipauit.

Vide Platũ l. 3. de Bono ſtat. Relig. c. 38.

Iſa. 14, 11.

Sed ne huic vni immoremur, alios etiam in palatium mortis introducamus. Accedant igitur illi, qui tam facilè è formoſo vultu libidinis flammam concipiunt, & velut in ſpeculo mortis contemplentur formoſam Iezabelem, non illam quæ fuerat quondam, pellacibus oculis, laſciuiente geſtu, miniata & ceruſſata, oculis ſtibio depictis, toto denique corporis habitu cultuque ad laſciuiam compoſito; ſed qualis Deo vindicante comparuit, cùm imperio Iehu è feneſtra præceps data, ſanguine cerebroque lapides adſperſit, & mox à canibus dilaniata, vix oſſium tenues reliquias ad ſpectaculum reſeruauit. Intueantur hoc ſpeculum libidinoſi, & cum

Speculum libidinoſorum in morte.

4. Reg. 9. 37.

ſtupore dicant, *Hæccine eſt illa Iezabel?* & immorentur diutiùs, iterumque ac ſæpiùs repetant, *Hæccine eſt illa Iezabel?* I nunc, & amorem putridi cadaueris amori diuino præpone. Sed breuitati conſulendum eſt.

Speculum ſuperborum in morte.

Itaque ſuperbos nunc ad hæc ſpectacula introducamus: qui, ſi purpurâ ac byſſo, gemmiſque & auro conſpicui in publicum prodierint, ceruicem erigunt, ſupercilium fingunt, ceteros velut vmbras minores præ ſe deſpiciunt. Heu! quàm vana ſint hæc omnia, mors facilè perſuadet. Quid enim veſtes pretioſæ, quibus ad faſtum abutuntur, ſunt aliud, quàm mortis ſpolia? Certè magnus ille Sultanus Ægypti Saladinus ex omni pretioſâ ſupellectili, inſignibuſque Imperatoriis, non purpuram, non paludamentum, non torques, non diadema, non monilia, ſed vnicum ſe pannum funebrem ſepulcro illaturum eſſe, publicâ præconis voce per caſtra promulgauit. Quid dicam de Maieſtate, ſummique Imperij dignitate, quàm hæc nihil ſit, mors ſola confitetur. Accede, ſi placet, ad Regum Principumque tumulos, & vide, an aliqua dignitas oris, an aliqua maieſtas oſſium, an aliquod pulueris diſcrimen, an putredinis maius aliquod pretium, quàm in plebeiorum ſepulcris inueniatur. Nullum, ni fallor, inuenies. Quemadmodum enim (vt eleganter cecinit Maphæus Barberinus, nunc Sanctiſſimus Eccleſiæ Pater Vrbanus VIII.)

Platina in Cæleſtino III.

Maphæus Barberinus in Poëmat.

> *Ingentem ſubitus ſiluam dum corripit ignis,*
> *Confundunt cineres quercus, humileſque myricæ;*
> *Sic cunctos extrema dies inſignibus æquat.*

Certè nullum priſtinæ maieſtatis indicium inuenit noſter Franciſcus Borgia in Iſabellâ Auguſtâ Caroli V. defunctâ coniuge: cuius cadauer Illiberim transferendum

Schottus in Vitâ Borgiæ.

dum cùm in ſuam fidem recepiſſet, peracto itinere, aperto loculo, qui teſtaretur illam ipſam eſſe Auguſtam, ex toto comitatu repertus eſt nemo. Nam cùm moriens, quâ erat verecundiâ, mandaſſet, ne quis cadauer attingeret, aut aromatibus condiret; mox æſtu Hiſpanico in putredinem diffluens ita deformis apparuit, vt ſpectantibus ſtuporem ſimul incuteret & horrorem. Tum Borgia tacitus hæc ſecum: Hæccine illa ſunt lumina, quæ omnium in ſe oculos conuertebant? hæc maieſtas illa, quæ nutu regna concutere videbatur? Túne Iſabella? túne Auguſta? Fallunt oculi? aberrat mens? ſed non fallunt. Nimirum hæc eſt rerum humanarum viciſſitudo. Hæc ſpectacula domus funeſta nobis ſuppeditat, hæc documenta ſuggerit. Quæ cùm tanti ſint ad æternitatem momenti, præclarè dixit Eccleſiaſtes, nullùm eſſe in orbe tam lautum conuiuium, nullas tam opiparas dapes, quæ tantum animæ noſtræ palato, atque hæ funebres epulæ, ſapere debeant. Sed ſequamur porrò Sapientis noſtri veſtigia, ludicra ſeriis, iucunda ſeueris poſthabentis.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Melior eſt ira riſu: quia per triſtitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.

5. Cor ſapientium vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia.

6. Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi.

7. quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub ollâ, ſic riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas.

METRICA PARAPHRASIS.

VT regno pluuij Iouis
Nimbis turgida nubila
Arctoi Boreæ rigor
Acri flamine diſſipans
Detergit liquidum æthera;
At contrà imbricitor Notus
Leni murmure ſibilans
Subtexit nebulis polum,
Aſtrorumque operit faces:
Sic frons triſtior adſpici,
Et riſu potior, graui
Regnans ore ſeueritas,
Obiectu ſcelerum hiſpidis
Tergit nubila mentibus,
Nec Suadæ eloquio eſt opus,
Vt per praua ruentium
Frænet præcipites gradus.
Sat cenſore oculo increpans,
Mutâ voce loquacibus
Maieſtate ſupercilI
Pondus nutibus adiicit.
At vultus hilares nouum
Semper parturiunt ſcelus,
Dum laus dira patrantibus
Blanda interuenit obſtetrix,
Applauſuque alitur nefas.
Quis vos, ô ſtolidi, furor

Hor-

Hortatur puerilibus
Mentem paſcere riſibus?
Quis ludos gerulæ, & iocos,
Et plauſus melimelaque,
Sectarique crepundia?
Neſcitis, ſapiens quibus
Seſe deliciis beet?
Virtus lætitiæ inſolens
Rebus paſcitur arduis.
Per lugubria funerum,
Per ludibria temporum,
Præclariſque laboribus
Iunctas inuidiæ faces,
Affectat ſapiens polos.
Illi pectora circuit
Cuſtos iuſtitiæ rigor:
Illi gaudia parturit
Luctus lætitiæ parens.
At cor ſtultitiæ dapes
Inter & Bromium natat:
Nil dignum fatuus viro
Molitur, nihil arduum
Deſignant reſides manus.
Per luſus, veneres, iocos,
Æuum degener exigens,
Hoc ſe ſuſpicit vnico,
Regum culminibus parem,
Si ſtultum populi fauor
Fauſto murmure luſerit.
Quam non perniciem ingerunt
Voces blanda canentium,
Venaliſque loquacitas,

Cùm

Cùm dant auribus omnia,
Nil cordi? O Procerum luem,
Sceptrorumque potentium!
Hoc fastigia Principum
Fido subsidio carent,
Libertate monentium;
Et queis omnia suppetunt,
Vna hos destituit fides.
Ah! ne me similis furor
Vulgi flatibus incitum
Per ludibria fluctuum
Turpi naufragio obruat.
Discerptum potiùs iuuet
Flagris à Sapientiæ
Vitam ducere vulnere,
Quàm popysmate decipi
Stulto stulta canentium.
Nam quid blanditiæ obstrepunt
Casso iudicij sono?
Vt flammæ populans fragor
Imbellem stipulæ struem,
Spinarúmve loquacium,
Nil præter strepitum ciet;
Sic fucata loquacitas,
Quæ passim vitio fauens
Puluillos cubito adsuit,
Aures iustitiæ indigas
Casso murmure verberat.
An non hæc quoque vanitas?

PROSA

PROSA EXEGESIS.

ALIVD ad institutionem nostram paradoxum è proximo sumit Ecclesiastes: paradoxum, inquam, si verborum corticem potiùs quàm nucleum spectemus. Quid enim attinet iram præ risu lætitiaque commendare, si, vt infrà docet, *ira in sinu stulti requiescit*? aut, vt priscus Cato, iratus non nisi tempore distat ab insano? Sanè si Senecam audimus, nihil moderatum suadet hic affectus: totus in impetu doloris est: armorum, sanguinis, suppliciorum minimè humanâ furens cupiditate: dum alteri noceat, sui negligens, in ipsa irruens tela, & vltionis secum multa tracturæ auidus. Quidam, inquit, è sapientibus iram dixere breuem insaniam; æquè enim ac illa sui impotens est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in id, quod cœpit, pertinax & intenta, rationi consiliisque præclusa, vanis agitata causis, ad despectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id, quod oppressere, franguntur.

Versu 10.

Ira breuis insania est.

Sen. lib. 1. de Irâ, c. 1.

Quare magnopere succenset Aristoteli asserenti, necessariam quandoque esse iram, nec quidquam sine illâ expugnari posse, nisi illa impleat animum, spiritumque succendat. Itaque illam pro armis esse iis qui benè vtantur. Quod, inquit, verum foret, si velut bellica instrumenta sumi poniique posset induentis arbitrio. Hæc autem arma, quæ virtuti dat Aristoteles, ipsa per se pugnare, nec expectare manum. Adde, quòd ad ardua quælibet capessenda satis ipsâ ratione est instructa natura, nihilque stolidius excogitari potest, quàm hanc ab iracundiâ petere præsidium: rem stabilem ab incertâ, fidelem ab infidâ, sanam ab ægrâ. Sed neque ad corri-

An opus sit irâ ad ardua suscipienda.

Idem c. 16.

piendum aut increpandum irarum ſtimulis eſt opus: nam & verborum acrimonia, à ratione quàm ab irâ profecta, pungit vehementiùs; multoque certiùs ſedatus animus, quàm turbulentus, ſceleribus ſupplicia decernit. Vnde Hieronymus, Rectè, inquit, laudatur illud Architæ Tarentini, qui cùm villico ſuo iratus eſſet, Iam te, inquit, cæderem, niſi iratus eſſem. Itaque ſi noxio præcidenda ceruix, aut inſuendus in culeum parricida, ſedebit pro tribunali Iudex non furens aut frendens, ſed vultu ipſius legis, quæ iis quos non nouit, imò numquam futuros ſperat, iraſci non poteſt: & illa ſolemnia verba, *Lege age*, ſeuerâ magis & graui, quàm rabidâ voce concipiet. His ſimilia pro Stoicâ ſuâ apathiâ diſputat Seneca.

Hieron. in Ioëlem.

Sed ſiue hæc vera ſunt, & omnis iræ affectus à correptione fraternâ eliminandus eſt, ſiue moderatio potiùs affectuum adhibenda, & immodica tantùm in vitio habenda ſunt (quod magis conforme eſt Philoſophiæ Chriſtianæ) ad mentem Eccleſiaſtæ nihil intereſt, qui eamdem hîc iram vocat, quam Seneca ſeueritatem: & hoc vnum contendit, ſeuera ac triſtia ſapientum monita lætis ac ſuauibus adulatorum ludibriis præponderare. Nam, vt alibi docet, *meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis.* Plutarchus hoc inter monita amicorum, & aſſentatorum plauſus intereſſe ſcribit, quod inter vnguenta & pharmaca: quemadmodum enim vnguenta tantùm ad oblectationem luxumque comparata ſunt, pharmaca ſalutem & incolumitatem ſpectant; ſic adulatores auribus tantummodò lenocinantur, ſapientes autem & amici cordati hoc agunt,

Seuera ac triſtia lætis blandiſq; præferenda

Prou. 27, 6.

Plutarch. de Diſcrim. adul. & amici.

—— *vt ſit mens ſana in corpore ſano.*

Iuuenalis Sat. 10.

Quis

Quis autem dubitet, vtilia dulcibus, seria ludicris, solida adumbratis anteferre? Quis tali gaudeat oblectatione, quam pernicies consequatur? aut quis illam repudiet acerbitatem, quâ salus animique vigor instauretur? Aiunt vespas oleo immersas confestim emori, easdem verò mox aceto dilutas reuiuiscere. Sic acria plerumque ingenia blanditiis & adulationibus deprauantur: quæ si paulò seueriùs tractentur, & vigent iucundiùs, & proficiunt vberiùs. Quare magnopere mihi semper arrisit illud Regij Prophetæ votum, *Corripiet me iustus in misericordiâ, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Vtrumque sapienter, cùm ex hoc extrema pernicies, & illo fructus incredibilis redundet.

Basilius in Hexaëm. Hom. 8. Vide Caussinum Polyhist.

Ps. 140, 5.

Dico perniciosum esse *stultorum adulatione decipi.* Ac geminam quidem hàc in re perniciem deprehendo, extremam scilicet iudicij cæcitatem, vel potiùs dementiam, & morum corruptelam. Quod ad dementiam animique cæcitatem attinet, opportunè monet Antisthenes, minùs perniciosum esse in coruos quàm in adulatores incidere: quòd hi viuentibus, illi mortuis oculos eruant. Cùm enim nimiùm sibi quisque placeat, facile est adulatoribus amori proprio fucum facere, vt non tantùm propriis laudibus, quarum vix vmbras habet, ornari se quisque patiatur, sed etiam arroget alienas atque indebitas. Quid, obsecro, Xerxem Persarum regem bellum Græcis inferentem dementauit, ac in exitium impulit, nisi stulta Principum adulatio? cùm alius diceret, non laturos nuntium belli, & ad primam aduentus eius famam terga versuros: alius, illâ mole non vinci solùm Græciam, sed obrui posse, verendum ne vacuas vrbes desertasque inuenirent, &, profugis

Stobæus Serm. 12. *Adulatio mentem excæcat.*

Sen. lib. 6. de Beneficiis, c. 31.

hoſtibus, vaſtas ſolitudines, non habituri vbi tantas vires exercere poſſent: aliùs, illi vix rerum naturam ſufficere; anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix patere cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Sed quàm vana dederint adulatores iſti gaudia, mox tanti exercitus diſpendio, & illâ Scriptorum omnium monimentis decantatâ clade cognouit. Nimirum *ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub ollâ*, inquit Sapiens, *ſic riſus ſtulti*: quemadmodum, inquam, ignis è leui ſpinarum ſtipulâ lebeti ſubiectus impar eſt coquendis carnibus, aut ſolido calori ſuppeditando, ſic adulatio planè futilis eſt & inefficax, vt ab illâ ſolido gaudio cor incaleſcat.

Adulatio morum corruptelam inuehit.

Alterum exitij genus eſt morum corruptela. Sequitur hæc peſtis eam, quam modò dixi, animi cæcitatem. Cùm enim honeſtiſſimum, quod eſt in vitâ, corrumpat adulatio, id eſt veram laudem, iuſtiſſimum virtutis præmium; & ſuppoſito, vt ita dicam, aurichalco, auream ſapientiæ monetam adulteret; facilè vitia pro virtutibus obtrudit. Libenter enim nobis ipſis indulgemus, & quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tamquam debitum vſurpamus. Optimos nos & ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cùm ſciamus hæc auribus dari. Nec deſunt qui indebitas laudes admittant, etiam cùm maximè contraria faciunt. Mitiſſimus ille in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimus, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſſimus. Et quis ambigat, quin vitia virtutum nominibus ita palliata latiùs ſerpant, & faciliùs propagentur? Quis credat Neronem in tale ac tantum naturæ monſtrum euaſurum fuiſſe, niſi tot paraſitos vitiis ſuis applaudentes inueniſſet? Cùm enim vix hominum numero cenſeri

poſſet,

possset, inuenit Tiridatem Armeniæ Regem, qui Neronem suum Deum & sua fata diceret. Nempe à Corbulone in regnum restitutus erat, & vicies centena aureorum millia acceperat, vt Cæsarem hoc fuco adulationis ornaret.

Tac.lib.15.

Et verò, quid aliud propositum est parasitis, sycophantis, ceterisque adulatoribus, nisi vt illos ludibrio exponant, quos immodicis in cælum laudibus extollunt? Ne credas, inquit Hieronymus, laudatoribus, immò irrisoribus ne aurem libenter accommodes: qui cùm te adulationibus fouerint, & quodammodò impotem mentis fecerint; si subitò respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curuari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.

Adulatores quos laudant, irrident.

Hieronymus Epist. ad Rustic.

Quantò optabilior est amica sapientis reprehensio? quæ, vt ait Clemens Alexandrinus, veluti chirurgia quædam est affectionum animi: vti etiam medicæ potioni quandoque similis est probri insimulatio, quæ resoluit affectiones quæ iam occalluerunt, impudicæque & libidinosæ vitæ sordes expurgat; fastumque ac superbiam deprimens, verum sanumque hominem sibi reddit ac Deo. Quàm opportuna fuit B. Monicæ acerba illa ancillæ exprobratio, cùm meribibulam vocaret? non tantùm fortassis ad morum conformationem seria cohortatio valuisset.

Cle.Alex. lib.1. Pædagog. c.8.

Reprehensio adulatione potior.

Augustinus lib.9. Confess. c.8.

Hæc autem reprehensio nemini magis optanda, quàm cuius felicitati passim omnes adulantur. Raro felici vera contingit amicitia: plerique fortunam eius colunt: & cùm operosâ adulatione in eius se beneuolentiam insinuent, non cogitant quàm facile sit gratiam referre felicibus. An quæris, quâ potissimùm ratione?

Sincera reprehensio felicibus optanda.

Sene.lib.6. de Benefic. c.33.

Dic illis, ait Seneca, non quod volunt audire, ſed quod audiſſe ſemper volent. Plenas aures adulationibus aliquando vera vox intret. Effice ne felicitati ſuæ credant. Parúmne in illum contuleris, cui fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerísque mobilia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm veniunt? Neſcis quantum ſit pretium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum.

Etiam inimici reprehẽſio quandoq; vtilis.

Sed ne inimici quidem admonitio aut reprehenſio ſemper repudianda eſt. Quid enim refert quâ manu medicum mihi poculum porrigatur, dummodò optata ſanitas inde conſequatur? Rectè dictum eſt ab Antiſthene apud Plutarchum, ad ſalutem & incolumitatem tuendam opus eſſe aut amicis ingenuis, aut acribus inimicis: quòd illi, dum admonent peccantes, hi, dum maledicunt, à vitiis reuocant. Sed quoniam hoc tempore ad liberè loquendum pænè vocem amiſit amicitia, loquax autem eſt aſſentatio; ſupereſt vt ab inimicis verum audiamus. Nam vt Telephus, cùm Medicum nanciſci non poſſet, vulnus hoſtili lanceæ ſubmiſit: ſic ij, quibus non adeſt beneuolus admonitor, maleuoli inimici verba ferant oportet, quæ ipſorum delicta caſtigent. Quæ res cùm inciderit, reprehenſionem ipſam ſpectare conueniet, non animum maledicentis. Quemadmodum enim is, qui Prometheum Theſſalum cogitabat occidere, caſu tuber ita percuſſit atque diſſecuit, vt ſeruaret hominem, ruptoque tubere, periculo & fœditate liberaret: ita non rarò fit, vt conuitium per odium & ſimultatem impactum medeatur animi morbo vel ignorato vel neglecto.

Plutarchus lib. de Vtilit. capiend. ex inimicis.

Quæ tametſi præclarè à Plutarcho animaduerſa ſunt, & promiſcua reprehenſio ſubinde ad ſalutem conducit,

ducit, multum tamen intereſſe docet Eccleſiaſtes, quis reprehendat, dum ait, *Melius eſt à ſapiente corripi.* Nam & adulatores nonnumquam aſſumptâ ſeueriori perſonâ corripiunt, ſed in nugis tragœdias excitant. Et quemadmodum in Menandri Comœdiâ falſus Hercules inducitur clauam geſtans, non grauem, nec rigidam, ſed molle quoddam & inane figmentum: ſic aſſentatoris libertas mollis eſt & inefficax, & reprehenſio futilis, carpens ſcilicet res quaſdam leuiculas, & grauiſſima animi vulnera diſſimulans. Hunc in modum adulatores olim Ptolemæo (cùm diſcendi cupidus videretur) de linguâ, de verſiculo, de hiſtoriolâ digladiantes, ad mediam vſque noctem reluctabantur; at verò ſæuienti, tympanis vtenti, vectigalibus populum opprimenti, nullus ex omni numero reſiſtebat.

Adulator quandoque perſonam ſumit monitoris, ſed in nugis.

Deinde non ſemper opportuna eſt inimici reprehenſio: non rarò etiam mentem exaſperat, pudorem peſſumdat, odia & vindictam excitat. At ſapiens in occaſionem excubat, & opportunis occurrit remediis: nec lapſis continuò inſultat, ſed ipſe per ambages in animum ſeſe inſinuat; obſeruans illud B. Nili: Cùm aberrantem corrigis, verba miſceto commiſerationis: ſic enim aures emolliuntur, & cordi lumen accenditur. Certè nutrices pueris in lutum inconſideratè cadentibus non accurrunt, vt verberibus illos aut maledictis onerent, ſed erigunt, abluunt, conſolantur; ſed poſtmodum tandem obiurgant & caſtigant. Nec pueris tantùm conuenit ea reprehenſionis ratio, ſed viris etiam grata eſt atque opportuna per ambages in animum delapſa inſinuatio: imò Regibus inprimis ac Magnatibus, qui tantò minùs reprehenſionis ſunt capaces, quòd omnia ſibi conceſſa arbitrantur. Enituit

Sapiens opportunè reprehendit.

Nilus Epiſcopus Decad. 11. Paræneſi 17.

hac

hac in parte singularis industria Prophetæ Nathan; qui Dauidem adulterij simul atque homicidij reum seuerâ oratione castigaturus, quàm apposite in animum eius sese insinuauit? Nempe velut aliud agens commiserationem mouit erga hominem vnicâ ouiculâ, quam ad solatium suum nutrierat, spoliatum, & furorem aduersus diuitem eiusdem ouiculæ raptorem. Cumque eò Dauidem adduxisset, vt in improbum illum excandescens, exclamaret, *Viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc,* ita suo ipsius præiudicio damnatum aggressus est: *Tu es ille vir. Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ego vnxi te in Regem super Israël, & dedi tibi domum domini tui, & vxores domini tui in sinu tuo: & si parua sunt ista, adiiciam tibi multò maiora. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum?* & quæ deinceps summâ vehementiâ perorat. Quid plura? tam potenter in animum Regis penetrauit, vt summâ pœnitudine compunctus exclamarit, *Peccaui Domino.* cui Nathan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* Tam certum salutis præsidium in opportunâ sapientis reprehensione constitutum est. Procul hinc igitur cum fucis suis ac figmentis adulatio: quam satis proscripsit Ecclesiastes, cùm eam in lucem protraxit, & cum amicâ sapientis correptione in contentionem adduxit. Sed ne quid hac in parte intactum aut inexploratum prætereat, discusso periculo, quod ab adulatorum blanditiis impendet; nunc ad oppositum vitium digressus, quantopere sapientis animum aperta calumniantium improbitas perturbet, subiungit.

2. Reg. 12, 5.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius.

METRICA PARAPHRASIS.

Non ſic furenti tumida deprenſam ſalo
Ratem procella quaſſat, aut turbo implicat,
Cùm Zephyrus Euro certat, & Boreæ Notus,
Dubiaque pendet vnda quem dominum vocet:
Non ſic aquoſo fulmen eliſum ſinu
Cerauniorum culmina adflatu quatit;
Vt maior vndis, ſæuior telo Iouis,
Calumniarum turbo ſapientem rotat.
Miſeranda virtus! præmium quoties ſui,
Quoties laboris munus exhauſti refert
Linguæ impotentis ſpicula, & fœdâ lue
Opprobriorum petitur immeritum caput.
Non illa vanis plauſibus quidem tumet,
Sed nec ſecures publicæ ſperat rei
Popularis vrnæ calculo: fuco procul
Adulterino, luce clareſcit ſuâ.
Sed neque probrorum fæce virtutis decor,
Aut obſoleſcit ſparſus infami luto
Mendaciorum. Lingua, necquidquam furis.
Liuore nemo teſte cenſetur nocens.
Sed tamen vt atrâ nube condenſus vapor
Prætexit âſtra, & Solis auricomi iubar
Vitale terris inuidet; ſic luridis

Dum fœta probris odia virtutum decus
Calumniarum nubilant caligine,
Hebeſcit acies lucis, & Sophiæ nitor
Radios reſorbet: fructus hic vitæ interit
Prodeſſe cunctis: robur oppreſſum iacet,
Pronisque habenis rapidus, ac metæ imminens,
Sufflaminatus gloriæ curſus perit.
Quis tanta ſegni mente prætereat mala,
Vt non labantem iuſtus expugnet dolor?
Tutetur vſque pectus æs triplex, tamen
Pereat neceſſe eſt cordis infracti vigor.
Fertur pudicus Atticæ Hippolytus decor,
Dum ſe nouercæ extricat inceſtis plagis,
Furiis amantis actus, & diris patris,
Flexiſſe biiuges littore Ægæo rotas:
Cùm ſubitò in aſtra turgidum creuit mare,
Ac tauriforme Tethys è grauido ſinu
Monſtrum profudit. Ilicet rupto iugo
Sonipes vterque ſoluit imperia, & viam,
Quà terror aperit, deuio carpit gradu.
Hîc tandem habenis victus Hippolytus ruit,
Tenerumque frænis corpus implicuit miſer,
Raptusque per virgulta, per acutos rubos,
Laceris cruentas artubus ſparſit vias,
Omnique trunco corporis ſpolium dedit.
Miſerande iuuenis, quo (malùm!) freto edita
Serena priſtis ora fœdauit tibi?
Lacerum cadauer clamat atque inſons cruor:
Calumnia, & non priſtis, hoc monſtrum fuit.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

VERE calumnia, & non monſtrum aliquod marinum, Hippolyti famam vitamque lacerauit: quamquam non iniuriâ Mythologi hanc monſtri alicuius lineamentis & coloribus adumbrari poſſe crediderunt. Quod enim monſtrum tam crudeliter vnquam in obuios quoſque ſæuiiſſe compertum, quàm calumniatoris lingua in perniciem generis humani graſſata eſt? Quid dico monſtrum vnum? ne exercitus quidem numeroſiſſimi tantum ſanguinis humani profuderunt. Nemo peritorum exiſtimet, inquit Auguſtinus, quòd minus ſit periculum in verbis linguâ mentiendo, quàm manibus ſanguinem fundendo. *Multi ceciderunt in ore gladij*, ait Siracides, *ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam*. Si multi per linguam ſuam, infinities certè plures per alienam; cùm vnius calumniatricis linguæ ſpiculo magnam ſæpè ſtragem editam lugeamus. Valeriæ cuidam Dentatæ (ſic dictæ, quòd cum dentibus nata eſſet) illud fatale eſſe aruſpices pronuntiarunt, quòd exitium allatura eſſet illi ciuitati, in quam deportaretur. Et vaticinio reſpondit euentus in Sueſsâ Pometiâ florentiſſimâ tunc ciuitate, in quam deportata eſt. Ego verò exitium illud Valeriæ adſcriptum fortuiti potiùs caſus, quàm fatalis alicuius noxæ eſſe dixero. Illud tamen minimè fortuitum eſt, quòd in quemcumque hominum cœtum Dentata calumnia irruperit, omnia tumultu ac diſſenſione miſceat, ac tandem certam ei perniciem moliatur. Vt non immeritò cum ſtomacho exclamauerit D. Bernardus: Proditores fiunt, quicumque in hoc Domini caſtrum inimicos eius introducere moliuntur, quales ſunt vtique detra-

Calumnia quàm perniciosa.

Auguſtinus citatus 11. q. 3. c. Nemo.

Eccli. 28, 22.

Plin. lib. 7. c. 16.

Bernardus Serm. 3. de Dedic. Eccleſ.

ctores Deo odibiles, qui discordias seminant, nutriunt scandala inter fratres. Sicut enim in pace factus est locus Domini, sic in discordiâ locum fieri diabolo manifestum est. Non miremini, fratres, si duriùs loqui videor; quia veritas neminem palpat. Omnino proditorem se nouerit, si quis fortè, quod absit, vitia quælibet in hanc domum conatur inducere, & templum Domini speluncam facere dæmoniorum.

Calumnia in aulis Principum maximè versatur.

Sed rariùs in Religioso cœtu grassatur hæc pestis: in aulis ferme Principum sedem figit, & in illis optimum quemque sibi victimam designat. Cùm enim ex inuidiâ alienæ dignitatis aut eminentis cuiusdam virtutis calumnia nascatur (miseris enim & abiectis nemo inuidet) aut maioris alicuius depressione eminere conatur, aut alienæ probitatis atque innocentiæ obtrectatione virtutis opinionem aucupatur. Denique magnum sit oportet & illustre quod æmulationem prouocet, è quâ deinde calumniarum seges vberrima nascatur.

Calumnia vix compescitur.

Et quis compescat maledicas has linguas, quibus non minùs familiare est calumniam, quàm spiritum ipsum alterno pulmone diffundere? Nemo certè, nisi qui vitæ spiritum intercluserit. Faciliùs enim ventos vtribus clauseris, faciliùs imbres in ipso nubium sinu colligâris, quàm inimico in pectore calumniam.

Nonnulli calumnias superbè contemnũt.

In hac tantâ calumniandi libidine quæri potest inprimis, quo animo sapiens calumniis circumuentus esse debeat. Si Stoicos audierimus, Instar rupis, inquient, quæ rabidis Oceani pulsata fluctibus, nullum assiduæ percussionis ostendit vestigium. Eodem modo hæc sapienti libertas quæritur, ait Seneca, non vt vobis facere non liceat iniuriam, sed vt ille omnes iniurias inultus dimittat, patientiâque se ac magnitudine animi defen-

Seneca de Const. sapientis, c. 9.

defendat. Sic in certaminibus ſacris plerique vicere, cædentium manus obſtinatâ patientiâ fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem, eorum qui exercitatione longâ & fideli robur perpetiendi, laſſandique omnem inimicam vim ſunt conſecuti. Et poſt pauca haud paulò arrogantiùs: Itaque nec prudentiæ quidquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumeliâ afficitur. Non dubiè enim contemptum ſe iudicat: & hic morſus non ſine quadam animi humilitate euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur: magnitudinem ſuam nouit, nullique tantum de ſe licere, renuntiat ſibi; & omnes has, quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixeris, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Eâdem ſuperbiâ Demetrius, magni apud Stoicos nominis, dicere ſolitus eſt, eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum illi an deorſum ſonent? Quantæ dementiæ eſt, vereri ne diffameris ab infamibus? Ita faſtuoſi illi Stoici: qui ſæpè incredibilem animi ſui magnitudinem verbis in immenſum efferunt, re totâ deſtituti; in vmbrâ Pyrgopolynici, in Sole ac puluere Therſitæ ſimillimi.

Ibid. c. 10.

Seneca Epiſt. 92.

Alij contrà calumniâ laceſſiti tam deiecto fractoque animo fuerunt, vt non publico tantùm caruerint, verùm etiam ignominiam quouis ſupplicio acerbiorem iudicantes, lucem ipſam vitamque fugerint. Alexandro Regi charus in paucis videbatur Dioxippus: non tulerunt id Proceres. itaque vt æmulo calumniam ſtruerent, poculum aureum clàm ſublatum ſub puluino abſconderunt: quâ contumeliâ tantum doloris ille concepit, vt ſcriptâ priùs epiſtolâ, quâ innocentiam

Alij calumniis planè deiiciuntur.

Diodorus lib. 7.

 ſuam

ſuam teſtatam relinqueret, violentas ſibi manus intulerit. Et ne quis hoc viro Principe ac generoſo pectore dignum arbitretur, ſubiiciam alterum huic geminum in abiectiſſimâ fortunâ. Noui ego Antuerpiæ puellam infimæ ſortis, cui cùm procus inter pocula temerè obiiceret, eſſe eam proſtitutæ pudicitiæ, proindeque nihil ſibi cum illâ negotij in poſterum fore profiteretur; illa contumeliæ impatiens, hauſto, quod penes ſe habebat, veneno, vulnus à petulanti linguâ inflictum æternis tormentis permutaſſet, niſi Medicus animam agenti rebus planè deſperatis ſuperueniens, audaci quadam ſolertiâ, vltima remedia expertus, miſeram ab inferorum cruciatibus vindicaſſet.

Calumnia moderatè ferenda.

Hæc in calumniis ferendis extrema ſunt: quæ ſic vitabit ſapiens, atque ita temperabit affectus, vt neque prorſus animo concidat, neque arrogantiâ turgidus, nihil ad ſe pertinere exiſtimet, quid de ſe quiſque ſentiat. Cùm enim non nobis tantùm nati ſimus, ſed etiam parentibus, amicis, patriæ: ac denique cùm ceteri omnes, qui religionis vinculo nobis copulati ſunt, ortus noſtri partem aliquam ſibi vindicent; non immeritò *calumnia conturbat ſapientem*, dum videt fructuoſos ſuos ad ſalutem Reipublicæ bonorumque inſtructionem ſuſceptos labores, improborum maleuolentiâ ſufflaminari. Non ignoro, ſapientem rectè factorum conſcientiâ ſe poſſe conſolari: neque ſum neſcius, altiori in ſolio ſedere virtutem, quàm vt ad illam maleuolentiæ tela poſſint pertingere; ſed aliud quiddam ſapienti propoſitum eſt, dum quamplurimis prodeſſe deſiderat. Itaque illud etiam attendit, tametſi nullæ nubes Solem inficiant, ſed ille ſuo ſemper ſplendore fulgeat, impedire tamen, quò minùs terra amœniſſimis eius radiis,

Non tam ſuo quàm aliorum damno commouetur Sapiens.

&

& vitali calore, ceteroque influxu perfruatur. Nec aliter se res habet in splendore fructuque virtutis; quæ tametsi semper sui similis sit, nec alienis sordibus obsolescat, aut calumniarum nebulis inficiatur; faciunt tamen hæ nubes, ne splendor ille passim intuentes ad vitæ reformationem amoremque virtutis inuitet. Itaque non potest hanc communis boni iacturam sapiens non grauiter persentiscere, aut leuia ducere tot aliis quasi per latus suum inflicta vulnera. Iniquè dicimus, ait D. Bernardus, Leuis res sermo; tenera, mollis, & exigua caro, lingua hominis, quis sapiens magni pendat? Leuis quidem res est sermo, quia leuiter volat, sed grauiter vulnerat: leuiter transit, sed grauiter vrit. Meritò igitur his tantis rebus perturbatur absque sapientiæ bonæque existimationis suæ dispendio: nisi fortè aut parum prudentis aut parum constantis animi notam inurimus Apostolo, qui spirituali proximorum damno commotus aiebat: *Quis infirmatur in vobis, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?*

Bernardus de Triplici custod.

2. Cor. 11, 29.

Quid igitur censes? inquiet aliquis, si nullâ virtute aut industriâ maledicorum ora sapiens obstruere, si nullis vitæ meritis calumniam potest amoliri, an idcircò mœrori se tradet? aut contrà vano aduersus obtrectatores furore debacchabitur? Minimè verò. Sentiet ille quidem non tam sua quàm proximorum vulnera, & eorum causâ, quantam poterit, existimationis suæ rationem habebit, memor Platonici illius dicti, qui audiens nomen suum calumniis ac maledictis proscindi, At ego sic viuam, inquit, vt illis non habeatur fides. Sin etiam animi submissione cum maledicentiâ certare maluerit, præcipientem audiet Epictetum. Si quis nuntiarit, quempiam tibi maledicere, ne refuta quæ dicta

Sapiens virtute calumniam superabit.

Epictetus Enchirid. c. 48.

dicta sunt, sed responde, illum nesciſſe cetera tua vitia alioqui non illa ſola fuiſſe dicturum. Si verò ſic etiam fruſtrà ſe laborare ſapiens animaduerterit, vitæ præclarè inſtitutæ conſcientiâ fretus, & Deo teſte ac vindice contentus, illud D. Iuſtini vſurpabit: Per me licet cuiuis, qui malè aſſeuerat, cogitet me aut perperàm ſentire, aut nolle aut non audere contradicere; modò propter bonam conſcientiam mihi præſtò ſit lætitia & quies. Et erit procul dubio: neque enim magnopere formidanda ſententia eſt, vbi qui damnandus eſt damnat. Talem nobis Chriſtum maledictis laceſſitum, vel in ipsâ morte ſecurum fides exhibet. Talem nobis innocentem Suſannam poſt Danielem repræſentat Ambroſius, quæ calumniis circumuenta, & ad mortem raptata, *flens ſuſpexit in cælum. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Quam demiratus Ambroſius, Quid de Domino omnium virtutum loquor, inquit, cùm nec mulier Suſanna ſexus infirmitate turbata, cùm ſe ad periculum mortis cognouit adductam, vocem emiſerit. Accuſabatur, & tacebat. Ducebatur ad mortem, & ſilentio ſe tegebat, ne nudaret pudorem. Intra ſe tamen loquebatur Deo, qui eam magis audiuit tacentem. Cordis enim affectus, ait Hieronymus, & mentis pura confeſſio, & bonum conſcientiæ, vocem eius fecerunt clariorem. Vnde magna erat exclamatio eius Deo, quæ ab hominibus non audiebatur. Prudenter ſanè in Deo ſpem ſalutis ac famæ repoſitam habebat, qui certiſſimus eſſe ſolet iudex & vindex innocentiæ. Talem poſtliminiò Ioſephus expertus eſt, quamuis per calumniam Ægyptio carceri mancipatus: talem mulier illa ſepties icta apud D. Hieronymum; ſed in ipsâ, vt ita dicam, morte præſens Dei Numen experta: talem Cunegundis

Iuſt. Mart. Epiſt. ad Zenam Presbyt.

Daniel 13.

Ambroſius Tom 4. in Pſal. 37.

Hieron. in Danielem.

Geneſ. 39, 20.

Hieron. Epiſt. ad Innoc.

dis Henrici Imperatoris vxor falsò adulterij insimulata, quæ nudis pedibus ferrum candens illæsa calcauit: talem, vt infinitos prætercam, Narcissus Episcopus Ierosolymitanus, cuius calumniatores horrendam Dei manum vindicantis experti sunt. vt non immeritò bonis omnibus aduersus quascumque calumnias satis in solo Deo præsidij ac solatij constitutum esse dicamus. Sed nunc vnde digressi sumus cum Ecclesiaste reuertamur, & fraternæ reprehensionis (de quâ mox egimus) acerbitatem nonnullo etiamnum fructu, vt Sectione quintâ cœpimus, condiamus.

Euseb li. 6. Histor. c. 7.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 9. Melior est finis [a] orationis, quàm principium.

[a] Septuaginta & Syriaca habent sermonis.

METRICA PARAPHRASIS.

Ne temne eloquium, quo sapiens tibi
Aurem subinde vellicat,
Palantesque gradus tramite deuio
Virtutis in gyrum vocat.
Censores oculos vir sapiens amat:
Nam nemo sat sibi sapit.
Si verba exagitent principio acriùs,
Fructu dolorem condies.
Quandoque in pretio est asperior manus:
Et virga lictorum placet
Tum, cùm supplicio culpa reciditur.
Et fulmen afflati colunt.

Ggg Si

Si te corripiens duriùs increpat,
Et crimen obiectat palàm;
Finem respiciens da spatium tibi,
Nec oderis Machaonas.
Ægris desipiunt pharmaca mentibus;
Sed læta succedit salus.
Si, quæ deteriùs Colchidis oderas
Nocente pocla toxico,
Censuræ patiens funditus hauseris;
Gustabis Hyblæos fauos.

PROSA EXEGESIS.

Eccli. 38.

SAPIENTER illud à Siracide dictum est, *Honora Medicum propter necessitatem.* nam qui illum medicinæ gratiâ colat aut in pretio habeat, nisi me fallit opinio, inueniemus neminem. Cùm enim inter mala necessaria numeretur medicina, neque per se malum sit expetendum, restat vt propter necessitatem tam medicina quàm Medicus expetatur, quem alioqui plerisque mortalium inuisum medicinæ reddit acerbitas. Quod autem corporibus est medicina, hoc reprehensio est & fraterna correptio mentibus. Et quamuis liquidò probatum sit, melius esse *à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi* (vt vnde digressa est, eòdem cum Ecclesiaste reuertatur oratio) rarus tamen est, qui æquis auribus reprehensiones accipiat. Inimicissimi existimantur qui vera monent, si verba duriùs ad aures acciderint. Videas multos, ait Bernardus, sincerâ licet intentione & benigno accedant animo, leuiter dicere quod grauiter audiatur. Volat irreuocabile verbum; & quod sanare debuerat, quia mordacius fortè videtur, exasperat magis & exulcerat. Non tamen idcircò vir probus

Rarus est qui reprehensiones amet.

Bernardus Serm. 2. de Resurrect. Domini.

&

& cordatus fraternæ correptionis officium deserit, neque ingrato succenset; sed, vt ait Ambrosius, sicut bonus pater phrenetici filij, dum ab eo verberatur & iniuriis afficitur, non suam sed ægroti deflet ærumnam: & contumeliam dolet, non quòd sibi sit irrogata, sed quia per furorem, quid faciat, æger ignorat: ita vir bonus cùm videt peccantem non agnoscere quadam peccandi insaniâ, quàm indecora & inhonesta committat, quasi moriturum dolet, & quasi desperatum à Medicis ingemiscit. Et vt bonus Medicus, primò monet, deinde, vt ille ægrum, etsi cædatur, sustinet; sic etiamsi maledicatur, non relinquit. Hæc ille. Molestus quidem est Medicus, ait Augustinus, furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio; ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem istos negligant, & perire permittant, ista potiùs falsa mansuetudo & crudelis est. Quod tunc maximè verum est, cùm is cui ratione dignitatis aut officij salutis alienæ cura concreditur, videt alterum suo silentio in interitum ruere voluntarium. Quàm seriò enim his talibus hoc munus à Deo sit commendatum, euidenter eius verba declarant apud Ezechielem: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël.... Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à viâ suâ impiâ, & viuat; ipse impius in iniquitate suâ morietur, sanguinem autem eius de manu tuâ requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate suâ, & à viâ suâ impiâ; ipse quidem in iniquitate suâ morietur, tu autem animam tuam liberasti.* Ad hoc enim, ait Augustinus, speculatores, hoc est populorum præpositi constituti sunt in Ecclesiis, vt obiurgando peccata, non parcant.

Vir bonus etiam inuitum monet.

Ambrof. in Psalm. 118. Serm. 7.

Augustinus Epist. ad Bonifac.

Ezech. 3, 17.

Augustinus lib. 2. de Ciuit. c. 9.

Quæ cùm ita sint, quis ei meritò indignetur, qui sub

Æquo animo ferenda est reprehensio.

tantâ diuinæ vindictæ interminatione iniunctum sibi à Deo munus exequitur? Imò quis omnino sapienti cuilibet deprehensas vitæ labes notanti iure succenseat? Nemo certè speculo irascitur, ait Epictetus, quando suam deformitatem repræsentat: nemo à Medico se iniuriâ affectum arbitratur, si dixerit: Age, febris te vexat; abstine à cibis, hodie aquam bibas. At, proh dolor! si cui dixeris, Inflammatæ sunt tuæ libidines & abiectæ, appetitus naturæ non congruentes, opiniones temerariæ & falsæ; egressus confestim clamat, Ille me iniuriâ affecit. Ad hanc Epicteti sententiam alludens Isidorus Pelusiota, Si sermones mei, inquit, turpes vestras actiones arguunt, tamquam speculum fœdo ac deformi, ac Medicus ægrotanti reperior. Quamobrem aut deformitatem mutate, ac sanitatem reuocate, aut speculum vobis ac Medicus perpetuò fuero. Ex iis quæ hactenus à me dicta sunt, quis non manifestò perspiciat, neminem iure reprehensoribus irasci? Nam siue alienum à se nouit quod reprehenditur; quare se læsum putet, cùm ne tangatur quidem? siue ea in se vitia recognoscit; cur non hæc à suâ sibi conscientiâ potiùs exprobrari, quàm à linguâ existimat alienâ? Itaque verissimum est illud D. Hieronymi: Quando sine iniuriâ contra vitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est. Prudentis hominis fuerat, etiamsi dolebat, dissimulare conscientiam, & cordis nubilum frontis serenitate discutere.

Epictetus lib. 2. c. 14. ad Nason.

Isid. Pelus. lib. 1. Epist. 382.

Hieronymus.

Sed non hoc ago tantùm, vt iram dissimulet is qui reprehensione se læsum existimat: æquum animum requiro, & erga hos animorum medicos beneuolum: qui hanc spiritualem chirurgiam non inuitus admittat: qui vstionem ac sectionem vltrò salutis causâ deposcat.

Vt

Vt corpus redimas, ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora leuabis aquâ:
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Ouidius de Remedio amoris l. 1.

Perfer igitur, & obdura: neque existimes nihil è correptione præter amaritudinem expectandum, nec quidquam ad animi solatium fructumq; salutis posse redundare. Longè aliter se res habet. *Melior*, inquit Ecclesiastes, *est finis orationis* parænetica, *quàm principium:* siue quia id quod animo inopinatâ reprehensione perculso, vitiisque præoccupato durum atque intolerabile videbatur, tandem, vanis opinionum ac vitiorum nebulis discussis, in suauissimum animæ pabulum vertit ac solatium: siue quod reprehensio sementis instar post hiemes ac tempestates in optatam virtutum messem suo tempore pullulat. Sin autem correptionis impatiens, & primis statim verbis turbatus, censorem fueris auersatus, tantumdem facies, inquit Plutarchus, atque ille, qui post sectionem fugit Medicum, neque vulnus obligari patitur. is enim eam Medici operis partem, quæ dolorem adfert, pertulit, eam quæ sanat, magno suo malo aspernatus. Pari modo, inquit, qui orationem illam, quâ stultitia ipsius lancinata & sauciata fuit, non patitur etiam persanare vlcus, & ad cicatricem perducere; is læsus, & dolore affectus, nullo percepto commodo à Philosophiâ recedit. Vt grauiora etiam damna ac pericula silentio inuoluam; quid profuit Achabo ac Iesabeli à Deo missa per Eliam reprehensio, cùm per calumniam innocuum illum Iesraëlitem paternâ simul hereditate vitaque spoliarunt? Nónne magno stetit vtrique correptionis despectus, cùm ille incerto teli iactu confossus est, hæc etiam à ca-

Reprehensionis fructus.

Plutarch. de Audit.

3. Reg. 21.

nibus deuorata? Certè si Prophetæ monitis obsequentes, pœnitudine facinus eluissent, numquam ad funesta illa fortunæ ludibria tragicosque casus deuenissent. Quid Anastasium Orientis Imperatorem commemorem? qui si Hormisdæ Romani Pontificis monita, quibus eum ab hæresi ad Ecclesiæ gremium reuocabat, placido animo, vt par erat, accepisset; non tam seuerum diuinæ vindictæ fulmen expertus fuisset. Quantò consultiùs Imperator Theodosius pòst crudelem illam Thessalonicensium cladem, acerbam pastoris sui Ambrosij reprehensionem non æquo tantùm, sed etiam submisso animo accepit, &, ad æternam pœnitudinis suæ memoriam, ex eiusdem præscripto legem tulit, vt in posterum sententiæ de capite aut proscriptione ciuium per triginta dies suspenderentur, ne quid in executione præceps peccaret furor. Quo facto immortalem apud posteros gloriam, omnique diademate illustriorem est consecutus. Hanc in reprehensionibus æquitatem animi nobis persuadere conatur Ecclesiastes, dum monet, vt finem orationis fructumque præstolemur. Quod vt faciliùs nobis persuadeat, ad vniuersum genus excurrens, geminam nobis deinceps virtutem, huic intentioni suæ peropportunam, patientiam scilicet aut animi submissionem (nam vtraque arrogantiæ aduersatur) & mansuetudinem iræ contrariam commendat. Ac de patientiâ quidem sic habet.

Vrspergensis in Chronico.

Baron. anno Christi 390.

SECTIO

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Melior eſt patiens arrogante.

METRICA PARAPHRASIS.

QVISQVIS *irarum potiens, ſuperbi*
Pectoris ſæuos retudit furores,
Maior Alcide domitor ferarum,
Se quoque vicit.
Rectiùs viues nimios premendo
Spiritus, quàm ſi rationis exſors
Eximas legum tabulis ſacratis
Impia colla.
Degener magni Gedeonis heres,
Notus in fratres animi cruenti,
Turgidas ſceptris animi procellas
Morte piauit.
Accola Nabal riguæ Maonis
Corde Ieſsiden tumido increpanti
Horror incuſſus Sypili reuinxit
Pectora ſaxo.
Iſai contrà generoſa proles,
Sortis infeſtæ pila, ſæuientem
Prouocat ſortem patiens, ſibi ipſe
Dulce trophæum.
Concoquens iram tacitus Saulis,
Probraque & ſannas Semei procaces,
Maior à lingua furiiſque Martis
Sceptra recepit.
Quamlibet ſortem ſuperat ferendo

Con-

Consili parmâ benè præparatum
Pectus, & cordis domiti furores
Sub iuga mittens.
Ille ceu maior nebulis Olympus
Solis innubi fruitur sereno,
Cui latus frustrà pluuiæ malusque
Juppiter vrget.
Ille ceu rupes pelago æstuanti
Fixa, pugnaces regerens procellas,
Ridet imbelli fremitû minaces
Æquoris iras
Cùm Dionæam comitata concham
Alcyon clausâ fouet æde prolem,
Africum ponti iaculantem in astra
Despicit vndas.
Tela quid frustrà geminant tyranni
Corde mansueto furias domanti?
Tuta stat virtus, stabilemque mentis
Occupat arcem.
Exulem in terras domibus negatas
Liuor ableget, dabit vrna testæ
Quolibet cælo proprios penates,
Bustaque tellus.
Dißipet celsâ licet arce fulmen
Tortili flammâ nebularum inane:
Corruat rupto Scythici Bootæ
Cardine mundus;
Inter astrorum patiens ruinas
Fulciet Phœbi titubantis orbem: aut
Obuium fatis dabit, & paratum in
Funera pectus.
Euge fortunæ domitor, tuique!

Laurus

Laurus æternet tibi destinatæ
(Siue eris, seu fata volent fuisse)
Præmia famæ.

PROSA EXEGESIS.

NON iniuriâ fortunæ domitor nuncupatur, quisquis inexpugnabili patientiæ clypeo pectus obuallauit: nec fortunæ tantùm, sed & tyrannorum, & inuidiæ, & maledicentiæ, & cuiuscumque acerbitatis, & ad extremum etiam sui. Cùm enim patiens animum rectæ rationi subiecerit, id est seipsum sibi, an est quidquam siue fortuitorum casuum, siue externorum siue domesticorum hostium, quod eum de statu mentis deiicere possit? Et cùm motus internos composuerit, nónne facili negotio foris circumstrepentes bellorum tumultus contemnet? Itaque sicut lapidum quorumdam inexpugnabilis ferro duritia est, ait Seneca, nec secari adamas, aut cædi deteríve potest, sed incurrentia vltrò retundit: & quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flammâ circumfusâ, rigorem suum habitumque conseruant: denique quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia tot verberati sæculis ostentant: ita patientis animus solidus est, & id roboris collegit, vt tam tutus sit ab iniuriâ, quàm illa quæ retuli. Nec satis, sed & domitorem dixi fortunæ, & cuiuscumque rei aduersæ; vsque adeò, vt eam veriùs sibi laudem vindicet, quàm Herculi ferarum monstrorumque domitori fabulosa adscripsit antiquitas. Reuerà tamen certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia, & ad occursum exterrentia hominem, docent pati iugum; nec asperitatem excussisse contenti, vsque ad

Patiens est fortuna suiq; domitor.

Seneca lib. de Cõstant. sap. c. 3.

Idem Epistolà 85.

contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops iubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic & ſapiens artifex eſt domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exilium (addo quæ præmiſit Eccleſiaſtes, iratus ac ſeuerus vultus, acerba reprehenſio, importuna calumnia) & quæcumque horrenda, cùm ad hunc peruenêre, manſueta ſunt.

Arrogantes ignaui ſunt & abiecti.

Quid ſimile eſt arrogantis? quem cum patiente in contentionem adducit Eccleſiaſtes, & vulgus hominum etiam potiorem ac digniorem exiſtimat. Quid inquam ſimile eſt arrogantis? Si externam ſpeciem obiter fueris contemplatus, Herculem aliquem eſſe iudicabis, ſed qualem, vt alibi dico, in ſcenam producunt hiſtriones, clauâ exteriùs aſperâ, ſed intus ſuffultâ paleis, inſtructum. Si verò totum hoc genus penitiùs introſpexeris, ignauiſſimos hominum & abiectiſſimos reperies, quorum corpora inclementis cæli aura perturbat, quorum mentes aduerſæ fortunæ flatus in furorem agit; quibus ſi quod aſperius verbum ad aures acciderit, in nugis tragœdias excitant. Si quid in vitâ acciderit, quod ægrè illis faciat, neſciunt in quem potiùs excandeſcant: nunc Deum culpant, nunc homines accuſant, & hoc ſolum Herculis imitantur, quòd quemadmodum Hercules furens in coniugem, in proles, in amicos, in parietes; ſic illi in obuium quemuis incurrunt. Quos ſi magnos, ſi generoſos, ſi potentes eſſe contenderis, magnos eodem iure phreneticos & amentes vocaueris, qui plerumque ſe Reges eſſe & ſomniant, & loquuntur. Extendant igitur arrogantes, quàm latè voluerint, imperij ſui fines, & elato ſupercilio ceteros prę ſe deſpiciant: ego viles & abiectos exiſtimabo, ſi doloris

loris, iræ, desiderij, ceterarumque cupiditatum motibus succubuerint. Alexander quidē Macedo Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vsq; in Oceanum extendit Oriens, vastarat fugaratque, sed ipse modò occiso amico, modò amisso iacebat in tenebris, aliàs scelus, aliàs desiderium suum mœrens, victor tot Regum atque populorum ab irâ tristitiaque subiugatus est. Id enim egerat vt omnia potiùs haberet in potestate, quàm affectus.

Patiens contrà hoc secum reputans, imperare sibi esse maximum imperium, in hoc totus est vt animum excolat, eumque verè Regium, id est affectibus omnibus superiorem reddat. Hic cùm in publicum processerit, non vanæ ostentationis pompam trahit, non armis aut clypeis circumcinctus incedit; sed virtutum omnium comitatu stipatus. Nam ceteræ virtutes patientiam velut nutricem, obstetricem ac magistram amplectuntur, huic incrementum suum acceptum referunt & profectum. neque enim virtus, nisi exercitatione, comparatur; neque virtutis vnquam molle documentum est.

Patiens verè Rex virtutibus incedit stipatus.

—— *Serpens, sitis, ardor, arenæ* (ait Poëta)
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat honestum.

Lucan. l. 9.

Plus etiam audet Studita, cùm ait: Tolerantia virtutum summa perfectio est. Certè Seneca in eo, qui fortiter patitur, virtutum omnium chorum agnoscit, quamuis vna emineat patientia. Ceterùm, inquit, illic est fortitudo, cuius patientia, & perpessio, & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine quâ nullum initur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, fortissimè ferre. Illic est constantia, quæ deiici loco non potest,

Theodorus Stud. Sermon. Catech. 19.

Seneca Epist. 67.

& propositum nullâ vi extorquente dimittit. Illic est indiuiduus ille comitatus virtutum.

Arrogantia externo fuco ac tumore supra virtutem caput erigit.
Herodian. lib. 9.

Quid hîc rursus arrogantes? Virtutem, quâ carent, mentiuntur; & instar fucorum, cùm nullâ mellificandi arte polleant, apes tamen & corporis tumore & alarum strepitu superantes, in contemptum adducere nituntur. Sic olim Æginetæ, cùm erubescerent se absuisse à prælio Platæensi, suis mortuis, qui nulli erant, sumptuosi operis sepulchrum excitarunt, vt apud posteritatem fortitudinis laudem captarent. Sed frustrà sunt, dum vanâ animi elatione virtutis opinionem aucupantur. Norunt vel ipsi rustici, quantum sit discrimen inter inanes plenosque culmos, tametsi inanes inter ceteros emineant. Igitur quemadmodum illis periucundum est spicas videre nutantes, fructuque in terram depressas, contrà verò eas, quæ ob leuitatem sursum tendunt, & caput extollunt, velut inanes auersantur: ita cordati quilibet patientiâ depressos ac supplices, & virtutum meritis graues, quo par est affectu complectuntur; arrogantes verò re totâ destitutos, & externo fastu dignitatem, quâ carent, captantes, non aliter explodunt, quàm muscam illam, quæ ita se iactat in Apologo:

Phædrus Fabulâ 81.

Vbi immolatur, exta prægusto deûm;
Moror inter aras, templa perlustro omnia,
In capite Regum sedeo, dum visum est mihi,
Et matronarum casta delibo oscula.

Plautus Milite glor.

Ludibrio passim habetur Plautinus ille Pyrgopolynices, qui se exercitum hostilem vno spiritu difflare posse profitetur. Sed quid ad Comica figmenta diuertimus, cùm verum Pyrgopolynicem sacra nobis historia repræsentet? Quid enim aliud de Roboamo statuam? qui

qui populi postulatis non sanè iniquis impatienter abnuens, & monita seniorum auersatus, iuuenili arrogantiâ respondit: *Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei..... Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus.* Sed quid misero profuit arrogantia? mox decem tribuum secessione, ac tantùm non regni totius ruinâ multatus est.

3. Reg. 12. 10.

Deo scilicet hominibusque semper inuisa fuit arrogantia: & ita quidem hominibus, vt eam Romani ne in ipsâ quidem Reipubl. seruitute ferre potuerint. Audite Pacatum in Panegyrico: Ita maiores nostros semper arrogantiæ pertæsum est, vt grauiorem putauerint seruitute contemptum: eiusque impatientiâ coacti sint post bellatores Tullos, Numasque sacrificos, & Romulos conditores, regnum vsque ad nomen odisse.

Arrogantia Deo hominibusq; inuisa.

Pacatus in Panegyr.

Sed atrociùs etiam Deus arrogantiam in impio Nicanore vindicauit: qui cùm, impatiens moræ, die sabbati prælium committi iuberet, tergiuersantibus & excusantibus Iudæis, cum fastu interrogauit: *Si est potens in cælo qui imperauit agi diem sabbatorum?* & mox subiunxit: *Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia Regis impleri.* O miserum! cui magnifica illa verba nihil profuerunt, cùm non ita multò pòst, Deo pœnas reposcente, impia illa lingua, minutatim concisa, auibus in pabulum cessit.

2. Machab. 15, 3.

Vers. 5.

O quantò præstabilior est patientis conditio, qui magnâ submissione animum rationi subiicit ac Deo! qui neque actione offendit, neque maleuolentiâ deiicitur, neque inopinatis casibus perturbatur. Nónne eius animum meritò cum Olympo comparauimus, nullis nubibus hispido, nullis tempestatibus inquieto? Sed non temerè, neque primo statim passu ad hoc per-

Patiens semper tranquillus.

fectionis culmen aſcenditur. A paruis igitur auſpicare, ait Epictetus. Oleum effunditur? villum ſurripitur? Subiice te tibi. Tanti vænit tranquillitas, tanti conſtantia; gratis autem nihil acquiritur. Cùm verò puerum vocas, fieri poſſe cogita vt præſtò non ſit; & vt ſit, nihil agat ex animi tui ſententiâ. Neque verò illi tam benè eſt, vt perturbationibus tuis ad amuſſim correſpondeat. Porrò, inquit, ſi quid proficere vis, nihil recuſa quò minùs ob res externas fatuus & amens habearis. His gradibus paulatim eò pertinges, vt cum fortunâ poſſis in arenam deſcendere: nec vllis rerum fortuitarum incurſibus perturberis, cùm te hominem eſſe memineris, nihilque humani à te alienum eſſe duxeris: neque miraberis ad te propiùs aliquando accedere pericula, quæ ſemper oculis tuis oberrare videris. Denique hoc tandem conſequêris, vt animus patientiæ malleo, & crebris contrariorum aut incurſantium malorum ictibus contritus & comminutus, inſtar pulueris ſe Deo ſubiiciat, eiuſque voluntati in omnibus obſecundet. O beatum! iterumque ac ſæpiùs beatum! qui ſe non patienti tantùm aut æquo animo, ſed etiam hilari, æternis fatorum legibus accommodat. Audeo ſpondere, tam illum Deo charum fore, quàm exoſi ſunt arrogantes. *Excelſus enim Dominus, & humilia reſpicit, & alta à longè cognoſcit.* Vſque adeò autem reſpicit humiles, vt eos in domicilium ſibi deligat, & quidem domicilium cum ipſo cælo conferendum. Non hæc mea coniectura eſt, ſed certa Dei apud Iſaiam ſententia, apud quem ſic amplificatâ priùs maieſtate ſuâ, *Cælum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum,* ſubiungit: *Quæ eſt iſta domus, quam ædificabitis mihi? & quis eſt iſte locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta, dicit Dominus.*

Epictetus c.17. & 18.

Pſ.137,6.

Patiens ſiue humilis Deo charus.

Iſaiæ 66,1.

nus. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Nihil habeo quod addam promissis tam magnificis ad commendationem patientiæ ac submissionis animi; itaque pergo cum Ecclesiaste ad affinem illi virtutem mansuetudinis.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 10. Ne sis velox ad irascendum: quia ira in sinu stulti requiescit.

METRICA PARAPHRASIS.

Alterna sceptri iura Etheoclea
Negasse fratri credimus hospiti,
Ensesque, Adrasteasque turmas
Ogygiis pepulisse Thebis;
Tu sceptra cordis ne violentiæ
Cæci furoris trade: nec igneo
Vis impetu mentis fatiscens
Præcipitem trahat in ruinam.
Quicumque primis sanguinis obstitit
Ebullientis motibus, hic sui
Iræque victor, contumaces
Eripuit furiis habenas.
At quisquis imis in penetralibus
Receptat hostem, succubuit iugo,
Legesque, disruptis lupatis,
Indomiti subiit furoris.
Qui mentis ægræ turbine concitus

Se

Se rupe ab altâ præcipitem dedit,
Libratus incaßùm laborat
E medio resilire lapsu.
Sic ira victis cordibus imperans
Iniurioso quos pede proruit,
Hi fræna ruperunt, suique
Arbitrium tenuere nullum.
Quæ sic procellas Scylla regurgitat?
Quis entheatos incola Pythius,
Mystasque torquet Dindymene,
Bassaridúmve rotator Euan,
Tristes vt iræ? Scimus vt artibus
Theseus nouercæ flammiuomâ prece
Dirisque spem stirpis necarit
Gnossiaco furiatus æstro.
Verùm ille falso dum sceleri scelus
Adiecit vltor credulus, heu! citò
Improuidum damnans furorem,
Sanguineæ Hippolyti fauillæ
Salsis parentat flebilis imbribus.
Sic ira præceps dum temerarios
Ebullit in cordis vapores
Mox residem Metanœa dextrâ
Vltrice frænat. Si grauis intonat,
Flammasque & enses parturit, illicò
Post fulminum truces fragores
In lacrymas furiæ liquescent:
Quod patrat irâ Phosphorus auspice,
Hoc expiabit supplicio Hesperus:
Factumque & infectum furoris
Vna dies volet esse crimen.
Quàm cæca nubes pectoribus sedet,

Queis

Queis promptus arcet consilium furor?
Quicumque mox damnanda patrat,
Hic Sophiæ negat esse alumnus.

PROSA EXEGESIS.

NON potuit Ecclesiastes mansuetudinis virtutem efficaciùs nobis commendare, quàm cùm contrarium illi vitium stultitiæ condemnans ait, *Ira in sinu stulti requiescit.* Tametsi enim

Quisque suos patimur Manes,— &
—*semel insaniuimus omnes;*

nullum tamen est conuitium quod hominem pungat vehementiùs, quàm si seriò alicui, & non tantùm per iocum, stultitia exprobretur. Et tamen, vt Arnobij verbis vtar, Quid aliud est irasci, quàm insanire, quàm furere? Quid stultius esse potest canibus in rabiem actis, ait D. Basilius, qui saxa mordere solent, quando iactantes consequi non possunt? Atqui non minor, inquit, est tua stultitia, qui fratri irasceris, eumque maledictis laceras, cùm dæmonem, à quo ille, vt tibi noceret, in fraudem impulsus est, insectari nequeas. Deinde, quid stultius pueris: qui si ceciderint, irati terram verberari volunt, & sæpè ne sciunt quidem cui irascantur, sed irascuntur sine causâ, & sine iniuriâ, non tamen sine aliquâ iniuriæ specie, nec sine aliquâ pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum & simulatis deprecantium lacrymis placantur; & falsâ vltione falsus dolor tollitur. Et non maior irarum in magnis dementia est, dum leuissimæ noxæ ferro ac flammâ, cædibus ac venenis, vrbium cladibus, ac totarum gentium excidiis expiantur? dum ob vitrum fortè confractum, seruum murænis deuorandum tradit Pollio?

Arnobius lib. 1. contra Gentes.

Basilius Serm. 10. *Irasci nihil aliud est quàm insanire.*

Senec. li. 1. de Irâ, c. 2.

Plin. lib. 9. c. 23.

Curti. l. 8. dum propter liberius verbum, ne dicam familiarius, amicissimum suum inter pocula trucidat Alexander? Sueton. in Nerone. dum Nero virtutem ipsam, id est Thraseam Pœtum, quia numquam sibi applauserat, tantæ virtutis impatiens exscindit? Xiphilinus & Herodianus. dum Antoninus Caracalla ob iocos nescio quos infensus Alexandrinis, pacis specie euocatam in campum iuuentutem militi tradit obtruncandam, parique sæuitiâ in reliquam multitudinem vsus, 1. Reg. 21. frequentissimam vrbem prorsus exhaurit? dum Saul propter panes aliquot per Achimelechum innocenti Dauidi traditos, Noben ciuitatem Sacerdotum, eiusque incolas omnes ad ipsa vsque bruta animalia, internecione deleuit?

Ira damna. Et verò quando non stulta est bilis efferuescentia, cùm vix vmquam tanta esse possit irascendi causa, vt cum damnis emergentibus possit æquiparari? Cùm enim vltra modum furor efferbuerit, inquit Ambrosius, *Ambrosius Precation. 2. ad Missam.* atrociter mentem exulcerat, sensum hebetat, linguam immutat, oculos obumbrat, totumque corpus perturbat. Hinc protinus rixæ, contumeliæ, clamor, indignatio, tumor mentis, blasphemiæ suscitantur. Et quid tandem? Tristis post ruinam succedit pœnitentia. Nam, vt Horatius ait,

Horat. li. 1. Epist. 2.

—— qui non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit. ——

Irati turpis forma. Sed quid argumentis opus est ad exprobrandam iræ stultitiam? ipsa se satis in vultu habituque corporis manifestat. Vidistis aliquando maniacos oculis extuberantibus, & in diuersa distortis, liuidis genis, capillis erectis, atque horridis, ore contorto, spumisque madido: talis iratorum adspectus est. Liquit decor omnis iratos, ait Seneca; Senec. li. 2. de Irâ, c. 35 si capillorum naturâ vel arte iacen-

cen-

centium non informis est habitus, cùm animo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit; tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intus putas esse animum, cuius externa imago tam fœda est? Tantumdem habet D. Gregorius. Iræ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi. Lingua quidem clamorem format, sed sensus, quid loquatur, ignorat. Quo igitur hic talis ab arreptitiis distat, qui actionis suæ conscius non est. Profuit iratis quibusdam adspexisse speculum: perturbauit illos tanta immutatio sui; velut in rem præsentem adducti, non agnouerunt se. Et quantum ex verâ deformitate imago illa speculo repercussa reddebat? Animus si ostendi ac perlucere posset, intuentes nos confunderet ater, maculosus, æstuans, distortus ac tumidus.

Gregorius lib. 5. Moral. c. 31.

Seneca supra c. 36.

Si tanta est huius affectus deformitas ac turpitudo; quid est quòd hominum plerique tam proni in iram tamque præcipites feruntur? Nullam aliam video rationem, quàm quòd stulta quædam persuasio mortalium animis insedit, iram indicium esse generosi animi, eamque magnos & magna professos inprimis decere; neque posse nos vel audere quidquam eximium absque hoc virtutis velut excitamento. In quo tamen grauissimè hallucinantur. Neque enim virtutem instruit ira, quæ vitiis nihil eget; sed segnem aliquando animum & ignauum nonnihil alleuat. Quid quòd, si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur? Atqui secùs se res habet: iracundissimi enim infantes, senesque & ægri sunt; & inualidum omne, naturâ querulum est.

Ira non est cos virtutu.

Sen. li. 1. de Irâ, c. 13.

Mansuetudo magnos decet.

Contrà verò, magnam fortunam magnus animus decet: qui nisi se ad illam extulerit, altiorque steterit, illam quoque ad terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse tranquillumque, & iniurias atque offensiones supernè despicere. Muliebre est, furere in irâ: ferarum quoque, nec generosarum quidem, permordere & vrgere proiectos. Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt. Non decet Regem sæua & inexorabilis ira: non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat. at si dat vitam, si dignitatem periclitantibus, & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potienti licet. Quamuis apes pro corporis modulo pugnacissimæ sint, vt iratæ etiam aculeos in vulnere relinquant; Rex tamen ipse sine aculeo est: non exiguo in exiguis naturæ documento, magnos inprimis mansuetudinem decere; vt quantò illis auctoritas & potestas nocendi maior est, tantò voluntas sit minor. Intuere ipsa cælestia corpora, quàm æquabili motu, quantoque silentio mouentur? & ferè in vnoquoque genere magna quietiora sunt. Et quoniam cælestium meminimus, Deum ipsum Principibus viris in exemplum, cui conformentur, exhibeamus. Quid videtur? expedítne inexorabile peccatis atque erroribus habere Numen? expedítne vsque ad vltimam infestum perniciem? Quòd si Deus placabilis & æquus, ait Seneca, delicta potentium non statim fulminibus persequitur; quantò æquius est, hominem hominibus impositum miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrùm mundi status gratior oculis pulchriorque sit, sereno & puro die, an cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non est alia facies quieti moderatique imperij, quàm sereni

Senec. li. 1. de Clem. c. 7.

&

& nitentis cæli. Sanè hunc de Deo conceptum nobis exhibent ſacræ Litteræ. Cùm enim Ieſabelis iram fugeret Elias, & in ſpeluncâ deliteſceret, ſic eum compellauit è beatis Mentibus nonnemo: *Egredere, & ſta in monte coram Domino: & ecce Dominus tranſit, & ſpiritus grandis & ſubuertens montes, & conterens petras ante Dominum; non in ſpiritu Dominus, & poſt ſpiritum commotio: non in commotione Dominus, & poſt commotionem ignis: non in igne Dominus, & poſt ignem ſibilus auræ tenuis.* Sic tandem magnus ille Deus ſuaui ſibilo auræ tenuis Eliæ ſeſe repræſentauit: & nos miſeri terræ vermiculi turbinem, furorem, fulmina ac tonitrua concipimus?

3. Reg 19. 11.

Quid ergo, inquiet aliquis; numquámne omnino licebit iraſci? Quid ergo ſibi vult Propheta Regius, dum ait: *Iraſcimini, & nolite peccare?* Vtinam ita potentes iræ eſſemus, vt numquam, niſi ex cauſâ, & ad virtutis augmentum, non dico efferueſceret, ſed emicaret! aut efferueſcens, è veſtigio compeſceretur! Coquus magnum ahenum (vt priſcis Titinnij verbis vtar) quando feruit, paullâ confutat truâ: vtinam hoc modo quilibet ebullientis animi motus, aquâ ſapientiæ ſalutaris iniectâ, quantocyùs complanaret! Sed quoniam id paucorum eſt, & optandum magis, quàm ſperandum; proximum certè eſt, vt conſilium Eccleſiaſtæ audiamus, *Ne ſis velox ad iraſcendum.* Itaque, vt rectè monet D. Gregorius, ſolerter animus ante actionis ſuæ primordia cuncta debet aduerſa meditari; vt ſemper hæc cogitans, thorace patientiæ munitus, & quidquid acciderit, prouidus ſuperet, & quidquid non acceſſerit, lucrum putet. Si verò, inquit alibi, ira animum inuadit; mentem edoma, vince teipſum. Differ tempus furoris: & cùm tranquilla mens fuerit, vt placet, vindica.

Pſal. 4. 5.

Moderatè & cum ratione iraſcendum.

Gregorius lib. 5. Moral. c. 33.

Ira non ſit velox.

Idem lib. 8 Reg. c. 5.

Ira enim in vindictâ malorum ſequi debet rationem, non præire: vt quaſi ancilla iuſtitiæ poſt tergum veniat, non ante faciem dominæ laſciua prorumpat. Itaque inſtar omnis conſilij & remedij eſt vnicum illud Sapientis verbum, *Ne ſis velox ad iraſcendum.* Qui enim hoc à ſe impetrat, vt remoram furori iniiciat; iam de ſuperato animo ſuo, iraque proſtratâ trophæa meditari incipit. Tales fuerunt olim nonnulli, quorum animi moderationem celebrauit antiquitas. Ferunt Gentiles, ait D. Ambroſius, & cum illo D. Hieronymus (vt in maius omnia extollere ſolent) Architæ Tarentini Philoſophi dictum, qui villico ſuo: O te infelicem! iam te verberibus enecaſſem, niſi iratus eſſem. Sed quid hoc, ait Ambroſius, ſi cum Dauide conferatur, qui dexteram etiam armatam in indignatione compreſſit? Cùm enim Semei acerbiſſimis illum maledictis inceſſeret, iamque Abiſai totus in eius necem exæſtuans diceret, *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo Regi? vadam, & amputabo caput eius;* manſuetiſſimâ illum oratione, ſimulque animum ſuum compoſuit.

Ambroſius lib. 1. Offic. c. 21. Hieron. Epiſt. 9. ad Saluian.

2. Regum 16, 9.

Sed hæc omnia velut minora ſunt ſidera, ſi Solem iuſtitiæ, Deum inquam & Chriſtum, in medium produxero. Accipite ergo, quæ præclarè Cyprianus expendit. Si nobis Dominus & Deus & Pater eſt, ſectemur patientiam Dei pariter & Patris: quia & ſeruos oportet eſſe obſequentes, & filios non decet eſſe degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quòd in contumeliam ſuæ Maieſtatis inſtituta ab hominibus profana templa & ſacrilega patientiſſimè ſuſtinens, ſuper bonos & malos æqualiter diem naſci præcipit, & lumen Solis oriri? & cùm imbribus terram rigat, nemo à beneficiis eius excluditur. Omnibus promiſcuè videmus tempora obſe-

Dei & Chriſti manſuetudo. Cyprian. de Bono Patientiæ.

obſequi, elementa famulari, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere meſſium copiam, fructus miteſcere vinearum; & plura in eamdem ſententiam. Chriſtum verò ita nobis imitandum proponit Auguſtinus: Tu, ô Chriſtiane, de aduerſario tuo æſtuas, anhelas, feſtinas vindicari? Attende Chriſtum medicum ægritudinis tuæ. Propter te pependit in ligno, & nondum eſt vindicatus; & tu vindicari deſideras, & non potiùs talem ac tantum Magiſtrum imitari? Ideò pati voluit, vt tibi patientiæ ſuæ monſtraret exemplum. Vide pendentem, & tibi languenti de ſuo ſanguine medicamentum conficientem. Vide pendentem, & tibi de ligno tamquam de tribunali præcipientem, vt audias precantem, *Pater, dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt.*

Auguſtinus Serm. 2. de Sanctis.

Luc. 23.

SECTIO DECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. II. Ne dicas: Quid putas cauſæ eſt, quòd priora tempora meliora fuere, quàm nunc ſunt? Stulta enim eſt huiuſcemodi interrogatio.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAE *plectra vatum, quæve barbiti fides*
Docto canora pollice,
Siluere priſcis aureæ ætatis decus
Nomenque clarum fabulis?
Quis non in illis ingenI expleuit ſitim
Mellis liquati riuulis?

Quis

Quis non ab illo nemore felici abstulit
Apollinarem lauream?
Cùm dulce nectar ilicis cauæ sinu
Apis reclusit artifex:
Ouesque fœtæ præbuerunt obuiis
Mulgenda dextris vbera:
Tellusque prægnans fruge ditauit lares
Illæsa dente vomeris.
Non limes agro positus ambiguo lapis
Lites diremit arbiter:
Non matris almæ Dite contempto fames
Suffodit auri viscera:
Nec iura ponti rupit audaci rate
Mercis latentis institor.
Quiuis parentum nouerat confinia,
Nec quidpiam vltrà nouerat.
Tunc absque legum prole sat virgo Themis,
Et iura dictabat Pudor,
Candorque morum, & cana pectoris fides
Consopiebant iurgia.
Pax alma terris, & beata faustitas
Mauortis arcebant metum.
Hæc sæcla votis mille, mille feruidis
Paciscimur suspiriis:
Priscasque stulti ruminamus fabulas
Præsentium fastidio.
Auri metallo tempora ornamus patrum:
Sequiore nostra cudimus.
Frustrà impudentes vitia temporibus damus
Hominum imputanda moribus.
Nec riuus olim fluxit illimis, neque
Sol fulsit innubi æthere:

Nec

Nec vitia nostris orta tartareo specu
Posuere cunas sæculis.
Dudum impiatis luridæ partus stygis
Afflauit auras pestibus.
Vt prima genitrix tradidit lucis iubar;
Nox insimul scelerum irruit,
Auri cupido cæca, bifrontes doli,
Liuor secundis anxius,
Nutrix Enyûs ira, lymphatus furor,
Eruca luxus horrei,
Et cura mordens dente tabifico fibras,
Et fœda morborum lues.
Sed ista culpæ turba, non vitæ comes,
Æquæua sæclis omnibus.
Dies requiris aureo sæclo pares?
Sectare mores aureos.

PROSA EXEGESIS.

QVAERVNT plerique interpretum, quâ ratione versus hic cum præcedentibus cohæreat. Ego verò neque anxiè me torquebo, neque tamen nihil omnino adferam. Sed si omnium ac singulorum inter se versuum in hoc libro Sapientis assignanda connexio est (quamquam quid attinet in promptuario moralium præceptorum tam religiosè nexum vrgere?) hæc esse poterit non incongrua: quòd cùm dixerit versu præcedenti, iram in sinu stulti requiescere, quod ita exposuimus, vt iræ stultitiam inter cetera in eo consistere doceremus, quòd sæpè nullâ probabili ratione excandescat, vt nec iratis quidem satis exploratum sit quâ de causâ irascantur: nunc huius stultitiæ specimen aliquod subiiciat in iis qui temporibus suis irascuntur, ac de iis assiduas

texunt querelas, quasi vitium aliquod iis insit, aut quasi diuina prouidentia non æqualiter quouis tempore bona maláve dispenset. Non incongrua videtur hæc expositio, ratioque nectendi; proximeque ad eam accedit, quam tradit eruditissimus noster Pineda, & ex parte Moringus. Stulta, inquam, est hæc indignatio, *stulta huiuscemodi interrogatio:* tum quia falso nititur & futili fundamento, tum quia vitia potiùs nostra, quàm tempora in crimen vocanda sunt.

Vide Pinedam hoc loco.

Falsum itaque inprimis est ac futile, priora tempora fuisse meliora. Nemo enim nouas esse dixerit & inusitatas horum temporum calamitates, nisi qui in historiarum monimentis hospes sit atque peregrinus. Et quid omnino hîc homini potest esse nouum, nisi ipse nouus sit ac nouitius in rebus humanis. Prudenter illud Crantor identidem vsurpabat: *Heu me! quid heu me! Humana perpeßi sumus.* Sed tamen infelicissimum, inquiet aliquis, hoc nostrum est æuum. Vetus ista cantio est. Quod vmquam fuit tempus, quod non teneris infirmisque mentibus displicuerit? Idem suo tempore decantatum ostendit Ecclesiastes, idem aui atauique dixerunt, idem dicturi sunt & nepotes. Insitum hoc nimirum à naturâ est humano ingenio, vt præsentia magis expendat; & læta præteriens, ad tristia potiùs oculos conuertat. Vt muscæ & eiusmodi insecta læuibus politisque locis non diu insident, sed scabris potiùs ac fœdis adhærescunt; sic querula ista mens meliorem sortem leuiter transuolat, asperam non dimittit. Tractat identidem, inspicit, expendit, & maiora veris opinione metuque comminiscitur. Atque vt amantes in suâ dominâ numquam non inueniunt, cur eximiam illam ante omnes habeant; sic dolentes, in suo luctu.

Iniqua est de temporibus nostris querela.

Vide Lips. lib. 2. de Constant. cap. 20.

Sed

Sed age, ducamus orationem per quædam præcipua malorum capita. Nihil eſt quod in oculos noſtros incurrat magis, quàm præſentium bellorum calamitas: & quidem tanta, vt in bello nati & enutriti, aſſiduo tamen armorum terrore pænè exanimemur? Quid ergo? nullane apud priſcos bella? quinimò cum nato orbe nata eſſe non ignoramus, nec finem acceptura niſi cum illo: ac tanta quidem, tamque horribilia, vt ludus ac iocus hæc noſtra cenſeri poſſint, ſi cum priſcis illis conferantur. Obeamus pauliſper, ſi placet, nationes exteras (nam Belgium noſtrum, totis quingentis annis, vix breuibus interuallis reſpiraſſe, parum eſt) electum inprimis à Deo populum contemplemur. Quantum hic ab Ægyptiacâ centum quinquaginta annorum tyrannide, quantum in illo ſeptuaginta annorum apud Babylonios & Aſſyrios exilio ſit perpeſſus, cuilibet è diuinis Litteris haurire promptum eſt: ad extrema eius, tamquam ad funebres gentis exequias, accedo. Dico, non totis ſeptem annis (præter innumeros qui fame, exilio, miſeriis confecti ſunt) partim ciuili, partim externo bello extincta eſſe duodecies centena & quadraginta hominum millia. Rationes ſubduxit Ioſephus. Deſcendamus in Græciam, quam Plutarchus ita perpetuis bellorum cladibus exhauſtam ſcribit, vt vniuerſam affirmet ſuo æuo non fuiſſe conficiendis tribus millibus militum. Iam Romanos & Italiam perluſtremus. Vnum bellum Punicum ſecundum in ſolis Italiâ, Siciliâ, Hiſpaniâ, non totis annis ſeptemdecim ſupra quindecies centena hominum millia conſumpſit. Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtem perniciemque generis humani!) fatetur, & quidem glorians, vndecies centena & nonaginta duo millia hominum diuerſis à ſe

Bella omni tempore fuerunt.

Antiqua bellorum calamitates.

Vide Lipſ. lib. 2. de Conſtant. c. 21. 22. & 23.

Plutarchus de Defectu oraculorũ.

prælijs occiſa; atque ita, vt non veniat in rationem ſtrages ciuilium bellorum. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit, fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta hominum vicies ſemel centena octoginta tria millia. Quid dicam, paucos Iberos, auorum noſtrorum memoriâ in vaſtas illas ac nouas Mexicani ac Perüani orbis terras delatos, ampliſſimis illis regionibus pænè ſolitudinem intuliſſe? Mens ſtupet, hæret lingua, dum hæc commemoro: & video noſtra omnia, ſi cum illis conferantur, non aliud eſſe quàm palearum caſſa, vt Lipſius ex Comico, aut gurguliunculos minutos.

Seruitus apud antiquos.

Quid ſi nunc ad cumulum reliquarum calamitatum crudelem ſeruitutis legem adiecero, quâ nihil in veterum bellis fuit acerbius? Homines ingenuos, nobiles, pueros, feminas, virgines abripiebat victor: & quis ſcit, an in æternam ſeruitutem? certè ſeruitutem, quam Iure Burgundico Belgicoque vetitam, tamquam Chriſtianis indignam, nihil miror.

Pergo nunc ad reliqua temporis noſtri mala. Dolemus Belgicam noſtram totis his decem annis vix à contagione peſtis immunem fuiſſe. Fateor, triſte malum eſt. Sed num toto decennio triginta aut quadraginta hominum millia conſumpſit? Atqui in vnâ Iudæâ peſtis ſub Dauide Rege vnius diei ſpatio ſeptuaginta millia confecit. Sub Gallo autem & Voluſiano Imperatoribus peſtis ab Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias per quindecim annos continuos incredibiliter exhauſit. Sæuior tamen illa, & impete maior, quæ Byzantij finitimiſque locis graſſata eſt Iuſtiniano Principe, cuius vis tanta, vt in ſingulos dies quinque millia funerum daret, interdum etiam decem: omitto alia nihilo his inferiora.

2. Reg. 24. Peſtis olim ſæuiùs graſſata. Vide Lipſ. libro 2. de Conſtant. c. 23.

Iam

Iam quod ad annonæ caritatem attinet, perpetua hæc æui noſtri querela eſt. Sed nónne ridicula videatur, ſi cum priſcis ſæculis comparetur? Certè ſub Honorio Imperatore Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ fuit, vt homines hominibus iam imminerent, & in circo palàm audita ſit illa vox: Pone pretium humanæ carni. In totâ Italiâ, vaſtantibus eam Gothis, iterùm tanta, vt in ſolo Piceno quinquaginta hominum millia fa[illegible]perierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint n[illegible] carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa.

Fames olim quàm nunc maior.

Lipſ. ibid.

Dicet aliquis fortaſſe: Si tam horrendis calamitatibus memoriæ conſignata ſunt antiqua ſæcula, quænam eſt ergo ætas illa aurea, tot Poëtarum encomiis celebrata? Hìc ego primùm illud reponam, nihil eſſe cur illis inuideamus, quos Poëtarum licentia mendacio felices facit. Quemadmodum enim fabuloſa fuit illa ætas, ita fabuloſa felicitas. Quid quòd Pherecrates apud Athenæum talem deſcribit auream ætatem, qualem Mahometes ſuorum beatitudinem, vt homine liberali prorſus indigna ſit? tota enim ad coquinam & ventris ingluuiem refertur. Ibi, inquit, plena Pluto omnia: ibi nigri iuris flumina, & in iis tuceta bullientia loco oſtreorum, piſceſque condíti natabant: ibi turdi benè cocti circum ora volabant, & ſupplices edi rogabant. Sed demus, his fabulis veram voluptatum ac deliciarum adfluentiam ſignificari; an idcircò aurea dicenda erunt hæc ſæcula? Quid enim in his omnibus homini ad æterna nato expetendum? quid illâ cæleſti mente ac diuinitatis capace dignum? Brutorum eſt iſta felicitas, & ad Æſopicum releganda ſæculum. Illud aureum Chriſtianis eſt ſæculum, quo virtus floret, quo iuſti-

Ætas aurea Poëtarum.

Athenæus.

Ætas aurea Chriſtianorum.

iustitia principatum obtinet, quo non Saturnus aliquis, sed verus Deus regnat, & cordis nostri solio potitur: ibi ius dicit circumstantibus vndique & ad nutum obsequentibus animæ nostræ facultatibus: ibi tam inferiores quàm superiores animæ vires sic ad se rapit, vt nulla resideat rationem inter sensumque dimicatio: ibi affectus omnes nihil iam carni pecorique affine sapientes longè solidiori pabulo longeque diuiniore delectat.

Ætate nostrâ maiores deliciæ.

Et hæc quidem à me sic disputantur, quasi omnes aurea illa Poëtarum ætas protulerit voluptates, hæc autem ad penuriam rerum omnium nos redegerit. Sed profectò, si operæ pretium me facturum sperarem, facilè docerem, priscâ illâ ætate rusticas exstitisse delicias, brutasque voluptates, nunc autem politiori æuo, ac politioribus hominum ingeniis, etiam exquisitissimas delicias lectissimasque voluptates fastidiri: adeò vt si ex merito ætatibus nomina imponimus, hæc nostra aurea Regiaque, illa verò Poëtarum lutea rusticaque vocari possit.

Natalis Comes l. 2. Mytholog. c. 1.

Ætas aurea olim nihil aliud quàm Resp. benè constituta.

Quare peritiores Mythologi repudiatis his nugis, nihil aliud auream ætatem esse volunt, quàm Rempubl. optimis legibus & institutis ad omnem virtutem conformatam, in quâ reluceat morum candor, in quâ vigeat legum obseruantia, in quâ pax floreat ac libertas, in quâ lepores cum canibus, agni cum lupis, id est probi cum improbis, legũ præsidio tuti, impunè versentur.

Videamus nunc igitur, quàm sancta, quamque illibata fuerit olim ætas aurea, ad quam hac fæce temporum nostrorum tantopere suspiramus. Duo potissimùm tempora reperio, quibus præcipuè ætatis aureæ decus possit adscribi: alterum ante vniuersalem mundi cata-

cataclyſmum, alterum reparato iam mundo habitabili, circa regnum Saturni. Quî poteſt maior vitæ ſanctitas morumque innocentia excogitari, quàm in primis illis humani generis progenitoribus? Quò enim propiùs aberant ab omnis innocentiæ fonte Deo, eò minus terrenæ fæcis & contagionis in eorum mores irrepſerat: & tamen ab ipſis mundi incunabulis Caini poſteritas, ſemper carni rebuſque terrenis immerſa, Deum in poſtremis habuit. Quinimò ipſis etiam Sethi poſteris, circa Enochi tempora, cum Caini progenie matrimonio iunctis, ſuperſtite etiam tum per trecentos annos Adamo, Deique nunc bonitatem ac beneficia, nunc maieſtatem ac terrorem fruſtrà inculcante, tanta morum corruptela vniuerſum hominum genus inuaſit; vt tandem pertæſus tot ſcelerum ac flagitiorum Deus, in has voces eruperit: *Pœnitet me feciſſe eos.* nec alios inuenerit dignos, quos à communi generis humani internecione eximeret, præter exiguam Noë familiam. Vbi nunc ille morum candor? vbi aureæ ætatis decor?

Ætas aurea ſub Adamo vitiis non caruit.

Geneſ. 6, 7.

Alterum tempus, quod & plerique aureæ ætati aſſignant, eſt regnum Saturni. Sed quo pacto aurea illa ætas vocari poteſt, cùm eo ipſo tempore tum à Sarug Abrahæ proauo, tum maximè à Belo ſuperbiſſimo Aſſyriorum Rege, inuectum ſit in orbem, in deſpectum veri ſummique Numinis, infandum ſcelus idololatriæ, nec ita multò pòſt apud Græcos infelici contagione propagatum? Quid autem flagitij hic veri Dei contemptus in orbem non inuexit? Audite Apoſtolum hac de re accuratiſſimè diſſerentem, & eos grauiſſimè accuſantem, qui *cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Mutauerunt* enim

Ætas aurea ſub Saturno omnibus vitiis inquinatiſſima.

Vide Salianum Tomo 1. Anna.

Rom. 1, 21.

enim *gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium*. Sed quæ merces huius tantæ impietatis? *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, & in reprobum sensum; repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, auaritiâ, nequitiâ, plenos inuidiâ, homicidio, contentione, dolo*, & quæ plura ibidem enumerat. Sed omnis supplicij instar est quod præmittit: *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis*, subiungens abominanda Sodomitarum flagitia. Vultis huius rei non obscura documenta? Dabo ex vnico Laërtio Philosophos nonnullos, quos tamquam virtutis ac sapientiæ specimen suis proponit antiquitas. Periander, inquit, Crateâ matre suâ propriâ abusus est: Socrati Alcibiades in deliciis fuit: Theodorus ait, sapientem publicè & absque pudore cum scortis congressurum: Plato non vnius scorti amore captus fuisse notatur: Aristoteles Hermiæ concubinam amauit, eique sacrificauit: Demetrius Phalereus à Cleone turpiter passus est: Diogenes & Zeno communes in Republicâ vxores statuebant. Omitto cetera infandæ Veneris mancipia. I nunc, & aureæ ætatis mores in immensum extolle; & sanctum crede, quidquid antiquitatis charactere signatur. Certè nec virtus nec vitium temporibus alligantur. Fastidientium est ista querela, quorum animus cùm in nullâ re acquiescat, res præsentes ac tempora culpat, cùm se potiùs vitamque debeat ad conscientiæ tribunal vocare. Stultum etiam est, virtutum ac vitiorum causas in temporum vices aut astrorum motus referre, quorum imperio ac ditioni minimè obnoxium est humanum arbitrium. Denique quæuis tempora bona sunt, sed

Laërt. variis locis.

ſed benè vtentibus: & auream ætatem aurei reducunt mores. Itaque damnatâ hac de temporum diuerſitate querelâ (cùm omni tempore bona promiſcuè ac mala proueniant) res ipſas nos potiùs attendere iubet Eccleſiaſtes, tribus proximis Sectionibus docens, quid boni potiſſimùm optandum ſit, & quomodo animus lætis triſtibuſque ſit aptandus.

SECTIO VNDECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 12. Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis, & magis prodeſt videntibus Solem.

13. Sicut enim protegit ſapientia, ſic protegit pecunia. hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.

METRICA PARAPHRASIS.

DIVA *quæ fines regis Antiatum,*
Quam colit vaſti domitor profundi,
Quæ rotæ mundum volucris citato
Turbine verſas;
Nil agis, firmum quoties minaci
Territas robur ſapientis arcu, aut
Mentis excelſæ clypeo proteruâ
Fronte duellas.
Ille ceu rupes maris Adriani
Temnit imbelles Aquilonis iras,
Temnit vndoſæ Thetidis furores
Spumea tela.

Inclytum firmans adamante pectus,
Sortis excussas petulante dextrâ
Filias Cressæ recipit pharetræ
Non sine risu.
Seu nouercali laceret procellâ
Naufragam puppim, canit expeditus
Sarcinis vitæ, mediis in vndis
Dulce celeuma:
Siue maternam faciem serenans,
Sicanâ iustum Libycaque messe
Ditet, ingentes oculo irretorto
Spectat aceruos.
Temperat sortem sapiens vtramque:
Dum negat risu faciem proteruo,
Dum negat turpi violare fletu
Nubilus ora.
Sed magis splendet Sophiæ venustas
Protegens nummis decus omne vitæ,
Diuite accedit quoties profuso
Copia cornu.
Non secùs fetu grauidam Cybellen
Diuitat Phœbi rutilantis aurum,
Dum redux puros leuat Amphitrites
Gurgite currus.
Luce vitali recreat nouales:
Pingit in pratis genus omne florum:
Splendidum cunctis radiosus adflat
Rebus honorem.
Sic opes vitam sapientis ornant,
Quem beatorum è numero relegat
Dissidens plebi tenuique virtus
Tecta lacernâ.

Rore

Rore ſi puro Sophiæ iuuentus
Creſcit in culmos melioris æui;
Dextra pupillos locupletis aureo
Irrigat imbri.
Si penu ſeros Sophiæ viatico
Inſtruit canos; nihil hoc ſenectam
Gaza ſuſtentans meriti minoris
Ambit honorem.
Ne tamen fallax Sophiam doloſo
Turba venalem licitetur auro;
Néve virtutum pretioſa mutet
Æra lupinis;
Obruit ſplendor ſapientis, aurum:
Ut greges perdunt Hyadum decorem
Luna fraterno quoties ab ore
Concipit ignem.
Hoc habet magnum Sophia, inuidendos
Mentis excelſæ penetrat volatu
Siderum tractus, via quà perennis
Ardua vitæ.
Proterens greſſu morientis æui
Buſta, viuacem generoſa famam
Scribit heredem, tumulo ſibique
Facta ſuperſtes.

PROSA EXEGESIS.

POST exploſam ſtultorum querelam de ſui temporis calamitate, & vana ſuſpiria ad auream illam priſcorum ætatem tranſmiſſa, opportunè ſubiungit Eccleſiaſtes, quid nobis potiſſimùm in votis eſſe debeat. Nam tempora quidem, quæ ſemel dilapſa ſunt, fruſtrà reuocantur: ſi quid autem in iis eximium exſtitiſſe,

aut mortalibus expetendum fictis fabulis memoriæ proditum est; id ferè auri siue diuitiarum adfluentiâ, aut aureis moribus, id est virtute & sapientiâ, continetur. Atqui vtrumque votis nostris ac desideriis suggessit Ecclesiastes, dum ait: *Bona siue vtilis est sapientia cum diuitiis*. Sed quemadmodum his verbis mortalis huius vitæ beatitatem complecti videtur, ita dum diuitias necessitudine quadam cum sapientiâ copulat, imò etiam præ paupertate sapienti exoptandas asserit, animos nostros non mediocriter perturbat. Primùm enim,

Ita LXX. legunt, & alij.

Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci.

Ouid. Epistolâ 9. Heroid.

Quid commercij diuitiis cum sapientiâ? Deinde, quorsum toties vel hoc ipsô Libro commendata paupertas, multoque frequentiùs castigata diuitiarum cupiditas, si magis opportunæ sapienti sunt diuitiæ, quàm paupertas? Sed nimirum scopus eius oculis nostris debet obuersari: quem si contemplati fuerimus, nihil hîc peregrinum, nihil à ratione alienum dixisse conuincetur. Neque verò id agit Ecclesiastes, vt diuites magis ingenio pollere quàm pauperes contendat: nam contrà potiùs Athenienses diuites more suo παχεῖς, id est pingues siue stupidos appellarunt. Diogenes verò oues (stultitiæ symbolum) aureo vellere vestitas. Sed neque maiores in diuitiis opportunitates, aut maiora ad comparandam sapientiam præsidia vult inueniri, cùm Crates Thebanus, alijque complures generosissimè diuitias abdicarint, vt tantò expeditiores ad philosophandum redderentur. Denique nec sapientiam ab auro splendorem mutuari suum aliquem arbitratur: id enim esset virtutem à fortunâ perfici, lucem à tenebris splendorem accipere, rem nobilissimam ac pulcherrimam à vanâ futilique commendari.

Diuitiæ non æquiparantur sapientiæ.
Suidas in Παχ.
Laërt. li. 6.

Hoc

Hoc vnum ergo docet Ecclesiastes, dum ait, vtiliorem esse sapientiam cum diuitiis, maiores scilicet illam habere opportunitates ad vsum vitæ communis ac socialis: & ad hoc plurimum conferre diuitias, vt vberior sapientiæ fructus ad alios potissimùm deriuetur. Cùm enim vtiliorem dixit esse sapientiam cum diuitiis, vsum vtriusque proculdubio præcipuè spectauit. Neque enim tam mali ominis aut desperatæ famæ sunt diuitiæ, vt si ad sapientis manus peruenerint, non possint virtuti materiam suppeditare, aut studiosis actionibus honestari. Sed, vt ait Ariston, quemadmodum ab eodem vino alij contumeliosi, alij benigniores fiunt; sic à diuitiis alij aliter afficiuntur, & ij quidem qui benè vtuntur, inde viaticum virtutis accipiunt; qui verò secùs, nequitiæ. Pythagoras equo generoso diuitias comparabat. Quemadmodum enim ille periti gubernatoris fræno coërcitus, non raró saluti fuit, imperitos verò in perniciem præcipitauit; ita plurimis saluti aut exitio fuêre diuitiæ.

Sapientia iuncta diuitiis est magis opportuna vitæ communi.

Stobæus Serm. 92.

Ibid.

Diuitiæ non sunt culpandæ, sed abusus.

Discant igitur, inquit Ambrosius, qui diuitias accusant, non in facultatibus crimen hærere, sed in his qui nesciunt vti facultatibus. Nam diuitiæ vt impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis. Quod alibi rursus inculcans, Licet, inquit, in pecuniariis copiis multa sint lenocinia delictorum, pleraque tamen sunt etiam incentiua virtutum.

Ambros. in Lucæ c.19, 2.

Idem in Lucæ c. 6, 24.

Hoc fundamento posito, restat vt huic Ecclesiastæ pronuntiato veritatem adstruamus, doceamusque, nec tantum posse diuitias absque sapientiâ, nec sapientiam absque diuitiis, quantum hæc vtraque, si ad vnius alicuius felicitatem cumulandam conspirauerint.

Diuitiæ sine sapientiâ infirmæ sunt.

Ac inprimis infirmas esse diuitias, & ad benè beateq; viuendum egenas, nemo infitiabitur, qui attentè perpenderit, quàm numquam satis cuiquam dederit fortuna, cui nimium dedit, quamque famelicos semper, quibus fauet, relinquat. Habent quidem diuitiæ nescio quid eminens, & quod vulgus hominum tamquam maius conditione humanâ suspiciat; sed infinito tamen interuallo distitum ab huius vitæ beatitate, quæ in virtute sapientiaque consistit. Prudenter olim Hippomachus alipta, quibusdam hominem procerum, tamquam pugilum certaminibus aptum, laudantibus, Sanè, inquit, si corona è sublimi suspensa manibus esset detrahenda. Idem fermè apud eos licet vsurpare, qui pulchros fundos, ampla palatia, immensam vim pecuniæ cum stupore admirantur, & in iis felicitatem constituunt: rectè scilicet eos iudicaturos, si venalis esset auro beatitas. atqui nullo pretio venalis est doloris vacuitas, magnitudo animi, constantia, fiducia, vita tota ex se apta, sibique consentiens.

Plutarchus de Cupidit. diuit.

Quemadmodum autem nihil ad benè beateque viuendum possessori conferunt diuitiæ sapientiâ destitutæ, ita nec vitæ sociali vtiles sunt, sed potiùs perniciosæ. Quid enim aliud amicis & consanguineis, quàm superbiæ, comessationis, libidinis fomitem ac materiam subministrant?

Sapientia sine diuitiis ad vsum vitæ communis minus accommodata.

Sed & sapientia diuitiarum præsidio destituta prorsus infirma est, & publicè despecta. Quemadmodum enim terrâ deficiente amplissima quæque palatia corruunt; sic magni quoque spiritus terrenis opibus non suffulti. Videmus enim plerumque istiusmodi sapientes non audere se publico lucique committere, quos rei familiaris inopia intra tugurij sui cespites coërcet.

Sem-

Semper enim egeſtati annexum fuit opprobrium, & pudor, & latebræ:

Nec facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi.———

Iuuenalis Satyrâ 3.

Quod vſque adeò verum eſt, vt quidam Græcorum fuerit auſus affirmare,

——* εἰ δὲ καὶ ὁ Ζεὺς
Ἦν ἐπὶ γῆς πτωχὸς, κ᾽ αὐτὸς ἐπεῖχεν ὕβριν.

* *Si & ipſe Iupiter eſſet in terris pauper, & ipſe contumeliam pateretur.* Pallad. Anthol. lib. 1. c. 49.

Quod ne Poëticis hyperbolis annumeretur, prohibet Euangelica veritas. Cùm enim Chriſtus humanæ ſalutis aſſertor, ac noui Teſtamenti legiſlator, deniq; Deus-homo, conciues ſuos docere aggreſſus eſſet, mox à faſtuoſis ac pauperum faſtidioſis exploſus eſt his verbis: *Nónne hic eſt fabri filius?* Et quid tandem? Certè hic paupertatis eius deſpectus omnem pænè ſapientiæ fructum ſubuertit. Subiungit enim Euangeliſta: *Scandalizabantur in eo.* IESVS *autem non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.* Scio quid obiici poſſit ex Apoſtolo, qui velut de ſuperbiâ ſui ſæculi proſtratâ triumphans ait: *Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia ..... vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius.* Sed & illud noui inter diuinæ virtutis prodigia recenſeri, ſapientiam à ſtultitiâ, Regum faſtum à paupertate & abiectione in triumphum ducta. Nos autem hîc non ea quæ inuſitatam Dei potentiam in terris commendant, allegamus, ſed quæ conformia ſunt moribus humanis. Inter homines autem ſapientiæ ac virtutis efficacia paupertatis deſpectu retunditur, & auctoritas abiectæ fortunæ tenebris obfuſcatur; vt meritò hîc vſurpari poſſit illud Poëtæ:

Paupertas vulgò contempta. Matth. 13, 55. 1. Cor. 1, 27.

Vile latens virtus. quid enim demerſa tenebris

Claudian. Paneg. de 4. Conſ. Honorij.

Pro-

Proderit? obscuro veluti sub remige puppis,
Vel lyra quæ reticet, vel qui non tenditur arcus.

Diuitiæ aliquid auctoritatis conciliant sapienti.

Optabit igitur sapiens diuitias (si voti copiam Deus fecerit) quæ sapientiæ apud promiscuam multitudinem nonnihil publicæ lucis atque auctoritatis adiiciant: & vicissim à sapientiâ ad quæstuosissimum virtutis & gloriæ mercatum transferantur. Quis enim ignorat, viri locupletis orationem ac sapientiam certiùs & efficaciùs in hominum animos illabi quàm pauperis? *Diues locutus est*, ait Siracides, *& omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducent. Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? & si offenderit, subuertent illum.*

Eccli. 13, 28.

Nolo huic veritati stabiliendæ in medium producere populares illos applausus, vel adulationes potiùs, cùm Herodi Agrippæ pro concione verba facienti acclamatum est: *Dei voces, & non hominis.* neque enim sapiens mendaci plausu fucoque delectatur. Illud potiùs asseram, istiusmodi sapientem, qualem voto formamus, olim fuisse Moysem, qui in aulâ Pharaonis educatus, sapientiam diuinitus acceptam cum dignitatis existimatione opibusque Madianiticis coniunxit, cùm ad Dei populum legatione functus est. Talem etiam fuisse accepimus Abrahamum, qui in Mambræâ conualli Theologiam professus, hospites primùm liberaliter apud se habebat (vt erat inter suos locuples & copiosus) ac deinde pronis auribus salutis monita, veríque Dei notitiam & colendi ritus ingerebat.

Act. 12, 22.

Sapientia plus etiam confert diuitiis.

Nec sapientia diuitiis minores officij vices rependere consueuit, quas ad omnem honestatam virtutemque traducit. Huic enim latiorem in diuitiis quàm in paupertate campum patere, nemo est qui ambigat. Senecam, si placet, audite. Quid est, inquit, dubij, quin maior mate-

Seneca de Beatâ vitâ c. 22.

materia ſapienti viro ſit animum explicandi ſuum in diuitiis, quàm in paupertate? cùm in hac vnum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi; in diuitiis & temperantia, & liberalitas, & diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia campum habeant patentem. Itaque ſapiens, vt ait Philo, & liberalitatem exercebit erga amicos pauperes, & munificus erit in patriam, & pauperum parentum filias frugali dote augebit, & tantùm non in medium ſua proferens, quotquot eâ gratiâ digni fuerint, inuitabit ad fruendum. Quid multa? Velut mortalis aliquis πανδοχεύτωρ ſapientiâ ſimul ac munificentiâ Deum homineſque ſibi deuinciet.

Philo de Profugis.

Nam virtus coniuncta auro, virtutibus aurum,
Quæ voluere valent, quæ valuere volunt.

Sed ne Sapiens tam felici combinatione diuitias impenſiùs, quàm par eſt, commendaſſe videatur, ſubiungit id quod ſapientiam in immenſum extollit, & quod mortali potiſſimùm eſt expetendum: *Hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.* Vitam, inquam, ſiue beatam quamdam ac diuturnam in terris, vt exponit Arboreus, ſiue beatiorem alteram atque æuiternam in cælis, vti Campenſis magis probat. An etiam illam dicemus, quam tanti faciunt eruditi, nominis immortalitatem? An ad hanc etiam reſpexerit Eccleſiaſtes, non ſatis liquet. Illam certè vel maximè conſequi ſapientes & eruditos, nemo dubitabit, qui vel Poëtam audierit in ſuis ſcriptis exultantem:

Sapientia vitam & immortalitatem tribuit.

Non totus moriar: magnaque pars mei
Vitabit Libitinam. & rurſus:
——— *Non ego, quem canis*
Dilecte Mecænas, obibo,
Nec ſtygiâ cohibebor vndâ.

Horat. li. 3. Odâ 30.

Idem li. 2. Odâ 20.

Sen. Consolat. ad Polybium c. 37.

Hanc nominis immortalitatem ſpectare Polybium iubet Seneca, dum ait: Immerge te ſtudiis tuis altiùs. Hoc vnum eſt in rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: cetera quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabunt longam diem: quippe & iſta intereunt. Immortalis eſt ingenij memoria. Sed ego ſemimortuam hanc nominis immortalitatem veræ virtutis ac ſapientiæ canditatis, ac præſertim Chriſtianis, pro nihilo ducendam ſemper exiſtimaui: quibus vita melior, & felicior æternitas his Prophetæ verbis addicitur: *In memoriâ æternâ erit iuſtus.* Hæc igitur ſunt, è quibus aurei ſæculi fructum aliquem decerpere poſſumus, & horum temporum faſtidia ſolidorum bonorum guſtu condire. Quibus expoſitis, ea contrà mala proponit contemplanda, quæ patientiam noſtram exercent: iubetque nos æquo animo diuinæ prouidentiæ conſiliis & operibus acquieſcere.

Pſal. 111.

SECTIO DVODECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Conſidera opera Dei, quòd nemo poſſit corrigere quem ille deſpexerit.

METRICA PARAPHRASIS.

QVI *ſola terrarum luſtras, cælumque profundum,*
Et architecti nobilem laudas manum,
Orbe vago ſpecta dextræ monimenta Tonantis,
Ameſque multa noſſe: ſed ne quid nimis;

Ne

Ne tibi, si figas oculos in lampada Phœbi,
A luce nimiâ lucis oriatur minus.
Inuenies gelidi glacialia climata Plaustri:
Frustrà hîc Sicana moliare Eloria.
Inuenies Libyamque arentem, & inhospita tesqua:
Frustrà hîc Fauoni suaue delicium expetas.
Inuenies Sodomæ turgentia mala fauillis:
Frustrà propinquæ Segoris affectent decus.
Inuenies funesta lues quos temporis adflat,
Manusque sæuæ pertinax sortis premit.
Quid memorem indociles animos, distortaque monstra,
Natura clausit queis nouercalem manum?
Non auro tantùm pateræ gemmisque rigentes
Palatiorum splendidos abacos struunt:
Quandoque & Samias auro iuuat addere testas;
Vilique potis est vase maiestas coli.
Nec minor in minimis auctoris nota potestas:
Nec inquinatur sordibus mundi, artifex.
Quorsum operam ludens informes lambis aborsus?
Aut corrigis distorta quæ tellus creat?
Sunt curuæ in terras animæ, & cælestium inanes,
Stellata quas ad templa nequidquam erigas.
Sunt queis dura silex animo, aut Marpesia cautes,
Quos nulla frangat suada, nulla mulceat.
Sin etiam esse velis, quibus incubet ira Tonantis,
Ignique tristes destinentur victimæ;
Ne fatum rimare poli, legesque repostas.
Suspicere fas diuina, scrutari nefas.

PROSA EXEGESIS.

NON ita perturbare nos debet hæc temporum nostrorum (vt nobis quidem videtur) iniquitas, aut si quid in hac mundi senectute viribus infirmum, defectu mutilum, turpitudine deforme, malitiâ peruersum, conditione despectum videatur, vt mox diuinam prouidentiam in crimen & culpam vocemus, aut inutiles querelas de temporum rerumque prauitate texamus: sed cùm sciamus, omnia Dei opera summâ sapientiâ constituta; quæ non capimus, suspicienda sunt; & quæ ad gustum nostrum non faciunt, æquo animo ferenda. Quis enim operum suorum aut iudiciorum rationem à Deo exiget, cuius voluntas lex est, cuius nutus imperium, cuius maiestas absolutissimum in res omnes creatas dominium. *Qui si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei? O homo, tu quis es*, ait Apostolus, *qui respondeas Deo?* Respondere enim non posse Deo conuincitur, ait Gregorius, qui homo nominatur, qui per hoc quòd de humo sumptus est iudicia superna discutere dignus non est. *Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eâdem maßâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Væ qui contradicit fictori suo, testa de samiis terræ. Numquid dicet lutum figulo suo: Quid facis, & opus tuum absque manibus est?* Nec verò iure quisquam infinitæ illi maiestati succenseat, quòd

—— non omnis fert omnia tellus,

quòd quædam mundi climata pænè perpetuo gelu, & semestri quotannis nocte damnata sunt, alia nimio Solis ardore sterilescunt, alia in exhaustis obsessa paludibus,

Operum Dei non est exigenda ratio.

Iob 11,10.

Rom. 9,19.

Gregorius lib. 9. Moral. c. 8.

Rom. 9,20.

Isaiæ 45,9.

dibus, alia nudis & inacceſſis rupibus inhoſpita. Et inter ipſos homines nemo ſanæ mentis miratur alios omnino barbaros & agreſtes inueniri, alios profligatâ perditaque valetudine, alios trunco mutiloque corpore, alios extremâ inopiâ laborantes. At inquies: Otiosè quidem hæc talia contemplantur, quibus ex voto cedunt omnia: ſed durum eſt, in mediâ barbarie vix tenuem ſubinde diuinæ lucis ſcintillam percipere: durum eſt, aſſiduè cum aduersâ valetudine luctari; durum, ab improbis adfligi; durum, cum inſuperabili rei familiaris inopiâ conflictari. Ita ſe res habet,

Durum; ſed leuius fit patientiâ,
Quidquid corrigere eſt nefas.

Horat. l. 1. Odâ 24.

Et eſt ſanè cur libenter acquieſcamus diuino conſilio in iis quæ in operibus diuinis nobis diſplicent: & æquo animo feramus ea, quæ velut aduerſa perhorreſcimus. Nam, vt rectè notat D. Auguſtinus, ex his & ſimilibus conſiſtit huius vniuerſitatis admirabilis pulchritudo. In quâ illud etiam, quod malum dicitur, benè ordinatum, & ſuo loco poſitum, eminentius commendat bona, vt magis placeant, & laudabiliora ſint, dum comparantur malis. Nec enim Deus omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas, cùm ſummè bonus ſit, vllo modo ſineret mali eſſe aliquid in operibus ſuis, niſi vſque adeò eſſet omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Quidquid igitur verâ tibi ratione melius occurrerit, ait idem alibi, ſcias id feciſſe Deum tamquam bonorum omnium conditorem. Non eſt autem vera ratio, ſed inuidiæ infirmitas, cùm aliquid meliùs faciendum cogitaueris, iam nihil aliud inferius velle fieri; tamquam ſi perſpecto cælo, iam nolles terram vmquam eſſe factam. Aut ſi perfectâ rotunditate com-

Auguſt. in Enchirid. c. 10. & 11.

Quæ in mundo imperfecta & praua videntur, ad eius ornatum pertinent.

Auguſt. l. 3. de Libero arbitr. c. 5.

 pre-

prehensâ ſtomacheris quòd talem in nuce non inuenias: aut quia præſtantior eſt videndi ſenſus quàm audiendi, quatuor oculos eſſe velis, nullas aures.

Idem li. 11. de Ciuit. c. 18.

Itaque Deus hunc rerum ac ſæculorum ordinem quaſi pulcherrimum carmen quibuſdam velut antithetis honeſtauit: & quemadmodum contraria contrariis oppoſita ſuam habent in oratione venuſtatem, ſic in hac non verborum, ſed rerum eloquentiâ ex oppoſitione contrariorum ſæculi quædam pulchritudo conſurgit.

Accedit & alia ratio, quæ nos operibus diuinis iubet acquieſcere; quòd nimirum fruſtraneus eſt omnis emendandi conatus. *Nemo poteſt corrigere*, ait Eccleſiaſtes, *quem* (vel *quod*, vt alij legunt) *ille deſpexerit.* ſiue quod ita exigit rerum natura, vt iam diximus, & totius vniuerſi proportio, vt non eadem ſit rerum omnium perfectio (nam vbi omnia eminent, omnino nihil eminet) ſiue quod vindicta diuina nonnumquam occultis, ſed ſemper iuſtis de cauſis quaſdam ſeu nationes, ſeu regiones, ita deprimere perſeuerat, vt vana ſit omnis contrà nitentium induſtria; adeoque reipsâ expreſſum videamus, quod in excidio Troiano variis fabulis adumbrauit Horatius, dum apud eumdem Iuno ſic fata Romanis enuntiat:

Vide Pinedam in Parallelis hic.

Homo corrigere non poteſt opera Dei.

Horat. l. 3. Odâ 3.

——Ne nimiùm pij
Rebuſque fidentes auitæ
Tecta velint reparare Troiæ.
Troiæ renaſcens alite lugubri
Fortuna triſti clade iterabitur,
Ducente victrices cateruas
Coniuge me Iouis, & ſorore.
Ter ſi reſurgat murus aheneus

Aucto-

Auctore Phœbo, ter pereat meis
Excisus Argiuis, ter vxor
Capta virum puerosque ploret.

Sic ille priscas historias fabulosè repetens. Sed quid prohibet fictis fabulis vera mortalium fata, & seuera Numinis iudicia repræsentari? Certè minimè fabulosum est, quod huic planè geminum Deus apud Malachiam pronuntiat: *Dilexi Iacob, Esau autem odio habui, & posui montes eius in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti. Quòd si dixerit Idumæa: Destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ destructa sunt: hæc dicit Dominus exercituum: Isti ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur termini impietatis, & populus, cui iratus est Dominus vsque in æternum.* Ita Deus Idumæos primò per Chaldæos grauiter adflixit; deinde ad antiquam felicitatem postliminio adspirantes, partim per Iudam Machabæum, partim per Hircanum, eiusdem ex Simone nepotem, grauissimis cladibus contriuit: hic enim per vim circumcisos, ad Iudaicos ritus transtulit; donec tandem sub Tito ita reliquiæ gentis profligatæ sunt, vt ne vestigium quidem Idumæorum aut posteritatis Esau reperiatur.

Malach. 1. 2.

Sed hæc tolerabilia videri possunt, quæ terrarum ac regionum calamitatibus continentur, neque animam vulnerant, cùm vix extimam corporis cutem leuiter perstringant. Illa grauiùs afficiunt, animosque percellunt, quæ Caluinus, alijque eiusdem farinæ ex hoc similibusque sacræ Paginæ locis conantur elicere, quosdam scilicet à Deo ante omnem culpam sic despici, &, vt vocant, obdurari, vt nullo labore, nullaque industriâ possint ad virtutem probitatemque pertingere; tamque insuperabili fato æternis cruciatibus destinari, vt omnis

An aliqui à Deo ante omnem culpam despiciantur.

nis irritus ſit àd ſalutem conatus. Iſtiuſmodi deſpectus & obdurationis exemplum in Pharaone nobis exhiberi contendunt, quem irrefragabili fato velut ad certamen cum Deo volunt excitatum (quemadmodum in arenâ Threx cum Myrmillone componitur) vt indomitâ ceruice diuinis imperiis obluctaretur, ac tandem ineuitabilis rebellionis pœnas viuus mortuuſque lueret atrociſſimas. Sed amabò, quænam eſſet hæc tam dira tamque inaudita tyrannis, quæ ferreâ neceſſitate inextricabilibus peccatorum laqueis homines irretiret, vt iiſdem damnatis, reorum ſe ſuppliciis oblectaret?

Quî poſſet Deus vſquequaque iuſtiſſimus hanc iuſtitiæ laudem ſibi vindicare, ſi ab iis pœnas exigeret, quos idcircò in ſcelus impuliſſet, ne fatale ſceleris decretum effectu fruſtraretur? Sanè iuſtitia iuſta non erit, ait D. Fulgentitus, ſi puniendum reum non inueniſſe, ſed feciſſe dicatur. Maior verò erit iniuſtitia, ſi lapſo Deus retribuat pœnam, quem ſtantem prædeſtinaſſe dicitur ad ruinam. Si homo à Deo deſpectus, neceſſariiſque ad virtutem ſubſidiis deſtitutus, imò occultâ quadam vi in facinus impulſus, nihil in ſalutis aut damnationis ſuæ negotio liberè agit, ſed agitur potiùs vt globus à proiiciente, vt ſecuris à ſecante, vt lutum à figulo, quibus nullum ſuî arbitrium eſt; cur non accuſatur potiùs ille plus quàm Stoicus fatorum impulſus, quàm ineuitabilis miſerorum neceſſitas dicam veriùs quàm culpa? Non iniuriâ ſic olim cum Ioue expoſtulabat quidam: Si Parca omnium rerum eſt cauſa, ergo ſi quis patrem occiderit, Parca in culpa eſt. Si Minos rectè velit vti iudicio, multò æquius Fatum pro Siſypho puniet, & Parcam pro Tantalo. Quid enim illi iniuſtè egerunt, quando Parcæ dicto audientes fuerunt?

Fulgentius lib. 1. ad Monimū c. 22.

Lucian. in Ioue confut.

Va-

Valeant igitur, valeant hæc Nouatorum deliria: non ea mens est hagiographorum, cùm obdurari aliquem, despici, in reprobum sensum tradi affirmant, vt eos omni velint aut ad virtutem excitamento, aut ad salutem auxilio destitutos; sed non parem omnibus diuini fauoris & gratiæ affluentiam asserunt communicari. rara tantùm ac tenuiora subsidia, grauissimorum peccatorum meritis subinde sic exigentibus, volunt suppeditari. Neque cùm dicit Ecclesiastes, *Nemo potest corrigere quem Deus despexerit*, omnino de vitæ reformatione putat esse conclamatum (nihil enim vetat, eum qui iam despicitur, reconciliatâ postliminio gratiâ charum acceptumque reddi) sed familiari Scripturæ phrasi impossibile dicit, quod arduum ac difficile esse conuincitur: quia nimirum par non est, eos peculiaribus amoris illecebris à Deo præueniri, qui se potiùs despectu dignos reddiderunt; nec facile est eos ex imâ scelerum abysso emergere, qui Deo manum subinde porrigenti per ludibrium insultant. At, inquies, non vult Deus *mortem impij, sed vt conuertatur impius à viâ suâ; & viuat:* cur non igitur congruis quibusdam, & ad cuiusque genium & ingenium appositis animi motibus, quibus nouerit nullum cor durum reluctari solere, aberrantes in viam reuocat? & cùm omnium salutem seriò & ex animo desideret, cur in tantâ mediorum copiâ ea tantùm salutis præsidia proponit, quæ (vtpote futurorum omnium ab æterno conscius) pertinaciter viderit esse repudianda? Hîc aliud quod reponam non habeo, præter illud Apostoli: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quis cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Illud tamen vnicuique persuasum

Quid sit aliquem obdurari aut à Deo despici.

Ezech. 33, 11.

Rom. 11, 33.

esse cupio, neminem vulgaris improbitatis hominem à Deo despici, & ad hanc cælestium bonorum penuriam redigi: sed quemadmodum peccator *cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit*; sic eumdem in pœnam plurimorum flagitiorum post despecta salutis præsidia vicissim à Deo contemni. Sed hæc tristia, & quæ, velimus nolimus, ferenda sunt, præteruecti, ad id quod residuum erat in horum temporum querelâ cum Ecclesiaste veniamus; paucisque doceamus, quomodo animus in omni temporum varietate lætis æquè ac tristibus sit aptandus.

Prou. 18, 3.

SECTIO DECIMATERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 15. In die bonâ fruere bonis, & malam diem præcaue. sicut enim hanc, sic & illam fecit Deus, [a] vt non inueniat homo contra eum iustas querimonias.

[a] LXX. & Hebræa lectio habent: vt non inueniat homo quidquam post ipsum.

METRICA PARAPHRASIS.

Non semper Plias inserena nimbos
Latè depluit hispidos in agros.
Interdum liquido volans apricos
Titan æthere concitat iugales.
Non rarò Boreas Noto duellans
Imi concitat æquoris procellas:
Nec rarò Æolidum furore Nereus
Sternit composito serenus æquor.
Nunc densum nemus horridus December
Frondenti spoliat comarum honore:

Nunc

Nunc cultus nemus induit superbos,
Vitali zephyro euocante frondes.
Sic magnus iubet arbiter polorum
Alternare vices genus Promethei,
Luctum lætitiâ, diesque vitæ
Dulci tempore temperans amaros,
Dulces tempore temperans amaro.
Nunc post funera recreant triumphi,
Nunc & funera dißipant triumphos.
Nunc sortis rota vertitur benignæ,
Nunc sortis rota vertitur nouercæ.
Nunc lessi citharas premunt loquaces,
Nunc lessos citharæ premunt loquaces.
Hac re quis superis ciere litem
Ausit, vel stolidam mouere sannam?
O Mome insipiens & inficete!
An non conspicis, vt putrescat vnda,
Quam nullis agitat Notus procellis?
Et quibus minus est beatitatis,
Quàm quibus nimium est beatitatis?
Et quos sors nimio fauore stringens,
Suetis ludere, delicatulisque
Elisit placidâ manu vigorem?
Tu si quid sapis arduum, tuique
Numquam dißimilis, tuusque semper,
Temet temporibus tuis adapta.
Et si lux tibi fulserit serena,
Frontem nubibus eximas serenam,
Curarum nebulis valere iußis,
Mœroris lacrymis valere iußis.
At si sors caperans iniqua frontem,
Funestet stygiis diem tenebris;

Æquam tu modò temperato mentem,
Splendorem elicies vel è tenebris.
Quæ te cumque igitur vices manebunt,
Excelsâ ſtabiliq́ue ab arce mentis
Fortunæ dubium intuere vultum.
Quin Dei magis intuere vultum.
Qui ſi blandior, hanc puta ſalutem:
Sin contractior, hanc puta medelam.

PROSA EXEGESIS.

CONCLVDIT hîc Eccleſiaſtes iniquam illam de temporis iniquitate querimoniam; docetq́ue in omni temporum ac fortunæ viciſſitudine diuinæ prouidentiæ conſiliis acquieſcendum, animumq́ue rebus ac temporibus cum quadam moderatione accommodandum. Nam ſiue fatorum ſeriem, ac diuinæ prouidentiæ decreta ad placitum tuum torquere conatus fueris, ipſe potiùs velut Euripi cuiuſdam æſtu rapieris inuitus; ſiue cælum lamentis impleueris, dolore nil profuturo cruciaberis. Perennabit hæc rerum temporumq́ue conuerſio, &

Bonorum ac malorũ in mundo viciſſitudo.

——veniet poſt nubila Phœbus,

ſed & Phœbus ipſe noua ſuget nubila: æſtas hiemem pellet, ſed hiems victa victorem proſcribet: alternas mutabunt vices tempeſtas ac ſerenitas, & mutato ſubinde nomine diem reducet *dux noctis Heſperugo.* Ita velut pilæ mortales iactamur inter læta & triſtia, inter mœrorem & ſolatium, bellum & pacem, paupertatem & diuitias, honorem & ignominiam, vitam & mortem. Nónne ex ſummo rerum humanarum faſtigio ad rogum vſque deturbatus eſt Crœſus? Nónne infelicior etiam exitus vitæ fuit Cn. Pompeij præſtantiſſimi viri, poſt

Velleius lib.2.c.53.

post tres Consulatus ac totidem triumphos, domitumque terrarum orbem? intantum in illo viro à se discordante fortunâ, vt cui modò ad victoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam. Contrà verò nónne Seruius Tullius ex ergastulo ad regni apicem conscendit? & Michaël Traulus, cuius alibi memini, ab extremo supplicio, legibus debito, ad Imperium peruenit, & aureum manu sceptrum priùs gestauit, quàm crura ferreis compedibus expediuisset?

Suprà Capite 4 Sectione 5.

Si inter has rerum temporumque conuersiones vita nostra consumitur, aut, vt ait Bernardus, ex aduersis & prosperis, tamquam ex spinis & rosis, contexitur; nónne meritò nos hortatur Ecclesiastes, vt nos tempori submittentes, quod bonum est lucro apponamus, quod malum est vitemus? *In die bonâ*, inquit, *fruere bonis*. Danda est interdum lassis remissio: & cùm res ac tempus inuitat, animus à mœrore curisque abducendus. Indulgendum est animo, ait Seneca, dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit, & in ambulationibus apertis vagandum, vt cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus. Aliquando & mutata regio vigorem dabit, conuictusque & liberalior potio. Nonnumquam & vsque ad ebrietatem (hilaritatem dixero potiùs) veniendum: non vt mergat nos, sed vt deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur; Liberque non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini, sed quia liberat seruitio curarum animum, & asserit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit. Sed vt libertatis, ita vini salubris moderatio est. Et Solonem & Arcesilaum indulsisse vino credunt: & Catoni ebrietas obiecta est: at faciliùs

Tempori aptari decet.

Animus interdum relaxandus.

Seneca de Tranquill. anim. c. 15.

efficiet,quiſquis obiecerit,hoc crimen honeſtum,quàm turpem Catonem. Ita Seneca.

Bonis moderatè vtẽdum eſt.

Ego verò vt vini, ita voluptatis & felicitatis omnis moderationem arbitror eſſe ſalutarem: & quemadmodum parcè prouideque canis aquam Nili ſorbillat, ita res proſperas moderatè cauteq; delibandas. Ita præcipit noſter Eccleſiaſtes: *In die bonâ fruere bonis, & malam diem pracaue.* eiuſque veſtigiis inſiſtens Siracides, *In die bonorum*, inquit, *ne immemor ſis malorum.* Ita tranquillo mari crede, vt ſcias mox ſecuturam tempeſtatem; eodemque die, vbi luſere, nauigia mergi: ita felicitate vtere, vt memineris illam paruo interuallo à miſeriâ diſtare. Omnium enim calamitatum ſcopus eſt homo diu felix. Neſcit ſtare felicitas: & quoties vltrà nihil inuenit quò tendat, conuerſo repentè gradu in præcipitium deuoluitur. Hæc animo præcipienda ſunt, ſi tuti eſſe volumus. Neminem aduerſa fortunâ comminuit, ait Seneca, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua & propria amauerunt,qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt,iacent & mœrent,cùm vanos & pueriles animos omnis ſolidæ voluptatis ignaros, falſa & mollia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduerſus vtrumque ſtatum inuictum animum tenet. Hæc magis etiam piè inculcat Bernardus: In die virtutis tuæ noli eſſe ſecurus, ſed clama ad Deum cum Prophetâ, & dic: *Cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Porrò tempore tentationis conſolare, & dic cum ſponsâ:: *Trahe me poſt te, in odorem curremus vnguentorum tuorum.* Sic te non deſeret ſpes in tempore malo, nec in bono prouidentia deerit: eriſque inter aduerſa & proſpera mutabilium temporum tenens quamdam æternitatis imaginem, imò inſigne

Eccli. 11, 27.

Sen. Conſol. ad Heluiam, c. 5.

Bernardus Ser. 21. in Cantica.

Pſal. 70, 9.

Cant. 1, 3.

inſigne illud antiquum æterni Dei, *apud quem non eſt transſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.* Hoc eſt quod nobis inſinuat Eccleſiaſtes, dum ait: *Malam diem præcaue. Sicut enim hanc, ſic & illam fecit Dominus.*

Iac.1.

Dicat enim aliquis: Si diuinæ prouidentiæ nutu decretum eſt, vt mala bonis ſtato tempore ſuccedant; fruſtrà cauebimus, quod vitare non poſſumus. Sed nimirum quemadmodum præclarè ſibi conſulit, multaque vitat pericula, qui galeâ, loricâ, clypeoque tectus in aciem deſcendit: ita nos tolerabiliùs huius mundi mala ſuſcipimus, ait D. Gregorius, ſi contra hæc per præſcientiæ clypeum munimur. Minùs enim iacula feriunt quæ præuidentur. Et præcogitati mali mollis ictus venit, ait Seneca. ideò ſapiens adſueſcit futuris malis; & quæ alij diu patiendo, leuia facit diu cogitando. Nimirum hæc eſt præſtans & diuina ſapientia, ait Cicero, perceptas penitus & pertractatas humanas res habere: nihil admirari cùm acciderit; nihil, antequam acciderit, non euenire poſſe arbitrari. Grauiùs enim ea vulnerant, quæ improuiſa ſunt. Quod ab Homero ſapienter animaduerſum notauit Plutarchus, qui Vlyſſem poſt vagos errores patriæ reſtitutum repentinæ morti canis ſui ſcribit illacrymaſſe, vxori verò lacrymanti aſſidentem nullam rependiſſe lacrymam; ſiquidem, iam ante aduentum præſumpſerat lacrymantis vxoris imaginem, canis verò inopinatâ morte perculſus eſt. Quiſquis igitur prouidâ cogitatione animum in omnes aduerſæ fortunæ caſus præmiſerit, nec facilè de tranquillitatis ſuæ poſſeſſione deiicietur, nec illibenter huic Eccleſiaſtæ ſententiæ ſubſcribet, quòd *non inueniat homo contra Deum iuſtas querimonias.* Quis enim iure queri poteſt ſe communi conditione mortalium viuere? Aut quis tantæ reperitur

Mala præuiſa minùs nocent.

Gregorius Homil. 35. in Euang.

Seneca Epiſt. 77.

Cicer. Tuſcul. 3.

Plutarchus libro de Tranquill. animi.

ritur impudentiæ, vt hunc rerum cursum ab Auctore naturæ præscriptum perturbari cupiat, vt sibi soli benè sit? aut Deo succenseat, quòd non perpetuò sibi blandientem experiatur? *Si bona suscepimus de manu Dei*, inquit Iob, *mala quare non suscipiamus?* Quid dico mala? De operibus diuinæ prouidentiæ querimur, in quibus tamen nihil est mali, nisi quòd querimur. Nam siue affectum consideremus cuncta decernentis aut permittentis Dei, siue effectum quem pariunt quæ vulgò mala nominantur, inueniemus non minorem nos Deo gratitudinem in aduersis quàm in prosperis debere. Et quid si etiam prospera magis quàm aduersa formidanda sint? Quàm rarus extitit, ait D. Bernardus, qui non vel modicè in prosperitate relaxarit animum à sui custodiâ? cui non incauto & incurioso disciplinæ, hoc fuit prosperitas, quod Solis radius ad niuem vel glaciem? Sapiens Dauid, sapientior Salomon fuit: sed blandientibus nimis prosperis, alter ex parte, alter ex toto desipuit. Contrà verò Zenonem fractâ naui, quæ fortunas eius omnes vehebat, dixisse ferunt: Tunc secundis ventis nauigaui, quando naufragium feci: quia scilicet ad portum Philosophiæ naufragus appulerat. Nec minùs in aduersis triumphauit æmulator virtutum ac trophæorum Miltiadis Themistocles, qui cùm apud Persas exul, repentè diuitiis auctus fuisset, Perieramus, inquit, ô pueri, nisi periissemus. Quid Nabuchodonosorem dicam vtriusque fortunæ nobilissimum exemplum? Certè si stolidas hominum querelas de temporis ac fortunæ iniquitate audiret, grauiter illis succenseret, ac plus se Deo debere fateretur, quòd ad brutorum consortium proscriptus, quàm quòd ad regni solium fuerit euectus. Nam cùm sub diademate inter aulicos plausus ne se quidem nosset, inter

Iob 2,10.

Mala quæ vocantur interdum bonis præferenda.

Bernardus lib. 2. de Consider.

Diogenes Laërt. l. 7.

inter bruta etiam Dei notitiam eſt conſecutus. Et quis dubitat, quin omnibus fortunæ donis optabilior fuerit Prophetæ Iobo ſua calamitas? Sanè D. Chryſoſtomus affirmare non veretur, fimum illum, in quo ſedebat Iob, omni tribunali Regio venerabiliorem ſibi videri. Et multi nunc, inquit, tranſmarinam peregrinationem à terræ finibus ſuſcipientes in Arabiam abeunt, vt fimum illum cernant: & conſpicati terram, deoſculantur, quæ illius victoris certamina & cruorem omni auro pretioſiorem excepit. Ex his cùm perſpicuum ſit, quàm iniqua ſit hominis aduerſus Deum de temporis iniquitate & rebus aduerſis expoſtulatio; ad aliam querelam, quæ plus in ſpeciem habet fundamenti, & ipſis interdum ſapientibus excidit, cum Eccleſiaſte pergamus.

Chryſoſt. Hom. 5. ad Pop. Ant.

SECTIO DECIMAQVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: Iuſtus perit in iuſtitiâ ſuâ, & impius multo viuit tempore in malitiâ ſuâ.

17. Noli eſſe iuſtus multùm: neque plus ſapias quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.

18. Ne impiè agas multùm; & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo.

METRICA PARAPHRASIS.

ECCE *alius vitæ ſcopulus probroſa minatur*
Naufragia, & æſtu pectus ancipiti rotat.

Ooo *Summe*

Summe Deus vastum nutu qui concutis orbem,
Aptasque rerum ac temporum alternas vices,
Nullóne humanos libras examine casus?
Nullâne nos in parte curarum locas?
Heu vidi, dum suspirans mea fata peregi,
Vitæque mimum vmbratilem in scenam dedi,
Vidi alacri vultu ac rectâ ceruice nocentes,
Queis vna lex libido, queis nullum est iugum,
Qui innocuis ludunt iugulis, rapiuntque, feruntque,
Scelusque nullum sceleribus pasti autumant,
Ducere inoffensos naturæ tramite cursus
Adusque feras capitis incani niues.
Nulla licet scelerum saties, neque cura pudoris
Malè feriatis limitem figat, tamen
Qui sola terrarum despectat ab ætheris axe,
Longam nefastis prorogat vitæ diem.
Parte aliâ iustique tenax & cultor honesti
Pænè inter aras funus immeritum cadit.
Nil pietas, nihil cana fides, nihil inclyta virtus
Cohibere tela mortis indomitæ queunt:
Sed veluti cùm vere nouo pubescere tellus
Incipit, & hortos primus inuestit color,
Aut tenera ad Boream declinant lilia culmos,
Aut verna pluuiis purpura exspirat Notis,
Inuida fata piis mediæ sic fila iuuentæ,
Et quos coronant merita, præ cunctis secant.
En scopulum. Quid enim superis pia turba litamus,
Decreta sceleri pœna si iustum premit?
Ah! caue ne fatis legem præscribere tentes,
Superumque placita lance mendaci exigas.
Neu nimiùm sapuisse velis, rebusque minorem
Aciem fatiges ingenI cælo abditis.

Vt

Ut Phœbi radiis caligant luminis orbes,
Sic tibi retusæ mentis obrepet ſtupor.
Impia ſacrilego neu lingua regurgitet æſtu,
Commenta ſtolidi cordis in Deum euomens,
(Otia ceu cæli ſub cardine languida ducat,
Securus imas ſors quid in terras vehat)
Ne tibi ſidereâ fulmen iaculetur ab arce
Crudoque vitam funere abrumpat Deus.
Sit licet vſque pius, ſeraſque ardeſcat in iras,
Et ad nocentem laneo adrepat pede;
Si tamen in cælum blaſphema reſolueris ora,
Celeres in iras læſa maieſtas ruet.

PROSA EXEGESIS.

NOVVS hîc lapis offenſionis obiicitur, noua querelarum ſeges ac materia: & in ſpeciem quidem priori illa vulgi quiritatione ſolidior, reuerà tamen ad cumulum miſeriarum huius vitæ pertinens (quæ, vt inſinuat Eccleſiaſtes, non tantùm vanitatis eſt pleniſſima, ſed etiam ipſa vanitas) quòd nimirum iuſti in medio ætatis flore, dum ſe Deo vel maximè probant, immaturâ morte ſuccidantur; impij verò, dum in omnium ſcelerum colluuione volutantur, etiam vltra metam votorum ſuorum vitam voluptateſque producant. Cùm enim de Deo eiuſque prouidentiâ nihil niſi iuſtum ſanctumque concipere fas ſit; mirantur & indignantur non pauci, eam in hac vitâ iuſtorum atque impiorum ſortem videri, quam ad æquitatis lancem reuocare vix poſſint. Sanè, ſi Boëtium audimus, mala fieri in regno ſcientis omnia, potentis omnia, ſed bona tantummodò volentis Dei, nemo ſatis poteſt nec admirari, nec conqueri. Et tamen vix orbe condito innocentis Abelis ſanguine terra

Iuſtis interdum breuiſſima, impiis longa vita conceditur.

Boëtius lib. 4. de Conſol. Proſ. 1.

imbuta est: quem cùm impius Cain in primo iuuentutis flore demessuisset, ipse vitam contaminatissimam supra sexcentos octoginta annos protraxit. Et quot pios Principes in medio virtutum cursu vita destituit, cùm immanes illas belluas, Diocletianum & Maximianum, tot Sanctorum sanguine ebrias, tandem vitæ & imperij saturas, quasi in sinum quietis amœnissimi ruris prata susceperint? His olim similia demiratus, pænè cespitauit Propheta Regius, quamuis debitæ erga Deum reuerentiæ non immemor. *Quàm bonus*, inquit, *Israel Deus his qui recto sunt corde! Mei autem pænè moti sunt pedes, pænè effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.*

Baron. anno Christi 304.

Psal. 72, 1.

Hactenus admirari licet occulta diuinæ prouidentiæ consilia: sed caue ne vltrà proueharis in altum hoc & periculosum mare, in quo gemini occurrunt scopuli, alter nimiæ iustitiæ, alter nimiæ impietatis: alter, inquam, illorum naufragiis infamis, qui plus æquo sibi sapientes, & imprudenti zelo succensi, iustitiam, quam sibi adscribunt, in diuinę prouidentiæ operibus requirunt; alter eorum, qui hac mundi ataxiâ offensi, omni timore Numinis prorsus repudiato, si quid palato suo minùs gratum acciderit, ad blasphemias & impia maledicta reuoluuntur.

Priores illos, quos error potiùs quàm malitia transuersos agit, ita monet Ecclesiastes: *Noli esse iustus multùm; neque plus sapias quàm necesse est, ne obstupescas.* Neque existimes hominem à Deo negligi, propter quem tam multa illi curæ sunt & cordi. Porrò si quæsieris, quæ sit illa iustitiæ ratio, vt nec iustis vitam iustitia producat, nec impiis impietas abrumpat; sed his potiùs longa senectus contingat, illos immatura mors auferat; interrogabo

Iudicia Dei nō sunt curiosè examinanda, nedum carpenda.

gabo & ego viciſſim cum Apoſtolo: *Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit?* Vnum ſcio, conſtare Deo facti ſui rationem, etiam cùm de eâ nihil nobis conſtat: nec meliùs hæc ratio conſtat, quàm ſi nulli reddatur, cùm rationis omnis inſtar ſit voluntas ſupremi Numinis. Quemadmodum enim Poëta pro arbitrio alios in ſcenâ diutiùs detinet, longamque fabulam exhibere permittit, alios oſtendit tantùm, & nullo carmine recitato reuocat: ita in huius vniuerſi theatro hunc vario munere aut actione Deus in ſcenam mittit,

Rom. 11, 34.

Hunc tantùm terris oſtendunt fata, nec vltrà
Eſſe ſinunt. ——— Aut quemadmodum peritus hortorum cultor plantas quaſdam, priuſquam degenerent, in vſus ſuos euellit, quoſdam etiam fructuum præmaturè decerptos, in mel & ſaccharum recondit, alios ad putredinem vſque in arboribus relinquit: ita mundani huius horti cultor alios aliosque carpit aut reſeruat, omnes in vſum gloriæ ſuæ, & ad aliquod clementiæ iuſtitiæque ſpecimen exhibendum.

Virg. l. 6. Aeneid.

Quid, quòd ne ipſis quidem hominibus attendendum eſt, quamdiu, ſed quàm benè vixerint; neque quàm citò, ſed quàm ſanctè naturæ debitum ſoluant? Quid enim? vſque adeóne mori miſerum eſt, vt ſupplicij loco id ſit habendum? aut in præmiis reponenda eſt vita hæc mortalis, quam velut conceptorum in vtero carcerem cenſebant Indorum Gymnoſophiſtæ? Sanè non eſt poſitum vitæ bonum in eius ſpatio, ſed in vſu; nec morâ beatior fit vita, ſed longior. Quid enim lucri facimus, ait Nazianzenus, quantocumque illo quod adiicitur ſpatio, niſi vt plura mala partim videamus, partim patiamur, partim fortaſſis etiam faciamus; ac tandem nihilominùs tributum naturæ debitum pendamus? Aut quid

Vita bonũ non in longo ſpatio, ſed recto vſu conſiſtit.

Nazianz. Orat. 10.

 magno-

magnopere ſapienti deperit, ſi momentaneæ huic vitæ aliquot momenta decerpſeris? Certè nihilo ſe minoris æſtimat ſapiens, quòd virtutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Vtcumque illi vita ceciderit, ſiue ſenectus longa obtigerit, ſiue citra ſenectutem finitus fuerit, non eadem idcircò virtutis erit menſura, quæ fuit ætatis. Vtrùm maiorem an minorem in arenâ circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad perfectionem. Et quamuis alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum, in quo ſcriptus eſt, puluerem ſolueris, nihil idcircò perfectioni addideris aut detraxeris. Denique non ea longa vita ducenda eſt, quæ momentis circumſcribitur: ea verè longa eſt, cuius, poſtquam tranſierit, propter rerum cum laude geſtarum conſcientiam æternùm iuuat meminiſſe. Hoc voluit Martialis, cùm dixit:

Vita longa eſt, cuius æternum iuuat meminiſſe.

Martialis l. 10. Epig. 23.

Nulla recordanti lux eſt ingrata grauiſque:
Nulla fuit, cuius non meminiſſe velit.
Ampliat ætatis ſpatium ſibi vir bonus: hoc eſt
Viuere bis, vitâ poſſe priore frui.

Quæ cùm ita ſint, quis, obſecro, diuina conſilia ſugillare aut iniuſtitiæ condemnare audebit, quòd nonnumquam iuſtis breuior vita contingat? Quàm leuis enim hæc iactura ſit, cùm ea quæ dicta ſunt, tum luculenter Sapiens ipſe demonſtrat, *Iuſtus*, inquiens, *ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata. Placens Deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt. Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Conſummatus in breui expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio*

Sapient. 4. 7.

Cur iuſtorum vita nonnumquam ſit breuior.

dio iniquitatum. Satíſne iam cauſæ videtur habere diuina prouidentia, vt breuiore curriculo iuſtorum vitam finiat? Vnde ergo tam prona eſt in querelas humana mens? Cauſam ſubiungit idem Sapiens: *Populi videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia*, ſecùs atque oportet, de diuinâ prouidentiâ arbitrantur; dumque ſe iuſtitiæ zelo duci volunt videri, ipſi in Deum iniqui iudices eſſe deprehenduntur.

Ibidem.

Alij hac diſpari iuſtorum atque impiorum ſorte offenſi, maiore etiam impudentiâ, prorſuſque ſacrilegâ temeritate, aut nullum Numen agnoſcunt, aut ſtultiſſimis blaſphemiis eius maieſtati obtrectant. Et hic alter eſt ſcopulus, in quem nonnulli præſertim Ethnicorum impingunt. inter quos Ouidius ſic audet ſcribens de morte Tibulli:

Ethnici diuinæ prouidentiæ ſine causâ obtrectant.

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoſcite faſſo,
Sollicitor, nullos eſſe putare deos.

Ouid. l. 3. Amorum Eleg. 8.

Et alius non minùs impudenter:

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo. Credimus eſſe deos?

Varro in Epigram.

At quo tanto ſcelere ſeſe hîc obſtrinxit Numen, vt non ſolùm è mentibus hominum, ſed prorſus è rerum naturâ iſtorum calculis exterminetur? An quòd Cn. Pompeium poſt tot triumphos in littore maris obtruncatum abſque exequiis tumuloque deſtituit? Scilicet ille ſuperbiæ & ambitionis apex peculiari Dei curâ ab iniuriâ vindicandus fuit, qui honorum cupiditati plus æquo indulgens, Romanam euertit Rempublicam: in quâ cùm Cæſar nullum pati ſuperiorem poſſet, ille ne parem quidem. An quòd Tibullum in medio flore ætatis, vel potiùs libidinum ſuccidit? nimirum nulla in cælo erit prouidentia, quia in gratiam infamis iſtius proſtibuli

buli

buli naturæ cursum non interuertit? En crimen, en causa, cur viles terræ vermiculi infinitam Dei maiestatem ludibrio habeant, nullamque virtutis aut meritorum à Deo rationem haberi somnient.

Impij Dei prouidentiam blasphemant.

Sed quid Ethnicos impietatis arcesso, quorum subinde tota vita blasphemia est? hoc potiùs admiratione dignum est, inter ipsos Abrahami posteros hanc tantam impietatem inueniri potuisse, vt auderent apud Malachiam in has voces erumpere: *Vanus est qui seruit Deo: & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt.*

Malach. 3, 14.

Blasphemia ferè in hac vitâ etiam punitur.

Sed quò ruis abominanda temeritas? *Ne impiè agas multùm*, monet Ecclesiastes, *& noli esse stultus* in carpendis ac damnandis diuinæ prouidentiæ consiliis, *ne moriaris in tempore non tuo*, nec ad illam pertingas vitæ metam, quam tibi spe votoque destinaueras; aut ad illam etiam, ad quam te secundùm naturæ cursum peruenturum Deus ipse prænouerat, nisi blasphemiis tuis eum ad accelerandam vindictam prouocasses. Quamuis enim Deus in ceteris delictis conniuere diu soleat, nescio quos tamen eius furori stimulos addere videtur blasphemia. Nec mirum: nihil enim horribilius blasphemiâ, ait D. Hieronymus, quæ ponit in cælum os suum. Omne quippe peccatum, blasphemiæ comparatum, leuius est. Huius itaque criminis magnitudini supplicij quoque magnitudo respondet, & quidem exclusis induciis à diuinâ miseratione solitis concedi. Sensit hoc ingenti suo malo Sennacherib: qui cùm Ezechiæ Iudæorum Regi sic insultasset, *Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam; neque dicas, Non tradetur*

Hieron. in Isaiam.

4. Reg. 19, 10.

tur Ierusalem in manus Regis Assyriorum. tu enim ipse audisti quæ fecerunt Reges Assyriorum vniuersis terris. num ergo solus poteris liberari? Ezechias Deo supplex, propositâ rei indignitate, tantum perfecit, vt læsa Maiestas diuina has impio minas intentarit: *Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.* Nec facta dictis fuere mitiora. Eâdem *nocte illâ venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia.* Posterâ die, tantâ suorum clade consternatus Sennacherib, desertâ Ierosolymâ discessit Niniuen; ibique in templo Nesroch à propriis filiis obtruncatus est. Quid nunc attinet, post tâm horrendam tamque præcipitem vindictam, illud in medium adferre, quod Epistolâ quadam narrat Cardinalis Petrus Damianus? fuisse scilicet Burgundum quemdam Clericum, qui cùm virtutem nihil iustis prodesse contenderet, palamque falsam esse pronuntiaret hanc Christi sententiam, *Qui se humiliat, exaltabitur;* repentè gladio per os instar fulminis transfixus est. Sed impios illos missos faciamus, quos sua satis condemnat impietas, & ex hominum mentibus affectibusque proscribit. Illud potiùs cum Ecclesiaste nobis prouidendum est, ne, quod de indiscreto iustitiæ zelo à nobis dictum est, ad vniuersi generis præiudicium, aut aliquod veræ iustitiæ dispendium trahatur. Hæc itaque præcauens subiunxit Ecclesiastes:

Ibid. v. 28.

Petrus Damian. lib. 2. Epist. 15.

Matth. 23, 12.

SECTIO DECIMAQVINTA.

ECCLESIASTES.

[a] *id est*, quod iustum est, *siue*, iustitiam,

VERS. 19. Bonum est te sustentare [a] iustum, sed & ab illo ne subtrahas manum tuam : quia qui timet Deum, nihil negligit.

METRICA PARAPHRASIS.

QVI *palmæ fragilis decus*
Ambit, puluere Olympico,
In luctas habiles toros
Crebro proluit vnguine :
Et nunc aëra verberans,
Librat pondera cæstuum ;
Nunc Bacchi latiœm fugit,
Ne largus titubet meri ;
Nunc arcet Paphios iocos,
Ne membris pereat vigor ;
Nunc victum sibi subtrahit,
Vt cursu anteuolet Notos.
Mercator miseri laris
Questus indocilis pati
Vltra clima retorridum
Terræ munera diuitis,
Sectatur trabe Cypriâ,
Quâ gentes medius liquor
Arcet dissociabiles :
Quáque ignota Trionibus
Vitant sidera Nerea.
Venator nemorum accola,

Si

Si visa est catulis fera,
Aut rupit teretes plagas,
Blandæ coniugis immemor,
Pernox sub Ioue frigido
Densis saltibus accubat.
Coniux sedula coniugem
In partem thalami iuuans,
Vt dulcem sobolem educet;
Queis non artibus ingeni
Infert lucra penatibus?
Dum Sol apta laboribus
Lucis tempora digerit,
Culpat præcipites rotas.
Dum nox fusca silentibus
Terris otia diuidit,
Noctem addens operi, & colum
Multo vellere vestiens,
Exercet famulas manus.
Te quem cælicolûm fauor
Ad maius stimulat decus,
Stellantemque domum ætheris
Tandem in præmia destinat,
Arctis iustitiam decet
Vitæ stringere brachiis.
Hæc certa est animi quies,
Hoc lucrum, hic honor, hæc salus.
Hanc ne mens temerè abdicet,
Nec missam faciat manus:
Seu te dura necessitas
Tristi pauperie premat;
Seu te culmine lubrico
Sublimem populi fauor

 Faustis

Faustis plausibus euehat.
Quem cæli stimulat metus,
Dum Numen venerans colit,
Nulli iustitiæ deest,
Ne desit pariter sibi.

PROSA EXEGESIS.

NISI præcedenti Sectione nimiam iustitiæ affectationem condemnasset Ecclesiastes, superuacua iam videri posset hæc ad iustitiam siue virtutem cohortatio. Quid enim attinet ad eam rem velis orationis remisque perurgeri, ad quam prono naturæ æstu torrentis instar abripimur? Quid tam naturale, quàm virtus? quid tam affectibus congruum, rationique consentiens? Certè nulla lex, ait Seneca, amare parentes, indulgere liberis iubet: superuacaneum est enim, in quod imus, impelli. Itemque nemo in amorem sui cohortandus est, quem, cùm nascitur, trahit. Ita ne ad hoc quidem exstimulandus est, vt quæ per se honesta sunt petat. Placet enim suapte naturâ, adeoque gratiosa virtus est, vt insitum sit etiam malis, probare meliora. hoc enim proprium hominis ac genuinum bonum est: cetera adulterina sunt, fucata, & adscititia. Hoc vnum in terris mortali contingit immortale, cetera fluxa sunt & caduca fortunæ ludibria. Hoc sibi quisquis persuasum habuerit, hunc actionum suarum scopum sibi præfiget, huc omnes conatus ac studia diriget, hoc vnum in omni vitâ semper intuebitur.

Ad virtutem naturâ impellimur.

Senec. li. 4. de Benefic. c. 17.

Sed quoniam illud quibusdam euenit, vt quæ sciunt, ea scire se nesciant; adhibenda quædam nonnullis est cohortatio, vt congruenter naturæ viuant, & insita virtutum semina in herbam, florem, fructumque perducant.

cant. Quænam autem potior exhortatio, quàm vt, secundùm veriorem Philosophiam, summum bonum in animo constitutum esse meminerint? Obsolescit enim, ait Seneca, si ab optimâ nostri parte ad pessima transit. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Vidésne, vt reliqua omnia bono suo constent? Vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas ceruum. In homine quid est optimum? Ratio. hac antecedit animalia, Deum sequitur. Quid autem homini ad gloriam ac dignitatem contingere potest excelsius, quàm vt imitatione virtutis ac perfectionis in diuinæ naturæ possit transire consortium? Igitur non æreæ statuæ, inquit Isidorus Pelusiota, non Olympicæ coronæ, non opes, non pulchritudo, non robur, non Imperium, non Regnum, non aliud quidquam eorum quæ magna esse videntur, magnum est aut expetendum. Tempori enim id omne cedit, & extinguitur, & in obliuionem abit: sola virtus præclaram & numquàm intermorituram dignitatem obtinet, quæ nec vetustati cedat, nec obliuione conteratur, nec instar floris marcescat, sed recentem semper vegetamque gloriam consequatur.

Seneca Epist. 74. *Bonum hominis in animâ reponendum.*

Isidor. Pelus. lib. 2. Epist. 186.

Si autem virtus, quidquid in terrâ est, velut fragile & caducum spernit, ait Lactantius, quid restat, nisi vt cæleste aliquid efficiat, & ad altiora nitatur, quia humilia despicit? Id verò nihil esse potest aliud, quàm immortalitas: cuius qui gustum aliquem cogitatione præceperit, næ ille virtutem quouis pretio rectè comparari iudicabit: nec laborem tantùm pro iustitiâ, sed sanguinem vitamque paciscetur, animo semper in difficultatibus expedito, in aduersis infracto, in doloribus ac tormentis hilari. Quid ego hîc generosos veri Dei athletas in arenam producam, quorum nihil interesse videba-

Lactantius lib. 3.

Virtus quouis pretio constat benè.

tur, gaudióne exultarent, an in equuleo iacerent, ac tortores ſuos laſſarent? Auſus eſt aliquando Epicurus dicere, ſapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nihil pertinet. Potuit Arria Cæcinnæ Pæti vxor, pro iuſtitiâ mortis conſortium ferro præoccupans, maritum ſic exhortari: Pæte non dolet? Et miramur Cunegundem nudis pedibus candentes vomeres calcantem, inter roſas ambulare ſe conteſtari? Miramur Theodoram apud iudices mortem ſibi contentiosè depoſcere, repulſo milite, quem ſe non mortis vadem elegiſſe, ſed prædem pudoris optaſſe prætendebat? Miramur Ioannem Fiſcherum, illuſtriſſimum Angliæ Martyrem, cùm extremum ſupplicium ante oculos haberet, abiecto ſcipione ſic exultaſſe: Agite nunc mei pedes, munere veſtro fungimini; tantillum vobis reſtat itineris ad immortalitatem? Miramur denique D. Vincentium à Daciano in equuleo ſuſpenſum, Præfecto per ludibrium interroganti, Vbinam es Vincenti? generosè reſpondiſſe: In ſublimi conſtitutus ſum, vnde terrenâ te poteſtate ſuperbientem altior deſpicio? Omitto ceteros, qui non facto minùs quàm verbo docuerunt, quo pretio nobis virtus æſtimanda ſit.

Seneca Epiſt. 66. Martialis lib. 1. Epigram. 15.

Raderus Tom. 1. Bauariæ ſanctæ. Ambroſius lib. 1. de Virgin.

Sanderus libro de Schiſm. Anglic.

Auguſtinus Ser. 12. & 13. de Sanctis.

Itaque bonum eſt te ſuſtentare iuſtum, id eſt iuſtitiam, ait Sapiens; *ſed ab illo quoque ne retrahas manum.* Quaſi dicat: In ſtudio virtutis ac perfectionis aduerſo flumine ſurſum niteris, & æſtu ventoque repugnante cymbam trahis, ac deprauatæ naturæ vitio ſemper deorſum laberis: ſi vel ad breue tempus manum retraxeris, animique contentionem remiſeris; mox aduerſo fluminis æſtu abripieris, magnoque laboris & comparatæ virtutis diſpendio ad antiqua vitia deuoluêris. Siqui-

Virtus aduerſo flumine ſurſum nititur.

quidem, vt rectè notat D. Gregorius, in viâ Dei non progredi, regredi est. & Alcimus Auitus:

Si vires nullas virtus acquirit eundo,
Amittit rediens paulatim extincta priores.

Alcimus Auitus de Castitate.

Hoc igitur sit primum cunctis in commune mandatum, inquit Antonius eremicolas suos instituens, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit. Fit enim interdum, ait D. Basilius, vt nonnulli, se cum aliis longè deterioribus comparantes, quodammodò sibi de virtute blandiantur, progressum videlicet suum metiendo non tam spatio eius, quod restat, itineris, quàm interuallo quo alios post se reliquerunt. Et verò sic naturâ comparatum est, vt oculos libenter conuertamus ad ea quæ nos delectant, auertamus ab iis quæ offendere aliquo modo possunt. Et quemadmodum viatores, vbi tædere eos cœpit itineris, respectare solent quantum viæ confecerint: ita nos, simul ac virtutis ardor restingui, & industria frangi cœpta est, decursum spatium respicientes, facilè nos ipsos conferimus cum iis quos aut in voluptatis cœnum prolapsos, aut in auaritiæ dumetis hæsitantes, aut ambitioni & honori miserè seruientes à tergo reliquimus. Quamobrem metam perpetuò ante oculos habere conuenit, & quàm longè à perfectâ iustitiâ etiamnum absimus, etiam atque etiam videre, neque aut rei, aut operæ quidquam prætermittere, quod ad hanc consequendam momenti aliquid habere possit: *quia qui timet Deum, nihil negligit.* Quæ verba Ecclesiastæ duplicem habere videntur sensum: tum quòd nulla acquirendæ perfectionis occasio negligenda sit; tum quòd nulla iustitiæ materia, quantumcumque exigua, sit repudianda.

Athanas. in Vitâ Antonij.

Numquam remittendus est ad virtutem conatus.

Basilius in Regul. fusius disputatis, c. 6.

Claudius Aquauiua Epist. de Renou. spiritus.

Occa-

Occasio virtutis captanda.

Occasionis inprimis magna est habenda ratio: ac tempus, quod plerisque aut nihil aut aliud agentibus elabitur, virtute sistendum, & æternitati transscribendum est. Proderit etiam breuem sibi quemque vitæ cursum circumscribere, & simul meminisse, quod perfectionis & gratiæ diuinæ non comparaueris in vitâ, id te comparaturum esse numquam: vitam autem ipsam, vt notat Nazianzenus, esse quasi mercatum, cuius dies cùm abierit, tempus ampliùs non sit emendi quæ velis. Hinc illa nostri Sapientis admonitio: *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quò tu properas.*

Claudius Aquauiua ibid.

Nazianz. in Sentent.

Eccle. 9. 10.

Nihil parui faciendum quod ad magna conducit.

Sed nec in rebus ipsis quæ ad perfectionem conducunt, aliquid ita exiguum est, vt meritò contemni possit. Quin immò quâ ratione exiguum dici possit non video, quod ad rem tantam potest aliquid adferre momenti. Deinde cùm res etiam maximæ à paruis initiis ducant exordium, quis parua esse sentiat, sine quibus magna consistere non possunt? Alexander Macedo dum concionem ad milites haberet, nihil paruum affirmabat esse ducendum, in quo magnæ gloriæ seges est: atqui iustitiæ non alius est fructus, quàm gloriæ numquam intermoriturae, æternæque beatitatis secura possessio.

Curt. lib. 9.

In operibus Dei nihil paruum aut vile.

Quid dicam, ipsius Dei opera in minimis non minimam admirationem excitare? Quis non obstupescit in auiculis nidorum architecturam, in araneis textrinæ subtilitatem, in apibus fauorum cellulas opere pentagono cancellatas? Vt non immeritò Tertullianus in modicis despici vetet conditorem; qui maximus, inquit, cùm sit artifex, animalia minutiora ingeniis ac viribus ampliauit. Quid animalia dico? cùm testas ipsas, maris excre-

Tertullian. lib. 1. cont. Marcion. c. 14.

excrementa,& vilium concharum receptacula, tam variâ multiplicique pulchritudine ad stuporem vsque exornarit? Tot ibi colorum differentiæ, ait Plinius, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso: iam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim diuisa, imbricatim vndata, cancellatim reticulata. Nitor & puritas in plerisque incredibilis, omnia vincens auri & argenti metalla, nisi longissimo æuo non obsolescens. Si Deus vilissima illa marinæ fæcis excrementa tantâ varietate ac pulchritudine concinnat, *si fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, sic vestit*, si *capilli capitis* nostri *omnes numerati sunt*, si denique res omnes, quantumcumque exiguæ, non minùs illi quàm maximæ cordi sunt; nos, quibus propositum est Deum sequi, tantæque maiestatis consilia non tantùm suspicere, sed etiam æmulari, alienum à nobis esse ducemus etiam minima virtutis ac perfectionis momenta diligenter expendere? Sanè si Deo gloriosum est, magnum in rebus minimis suæ maiestatis specimen exhibere; nobis non tantùm gloriosum, sed & fructuosum erit, in rebus minimis maxima virtutum lucra sectari. Quod qui fecerit, næ ille virtutis ac sapientiæ numeros omnes explebit; tantoque perfectionis interuallo ceteros mortalium præcedet, quantum versu proximè sequenti declarat Ecclesiastes.

Plin. lib. 9. c. 33.

Matt. 6, 30.

Matth. 10, 30.

SECTIO DECIMASEXTA.
ECCLESIASTES.

VERSVS 20. Sapientia confortauit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis.

21. Non eſt enim homo iuſtus in terrâ, qui faciat bonum, & non peccet.

METRICA PARAPHRASIS.

Da virum, cuius generoſa virtus
Arcem pectoris occupat;
Cuius interdiu fouet alma curas,
Et ſomno vigil accubat;
Quem dies naſcens Sophiæ litantem
Et Phœbus moriens videt:
Non eum vulgi quatiet procella
Mentis de ſolidæ ſtatu;
Non truces vultus pauido tyranni
Vanos incutient metus.
Emicet fulmen nebulis, micabit
Virtus fulmine clarior.
Corruat moles operoſa cœli,
Iuſtus ſubiiciet caput.
Non Atlas illo potior labantem
Dexterâ ſiſtere patriam.
Dena non illum meritis adæquent
Vitæ, culmina ciuium.
Nam quibus virtus ita pectus ambit,
Nullo vt tramite ceſpitent?
Quis manus nullâ ſcelerum impiatas
Labe ad ſidera porrigit?

Ipſe

Ipſe nonnumquam ſapiens ſeueræ
Menti improuidus excidit.
MercurI centeno oculo excubantem
Argum virgula ſopijt.
Fortis interdum, Veneris furori
Factus ludibrium, cadit.
Degener terras meritis replentem
Alciden ſubigit colus.
Scimus vt noſtri generis parentem
Cæli dotibus inclytum
Luſa periuri illecebris colubri
Pellax femina luſerit.
Sed quid errores generis Promethei
Pennâ vindice perſequor?
Ipſe tot ſtellis radiatus æther
Sordet luminibus Dei,
Qui coruſcantis proceres Olympi Iob 4.
Deprendit ſceleris reos;
Et caſæ viles luteæ ſtupemus
Spargi ſordibus incolas?

PROSA EXEGESIS.

NON equidem miramur, homuncionibus ex argillâ lutum ſuum primigenium adhæreſcere, teſtas de Samiis terræ non abſque diſpendio integritatis ſuæ ſubinde collidi, homines ex carnis ſanguiniſque coagulo concretos, ea quæ carnis ſunt ſapere: ſed illud potiùs miramur, aliquem è cunctis hominum millibus iſtiuſmodi ſapientem ab Eccleſiaſte deſcribi, qui nulli virtutis occaſioni deſit. Hic enim talis ſupra humanæ conditionis faſtigium euectus, verè prodigium hominis, Deoque quàm homini proprior videtur. Nam, vt rectè

Clemens Alexandrinus l.7. Stromatū. *Descriptio viri iusti ac sapientis.*

notat Clemens Alexandrinus, imago planè diuina, Deoq́ue ſimilis eſt anima viri iuſti. Hic eſt ille tot Stoïcorum laudibus ornatus, & omnibus tamen maior ſapiens. Hic verè Rex eſt, magnum ſuiipſius adminiſtrans imperium. Hic verè beatus, cuius animi ſerenitatem, & perenne gaudium ex virtute natum, nulla mœroris nubes attingere, non magis quàm Solem, poteſt. Hic eſt verè diues, qui theſauris omnibus pretioſiores, nulliq́ue fortunæ obnoxias virtutes poſſidet. Hic verè liber eſt, tum quòd ergaſtulo corporis incluſus, ſpiritu tamen emicat, ipſumq́ue cælum penetrat; tum quòd nulli vitio ſeruituti addictus eſt. Bonus enim, inquit Auguſtinus, etiamſi ſeruiat, liber eſt: malus, etiamſi regnet, ſeruus eſt; nec vnius hominis, ſed, quod grauius eſt, tot dominorum, quot vitiorum. Denique hic verè fortis eſt: nam & animum vincit, & cupiditates domat, & tyrannorum tormenta deſpuit, & totum fortunæ regnum ſub pedibus conculcat. Quid multa? Inſtar quadrati agminis aciem virtutum explicat, vt vbicumque infeſti aliquid oritur, illic parata ſint præſidia, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Si paupertas, ſi luctus, ſi ignominia, ſi dolor impetum faciant, perſiſtit in veſtigio. Si coruus inauſpicatum crocitat, inquit Epictetus, non percellitur, ſed ipſe mox ſecum diſcernit, & dicit: Nihil iſtorum mihi portenditur, ſed aut corpuſculo meo, aut reculæ meæ, aut exiſtimationi, aut liberis, aut vxori; mihi autem fauſta omnia portenduntur, ſi ego voluero. quidquid enim iſtorum acciderit, ex eo penes me eſt, fructum vt capiam. Hic eſt excelſus ille animus, & ſupra mortale faſtigium eminens, quem Chriſtiani quidem ſuſpiciunt ac venerantur, Stoïci verò etiam aris luciſq́ue ſacrationem ac venerabilio-

Auguſt. l. 4. de Ciuit. cap. 3.

Epictetus Enchirid. cap. 24.

rabiliorem prædicant. Sic enim ex eorum numero Seneca: Si tibi occurrit vetuſtis arboribus, & ſolitam altitudinem egreſſis, frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum ſubmouens; illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci,& admiratio vmbræ, fidem tibi Numinis facit. Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & ſtagna quædam vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, Dei perfectiones æmulantem; non ſubibit te veneratio? non dices: Iſta res maior eſt altiorque,quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. Animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo Numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum Solis radij contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur; ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propiùs diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet,illuc ſpectat ac nititur; noſtris tamquam melior intereſt. vt non immeritò dixerit Eccleſiaſtes, hunc talem tamquam diuinum hominem eſſe ſupra omnem comparationem, vſque adeò, vt nec *decem principes ciuitatis*, id eſt, quantumcumque virorum illuſtrium numerum innuat cum eodem aut ſapientiæ ſplendore, aut animi robore, aut virtutum ornamentis, aut vllo genere laudis, poſſe conferri.

Seneca Epiſt. 41.

Rationem hanc euidentem ſubiicit, quòd inter ho-

Perfectè sapiens ac iustus nemo in hac vitâ reperitur.

mines nemo vnus inueniri possit, qui omnes virtutum numeros expleat. *Non enim est homo iustus in terrâ, qui faciat bonum, & non peccet.* Quis ex omnibus reperietur, qui se profiteri possit omnibus legibus innocentem? Atque vt hoc ita sit, quàm angusta innocentia est, ad legem bonum esse? Quantò latiùs officiorum patet, quàm iuris regula? quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas tabulas sunt. Sed ne ad illam quidem non arctissimam innocentiæ formulam præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, aliis fauimus, in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Nemo tam circumspectus, cuius non diligentia aliquando sibiipsi excidat: nemo tam maturus, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat: nemo tam timidus offensarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quocumque nos fugâ receperimus, quamdiu nosipsos, tamdiu peccandi pericula circumferemus. Queritur D. Hieronymus, ille scorpionum in solitudine socius & ferarum, inter aspera rupium, & opaca siluarum, Romani luxus ideam sibi repræsentatam. Queritur D. Augustinus: Ecce in solitudine sumus, in eremo sumus, locus tamen non facit sanctos. Peccauit Angelus in cælo, peccauit Adam in paradiso, & tamen nullus locus sanctior illis erat. Quid igitur mirum, si nihil in terrâ à luto immune, nihil in vitâ à vitiis exemptum?

Seneca l. 2. de Irâ, cap. 28.

Idem l. 3. de Irâ, c. 25.

Hier. Ep. 2. Ad Eustoch.

August. Serm. [illegible]. ad Fratres eremi.

At inquies: Si nemo omnium à culpâ immunis est, ergo nec sapiens ille, quem tot laudibus exornasti, aliud quàm inane commentum esse videbitur. Celebris fuit hæc non solùm inter veræ fidei cultores, sed etiam inter Stoïcos olim disceptatio, An aliquando extiterit in

rerum

rerum naturâ ille omnibus numeris absolutus sapiens. In quâ sic pronuntiat M. Tullius: Stoïci eam sapientiam interpretantur, quam adhuc nemo mortalis est consecutus. Alij paulò liberaliùs, fortassis instar phœnicis semel anno quingentesimo nasci, sed nasci tamen, arbitrantur. Arbitror ego verius, inter Ethnicos pronuntiasse plerosque Stoïcorum, verum sapientem numquam aut nusquam in orbe repertum, tametsi nonnulli magnos in virtute progressus fecissent, nec procul à vertice constitissent.

An perfectus sapiens existat, varia Stoicorũ opiniones.

Cicero in Lælio.

Seneca Epist. 42.

Inter veri Dei veræque pietatis ac iustitiæ cultores idem propemodum sentire possumus, quamuis nonnullos magnis in cælum laudibus efferamus, non tamen eos, quod natura hominis summum habet, fuisse consecutos. Magnum omnino Heroëm fuisse Dauidem, nemo infitiabitur, qui meminerit, eum, adstipulantibus sacris Litteris, virum fuisse secundùm cor Dei: & tamen quàm fœdè lapsus est in causâ Vriæ Hethæi? Magnus planè vir, & multarum virtutum clarus insignibus fuit Abraham, inquit Ambrosius, quem votis suis Philosophia non potuit æquare: minus enim est quod illa finxit, quàm quod iste gessit: maiorque ambitioso eloquentiæ mendacio simplex veritatis fides. Quod enim pro magno inter Sapientum dicta celebratur, Sequere Deum, perfecit Abraham, factoque Sapientum dicta præuenit, & secutus Deum, exiuit de terrâ suâ. Et tamen illa ipsa tot encomiis celebrata peregrinatio non absque næuo fuit, dum Saram sororem potiùs quàm vxorem professus, eius pudicitiam manifesto periculo exposuit. Magnorum etiam virorum natales Christiana Religio festiuo cultu prosequitur, neminem tamen, quod in naturæ gratiæque donis extremum

Inter veros fideles nemo etiam purus homo perfectus.

Actor. 13. 22.

Ambr. l. 1. de Abrahã, cap. 2.

Genes. 12. & 20.

mum est, assecutum esse profitetur. Vnicus fuit humanæ salutis assertor Christus, omni virtutis genere perfectissimus, vnus qui exemplar illud cæleste, quantum homini fas est, exprimeret; vnus qui dicere iure suo posset, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Sed huic propter diuinæ humanæque naturæ, per vnionem, vt vocant, hypostaticam, consortium, eiusmodi à Deo perfectionis ac dignitatis prærogatiua concessa est, ad quam nemo mortalium vnquam possit adspirare. Proximè ab eius perfectione abfuit eius Mater sanctissima: quam etiam propter eximia diuinæ gratiæ subsidia, & exaggeratam virtutem ab omni peccati labe profitemur exemptam. Ceteris hominum perfecta sapientia non contingit, nisi apud inferos, vt aiebat Plato, id est, animo corporeis vinculis exsoluto, in illis æternitatis domiciliis, apud auctorem omnis sapientiæ.

Ioan. 8, 46.

Plato in Phæd.

At inquies: Quorsum perfectus ille sapiens ab Ecclesiaste describitur, quem ne decem quidem optimates virtute principes æquare possint, si talem natura non admittit? Verbo dicam: magnis exemplis nos ad virtutem excitare desiderat. Enimuerò non semper in exemplis, quid gestum sit, attenditur, sed species & idea quædam illius Summi proponitur, quò perpetuò nobis connitendum est. quò si non pertingitur, tamen conatus in laude ponendus est. Ita Plato Reipublicæ suæ formam litteris consignauit: ita Xenophon Cyrum suum tamquam perfecti Regis exemplar introduxit: non quomodo vixerint, sed quomodo viuendum sit, indicantes. Sed quid commentis ac figmentis opus est, cùm Christus ipse, doctor noster ac legislator, illud nobis exemplar vitæ præscripserit, ad quod nullus labor, nulla pertingere posset industria, dum ait: *Estote perfecti, sicut*

Magna nobis exempla proponuntur, vt saltem mediocria assequamur.

Matth. 5, 48.

&

& Pater vester cælestis perfectus est. Quam perfectionis normam quicumque sibi proposuerit, immortalem gloriam consequetur. Nam tametsi magno interuallo ab hoc perfectionis apice substiterit,

——— *magnis tamen excidet ausis.*

Et quid mirum est, ait Seneca, si non ascendunt in altum ardua aggressi? Viros suspice, etiamsi decidunt, magna conantes. Generosa res est, respicientem non ad suas, sed ad naturæ (dicam potiùs diuinæ gratiæ) vires alta conari, & mente maiora concipere, quàm quæ etiam ingenti animo adornatis effici possint. Nam bonis in rebus, ait quidam, conatus semper in laude, effectus quandoque in casu est. Hæc itaque summa est: Tametsi perfectionis apicem nobis proposuerit Ecclesiastes, operæpretium tamen se fecisse existimabit, si istiusmodi sapientem formauerit, qui conatus fuerit in secundis tertiisque consistere. Hunc verò talem porrò instituens monet, ne maledicæ linguæ conuitiis à statu mentis, animique moderatione dignâ sapiente deturbetur.

Sen. lib. 1. de Beatâ vitâ, c. 20.

Apuleius.

SECTIO DECIMASEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 22. Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne fortè audias seruum tuum [a] maledicentem tibi.

23. scit enim conscientia tua, quia & tu crebrò maledixisti aliis.

[a] *Verbum Hebræum etiam sonat* contemnere, & viliùs de aliquo loqui.

METRICA PARAPHRASIS.

VITAE *magiſtræ ſi ſapientiæ*
Conſultus audis, atque animi potens,
E mentis excelſæ theatro
Deſpicis innumeros tumultus,
Dum ſors probrorum turba ſolutior
Famam caninis dentibus atterit,
Ne lubricæ dicacitatis
Aure bibas auidâ ſuſurros.
Nec, ſi probrum deprenderis impotis
Linguæ, furores indue. Quis, precor,
Rumuſculos famæ procacis
Horrifico tonitru expiabit?
An, ſi iocoſo te ſale quiſpiam aut
Mordaci aceto defricuit, faces
Enſeſque ſpirabis, nouamq́ue
Materiem tragicis cothurnis?
Latrante pugnax ſtat ſonipes cane
Jmmotus, acres nec tumidus leo
Obliquat adſpectus, frementes
Dum rabiem geminant catelli.
Excelſa virtus vilia deſpicit,
Iræque viles degenerem probant,
Timorq́ue, ſuſpicaxq́ue cura
Immeritis furiata pœnis.
Ah! ne ſuſurris te malè credulum,
Irâque cæcum hæc dedecorent probra:
Ne vernulas forſan frementes
In domini caput impotentis
Famamq́ue crebris ictibus audias
Diuerberantes. Namque quid attinet

Flam-

Flammáque & vltrici machærâ
Tam faciles abolere culpas,
Quarum ſub imo corde domeſtici
Te mille teſtes conſtituunt reum?
Quam proprio indulges pudori,
Cur aliis veniam negabis?

PROSA EXEGESIS.

DVPLICEM ex his Eccleſiaſtæ verbis cum Lorino ſenſum eruere poſſe videor. *Cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes cor tuum*, nimirum non eſſe curiosè diſquirendum ſapienti quid de ſe quiſque ſentiat aut loquatur: deinde, ſi vltrò conuitia aut maledicta ad aures eius accidant, non eſſe illis toto pectore incumbendum, non eſſe acerbiùs illa ferenda, aut grauiore vindictâ perſequenda. Nam & nimia curioſitas, præſertim circa domeſticos, in eorum fortaſſe cognitionem eum adducet quæ meliùs neſciret; & nimia in leues culpas animaduerſio eum velut naturæ communis ſuæque fragilitatis oblitum, inhumanitatis accuſabit.

Vide Lorinum hoc loco.

Indignum prorſus eſt conſtantiâ ſapientis, maledicentiæ rumuſculos auidiùs captare, & internos animi tumultus vltrò accerſere, cum teſtimonio conſcientiæ ſuæ ſecuro lætoque eſſe liceat. Quid enim attinet ſingulorum voces aucupari, obſeruare nutus, ipſius denique cordis ſenſa rimari? Non expedit, inquit Seneca, omnia videre, omnia audire: multæ nos iniuriæ tranſeant, ex quibus pleraſque non accipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones, etiamſi ſecretò habiti ſint, eruit, ipſe ſe inquietat. Magis autem, ſi

Curiosè rumuſculos de ſe captare, quietem animi perturbat.

Sen. lib. 3. de Irâ, c. 11.

ſi delatorum calumniis furori faces ſubiici patiatur.

Æquitas animi in ferendis conuitiis.

Piſiſtratum certè Athenienſium tyrannum memoriæ proditur, cùm multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent, placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, Non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſi quis obligatis oculis in ſe incurriſſet. Non minorem conſtantiæ laudem ſibi vindicat Pelopidas, apud quem cùm fortis quidam miles per calumniam delatus eſſet, tamquam ei conuitiatus fuiſſet, reſpondit: Equidem facta eius reſpicio, verba autem non audiui. Maiorem etiam à ſuis perfectionem exigit Epictetus, qui ſic præcipit: Siquis nuntiarit quempiam tibi maledicere, ne refuta quæ dicta ſunt, ſed reſponde, eum neſciiſſe cetera tua vitia; nam alioqui non illa ſola fuiſſe dicturum. Quid C. Cæſarem dicam, illum qui victoriâ ciuili clementiſſimè vſus eſt? Maluit hic, cùm poſſet vindictæ materiam eruere, omnino neſcire delicta. Itaque cùm ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſarum ab iis qui videbantur aut in aduerſis aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit: quamuis enim moderatè ſoleret iraſci, maluit tamen omnino non poſſe. gratiſſimum putans veniæ genus, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum mali curioſitas facit; & hoc inprimis, quòd ſuſurris captandis domeſticam pacem perturbat, & leuiſſimis de cauſis familiaritate in odium verſâ, vitam reddit inſuauem.

Stobæus Serm. 11.

Epictetus Enchirid. c. 48.

Sen. lib. 2. de Irâ, c. 23

Ita viuendum, vt nulla te conuitia tangant.

At inquies: Durum atque indignum eſt, à ſeruis & domeſticis ludibrio haberi? At ego contrà, magna pars contemptus tollitur, ſi à contempto ignoratur. Deinde, ita viue, vt prudentum iudicio nulla te conuitia tangant,

gant, minùs lædant. Est hoc Satyrici consilium, sanè hoc loco non importunum:

Viuendum est rectè, tum propter plurima, tumque his
Præcipuè caussis, vt linguas mancipiorum
Contemnas: nam lingua mali pars pessima serui.

Iuuenalis Satyrâ 9.

Quamquam, si verum fatemur, dominorum fastus atque inhumanitas procaces ac dicaces seruos efficiat. Olim familiares dici solent iidem qui serui, & patresfamilias, qui domini. Sed enim dominorum superbia timeri à domesticis maluit, quàm diligi: & dum subditorum contempsit affectum, maluit antiquo prouerbio locum dare, Totidem esse hostes, quot serui. O stulta arrogantia, communis naturæ consortium repudiare conantium! At serui sunt. Quid ais? serui sunt? imò conserui, si cogitaueris tantumdem in vtrosque licere fortunæ. Itaque rideo istos, qui turpe existimant cum seruo suo cœnare. quare? nisi quia superbissima consuetudo cœnanti domino stantium seruorum turbam circumdedit. Est ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem, ac desuetum iam ventris officio, vt maiore operâ omnia egerat quàm ingessit. At infelicibus seruis mouere labra ne in hoc quidem, vt loquantur, licet; virgâ murmur omne compescitur. Et ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus: magno malo interpolatum vllâ voce silentium luitur, nocte totâ ieiuni mutique perstant. Sic fit, vt isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantùm coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, ac periculū imminens in caput suum auertere. In conuiuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant.

Dominorū inhumanitas dicaces facit seruos.

Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 10. Seneca Epist. 47.

Dicacitas seruorum excusanda. Denique si boni sunt serui qui conuitiantur, dolebis innotuisse tibi quod punias. Quare autem punias verbum temerè prolatum; & fortassis ab opinionis errore profectum? Sic enim excusat Epictetus. Cùm tibi quispiam, inquit, maledixerit, memento eum opinatum esse, id ex officio sibi fuisse dicendum. Neque verò fieri potest, vt id sequatur ille quod tibi videtur, sed quod sibi. Quòd si malè iudicat, is damnum incurrit qui decipitur. Sic animo comparatus, nòn iniquè feres conuitiatorem. nam ad singula dices, ita visum illi fuisse. Sæpè enim contingit, inquit Gregorius, vt ipsa quoque in nobis bona opera ab incautis hominibus reprehendantur: sed qui testem in cælo habet, reprehensiones hominum metuere non debet. Omnino enim sufficit, ait Bernardus, aduersus os loquentium iniqua, opinio bonorum, cum testimonio conscientiæ.

Epictetus Enchirid. c. 64.

Gregorius lib 13. Moral. c. 13.

Bernardus Homil. 24.

Vindictæ cupiditas in dicaces refrænanda. Deinde, quid prodest animo suo indulgere, & immodicâ vindictæ cupiditate leuissimas ob causas exardescere? Certè pertinaces iras non meretur, quod inconsultâ temeritate bonus seruus effutiuit. At vilissimus seruus est, émptumque de lapide mancipium. Esto sanè: sed laudabilis est etiam vilissimi sanguinis parsimonia. Et quis ego sum, qui serui mei hilarius responsum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem vsque ad me murmurationem flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus; ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primùm offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpè & aliàs offendit? feramus quod diu tulimus. Prætereà cogitemus, quantis viris impunè maledictum fuerit. Quid facilius fuit

Senec. li. 3. de Irâ, c. 24

Idem c. 22. & 23.

fuit Antigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui incumbentes Regis tabernaculo, faciebant quod homines & periculosissimè & libentissimè faciunt, de Rege suo malè existimabant? Audierat omnia Antigonus, vtpote cùm inter dicentes & audientem palla interesset; quam ille leuiter commouit, &, Longiùs, inquit, abscedite, ne vos Rex audiat. Quid Philippum Macedonem commemorem? ad quem cùm inter alios Atheniensium Legatos Demochares quidam procacis linguæ venisset, auditâ benignè legatione Philippus, Dicite, inquit, mihi, quid facere possum quod sit Atheniensibus gratum? Excepit Demochares: Te vt suspendas. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus conticescere iussit, & Thersitem illum saluum incolumemque dimittere. At vos, inquit, ceteri Legati nuntiate Atheniensibus, multò superbiores esse qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt. Omitto Dauidem acerbissimis Semei maledictis inconcussum. Omitto ipsum Dei Filium, nunc Samaritanum, nunc meribibulum, nunc dæmoniacum appellatum, semper tamen beneficio cum maledictis certantem.

2. Regum 16,5.

Ioan.8,52.

Quæ dum memoriâ recolimus, nónne meritò nos viles animæ liberius aliquod dictum nobis impactum æquo animo tolerabimus? Sanè quemadmodum pusillo solatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit acerba funera etiam ex Regiâ duci: sic animo æquiore feret ab aliquo se lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venerit in mentem, nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Denique ad ferenda moderatiùs conuitia illud nos efficacissimè

Conuitia moderatè ferenda.

Senec.li.3. de Irâ, c.25

ſimè exhortatur, quod ſubiungit Eccleſiaſtes: *Scit enim conſcientia tua, quia & tu crebrò maledixiſti aliis.* Cui illud pænè geminum adfert Seneca: Non facilè poterit iraſci, qui ſibi tacitus ad ſingula, quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipſe commiſi. Quod qui candidè fuerit confeſſus, non facilè in aliis ſeuerè vindicanda iudicabit, qui eadem ſibi benignè poſtulabit ignoſci.

Idem ibid. lib. 2. c. 28.

Poſtquam hæc ſingularia vitæ ſecundùm rectam rationem inſtituendæ præcepta præſcripſiſſet Eccleſiaſtes, tandem ad vniuerſum ſe genus referens, dum omnes vitæ vias ſapienter ſe iactat exploraſſe, tantò longiùs aberraſſe ſe deprehendit à verâ ſapientiâ, quantò fidentiùs eam ſibi arrogauit: atque ita dum vanitatem ſapientiâ duce vitare ſeſe exiſtimauit, non minorem in ſcopulum impegit alterius vanitatis. Sed hæc ab ipſo Sapiente præſtat audire.

SECTIO DECIMAOCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERS. 24. Cuncta tentaui in ſapientiâ. [a] Dixi: Sapiens efficiar: & ipſa longiùs receſſit à me
25. multò magis quàm erat; & alta profunditas, quis inueniet eam?

[a] *Syriaca habet:* Dixi me ſapientem effici:

METRICA PARAPHRASIS.

SEV *mea vita fretum eſt, feruenſque Aquilonibus vnda,*
Signat vbi liquidas nulla carina vias;
Seu labyrinthea ſinuoſa volumina ſpiræ,
Dædale ſiue tua, ſiue Canope tuæ;

Seu

Seu mea vita palus Boreæ concreta pruinis,
Fallit vbi effusos lubrica testa pedes;
Seu mea vita via est densis perplexa vepretis,
Rupibus aut præceps, aut viduata die.
O mihi lapsantes per senta, per inuia, gressus,
O quis Phœbææ lampadis igne regat?
Quæ mihi, dum titubant per lubrica secta viarum,
Dextera præcipites firmet amica gradus?
Aut Ariadneo ducens vestigia filo
Ancipites doceat ire redire vias?
Quæ mihi sidereâ Cynosura coruscet ab arce,
Tutus vt in tumidâ net mihi linter aquâ?
Per mare, per terras, per inhospita tesqua vagamur,
Et vitæ ambiguum sollicitamus iter.
Viuere quis nouit? sed quis non viuere nouit?
Ars rara, ars vulgus quam malè nosse putat.
Viuere se iactet cerdo, cicerisque propola:
Viuere vix summis res benè nota viris.
Hic nimis ampla suis extendit carbasa ventis:
Hic nimis obliquat in sua fata sinus.
Atque aliquis perijt nimiùm prouectus in altum;
Atque aliquis perijt littora curua legens.
Quis potis est animos fortunæ aptare volucri?
Prospera sors inflat, sors inimica premit.
Hos necat amplexu nutrix malefida voluptas;
Hos agit ad restes anxia cura penûs.
Hunc fallit minio fucata Calumnia vultum,
Illius exundat in sua damna furor.
Quin etiam pulchro si tramite curris honesti,
Suspensum ancipiti tramite siste gradum.
Virtutis cupidum ne ludat amabilis vmbra:
Quæque placent, nimiùm ne placuisse velis.

Virtus, si nimia est, vitij confinia tangit;
Cultorique potest iustitia esse nocens.
Et nimiùm rutilans hebetat sapientia sensus.
Tempore qui potuit desipuisse, sapit.
Scilicet est aliquid, placitis abducere mentem,
Rebus & immodicis imposuisse modum.
Nectar & ambrosiam mellis laticisque Lyæi
Commendant timidis pocula tacta labris.
Si nimius fueris, damnabunt iurgia Bacchum,
Diffutisque natans ebria lingua genis.
Hæc animo volui ambiguus vitæque viæque,
Nec, greßus vbi mens figere poßet, erat.
Stricturas dubiæ dederat sapientia facis,
Nunc vultum obnubens, nunc iaculata iubar.
Ceu vibrant tremulas nictantia nubila flammas,
Nubila quæ trifidâ dissiliere face.
Ergo velut cæcâ deprensus nocte viator,
Aut errans nebulâ præcipitante diem,
Hæreo, nec cursum reuolubilis orbita signat,
Nec regit ancipites præuia flamma pedes.
Isacidas quondam per inhospita duxit Erythræ
Deuia sublustri pendula flamma polo.
Ast ego quos calles, quæ compita secta viarum,
Quæ sequar aut fugiam climata, lucis egens?
Rem scio: chara tuas sapientia fundar in vlnas:
Tu mihi blanda Helice, tu Cynosura mihi.
Hac duce vel Siculo scopulosa Ceraunia ponto,
Hac duce vel Libyes arida tesqua petam.
Illa mihi dudum castos vibrauit ocellos,
(Hoc satis, vt vinctum ducere poßet, erat)
Illa mihi dudum teneros libauit amores,
Vixque meus fueram, compulit esse suum.

Illa

Illa velut nutrix gremio de matre cadentem
Fouit, &, Euge meus pusio, dixit, eris.
Illa rudi docuit collidere verba palato,
Blæsula, confuso dimidiata sono,
Et sua non paribus vestigia lambere plantis,
Et post se dociles præcipitare pedes.
Fas mihi post tantos nil desperare fauores:
Respicit hæc capitis non minùs æqua niues.
Esto, dies pereant, moriantur tempora, noster
Non ideò ventos sic quoque pascet amor.
Ergo veni, mea vita veni, frontemque serena,
Euge vibra geminas sidera nostra faces.
Nunc solitos anima risus, nunc vbera pande;
Nutricis liceat nunc habitare sinu.
Dispeream, si non immulgens vbera labris
Ebria diuino nectare corda geram.
Dispeream, si non castis circumliget vlnis,
Teque mihi æterno fœdere nectat amor.
Sed nimis, heu! votis miseri indulgemus amantes,
Et nimis in placidis credula turba sumus.
Dum mea vota calent, sapientia lusit amantem
(O quàm crudeli vulnere sæuit amor!)
Constitit ante pedes: sed mox dilapsa per auras
Par volucri somno, par leuibusque Notis.
Constitit ante pedes humanâ maior imago:
Siderei Diuam prodidit oris honos.
Non sic pulchra ignes fuscat Dictynna minores,
Non sic Leucothoë spargit ab ore iubar.
Frontis ebur niuibus decertat, labra corallis,
Depinguntque rosis lilia mixta genas.
Ac veluti totidem radiis (Hyperionis instar)
Lambunt ambrosiæ lactea colla comæ:

Stellantem decorant regni diademata frontem,
Et niueis adamas lucet in articulis:
Dextram ſceptra grauant, & pleno Copia cornu,
Hîc Arabum ſordent, hic Orientis opes.
Vt ſtetit, obliquum ridens vibrauit ocellum.
Hei mihi! quod voti ſumma ſit iſta mei.
Fundor in amplexus, ſatiandáque brachia pando:
Subducit refugo dulcia membra pede.
Addo gradum, certus collo dare brachia circùm
(Namque fugam ſtimulos eſſe putabat amor)
Aſt Ixionio fruſtrantur brachia niſu,
Et fugit è cupidis lux mea luminibus.
Sidereumque caput procul & procul occulit vmbris,
Vt fugiunt longam ſidera paſſa facem.
Qui mihi tum ſenſus? quæ vox? quæ verba fuerunt?
Heu! memini, fauces deſtituêre ſonum.
Figo, refigo pedem; feror huc, feror anxius illuc:
Sed quocumque feror, lux mea dulcis abeſt.
Deliciis fruſtrata ſuis mea brachia iacto:
Obuia ſunt vlnis ventus & aura meis.
O mea vita redi! nam te ſine vita fatiſcit,
Et lux Cimmeriæ noctis adinſtar habet.
O mea vita redi! quæ quondam accire clientes Prouerb. 8, 2.
Per iuga, perque ſoles compita, perque vias.
Delicias confeſſa tuas genus eſſe Promethei: Ibid. v. 31.
Vnde nouercali nunc dea felle mades?
O mea vita redi, mea lux mea ſola voluptas!
Deſipiunt animo te ſine cuncta meo.
Atteror, heu! votis. quid enim profecimus vltrà?
Illa fugit, planctu non reuocanda meo.
Dumque volat, nubes habitat cælumque profundum,
Culmina mortali non adeunda pede.

Dumque

Dumque chaos penetrat, penetralia vincit auerni,
Quà vis ingenij non capit ima vadi.
Dum iubar obnubit frustrà mea vota requiro,
Qui potis est oculis lux sine luce capi?

PROSA EXEGESIS.

MIRARI fortasse quispiam non iniuriâ posset hanc sapientiæ fugam. Quid enim hoc esse dicemus rei, quòd cùm Salomon Capite 2. ad congerendas diuitias, ad ædificanda palatia, ad amplificandum Regiæ fortunæ fastum ac splendorem, animum adiiceret, & in istiusmodi studia se totum effunderet, affirmarit sapientiam in his omnibus secum perseuerasse; nunc autē cùm sapientiâ duce aut ea consectetur ipse, aut aliis præscribat, quæ ad vitam rectè instituendam, moresque conformandos pertinent, se à sapientiæ luce destitui, eamque velut fugâ se subducere conqueratur? Quid dicam? An ignorare me diuini consilij rationes? Hoc certè tutissimum est. Duas tamen, aut fortasse tres in medium adducere conabor. Prima esse potest, nonnulla vanæ gloriæ ex opinione sapientiæ captatio: altera, secretorum diuinæ prouidentiæ curiosa perscrutatio: tertia fortassis addi potest, huius vitæ vanitas, & misera mortalitatis nostræ conditio, quam Deus occulto suo iudicio sub caligine palpitantem detinet. Percurramus verbo singula.

Cùm Doctor gentium Apostolus antiquorum Sapientum supercilium deprimeret, eorumque mores contaminatissimos sub Philosophico pallio latentes propalaret, his verbis eos notauit: *Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Non absimile quiddam videtur

Rom. 1, 21
Ostentatio vana sapientia perdit sapientiam.

detur Sapienti contigisse: qui dum sapientiæ laudem sibi arrogat (hoc enim nobis innuunt hæc verba: *Dixi, Sapiens efficiar*, vel, vt habet Syriaca lectio, *Dixi me sapientem effici*; & alibi: *Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia*, &c. dum, inquam, inanem gloriam è sapientiæ quodammodò familiaritate captare videtur, hoc ipso se magno interuallo à sapientiæ metâ probat abfuisse. Et quid mirum? nónne tantumdem primo generis nostri parenti Adamo contigit? qui cùm inanis gloriæ stimulis incitatus, propiorem diuinæ sapientiæ communionem affectasset, fatali quadam caligine, densisque ingenij tenebris, secum posteritatem inuoluit vniuersam. Nónne paria nobis contingunt in omni ferè genere virtutum? Nónne Pharisæus ille Euangelicus iustitiæ suæ vanus ostentator, dum se alteri præfert, Deo iudice etiam Publicano posthabitus est? Quare non immeritò monet Basilius: Fugiamus inanem gloriam, dulcem spiritualium operum spoliatricem, iucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem.

Ecclef. 1, 16.

Genes. 3.

Lucæ 18, 14.

Basilius Constit. Monast. cap. 11.

Sed quis blandam hanc animæ pestem satis vitabit? Raræ proculdubiò & exaggeratę virtutis est, magna licet operantem te magnum esse nescire, & manifestam omnibus te solum latere sanctitatem: mirabilem aliis, tibi contemptibilem apparere. Profectò virtutibus ipsis mirabilius esse iudico, vanam gloriam ad extremum suum nihil redegisse: & hunc submissionis triumphum triumphis omnibus augustiorem. Non est enim, inquit Chrysostomus, non est vitium ita tyrannicum, aut tam latè dominans, quàm vana gloria. Et quemadmodum sæui quidam venti in tranquillum mare delati totum ab imo ita

Bernardus Serm. 13. in Cãtica.

Difficile est omnino superare vanam gloriam.

Chrysost. Homil. 43. ad Pop. Antioch.

ita ſubruunt, vt arena cum vndis miſceatur: ſic excæcat mentis aciem gloriæ furor. O vitæ noſtræ caliginem! ô laborem! ô vanitatem! ingens labor ſubeundus eſt in diſſipandis tenebris, in inueſtigandâ ſapientiâ, in præſcribendis benè beateque viuendi præceptis: ſed poſtquam ex voto hæc homini ceſſerint, ſi voto nimiùm fuerit delectatus, in vanitatem priore fœdiorem delabitur; ſiquidem minoris culpæ videtur affinis ignorantiæ ſimplicitas, quàm ſuperba ſapientiæ oſtentatio. Sic vanitas vanitatem excipit, & ignorantiæ tenebris tenebræ ſuccedunt vitiorum.

Altera cauſa, cur ſapientia fugerit Eccleſiaſten, hæc aſſignari poſſe videtur, quòd occulta diuinæ prouidentiæ conſilia circa vitam hominum curioſiùs inueſtigârit: quod patet ex variis locis, cùm toto paſſim Opere, tum hoc etiam Capite diſperſis. Inſinuatur hæc cauſa verbis proximè ſubnexis. *Et alta profunditas, quis inueniet eam?* Nec mirum eſt, occulta diuinæ prouidentiæ conſilia ſcrutantes ſapientiæ diſpendio multari: ſiquidem nimis alta ſapere, dementiæ quoddam genus eſt; & plus velle ſcire quàm par ſit, intemperantis animi vitium. Quid ergo mirum, eos pœnâ dignos cenſeri, quibus ipſa culpa inſtar pœnæ obtinet? Celebris eſt apud Hebræos hæc parœmia: Camelus abiit, vt cornua ſibi compararet; at aures etiam, quas habebat, amputauerunt ei. Idem illis contingit, qui inconceſſa cupidiùs affectant, & humani ingenij viribus maiora conantur, vt nimirum communibus naturæ gratiæque donis fruſtrentur: idemque illis euenit quod olim Thaleti, qui cùm in cælum ſuſpiciens, & aſtra contemplatus, in foueam incidiſſet, meritò hoc ſibi à vetulâ audiuit exprobrari, fruſtrà eum cæleſtia contemplari,

Curioſitas circa diuinam prouidentiam nocet veræ ſapientiæ.

Ex libro Sanedrin. cap. vlt.

Maximus Sermone 21.

qui

qui quod ante pedes esset ignoraret. Quare

Horat. Ep. l. 1. Ep. 2. ad Mecænatem.

Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est, & ab iis abstinere, à quibus diuinæ vocis auctoritas humanæ curiositatis arcet audaciam, dum ait: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper*, ne in illa impingas, quæ scrutantis oculos reuerberent, & ad inferiora retundant: & quò curiosiùs acriusque in Solem illum æternum oculos intenderis, eò minùs infinitum eius lumen penetres, & maiorem referas cæcitatem.

Eccli. 3, 22.

Tertia causa sapientiæ frustrà à Salomone inuestigatæ sic assignari potest, vt nulla prorsus eius culpa interuenerit, sed ea sit conditionis humanæ miseria, vitæque communis vanitas, quòd cogitationes mortalium futiles sunt, & incertæ prouidentiæ nostræ; & quòd pleraque in hac vitâ cæcis tenebris obducta sunt: vt non raro tunc maximè à felicitate aberremus, dum eam summo studio consectamur; idemque nobis accidat quod per deuia cursu contendentibus; qui tantò longiùs à metâ aberrant, quantò vehementiori studio cursum promouerunt. maximè verò à verâ sapientiâ ac scopo aberrant, qui inter huius vitæ tenebras solâ speculatione in illum collimant, cùm virtus in actione potiùs consistat. Melior est humilis rusticus, ait Thomas Campensis, qui Deo seruit, quàm superbus Philosophus, qui, se neglecto, cursum cæli considerat. Et vniuersè in hac tam densâ rerum humanarum caligine hoc locum habet, vt plus manibus quàm oculis, plus actione quàm speculatione promoueamus. Profitetur hoc de seipso Propheta Regius, dum ait: *In die tribulationis meæ*, id est, toto mortalis huius vitæ decursu, quæ mera tribulatio est, & caliginosum exsilium, *Deum*, inquit, *exquisiui*;

Difficilis est in hac vitâ vera Sapientiæ acquisitio.

Thomas Campensis l. 1. de Imit. c. 2.

Psal. 76, 3.

manibus

manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Dum nocte in tenebris rem quampiam quærimus, vt rectè notat Bellarminus, faciliùs palpando manibus, quàm oculis lustrando inuenimus; ita in hoc obscuro tristique nostro exilio faciliùs Deum, virtutem, sapientiam manibus bonorum operum, & obseruatione mandatorum, quàm oculis sublimium speculationum attingimus. Quare postquam animaduertit Ecclesiastes, se altâ speculatione & curiosâ disquisitione nihil proficere; velut aquila relictis nubibus in terram delabitur, & ad ea consideranda animum applicat, quæ naturæ viribus & humanâ ratiocinatione inuestigare fas est.

Bellarmin. in Psal. 76.

SECTIO DECIMANONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 26. Lustraui vniuersa animo meo, [a] vt scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam, & rationem: & vt cognoscerem [b] impietatem stulti, & errorem imprudentium.

[a] *Campensis reddit:* ad intelligenda ea quæ ratiocinatione inuestigari possunt.
[b] *Versio* LXX. *& Syriaca habent:* impij stultitiam.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM *frustrà rutilum iubar, laresque*
Diuinæ sapientiæ requiro,
Nec mysteria propalàm tueri
Cortinis datur abdita auiternis,
Hæc tandem subiit cupido mentem
Sub rotis Hyperionis iacentes
Pennâ remige permeare terras;
Et saltem rationis ex amussi
Metiri documenta vanitatis,

Ttt *Vitam*

Vitam quæ facit insuäuiorem,
Et vitam facit impiatiorem.
Aut quæ vipereo profusa partu
Pestis exitio potentiore
Grassetur gemino sub axe mundi:
Aut quid stultitiæ tenens cathedram,
Infestet grauiùs genus Promethei.
Sed quò noxia, quò cupido tendis
Pruritu insatiabili sciendi?
Nescires meliùs, quod ægra plores.
Quis prudens lacrymis fodit scatebras,
Quæ sat sponte scaturiunt per orbem?
Si scires minùs, & minùs doleres.
Nil moror: malè sit malis tenebris:
Torquent abdita, propalata vites.
Aut si nulla datur malis medela,
At saltem iuuat hoc, iuuat misellos,
Quâ peste intereant, palàm tueri.

PROSA EXEGESIS.

LAVS est non infima Medicorum, corporis morbos solerter inuestigare, notare symptomata, pericula cogitatione præcipere, & priusquam incumbant, maturè propulsare: quæ omnia in animæ morbis ac periculis eò magis valere debent, quòd hæc maiores pariunt calamitates, nec rarò sempiternas. Stulti enim est, ac cæci, & in rebus humanis planè hospitis ac peregrini, securum inter tot pericula degere, & quæ pestes animum infestent, susque deque habere. Peruersa confidentia est, ait Cyprianus, quæ periculis vitam credit; & lubrica spes est, quæ inter fomenta peccati saluari se posse confidit. Incerta est victoria, inter hostilia arma pugnare;

Pericula prospicienda & præcauenda sunt.

Cyprianus seu quis alius de Singul. Cleric.

re; & impoſſibilis liberatio eſt, flammis circumdari, & nec ardere. Verendum eſt dormienti in ripâ, ne cadat. Nemo diu tutus eſt periculo proximus. Quare hæc cura viros cordatos ſemper intentos habet ac ſollicitos, quibus vitiis animus potiſſimùm infeſtetur, quibus mundi illecebris in fraudem impellatur, quibus periculis faciliùs ſuccumbat. Et quidem tot vndique pericula miſeros circumſtant, vt quò ſe potiſſimùm conuertant, non ſatis habeant exploratum.

Quid quiſque vitet (ait Horatius) *numquam homini ſatis Cautum eſt in horas.*——— Horat. li. 2. Odâ 13.

Quid enim omnino tutum eſt in vitâ mortalibus?

Mundus plenus laqueis & periculis.

D. Antonium accepimus aliquando Deo repræſentante aërem, quà latiſſimè patet, laqueis obductum vidiſſe, & meritò perturbatum exclamaſſe: Quis tandem euadet? Plena enim ſunt omnia periculis, inquit D. Leo, plena laqueis. Incitant cupiditates, inſidiantur illecebræ, blandiuntur lucra, damna deterrent, amaræ ſunt obloquentium linguæ, nec ſemper veracia ſunt ora laudantium. Idemque alio loco: Inſidiæ ſunt in diuitiarum amplitudine, inſidiæ in paupertatis anguſtiis: illæ eleuant ad ſuperbiam, hæ incitant ad querelam. Tentat ſanitas, tentat infirmitas, dum & illa materia eſt negligentiæ, & hæc cauſa triſtitiæ. Laqueus eſt in ſecuritate, laqueus eſt in timore: nec intereſt, vtrùm animus, qui terreno tenetur affectu, gaudiis occupetur, an curis, cùm par morbus ſit, vel ſub vanâ delectatione gaudere, vel ſub anxiâ ſollicitudine laborare.

Leo Ser. 5. Quadrageſ.

Idē Ser. 11. Quadrageſ.

Mundi leges, & prana exempla periculum creant.

Quid ego nunc pernicioſas mundi leges, Dei legibus contrarias, commemorem? quid lubricas & ad lapſum præcipites huius vitæ vias? quid inſanientium turbam, quæ torrentis inſtar peruerſis opinionibus in-

firmos abripit? quid exempla vitiorum, quouis Oratore potentiùs in fraudem impellentia? Cùm enim mens hominis, inquit Cyprianus, ad vitia ipsa ducatur, quid faciet si habuerit exempla? & natura corporis lubrica, quæ sponte corruit, quid faciet si fuerit impulsa?

Cyprianus lib. de Spectacul.

Prætermitto errores imprudentium, quibus immorari singulis, infiniti laboris fuerit. Tres tantùm maximè peruagatos verbo perstringam, quos hac sententiâ complexus est Apostolus Ioannes: *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* An non meritò has *impiorum stultitias, & errores imprudentium* esse dixero? Quid enim feruentioribus votis ac desideriis vulgò prosequimur, & tamen quæ potest esse pestis humano generi capitalior? Diuitias intuere, quas dolores oculorum iure possumus appellare, quanto in pretio habentur? quantâ contentione expetuntur? & tamen disertè de illis pronuntiat diuus Hieronymus, non posse in idem pectus conuenire virtutes & diuitias.

1. Ioan. 2, 16.

Mundus errat in delectu bonorum.

Diuitiæ sæpè noxiæ.

Hieron. Epist. 13.

Seueriùs etiam de superbiâ vitæ pronuntiat D. Gregorius, quam tanto ambitu prehensant mortales, asserens eum, qui se illi tradiderit, nullum habere posse cum virtute commercium. Alia, inquit, vitia eas solummodò virtutes impetunt, quibus ipsa destituuntur; ita videlicet patientiam, gastrimargia abstinentiam, libido continentiam expugnat: superbia autem, quam vitiorum radicem diximus, nequaquam vnius virtutis extinctione contenta, contra cuncta animæ membra se erigit, & quasi generalis ac pestifer morbus corpus omne corrumpit.

Gregorius lib. 34. Moral. c. 18.

Superbia vitæ damnosa.

Sed quamuis tantam stragem vni superbiæ Gregorius imputet; nescio tamen, an non latiùs grassetur concupi-

cupiſcentia carnis, quam triumphali luxuriæ curru inuectam, inter reliquos Pharaonis currus ſcitè deſcribit Bernardus. Currus hic quatuor vitiis tamquam rotis voluitur, ventris ingluuie, veſtium mollitie, otij ſomnique abundantiâ, ac denique ardore fœdæ libidinis. Equi bini, vitæ proſperitas, & rerum affluentia: quibus equis duo inſident, torpor ignauiæ, & cæca ſecuritas. Atq; his quidem calcaria nulla, ne quid ſit in regno voluptatis quod contriſtet aut pungat; ſed potiùs conopeum in manibus ad vmbram inducendam, diſſimulatio & neglectus rerum prouidendarum. Proprium namque eſt, inquit, mollis & delicatæ animæ, etiam neceſſarias diſſimulare curas, & ne æſtuantes ſollicitudines ſentiat, ſub latibulo diſſimulationis abſcondi. Quid hoc *imprudentium errore* pernicioſius, & tamen quid familiarius?

Carnis concupiſcentia maximè noxia.
Bernardus Serm. 39. in Cant.

Itaque vt vnde digreſſa eſt, eò reuertatur oratio, cùm plena ſint hîc omnia peſte, contagione, laqueis ac periculis; ne quis ignorantiam ruinæ ſuæ prætexeret, *luſtraui vniuerſa animo meo*, ait Eccleſiaſtes, id eſt, diu multúmque conſideraui, quid ſapienti in hac vitâ conduceret, vt congruenter naturæ ac rationi viueret: ac rurſus quid eſſet inter tot mala huius mundi, inter tot offendicula, tot pericula, tot vitæ ſcopulos, tot laqueos, denique inter tot irritamenta malorum, & fomenta cupiditatum, in quo maximè ceſpitarent ac laberentur ſtulti, quo genere impietatis aut malitiæ maximè peruerterentur, ad quos ſcopulos maximè alliderentur, & quibus laqueis maximè caperentur imprudentes. Et quid tandem inuenit quod malorum omnium caput eſſe pronuntiaret? Ipſum conſulite, ipſum audite.

SECTIO VIGESIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 27. Et inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius. qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator eſt, capietur ab illâ.

METRICA PARAPHRASIS.

ERGO *erat hoc noſtris omen fatale periclis,*
Vt fieret nobis femina ſumma mali?
Hæccine Scylla rati? fera Gorgon, Lerna malorum,
Mors, furia, & ſi quid dirius Orcus habet?
Quis placido in vultu legeret tam triſtia fata,
Vinceret vt furias illa ſerena Charis?
Siccine blanditiis fallit crudelis Enyo?
Tanta ſub Hyblæo toxica melle premit?
O frons picta dolis! ô fallax femina nomen!
Aſpera mollities, & ſine Marte furor!
Tot mentita vomit morum hæc pellacia fluctus,
Turbet vt Ionium ſæua Malæa minùs.
Seu tumet ægra minis, non ſic lea ſurgit in iras,
Non ita fulmineo dente ferocit aper:
Seu petit amplexus, & baſia dulcia libat,
Maius in exitium ſic furor ille furit.
Femineos neſcis adamantina vincla lacertos?
Baſiaque afflatu ſpargere in ora faces?
Crede probrum faſſo: de me non vna Dione
Infami ſpolio lecta trophæa tulit.

Parua

Parua loquor; quanta eſt mulier, prædonis auerni
Fit laqueus, viſcum, lora, ſagena, plagæ.
Dant phaleræ fucum, & totus de pyxide vultus
(Nam quota pars formæ compta puella ſuæ eſt?)
Exitium venale Venus quo lumina cæco
Faſcinet emptori, facta propola necis.
Aſpicis vt volucres fingat, criſpetque capillos?
Tortilibus laqueis in tua damna furit.
Aſpicis vt niueâ radient duo ſidera fronte?
Non pariunt tantas aſtra comata minas.
Aſpicis Aſſyriâ ſtillantia tempora nardo,
Vtque obeant teretes picta venena genas?
Fronde ſub arboreâ volucri ſic imminet auceps,
Et viſcum tremulis illinit amitibus.
Aure vides geminâ rutilans vt gemmet elenchus,
Ductaque per colli plurima bacca niues?
Aucupis hic labor eſt: completis alite clathris
Frondibus ac Tyrio murice clauſtra replet.
Vbera ſi pandit pectusque, hanc crede ſagenam:
Vincula ſunt agiles in tua colla manus.
Sed quid ego hæc? hilares inter tot retia amantes
Ludimus: & probris turba beata ſumus.
Noui ego qui medio volitaret in igne pyrauſta:
Noui ego qui vetitas nollet abeſſe faces.
Atque aliquis ſtringi Paphiis affectat ab vlnis:
Atque aliquis figi lumine dulce putat.
Lenones oculos ſi qua obliquarit amanti,
Hoc ſatis, vt ſtultum perdere poſſit, erit.
Quid ſi etiam lacrymas ſuccum inſtillarit amoris?
O! potiùs lacrymas da crocodile tuas.
Adde roſas, mellisque fauos, quos fundit ab ore,
Et lepidos riſus, blandiloquoſque iocos,

Et

Et cithara digitis animata loquacibus æra,
Et pede quos volucri lubricat acta choros.
Hei mihi, quot stolidis mortalibus obuia fata!
Hei mihi, quàm vitæ prompta ruina venit!
Tu cui prima Deo cura est placuisse, cuíque
Blandior æthereo risit ab axe fauor,
Heu fuge, chare Deo, perniciùs alite vento,
Ocyùs elisam nube vibrante facem:
Heu fuge, ne subeas captiuo vincula collo,
Torreat aut castum flamma pudenda iecur.
Nulli impune fuit teneras spectasse puellas:
Dissiliunt istis spicula luminibus.
Ergo fuge, & Paphios cedendo vince furores.
Tolle scopum, frustrà tela Cupido iacit.
Hic ignaua mora est: hosti dare terga, triumphus:
Hic mors certa, pedem figere; vita, fuga.

PROSA EXEGESIS.

Mulier omnis mali compendium.

ET ego succentor, & Ecclesiastæ nostro succenturiatus ingemino: Heu fuge, fuge hanc honoris ac famæ scyllam, hanc pudicitiæ charybdin, hunc Sirenum scopulum, hoc Circæum stabulum, hanc pestem, hanc labem, hoc diritatis omnis atque execrationis compendium. Et quid tandem de illâ dicam, de quâ cùm nihil satis dici posset, vno verbo cuncta complexus est Ecclesiastes: *Inueni amariorem morte mulierem.* Et verè dixit amariorem esse morte, quando de viris summis non rarò triumphauit, qui omnem tormentorum acerbitatem pro nihilo duxerant, ipsamque mortem ante oculos constitutam ludibundi adspexerant. Quanti & quales Episcopi & Clerici, ait Cyprianus, post confessionem, & victoriarū calcata certamina, post magnalia,

Viri magni per mulierē ceciderunt.

Cyprianus siue Origenes de Singul. Cleric.

&

& ſigna mirabilia vſquequaque monſtrata, noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe, dum volunt in naui fragili nauigare? Quantos leones domuit vna mulieris infirmitas delicata! quæ cùm vilis & miſera ſit, de magnis efficit prædam. Hercules, Samſon, Dauid, & ipſe præ ceteris Eccleſiaſtes nos docent. Herculeas flammas Poëtæ loquuntur, & quidem Oeteis ignominioſiores, quas apud Omphalen & Iölen paſſus eſt. De Samſone illud expendit Ambroſius: Samſon validus & fortis leonem ſuffocauit, ſed amorem ſuum ſuffocare non potuit: vincula ſoluit hoſtium, ſed ſuarum non ſoluit nexus cupiditatum: meſſes incendit alienas, ſed vnius mulieris accenſus ignibus, meſſem ſuæ virtutis amiſit. Dauidi non tantùm nihil detrimenti attulit moles illa carnea gigantis Philiſthæi, ſed etiam nomen eius immortalitati conſecrauit: at vnica tenella mulier eminus conſpecta inuictum illud animi robur eneruauit. De Salomone noſtro quid dicam? Ipſe dolorem ſuum non celat. *Inueni*, inquit, *amariorem morte mulierem.* quam deinde ſuis coloribus depingens, iſta ſubiungit: *Quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius.* quem ſecuti grauiſſimi Auctores, pro ſe quiſque ſuis eam titulis onerarunt potiùs dicam quàm ornarunt.

Ambroſius in Apologiâ Dauid poſteriori.

Quid igitur ex eorum ſententiâ eſt mulier? Reſpondet Ambroſius: Ianua diaboli, via iniquitatis, ſcorpionis percuſſio, nociuum genus. Cùm proximat, ſtimulat: cùm ignem accendit, exurit fundamenta montium. Rurſus quid eſt mulier? Reſpondet Chryſoſtomus: Naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura boni colore depicta. Quid eſt mulier? Reſpondet Maximus: Mulier eſt viri naufragium, quietis impedimentum, vitæ

Ambroſius lib. Officiorum. *Mulieris deſcriptio ex variis.*

Chryſoſt. Hom. 19. ſup. Matthæum.

Maximus Serm. 39.

captiuitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, ſumptuoſum bellum, leæna complectens, exornata Scylla, animal malitioſum. Denique quid eſt mulier? Reſpondet Anaſtaſius Nicænus: Quies ſerpentis, diaboli ſolatium, officina dæmonum, vipera veſtita. Omitto ceteros, qui in hoc probrorum Oceano plenis eloquentiæ velis exſpatiantur.

Anaſtaſius Nicænus q. 63. in Scriptur.

Ne tamen in ſexum femineum publicè contumelioſus habear, palàm adfirmo, non in omnes hæc opprobria conuenire. Noui quo in pretio & honore quilibet naturæ inſtinctu matrem habere debeat. Sed nec ille plus quàm Stoïcus Hippolyti rigor mihi probatur, qui vnius reuerentiâ matris ſolutus, nimis crudè pronuntiat:

Mulieres non omnes in culpâ ac probro, ſed impudicæ.

Solamen vnum matris amiſſæ fero:
Odiſſe quòd iam feminas omnes licet.

Seneca Hippolyt. Act. 2.

Quis enim ignorat, tot illuſtres virtute feminas, velut totidem aſtra cæleſtia, viris etiam non rarò morum ſanctitate præluxiſſe. Itaque illud potiùs Naſoni aſſentior:

Parcite paucarum crimen diffundere in omnes:
Spectetur meritis quæque puella ſuis.

Ouid. lib. 3. de Arte.

Illud igitur obſeruo, non vniuersè contra feminas pronuntiare Eccleſiaſten, ſed ita ſignanter: *Inueni amariorem morte mulierem*, non omnem, ſed illam nimirum impudicam, illam inquam, *quæ laqueus venatorum eſt*.

Qui verò ſunt iſti venatores? Non alij certè quàm cacodæmones, qui meretricio quæſtu compendium faciunt. Hinc Chryſoſtomus allegoriâ non diſſimili cellam meretriciam diaboli vocat officinam, in quâ tartareus ille proxeneta infamem hanc mercem venum exponit. Alibi verò cacodæmones mulieris meretricis lenones eſſe aſſerit; & meritò quidem: quemadmodum enim lenones meretricibus amatores conciliant, ita diabolus

Mulier impudica inſtrumentũ eſt venatoris cacodæmonis.

Chryſoſt. Hom. 2. in Matth. Idem in Epiſt. 1. ad Cor. 6.

lenonis

lenonis instar plurimos libidinosis suggestionibus ad scorta perducit. Et rursus, quemadmodum lenones cum meretricibus infamem illum quæstum partiuntur; sic tartareus ille prædo fortunas amatorum scorti mercedem esse permittit, animarum spolia sibi reseruat. Sed inter omnes allegorias magis arridet illa, quæ etiam Ecclesiastæ placuit, venatio, quam Ethnici etiam in hoc quæstu meretricio agnouerunt. Sic enim lena quædam apud Comicum:

Hic noster quæstus aucupij simillimus.
Auceps quando concinnauit aream, effundit cibum;
Aues adsuescunt: necesse est facere sumptum, qui quærit lucrum.
Sæpè edunt: semel si sint captæ, rem soluunt aucupi.
Esca est meretrix, lectus illex est, amatores aues.

Plautus in Asinariâ.

Hanc venationem vsque adeò feminis accommodatam existimauit Ecclesiastes, vt singula etiam eius membra, inferni illius prædonis ac venatoris esse dixerit instrumenta.

Membra singula mulieris impudicæ instrumēta sunt cacodæmonis.

Ac inprimis, inquit, *sagena cor eius*, tum scilicet, cùm externis indiciis se prodit, vultu, voce, gestu: nisi fortè pro pectore cor accipiens, ad illa reticula alludat, quibus impudicæ nuda vbera furtiuè ostendentes, eò nequiùs grassantur ad animarum perniciem, quò maiori dissimulatione retia expandunt.

Pectus rete.

Sed à capite potiùs ordiamur. Quid tam familiare mulieribus, quàm reticulo crines complecti? Et quæ magis opportuna huic venationi silua, quàm crinium? cùm etiam de sacris amoribus dicatur: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, ... in vno crine colli tui*. Et dubitare quis poterit, quin maior profano amori sit in crinibus luxuria, cincinnis, calamistris, comarum suggestu,

Caput silua.

Cant. 4, 9.

gestu, adulterino puluere, ac denique non vno retis genere?

Oculi multiplex instrumentũ. Sed ad oculos veniamus non vnius flagitij reos, nec vno nomine infames. Non immeritò dixit Seneca, partem innocentiæ esse cæcitatem. Huic enim oculi adulterium monstrant, inquit, huic incestum, huic rapinam, huic mala omnia. Certè irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum. Itaque muliebres oculos profani amoris proxenetas iure quidam vocauit: his enim internuntiis mercatus huius propudiosæ mercis exercetur. Basilius præuios duces ac pronubos oculorum iactus esse vult eius, cuius manus ministræ sunt tactus. Lucianus lenones vocauit oculos, & primam amoris viam: Plato amoris principium: Heliodorus præcipua dixit instrumenta fascinationis amatoriæ: alius denique specula concaua nuncupauit, incendiarias amoris flammas eiaculantia, quibus captiua & ambusta virorum mens velut in triumphum ducitur.

Seneca in Excerptis.

Basilius de Verâ virginit.

Heliodorus in Aethiop.

Fuci ac pigmenta sunt illecebræ. Quid nunc fucos ac pigmenta commemorem? quid minium & cerussam? quid herbarum florumque succos palpebris venustandis, genisque fucandis? Parum scilicet illecebrosa sine his forma esset, & frustrà luderet, nisi ab his mendaciis adminicula sumeret, vt virorum stuporem exaggeraret, mutuoque lenocinio fortiùs illuderent virili robori. Ferunt insolentem pauonem, inquit Nazianzenus, cùm turgente collo, pennisque gemmantibus circulum efficit, feminas clangore ad venerem incitare. Eodem modo mirabor, inquit, si tu aliam ob causam formam depingas, quàm vt comptulorum & salacium virorum oculos ad te conuertas.

Nazianz. Orat. In mulieres ambitiosas.

Oris blandimenta sunt viscus. Quid oris ac labiorum gratiam commemorem? de quâ Comicus: Viscus merus vestra blanditia est. Si cantus

tus etiam accesserit, edicit Cyprianus tolerabilius esse basiliscum audire sibilantem.

Cyprianus de Singular. Cleric.

De pectore iam dixi cum Ecclesiaste, meram esse diaboli sagenam. qui etiam subiungit: *Vincula sunt manus illius.* imò polypus, quem Veneris esse symbolum, ex hieroglyphicâ Ægyptiorum disciplinâ tradit Pierius:

Manus sunt vincula.

Pierius lib. 27.

Namque sub æquoribus deprensum polypus hostem
Continet, ex omni demissis parte flagellis.

Nec aliter sanè muliebres manus, quos complexæ sunt, inuoluunt, irretiunt, tenent, flagellant.

Sed nec pedes illecebris aut insidiis vacant, maximè si lasciuis saltationibus in numeros frangantur: quæ pestis quàm potenter hominum animis dominetur, satis exemplis Scripturæ docemur, inquit Ambrosius; cùm Ioannes Christi prænuntius saltatricis optione iugulatus, exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiam.

Pedes discursatio sex ipsa venatio.

Ambr l. 3. de Virgin.

Denique quanta in ornatu cultuque muliebri ad peccandum illecebra? dum infames illæ & prostitutæ pudicitiæ venatrices, vt cum Petronio loquar, prostant in nebulâ lineâ, ventum textilem indutæ. Video sericas vestes, ait Seneca, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier parum liquidò nudam se non esse iurabit. Sed nec pretium deest, vt magis venalis sit pudor. Video, inquit idem, vniones non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt: iunguntur inter se, & insuper alij binis superponuntur, vt bina ac terna patrimonia auribus singulis appendantur. Omitto torques, armillas, monilia, ceterumque mundum muliebrem, quibus ad stuporem vsque tamquam vittis exornantur infelicissi-

Ornatus muliebris multiplex illecebra.

Petronius Arbiter.

Seneca l. 7. de Benefic. cap. 9.

Idem ibidem.

 mæ

mæ illæ publicarum libidinum victimæ. Nam, vt verè Cyprianus, nullarum ferè pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est.

Cypri. lib. de Habitu virg.

Deus immortalis! quis inter tot occasiones ruinæ securus incedet? quis tot hamos voluptatis illecebris vestitos, tot retia, tot laqueos vitabit? cumque nec inuictum robur Samsonem, nec sanctitas Dauidem, nec sapientia Salomonem à meretriciis hisce periculis immunem reddiderit, quid illis futurum est, quos nulla vitæ merita commendant? Certè nihil propius est, quàm vt cum eodem Salomone dicam: *Qui peccator est, capietur ab illâ.* Quis enim, obsecro, virtute destitutus, tot blanditiis non emolliatur, tot muliebribus insidiis non circumueniatur? Audite ex ipso Sapiente, quo pacto in perniciem hominum grassetur. *Considero,* inquit ille, *vecordem iuuenem, qui transit per plateam in noctis tenebris & caligine. Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: apprehensumque deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur, dicens: Victimas pro salute voui, hodie reddidi vota mea. idcircò egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre; & reperi. Intexui funiculis lectulum meum, straui tapetibus pictis ex Ægypto: adspersi cubile meum myrrhâ, & aloë, & cinnamomo. Veni, inebriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies. non est enim vir in domo suâ, abijt viâ longissimâ.* Quid multa? *Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans quòd ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius: velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quòd de periculo animæ illius agitur.* Ita paulatim serpit illud virus, & viscosa desideria per consensum in perniciem trahunt. Quia, vt

Peccator facilè à mulieribus capitur.

Prouer. 7, 7

ait

ait D. Gregorius, ex ſuggeſtione oritur cogitatio, ex cogitatione affectio, ex affectione delectatio, ex delectatione conſenſus, ex conſenſu operatio, ex operatione peccati defenſio, ex defenſione gloriatio, ex gloriatione damnatio.

Gregor. in Moralibus.

Quid igitur conſilij? nullum certè, niſi in pertinaci fugâ diuino auxilio ac fauore ſuſceptâ. *Qui placet Deo*, inquit Eccleſiaſtes, *effugiet illam.* Non eſt quòd de caſtâ cum feminis conuerſatione, aut vitæ auſteritate, ſibi quiſquam blandiatur. De eodem cuncti facti ſumus luto, ait Hieronymus, iiſdem compacti præcordiis, in ſerico & in pannis eadem libido dominatur: neque Regum purpuram timet, neque mendicorum ſpernit ſquallorem. Neque ſtatim nobis de pœnitentiæ ſubſidiis blandiamur, quæ ſunt infelicium remedia. Cauendum eſt vulnus quod dolore curatur. Et aliud eſt, integrâ naui & ſaluis mercibus ſalutis portum intrare; aliud, nudum hærere tabulæ, & crebris fluctuum incurſibus ad aſperrima ſaxa collidi.

Mulierum conuerſatio fugienda.

Hier. Epiſt. ad Saluinã.

At pudicæ ſunt, inquies, quibus interdum vtor familiariùs. Sint etiam religioſæ: at non raró ſub prætextu pietatis latet viſcus libidinis, ait Auguſtinus. Experto crede: expertus loquor coram Deo, & non mentior. Cedros Libani, duces gregum ſub hac peſte cecidiſſe reperi, de quorum caſu non magis ſuſpicabar, quàm Ambroſij vel Hieronymi impudicâ turpitudine. Maiorem etiam cautelam adhibendam cenſet Hieronymus, dum ita Ruſtico ſcribit: Matrem tuam ita vide, ne per illam alias videre cogaris, quarum vultus cordi tuo hæreant, & tacitum viuat ſub pectore vulnus. Ancillulas quæ illi in obſequio ſunt, tibi ſcias eſſe in inſidiis: & quantò vilior eſt earum conditio, tantò facilior eſt ruina. Itaque fuge

Etiam pudicarum.

Auguſtinus.

Hier. Epiſt. ad Ruſtic. Mon.

Eccli. 9, 2. fuge hanc peſtem, &, vt monet Siracides, *non des mulieri poteſtatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris.* Nihil eſt enim, vt notat Auguſtinus, quod magis ex arce virtutis deiiciat animum virilem, quàm blandimenta feminea. Viderunt hoc etiam illi, quibus præter vanam nominis ac famæ immortalitatem nihil fuit propoſitum: qui tamen ne maculam darent in gloriam ſuam, non conſortio tantùm mulierum, ſed etiam conſpectu abſtinuerunt: inter quos Magnus Alexander Darij filias iam in poteſtatem redactas videre noluit, non committendum ratus, vt cùm viros viciſſet, à mulieribus vinceretur. Sed maior ac ſolidior eorum laus eſt, qui Dei reuerentiâ & virtutis amore ducti, hanc ſibi legem cum Prophetâ Iob ſcripſerunt: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Talem fuiſſe magnum illum Arſenium accepimus, cuius colloquium & conſpectum cùm matrona quædam pietate ducta longo itinere expetiiſſet, eam videre omnino non ſuſtinuit, & preces ſaltem flagitanti reſpondit, hoc ſe à Deo petiturum, vt numquam eius meminiſſet. Talem etiam memoriæ proditum eſt fuiſſe Hugonem Gratianopolitanum Antiſtitem: à quo cùm Ven. Hugo quæreret, quid de matris ætate videretur, quæ eum officij causâ conuenerat, reſpondit, de verbis eius poſſe ſe iudicare, vultum autem omnino non adſpexiſſe. Quid hos tantos viros in lubrico puellarum congreſſu fuiſſe facturos exiſtimamus, qui à grauium matronarum adſpectu tam continentes fuerunt? Nos igitur cum his viris ſummis tam periculoſum vitæ ſcopulum præteruecti, videamus quid tandem inuenerit aut profecerit Eccleſiaſtes, tam ſollicitè inter homines inueſtigando rationem ſecundùm naturam benè beatéque viuendi.

Auguſt. in Soliloquiis.

Plutarch. in Alexandro.

Iob 31, 1.

Daulrutius Tom. 3. Catech. Hiſt.

Surius in Vitâ.

SECTIO

SECTIO VIGESIMAPRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 28. Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum & alterum, vt inuenirem rationem,

29. quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni.

30. Solummodò hoc inueni, quòd fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit [a] quæstionibus. Quis talis vt sapiens est? & quis cognouit solutionem verbi?

[a] LXX. cogitationibus. Campensis, stultis inuentionibus.

METRICA PARAPHRASIS.

QVONDAM *in terras ex arce poli*
Lumina flexit Rector olympi,
Circumspectans hominum studia,
Penitosque sinus radiis penetrans,
Si reperisset fors è cunctis
Millibus vnum, quem cana fides
Candorque animæ ciuem patriis
Adderet astris. Nemo, heu! nemo
Integer animi, scelerisque exsors;
Nemo, heu! tanti Numinis oculo
Censore fuit, cui maculoso
Lurida vultu, ceu fraterno
Viduata igni Cynthia pallet:
Cui sordentes pudibunda premunt
Sidera flammas. Qui potis igitur

Psal. 13, 2.

Iob 25.

Homo putreſcens ligni fruſtum,
Aut lampyrides, genus abiectum,
Fatuâ Numen recreare face?
At ſi cunctos agitata poli
Facit vrna reos; an mortali
Saltem trutina nullum virtus
Morumque decus dabit eximium?
En mente vagâ ſingula ſcrutor:
Et nunc feror huc, nunc feror illuc,
Moreſque oculis, vitamque noto,
Si fors vitæ norma beatæ,
Sanctaque pietas, quam veſtigo
Sectorque gemens, emicet vſquam.
Heu! quòd toties labor in ventos
Fruſtratus abit. fecunda quidem
Sata luxuriant ſcelerum culmis,
Sed virtutum ſterileſcit ager.
Heu! degeneres, mundi opprobrium,
Nos elumbis, ſenioque grauis,
Vitiisque grauis protulit orbis.
E mille viris exſtitit vnus,
Qui conſiſtens tramite recti,
Morumque luem, vulgique probrum
Procul arceret ſegrege vitâ.
Aſt è totidem millibus vna
Femina nuſquam comperta mihi.
Hoc compertum ſcilicet vnum,
Homini Numen quòd dedit eſſe
Vultu recto, mente erectâ,
Cærula mandans templa tueri,
Vitæque polo ducere normam.
Talia priſci quondam Patres

Sæcla

Sæcla videbant, cùm plebs facilis
Sine lege fidem sponte colebat:
Cùm virtuti suus esset honos,
Cùm noctigenis pestibus orci
Nondum licuit stygio adflatu
Fœdare diem. Nunc in senium
Vergente die, postquam infecit
Vilior orbem vena metalli,
Heu! vitiorum menti incubuit
Funesta cohors: ambitio exlex,
Præcepsque furor, tabida liuor
Viscera rodens, laceroque gemens
Luctus amictu, quin & luxus
Populator opum, nec minùs auri
Scelerata fames, quæque exsangues
Longo subeunt ordine curæ.
Nec dira fames exempta opibus,
Quas blanda parens diuite sulco
Terra ministrat: Magnæ Matris
Fodimus aluum; fuluaque massa
Nigrante cauo meliùs latitans
Iussa ignotam spectare diem.
Hinc iam fraudum perfida larua,
Hinc sicarum venale nefas,
Hinc empta coquunt aconita necem,
Hinc lupus homini furit alter homo:
Et pudor & fas exulat orbe.
Quisnam vt Sapiens ista sagaci
Corde volutet? Quisve resoluat
Magnus Apollo, quibus in terris
Vitæ lateat norma beatæ?

PROSA EXEGESIS.

POSTQVAM diu multumque expendisset Ecclesiastes, quid beatæ vitæ, & ex præscripto rectæ rationis instituendæ, prodesse posset aut obesse; & inter homines aliquod istiusmodi perfectionis exemplar inuestigans, inuenisset potiùs quod oculos animumque offenderet, quàm quod virtutis norma censeri posset; tandem extremis huius Capitis versibus animum omnino despondens, quid inuenerit, candidè profitetur. Qui quoniam obscuram minimeque expeditam habent sententiam, post metricam paraphrasim eosdem paulò pressiùs quasi per vestigia complanabo. *Ecce hoc inueni*, dixit Ecclesiastes, *vnum & alterum*, id est, varios vtriusque sexus homines consideraui, *vt* ex eorum vitæ contemplatione & comparatione velut ideam quamdam ac *rationem inuenirem* congruenter naturæ, & ex auctoris naturæ præscripto viuendi: *quam adhuc quærit anima mea, & non inueni*, tam accuratam scilicet ac perfectam, vt beatæ perfectæque vitæ norma censeri posset.

Laërtius lib. 6.

Quem Ecclesiastæ laborem dum considero, videre mihi videor Diogenem aliquem Cynicum, qui accensâ lucernâ, clarâ luce plateas obambulans, homines se quærere dicebat, publicos ciuitatis mores vix homine dignos sugillans. Nec aliâ mente concionabundus in forum processit, idemtidem clamans: Adeste homines. Cumque iam frequentes conuenissent, nec ille finem faceret clamandi, Adeste homines; quidam cum stomacho dixerunt: En adsumus, dic aliquid. Tum ille baculo eos abigens, Homines, inquit, adesse iussi, non sterquilinia. indignos esse hominis nomenclaturâ existimans, qui non ratione, sed brutis agerentur affectibus.

Si

Si neminem hic Philoſophus inuenit, qui qualicumque hominis appellatione cenſeri poſſet, quem tandem inueniet Eccleſiaſtes, à quo perfectæ vitæ normam poſſit & exemplar mutuari, quique inter homines emineat

Perfectus ſapiens in hac vitâ non inuenitur.

——vt altus olympi
Vertex, qui ſpatio ventos hiemeſque relinquit.

Claudian. Paneg. in Manlij Conſ.

Quamuis enim Socratem, Diogenem, Antiſthenem, magnos progreſſus feciſſe, nec longè à vertice conſtitiſſe contenderit Poſidonius, tantum tamen abeſt, vt eos, quod in naturâ ſummum eſt, aſſecutos eſſe fateamur; vt præter flagitia, quibus à nonnullis notantur, omnia potiùs illis defuiſſe contendamus, quibus veri Dei cognitio cultuſque defuit.

Laërt. in Zenone.

Sed eſt aliud quoddam genus ſapientum, qui tum apud Stoicos, tum etiam apud Chriſtianos Proficientes dicuntur. & ij quidem in diuerſo genere. Quidam multa magnaque vitia, non tamen omnia fugerunt, ſed doctrinâ & exercitio (diuinâ adſpirante gratiâ) ad vlteriora nituntur. Alij, inquit Seneca, omnes iam affectus & vitia poſuerunt, & quæ erant complectenda didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. Iam ibi ſunt, vbi non eſt retrò lapſus, ſed hoc illis de ſe nondum liquet. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quem perfectionis ſtatum meliùs & breuiùs ſic expreſſit Eccleſiaſtes: *Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen neſcit homo, vtrùm amore an odio dignus ſit.*

Proficientes alterum genus ſapientum.

Seneca Epiſt. 75.

Eccle. 9,1.

Iſtiuſmodi ſapientem quamuis hoc vniuerſum admittat, verum tamen eſt illud Poëtæ:

Vir bonus & ſapiens, qualem vix repperit vllum
Millibus è cunctis hominum conſultus Apollo.

Virgil. in Catalectis.

Et quod eodem ſenſu pronuntiat Eccleſiaſtes, *Virum de mille*

Rari ſunt huiuſmodi ſapientes.

mille vnum reperi, tolerabilem ſcilicet, & qui vtcumque ſecundùm rectam rationem Deique beneplacitum vitam inſtituat. Tales nonnullos ſingula tulerunt ſæcula, quos nunc Faſtis Eccleſiæ vel potiùs cælo adſcriptos, piâ recordatione veneramur.

At *mulierem*, inquit, *ex omnibus, quas conſideraui, non inueni*, quæ congruenter naturæ rectæque rationi viueret: ex omnibus, inquam, aut illis mille, quas ſiue Reginas ſiue concubinas, legitimo tamen toro iunctas habui: aut certè, ex omnibus quas innumerabilium adoleſcentularum gynæceo cogitationibus meis obiecto contemplatus ſum. Nec mirum, cùm feminis, vt ſexus, ita animus ſit delicatior. Itaque, vt ait Quintilianus, faciliùs hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent roboris tantum vnde vitia mentium vincant, plerumque facinus infirmitate patrant. Illud tamen mirum negotium vocat Cyprianus, quòd mulieres ad omnia delicatæ, ad vitiorum ſarcinas viris ſunt fortiores; in luxu potiſſimùm, de quo ſic Tertullianus: Vno lino decies ſeſtertiûm inſeritur. Saltus & inſulas tenera fert ceruix, graciles aurium cutes kalendarium expendunt, & ſiniſtra per ſingulos digitos de ſaccis ſingulis ludit. Hæ ſunt vires ambitionis tantarum vſurarum ſubſtantiam vno & muliebri corpuſculo baiulare.

> Quinctil. Declam. 1. *Mulieres faciliùs deprauantur.*
>
> Cypria. de diſcip. virg. *Mulieres ad vitia fortes.*
>
> Tertullian. de Habitu mulierum. cap. vlt. *Faſtuoſa.*

Quid nunc eius contumaciam in medium adducam? Notum eſt, Romanas mulieres, cùm illis vſu vehiculorum interdiceretur, conſpiraſſe, ne aut vterum gererent in poſterum, aut viris ſuis parerent. Eſt enim mulier, vt ait Cato apud Liuium, impotens naturâ & indomitum animal; hoc etiam diſtans à feris, quòd feræ excultæ manſueſcunt, mulieres autem, quò magis excoluntur,

> Plutarchus Quæſt. Rom. 56. *Contumaces.*
>
> Liuius lib. 34.

luntur, eò magis insolescunt. Si ingenio pollent, & naturam arte perficiunt; cum habitu scientiarum etiam fastum induunt. Si eloquentes ac disertæ sunt, plerumque plus quàm par est persuadent. Si formâ præcellunt;

Lis est cum formâ magna pudicitiæ.

Ouidius Epist. 15. Heroid.

Si rerum vsu valent, in coniuges velut ignauos & inexpertos imperium exercent. Si opes aut maiorum stemmata ad impotentiam animi accedant, tum verò maritos instar luti conculcant. Quid plura?

Furore multo sæuit iratum mare,
Proniq́ue fluuij, & ignis acer impetus,
Inopia acerba, acerba alia quamplurima.
Sed nihil ita acerbum & noxium, vt mulier mala.

Euripides.

Itaque in hac naturâ tantopere deprauatâ vitæ rectè instituendæ rationem ac normam inuenire se posse desperauit Ecclesiastes. Huiusq́ue rei nulla in Deum culpa refundi potest, cùm neminem ille deprauarit, neminem fatali necessitate ad malum impulerit. Quinimò *hoc*, inquit, *inueni, quòd fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuerit quæstionibus*. O quàm rectus, & ad omnem virtutem erectus fuit animus primi generis nostri parentis Adami! cùm nulla deprehenderetur apud illum rationem inter sensumq́ue lucta; cùm nullæ essent in intellectu tenebræ, nulla in voluntate à Deo auersio; cùm anima originalis iustitiæ dote instructa, tanto delectationis gustu sensuq́ue Deo adhæresceret, vt non tantùm hac voluptate delibuta, nullius culpæ, quantumuis exiguæ, sordibus sese inquinaret, sed etiam prauos concupiscentiæ motus sub iugum mitteret? cùm denique, vt ait Augustinus, motus omnes sensualitatis imperio tranquillissimæ charitatis obtemperarent. Sed nimirum corruptâ semel naturâ, & cæcitas intellectum

Deus hominem rectum condidit, sed ille se deprauauit.

Augustinus lib. 2. de Peccat. origin. c. 35.

ctum occupauit,& elumbis ad actus virtutum paulatim voluntas effecta est; & miser homo velut in caligine palpitans, infinitis se quæstionum, difficultatum ac vanitatum labyrinthis intricauit. Hinc auaritiæ studia, hinc ambitus, & honorum contentio, hinc bella, hinc lites & simultates, hinc carnis contagia, hinc voluptatum præstigiæ,& quæ non vanitatum vitiorumque colluuies sensim sine sensu mortalium genus inquinauit? Adeò verum semper illud Horatij:

Horat.li.3. Odâ 6.

Ætas parentum peior auis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Hæc cùm accuratè inuestigasset & obseruasset Ecclesiastes, tandem sic epiphonizat, & quasi industriæ suæ applaudens ait: *Quis talis vt sapiens est? & quis cognouit solutionem verbi?* quasi dicat: Quotusquisque in harum rerum inuestigatione id præstat quod est sapientis? & quotusquisque hunc nodum dissoluit, prudenterque diiudicat, quid homini in hac vitâ propositum esse debeat, vt congruenter naturæ rectæque rationi, id est, benè beateque, viuat?

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT OCTAVVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS I. Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentissimus faciem illius commutabit.

METRICA PARAPHRASIS.

VT Sol auricomum iubar
Cùm lotum pelago extulit,
Vernant prata decentiùs,
Ridet caltha venustiùs,
Candent lilia pulchriùs,
Et flammas acuunt rosæ;
Sic dum lux sapientiæ
Arcem pectoris occupat,
Ipso Sole serenius
Adflat luminibus decus.
O quàm sidereum iubar
Vultu ridet amabili!
Dum frons spirat eburnea
Mentis compositæ indolem;

Dum blandis Hyperionis
Almæ lampadis æmulæ
Absistunt oculis faces;
Dum Mauorte potentius
Robur, tergeminæ excubant
Mansuetis Charites genis;
Dum vox nectare dulcior
Stillat purpureis labris;
Dum sparsis Sophiæ inclyta
Circum tempora symbolis
Auratis radiat comis
Pulchrâ vultus in iride.
O lux æmula siderum,
Virtutis rutilum iubar
Blandis conspicuum genis!
Quæ sic turbida Castorum
Mulcent æquora lampades?
Aut quassas Helice rates
Optatâ irradiat face,
Vt mystes Sophiæ palàm
Vultu composito nitet
Pulchrâ lege decentiæ?
Namque illum Superûm parens
Pulsâ nube supercili,
Submotâ inuidiæ face,
Et pallore voracium
Curarum, ac laceris comis,
Vultu conspicuum altero,
Læto sidere vestiet.
Sic quondam Issacidum Duci
Sinæ verticis hospiti
Inter prælia fulminum

Digna-

Dignato alloquiis Dei
Cristatum radiis caput
Exarsit geminâ face.
Heu! quòd praua tuentibus
Ignotum Sophiæ iubar
(Vt quondam Isacidum gregi)
Velo lumina fascinat!

PROSA EXEGESIS.

O VERE deploranda hominum cæcitas in ipsâ luce meridianâ caligantium! quibus incomperta est virtutis ac sapientiæ maiestas ac dignitas, quæ, vt ait Cicero, lucet in tenebris, splendetque per se semper, nec alienis vmquam sordibus obsolescit. Sed nimirum cùm hic splendor in animo delitescens, sub eorum non cadat adspectum, qui externâ specie ac mendaci fuco cuncta metiuntur; nihil sit in terris virtute despicabilius, nisi Deus aliquem subinde lucis illius internæ radium in vultu atque oculis emicare permittat. In quo diuina bonitas inprimis elucet: quæ vt rem nobis non tantùm fructuosam, sed etiam honorificam commendet, infirmitati nostræ sese attemperans, non animum tantùm veritatis luce conuincit, sed etiam corporis oculos externo splendore præstringit. Sic olim vt Æneam Didoni amabilem Venus mater efficeret, diuinum quiddam eius vultui adiecisse perhibetur.

Cicero pro Sextio.

Deus virtutis splendorem nonnumquam exteriùs ostendit.

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque Deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Virgil. li. 1. Aeneid.

O si nobis animum viri boni liceret inspicere! (inquit Seneca, cuius hîc verba latiùs visum est attexere) ô

Seneca Epist. 115.

Virtutis imago. quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus! Hinc iuſtitiâ, illinc fortitudine, hinc temperantiâ prudentiaque lucentibus, tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, Dij boni, decoris illi, quantum ponderis grauitatiſque adderent? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc ſapientiæ facem, altiorem fulgentioremque quàm cerni inter humana conſueuit, oculis miti quidem, ſed viuido igne flagrantibus; nónne velut Numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, vocemque hanc Virgilij verens & attonitus emittat:

Virgil. lib. 1. Aeneid.

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis; nec vox hominem ſonat.——
Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem.

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque ſuſpenſo, ſed piâ rectâque voluntate. Hanc ſi nobis videre contingeret, mirabiles in animis noſtris amoris ſui flammas excitaret.

Virtus ſæpè etiam exterius ſplendet. Quamuis autem multa ſint, quæ liberum huius adſpectum prohibeant, ſi quis tamen aciem mentis intenderit, poterit perſpicere virtutem etiam obrutam corpore, etiam nube paupertatis interpoſitâ, etiam humilitate atque infamiâ obiacentibus. Voluit nimirum Deus, ne iuſta ab hominibus eius ignoratio poſſit obtendi, nonnumquam illuſtres quoſdam virtutis ac ſanctitatis radios in vultu piorum iuſtorumque eluceſcere. Nónne S. Ignatium Parentem noſtrum legimus, cùm aliàs ſæpè, tum Barcinone in ipsâ concionis frequentiâ, vultu ad ſtuporem ſplendido fuiſſe conſpicuum? Nónne D. Franciſcus cum cælitibus colloquia miſcere deprehenſus eſt

Maffæus lib. 3. Vitæ, c. 14.

cæle-

cæleſti luce circumfuſus? Nónne idem ille de rebus diuinis in triclinio verba faciens, tanto ardoris incendio triclinium illuſtrauit, vt ad reſtinguendam flammam, concurſu facto, in domum irruerint Aſſiſiates? Quid B. Ægidium commemorem, magno Magiſtro non indignum diſcipulum? qui cùm nocte quadam Peruſij de rebus cæleſtibus verba faceret, tantum radiorum eiaculatus eſt, vt Luna, quæ tum fortè plena erat, tanto ſplendore inferior eſſe videretur. Prorſus vt in hoc paupere ac ſapiente, qui diuinitus potiùs hauſerat ſapientiam, quàm humano ſtudio acquiſierat, vaticinium illud Danielis impletum videretur: *Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti; & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Sed parum dixiſti, Propheta: hæc enim aſtra quæ commemoras, mundi huius perituri cenſentur decora, & ipſa vel peritura, vel certè maioris alicuius ſplendoris metamorphoſi reformanda. Nobilior eſt iuſtorum ſplendor: quidquid mortale eſt, aſpernatur, cum ſolâ indigetum maieſtate in contentionem venire deſiderat. Itaq; magis arridet elogium illud, quo beatiſſimum Stephanum exornat D. Lucas: *Intuentes eum omnes qui ſedebant in concilio, viderunt faciem eius tamquam faciem Angeli.* Quâ ſimilitudine quid aliud nobis ſignificat, quàm auguſtam quamdam planeq; cæleſtem in vultu maieſtatem, qualis nimirum cæleſtis hierarchię principes decere poſſet? Deus bone! vnde tãtus hic ſplendor in corpore, niſi ab eximiis animi dotibus? Nam, vt rectè notauit Hilarius Arelatenſis, abundantia cordis tranſierat in decus corporis, & in faciei pulchritudinem candor ſplendorq; animi redundabat, ac abſcondita pectoris ornamenta ſpeculum frontis irradiabãt; atq; cùm haberet in ſe Spiritũ ſanctũ, os præ ſe geſtabat angelicũ.

Boſius de Signis Eccleſ. lib. 15. cap. 5.

Idem ibid.

Iuſti inſtar aſtrorum ſplendent.

Dan. 12, 3.

Act. 6, 15.

Iuſti cæleſte quiddam in vultu ſpirant.

Hilar. Homil. de ſancto Steph.

Hæc cùm tanta tamque magnifica de Stephano iam cælestis triumphi gloriæque candidato deprædicentur, nihil iam miror, quod de beatissimâ Virgine Deiparâ, sanctitatis omnis ac iustitiæ sacrario, commemorat Areopagita, tantam vultus eius maiestatem sibi visam fuisse, vt nisi Catholicâ fide edoctus esset vnicum rerum omnium moderatorem Deum agnoscere, hanc veram Deam fuerit pronuntiaturus.

Vide Petr. Halloix in Vitâ Areopag. c. 6.

Quod autem veræ sapientiæ, id est, virtuti ac sanctitati vniuersim adscribit Ecclesiastes, id certis nonnumquam virtutibus communicatum accepimus. Sic enim B. Zosimus Mariam Ægyptiacam propter eximiam vitæ præteritæ pœnitudinem in aëre sublimem vidit tamquam Angelum (vt ipse ait) in corpore, cui totus comparari indignus erat mundus. Sic Agnes, candidissimum illud castitatis lilium, ne à Præfecti filio, libidinum facibus incenso, defloraretur, castitatis suæ radiis procum impudicissimum primò perculit, ac vim deinde stuprumque meditantem exanimauit. Quin & operibus misericordiæ, iam olim apud Prophetam non absimilis à Deo splendoris prærogatiua promittitur. *Frange*, inquit, *esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te.*

Zosimus in Vitâ Mariæ Aegypt.

Pœnitentiæ splendor.

Ambrosius lib. 1. de Virginib.

Castitatis maiestas.

Misericordiæ gloria.

Isa. 58, 7.

Sed quæret aliquis: Vnde hæc virtutis veræque sapientiæ candidatis maiestas? vnde tam illustris metamorphosis? vnde, obsecro, nisi à perenni fonte luminis? quod his verbis innuit Ecclesiastes: *Et potentissimus faciem eius commutabit.* Nam quò propiùs quis ad æternum illum sapientiæ iustitiæque Solem familiari con-

Virtutis splendor à Deo eiusq; imitatione procedit.

consuetudine aut imitatione virtutum accesserit, eò semper diuinæ luci deprehendetur similior, & ab humanæ fæcis contagione remotior. Suspexit hoc olim in Duce suo populus Israëliticus: qui cùm balbus antè ac blæsus vix auctoritatem suam apud populum illum recalcitrantem sustentaret, postquam in monte Oreb Dei consortio familiariter vsus est, tam illustrem vultu maiestatem induit, & tam inusitatos lucis radios euibrauit, vt deinceps tamquam hominem cælestem, aut mortalem aliquem in terris Deum reueriti sint. Nec id mirum sanè cuiquam videri debet. Si enim Luna, quò propiùs Solem adspicit, eò maiores & acriores ab eo lucis suæ flammas mutuatur; omnino rationi consentaneum est, vt quò propiùs quis ad illud æternæ sapientiæ iubar accesserit, eò propensiorem in se Deum experiatur, vt paulatim magis ac magis possit in diuinæ claritatis transire consortium. Quæ cùm ita sint, quid magis in votis esse potest mortali, quàm quod in minori ætate se vouisse scribit Ecclesiastes. *Optaui*, inquit, *& datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ: & præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius: nec comparaui illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius.* Hæc illi (vtinam & nobis!) summa votorum fuit. quam vt faciliùs consequeretur, subiunxit.

Sap. 7, 7.

SECTIO

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

[a] *Caietanus interpretatur* homagium.

VERS. 2. Ego os Regis obſeruo, & [a] præcepta iuramenti Dei.

3. Ne feſtines recedere à facie eius, neque permaneas in opere malo: quia omne quod voluerit, faciet:

4. & ſermo illius poteſtate plenus eſt: nec dicere ei quiſquam poteſt: Quare ita facis?

5. Qui cuſtodit præceptum, non experietur quidquam mali.

METRICA PARAPHRASIS.

Vos æterni ignes, radiataque mœnia mundi,
Vos nigricantis Tænari horrentes ſpecus,
Vos ſola terrarum porrecta ſub ætheris axe,
Dignum verendo Numini obſequium date.
Auctori natura iubet ſubmittere colla,
Samiumque plaſtæ non reluctari lutum.
Hoc mihi fixum animo, nutum obſeruare Tonantis,
Sanctoque ab ore pendulos vultus gero.
Ac velut vndanti pelago deprenſa carina,
Cùm dubia venti bella diſcordes mouent,
Radit iter liquidum facili moderamine puppis,
Dubioſque curſus arbitro clauo ſecat;
Aut plauſtrum Arctoum veſtigans, lumine ſignat
Quos tollit ignes maior & minor Fera;

Sic

Sic Helice & Cynosura mihi sacrosancta voluntas
Numinis, & isto vita se clauo regit.
Sic ratio, sic dia Themis, sic iura reposcunt,
Et quod reuinxit nos sacramentum Deo,
Ponere vel vitam, tepidoque litare cruore,
Vri, secari, fortia facere, & pati.
Hic si fors sceleri infensus consurgat in iras,
Ne fore saluti crede præsidium fugæ.
Nam quacumque viam cursu ingeniόve pararis,
Præsens tibi restabis, & præsens Deo.
Languida nocte quies veluti cùm lumina pressit,
Auidos videmur tendere in cursum pedes:
Sed neque prouehimur spatio, gressusque labascunt;
Sic te Tonanti nulla subducet fuga.
Remigio alarum caput inter sidera conde; Ps. 138, 8.
Aderit rotator siderum vindex Deus.
Abdere telluris gremio, stygiisque cauernis,
Telluris implet numine vmbrosos sinus.
Præpetibus volita pennis ad littora Thules,
Illic trementem vindici prendet manu.
Fortè caput noctis cupies inuoluere peplo,
Nox atra nullas Numini tenebras dabit.
Quare age pone modum sceleri, vitamque retexens,
Ratione fræna mentis indomitæ impetum.
Innocuas cohibere manus, laus prima; nocentum
Pudor est secundus, nosse peccati modum.
Pone modum sceleri, ne tela Diespiter iræ
Trisulca vibret ab axe stellantis poli.
Hic, vbi collibitum est, nutu percellit Olympum:
Nec magè Tonanti facere, quàm velle, arduum est.
Hic vbi voce tonat, mox vocem fata sequuntur,
Simul vt capessant iussa cælicolæ aduolant:

Nec quemquam tam ſtulta ſubit fiducia, facti
Vt à ſupremo Rege rationem exigat.
Dextram igitur quicumque cupis vitare Tonantis,
Vitæque curſum ducere exſortem mali;
Auctoris vitæ, licet ardua, iuſſa capeſſe,
Et ad obſequendum colla ſubmittas iugo.
Sic Pater Iſacidum ſobolis ſpem deſtinat aris,
Medio è ſopore coniugis linquens latus.
Dura quidem, diuina tamen nil territus hauſit
Imperia, natum victimam ſecum trahens.
At nulla obſequij ſenſit diſpendia natus,
Conſors paternæ laudis, & patris decus:
Cui melior nata eſt in mortis limine vita,
Sobolisque fœnus victimæ pretium fuit.

PROSA EXEGESIS.

DVO potiſſimùm hîc exemplo ſuo nobis inſinuat Eccleſiaſtes, quibus diuinæ Maieſtatis veneratio, totiusque vniuerſi gubernatio continetur, benè ſcilicet beateque cum illis agi, qui ſummum illud Numen aſſiduè reſpiciunt ac ſuſpiciunt, eiusque non tantùm mandatis, ſed etiam nutibus obſequuntur: contrà verò infelices eſſe eos, adeoque ſeueram vindicis Dei manum experiri, qui à Dei conſpectu eiusque mandatis auerſi, abeunt vagi in viam cordis ſui.

Dei nutus obſeruandi.

Ego, inquit, *os Regis obſeruo, & præcepta iuramenti Dei.* nec potuit meliùs, quod in Religione Deo debitum eſt, cultum videlicet latriæ, nobis adumbrare. Notum eſt enim, Theologos λατρείαν à particulâ λα & verbo τηρέω, quod eſt *obſeruo*, deriuare. Hoc autem frugi ſeruum decet, vt nutus omnes heriles obſeruet, adeoque vultum ſuum ex heri vultu componat, atque ita imperium herile

rilè perdiſcat, vt quid frons velit, oculi ſolerter annotent. Rectè hoc expreſſit Comicus, dum ait:

——————————— *Edico tibi,*
Ut huius oculos in oculis habeas tuis.
Quoquo hic ſpectabit, & tu ſpectato ſimul.

Plaut Aulular.

Et alius etiam imperioſiùs:

Caue nunc iam oculos à meis oculis quoquam dimoueas tuos.
Ne mora ſit, ſi innuerim, quin pugnus continuò in malâ inhæreat.

Quod quamuis inter homines ſat pro imperio, nimiſque faſtuosè dicitur; tamen inter Deum & hominem planè ex decoro ſummoque iure exigitur; & vltrò detulit Propheta Regius, dum ait: *Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, & ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ; ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri.*

Pſ. 122, 2.

Et ſanè nihil ad vitam ex præſcripto diuinorum mandatorum ducendam, Deique voluntati conformandam efficacius, quàm in Dei vultum tamquam intimè nobis vbique præſentiſſimi, mentis oculos habere defixos. Vidit hoc olim inter Philoſophos Epicurus, cuius hæc verba citantur à Senecâ: Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tamquam illo ſpectante viuamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus. Ac deinde ſubiungit: Habeat aliquem animus quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantùm, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit ipſe verendus. Elige igitur

Præſentia Dei conſiderata obedientiam conciliat.

Seneca Epiſt. 11.

Et mores componit.

aliquem, cuius tibi placuit & vita, & oratio, & ipsius animo ante te ferens vultus, illum tibi semper ostende vel custodem vel exemplum.

Huiusce modi pædagogum se Deus olim exhibuit, cùm dixit Abrahamo: *Ego Deus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus.* Sed quia populus ille corporeis rebus affixus, nullam sibi diuinitatis speciem formare, minusque assiduè repræsentare poterat; vicarium sibi symbolum mandata sua substituit. *Audi*, inquit, *Israel, & obserua vt facias quæ præcepit tibi Dominus, vt benè sit tibi.* Et post pauca: *Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & meditaberis in eis sedens in domo tuâ, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tuâ, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tuæ.*

Gen. 17, 1.

Deut. 6, 3.

vers. 6.

En quot modis diuina Maiestas legem suam, atque adeò seipsum Israëlitarum oculis obuersari voluit, vt hoc præsentiæ suæ modo eos à peccando deterreret. Magna enim pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Et quis testis magis oculatus, quàm qui intimos non solùm corporum, sed etiam animorum recessus penetrat? Nónne Deus quidquid hoc vniuerso continetur, ita in se complectitur, vt vitream sphæram Solis radij omni ex parte penetrant, in immensum prætereà circumquaque diffusi? aut velut paruam spongiam vastissimus oceanus omni ex parte humectat, circumquaque immensâ suâ vastitate circumfusus?

Deus intimè præsens rebus omnibus.

Aug. lib. 7. Confession. c. 5.

Si nulla huius vniuersi particula diuinæ Maiestatis præsentia non imbuitur; si nulla huius sphæræ portio eius infinito splendore non collustratur; quò miser peccator fugiet, dum, vt ait Ecclesiastes, à facie Dei recedere

Nulla fuga est à facie Domini.

re festinat, seu viam mandatorum eius deserens, siue vltricem eius manum declinans? Quocumque se fugâ subduxerit, semper Deo præsens consistet: neque aliud compendij faciet, quàm vt quò longiùs à sinu benignissimi Parentis recesserit, eò propiùs absit à manu iudicis vindicantis.

Magna est peccatoris impudentia coram Deo peccare.

Si hæc ita se habent, & in oculis supremi Iudicis assiduè versamur, quomodo non pudet in eius oculis assiduè peccare? Hominis testimonium declinamus, ait D. Ambrosius, & in conspectu Dei, quæ sunt indigna, committimus? iniuria est homini, spectare flagitia; Deum arbitrum omnium esse scimus, & eo teste peccamus? Si quid pudoris, si quid rationis in nobis est residuum, certè hoc fræno cohiberi à scelere debemus. Magna vobis est, inquit Boëtius, si dissimulare non vultis, indicta necessitas probitatis, cùm ante oculos agitis Iudicis cuncta cernentis, & bonis præmia, malis supplicia dispensantis. Quis fur, latro, sicarius tam prostitutæ impudentiæ, tamque proiectæ audaciæ reperitur, qui præsente iudice, Brutiis lictoribusque vallatus, adstante carnifice cum cruciatuum instrumentis, aut ferro in obuium quemque grassetur, aut aliena per vim diripiat? Non est credibilis tantus in vllo stupor. Et est quisquam tam demens, qui præsente & inspectante Deo iudice, vndiq; cinctus beatis Mentibus diuinæ iustitiæ administris, imminente in exitium eius carnifice cacodæmone, ea perpetret, quibus æternos mereri se cruciatus non ignoret? Hæc olim consideratio sollicitum habuit innocentissimum Prophetam Iob, ne quid à ratione aut æquitate perpetraret alienum. *Si leuaui*, inquit, *super pupillum manum meam, etiam cùm viderem me in portâ superiorem?* id est, non feci, non despexi, non oppressi potentiâ.

Ambros. de Apolog. Dauid, cap. 10.

Boëtius lib. 5. de Consolat. Pros. vlt.

Iob 31, 21

vers. 25. Quid ita? *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Quare *verebar omnia opera mea, sciens quia non parceret delinquenti.*
Iob 9, 28.

Et nonnulla enumerans innocentiæ suæ argumenta, *Pepigi fœdus*, inquit, *cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Si ambulaui in vanitate, & festinauit in dolo pes meus. Si declinauit gressus meus de viâ, & si secutum est oculos meos cor meum, & si manibus meis adhæsit macula. Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum. Si contempsi subire iudicium cum seruo meo, & ancillâ meâ, cùm disceptarent aduersum me.* id est, non feci, non contempsi, non deliqui. Quâ potissimùm ratione motus, *Quid enim faciam*, inquit, *cùm surrexerit ad iudicandum Deus? & cùm quæsierit, quid respondebo illi?*

Iob 31, 1. vers. 5. vers. 7. vers. 9. vers. 13. vers. 14.

Timor Dei coërcet à peccatis.

Si vir tantus hæsitans ac trepidans suspectas habebat omnes vitæ suæ rationes, ille iustus & innocens, ille diuino testimonio simplex & rectus, qui candidè profitebatur, *non reprehendit me cor meum in omni vitâ meâ;* si perplexus & hæsitans dicebat, *Quid faciam cùm surrexerit ad iudicandum Deus? & cùm quæsierit, quid respondebo illi?* quid tandem respondebunt improbi, cùm, non dico interrogabit, sed horrendum illud fulmen abdicationis intorquebit, *Discedite à me maledicti in ignem æternum?* Quare dum tempus est, rebus suis consulant, neque irati iudicis manum vllo Marte aut arte declinare se posse existiment: *quia*, vt ait Ecclesiastes, *omne quod voluerit faciet, & sermo eius potestate plenus est.*

Iob 27, 6. Matth. 25, 41.

Obedientia securitatem præstat.

Nihil igitur tutius, quàm quod idem suggerit: *Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.* non tantùm, quia numquam illi fraudi futurum est, diuinis nutibus obsecutum fuisse (nimis enim iniquum est, inquit Cassio-

Caſſiodorus, vt ille patiatur diſpendium, qui imperium fecit alienum) ſed etiam, quòd poſtquam Deum ſibi inculpatæ vitæ merito, promptaque obedientiâ conciliauerit, hæc ipſa Dei potentia, quæ ceteris terrorem incutiet, certiſſimum illi datura eſt contra quælibet aduerſa præſidium. Itaque ſoluto animo ac libero cum Regio Vate cantabit: *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Dicet Domino: Suſceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus, ſperabo in eum. Quoniam ipſe liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aſpero.* Sed quæ potiſſimùm tempora, quæ rerum gerendarum opportunitas, qui nutus, quæ imperia in hac obedientiæ virtute obſeruanda ſunt?

Caſſiodorus lib. 1. Epiſt. 26.

Pſal. 90, 1.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 5. Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit.

6. Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio:

7. quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.

METRICA PARAPHRASIS.

FELIX *qui ſubijt iugum*
Diuinis ſatagens nutibus obſequi:
Atque vt prouidus inſtitor
Obſeruans oculis aſtra ſequacibus,

Curſus

Cursus fluctiuagos regit;
Maiestatem oculi sic oculo notat,
Vultusque imperium Dei.
Hos nutus sapiens, congruaque obsequi
Seruat tempora Numini,
Actutùm imperiis vt referat Dei
Promptas obsequij vices.
Decernens etenim tempora singulis
Opportuna Diespiter,
Peruerti seriem dispositam vetat:
At mens terrigenûm interim
Curarum ambiguis fluctibus æstuat:
Vt cùm, lampade siderum
Extinctâ, tenebras nubila duplicant,
Deprensæ pelago rates
Vndis ludibrium, & ludibrium Notis,
Nunc fluctu decimo latent,
Nunc vulsis tabulis Nerea combibunt,
Nunc cæcis pereunt vadis;
Ars cedit furiis, & ratio stupet:
Sic mens terrigenûm labat,
Ærumnasque graues pectore concipit,
Dum lapsos repetit dies
Caligans animus, nec recolit satis
Quo fructu ante oculos Dei
Vitæ præteritæ fluxerit orbita.
Nec cura hæc cruciat minùs,
Quòd nemo trepidis nuntiat entheo
Vates numine turgidus,
Quæ finis stadium, quæve nouissima
Claudat fata catastrophe.
Heu, quot corda hominum discruciant metus!

PROSA

PROSA EXEGESIS.

NON immeritò circa hæc temporum & occasionum momenta mens humana perturbatur, quando in obseruandis & exequendis diuinæ voluntatis nutibus, quos Deus non temerè prodigit, sed opportunis temporibus locisque declarat, æternæ salutis ac beatitatis nostræ cardo vertitur. Cùm enim nullum sit in orbe negotium, cui non præsideat rerum gerendarum mater Occasio; profectò non minus tribuendum est negotio omnium grauissimo & maximo, quod ex parte Dei in eo consistit, vt rata ac firma sint imperia; ex parte nostrâ verò, vt nobis salus nostra curæ sit & cordi, quæ ex eorumdem mandatorum solerti obseruatione, promptaque executione promanat. Et sanè, si naturam gratiæ præuenientis, vt vocant Theologi, penitiùs introspexerimus, videbimus eam plerumque idoneâ aliquâ occasione velut ex re natâ subministrari. Rursum si iustis præmia, improbis à supremo Iudice decreta supplicia, rationis lance pensitauerimus, quid aliud inueniemus, quàm occasionis arreptæ neglectæque præmia? *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & cooperuistis me*, ceteraque generis eiusdem. Vos verò miseri & immiserabiles è conspectu meo facessite ad æterna supplicia, quia toties oblatæ vobis occasioni defuistis. Rursum, quis neget insignem nobis æternæ salutis occasionem suppeditari, quando haustui aquæ frigidæ tanta merces proposita significatur?

Salutis nostra negotiũ in captandâ occasione à Deo datâ vertitur.

Math. 25, 34.

Math. 10.

Et eadem vis est occasionis in rebus humanis. Acci-

Iosephus lib. 18. Antiqq. Iud.

Occasionis momentum in rebus humanis.

pite magni Iudæorum Regis Agrippæ exemplum: qui cùm iussu Tiberij ad arborem alligatus siti æstuaret, prætereuntem fortè Thaumastum Caij seruum rogauit, vt è vase aquæ prægelidæ, quod ferebat, haustu sitim pellere liceret. Concessit hoc Thaumastus haud grauatè. Et Agrippa haustu frigidæ recreatus, promisit se tanti beneficij non immemorem futurum. quod etiam cumulatiùs præstitit, cùm non ita multò pòst, Caio ad Imperium euecto, rogauit eum, vt Thaumastum libertate donaret, quem ipse deinde Regni sui procuratorem constituit, & moriens vxori liberisque commendauit. En quàm leuis occasio quantæ dignitatis momentum attulerit. Ita frequenter se res habet in vitâ mortalium. Quis ignorat, in arte Medicâ rem vilissimam plus sæpè ad sanitatem conferre, quàm exquisitissima aromata ab Indis vsque & Arabibus petita? Quis ignorat, in prœliis sæpè vnius vocis aut spectri excitamento magnas extitisse acierum inclinationes? Et vniuersim rerum humanarum momenta in occasionis perceptione consistunt. Nam si per ignauiam quis occasionem, quæ præ manibus est, neglexerit, si suâ culpâ ab eâ deseratur, non illam, sed seipsum accuset. Quidquid, elapsâ de manibus occasione, conatus aut studij ad rei summam attulerit, id omne vanum, inane atque importunum censebitur.

Procopius li. 2. de Bello VVandal.

Sapientis est occasionem captare in rebus humanis.

Hæc igitur sapientis non infima laus est, tempori rerumque agendarum opportunitati seruire, vt quoties illi non deest occasio, ne ipse quidẽ desit occasioni. Hæc sapientia in rebus humanis industriã, hęc in diuinis promptam parit obedientiam. Hac industriâ apud Virgilium vtebatur Dido, cùm sororẽ supplicẽ ad Æneam mitteret,

Virgil. li. 4. Aeneid.

Sola, inquit, *viri molles aditus & mollia fandi*
Tempora cognoras——

Sic

Sic ij qui Vespasiani gratiam & fauorem aucupabantur, nouerant eum id temporis esse facillimum, ac indulgentissimum, cùm ad balneum tricliniumque pergeret. Consultò itaque monet Pittacus, iis qui apud Principes votis potiri desiderant, obseruanda esse ea tempora, quibus remissiores, hilariores ac indulgentiores esse consueuerunt: & hanc obseruationem maioris esse momenti ad optatos successus, quàm adipem leonis, quàm sanguinem basilisci, quàm spondylon draconis, quàm anguium drynedarum ouum, ceteraque id genus promissa magicæ vanitatis.

Sueton. in Vespas.

Pittacus Mytilenæus.

Eamdem in rebus diuinis occasionis rationem habendam docet Propheta Regius, dum ait: *Hodie si vocem* Domini *audieritis, nolite obdurare corda vestra.* quasi dicat, non semper eam auribus nostris insonare, ac proinde dulces eius susurros quàm auidissimè captandos. Præstitit hoc promptè ac sedulò felicis memoriæ Claudius Aquauiua Generalis Societatis nostræ Præpositus, cui cùm melioris vitæ consilia parturienti cælestis illa vox animum pulsasset, *Oues meæ vocem meam audiunt*, ingenuo quodam pudore suffusus, & salutari timore compunctus, veritus ne, si cælesti monito non obtemperaret, non esset ex ouibus Christi, è vestigio ad Societatis nostræ domicilium se contulit, Deoque se totum consecrauit.

Etiam in rebus diuinis.

Psal 94.

Hieron. Platus de Statu Relig. lib. 3. c. 38.

Ioan. 10, 16.

Nec minoris fuit energiæ vox illa Reginaldi Concionatoris Bononiensis, cuius meminerunt Annales sancti Dominici: qui cùm illa D. Stephani verba exponeret, *Ecce video cælos apertos*, nunc quidem ita cæli portas patere ad beatitudinem confirmauit, vt cuiuis liber daretur introitus, sed iis, qui nunc aures & cor Deo clauderent, cæli aditum in morte obserandum. Adfuit, im-

Platus ibid.

Act. 7.

portunitate sodalium victus, Monetus quidam, doctrinæ famâ celebris, qui hac inopinatâ occasione salutem inuenit, nouæque vitæ propositum ipso pænè momento voti Religione confirmauit. Viderat enim sagaci vir ingenio, frustrà fortassis aliquando se aditum ad beatam æternitatem quæsiturum, si portis iam patentibus tam opportunè inuitatus, ipse aures animumque in propriam perniciem obfirmasset. Meminisse enim poterat numquam satis deplorandæ Israëlitarum pertinaciæ ac rebellionis, quibus cùm Deo duce in regiones amœnissimas iam ólim sub Abrahamo nepotibus promissas aditus pateret, illi per summam ingratitudinem Dei beneficium respuentes clamauerunt: *Vtinam mortui essemus in Ægypto, & in hac vastâ solitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram istam.* Quis fuit nefariæ huius rebellionis, neglectæque tam præclaræ occasionis fructus? Mox dementiam suam execrati, cùm irato Deo, iamque non suo, aditum in terram promissam tentarent, magnâ clade repulsi sunt; neque è sexcentis illis millibus, qui annum vigesimum superabant, in deserto Sinæ numeratis, quisquam eius possessionem adiit, præter Iosue & Caleb, ceteris per annos quadraginta longis itineribus circumductis, & in deserto vario mortis genere consumptis. Sed hæc nimis antiqua sunt: illud potiùs eius oculis poterat obuersari, quod Christus vrbis Ierosolymitanæ pulchritudinem contemplatus, futurum eius excidium piis lacrymis erat prosecutus, addens: *Quia si cognouisses, & tu; & quidem in hac die, quæ ad pacem tibi.* nunc autem omnes in te calamitatum fluctus redundabunt, *eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ.*

Num. 14, 3

Num. 1, 46

Luc. 19, 42.

Hæc qui seriò secum perpenderit, nónne meritò præ-

teriti temporis memoriâ discruciabitur, ignarus scilicet, quoties diuinis mandatis & inspirationibus, quoties salutis, aut saltem maioris perfectionis occasioni defuerit, quod frequenter deplorare solebat S. Ignatius, asserens, nullius mentem aut cogitationem capere posse, quantum obstaculi plerique mortalium obiicere soleant diuinæ gratiæ, quæ nos ad altissimum perfectionis culmen perduceret, si quantum ipsi misericordiæ est ad inuitandum, tantum nobis alacritatis esset ac promptitudinis ad obtemperandum.

Sapiens torquetur, tum propter neglectum temporis præteriti. Maffæus in Vitâ Ignat.

Nec minùs futuri quàm præteriti temporis torquet ignorantia. Quis enim nouit, an toties despecta salutis occasio in extremâ vitæ periodo homini sit occursura? Nónne verendum est potiùs, despectâ toties Dei misericordiâ, eiusque voluntate conculcatâ, ne tandem aliquando iusto furore excandescat, easque intentet minas, quas habemus in Prouerbiorum libro. *Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id, quod timebatis, aduenerit.* Quæ tametsi per se terribilia sunt, multò tamen horribiliora facit ineuitabilis mortis necessitas (quam subiicit Ecclesiastes) dum hæc inter se connexa vehementiùs animum feriunt, Certa mors, & incerta salus.

tum propter ignorationem temporis futuri.

Prou. 1, 24.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 8. Non est in hominis potestate prohibere spiritum, [*] nec habet potestatem in die mor-

[*] *Aliæ editiones habent:* Non est potentia, Non est potens, Non est habens potestatem.

mortis, nec ſinitur quieſcere ingruente bello, neque ſaluabit impietas impium.

METRICA PARAPHRASIS.

QVAMVIS *latentem carceris noſtri ſpecu*
Lex frænet arcta ſpiritum,
Carniſque denſas corpus obiiciat fores,
Ætaſque firmet peſſulo, &
Robur ſatelles ſtipet excubiis latus,
Neruoque multiplici liget;
Si fors ſupremum nuntians vitæ diem
Fatalis inſonuit tuba;
Nulla emicantis compede abrupta impetum
Sufflaminare vis poteſt.
Sic fata poſcunt lege fixa adamantinâ,
Auctorque fatorum Deus.
Simul vrna motum Iudicis nomen citat,
Proferre non patitur diem.
Seu fæce ab imâ inglorium trahat genus,
Deſpectus, & capitis minor;
Ceras parentum ſiue fumoſas crepet,
Situque nigra ſtemmata.
Ne mihi tiaras, ſceptra, regales toros,
Dominoſque faſces ingeras.
Mors ſurda titulos calcat, & ceruicibus
Stringit ſecures Principum:
Nec triſte ſceptri pondus, aut ſupercilI,
Fert cymba Tartarei ſenis:
Nec qui impotenti cuncta dominatu premunt,
Ius ferreæ dicunt neci.
Vbi nunc ſuperbi Belus imperij caput?
Ninuſque ſceptro proximus?

Vbi

Vbi turba Danai regio imminens toro,
Deuota Diti victima?
Vbi tot fauillis Pergami clari Duces,
Quondam Gradiui fulmina?
Humiles vagantur inter vmbrarum greges,
Nec dissidet cineri cinis.
Simul ac sarissam mors auernalem vibrat,
Bellumque nuntiat tuba;
Nec in recessu concaui mersum specus
Amica tutatur quies:
Nec si quadrigas scanderis cursu Iouis,
Trabale telum fugeris.
Fræna dracones Colchidis, cælum pete,
Metire cursus Icari;
Emetientem nubium tractus vagos
Mors sæua præcipitem dabit:
Pennisque vulsis merget inferno lacu,
Prædamque figet æthere.
Si forsan animos impio impietas facit,
Ridetque fatorum minas,
Fas omne suetus ruere petulanti pede,
Legumque casses rumpere,
Vt fila arachnes armiger solet Iouis
Teretesque Marsus aper plagas;
Frustrà proteruus iura conculcat poli,
Seseque palpat improbus.
Nec vis reuellit ferreæ casses necis,
Nec alipes vitat fuga.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

Non longa vita optanda, sed mors beata.

SI tam ineuitabilis est fatorum necessitas, & eâ lege nati sumus, vt vltimum naturæ tributum aliquando pendamus; illa nos inprimis cura sollicitos habere debet, vt, quod reliquum est vitæ, ex præscripto diuinæ voluntatis virtutisque concludamus. Neque tam cordi nobis esse debet, vt in longam desidemque senectutem vitæ fabulam protrahamus, quàm vt lætam huius fabulæ nanciscamur beatamque catastrophen.

Vitæ cupiditas plerisque nimia est.

At plerisque hominum nihil æquè in votis est, quàm vt in hoc tumultuoso vitæ oceano quàm diutissimè iactentur, & prout fortuna gubernaculum flexerit, modò aspero, modò tranquillo cursu ferantur: qui vt longissimus sit, semper spe illis minor est, dum & cupidè votis extenditur, & ferè sine ratione consumitur. Hinc illa quorumdam tam ignaua tamque effeminata vitæ cupiditas memoriæ prodita est, vt eam quauis etiam infamiâ & calamitate redemptam voluerint. Inter quos Cn. Carbo magnæ verecundiæ est Latinis Annalibus: qui tertio Consulatu suo, iussu Pompeij in Siciliâ ad supplicium ductus, petiit à militibus demissè & flebiliter, vt sibi aluum leuare, priusquam exspiraret, liceret, quò miserrimæ lucis vsu diutiùs frueretur: eoque moram traxit, donec caput eius sordido in loco sedentis abscinderetur. Quid Brutus, qui fortitudinis famam aucupatus antè fuerat? quanto dedecore exiguum & infelix vitæ momentum redemit? Nam à Furio, quem ad eum occidendum miserat Antonius, comprehensus, non solùm ceruicem gladio subtraxit, verùm etiam, constantiùs eam præbere admonitus, his ipsis verbis iurauit: Ita viuam, dabo. Pænè dixerat, Ita viuam, vel sub

Val. Max. lib. 9. c. 13.

Valer. ibid.

ſub Antonio. O fati cunctationem ærumnoſam! ô vanam ſtolidamque iuriſiurandi fidem! Quid prodeſt illa tam ignominioſa cunctatio? Quid prodeſt homini ſupplicem fieri, vt ſecurim tantiſper ſuſpendat, cùm mors ipſa libratam ſemper teneat ſecurim, ſub cuius ictu rei capitis omnes viuimus, naturæ debitum, omni exemptionis præcisâ ſpe, ſoluturi.

Communis illa naturæ lex eſt, commune tributum officiumque mortalium. Hoc iter omnes ingredimur: huc ſeries inuicta fatorum, & nullâ mutabilis ope, funebrem trahit pompam. Et eſt aliquis tam demens, qui ſe numquam eò peruenturum ſperet, quò ſemper tendit? Nullum ſine exitu iter eſt, nullus ſine occaſu Solis ortus, nulla ſine mortis interitu vita. Nec ſola ſenectus ineuitabilem hanc trahit neceſſitatem, omnis illi ætas obnoxia eſt: non enim citamur è tabulis cenſualibus, quibus olim notata continebatur ætas vniuſcuiuſque. Talis olim citatio in militiâ delectuque copiarum obtinebat: at longè aliter mortis vrna vertitur. *Nulli iuſſo ceſſare licet; Nulli ſcriptum proferre diem.* Faſtúſne ille ſit, an nefaſtus, humana diſcernant tribunalia: mortis certè nihil intereſt.

Omnibus moriendum.

Conuoca in conſilium Machaonas omnes, conuoca Chirones, conuoca Æſculapios; nullam aduerſus mortem inuenient panaceam. Excute bellorum armamentaria, nullam aduerſus hanc violentiam inuenies panopliam: luctare, ſtringere, ringere, & inſtar ſerpentis in mille ſpiras conuoluere; fatalem hanc neceſſitatem numquam eluctaberis. Quinimò hoc tantùm omni conatu tuo proficies, vt grauiùs te affligat quod vitari non poteſt. Omnis enim indignatio in tormentum ſuum proficit, ait Seneca: nihilque tam exaſperat fer-

Nullum aduerſus mortem remedium.

Mors grauior eſt inuitis.

Seneca l. 3. de Irâ, cap. 16.

Hegesippus l. 1. uorem vulneris, ait Hegesippus, quàm ferendi impatientia. Sic laqueos fera dum iactat, adstringit: sic aues viscum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est iugum, quod non minùs lædat ducentem, quàm repugnantem. Itaque nihil quidquam morti obluctando proficitur, nisi quòd illa, quæ hactenus corporibus tantùm minabatur, nunc etiam non vnum animo tormentum machinetur.

Mortis timor nimius. Val. Max. l. 9. c. 13. Quot existimamus in animo luctas, & quàm multiplicia tormenta sustinuisse Numidarum Regem Massinissam, qui tamen florens in paucis, liberisque, & Romanorum amicitiâ felix fuisse creditur. Hic parum fidei in charitate liberorum ciuiumque beneuolentiâ repositum esse existimans, salutem suam custodiâ canum vallauit. O miserum! Quò tam latè patens imperium? quò tantum liberorum numerum? quò denique tam arcta beneuolentia constrictam Romanorum amicitiam, si ad hæc tuenda nihil canino latratu securius, Idem ibid. nihil morsu valentius duxit? Dionysius verò Syracusanus quàm longa est huius tormenti fabula? qui non satis amicis fidens, eorum loco ferocissimarum gentium homines, quibus latera sua committeret, substituit: tonsorumque metu tondere filias docuit. Quarum, postquam adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrum non ausus committere, instituit vt candentium iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent.

Omitto cetera, quæ tum ille, tum complures alij morti procul habendæ frustrà excogitarunt: cùm hæc *Mors mille viis nos inuadit.* mille viis nos inuadat, mille cuniculis subruat, mille machinis expugnet. Hic in medio voluptatum cursu sistitur:

ſiſtitur: ille inter epulas opprimitur: alius ſomnum in æternam producit noctem: huius improbam ſpem & longa vota mors immatura fruſtratur. Ille ferro, veneno alius; hic lento catarrhi ſtillicidio, ille ſubitâ peſtis contagione; hic fluctibus hauſtus, ille fulmine tactus occumbit. Hac lege viuit, quiſquis hanc terram calcat: hæc ſummos imoſque neceſſitas alligat.

Neque enim vt diſpar eſt hominibus fortuna naſcendi, ita diſpar eſt mortalitatis conditio. Conditor ille iuris humani non natalibus nos, neque nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus: vbi verò ad finem mortalium ventum eſt, Diſcede, inquit, ambitio; omnium, quæ terram premunt, ſiremps lex eſto. Nulla, inquit Eccleſiaſtes, in die mortis ratio dignitatis aut poteſtatis habetur. Curauerat Imperator Iuſtinianus ſtragulam ſibi veſtem contexi, in quâ Phrygio opere expreſſa cernebatur victarum vrbium, & barbarorum Regum, quos ipſe ſuis auſpiciis debellarat, effigies. Sed veſtis illa tot victoriis nobilis, dum eiuſdem cadauer texit, ad exornandam mortis pompam valuit, mortem ipſam ab eius corpore depellere non potuit.

Seneca Epiſt 91. Par omnibus moriendi conditio.

Baron. ad annum Iuſtiniani 39.

Deſpoticum hoc mortis in Principes ac Monarchas imperium cumulatiùs etiam & ſupra fidem exaggerarunt Poëtæ, apud quos fruſtrà aliquis diademata, ſceptra, faſces aut ſecures obtendit,

Poëtæ etiā Deos morti ſubiiciunt.

Numina cùm videat duris obnoxia fatis.

Martial. l. 9

Sanè Iſocrates complures deorum filios commemorat Troiani belli diſcriminibus impenſos, Sarpedonem ſcilicet Iouis filium, Memnonem Auroræ, Cycnum Neptuni, Achillem Thetidis; quos omnes illius decennalis belli procella depreſſit. Quin etiam extra belli tempeſtatem Iupiter filios ſuos apud Ouidium, Æacum ſcilicet,

Iſocrates ἐν ἐλεν. ἐγκωμ.

Ouid. l. 9. Metam.

cet, Rhadamantum, Minoëm, inexorabili fatorum decreto interiisse deplorat.

Frustrà Regum fastus & impietas morti obluctantur.

Vt non inusitata censeri debeant illa Principum Regumque lamenta, insuperabili mortis violentiâ è summo rerum humanarum culmine ruentium: è quorum numero vnicum audite Antiochum Epiphanem, qui, intellectâ suorum clade, mentis ægritudine ad extrema perductus, in has querelas erupit: *Recessit somnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde præ sollicitudine: & dixi in corde meo: In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in quâ nunc sum: qui iucundus eram, & dilectus in potestate meâ. Nunc verò reminiscor malorum, quæ feci in Jerusalem ..... sine causâ. Cognoui ergo quia propterea inuenerunt me mala ista, & ecce pereo in tristitiâ magnâ in terrâ alienâ.* Sic impius ille diuinarum humanarumque legum contemptor. quem idcircò libentiùs produxi in medio ætatis flore succisum, non tantùm quia personæ dignitas fastusque regius nihil quidquam momenti habuit aduersum mortis decreta; sed etiam, quia magno suo malo didicit, quod postremò subiungit Ecclesiastes: *Non saluabit impietas impium.* Neque enim si hactenus perfrictâ fronte & indomitâ ceruice diuinæ voluntatis iugum excussit, legumque nexus, tamquam aranearum telas, perrupit; inextricabiles etiam mortis nexus, & adamantinam fatorum necessitatem eluctabitur. Non semper dormit diuina Nemesis, nec longa cuiquam contingit in scelere felicitas. Quandoque seuerum experitur Deum vindicem, qui diu mansuetissimi parentis mandata contempsit.

1. Machab. 6, 10.

Igitur vt ad caput nostra tandem recurrat oratio, iisque prosperè cuncta cessura confirmemus, qui diuina præcepta custodierint, nec pœnam iis defore, qui recalcitrantes

citrantes eadem violauerint, vnicam hanc Regij Vatis Deo ad amussim obsecundantis sententiam subnecto: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te Domine.* Ps. 54, 24.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Omnia hæc consideraui, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt sub Sole. a Interdum dominatur homo homini in malum suum.

a *Fortè meliùs,* Interim dum,

10. Vidi impios sepultos: qui etiam cùm adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. sed & hoc vanitas est.

11. Etenim quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala.

12. Attamen peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius.

METRICA PARAPHRASIS.

SIDEREI *Proceres, æternæ conscia lucis*
Pectora, quos adytis fas est haurire sacratis
Immortale iubar Phœbi, legesque polorum
Discere, queis nexus fatorum voluitur ordo:

Vos mihi diuinæ penetralia pandite mentis.
Cùm maria, ac terræ, radiataque mœnia mundi
Ponderibus librata suis, nutuque Tonantis
Pendula, tam certo constent moderamine, noctis
Alternas Phœbique vices cùm nulla moretur
Segnities, blandi nunc mulceat aura Fauoni
Germina, nunc soli Boreæ sit copia cæli;
Cur hominum stirps sola, operis non infima tanti
Portio, vix imâ curarum parte paternum
Numinis insedit pectus? Cur dira triumphat
Impietas vulgi fremitu prouecta secundo,
Indulgensque sibi, dum sceptra superba tyrannus
Vibrat in innocuos, trabeamque, heu! sanguinis ostro
Purpurat, & crebris lasciuit cædibus, hostis
Non minor ipse sibi? Vidi monimenta tyrannorum
Exuuiisque, comisque, & odori nube vaporis
Obsita, circum autem spirantia vultibus æra,
Pegmataque & ludos, & singultantia vota,
Ploratusque virùm cum femineo vlulatu.
Non aliter quàm si patriæ post fata parentis
Funus, & abruptis etiamnum flebile venis
Vulnus hians lacrymas lamentaque mœsta vocaret.
Quin etiam sceleri dum obnoxia vita maneret,
Virtutum velut eximij fastigia honoris
Sanctaque calcabant, celebresque per ora virorum
Ciuica complebant meritorum mœnia fama,
Æternâ ceu digna tubâ, Graioque cothurno
Gessissent, patriæque alternatura dedissent
Virtutum decora. O frustrà sibi blanda fauore
Numinis, impietas! ô somnia vana nocentum!
Quàm damnosa quies animo mala gaudia mentis!
Dum Patris æterni scelerum pia dextera differt

Supplicia,

Supplicia, effusæ sceleri laxantur habenæ.
Iamque licet quodcumque libet: procul exulat omnis
Corde pauor, læsisque perit reuerentia cæli,
Securumque scelus plaususque impunè patrati
Flagitij fit causa noui. Sic turba putatur
Impia mendaci fuco palpoque beari.
Non ego sic: sed cùm geminata piacla nocentum
Conspicor, & lentas æterni vindicis iras,
Illimesque dies, nulloque palatia luctu
Saucia, non curis animos, non tabida morbis
Corpora, non tristes Libitinæ munera lessos:
Tum mihi mæroris discussâ nube stupentes
Lux oculos inopina ferit. Primordia cerno
Lætitiæ. Deus, ecce Deus penetralia cordis,
Augustasque ostentat opes, & amoris asylum,
Deliciasque poli, lemniscatasque coronas.
Huc gemitus, huc vela spei, huc luctantia vota
Iustorum pia turba regit, quos Numinis horror
Et sacro perfusa metu reuerentia pungit.
Hinc animi surgunt, hìc condimenta laborum
Dulcia miscentur, spes hìc blando vbere lactat.
Donec post vitæ luctamina tempora Daphnis
Cingat, & astricomâ radient diademata fronte.

PROSA EXEGESIS.

PROFECTO nisi, discussâ subinde mortalitatis huius nebulâ, postumæ beatitatis splendor nobis illucesceret, diuinæq; fidei radius animis nostris illaberetur, quis non inoffensâ impiorum felicitate perculsus, in hac rerum humanarum confusione naufragium faceret, aut saltem ad hunc ataxiæ scopulum allideretur? Agnouit hìc Propheta Regius pænè se aliquid humani fuisse passum.

Impiorum felicitas magnus offensionis lapis.

Psal 72,1. passum. *Quàm bonus Israel Deus*, inquit, *his qui recto sunt corde! Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Quis enim ferat, eos qui non suo tantùm, sed publico malo, atque adeò in perniciem generis humani, dominatum in homines exercent, nusquam interpolatâ felicitate vitæ stadium decurrere, passimque ab omnibus publicâ gratulatione, panegyricis, columnis, statuis, trophæis, ipsâ denique consecratione, fanisque ac Sacerdotibus viuos mortuosque cohonestari? Quis bonorum non ingemuit, sub ipsa nascentis Ecclesiæ incunabula, cùm Diocletianus & Maximianus fæces, folles ac fomenta gehennæ omni diritatis genere Christianos vexarent, orbemque Christianum sanguine Martyrum funestarent, eosdem vsque adeò communi plausu celebrari, vt pluribus per Hispaniam magnificis columnis hæc eorum velut trophæa inscriberentur: *Genere Christianorum penitus extincto?*

Impiis habiti diuini honores.

Eusèb. in Chronico.

Eutropius lib. 9.

Sed illud in Diocletiano potissimùm multos in stuporem vertit, quòd non tantùm perpetuæ felicitatis ac regni satur, ad priuatum otium se receperit, sed etiam quòd truculenta illa bellua, ebria Sanctorum sanguine, & in vitâ gemmatis calceis vestibusque induta, adorari se iusserit vt Deum, & post mortem solemni consecratione à Licinio inter Diuos fuerit relata. Quid Traianum atque Hadrianum Principes commemorem? quorum magnifica & ad posteritatis memoriam illustria monimenta etiamnum visuntur, columna scilicet Traiani, tum altitudine tum artificio nobilis, & moles Hadriani, quæ tumulum eius olim complexa, nunc munitissimum est Pontificiæ maiestatis propugnaculum. Et tamen quis ignorat, illos tot clientelis, vel potiùs

tiùs adulationibus circumſeptos, illos tot ludis, acclamationibus,ſtatuis ac triumphis condecoratos,illos toties patriæ parentes ſalutatos, acerrimos Chriſtiani nominis, adeoque veræ virtutis ac religionis hoſtes exſtitiſſe?

Infinita propemodum eius generis exempla proferre poſſem: ſed cui tandem vſui ſeruirent,niſi exulcerando iuſtorum dolori, & ſubuertendis inſtabilium mentibus? Etenim, vt ait Eccleſiaſtes, *quia non profertur citò contra malos ſententia, filij hominum abſque timore perpetrant mala*. Quid enim? nónne magnis interdum viris hæc improborum felicitas, pœnæque ſcelerum dilatæ, recti iudicij clauum, ambiguaſque ex alto pectore voces extorſerunt? Catonem ipſum audite, qui videns in Pharſaliâ Pompeium cum exercitu non tam militum quàm Senatorum, Patritiorum,Equitum, Nobiliumque protritum, & laſciuientem tantiſper in ciuili ſanguine tyrannum, non ſatis ſui compos exclamauit, in rebus diuinis multum eſſe caliginis.

Impiorum felicitate etiam viri magni perturbantur. Vide Lipſ. l.2.deConſtant. c.15.

Multò autem impudentiùs apud Pſalmiſtam impij *poſuerunt in cælum os ſuum, & dixerunt: Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?*

Pſal.72, 9. verſ.11.

Sed religioſiùs in hac diuinorum iudiciorum caligine pronuntiauit Auguſtinus; Iudicia Dei multa occulta eſſe, nulla iniuſta: & quamuis pænè omnia lateant ſenſus menteſque mortalium, hac in re tamen illud piorum fidem non latere, iuſtum eſſe quod latet. Cui ſententiæ viam complanauit id quod ſubiicit Eccleſiaſtes: *Attamen peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius*. Primùm enim qui diuinæ prouidentiæ,ſapientiæ, iuſtitiæque memores, ſuis

Auguſtinus lib. 20. de Ciuit. c.2.

Deus in tēpus opportunū differt malorum pœnas.

momentis rem expendunt, facilè animaduertunt, Deum, qui infinitè bonus eſt, in ſupplicio ſumendo non tam pœnam ſpectare ſolere, quàm correctionem & exemplum. Itaque in tempus opportunum illud differre, cùm aut ad medicinam iis proderit qui deliquerunt, aut ad ceteros à flagitio deterrendos, aut ad maieſtatem ſuam iuſtitiamque declarandam.

Deus non debet ad arbitrium noſtrum punire.

Deinde cùm videant, in Regum Principumque tribunalibus, iuſtis de cauſis, aut alioquin Principum arbitrio, quædam ſupplicia differri, inſignis impudentiæ fuerit, Deum humano & quidem priuato affectui, vel potiùs libidini ſatellitem & adminiſtrum, & in exigendis ad arbitrium ſuppliciis depoſcere lictorem.

Lipſ. lib. 2. de Conſtant. c. 13. *Breuis eſt impiorum impunitas.*

Dic mihi, ſi tragœdiam ſpectes, an indignere, ſi Atreus aliquis aut Thyeſtes in primo alteróve actu ſublimes per ſcenam & elati pauliſper incedant, regnent, minentur, imperent? Non arbitror ſanè: breuem enim felicitatem illam eſſe ſcias, & expectes vt fœdè mox ruant in extremo. In mundi autem hac fabulâ cur iniquior in Deum quàm in Poëtam aliquem fueris? Ille impius fortunam ſibi deſponſaſſe videtur, ille tyrannus cædibus gaudet & ſanguine. Certè: ſed cogita, primum hunc actum eſſe, & iam antè animo præcipe gaudium iſtud manere lacrymas, & hanc ſcenam noxio mox ſanguine cruentandam.

Deus in mundi perturbatione faſtidioſis ingeniis conſulit.

Quid ſi etiam in hac rerum perturbatione, differendiſque impiorum ſuppliciis, & bonorum præmiis, diuina ſapientia humano guſtui ſeſe accommodat? Nam ſi nihil vmquam durius, aut præter vniformem rerum tenorem curſumque interueniret, ipſa æquabilitas & ſuauitas diuinæ prouidentiæ faſtidienti ſtomacho nauſeam prouocaret. Fit enim neſcio quo naturæ noſtræ

vitio,

vitio, vt quemadmodum in cibis, qui perpetuis deliciis assueuerunt, nisi subinde insulsis quibusdam, aut præter modum acidis aut amaris vescantur, ad exquisitissimas epulas nauseent, ac sapidissima quæque condimenta repudient; sic ea, quæ summâ Dei sapientiâ administrantur, constanti suâ pulchritudine nobis semper inconstantibus semperque variis displiceant.

Varietas rerum humanarum delectat.

Itaque Deo sese ingeniis nostris attemperante, gratâ vicissitudine aduersa prosperis, prospera aduersis condiuntur; & serenitatem præuia tempestas, & æstatem hiemis commendat asperitas. Idemque in huius mundi harmoniâ, quod in musico concentu deprehendimus, vt non semper aures suaui modulorum combinatione demulceat, sed durior interdum sonus intercurrat; & cùm aliquantisper sextâ septimâque disproportione, aut istiusmodi sonis absonis aures raserit, animosque suspensos irritauerit; tandem pleno concentu in disdiapason perfectissimum musicæ systema delabatur; tantoque maiore voluptate in illâ vocum concordiâ aures animique conquiescant, quò minùs antè sonis illis absonis acquieuerant: sic in huius mundi pulcherrimo concentu non omnia vno tono ac tenore auribus animisque nostris influunt; sed est quædam concordia discors. Sunt nonnulla, quæ aures vulnerant, & animos irritant: boni mœrent, florent improbi, silet Nemesis, nescio quod chaos rebus humanis induci videtur; sed pij ac sapientes post longam animorum suspensionem, dum vltra huius vitæ limites cogitationes extendunt, & postumas pœnas ac præmia ante oculos constituunt, facilè in suaui perfectaque symphoniâ diuinæ prouidentiæ conquiescunt.

Norunt enim, non tam fortunatos quàm miseros

dicendos esse impios, qui nimiâ felicitate torpescunt; quos velut in mari lento tranquillitas iners detinet: felices esse, quos Deus rebus arduis & virtute dignos existimat: rebus prosperis animos permadescere ac resolui velut perpetuâ ebrietate consopitos: calamitates virtutis stimulos esse, gloriæ sementem, pignusque non dubiæ beatitatis. Itaque cùm duriùs habentur à summo illo Parente atque agonothetâ, non magis de paterno eius affectu dubitant, quàm de Imperatoris animo generosi milites, quos ille præ ceteris periculis ac certaminibus exercet; aut de parentum Lacedæmoniorum affectu liberi, cùm illi filiorum indolem publicè verberibus admotis experiuntur, eosque in publicâ solemnitate, quam Διαμαστίγωσιν appellant, ad aram flagellatos hortantur, vt constanter ac fortiter flagella perferant, & laceros ac semianimes rogant, vt perseuerent vulnera præbere vulneribus. Itaque norunt hæc etiam tam dura à paterno Dei affectu proficisci, qui rebus asperis generosos spiritus tentat.

Deus filios & amicos rebus duris probat.

Tertullian. ad Martyres. Seneca de Prouident. cap. 4.

Sed & illud habent persuasissimum, nullum sibi genus præmiorum post huius vitæ agones ab æterno agonothetâ defuturum. Si enim tantum hîc oblectamenti supremus ille Iudex vsquequaque iustissimus inertibus terræ fungis, ventris ac voluptatis mancipiis, & quod indignissimum videtur, sceleratis, impiis, denique hostibus suis impertit; quæ tandem mens aut cogitatio capere poterit, quàm augusta & magnifica sint illa beatitatis æternæ præmia, quæ generosis athletis, virtutis cultoribus, amicis denique ac filiis reseruauit? Itaque quod ait Sapiens noster, *in paucis vexati, in multis benè disponentur, quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tamquam aurum in fornace probauit illos, & quasi bolo-*

Iusti norint post agonem non defutura sibi præmia.

Sap. 3. 5.

holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt iusti, & tamquam scintillæ in arundineto discurrent. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, tandemque huius maiestatis ac gloriæ suæ admiratione defixi, & cælestium deliciarum gustu ebrij, clamabunt: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* Quid verò impij illi Dei hominumque contemptores? Psal. 30. 20

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi vmbra transeant, qui non timent faciem Domini.

METRICA PARAPHRASIS.

TAENARI *funesta regna, vosque auernales lacus,*
Vos furoris administri, & quidquid illætabile
Nutrit orcus, quod nocentum sæuit in præcordiis:
Tuque Adrastæa æqua vindex perditæ insolentiæ:
Vosque crinem dissolutis squallidæ serpentibus
Horrido Diræ flagello quæ fibras peruritis,
Numinis non vana culpas vindicantis nomina,
Huc adeste, peruicacem premite funestis modis;
Quemque blanda exasperauit Numinis clementia,
Hunc seuera vindicantis conterat Dei manus.
Nemesis ad supplicia quondam laneo adrepens pede,
Nunc furore exaggerato plectat infandum caput.
Nullus vltrà Phœbus illi surgat innubi æthere,
Nec fauentis aura sortis læta tendat carbasa:

Sed nouercali ruinam machinetur dextera,
Si remoti puppe gazas claudat orbis institor,
Eurus arbiter profundi spolia ponto dißipet.
Si micante flaua culmo rideat campis seges,
Martis excitata tædis flamma segetem demetat.
Si Diespiter corusco findat igne nubila,
In fauillam fulminatos impij soluat lares.
Tum rapacis vnca cineres fœneratoris manus
Cribret, vt fragmenta gazæ colligat superstitis.
Socia thalami tundat ora, & vngue vultus exaret:
Cumq́ue coniugis cadauer insepultum fleuerit,
Busta Niobes æmuletur, ipsa sese funerans.
Nec mariti lenta fusos Parca pollice differat,
Sed nefandi capitis orbâ fata deproperet colu,
Sidonis velut orsa telæ turbat impatiens nurus.
Occidat nefanda pestis, Numinis spretor cadat,
Sicut euanescit vmbra. Solis. icta spiculo,
Aut sub astra pulsus Euro tenuis exspirat vapor,
Aut per auras ventilatur puluis æstiuæ areæ.
Sicq́ue stratus ingemiscat hostis esse Numini,
Nempe spretor hoc meretur peruicax clementiæ;
Vt parentis qui refugit à piis amplexibus,
Hunc seuerè vindicantis dextra prendat Iudicis.

PROSA EXEGESIS.

Qui Deum amant, eius iniuriâ cõmouentur.

MIRVM non immeritò cuipiam videri potest, cùm inter Dei laudes clementia potissimùm ac misericordia deprædicentur, quid tandem causæ sit, cur Ecclesiastes, Dei Spiritu plenus, in vltionem impiorum tantopere excandescat. Sed idem ille amor, qui fons est & origo commiserationis & clementiæ, seueriôrem quandoque personam iis imperat quos possedit. Quî potest enim,

enim, quiſquis ex animo Deum diligit, eiuſque honoris & gloriæ ſenſu tangitur, non grauiſſimè commoueri, quoties infinitam illam Maieſtatem ab impiorum fæce ac ſentinâ ſub pedibus indigniſſimè videt conculcari? Deinde cùm patientia Dei toties læſa tandem in vindictam prorumpat, nihil propius eſt, quàm vt iis, quorum omne ſtudium eſt, voluntatem ſuam ad amuſſim cum diuinâ conformare, pari vindictæ cupiditate in eos accendantur, qui ſecundùm duritiam ſuam & impœnitens cor, deſpectâ Dei manſuetudine, theſaurizant ſibi iram in die iræ. Rom. 2, 5.

Id autem rationi & æquitati conſonum eſſe, non tantùm cum D. Aquinate docet Theologorum ſchola, ſed res etiam inanimatæ ſuo quodam modo ſuffragantur, quæ, læsâ Maieſtate diuinâ, ſympathiâ quadam perturbatæ, torpentes animos noſtros excitant, iuſtoque ſenſu doloris accendunt. Nónne cùm auctor naturæ pro ingratis mancipiis ab ingratioribus extrema pateretur, *tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, petræ ſciſſæ ſunt; monumenta aperta ſunt?* & vt rem tantam paucis diui Leonis verbis exequar, in execrationem Iudaici ſceleris vnam protulerunt omnia elementa ſententiam, cùm obſcuratis luminaribus cæli, & conuerſo in noctem die, terra quoque motibus quateretur inſolitis, vniuerſaque creatura impiorum vſui ſe negaret? D. Thom. 2. 2. q. 88. *Res inanimatæ Dei iniuriâ cõmouentur.* Matth. 27, 45. & 51. & 52. D. Leo Sermone 8. de Paſſione.

Deinde, annon imminente decretorio illo extremi iudicij die orbis vniuerſus quaſi cardinibus ſuis excuſſus ſubuertetur, & ſubuertet impios? quid enim aliud innuitur apud Sapientem, cùm dicitur: *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Induet pro thorace iuſtitiam, ... & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Ibunt directè emiſſiones* Sap. 5, 18.

siones fulgurum, & tamquam à benè curuato arcu nubium exterminabuntur, & à petrosâ irâ plenæ mittentur grandines; excandescet in illos aqua maris, & flumina eò concurrent duriter. Et ne hæc fabulosa quis existimet, nimis funesta nos docet Sodomorum vastitas, & orbis totius sub Noëmo cataclysmus.

Ecclesiastes optimo iure impios insectatur.

Si autem hæc ita se habent, quid vetat hominem rationis compotem in propugnandâ conditoris sui maiestate, rerum sensu carentium perturbationes æmulari? Itaque siue diras impiis intentet Ecclesiastes, funestisque votis eos insectetur; nihil agit à consuetudine Sanctorum alienum: siue impendentes illis calamitates vaticinetur, vix est vt vaticinari dici possit, cùm præsens etiam rerum status manifestè doceat, nihil solidæ beatitatis ad illos vmquam pertinere. Quid enim illi beatum ac iucundum in vitâ potest accidere, qui omnis boni scaturiginem sibi obturauit? Quid securum illi aut salutiferum, qui supremum huius vniuersi moderatorem hostem habere maluit quàm parentem?

Impiorum felicitas nõ est vera, sed adumbrata.

Quid igitur? inquies. An non frequenter improbi deliciis affluunt, voluptatibus diffluunt, opibus clientelisque circumfluunt? Sanè, si ad opinionem vulgi vitam exigimus: sed si veritatis normâ beatitatem metimur, dicemus in illos illud Isaiæ pronuntiatum quadrare: *Sicut somniat esuriens, & comedit, cùm autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est*: sic improbos non solidis bonis ac gaudiis, sed vmbris ac ludibriis pasci.

Isa. 29, 8.

Impiorũ oblectamenta veriùs tormenta.

Plus dico, quæ illi vocant oblectamenta, veriùs animi tormenta nuncupaueris. Vides auarum diuitiarum idolo-

idololatram? tot ille ſpinis, quot opibus nummisque dilaniatur. Vides ambitioſum montes montibus ſuperſtruentem, & è celſo dignitatum culmine bellum Deo cum Titanibus mouentem? noctes ſub purpurâ ducit inſomnes, & in plumis tamquam in ſentibus volutatur. Vides alium cui Deus venter eſt, qui inter epulas abdomini quotidie ſacrificat? ſed & inter epulas diſtrictum enſem diuinæ iuſtitiæ ceruicibus imminentem perpetuò reſpectat. Quid dicam eos qui cupiditatum ſuarum fomenta per ſcelera conquirunt, domeſticum ſemper circumferre tormentum? Nam, vt ait præclarè Cicero, ſua quemque fraus & ſuus error maximè vexat, ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit, ſuæ malæ cogitationes conſcientiæque animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæque furiæ, quæ dies noctesque pœnas à ſceleratis repetunt. Cognatum enim & innatum omni ſceleri ſceleris ſupplicium eſt. Quid autem ærumnoſius eſt hoc homine qui hoſtes domeſticos & eiuſdem tecti participes circumfert? Si domi aduerſarios alas, non te muri Babylonij, non Semiramidis turres, non pyramidum moles, periculis eripiant. Si proditor animus magno tuo malo tecum habitat, fruſtrà eſt murus caſtri inexpugnabilis, fruſtrà armorum apparatus, fruſtrà militum excubiæ.

Cicero pro Roſcio Amerino.

Conſtātin. Manaſſes in Aunal.

Quàm crudelis autem ſit domeſticus hic tortor, inde perſpicitur, quòd non vnâ plagâ hominem conficiat, ſed crebris ac minutis vulneribus longum ducat funus; Caligulam imitatus, qui per ſæuitiam ſolitus erat imperare: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. Ita planè iſtis euenit, quos ille carnifex animus quotidie minutis ictibus cædit ac pungit.

Tormētum internum eſt grauiſſimum.

Nec ſplendor ille nobis imponat; aut circumfuſa potentia.

Lipſ. l. 2. de Conſt. cap. 14.

Dddd

Impij latâ fronte interna tormenta non satis occultant.

potentia. Mendicum aliquem in fabulâ vides regio diademate, aut imperatorio paludamento ornatum; ſed non te fallit ſub hoc ſyrmate latere ſcabiem, pædorem ac ſordes. Idem exiſtima in diuitibus, libidinoſis, ſuperbis, tyrannis: quorum ſi mentes recludantur, ait Tacitus, poſſint adſpici laniatus & ictus; quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceratur. Rident illi non rarò, fateor, at Sardonicum riſum: gaudent, ſed non liquidum ac defæcatum gaudium, non magis certè quàm qui capitis damnati in carcere detinentur, & talis interim aut teſſeris ſe fallere conantur, nec tamen fallunt; manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec ſe tollit vnquam ab oculis imago luridæ mortis.

Tacitus l.6 Annal.

Impiorum tormenta tunc maxima, cùm mortis aut iudicij meminerunt.

Quæ omnia in maius tormentum excreſcunt, cùm peremptoriæ citationis tuba auribus inſonat, & æterni ſupplicij terror propiùs admouetur. Quæ tum ægritudo animi, nulla ſatis tuta conſilia expedientis? quæ lucta cogitationum, nullum exitum inuenientium? quis mœror? quod præſentium faſtidium? quæ denique ſalutis deſperatio? Quid animi fuiſſe exiſtimatis diuiti illi Euangelico, &, vt ſibi videbatur, beato, qui confertis ac ſtipatis horreis ſeipſum ad voluptates hortabatur, cùm profundæ noctis conticinio hac voce perculſus eſt: *Stulte, hac nocte tollent à te animam tuam; illa verò quæ paraſti, cuius erunt?* Quàm ancipitem animi pependiſſe creditis capillis ſuis irretitum Abſalonem, cùm ex ipſo parricidio iam affectu conatuque perpetrato ad æterna ſcelerum ſuorum ſupplicia raperetur? Quantis denique tabificarum cogitationum angoribus æſtuaſſe putatis impium ac impurum illum Præſulem, cùm horribili illâ diuini iudicij tubâ peremptoriè citaretur: Vdo, Vdo, ſatis

Luc. 12.

2. Reg. 18.

Fulgoſus l.9. c.12.

ſatis fuiſti in ludo? *Intelligite hæc qui obliuiſcimini Deum, ne quando rapiat, & non ſit qui eripiat.* Væ namque omnibus illis, ait Euſebius Emiſſenus, quibus hæc priùs experienda ſunt, quàm credenda.

Pſal. 49, 22

Euſebius Emiſſenus Hom. 1. ad Monach.

Quare hæc crebrâ cogitatione penſitemus, Momentaneum ſcilicet eſſe quod delectat, æternum quod cruciat. Quænam autem comparatio momenti ad æternitatem? quæ proportio delectationis ad cruciatum? Delectatio vana eſt, friuola, ieiuna: cruciatus omnem humanæ crudelitatis officinam infinitis partibus excedit. Delectatio cùm finem attigerit, nulla eſt in poſterum cenſenda; cruciatus autem nullo fine terminandus eſt. O quanta hîc imago vanitatis in oculos noſtros incurrit, poſtquam intrauerit homo in domum æternitatis ſuæ! Vbi tunc, ait Proſper, potentes à ſæculo, qui obtinuerunt diuitias? vbi ſatrapæ? vbi tyranni? nónne omnia cinis? nónne omnia fauillæ? Nónne, vt cum Eccleſiaſte loquar, velut vmbra tranſierunt dies eorum? Perge porrò, & animam conſidera inter tormenta deſtitutam. Vbi tunc honores? vbi faſtus? vbi ſupercilium? *Operientur velut diploïde confuſione ſuâ.* Vbi theſauri? vbi gemmæ? vbi opimæ hereditates? *Ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum.* Vbi tot aurium oblectamenta? *Ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Vbi tot irritamenta gulæ? *Famem patientur vt canes.* Vbi denique ceteræ deliciæ? *Quantum in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Hæc animo volue & reuolue, quicumque poſthabito Dei timore in ſcelere tibi applaudis, & felix tibi videris; cùm nulla poſſit eſſe in ſcelere felicitas. *Scito & vide quia malum & amarum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem* eius *apud te.*

Æterna impiorum ſupplicia crebrò cum fructu cogitamus.

Proſper.

Pſ. 108, 29

Pſ. L. 10, 7.

Luc. 10, 28

Pſal. 58, 7.

Apoc. 18, 7

Iere. 2, 19.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 14. Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram. ſunt iuſti, quibus mala proueniunt, quaſi opera egerint impiorum: & ſunt impij, qui ita ſecuri ſunt, quaſi iuſtorum facta habeant. ſed & hoc vaniſſimum iudico.

METRICA PARAPHRASIS.

O QVI *nutu ſola terrarum,*
Rutilaſque domos ætheris alti
Numine torques, arbiter orbis!
Qui ſub leges caſtra polorum
Stellata vocas: vt nunc fratris
Obuia flammis radio ſtrictum
Propiore acuat Cynthia cornu,
Nunc expanſâ luce ſerenâ
Agmina noctis gemmea ducat;
Nunc libra die ſomnique pares
Penſitet horas, Phœbumque pari,
Phœbenque pari portitor Helles
Iure gubernet. Nunc ſolſtitio
Bruma niuali quot ſub tenebris
Merſerat horas, totidem Phœbus
Lucis adaucta ſorte rependat,
Dum ſub Cancri ſtatione micans,
Serò Thetidos redit in gremium.
Qui Ioue medio vacuum Æolidas

Per

Per inane regis. Qui nauifragi
Furias Nerei tenui frænas
Puluere arenæ. Qui nunc terras
Versicolori pingis amictu,
Nunc tacitarum vellere aquarum
Rigida arua comis viduata foues.
An cùm stabili fœdera mundi
Lege coërces, nostri tantùm
Securus agis? nec tibi cura est
Fouisse bonos, plexisse malos?
En tibi diris dùm iuratos
Summi exagito Numinis hostes,
Ordine verso cuncta feruntur.
Mens ægrescit subiecta oculis
Monstra tuendo: Debita castæ
Præmia menti scelus inuadit:
Et virtutem, debita sceleri,
Pœna excruciat. Vidi Heroas,
Quos emeritæ virtutis honos
Asserit astris, pede calcatos,
Et ludibrio saturos, fieri
Bacchantum inter pocula carmen.
Vidi insontes patrio extorres
Lugere foco. Si fors Martis
Ingruat horror, prima innocuos
Quatit immeritâ clade procella.
Lubrica si sors verterit orbem;
Turbine primo dira nouercâ
Pulchrum ducit strauisse bonos.
Si torret agros Sirius æstu,
Aut ætherea tonat arce fragor,
Sceleris purum ferit ira caput,

Primaque iustus victima lethi est.
Contrà impietas placidæ sortis
Ebria gustu, procul à curis
Exigit æuum. Cumque iniustus
Sese innocuo sanguine pascat,
Non tamen illum debita Nemesis
Ira flagellat. Cumque opprobriis
Astra lacessat, securus agit
Cæli atque sui, ceu iustorum
Vitæ consors, meritisque grauis,
Speret amico Numine palmam.
Quin & sortem stabili iures
Strinxisse fide: nempe ex voto
Sic cuncta fluunt. Donec tandem
Vitæque satur, luxusque satur,
Pacis alumnus maius votis
Exigat æuum. Proh summe Deus!
Quanta hîc animos, dum rimantur
Secreta poli, caligo hebetat!
Vana tot inter mens ægra labat.

PROSA EXEGESIS.

PAENE iam ex longâ iactatione fessus portum adspexerat Ecclesiastes, perspectisque impiorum suppliciis, in sinu diuinæ prouidentiæ conquieuerat; cùm ecce noua tempestas in maiores eum æstuantis animi fluctus denuò resorbet. Viderat ante diuina humanaq; iura impunè conculcari, nimis diu impiorum supplicia differente, & pænè dixerim obdormiscente Nemesi. Sed animaduertens eos non tam dimissos esse quàm dilatos, & grauiori vindictæ reseruatos, nonnihil respirauerat. Nunc autem videns optimos pati acerbissi-

ma,

ma, eorumque vitam tristissimos exitus sortiri, contrà verò impiis ad nutum omnia fluere, eosdemque morte quàm facillimâ suauissimaque defungi; nouam querelarum telam orditur: nouam, inquam, prioris intuitu, alioquin sæculis omnibus decantatam, siue ab iis qui veri Dei prouidentiam suspexerunt, siue ab iis qui fato ac fortunæ mundi gubernacula commiserunt.

Querela de translatis impiorum pœnis ad iustos: & contrà.

Inter quos M. Tullius, Vno, inquit, adspectu intueri potestis eos, qui cum Senatu, cum bonis omnibus Rempublicam adflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, mœstos, sordidatos, reos de capite, de famâ, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes: eos autem, qui omnia diuina & humana violarint, vexarint, perturbarint, euerterint, non solùm alacres lætosque volitare, sed etiam fortissimis atque optimis ciuibus periculum moliri.

Cicero pro Sextio.

Prolixior est in his similibusque producendis Annæus Seneca, hoc grauissimum animi tormentum esse confirmans, dum tam iniqua præmia fortunam videt persoluere: dum Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio viuere, Pompeius & Cicero clientibus suis præbere ceruicem, Cato ille virtutum viua imago incumbens gladio, simul de se ac de Republ. palàm facere.

Seneca de Tranquil. animi, c. 15

Viri probi inter Ethnicos extrema passi.

Sed vt hos missos faciam, quos vmbra potiùs virtutis, quàm vera virtus apud posteros nobilitauit, quis ignorat, olim veræ sanctitatis lumina, viros inquam apud Hebræos illustres, quibus dignus non erat mundus, etiam acerbiùs vexatos fuisse? Audite Apostolum. *Alij*, inquit, *ludibria & verbera experti* sunt, *insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, adflicti.* Qui tandem illi?

Viri iusti inter fideles indigna passi.

Heb. 11, 36

Ieremias,

Tertull. in Scorpiaco, cap. 8.

Ieremias, inquit Tertullianus, lapidatur, Isaias serratur, Zacharias inter altare & ædem occiditur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans. Taceo Machabæos martyres, quorum illustre certamen nulla vnquam ætas obliterabit. Prætermitto tot orbis Christiani flosculos profanis impiorum pedibus obtritos, tot Martyrum rosas innocuo sanguine purpuratas, tot lilia Virginum carnificis gladio demessa, & tamquam orbis quædam catharmata ferro flammisque deputata: cùm tamen earum innocentiam vitæque integritatem ipsa tyrannorum confessio non rarò commendarit. Cùm enim Christianas virgines frequenter ad lenonem potiùs quàm ad leonem præclari illi iudices damnarunt, nónne aliud agentes confessi sunt, labem pudicitiæ atrociorem illis omni pœnâ omnique supplicio reputari?

Idem in Apologet. cap. vlt.

Hæc sors est eorum, quos vitæ integritas, & insignis erga Deum obseruantia celebrauit. Quid interim impij, flagitiosi, Dei hominumque contemptores? *Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Verba sunt innocentissimi Prophetæ Iob, qui vlceribus plenus, & testâ saniem radens, vitæque pertæsus, ac ægram trahens animam, longè disparem impiorum conditionem nimio stupore perculsus admiratur; quibus, vt ait Propheta Regius, *non est respectus morti eorum*, nec *firmamentum in plagâ eorum*; aut, vt Aquila exponit, nulli cruciatus interueniunt morti eorum, nec firma aliqua aut diuturna ægritudo eos detinet, viresque sensim depascitur, sed integros & obesos repentina mors omni fastidio liberat. Qualem nobis Nabal Carmeli describit Regum historia, qui cùm Regiam magnificentiam luxu conuiuiorum æquaret, terrore Dauidis incusso,

Iob 21, 12. *Impij inter voluptates vitam degunt, & facili morte defunguntur.*

Psal. 72, 4.

Aquila ibid.

1. Reg. 25.

incuſſo, repentè abſque omni doloris faſtidio adinſtar ſaxi obriguit.

Et quâ tandem vitæ commendatione beatuli iſti cenſentur? Dicat idem qui ſuprà Propheta Iob. Hi ſunt, inquit, *qui dixerunt Deo: Recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus. Quis eſt Omnipotens, vt ſeruiamus ei? & quid nobis prodeſt, ſi orauerimus illum?* O abyſſus diuinorum iudiciorum! ô tenebræ! ô caligo! ô vulnus infirmarum mentium immedicabile!

Etiã blaſphemiis hic lata contingunt.

Iob 21, 14.

Non ſum neſcius, multas hîc rationes in patrocinium diuinæ prouidentiæ poſſe proferri; ſed an æger animus, reique indignitate perculſus iis acquieſcat, ignoro.

Primùm enim quæritur, quinam illi ſint, quos ab omni pœnâ exemptos volumus, cùm nemo liber ſit à crimine, ne infans quidem, *cuius eſt vnius diei vita ſuper terram.* Nati ſcilicet in labe, non abſque labe viuimus, & cæli iam armamentaria ſine telo ſint, vt cum Poëtâ loquar,

Nemo immunis à pœnâ, quia nec à culpâ.

> *Si quoties peccant homines, ſua fulmina mittat*
> *Juppiter.* ———

Ouid. lib. 2. Triſtium.

Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt, ita cenſendum eſt homines in hac mundi fæce ipſos eſſe ſine fæce. Si autem omnes in noxâ, cur exemptos eſſe quoſdam volumus à pœnâ?

Lipſ. lib. 2. de Conſtant. c. 16.

Satis hæc quidem appoſitè dicuntur; ſed non omnem continuò mœrorem ægris mentibus abſtergunt. vt enim iuſtis aliquid ſubinde labis adhæreſcat, quî tamen conuenit debitos impiis cruciatus in eorum caput redundare?

Sed cur meliores peiora patiuntur?

Deinde, pro diuinorum iudiciorum æquitate illud adferri poteſt, quòd homines communione ſanguinis vnam aliquam familiam conſtituant, ciues earumdem

Deus interdum communes infligit pœnas propter naturæ communionem.

 legum

legum vinculo vnam Rempublicam, denique continuatâ temporum ſerie vnicum exiſtimari corpus regnorum. Quid ergo mirum eſſe poteſt, ſi parentum noxa in filios pœnam deriuat? aut per totam Rempublicam labes propagata innocentes etiam inuoluit? aut denique præteritorum temporum flagitia eiuſdem regni luunt poſteri? Nam & Medici, vt vni membro faciant medicinam, alterum eiuſdem corporis adurunt: & in perduellionis ac maieſtatis crimine leges filiis ac nepotibus ad extremam egeſtatem redactis, vitam quauis morte faciunt acerbiorem.

Hæc proculdubiò conuincunt, non eſſe Deo id vitio vertendum, quod Medici, quod Reges ac Principes, quod Rerumpublicarum moderatores ſibi volunt licere. Sed ea tamen infirmis reſtat obmurmuratio, quòd homines eo quo poſſunt modo aut vulneribus medicinam faciunt, aut pœnas à ſceleratis ac facinoroſis repetunt; itaque quod maximè opportunum eſt membrum incídunt aut adurunt Medici, vt ex arte ſanitas in totum corpus redundet: & cùm in ipſos facinoroſos non ſatis pro rei dignitate vindictam leges poſſunt exercere, eos qui ipſis coniunctiſſimi ſunt, eadem ruinâ inuoluunt. Atqui Deo numquam deeſſe poteſt facultas ipſis flagitiis, perſonis, temporibus pœnas iuſtâ proportione commenſurandi. Itaque non omnis hic ſcrupulus infirmis & lapſantibus eximitur.

Sed cur Deus, vt poteſt, non reos ipſos potius punit?

Prætereà nonnulli vt querelas omnes & inuidiam à diuinâ prouidentiâ amoliantur, negant Deum obeſſe bonis, prodeſſe malis. Omnia, inquiunt, mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & ambitioſa conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ceterùm numquid hoc quoque à Deo

Deus ſolida bona bonis ſeruat, de adiaphoris minor cura. Seneca de Prouid. c. 6.

à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curam, externa contemnunt. Improbis autem bona falsa circumdedit, & animos inanes fallaci somnio delusit: auro illos argentoque & ebore ornauit; intus boni nihil est. Si non quà occurrunt, sed quà latent, eos inspexeritis, miseri sunt ac turpes, in similitudinem parietum suorum extrinsecus exculti.

Sed hæc paradoxa sunt. quis enim ignorat, ad virtutem explicandam plus facultatis esse in diuitiis, quàm in egestate; in sanitate, quàm in ægritudine?

Sed in prosperis maior videtur explicandæ virtutis materia.

Denique, Si Deus, inquiunt, iustos rebus arduis exercet, facit quod bonum parentem & strenuum Imperatorem decet: virtutem tyronis sui ac filij corroborat, industriam acuit, ingenium erudit. Plerumque enim quæ nocent docent, quod Græci tam breuiter quàm eleganter exprimunt: παθήματα, μαθήματα. A plagis sapimus. Semper verò esse felicem, nec vmquam aduersæ fortunæ obuium fieri, ignorare est rerum naturæ partem alteram. Addunt illud Demetrij: Nihil infelicius eo cui nihil vmquam euênit aduersi. Prospera plebeiis ac vilibus ingeniis esse accommodata: at calamitates terroresque mortalium sub iugum mittere, id verò esse animi supra vulgi fortunam eminentis.

Deus iustorum virtutē exercet.

Drexelius Gymn. Pat. p. 2. c. 5.

Speciosè quidem hæc & ad pompam splendidè dicuntur à Stoicis, qui etiam in tauro Phalaridis mugientem, aut in cruce cum Regulo excarnificatum, beatum esse sapientem volunt: & tamen, animâ cum corpore extinctâ, nullam illi post hæc tormenta spem esse reliquam, sibi persuadent.

Id non satisfacit, si nihil post huius vitæ labores superest.

Apage magnifica hæc insanientis sapientiæ pronuntiata. Profectò nisi diuinæ fidei radius cogitationes nostras

Æternis rationibus viuent; nihil nocet hac mundi perturbatio.

ſtras vltra mortalitatis huius terminos euocaret, & ad vitam æternis rationibus inſtituendam hortaretur; ad quemuis impij felicis, boni infelicis occurſum mens noſtra collabaſceret, præſertim cùm ne iam quidem ſatis æſtuantium cogitationum fluctus euadat, niſi quantocyùs ad portum, quem proximo verſu pandit Eccleſiaſtes, vela conuertat.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 15. Laudaui igitur lætitiam quòd non eſſet homini bonum ſub Sole, niſi quòd comederet & biberet, atque gauderet: & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub Sole.

METRICA PARAPHRASIS.

PROCVL *hinc odora naris*
Stolidæ ſagacitatis,
Viuamus, atque edamus
Sereniore fronte,
Sereniore mente.
Quid enim profana turba
Sacratioris aulæ,
Secretioris vrnæ
Decreta iniquiores
Ad calculos vocamus?
Quæ ſanxit aula cæli,
Quid terra ruminatur?

Procul

Procul hinc odora naris
Stolidæ sagacitatis:
Viuamus, atque edamus.
Procul hinc procul facessant
Planctusque lacrymæque,
Luctusque, & impeditæ
Suspiriisque crebris
Singultibusque voces,
Nihilque profuturæ
Querentibus querelæ.
Curas procul voraces
In Caspias procellas
Zephyri ferant volucres.
Viuamus, atque edamus
Animo solutiore,
Vultuque amœniore,
Dryadumque per recessus,
Nemorisque delicati
Per frondeos Penates,
Vbi quercus hospitalis
Ramosa tecta pandit:
Vbi sibilo tepenti
Zephyri comis adulant,
Loquacibusque nidis
Pandionis volucris
Liquidum melos fritinnit;
Aut herbido tapete
Triclinium paremus,
Vbi prata vere primo
Salientibus scatebris,
Trepidantibusque riuis,
Vitreos bibunt liquores:

Vbi culta per vireta
Soboles amœna veris,
Rosæque, liliumque,
Crocique, calthulæque,
Sitientibus labellis,
Et biantibus labellis
Rorem hauriunt & auram.
Hic vua purpurascens
Amabilis Veseui,
Hic profluant Falernis
Elisa vina prælis,
Queis naufragentur imo
Curæ obrutæ profundo.
Hic mensa delicatis
Opibus referta ruris,
Et ferculis inemptis,
Saliaribus deorum
Cœnis superba litem
Moueat beatitatis.
Hic dormiente curâ,
Et pruriente orexi,
Viuamus atque edamus.
Hic segreges canoris
Animemus æra plectris:
Hic munerum soluti
Risus sereniores
Captemus, & lepores,
Innoxios lepores;
Interque blandiorum
Fomenta gaudiorum
Viuamus atque edamus.
Laboris hoc leuamen,

Et

Et vnicum leuamen
Hæc fluxa vita carpit,
Et fructus hic laboris
Et vnicus laboris,
Quo nunc datur potiri,
Dum lampadis diurnæ
Vitam quadriga carpit,
Et hora trudit horam,
Dapibus leuare orexin,
Curaque vellicante
Sub massico sepultâ,
Æquum bonumque habere
Quod dia sanxit vrna.
Procul ergo odora naris
Stolidæ sagacitatis:
Viuamus atque edamus.

PROSA EXEGESIS.

NON difficile mihi foret certissimis hîc argumentis Dei causam tueri, cuius prouidentiæ ratio sapientissima, & iudicia sunt vndequaque iustissima. Sed cùm insatiabile sit curiosorum cacoëthes, & insana contradicendi libido; abstinendum potiùs esse iudico ab arcanâ illâ diuinorum iudiciorum flammâ, cuius stricturas tantùm ac scintillas quasdam nictantibus oculis delibare conceditur, ipsam contemplari non permittitur. Sed quemadmodum qui in Solem acriùs defigit obtutum, hebetiorem illum refert, magisque caligantem; ita mentis omne lumen amittit, qui curiosiùs eam intendit in hoc lumen.

Iudicia Dei non sunt curiosè indaganda.

Nemo igitur impudenter à Deo pœnarum præmiorumque rationem exigat: quia nihil magis rationi consenta-

ſentaneum eſt,quàm vt hæc ratio nemini à Deo reddatur. Neque temerè quis de eius æquitate aut iniquitate ſententiam proferat: cauſæ enim tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano; multoque impudentiore petulantiâ carpuntur, quæ nec capiuntur quidem. Et fruſtrà quidem carpuntur cæleſtis aulæ decreta, quæ mutari nequeunt. Nam ſiue placeant ſiue diſpliceant, ferenda ſunt nihilo ſeciùs.

Multò minùs carpenda.

Vidit hoc olim Cleanthes, inter Stoicos ſapientiæ laude clarus: qui ſic Deum huius vniuerſi moderatorem alloquitur:

Epictet. in Enchirid. *Neceſſe eſt homini placere quidquid Deo placet.*

Duc me parens, celſíque dominator poli,
Quocumque placuit: nulla parendi mora eſt.
Adſum impiger. Fac nolle; comitabor gemens,
(Ducunt volentem fata, nolentem trahunt)
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Verè malus, qui diuinæ voluntati obluctatur, Deumque mauult emendare quàm ſe. Quantò ſapientiùs generoſus animus ſe totum Deo tradit, & æquiſſimum eſſe cenſet, non diſplicere homini, quidquid placitum eſt Deo, aſperum hoc ſit an dulce, proſperum an aduerſum,iuxtà habens. Ad hoc enim ſacramentum adacti ſumus,ferre mortalia, nec perturbari his,quæ vitare noſtræ non eſt poteſtatis. In regno nati ſumus: Deo parêre libertas eſt. Quid dico libertas? imò & voluptas. cùm exploratum habeamus,Deum vnumquemque noſtrûm patris vicem,imò & matris, diligere: Deo res noſtras eſſe cordi: Dei prouidentiam aſſiduè pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum excubare.

Acquieſcèdum diuinis iudiciis.

Præclarè igitur Eccleſiaſtes,cùm non poſſet denſas illas diuinorum iudiciorum nebulas mentis acie penetrare,ſatis interim ſecurus, quidquid diuina prouidentia decer-

decerneret, id optimum fore & conuenientiſſimum, omiſſis diſputationum argutiis, & profanâ curioſitate repudiatâ. *Laudaui igitur*, inquit, *lætitiam, quòd non eſſet homini bonum ſub Sole, niſi quòd comederet & biberet, atque gauderet.* Quâ adagiali formâ loquendi hortatur vnumquemque, ne ſe fruſtrà diſcruciet, animumque diuinis conſiliis imparem, arcanæ prouidentiæ diſquiſitione fatiget, ſed animo ſoluto à curis ac libero, Dei donis, ac laboris ſui fructibus hilariter fruatur. Neque quâ ratione hoc vniuerſum gubernetur, neque quid aliis fiat, aut ſe futurum ſit, anxiè perquirat, ſed de paterno Dei in ſe & in bonos omnes affectu ſecurus, in ſinum ſe diuinæ prouidentiæ lætus immergat. Non diſſimilis eſt apud Poëtam exhortatio, cùm ait:

Deo curæ ſumus.

Permittes ipſis expendere Numinibus, quid
Conueniat nobis, rebuſque ſit vtile noſtris.
Nam pro iucundis aptiſſima quæque dabunt DI.
Carior eſt illis homo, quàm ſibi. ——

Iuuenalis Sat. 10.

Pro iucundis, inquit, dabit Deus aptiſſima. Sed falſum eſt: aptiſſima ſimul dabit & iucundiſſima. Neque enim, vt ait Seneca, neceſſitatibus tantùm noſtris prouiſum eſt: vſque in delicias amamur. ita matrum inſtar etiam delicatè nos habet Deus.

Sen l. 4 de Benefi. c. 5.

Quantus hic amoris diuini fomes! quàm luculenta occaſio cæleſtibus decretis acquieſcendi! Vidiſtis aliquando tenellos infantes iam primâ balbutie blæſuliſq; vocibus gratiores, inter vbera materna reclinato capite ſuaui ſilentio quieſcentes: at illi ſatis ſuperque ſibi cautum arbitrantur, ſi maternos ſinus occupauerint, de affectu earum nihil ambigentes, quin optima quæque ſibi deſtinent. Quis autem de infinitâ Dei bonitate ac miſericordiâ minora concipiet, quæ non patris tantùm erga

Acquieſcendum in diuinâ prouidentiâ velut in ſinu matris.

nos officium exſequitur, ſed & matris, & nutricis, & gerulæ? Ipſe Deus fidem verbis meis faciet apud Prophetam. ſic enim ait: *Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos.*

Iſa.66, 12.

Blanda, faceta, delicata ſunt hæc, inquiet aliquis, ſed non omnem omnino animo ſpinam eximunt. Vtinam æquè in promptu eſſet hæc lætitia, ad quam hortatur Eccleſiaſtes, & fiducia de paternâ Dei prouidentiâ, tum, cùm pungit, vrit, ſecat, vulnerat, omnemque tyrannorum carnificinam in iuſtorum corpora ſæuire permittit.

Quid dicam? Vereor vt in his tormentis æquè perſuadere poſſim ſuauem Dei prouidentiam iis, qui extra calamitatis aleam conſtituti ſunt, ac iis qui læti alacreſque membra ſua torquenda, vſtulanda, diſcerpenda tradiderunt. An non auditis nobiliſſimorum iuuenum triadem in fornace Babylonicâ diuinas laudes modulantem? An non aduertitis, quantâ vultus alacritate generoſi Martyres Tiburtius & Valerianus per prunas, ac ſi roſas calcarent, ambulauerint? An non obſtupeſcitis B. Thyrſum ſub ſerrâ ſui ſecurum, ac diuinâ virtute ferri aciem illæſo corpore obtundentem? An illos quiſquam de paternâ Dei prouidentiâ queſtos exiſtimet? An iniquam piorum conditionem deploraſſe? an vltrices è cælo flammas exciuiſſe?

Ipſi Martyres de tormentis ſuis non queruntur.

Daniel.3.

Minimè verò, inquies: ſed non omnibus hæc miraculorum prodigia ſuccurrunt, nec ſemper Deus violentas, vt ita dicam, naturæ manus iniicit, vt amicis opituletur. Nonnumquam etiam diriſſimis illos tormentis excruciari, vitamque & ſanguinem profundere permittit.

Eſto

Esto sanè: sed quid interest, flammásne fornacis in roridam Deus auram mutauerit, an æstuantes inter tormenta Martyrum animos cælestis gratiæ rore refrigerarit? Quid interest, prunásne verterit in rosas, an inuicta pugilum corda transformarit in adamantes? Quid interest, aciémne ferri diuinitus obtuderit, an Martyrum patientiam fecerit inuulnerabilem?

Deus amicis adest etiam in tormentis.

Quod autem de tyrannorum carnificinâ diximus, idem in morborum cruciatibus ac flagellis, idem in temporum calamitatibus, idem in aduersæ fortunæ telis obseruandum esse iudico sapienti, vt non tantùm nullo dolore contrahatur, neque de prouidentiâ diuinâ sinistrè sentiat, sed hilari etiam ac soluto animo hoc vnum sibi persuadeat, res suas Deo esse cordi, nihilque dubitet, quin optima quæque & conuenientissima sit daturus, cùm sit pater filiorum amantissimus; neque existimet in rerum delectu à scopo aberraturum, cùm sit idem sapientissimus.

Iusti omnia æquo animo de manu Dei accipiunt.

Persuasissimum hoc habuit aliquando mendicus ille, quem Deus Taulero cælestis sapientiæ magistrum assignauerat. Inuenit eum Taulerus ad portas templi lacerum, seminudum, frigore tremulum, morbis ac miseriis contabescentem, verbo, miserrimum atque egentissimum mendicabulum. Precatus est illi cuncta prospera. Ille contrà negare sibi quidquam in vitâ contigisse aduersi. Rursum Taulerus optare illi à Deo felicitatem: sed ille rursus negare se aut esse aut vmquam fuisse miserum. Rationem hanc adiecit, nihil vmquam se diuinâ voluntate prius aut potius habuisse, quare cùm egestatem ac morbos à diuinâ manu proficisci non ignoraret, eadem se veræ solidæque felicitatis summique beneficij loco ducere. Quisquis sic animo compositus fuerit, pro-

Vide Opera Tauleri.

fectò vitam ducet omnis perturbationis expertem, animique ſerenitatem nullis interpolatam nubibus, puramque ac defæcatam lætitiam conſequetur, & tamquam in portu aut pharo conſtitutus, fluctuantes alios in hoc tempeſtuoſo vitæ oceano cum Eccleſiaſte mox ſecurus intuebitur.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Et appoſui cor meum vt ſcirem ſapientiam, & intelligerem diſtentionem, quæ verſatur in terrâ: eſt homo, qui diebus & noctibus ſomnum non capit oculis.

17. Et intellexi quòd omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eorum quę fiunt ſub Sole: & quantò plus laborauerit ad quærendum, tantò minùs inueniat: etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, nòn poterit reperire.

METRICA PARAPHRASIS.

BEATVS *ille, quiſquis inſcrutabile*
Caliginoſi deſerens fati chaos,
Domitiſque curis, mente compoſitâ exigit
Serenus æuum: nullus hunc ſtabili gradu
Inordinatus ordo deturbat, licet
Sidereus axis cardine excuſſus ruat,
Polumque auerno miſceat, ſolo ſalum.
Hanc explicatâ fronte dum ſortem intuor

(*Bea-*

(Beatitatis magna pars ipsam fuit
Beatitatem nosse) præcelsâ excubans
In arce Sophiæ, mente lustraui improbos
Hominum labores, dubia quos torquent Dei
Consilia, & anceps orbis inuersi status.
Quænam hæc phrenesis? quæve tam dira abditos
Suadet cupido mentis æternæ sinus
Tentare? Sunt, quos alta dum terram quies
Pelagusque sopit, Cynthia insomnes videt,
Diemque nocti adiungere, & noctem die.
Heu vana turba! sicne consilia ætheris
Animæ minoris futilem ad lancem vocas?
Opera stupenda conspici Numen iubet,
At curiosè introspici Numen vetat,
Dum torquet orbem cuncta moderantis manus,
Versatque summis ima, furtiuos gradus
Caliginosæ noctis inuoluens sinu,
Frustrà æuiterni consilI explores iter.
Citiùs sequaci lumine assignes viam,
Per inane liquidum penna quam Prognes secat,
Quam fœta niuibus bruma trans pontum fugat,
Luteos apricis figat vt terris lares.
Citiùs carinæ tumida sulcantis freta
Inter procellas semitam visu notes,
Dum feruet imo pelagus è fundo erutum.
Expende casus, discute humanas vices,
Intende neruos perspicacis ingenI,
Aciemque vibra; numquam in auctoris Dei
Penetrabis adyta: lucis æternæ iubar
Aciem retundet. Nimia lux oculos solet
Obnubilare, mensque dum viam sagax
Rimatur omni parte, labyrinthum struit.

Licet vsque vires turba sapientum exerens
Velut repertâ luce in amplexus ruat
Similis tenenti, fallet elusos labor:
Tenebrisque mersa veritas luctum adferet.
Ut cùm diurna vota ludificans sopor
Vultus parentum somnio pictos dedit,
Quos atra mœsto funere abscondit dies;
Ilicet in vlnas ruitur, & nexus parant
Dudum expetitos: vana sed nexu obuios
Frustratur vmbra, & corde mœrorem ciet.
Verè ille sapiens, sobriè quisquis sapit:
Qui cæca cæli fata suspiciens colit,
Et nesciendo sanctiùs nouit Deum.

PROSA EXEGESIS.

QVEMADMODVM ij, qui post longam iactationem marisque pericula iam portum inuecti sunt, libenter relictas à tergo tempestates ex editâ rupe aut pharo contemplantur, & luctantes cum ventis ac fluctibus cymbas non absque grato horrore, quoad licet, oculis sequuntur: sic Ecclesiastes, cùm diu inter Scyllam & Charybdim in abysso diuinorum iudiciorum, cæcisque nubibus ac procellis diuinæ prouidentiæ fluctuasset, postquam securitatis portum adeptus est, animoque à curis soluto ac libero in sinu diuinæ sapientiæ ac beneuolentiæ conquieuit; nunc velut è speculâ eorum, qui in hoc stolidæ curiositatis freto iactati, tumidarum disputationum fluctibus abripiuntur, aut pericula spectat, aut naufragia.

Homo non capit diuina prouidentia consilia.

Stolidam dixi curiositatem. Cuius enim consilij est, fragilem humanæ mentis cymbam inscrutabili diuinitatis abysso committere? cuius prudentiæ est, immensum

ſum illud diuinæ prouidentiæ pelagus anguſtis ingenij noſtri limitibus velle coarctare? Refert Philoſtratus, Indos aureum modium, illi ſimilem quo frumenta metimur, in mare demergere conſueuiſſe, hac ratione ſe bruto illi elemento, ne terras inuaderet, modum præſcribere exiſtimantes. Stulti! qui tantillâ menſurâ tam latè diffuſum elementum contineri poſſe arbitrati ſunt. Non minoris eſt inſaniæ, Deum, cuius natura immenſa eſt, eiuſque iudicia, quæ ſunt inſcrutabilia, tam exilis ingenij capacitate velle metiri. *Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelſior cælo eſt, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognoſces? Longior terrâ menſura eius, & latior mari.* Hic ſiue *lucem inhabitat inacceſſibilem*, fruſtrà miſeri papiliones circumagimur circa arcanam hanc flammam: ſiue *poſuit tenebras latibulum ſuum*, fruſtrà in tam denſâ caligine palpitamus. Hic eſt vnicus mundi rector, ait Cyprianus, qui vniuerſa quæ ſunt, verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt; nec comprehendi, tactu purior eſt; nec æſtimari, ſenſu maior eſt. Et ideò ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus.

Cauſſin. l.12. Symbol.35. — Iob 11,7. — 1.Tim.6,16. — Pſ.17,12. — Cypr. lib. Quòd idola, &c.

Notum eſt illud Biantis: De diis hoc tantùm aſſere, quòd ſint; plura ſi curiosè diſputaueris, ſuperbam potiùs ignorantiam, quàm ſolidam ſcientiam prodideris. Nam quo pacto infinitam illam mentem ſe noſſe profitebitur, qui ne ſeipſum quidem ingenijque ſui tenuitatem nouerit?

Homo nec ſe quidem nouit, quãtò minùs Deum!

Vanum eſt igitur Atlanticum illud antiquorum Philoſophorum ſupercilium, & faſtuoſa ſapientiæ oſtentatio. Multa quidem illi de Deo eiuſque operibus & arcanâ prouidentiæ diſpenſatione effutierunt, ſed in hoc in-

Ethnici variè circa Dei prouidentiam hallucinati ſunt.

inſcrutabili diuinitatis oceano alij in breuia prouecti ſunt, nimis exilia atque indigna Deo ſentientes; alij in ſcopulos impegerunt, dum nimis ardua maieſtatis diuinorumque iudiciorum myſteria perſcrutati ſunt. Longum eſt omnium hallucinationes in lucem proferre; è paucis multorum ſpecimen cordatus quiuis accipiet.

Leſſius de Numine, cap. 1.

Et quidem Diagoras Mileſius, & Protagoras Abderites, cum paucis impudentiæ ſymmyſtis, maluerunt æternum Numen è rerum naturâ prorſus eliminare, quàm ſe cōprehendendæ eius naturæ impares fateri. Nec minùs circa diuinam prouidentiam hallucinati ſunt: aut enim naturæ vi cuncta euenire, cum Democrito & Epicuro arbitrati ſunt; aut fortuito atomorum concurſu hoc vniuerſum coaluiſſe, cum Democrito cenſuerunt. Plinius etiam maiori ſupercilio veritatem auſus explodere, Irridendum verò, inquit, agere curam rerum humanarum iſtud quidquid eſt ſummum... Anne tam triſti atque multiplici miniſterio non pollui credamus? Nec minora peccauit Ariſtoteles, abſurdum eſſe iudicans, primam mentem de rebus quibuſdam cogitare; & melius eſſe, quædam non videre, quàm videre.

Prouidentiam Dei qui ex toto vel ex parte negarint.

Plin. lib. 7. c. 7.

Ariſt. l. 12. Metaphyſ. cap. 9.

Deus cùm ſit infinitus, facilè omnibus & ſingulis intendit.

Haberet fortaſſis horum ratiocinatio vmbram aliquam veriſimilitudinis, ſi Deus limitatum haberet intellectum, qui minus vigoris adferret ad rerum maximarum gubernacula, ſi minimis & viliſſimis quibuſque diſtringeretur: nunc verò infinita illa vis intelligendi æquè ſingulis intendit ac omnibus. Cùm enim ad ſingula lumen infinitum adferat, tam perfectè ſingula conſiderat, quàm ſi ſola propoſita haberet.

Cic. l. 2. de Diuinat.

Alij præſcientiam futurorum contingentium Deo negant.

Cicero, ne quid de libertate arbitrij delibaret, Deum negauit futurorum contingentium eſſe præſcium: ita dum liberos fecit homines (ait eleganter Antiſtes Hipponenſis)

ponensis) fecit sacrilegos. Nec minùs fatuitatem suam tam stolido dogmate, quàm impietatem prodidit: siquidem, vt rectè censet idem Antistes, confiteri esse Deum, & negare præscium futurorum, apertissima insania est.

Augustinus lib. 5. de Ciuit. c. 9.

Hunc scopulum dum vitant, in alium non minùs periculosum impegere Stoici, dum eum fato subiiciunt, ómnemque non minùs in Deo, quàm in hominibus, electionem libertatemque pessumdant. Sic enim non ignobilis porticûs illius coryphæus libro quo minimè decuit: Eadem hæc necessitas & deos alligat. Irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semel iussit, semper paret.

Alij Deum fato subijciunt.

Senec. libro de Prouident. c. 5.

Turpiùs atque etiam impudentiùs hac in parte ineptiunt Astrologi, præsertim Genethliaci, qui sidera tamquam tela & arma fatorum arbitrantur, quorum vi ac potentiâ in hoc sublunari mundo cuncta perficiantur. Imò eò vsque prouehuntur insaniæ, vt ex horoscopi obseruatione, varioque situ ac domicilio stellarum, ceterisque plausibilibus nugis, diuinæ prouidentiæ consilia perscrutentur.

Genethliaci astris nimiū tribuunt.

Quid nostri temporis hæreticos producam? nam & ipsi sapientes audire volunt. Quanam illi ratione de præscientiâ decretisque diuinis, de influxu concursuque cum causis secundis, ac denique de totâ prouidentiæ diuinæ œconomiâ philosophati sunt? Satis id loquuntur hæc eorum paradoxa: Deus est auctor & causa peccati, volens, suggerens, efficiens, & in hoc impiorum scelerata consilia gubernans. Proprium Dei opus fuit, vt vocatio Pauli, sic adulterium Dauidis, Iudæque proditoris impietas. Infinita inuenies istiusmodi opinionum portenta.

Hæreticorū de prouidētiâ diuinâ paradoxa.

Vide Campianum Ratione 8.

Sed missam faciamus profanam hanc turbam, quæ quò penitiùs se penetrasse contendit in adyta diuinæ prouidentiæ, eiusque naturam, decreta, consilia perlustrasse; hoc se magis ridendam religiosis illius infinitæ maiestatis admiratoribus exhibet. Veros potiùs & Christianos sapientes consulamus, & videbimus eos in hoc lumine diuinorum consiliorum caliginem suam ingenuè fateri: videbimus illos in hoc oceano vela stringere, terram legere, portum respicere; præsertim cùm illas diuinorum iudiciorum rationes excutiunt, quibus æterna prædestinatio ac reprobatio continentur. Cùm enim firmissimè sibi persuadeant, Deum sincero affectu omnium salutem desiderare, neque deesse illi posse rationes & excitamenta, quibus vnumquemque infallibiliter in viam salutis pertrahat; non satis mirari possunt, cur talem naturæ cursum instituerit, in quo barbaris plerisque vix possibilis, multis verò infantibus omnino impossibilis esset æternæ salutis adeptio. Hîc igitur hærent attoniti, & inscrutabilem diuinorum iudiciorum abyssum, quam penetrare nequeunt, stupore venerantur; nec habent quod respondeant, præterquam illud Apostoli: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Quisquis igitur verè sapit, hîc vela submittat: neque in hoc tempestuoso ac naufrago freto curiosis disputationum fluctibus abripiatur; memor illius responsi, quod multa de diis interroganti olim dedit Euclides: Cetera quidem nescio, illud scio, quòd odere curiosos.

Veri sapientes fatentur potiùs non capere se diuina prouidentiæ consilia.

Rom. 11, 33.

Lips. lib. 1. de Constant. c. 21.

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT NONVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Omnia hæc tractaui in corde meo, vt curiosè intelligerem: Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrùm amore an odio dignus sit:

2. sed omnia in futurum seruantur incerta, eò quòd vniuersa æquè eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. sicut bonus, sic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum deierat.

3. Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub Sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. vnde & corda filiorum hominum implentur malitiâ, & contemptu in vitâ suâ, & post hæc ad inferos deducentur.

METRICA PARAPHRASIS.

VT fax corusci prodiga luminis,
Opaca noctis vincere pertinax,
Dum cuncta lustrat, tabefactâ
Emoritur viduata cerâ,
Suisque sese funerat ignibus;
Sic lenta tabes me penitus vorat
Depasta fibras, & sciendi
Dira animum cruciat libido,
Dum fata scrutor, quidlibet impotens
Tentare, abyssos dum bolide ingenI
Dimensus, æternis minorem
Judiciis animum fatigo.
Euisceratæ tabe scientiæ
Prurigo mentis quò miserum rapis?
Quid millies exulcerato
Quæris opes animosque morbo?
Rursum en doloris fibra renascitur.
Iusti & tenaces sunt sapientiæ,
Queis laurus æternat sacratos
Æmula cælitibus triumphos.
Quorum acta librat magna Dei manus,
Et comprobatis sidera destinat:
At nosse mortali negatum est
Opprobrij meritum aut salutis.
Olim futuri præmia temporis
Altis tenebris occuluit Deus,
Dum sorte sub Phœbi quadrigis
Res hominum parili rotantur.
Si culta rident arua, Hyperionis
Afflata vultu, iustus & impius

Par-

Partitur ex æquo benignos
Sideris auricomi fauores:
Si fœta nubes in Cererem ruit
Siticulosam, lege Dieſpiter
Promiſcuâ probum improbumque
Fruge beat pluuioque rore:
Fortuna lætis indocilis fidem
Seruare rebus, ſi furit impotens
Superba Magnatum probroſis
Ruderibus tumulare tecta:
Si bella Nereus Æolidum ciens
Conuulſa verrit funditus æquora, aut
Germana bellantis tyranni
Sanguineo rigat imbre campos;
Nec dia virtus eximios dabit
Iræ clientes nauifragi maris,
Nec cladis exſortes tueri
Impietas poterit nefaſtos.
Si fortè ruptâ nube Dieſpiter
Illidat altis tela Cerauniis,
Quemcumque ſub dia morantem
Nubiuagâ feriet ſagittâ,
Siue hic proteruo ſacrilegus pede
Diſturbet aris ſacrificos focos,
Seu Numinis cultum propaget
Thuricremos adolens honores.
Si fœda terras inficiat lues,
Mendacis æquè corripiet caput
Reum ſacramenti, cuique
Relligio rata dicta firmat.
Si verſet vrnam dira Neceſſitas,
Triſtemque cludant fata cataſtrophen

Mortalis orchestræ; æquè in omnes
Sortilegæ dominantur vrnæ.
O cæca nox! ô Cimmerium chaos!
Nil insolenti fræna licentiæ
Sic laxat, vt fandi ac nefandi
Lex eadem, parilesque sortes.
Indulget orbi dum facilis Deus,
Suppurat ægris vlceribus lues:
Astræa conniuens nouorum
Mille vias scelerum recludit.
Fecunda noxæ tempora! tempora
Totis Gomorrhæ sulphureis rogis
Vix expianda! quid profana
Colluuies vitiis inausum, aut
Intaminatum præterit? O pudor
Proscripte terræ finibus! ô poli
Calcata maiestas! ô ætas
Tartareis vitiata monstris!
Densis propinquat passibus interim
Fatalis hora: ac immiserabiles
Mors spiculum dextrâ coruscans
Tartareas rapit in cauernas.

PROSA EXEGESIS.

Amoris diuini incertitudo animum torquet.

NON immeritò viros cordatos semper anxios atque exercitos habuit illa, quam oculis nostris offusam videmus, rerum humanarum nebulà, præsertim vbi per hasce tenebras diuina illa vox auget terrorem, *Nescit homo vtrùm amore an odio dignus sit.* Terribilis est locus iste, ait D. Bernardus; & totius expers quietis. Totus inhorrui, si quando in eum raptus sum. Qui horror ne in ipsâ quidem morte B. Hilarionem deseruit, qui licet præclarè

Bernardus Serm. 23. in Cant.

Hieron. in Vitâ Hilar.

clarè ſibi conſcius eſſet vitæ per annos propè ſeptuaginta Deo conſecratæ, cæco tamen horrore quaſi per caliginem obuerſante, his verbis animum iam è ſenili ac ruinoſo corporis ergaſtulo eluctantem confirmauit: Egredere, anima mea, quid times? Egredere, quid dubitas? Septuaginta propè annis ſeruiuiſti Deo, & mori times? Tametſi enim viri illi ſummi, communi hominum ſuffragio, à quibus pæne vſque ad nominis conſecrationem colebantur, in ſpem non dubiam venire poterant ſe Deo charos eſſe, & ipſi rectè factorum ſe conſcientiâ ſolabantur; non ignorabant tamen, alia eſſe iudicia Dei, alia hominum. *Non enim cogitationes meæ, cogitationes veſtræ; neque viæ veſtræ, viæ meæ, dicit Dominus. Quia ſicut exaltantur cæli à terrâ, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris.* Et tamen ab hac lance diuinorum iudiciorum pendet momentum amoris aut odij, electionis aut abdicationis, felicis aut infelicis æternitatis.

Iſa. 55, 8.

Illud quidem apud omnes in confeſſo eſt, veram virtutem ac ſapientiam Deo diſplicere non poſſe: ſed tamen in huius vniuerſi gubernatione, pœnarumque ac præmiorum diſpenſatione relinquitur obſcurum, cuius vitam Deus acceptam habeat, aut contrà ſupplicio vindicandam iudicet. Nihil enim in orbe lætum inuenies, quod non improbos æquè ac probos recreet: nihil illætabile, quod non probos æquè ac improbos adfligat.

Probis ac improbis omnia in hac vitâ promiſcuè contingunt.

Mirabantur olim nouella Chriſtianorum germina, plantæque tenellæ, D. Cypriani æuo, in illâ celebri Africæ contagione ſe non minùs quàm Ethnicos communi peſte corripi. At Cyprianus occurrens huic errori, docuit, eos non idcircò vitæ communis ac miſeriarum exſortes fore, quòd Chriſto nomen dediſſent; ſed potiùs

Cyprianus de Mortalitate.

plus

plus aliquantò passuros, cùm Christus tantò antè prædixerit, *In mundo pressuram habebitis*. Itaque neque communis contagio vllum genus hominum præterit, neque aduersæ prosperæque fortunæ casus inter virtutem ac vitium discrimen agnoscunt; nec cælum, dum benefico suo influxu mundum hunc sublunarem fouet, impios ab hoc beneficio excludit; neque terra, cùm horrendo boatu aperitur, vrbesque deglubit, iustos à communi exitio seruat indemnes.

Ioan. 16, 33.

Vidit Roma in summo felicitatis humanæ culmine laudatissimos (si Religionem excipias) Imperatores Augustum ac Traianum; vidit & portenta naturæ, beluasque potiùs quàm homines in eodem fastigio, Neronem, Caligulam, Heliogabalum; vidit eadem Roma duos Philosophiæ Stoicæ Principes, alterum Senecam in diuitiis numerantem supra centies centena millia aureorum, alterum Epictetum, miserum ciuis Romani mancipium.

Et si mortis contemptor animus, & à curis angoribusque solutus pretium habet, audies inter Christianas heroidas tenellam virginem Agnetem, his verbis lictorem increpantem: Age, duc & feri. quid percussor moraris? pereat corpus quod placere potest oculis quibus nolo. Audies & inter Ethnicas Arriam Cæcinnæ Pæti coniugem, marito ad necem damnato præeuntem, & sanguinolentum mucronem, quo ipsa sibi pectus transfoderat, cum hoc dicto porrigentem: Pæte non dolet. Audies Christianum Heroa Laurentium, cùm nidorem ambusti corporis in craticulâ percepisset, tyranno his verbis insultantem: Afflatum est satis, versa & manduca. Inuenies & Iulum Canum Græcæ superstitionis virum, cui post longam altercationem cum Caio Caligulâ,

Ambrosius lib. 1. de Virgin.

Plin. lib. 3. c. 16.

Pet. Chrysol. Serm. 135. de S. Laurent.

Seneca de Tranquill. anim. c. 14.

gulâ, cùm Phalaris ille dixisset, Ne fortè ineptâ spe tibi blandiaris, duci te iussi; ille nihil motus, Gratias ago, inquit, optime Princeps. Cumque supplicij dies adesset, inuenit illum Centurio latrunculis ludentem. Itaque numeratis calculis sodali dixit: Vide ne post mortem meam te vicisse mentiaris. & annuens Centurioni, Testis eris, inquit, vno me antecedere. Quorsum hîc te vertes? vbique eadem apparet animi serenitas: & vniuersè in tam vario fortunæ adfluentis & refluentis æstu par iustorum iniustorumque conditio.

Hæc est illa, quæ multorum animos sollicitos habet, rerum humanarum perturbatio, quam qui superficietenus intuebitur, non liquere pronuntiabit, sitne apud Deum amore aliquis an odio dignus. Si quis tamen penitiùs introspexerit, magnum in paucis Ecclesiastæ versibus proborum discrimen & improborum inueniet, coniecturasque vehementes ac euidentes, quinam electorum aut reproborum sorte censendi sint. Probi enim Deoque chari nihil hac mundi gubernatione perturbati, ipso paulò pòst hortante Ecclesiaste comedunt & bibunt, id est, in hac dispensatione diuinæ prouidentiæ securi conquiescunt. Neque enim ambigunt, quin æterna illa mens cælorum perennes orbes, siderumque cursus inæquales, & elementorum alternas vices, & quidquid demum in terris geritur, moderetur ac temperet. Cùm enim irrefragabili naturæ testimonio eum esse totius vniuersi conditorem adstipulentur, consequens etiam est, vt sibi persuadeant, nihil eius summæ perfectissimæque naturæ magis conuenire, quàm vt curam tutelamq; operis sui gerere & velit & possit. Quidni autem velit, cùm sit optimus? quidni possit, cùm sit maximus? adeoque nullæ vires supra ipsum, vt nullæ sint nisi ab ipso.

Iusti sui securi diuina prouidentia acquiescũt.

Vide Lips. lib. 1. de Constant. c. 13.

Itaque cùm persuasissimum habeant, in hoc pulcherrimo mundi corpore non temerario ac cæco impetu ferri misceríque res humanas, sed ab infinitâ illâ bonitate ac sapientiâ temperari; cur non sibi persuadeant id esse optimum, quod à perenni bonitatis fonte promanat?

Improbi Dei prouidentiâ offenduntur.

At longè aliter improbos, audaces, superbos afficit hæc rerum humanarum perturbatio, euentusque promiscui: ringuntur illi scilicet, insaniunt, Deoque succensent, &, vt ait Propheta, *ponunt in cælum os suum* tamquam noui Titanes. Et dum in crimen vocant huius mundi gubernationem, quid aliud quàm sceptrum Deo (quod in se est) eripiunt, & arbitrium gubernandi?

Psal. 72, 9.

Alij maiori procacitate somniis suis & indomitis cogitationibus indulgentes, & prouidentiam omnem negantes; aut Deum circa cæli cardines oscitabundum negligunt, aut omnino nullum in orbe Numen esse contendunt. Et quid inde consequens est? Malo ex Prophetâ Regio quàm ex me discatis. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* Quid inde? *Corrupti sunt*, id est, in vitiis suis & flagitiis computruerunt, *& abominabiles facti sunt in iniquitatibus: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

Alij prouidentiam negantes, in omne flagitium effunduntur.

Psal. 52, 1.

Psal. 13, 3.

Sed potissimum eorum flagitium hoc assignat Apostolus: *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Et quis dubitet, has libidinum flammas, in quas impij Numinis contemptores exardescunt, æternis gehennæ ignibus esse præambulas? Quis non videat, tantam scelerum & flagitiorum colluuiem non aliter quàm æternis

Rom. 1, 24

nis ſuppliciis vindicandam? Nihil eſt igitur, cur manſuetiſſimum Dei pectus in contemptum adducant, quaſi aut ignarus ſit eorum quæ in terris geruntur, aut incurioſus.

Nihil eſt quòd toties impunitatem ſcelerum ſuorum his verbis occinant: *Peccaui, & quid mihi accidit triſte? Altiſſimus enim eſt patiens redditor; ſed ſubitò veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te.* Eccli. 5, 4. Extendant igitur ſacrilegi illi cogitationes ſuas vltra mortalis vitæ limites: cogitent horrendum illud vindictæ tempus: cogitent ineuitabilem mortis neceſſitatem; & haud dubiè pigebit illos dementiæ.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 4. Nemo eſt qui ſemper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam.

METRICA PARAPHRASIS.

QVICVMQVE *ſortis proſperæ guſtu ebrius,*
Procul à flagello Numinis,
Mortalium beatitatem ſcenicis
Metire vitæ ſomniis,
Et quò libido mente lymphatâ trahit,
Huc vela votorum regis;
Fati intuere tela librantem manum,
Breuis pigebit gaudij.
Fruſtrà ſoluti Numinis telam metu
Felicitatis teximus.
Jam nunc ſecanda vita nos longæ ſpei
Subtemen ordiri vetat.

Vitale quotquot lucis vnius iubar
Afflauit, vna nox manet.
Nullum vrna nomen excipit capax, neque
Mors præterit celsum caput:
Non sceptra adorat, non lacertoso impete
Retunditur Dei Getæ:
Non suada rigidam mulcet eloquio necem,
Non diues auro fascinat.
Soccos cothurnis, scepera sarculis, Ducum
Trabeas adæquat pænulis.
Seu vernet ætas flore primæuo inclyta,
Seu margine occiduo labet,
Seu stirpe Regum, siue plebæâ sati,
Letho paramur victimæ.
Vbi nunc Adamus generis humani sator?
Grauesque lustris posteri?
Vigore quamuis pluribus sæclis pares,
Fato fuerunt impares.
Quos mentiuntur fabulæ Diuûm genus,
Non subtrahunt mortis iugo.
Quis nescit Oetam nobilem Alcidæ rogo?
Hunc stemma non texit Iouis.
Stygio fluento tinxit Æacidem Thetis,
Nulli vt pateret vulneri:
Paridis tamen, fuisse mortalem, docent
Excussa neruo spicula.
Sic quidquid ortum est, fata sub leges necis,
Et Parca non parcens vocat.
Nec imminuti sæcla Tithoni omnibus
Indulget, aut Pylij senis:
Momenta pænè singula ancipites habent.
Quid ad perennis computum

Vitæ

Vitæ vocamus crastinum aut perendinum?
Vix hora calculis datur.
Hunc, quem dicamus, mortis immemores, iocis,
Cum morte partimur diem.
Ergo quod horæ superat in lucris habens,
Et vana damnans gaudia,
Tandem execrandis statue sceleribus modum,
Nec fræna des licentiæ.
Dum res, & ætas, dumque blanda Numinis
Inuitat indulgentia,
Moriendo vitiis praeueni instantem necem;
Et ne occuperis, occupa.

PROSA EXEGESIS.

QVIS autem non omni studio atque industriâ occupet hanc fatalem necessitatem, qui norit, mortem naturæ legem esse, & ineuitabile mortalium tributum; qui seriò expenderit, rigidum hoc tributum ad nutum Auctoris naturæ nullâ certâ præstitutâ die pendendum; qui denique exploratum habuerit, vt longissimas vitæ paciscatur inducias, longas tamen esse non posse.

Omnibus moriendum.

Et quidem fatalis huius necessitatis se nemini gratiam esse facturam, natura testata est, quæ nouam indies ante oculos nostros notorum ignotorumque funebrem ducit pompam.

etiã Principibus.

Quid, quòd ne ab illis quidem abstinuit manum, per quos olim populus iurare consueuerat, Principes dico, ac Deos? Vbi nunc Seianus ille sub Tiberio magnus, cuius fortuna voti mensura videbatur? Vbi potentissimi orbis Monarchæ, qui gentis suæ dominatum ad summum imperij culmen euexerunt, apud Baby-

& Monarchis, lonios Nabuchodonosor, apud Persas Cyrus, apud Græcos Alexander, apud Romanos Augustus? Nunc etiam mausolæa ipsorum in rudera terramque dilapsa sunt, nedum vt massa carnea superstes esse potuerit.

etiam iis qui olim inter Deos numerati. Quid illos producam, quos aris, ac fanis, & omni diuinitate Gentilitas consecrauit? Ne illi quidem, qui per eorum numen iurabant, eorumdem sepulchra nos latere voluerunt. Nam & in Cretâ Iouis sepulchrum coluerunt, & in Spartanorum ac Lacedæmoniorum finibus terræ mandatos Castores, & in Siciliâ tumulatum Saturnum, & in Ægypto Isidem ac Osirim, & in Oetâ redactum in fauillas Herculem, memoriæ prodiderunt.

Arnob. l. 4. & 6. Contra Gentes.

Sed nihil miremur eos communi fato occubuisse, quos stulta Græcorum cælo transscripsit opinio, cùm ne illis quidem impunè nasci contigerit, quos Christiana pietas æternitati consecrauit. Sed quid ego hæc disputo, cùm Christus ipse Dei Filius, cui in omnes vitæ mortisque imperium fuit, se mortis legibus non subduxerit?

Etiã Christus se morti subiecit.

Maneat igitur hoc animis nostris infixum, quidquid ortum habet, ad occasum spectare; quidquid natum est, oportere denasci. Quod vt faciliùs animis nostris obuersetur, frequenter vtamur symbolo illo, quo Romulus olim vsus est: qui cùm Pop. Romanum in centurias diuideret, singulos singulis centuriis viros præfecit, qui manipulum fœni conto affixum gestarent. Sed cur fœnum potissimùm adhibuit, *quod hodie est, & cras in clibanum mittitur*; nisi vt hoc symbolo vitæ fragilitatem & incertitudinem nobis adumbraret? Quid enim Deo facilius, quàm fœnum nostrum vnico nutu in fumum ac fauillam redigere? Quod si fecerit, quis de iniuriâ cum infinitâ illâ maiestate expostulabit? quis ius possess-

Plutarc. in Romulo.

Vita humana fragilitas.

Luc. 12, 28

possessionis obtendet? Certè impudentis animi sit, indignari inde se exire, quò admissus est precario. Mali nominis debitor est qui mutuum repetenti moras nectit. Et quis ignorat, iure debitum à nobis reposci, cui neque tempus fœnebre, neque Kalendarum terminus præscriptus est? Quis est, quamuis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperum esse victurum?

Mors debitum exigit.

At, inquies, ante tempus mori, miserum est. Pellantur istæ ineptiæ & querelæ plusquam aniles. Quod enim est illud tempus? Naturæne? at ea quidem dedit vsuram vitæ tamquam pecuniæ, nullâ præstitutâ die. Quid est igitur quòd querare, si repetit cùm vult? eâ enim conditione acceperas.

Cicero in Catone Maiore, & Tuscul. 1.

Nullum morti certum tempus.

Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? Nónne modò pueros, modò adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus? Bestiolas quasdam, ait Aristoteles, & ex illo Cicero, circa Hypanim fluuium reperiri, quæ oriente Sole nascantur, occidente occidant; vnde Ephemeræ dicuntur. Harum quæ ad sextam horam diei, id est ad meridiem peruenit, iam maturæ est ætatis: si quæ ad nonam, id est tertiam pomeridianam pertigerit, iam vetula moritur; si qua verò ad ipsum Solis occasum, hæc planè decrepita.

Nulla hic ætas longa.

Cicero Tuscul. 1.

Ridicula sunt isthæc, dicet aliquis. Sit ita verò, dummodò non minùs ridiculi censeantur illi, qui ad æternitatem atque immortalitatem nati, in his tantis mortalis vitæ angustiis longam, prouectam, decrepitam ætatem somniant. Plus dico: adsit aliquis primæuæ mortalium ætatis admirator, vincat ipsum humani generis parentem annorum numero, totumque die fatali expleat millenarium. Quid si nunc hesternæ diei ephe-

meram

meram cum hoc beatulo comparauero? Explodat proculdubio, nisi diuinum Vatem in testem citauero. Dic igitur Rex sanctissime, quid videtur? *Mille anni*, inquit, *ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quæ præterijt*. O vanitas! Quid est vita nostra? *Vapor est ad modicum parens.* Quid est vita nostra? *Quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra.* Quid est vita nostra? Instar fragilis telæ, quæ vix inchoata, à texente succiditur. Denique quid est vita nostra? Nihil aliud quàm vmbræ somnium, ludus fortunæ, spolium temporis, trutina calamitatis.

Psal. 89, 4.
Iac. 4. 14.
Vita humana quid.
Iob 14, 2.
Isaiæ 38.

Est hæc Philosophia fructu inprimis & effectu prægnans: quæ si frequenter oculis nostris animisque obuersaretur, præclara nobis in omnem vitam documenta suggereret. Primùm enim, si tam fragilis & fluxa est hæc vita mortalis, quid in eâ, tamquam in æternitate, longam aut curarum, aut honorum, aut voluptatum seriem disponimus? quid rebus perituris tanto affectu adhærescimus? Præclarè monent sapientes, vt in vitâ agendâ appetitum omnem, quantum fieri potest, auferamus aut circumcidamus. In vnoquoque eorum, inquiunt, quæ iucunda sunt, vtilia aut chara, aduerte quale sit quod amaueris. Si vitrum diligis, dic, Vitrum diligo; sic eo confracto minùs hoc damno percellêris. Si filium diligis aut vxorem, dic, Hominem diligo; ita, cùm naturæ debitum persoluerint, infracto animo iacturam feres. Prudenter igitur religiosissimus Imperator Ferdinandus, cùm eximium Venetorum donum, vitream scilicet arcem, à Cimeliarchâ postulasset, vt Magnatibus quibusdam ostenderet, & ille trepidus pallidusque tergiuersaretur, fractamque tandem fateretur, lenissimè respondit: Nihil est quòd perturberis, vitrea erat.

Varia ex vita fragilitate & mortis certitudine documẽta.

Affectus fragili vita non adhæreſcat.

erat. Vtinam hoc in omni mœsto ac inopinato casu meditentur homines, dicantque quod antè ex Laberio de fortunâ diximus,

Fortuna vitrea est, quæ dum splendet frangitur.

Laberius.

Dicamus & nos:

Hæc vita vitrea est, quæ dum splendet frangitur.

Alterum documentum, quod hinc elicimus, & ad rem præsentem propiùs accedit, hoc est: si fatalis omnibus incumbit necessitas, si ne momenti quidem vnius possessionem firmam ac stabilem tenemus, si tam angustis limitibus vitæ nostræ spatium circumscriptum est; quâ fronte audet vilissimus terræ vermiculus, imò cineris pugillus, mox inter reos ac facinorosos extremo tribunali sistendus, supremum Iudicem lacessere, eius numen sugillare, prouidentiam explodere, & æqualia bonis malisque in terris præmia criminari? Quò tendis vaga mens? & quid tibi vis per hanc curam curiosam? tangere cælestes illos affectas ignes? liquesces æternæ illius flammæ incendio. Scandere in arcem diuinæ prouidentiæ? tantò periculosiùs rues, quantò magis inaccessa & abrupta tentaueris. Vt papiliones & minuta quædam animalcula vespere lucernæ lumen identidem circumuolant, donec amburantur, sic humana mens lasciuit circa arcanam illam flammam. Si hospes aliquis arbitrari leges aut instituta patriæ tuæ velit, silere eum iubeas & facessere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? tu reus, iudicem?

Tam fragilis homuncio iamiam moriturus non obtrectet Deo aut eius prouidentiæ.

Lipsi. lib. 1. de Constant. c. 12. 13.

Tertium documentum, quamuis huic loco accommodatissimum, verbo perstringam. Si momentis singulis morimur, si posterior vitæ pars priorem premit & perimit, donec & ipsa pereat; quî fieri potest, vt in omne

Mortis meditatio à peccatis coërcet.

ne flagitium proni ruant improbi? certè qui omnem diem postremum sibi credit diluxisse, facilè abstinebit à scelere mentem & manum: & qui secum ipse reputat, quàm multos in medio scelere mors occupauerit, aut in ipso conatu meditati sceleris oppresserit, facilè impiorum funestos exitus perhorrescet. Certè nemo prudens inter Oceani fluctus in tabulâ ludit: nemo ab ingenti præcipitio pendulus scelera meditatur: nemo inter hostes hilarescit inermis. Stolidior his est, qui in perpetuo mortis metu, omni momento dubius ea audet, quæ infelicem adferent æternitatem. Beatus qui hæc assiduâ meditatione præcipiens, in omnem profuturis æternitatem consiliis momentaneum vitæ tempus impendit.

Scribanius lib. 1. Politic. c. 27.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 4. Melior est canis viuus leone mortuo.

5. Viuentes enim sciunt se esse morituros, mortui verò nihil nouerunt ampliùs, nec habent vltrà mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorum.

6. Amor quoque, & odium, & inuidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc sæculo, & in opere quod sub Sole geritur.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

INIVRIOSO *quid pede profuit*
Calcaſſe Diuûm iura potentibus?
Cælumque ſacrataſque leges
Sacrilegâ temeraſſe dextrâ
Orbis toparchis? Quid Venerem & iocos
Captaſſe, & ignei tela Cupidinis,
Aut per voluptatum vireta
Indomito volitaſſe collo,
Si quando fatis præda rapacibus,
Vitæque & almi luminis exules,
Vulgique conſortes ſilentum
Tænarias habitant cauernas?
Quantò hac leonum ſorte beatior
Vilis catellus, ſanguine pauperum
Cretus parentum, cui vigore
Pleno animæ vegetantur artus?
Quicumque vitæ munere veſcitur,
Neceſſitatis dum reputat vices
Supremæ, ineluctabiliſque
Tela videt cuneoſque fati;
Labentis æui præcipites catus
Diſpenſat horas, & ſcelerum abſtinens,
Heroïcos virtutis actus
Innocuæ monimenta vitæ
Æternitati conſecrat ætheris,
Maior ſepulchro. Hæc eſt ſapientiæ
Medulla prima, vim ferocis
Conſilio domuiſſe lethi.
Hoc fonte vitæ manat amœnitas,
Morumque candor, famaque poſtuma,

Et præmium æuiternitatis
Siderei diadema ſerti.
Non illa ſperant munera, Tænari
Quos in cauernis horrida nox premit
Non expiaturos furorem
Heu lacrymis petulantis æui.
Neglecta ſerò præſidia occupat,
Vitæ prioris qui palinodiam
Poſt frigidas buſti fauillas,
Et cineres meditatur vrnæ.
Jam nec labori præmia poſtumo,
Nec pulchra Marti reſtat adorea,
Nec grata virtutem coronat
Laurea poſt tumuli cupreſſos.
In vota quamuis cor tibi ferueat,
Fruſtraque neruos ruperis ingenI;
Obliuionis cuncta vaſto
Merget Agonothetes profundo.
Non ardor illis, quos tumulat ſopor
Fatalis, ægro pectore concitos
Frænare motus, aut furore
Condere perdomito trophæa:
Non prurientes Idalidis labor
Vitare flammas: non odium pio
Vlciſci amore: non tumentes
Inuidiæ ſuperare fluctus.
Pars nulla caßis lumine traditur
Orbis theatro: nil tribuit chorus,
Nil mimus, aut orcheſtra vitæ,
Nil Thymele, podiumque ſcenæ.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

CONTENTIONEM hanc, quam inter canem viuum & leonem mortuum instituit Ecclesiastes (quando tam præclara vitæ documenta continet) paulò explicemus enucleatiùs. Primùm itaque canem, humile, mansuetum, domesticum animal, superbo præfert ac truculento leoni; homines inquam mansuetos ac per omnia Dei nutibus obnoxios, superbis illis Numinis contemptoribus, & ad omne flagitium proiectis. quod vtique Deo familiare semper fuisse, à parente didicerat, cuius hæc verba memoriâ tenebat: *Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit.* Quod Isaias luculentè confirmat, apud quem Deus ita superbis illis Israëlitis Maiestatem suam exaggerat: *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi?* cuius pretij existimatis marmoreum istud orbis miraculum? aut *quis est iste locus quietis meæ?* nónne *omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista? Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?*

Deus humiles & modestos præfert superbis & arrogantibus.

Psal. 137, 6

Isaiæ 66, 1.

Deinde viuum canem cum leone mortuo confert, quia tum maximè apparet, quàm nihil profecerit diuitibus superbia, aut leonina ac sanguinaria in pauperes truculentia, voluptatúmque ac libidinis impunitas, dum contemptu ac malitiâ distenti crepant tandem, ac infelicem animam æternis cruciatibus laniandam profundunt. Iniustus enim quilibet, ait Magnus Gregorius, eò atrociùs in tormentis obruitur, quò altiùs in peccatis eleuatur. Transit, quod extollitur; permanet, quod punitur: & quasi per amœna prata ad carcerem peruenit, qui per præsentis vitæ prospera ad interitum tendit.

Mors docet quàm vana fuerit superborum truculẽtia.

Gregor. in lib. Moral.

Humiles superborum supplicio sapiunt.

Quid verò despectus atque humilis catellus superborum supplicio superstes? Ab hac sorte vindictæ diuinæ exemptus impiorum ruinam non absque fructu contemplatur: tum quia læsæ Maiestatis diuinæ suppliciis acquiescit, tum etiam quia ex impiorum pœnâ, quid fugere, quid sequi debeat, agnoscit.

Viuentes discunt mori, mortui serò sapiũt.

Tertiò illud etiam discrimen Ecclesiastes innuit, quòd viuentes, dum assiduè cogitant se esse morituros, & viuere discunt, & mori. Mortuis autem sera nimis est vita crastina, ad quam non perueniunt, mortis autem conditio irreparabilis.

Mortis meditatio, Philosophiæ cõpendium.
* mortis meditatio.
Apuleius.

En quàm præclarum paucis verbis nobis exhibet Philosophiæ compendium, quæ nihil aliud Græcis est, quàm * μελέτη θανάτου. Nihil enim æquè curandum est Philosopho, ait Apuleius, quàm vt semper studeat animam à consortio corporis separare. & ideò existimandum est, Philosophiam esse affectum consuetudinemque moriendi. Quid est autem animam à consortio & contagione corporis sequestrare, nisi compressis, ac sub iugum missis cupiditatibus congruenter rectæ rationi viuere?

Ars benè viuendi & moriendi præstantissima, sed difficillima.
Lipsius in Senec. de Breuitate vitæ.

Ars proculdubiò præstantissima, sed nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium vulgò multi sunt: quinimò quasdam ex iis ita pueri perceperunt, vt etiam præcipere possent. L. Valerius Pudens annorum XIII. certamine sacro Iouis Capitolini inter Poëtas omnibus iudicum sententiis coronatus est. At verò viuere totâ vitâ discendum est: aut, si mauultis, totâ vitâ discendum est mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cùm diuitiis, officiis, voluptatibus renuntiassent, hoc vnum in extremam vsque ætatem egerunt, vt viuere scirent.

Sed

Sed inter omnia præcepta nullum magis directè in scopum nostrum collimat, quàm vt diebus singulis quasi iudicio sistendi rationum nostrarum summam calculosque subducamus. Itaque sic ordinandus est omnis dies, tamquam cogat agmen, & consummet atque expleat vitam.

Salutare præceptum, omnē diem velut vltimū intueri.

Pacuuius, qui Syriam continuato imperio suam fecerat, cum vino & funereis epulis non sibi magis quàm luxuriæ parentauerat, sic in cubiculum efferebatur à cœnâ, vt inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur, * Βεβίωκε, βεβίωκε. nullo non die se extulit. Hoc quod ille ex malâ conscientiâ faciebat, nos ex bonâ faciamus, & in somnum ituri, læti hilaresque dicamus:

Seneca Epist. 12.

* Vixit, vixit.

Quotidie dicendum est Vixi.

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.

Virgil. li. 4. Aeneid.

Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, qui crastinum sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie surgit ad lucrum.

Quartò hoc etiam interest inter viuentes & vitâ functos, quòd viuentibus demerendi Numinis tempus, & spiritualis mercatûs opportunitas conceditur; *mortui* verò *non habent vltrà mercedem*, *quia* in remuneratione bonorum operum *tradita est obliuioni memoria illorum.* Constans est magnorum Theologorum sententia, tempus meriti mortalis vitæ limitibus circumscribi. Iam nundinæ celebrantur: nisi tempore vtamur, elapsam è manibus occasionem serò deplorabimus. Operamini *donec dies est*, inquit Christus, *venit nox quando nemo potest operari.*

Viuentes gratiam & gloriam mereri possunt, non item mortui.

Ioan. 9, 4.

Expendit hoc momentis suis, vt decuit, eximius in Christianâ Philosophiâ D. Bernardus, dum ait: Nihil pretiosius est tempore, &, heu! nihil hodie vilius inuenitur. Transeunt dies salutis, & nemo recogitat corde. Licet

Bernardus Serm. ad Scholares.

Temporis ratio habenda.

Licet fabulari, inquiunt, donec hora prætereat. O quid ais, Donec prætereat hora? quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad promerendam gloriam, miseratio conditoris indulserat. O quid ais, Donec transeat tempus? quo diuinam propitiare debueras pietatem, suspirare ad amissam hereditatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem. Quid plura? hoc ipsum tempus est, quod amplissimam gloriæ segetem ac materiam subministrat, in moderandis cupiditatibus, vt & amoris illiciti flammæ castitatis antidoto suffocentur, & odium beneuolentiâ, inuidia fauore nitescat. O quàm nobili & immarcescibili coronâ hæc virtutũ exercitia in hac vitâ supremus Agonotheta remuneratur!

Damnati nec passiones cohibẽt, nec, si cohibere velint, quidquam merentur.

At vitâ functis nulla in his passionibus edomandis exercitatio, nulla pars laudis aut meriti relinquitur. Quid ergo? nullásne persentiscunt flammas libidinum? quinimò potissimus hic est æterni incendij fomes. Nullísne stimulantur odiis? profectò vltricem Dei manum cane peiùs & angue execrantur. Nulláne contabescunt inuidiâ? certè hoc vnum suorum cruciatuum solamen comminiscuntur, si cuncta secum eâdem ruinâ viderint obruta. Sed nec has similésque passiones domare student, & siquid in edomandis passionibus studij adhibere voluerint, id omni mercede frustrandum: *quia*, vt ait Ecclesiastes, *tradita est obliuioni memoria illorum.*

Quânam ergo sorte apud te censentur, ô Deus? Non aliâ sanè quàm *sicut vulnerati* multiplici cupiditatum plagâ. *Sicut vulnerati, inquam, dormientes in sepulchris, quorum non es memor ampliùs, & ipsi de manu tuâ repulsi sunt.* O sors calamitosa, sequestrata ab omni fructuosâ

Psal. 87, 6.

mor-

mortalium functione! O miseri! quibus neque contra passiones suas & indomitas cupiditates certantibus virtutum præmia supremus proponit Agonotheta, neque, si vel amplissima proposuerit, istiusmodi certamen adlubescit.

Quare dimissis superbis illis leonibus, & contemptis diuinæ prouidentiæ contemptoribus, ad humiles catellos reuertamur, eosque soluto animo atque hilari esse iubeamus: quibus neque confusa hæc rerum humanarum perturbatio offendiculo est, neque mortis assidua meditatio alteri vsui, quàm cupiditatibus edomandis, animoque virtutibus excolendo, subseruit.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 7. Vade ergo & comede in lætitiâ panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: [a] quia Deo placent opera tua.

8. Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.

9. Perfruere vitâ cum vxore, quam diligis, cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub Sole omni tempore vanitatis tuæ: hæc est enim pars in vitâ, & in labore tuo, quo laboras sub Sole.

[a] LXX. & *Campensis:* quia iamdudum cõplacuerunt.

METRICA PARAPHRASIS.

QVICVMQVE *indomitæ necis*
Prudens vulnera prospicis,
Et ludibria temporum,
Et sortis dubiæ vices
Iusto examine pensas;
Si virtute præoccupans
Vitæ præcipitem fugam,
Mystes Iustitiæ litas,
Et mystes Sophiæ litas
Casti cordis honore:
Vt post fata beatiùs
Viuat pars melior tui:
Et quidquid tumulo est super,
Heres fama per æthera
Vectet præpete pennâ
Tandem corde solutior,
Securusque operum Dei
Frontis nubila discute:
Iamdiu quæ geris approbat
Summi Iudicis vrna.
Cunctis didita ferculis
Cœnas gaudia condiant,
Et festas hilarent dapes:
Euge! quæ geris approbat
Summi Iudicis vrna.
Euge! lætitiæ parens
Plena fusus amystide
Curas dissipet Euhyus,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.

Præli

Præli munere ſplendidas
Promat arcula ſyntheſes,
Omni feſta nouans die,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Crinem tingat amaracus,
Spirent Sidonio genæ,
Stillent cinnama perpetim:
Euge! quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Quis te, quis pauido metu, aut
Triſti nube ſupercilI
Coget rumpere gaudia,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna?
Non te, ſi trifidâ face
Terras concutiat fragor,
Mentis deiiciat ſtatu,
Quamdiu quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Ergo viue ſerenior
Cum charâ tibi coniuge,
Quam caſtis thalamis Hymen
Caſtis iunxit amoribus
Lectam è millibus vnam:
Blandi connubij memor
Vitæ ſiſte volubilis
Dulci lætitiâ rotam,
Cùm iam quæ geris adprobet
Summi Iudicis vrna.
Vitæ mobilis orbitâ
Quamuis nubigenâ face

Et perniciùs alite
Vento præcipitet fugam,
Lætos exige Soles.
Quamuis vita reciprocis
Semper fluctuet æstibus,
Vt Phœbi instabilis soror
Torquet æquora Nerei;
Lætos exige Soles.
Quamuis ludicra vanitas
Sit vita, ac tenuis vapor;
Soles exige candidos,
Quamdiu quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna.
Hæc sub Sole laboribus
Merces grata rependitur,
Mortalisque beatitas:
Quæ, dum carcere claudimur,
Vitæ tædia pensat.
Hac tu (dum tumuli memor
Te virtutibus excolis)
Quin fluctus animi domas,
Quando quæ geris adprobat
Summi Iudicis vrna?

PROSA EXEGESIS.

SI quis huius temporis nouatorum illotis, vt dicitur, manibus, soccisque lutulentis in hunc sacræ Paginæ locum irruerit, is profectò iudicabit, aut Epicurum hîc aliquem insanientis suæ sapientiæ candidatis præcepta tradere, aut Sardanapalum aliquem philosophari, qui hoc solum in lucro ponebat quod voluptati impenderat; cetera mortalium ne cassâ quidem nuce redimenda cense-

censebat. Quid enim potius arbitrarentur homines, qui carni & cupiditatibus patrocinantur, & superficie litteræ arcana Dei mysteria metiuntur?

Sed absit vt Ecclesiasten, id est Oratorem & Concionatorem diuinum, Cyrenaicæ philosophiæ doctori comparem, aut Heliogabalo nescio cui naturæ monstro, qui post mille fastidientis palati commenta, nauseante nihilominùs adhuc stomacho, ingenti mercede propositâ in excogitandis nouis obsoniorum condimentis, parasitorum suorum exercebat ingenia.

Bonum animæ quærendum. Cuius genij si quem vestrûm esse, aut id sibi persuadere existimarem, obiicerem illud, quod in promptu est, D. Augustini antidotum: Quære bonum tuum, ô anima Christiana. Summum bonum, hoc est bonum tuum. Quære ergo bonum tuum. Quid illi deest, cui summum bonum bonum est? Sunt & inferiora bona, quæ aliis atque aliis bona sunt. Pecori quid bonum est, nisi implere ventrem, carere indigentiâ, viuere, & gestire? Tale tu bonum quæris? Cohæres Christi quid gaudes? quia socius es pecorum? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium. Oblectamenta quæris? Hinc solum & solidum gaudium, quod cùm possederis, nemo à complexu tuo diuellet. Cui, vt ait Bernardus, omnis aliunde iucunditas comparata mœror est, omnis suauitas dolor est, omne dulce amarum, omne decorum fœdum, omne postremò quod delectare possit, molestum. Hæc, inquam, obiicerem, si quid hîc esset quod Cyrenaicam disciplinam redoleret.

Augustinus in Psal. 102

Bernardus Epist. 114.

Sed profectò non ea mens est Ecclesiastæ, qui cùm in fronte ptopemodum huius Operis dixisset; *Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis*, continuò subiecit: *Et vidi quòd hoc quoque esset vanitas. & gaudio dixi: Quid frustrà*

Eccle. 2, 1.

 deci-

Ecclesiastes non vitam Epicuream, sed securam menti commendat.

deciperis? Cùm igitur crebra nobis cibi potuſque fercula proponit, cùm oleum & vnguenta redolet eius oratio, cùm quotidianum ſplendidæ veſtis vſum præſcribit, non id agit, vt diſtentâ cute, & conſtipato ventriculo vix anhelo ſpiritu continuam ructemus crapulam, non vt cum Vitellio Romanorum Imperatore totos dies tricliniis affixi diſcumbamus, & alternis egerendo ingerendoque vino ætatem conſumamus. Sed nimirum Allegoria ab iis ducta rebus, quæ ſenſus externos feriunt, & adagiali quadam loquendi formulâ mentem ab omni curarum tyrannide ſolutam ac liberam, vitæque tranquillæ numquam interpolatam poſſeſſionem ductumque præſcribit. Cùm enim quodam loco aſſerat, ſecuram mentem eſſe iuge conuiuium, quidni etiam per iuge conuiuium toties nobis commendatum ſecuram mentem interpretemur?

Sueton. in Vitellio.

Prouer. 15, 15.

Itaque non abſimile quiddam hîc videre videor illi paradoxo, quod inter cetera faſtidientis palati commenta poſuit Philoxenus, eas nimirum carnes eſſe ſuauiſſimas, quæ carnes non ſint; eoſque piſces gratiſſimos, qui minimè piſces. Sed vt hoc eorum iudicij faciam, quos palato plus ſapere quàm corde dicebat Plato; hoc certè in re non adeò diſpari fidenter adſtruam, nullas epulas ſuauiores eſſe, quàm quæ epulæ non ſunt; nullum conuiuium gratius, quàm quod minimè conuiuium.

Epulæ illæ gratiores quæ epulæ non ſunt.

Hæc eſt illa ſolida voluptas animi ſupra mortalia erecti, hæc verè ſerena hilaritas, quæ non tetricam frontem remittit, ſed contracti pectoris anguſtias dilatat, nec rugas explicat, ſed curas. Quæ ſit iſta, interrogas, aut vnde ſubeat? Dicam. Ex bonâ conſcientiâ, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex domitis cupiditatibus, ex meditatione mortis, ex contemptu fortuitorum,

Vera animi voluptas ex virtute exiſtit.

Seneca Epiſt. 23.

torum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam.

Neque verò peregrinum aut inusitatum est sacris Scriptoribus, internum spiritus sensum ac gustum, & infusam diuinitus voluptatem, cibi potusque symbolis adumbrare. Quid enim aliud sibi vult hoc Euangelicum epiphonema: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei?* Cui consentanea scribit Propheta Regius, cùm ait: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

Luc.14,15.

Psal.35,9.

Ac tantumdem de spirituali voluptate iustorum in hac vitâ mortali degentium sancti Patres simili formâ verborum extulerunt. Sic enim de orationis oblectamentis loquitur S. Bernardus: Orando bibitur vinum lætificans cor, vinum spiritus, quod inebriat, & carnalium voluptatum infundit obliuionem. Eodem similitudinis cortice tranquillæ conscientiæ nucleum inuoluit Chrysostomus. Quid tibi de præsentibus, inquit, iucundum videtur? nónne lauta mensa? nónne diuitiæ? hæc tamen suauia, si interiori voluptati comparentur, amara videntur: nihil enim suauius bonâ conscientiâ.

Bernardus Serm. 18. in Cant.

Orationis voluptas.

Conscientiæ tranquillæ suauitas.

Chrysost. Hom.63. ad Populū.

Denique ad istiusmodi voluptates sic inuitat Augustinus: O si potiora gustent ij, qui volentes gaudere forinsecus facilè euanescunt, & effunduntur in ea quæ temporalia sunt, & imagines eorum famelicâ cogitatione lambunt! O si fatigentur inediâ, & dicant: Quis ostendet nobis bona? Quid autem ostenderes, Augustine? Quoniam tu mihi Domine dulcescere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo.

Augustinus li.10. Confess. c.6.

Ad similes igitur internas oblectationes, &, qui fructus est bonæ conscientiæ, serenitatem animi inuitat eos Eccle-

Ecclesiastes ad serenitatem animi inuitat.

Ecclesiastes, qui assiduâ mortis meditatione, crebrisque submissionis ac mortificationis exercitiis vitam suam Deo probarunt. *Vade*, inquit, *comede in lætitiâ panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua. Omni tempore vestimenta tua sint candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Perfruere vitâ cum dilectâ tibi coniuge*. & si quæ sunt alia tranquillæ vitæ serenæque symbola.

Quamquam nihil vetat hîc litterali sensu moderatas etiam corporis recreationes, & vera gustûs oblectamenta commendari. nulla enim suadet ratio, qui Deo chari sunt, eosdem miseros esse oportere. Nemo virtutem inediâ atque egestate damnauit. Quinimò Deus ipse, cùm rudi Hebræorum populo, rebusque externis affixo, leges & instituta præscriberet, quoties sacris operati fuerant, toties ferè hilariter eos genio indulgere iubebat; ita vt in solo Deuteronomio septies, aut eo ampliùs, hæc verborum formula reperiatur: *Epulabimini coram Domino. Et adorato Domino Deo tuo epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi.* Cui enim potiùs (adhibito semper rationis moderamine) Dei dona subseruiant, quàm ei, quem inculpatæ vitæ merito, paterno præ ceteris affectu curaque complectitur? Aut quorsum vir iustus ac sapiens, cuius labores diuina bonitas centuplici messe cumulauit, à fructu laboris sui tamquam à sacris abstineat manum, geniumque defraudet? vix enim alium in hac vitâ mortali fructum nobis pariunt hæc quæ vocantur fortunæ bona. Sed ne quis existimet, hominem voluptatibus tamquam balneo se posse immergere, totumque in cute curandâ studium collocare, saluberrimum huic persuasioni obiecit antidotum.

Moderatè interdum genio licet indulgere.

Deuter. 26.

SECTIO

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 10. Quodcumque facere poteſt manus tua, [a] inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas.

[a] Veneta: fac pro virili. LXX. prout virtus tua,

METRICA PARAPHRASIS.

DVM *canæ gremium gelu Cybelles*
Riphæis Aquilonibus reuincit,
Et vellus tacitæ ruens aquaï
Plantas ſupprimit aridis ſub vndis,
Fruſtrà lilia candidis labellis,
Iridemque, roſamque, calthulamque,
Narciſſumque, & amaracum requiras.
Dum nox lurida nubiloque vultu
Terris omnibus abſtulit colores,
Et ſilent fora, curiæque murmur,
Et vanis Icelon, volans per vmbras,
Somnos ludificat leues figuris,
Fruſtrà rauca negotiationis
Solus compita, Mercurïque calles
Pernox exigui procus lucelli
Nocturnâ terat ambulatione.
Tu, ſi quid ſapis, incubaſque lucris,
Si rerum ſatagis catus tuarum;
Ne dum temporis incitæ flagello
Phœbi præcipitant fugam quadrigæ,
Nox te ſomnifera occupet, caueto:

Nox ſalutiferis iniqua curis,
Nox delenifico inuidens lepori,
Fluxæ gaudia demetens iuuentæ.
Viue, dum pote, quæſtuique ducas,
Quod præſens tibi dedicabit hora.
Sera eſt craſtina vita, viue iam nunc:
Et fati memor, inclytos labores,
Condendos Sophiæ penu labores,
Virtutum obſequio ſacros labores
Non ſegni propera manu: tibique
Famæ materiem, viaticumque
Morti congere, poſtumiſque ſæclis;
Et vitæ decus occipe æuiternæ.
O quantum eſt hominum beatiorum!
Quid cordatius hoc beatiusque eſt,
Qui leni zephyro citatioris
Dextra temporis arripit capillos?
Optatis inhians propola lucris
Signat tempora nundinationis:
Tu quin mercibus impleas phaſelum,
Antè quàm fugitiuus orbis exul
Ad manes properes inane vulgus?
Non illic operi repoſta merces,
Non menti ratio facem miniſtrat;
Non ornat Sophiæ iubar clientes,
Non virtus meritis nefas adæquat,
Aut vllam ſceleri facit medelam.
Non ſi millia mille lacrymarum,
Deplorabiliumque lacrymarum
Luctus è ſcatebris gemens profundas,
Et tot millia mille lacrymarum,
Quot rores Hyadum cadunt ocellis

Verna

Verna in gramina, gemmeosque campos,
Noxas elueris prioris æui.

PROSA EXEGESIS.

SI ad metam huic mortalitati præstitutam fatalis nos vrget à tergo necessitas, eoque magnis passibus contendimus, vbi neque promerendæ in posterum gratiæ ac misericordiæ diuinæ, neque amplificandæ virtutum accessione gloriæ, facultas vlla sit reliqua; cuius socordiæ tandem est, vel potiùs dementiæ, ignauiâ dissolui, voluptatibus obbrutescere, plausibiles nugas, vanaque ingenij oblectamenta sectari, denique aut inerti otio computrescere, aut otio deterioribus distringi negotiis? Etiamsi multum superesset ætatis, parcè tamen dispensandum erat, vt sufficeret necessariis. Quænam ergo tam stolida lubentia est in hac temporis egestate, angustissimisque vitæ terminis in ludicra & superuacua maiorem eius partem erogare?

Mors imminens monet vt tempus vtiliter expendamus.

Vide Senecam Epist. 49.

Quis non insanire existimaret eum, qui cùm arietes portas sternerent, hostilia in muris tela vibrarent, ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremeret, neglecto tam præsenti periculo, aut otiosus desideret, aut muscas cum Caligulâ captaret? Si quis stertentem te ad incendium domus tuæ iam iamque totis tectis erupturum vocaret, an conuerso in alterum latus corpore, nouo somno velificares? an non potiùs è lecto exiliens omni sedulitate, restinguendis ignibus temet impenderes? Atqui non minori in periculo versamur quotidie, neque segniori passu vitæ nostræ vestigia in exitium nostrum armata mors premit.

Homines ignaui præsens mortis periculum negligunt.

Sueton. in Caligulâ.

Errat qui in nauigatione tantùm existimat minimum esse, quo vita morsque disterminantur. Sed & nimium

Mors omnibus imminet.

 assignat

assignat spatij, qui duorum digitorum tabulam interesse pronuntiat. In ipsis visceribus corporisque penetralibus mortem subinde circumferimus. Denique nimis angustis limitibus vitæ pericula circumscribit, qui maris fluctibus ea contineri censet: in sicco tempestates nos quandoque excipiunt, & fluctus intra domesticos parietes, haud paulò marinis sæuiores.

Quid igitur consilij? Verbo complectar. Nescis quo loco te mors expectet: tu igitur eam omni loco expecta. Nescis quis tibi supremus vitæ futurus dies: tu igitur omnem tibi supremum crede diluxisse; & tamquam si huius vnius vsura tibi concedatur, *quodcumque poterit manus tua instanter operare:* vel, vt alij vertunt, *fortiter & efficaciter operare:* & quia nescis quamdiu superfuturus sis, etiam *constanter operare.*

Omnis vitæ dies tamquam vltimus habendus.

Tria igitur in opere nostro requirit Ecclesiastes, celeritatem, virtutem, & constantiam. Celeritatem commendat ipsius meriti ac mercedis bonorum operum conditio, quam huius præsentis, id est momentaneæ vitæ angustiis limitatam, magni nominis Theologi censuerunt, & è sanctis Patribus D. Hieronymus, dum ait: Tempus sementis, tempus præsens est: vbi occiderit hæc breuis lux, benè agendi tempus præteriit. Et Nazianzenus vitam hanc ait instar esse nundinarum, proindeque priùs vtendum occasione, quàm mercandi tempus elabatur.

Celeriter virtuti incumbendũ, & occasione vtendũ.

Hieron. in cap. 6. ad Galat.

Nazian in Iambicis.

Sed nimiùm oscitantibus indulget, qui vitam hanc ait instar esse nundinarum: habet enim aliquid nundinarum indictio præsenti vitâ præstabilius; certo enim statutoque dierum numero & indicuntur & celebrantur: facile est autem, quamuis exiguum, fructuosè dispensare quod certum est; illud occupandum est

eſt diligentiùs, quod neſcias quando deficiat.

Itaque maxima vitæ iactura dilatio eſt. Ibit quà cœpit ætas, nec curſum ſuum aut reuocabit aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ; ſed tacito pede, vt ait Poëta, labetur. Quid igitur cunctaris? quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: & cùm occupaueris, nihilominùs fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum eſt: & velut ex torrente rapido, nec ſemper caſuro, celeriter hauriendum.

Seneca de Breuit. vitæ c 8. & 9.

Occupandum tempus fugitiuum.

Si vitæ ad omnem honeſtatem reformandæ conſilia, ſi virtutum ſtudia, ſi opera pœnitentiæ in futuram, aut numquam fortaſſe futuram ſenectutem diſtuleris; Deus bonè! quanta voluptatibus ac flagitiis immerſum nec opinantem opprimet cæleſtis vindictæ tempeſtas! quanta in extremo vitæ margine conſtitutum inceſſet deſperatio!

Quàm noxia ſit dilatio bonorum operum.

Nihil id opus à me pluribus confirmari, cùm nemo ſit, qui ignoret famoſum illum, nec vitiis minùs quàm diuitiis nobilem Chryſaorium: qui cùm vitam ſuperbiâ ac libidinibus contaminatiſſimam duxiſſet, ſanaque conſilia auerſatus fuiſſet, morbo ad extrema perductus, cùm exitio ſuo imminentes vidiſſet iuſtitiæ diuinæ ſatellites, his vocibus fruſtrà repetitis, Inducias vel vſque manè, Inducias vel vſque manè, ad inferorum ſupplicia raptatus eſt. Quid Imperatorem Copronymum commemorem? qui poſt abominandas libidines, & atroces in Deiparam Sanctoſque blaſphemias, moriturus exclamauit: Viuens æternis ignibus traditus ſum. Et nos in Flandriâ nouimus mulierem veneficam, in quâ ad ſanam mentem reuocandâ cùm fruſtrà ſudatum eſſet, accensâ tandem pyrâ deſperabunda ac ſemiuſtulata clamauit: Ab his flammis pergo ad flammas æternas.

Greg. l. 4. Dialog. cap. 38.

Theophanes, Cedrenus, & alij.

Ex quibus hoc primùm conficitur, quàm ſit omnis in negotio ſalutis pernicioſa procraſtinatio. Deinde, hoc etiam impio grauiſſimum ſupplicij genus à Deo infligi, vt internis domeſticiſque furiis in deſperationem actus, in morte obliuiſcatur ſui, qui dum viueret oblitus eſt Dei.

August. Serm. 72. de diuerſis.

Maneat igitur, quod monet Eccleſiaſtes, antequam è manibus tempus elabatur, inſtandum eſſe operi, vitæq; fugam actionis aſſiduitate ſiſtendam. Nunc alterum etiam eodem auctore requiritur, ne elumbes ſint aut eneruès actiones noſtræ, ne remiſſa ſint aut euanida virtutum ſtudia, ne languida & effœta ſalutis deſideria. Sunt enim nonnulli, qui generoſa heroum facinora meditari videntur, & magna de ſe promittunt, ſed cogitationes eorum mera ſunt vigilantium ſomnia. Cùm enim fatalis hora mortalitatis huius ſoporem diſcuſſerit, nihil in illis generoſum, nihil viro dignum reperitur, nullæ perdomitæ cupiditates, nulla de ſeipſis victoria, nullus de mundi faſtu, carnis illecebris, cacodæmonis inſidiis triumphus. Itaque aut Plautino Pyrgopolinici ſimiles ſunt, qui vel ſolo ſpiritu hoſtilem diſſlaturus exercitum videbatur, cùm eſſet ignauiſſimus; vel potiùs pictis in tabulâ aciebus, quæ perpetuò ſtrictis mucronibus inuicem minantur, ſed numquam feriunt.

Studia virtutum non languida ſed generoſa eſſe debent.

Plautus Mil. glor.

Sunt alij qui vultu ac verbis pietatem ſpirare videntur, qui cæleſtes animo fouent conceptus, qui melioris vitæ parturitione ſuſpirant. Sed quid ad rem? Semper vterum geſtant. *Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi.* Quid autem prodeſt concepiſſe, ſi fœtus in vtero ſuffocatur? quid prodeſt animam geſtare deſideriis grauidam, ſi numquam ad perfectionem boni operis ſemianimes illi ac mutili fœtus adoleſcunt?

Iſaiæ 37, 3

Bona deſideria & propoſita ad effectũ perducenda ſunt.

Certè

Certè cùm ante tribunal ſupremi Iudicis elumbes illi pugiles, vteriq́ue piis deſideriis grauidi comparuerint, tantum abeſt vt donatiuum aliquod ſperare poſſint, vt potiùs horrendo illo Væ percellendi ſint, quod effeminatis illis vterum ſemper geſtantibus Chriſtus interminatur, cùm de vaſtitate ac ſolitudine Ieroſolymæ, orbisq́ue excidio vaticinans ait: *Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus*. Væ illis animalibus, inquit diuus Hieronymus, quæ non perduxerint genimina ſua, id eſt pia deſideria, in virum perfectum.

Matth. 24, 19. Hieron. ibidem.

Quid igitur conſilij hoc potiſſimùm loco ac tempore? Nihil mihi occurrit præſentius, quàm vt illud aſſiduâ meditatione ruminemus, quod ſuggerit Eccleſiaſtes, eò nos vel inuitos rapi, curſuq́ue numquam interpolato properare, vbi nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia in ſpem præmij aut mercedis acceptantur. Hinc enim futurum eſt, vt tantò hîc impenſiùs occaſioni inuigilemus, & ad laudem veræ perfectæq́ue ſapientiæ totis animi corporisq́ue viribus connitamur.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 11. Verti me ad aliud, & vidi ſub Sole nec velocium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec ſapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam: ſed tempus caſumq́ue in omnibus.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM *Cimmeriis mens cæca ſtupet*
Merſa tenebris, dum ſollicitæ

Tædia

Tædia vitæ, dumque ancipitis
Tædia fati mæsto tacitus
Corde voluto; subijt tristes
Rapidis curas spargere ventis.
Sed dum lassum conuerto caput,
Meque à tetricis auoco curis,
Et nunc his, nunc pascor in illis,
Quæ Phœbeis subiecta rotis
Rutilo Titan lustrat ab axe;
En noua mentem tædia pulsant,
Cerno ancipitis stolido casus
Subdi arbitrio præmia recti:
Ac frustrari plerumque suo
Fine labores. Non qui clarus
Puluere Pisæ leuior Zephyris,
Leuiorque Notis, cursu anteuolat
Fulminis alas, meritâ cingit
Daphnide crines. Nisus quondam
Littore Siculo cursu melior,
Dum præ sociis exultat ouans,
Sanguine rapidos fallente pedes,
Palmæ Euryalo præmia cessit.
Quid Mauortis prœlia memorem?
An magis anceps alea mundo est?
Quoties fortes exosa manus
Palma refugit? Quoties lacrymis
Sors fœdauit bruta triumphos?
Centaurorum magnus alumnus
Phthius Achilles, licet Hectoreis
Truncum exuuiis vestisset ouans,
Paridis iaculo confossus humum
Ore momordit. Quid quòd & Abner

Martius

Martius Heros lauro ſuetus
Redimire comam, cæco foſſus
Mucrone latus, vitam exhauſto
Sanguine fudit? Quid duo referam
Fulmina belli, natum atque patrem,
Gelboa quorum funera planxit?
Heu! nil fas eſt fidere neruis.
An fors Sophiæ potiora manent
Præmia myſtas, aut qui varias
Excoluerunt corda per artes?
En Samuelis deſpecta iacet
Inclyta virtus: & cui cæli
Calculus amplum dedit imperium,
Hunc deſtituit fauor Iſacidum.
Et quot claros Palladis arte
Preßit egeſtas? Et Caſtalij
Quos pulchra chori vehit aurato
Per inane vagum gloria curru,
Hos abſcondit trita lacerna:
Et quos virtus inſerit aſtris,
Affligit humo cura peculI.
O fatorum denſis ſeries
Merſa tenebris! Tantúmne datum eſt
In terrigenas ſorti imperium?
An ſub densâ fati nebulâ
Ludum hunc terris ludere geſtit
Arbiter orbis?

PROSA EXEGESIS.

ITA profectò ſe res habet: nihilque eſt in iſtâ totius creaturæ ampliſſimâ quadam immenſaque Republicâ, ait Auguſtinus, quod non de interiori atque intelli- gibili

Auguſtinus lib. 3. de Trinit. c. 4.

gibili aulâ ſummi Imperatoris aut iubeatur, aut permittatur. Quod dum vulgus hominum non ſatis expendit, non minùs frequens, quàm in ſpeciem plauſibilis, contra Auctorem naturæ paſſim auditur expoſtulatio. Quis enim induſtriæ humanæ locus relinquitur, ſi fortuitis caſibus cuncta permiſcentur? Aut quis locus eſt ſapientiæ, ſi, vt ait Liuius, fortuna plus humanis conſiliis pollet? Atqui veriſſimum eſſe, quotidiana docet experientia, quod ait Comicus:

Fortuna ſæpè plus poteſt quàm conſilium. Liuius Decad. 5. l. 4.

Centum doctûm hominum conſilia; ſola hæc deuincit Dea.

Plautus in Pſeud.

Nec magis corporis robur ac nerui, quàm animi vires fortunæ præualent. Quis enim ignorat ancipites bellorum caſus, Martemque communem, qui ſæpè ſpoliantem iam & exultantem euertit & perculit ab abiecto? Et ſanè vidimus nonnumquam exiguo planè momento ſtrepitus alicuius temerè concitati, aut Panico terrore ab illâ rerum humanarum dominâ palmam è manibus victoris extorqueri.

Fortuna ſæpè plus poteſt quã robur corporis. Cicero pro Milone.

Nec eodem ſemper modo per orbem fortuna graſſatur. Interdum effectuum diſſimilitudine ſuſpendit animos, omnemque vim conſultationis eneruat. Interdum ſimilitudine caſuum ſibi ipſi diſſimillima neſcio quo modo naturam exuiſſe, & fatalem quamdam neceſſitatem induiſſe videtur. Notat Plutarchus, duos olim Atties illuſtres fuiſſe, Syrum vnum, Arcadem alterum, vtrumque ab apro interfectum: rurſus ex duobus Actæonibus alterum à canibus, alterum ab amatoribus diſcerptum: duos fuiſſe Scipiones, quorum alter Carthaginem debellauit, alter excîdit: ter captum Ilium, primùm ab Hercule, propter equos Laomedontis; deinde ab Agamemnone, per equum durateum; tertiò à Charidemo, equi lapſu in portâ: ex præſtantiſſimis

Fortuna ſemper fortuna, ſiue ſimilis ſibi ſit, ſiue diſſimilis.

Plutarch. in Sertorio.

mis bello ducibus, & qui res maximas calliditate gesserunt, altero oculo caruisse, Philippum, Antigonum, Annibalem, & Sertorium. Nónne hanc effectuum similitudinem fatali necessitati propemodum adscribas, quam tamen fortuito variarum causarum occursu certum est contigisse?

Sed siue adumbratâ fatorum similitudine sors nobis illudit, sic omne consilium industriamque penitus euertit; siue (quod verius arbitror) in solâ constans est inconstantiâ, sic magis ancipites inopesque consilij suspendit.

Hinc factum est, vt cùm rebus humanis olim Fortuna præsidere crederetur, eiusque petulanti arbitrio cuncta sursum deorsum permisceri, bonos vexari, improbos extolli, ad huius aras potissimùm se supplicabunda prostrauerit antiquitas, hanc statuis erectis diuinitati consecrarit, huius potissimùm Numen votis muneribusque studuerit demereri. Et quidem Bupalus apud Smyrnæos, teste Pausaniâ, primus statuam Fortunæ erexit, capite polum, alterâ manu, quasi rerum omnium dominam, cornu copiæ gerentem. Porrò apud Romanos, auctore Seruio Tullio (quòd ab illâ è seruitute in regnum esset euectus) tam impensè culta fuit, vt successu temporis ædem Fortunæ Malæ ac Detestatæ in Exquiliis, & Fortunæ Fortis in ripâ Tiberinâ, & Equestris iuxta theatrum, & Paruæ, & Virginis, & Virilis, & Obsequentis, & Primigeniæ, & Conuertentis, & Auertentis, & Dubiæ, & Barbatæ, & Muliebris, in variis Vrbis regionibus consecrarint.

Fortuna ab antiquis impensè culta.

Pausanias lib. 4.

Lud. Viues in c. 18. l. 4. de Ciuitate Dei.

Ridiculè profectò, inquit D. Augustinus. Cùm enim Deum non nisi bonum existimare debeamus (ipso etiam Platone cum aliis Philosophis, rerumque publicā-

Augustinus lib. 4. de Ciuit. Dei, c. 18.

Fortuna incassum ab antiquis culta.

rum rectoribus adstipulante) quomodo Fortunæ & ædes, & ara, & sacra, & Numen adstruitur, quæ nunc Mala & Detestata, nunc Conuertens, nunc Auertens, nunc Dubia describitur? Aut quomodo vnquam bona est, quæ nullo iudicio ad bonos venit & malos? Quorsum autem colitur, quæ ita cæca est, & passim in quoslibet incurrens, vt cultores suos plerumque prætereat, & suis contemptoribus adhærescat? Aut si quid eius cultores proficiunt, iam non fortuitò venit, sed merita sectatur. Vbi nunc ergo nomen eius à fortuitis casibus inductum? Nihil enim prodest eam colere, si fortuna est: sin autē cultores suos discernit vt prosit, fortuna non est.

Et hæc quidem vanitas Ethnicorum apud Christianos non difficulter exploditur. Sed restat alter scrupulus, qui non paucos apud Senecam torquet, qui non minorem à casu & fortunâ, quàm à fato laqueum humanis actionibus liberoque arbitrio necti arbitrantur.

Seneca Epist. 16.

Quid, inquiunt, mihi prodest Philosophia, si fatum est? Quid prodest, si Deus rector est? Quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nihil fortuna permittit.

Non est curiosè disputandū quid fortuna possit aut prouidentia.

Duo potissimùm hîc respondet. Primò ictum declinando, Non est, inquit, in hanc disputationem transcundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina & subita dominantur. Scio hac in parte Stoicos caliginem passos, vt hæc non satis cum libertate arbitrij conciliare potuerint, sed Christianis Theologis negotij nihil est hæc inter se concordi fœdere colligare. Sed non est huius loci hanc telam ordiri.

Itaque

Itaque ſecundò reſpondet Seneca: Siue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter vniuerſi Deus cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat; philoſophandum eſt nihilominùs: Philoſophia tueri nos debet. Quid autem ſubſidij præbebit? Illud nimirum conſtantię tranquillitatiſque fundamentum, ſemper de fortunâ cogitare, & nihil ſibi de fide ipſius promittere. Sic enim fiet, vt nos minùs afficiat, ſi quid inopinati caſus inciderit. Minùs enim iacula feriunt quæ præuidentur, ait D. Gregorius; & nos tolerabiliùs mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc per præſcientiæ clypeum munimur. Neceſſe eſt enim leuiùs ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum vtique non promiſeris. Itaque nihil præter voluntatem, appetitum, conſilium eueniet ſapienti: quia cum exceptione fortuiti caſus omnia facit aut conatur; & nihil eorum quæ aduerſari poſſunt, non eſt ei præmeditatum: ſemper enim præſumit animo, poſſe aliquid interuenire quod deſtinata perturbet. Imprudentium iſta fiducia eſt, fortunam ſibi ſpondere.

Sapiens fortuitos casus habet præmeditatos.

Gregorius Hom. 5. in Euangelia.

Seneca de Tranquill. c. 13.

Vide Stobæum Sermone 261.

Senec. li. 4. de Benefic. c. 34.

Et hęc quidem ſatis dilucidè, naturâ ipsâ facem prælucente, dicuntur; ſed addo tertium reſponſum è Chriſtianâ Theologiâ depromptum: nimirũ in hac ipsâ mundi (vt apparet) ataxiâ nihil eſſe fortuitũ, nihil caſu euenire, ſi prouidentiæ diuinæ conſilia penſitemus. Quidquid enim caſu fit, temerè adminiſtratur. Atqui temeritati nihil in regno prouidentiæ licere, pluribus explicat D. Auguſtinus, & habemus huius veritatis experimenta certiſſima in ſacris Codicibus. Quid enim magis fortuitum dixeris ipsâ ſorte, quâ, miſſis in vrnam tribuum calculis, Rex Iſraëlitici populi renuntiatus eſt Saul? & tamen tantò antè diuino admonitu à Samuele in Re-

Deo nihil eſt in mundo fortuitum.

Auguſtinus l. 83. Quæſtionum, quæſt. 24.

Arist. lib. 2. Physic. c. 6. gem fuerat inunctus. Et si casum vocamus eum, cùm quid præter intentionem accidit iis qui alicuius gratiâ operantur, quid magis alienum contingere potuit ab Genes. 37. intentione filiorum Israëlis, dum innocentem Iosephum Ismaëlitis vendiderunt, quàm vt fratrem Regio diademati proximum in Ægypto conspicerent? & tamen hanc illi dignitatem post varios casus, vitæque ac Genes. 45. famæ pericula in solatium suæ gentis diuina prouidentia destinauerat.

Boët. lib. 5. de Consol. Metr. 1.

Sic quæ permissis fluitare videtur habenis,
Fors patitur frænos, ipsaque lege meat.

Exposui quid in hac vitâ sit acerbitatis ac molestiæ, propter varios incertosq; casus, & ex verâ Christianaque Philosophiâ nonnihil adhibui temperamenti: nunc cum Ecclesiaste non minùs ancipites esse mortis quàm vitæ casus ostendamus; vt ex huius etiam acerbitatis meditatione aliquem deinceps fructum carpere possimus.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 12. Nescit homo finem suum: sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cùm eis extemplò superuenerit.

METRICA PARAPHRASIS.

QVID *breues longo iaculamur arcu*
Multa, quæ sortis dubiæ rotatu
Tempus inuoluit, fragilique vitæ
Inuidet hora?

Heu!

Heu! nimis cæcos rapiunt futuri
Fata: nec canos Lachesis moratur.
Prima, quæ vitam tulit, imminutam
Clepsydra carpsit.
Quælibet letho properatur ætas;
Mors nouam semper trahit atra mœsti
Syrmatis pompam, premiturque denso
Funere funus.
Nec moram rugis trahit alma virtus,
Fila nec pensis adicit Sororum:
Omne fatorum mouet vrna nomen
Lege citatum.
Moribus Mosen superes, Aronem
Infulâ & cultûs pietate vincas,
Corde Samsonem impauido lacessas;
Victima fatis
Occides. O si liceat vel istud
Nosse, quæ finis tumulum minetur!
Sed volat furuâ cooperta pallâ
Mortis imago,
Subdolas texens pedicas sub vmbris.
Fata qua vitent homines in horas
Non satis cautum est. Siculi procellas
Nauta Pelori
Horret, & cæco scopulos latentes
Gurgite: ast illi populata puppes
Flamma deprenso mediis sepulchrum
Condet in vndis.
Miles intentus furiis Gradiui,
Fata in hostili meditatur ense:
Ast in hibernis genio litantem
Inter amicos

Ædium

Ædium præceps tumulat ruina.
Quid feram ſicas nemorum, neciſque
Conſcios ſaltus? quid hiulca ſæuis
Nubila flammis?
Quælibet morti famulatur hora,
Ac velut piſces vitrei profundi
Incolas hamo latitante ineſcans
Linea fallit;
Aut velut turmæ laqueos volucri
Nectit aprico nemorum receſſu, aut
Flexili viſcum ſalici doloſus
Allinit auceps:
Mille ſic fatum pedicis labantes
Induit greſſus generis Promethei.
Quis ſatis lethi ſinuantis arcum
Spicula vitat?
Dum vacat feſtis dapibus Gomorrha,
Et face accensâ canit hymenæos,
Sulphuris nimbus latices Lyeos
Miſcet, & arctos
Fulmen amplexus medium reuellit.
Quid Thetin mundi ſcelus expiantem,
Quídve Noeâ celebrata puppi
Sæcula dicam?
Cùm vagos ſaltus, tygridumque luſtra
Sæua texerunt freta, cùm recepit
Squammeum nido pecus hoſpitali
Fulminis ales.
Ite mortales, date vela votis,
Et voluptatum ſeries in annos
Nectite æternos: malè ducta rumpent
Stamina Parcæ.

Ne-

Nescies, vitæ properatus exul,
Hora fatalis tibi quæ minetur:
Ergo fatalem sapienter omnem
Duxeris horam.

PROSA EXEGESIS.

NON omnino insulsè, tametsi non vsquequaque Christianè, philosophatus est quicumque dixit: Omnis vita supplicium est, quam nemo (si Senecæ credimus) acceptaret, nisi daretur ignaris. Nam præterquam quòd in regnum Fortunæ durum atque inuictum nos compactos existimat, illius arbitrio digna atque indigna passuros (Fortunæ inquam, quæ, vti Sectione præcedenti vidimus, variis nos fluctibus iactatos, diu inter vitam mortemque detinet, & vt libidinosa ac fastidiosa, mancipiorumque suorum negligens domina, pœnis præmiisque nullo delectu exercet) illud tandem ad cumulum malorum accedit, quòd variis casibus concussos inexorabili mortis imperio transscribit: quæ impotentem in omnes dominatum exercens, non minùs incerto exitu mortales torquet, quàm dubiis vitæ periculis illa vexauerat.

Seneca Consol. ad Marciam, cap.22.& cap.10. *Vita hæc acerba est.*

Etenim siue decretorium illud ac fatale momentum perpendas, à solo Dei nutu dependet; nulla senectus hoc sibi vindicat, nulla florentis ætatis prærogatiua differt: siue genus mortis; id ita varium est ac multiplex, vt nihil sit in hac vitâ, quod incolumitatem nobis ac salutem spondeat, nihil in oculos incurrat, quod non meritò nos timore percellat.

Mortis tempus & genus incertum ac varium.

Mille ad mortem patent viæ, nulloq; non calle mors laqueum aliquem abscondit. Quidquid aut allicit cupiditates, aut detinet, viscum existima: quidquid aut ocu-

Mors ab omni parte imminet.

lis blanditur, aut palato ſapit, eſcam eſſe fatalem cogita mortis hamis, quouis gurgite pendulis, obductam.

Prætermitto nunc vſitata illa, quæ inimicitias cum vitâ humanâ profitentur, morborum luem, bellicas clades, maris tempeſtates, ædium conflagrationes, carnificum tormenta. Illud potiùs monendum cenſeo, tunc magis luctuoſa eſſe funera, cùm per inſidias mors & cuniculos graſſatur; nec vllam ſperari poſſe ſecuritatem, vbi tempus, vbi locus, vbi familiares, vbi corpus ipſum, imò & animus famulare morti præſtat obſequium.

Omne tempus morti ſeruit.

Primùm enim, quòd tempus morti præmaturum eſſe putamus, cùm non ignoremus, quot infantes ne vnicum quidem diem adſpexerint, ſed poſt vnius noctis vſuram, æternum in vtero materno ſepulchrum inuenerint? Deinde, ſi quis in vitâ dies à luctu funeris exemptus, ſi quis boni ominis haberi, feſtoque conuiuiorum apparatu celebrari conſueuit, is apud pleraſque nationes fuit dies natalis: & tamen Pergameno Regi Attalo, Pompeio, Cæſari, Auguſto, & ex noſtris magno Pontifici Gregorio, & magno Imperatori Carolo eumdem & natalem diem & fatalem fuiſſe accepimus.

Plutarc. in Camillo. Sabel. l. 9. c. 4. Ioannes Diaconus. Crantzius lib. 2. Sax. c. 20.

Omnis occaſio morti eſt opportuna. Luc. 16. Suidas in Conſt. Propert. l. 3 Eleg. 18. Iud. 4.

Sed neque mollia fandi tempora captare ſolet hæc Rhadamantæa legum ſuarum vindex, vt nobis diem dicat; ſed omni temporum diſcrimine neglecto, aut mediis ſe voluptatibus interſerit in Epulone Euangelico, aut honoris curſum ſufflaminat in Criſpo Conſtantini filio, aut pubeſcente iam ætatis vere floſculum demetit in Auguſti nepote Marcello, aut breuem ſomnum cum æterno connectit in Chananæo Principe Siſarâ.

Nullus locus morti eſt importunus.

Quid quòd nullus etiam locus importunam hanc ſui iuris exactricem excludit? Nam neque pudor obſtitit, quò minùs olim in gremio Timandræ meretricis confoderetur.

foderetur Alcibiades; neque læta cœnaculi facies prohibuit, quò minùs eiuſdem ruinâ oppreſſis Philiſthinorum Satrapis, lætitia in funebres luctus verteret; neque ſacroſancti Templi religio Banaiam coërcuit, quò minùs in ipſis adytis Ioabum obtruncaret; neque fractum ætate Priamum à violentis Pyrrhi manibus tutata eſt ara Iouis Hercæi.

Plutarch. in Alcibiade. Iud. 14. 3. Reg. 2. Virg. Aeneid. 2.

Sed quid ego loca nullo ſenſu prædita in crimen voco, cùm inter homines neque iura connubialia, neque reuerentia ſanguinis, quæ duo potiſſimum amorem conciliare & ſecuritatem ſpondere ſolent, nefarios ac ſceleratos à mutuis vulneribus ac cæde deterreant? An non ille tot populorum rector Agamemnon, de exciſo Ilio triumphans, vxoris ſuæ Clytemneſtræ mucrone percuſſus occubuit? An non Cambleta Lydorum Regem eò perueniſſe voracitatis accepimus, vt vxorem, inſtar beluæ cuiuſdam, dentibus laniauerit.

Homo homini cauſa mortis, nullo ſanguinis aut cōnubij reſpectu. Athen. l. 13 cap. 1. Athen. l. 10. c. 1.

Quid nunc iura ſanguinis deſpecta commemorem? Quis enim Thebanos fratres ignorat, Etheoclem & Polynicem, mutuis vulneribus corruiſſe, & ita quidem, vt in ipſo rogo rediuiuas flammæ ſimultates exercuerint?

Nec frater fratri parcit. Statius in Thebaide.

Sed neque reuerentia ſanguinis obſtitit, quò minùs in templo Neſroch filiorum manibus obtruncaretur Sennacherib. Neque parturientis vteri labores Oreſtem flexerunt, quò minùs fatali ſicâ matri ſuæ Clytemneſtræ vicem redderet.

Nec filij parentibus. 4. Reg. 19. Sophocles in Electrâ.

Quid autem parentes? an ab hoc ſcelere manus abſtinuerunt? Certè religioſiſſimus iuuenis Hermenigildus impij patris mucrone confoſſus eſt. Et ne ſola deteſtabilis ſit Medea, fecit obſidio Ieroſolymitana ſub Tito, in quâ matres non paucæ, cùm crudelitate Medeam exæquaſſent, hac inſuper immanitate ſuperarunt, quòd

Nec parentes filiis. Ritius Neapol. l. 1. Reg. Hiſp. Hier. l. 1. commen. in Lament. Ieremiæ.

ventrem maternum filiorum carnibus saginarunt.

Quòd si nec à filiis parentes, nec à parentibus tuti sunt filij; cuius non aliquando manus aliquod morti obsequium præstituras existimamus? Quid dico manus? cùm nihil in hoc vniuerso reperiatur, quod non aliquem mortis laqueum contineat. Si longa fames exitium minatur, Childericus Saxo nimiâ cibi oppletione suffocatus est. Si à ventris ingluuie perniciem metuis, fame eò redactus est Erisichthon, vt propria membra deuorarit. Si sitim perniciosam credis, nimio vini potu phrenesim, adeoque mortem accersiuit Alexander. Si à potu appetitum coërces, nimiâ siti in theatro periit Thales Milesius.

Etiam contrariis ex causis mors aditum inuenit. Greg. Turonensis. Ouid. l. 8. Metam. Plutarch. in Alex. Laërtius lib. 1. c. 10.

Infinitus hîc sim, si innumeras terrâ marique mortis insidias recensere voluero. Ipsum tantummodò hominem intuemini. Quot mortis laqueos non in corporis tantùm morbis, sed etiam animi perturbationibus sibi ipse circumfert? Nam, vt corporis affectiones, tamquam morti familiares, præteream, quis ab animo, qui suapte naturâ immortalis est, violentas, vt ita dicam, vitæ manus iniiciendas timeret? & tamen nónne Harpalice Iphicli amore contabuit? Annon Dido, amore in odium verso, post diras & maledicta, vitæ tædium violentâ manu abrupit? Quid Chilo Lacedæmonius? annon filium in Olympicis victorem complexus, gaudio exanimatus est? Contrà Oenone, conspecto Paridis cadauere, mœrore contabuit, geminumque funus eidem rogo tradidit. Quid impotentis iræ vires commemorem? quâ percitus Bohemiæ Rex Wenceslaus, dum pincernam cupit interficere, paralysi extinctus est. Contrà nimio risu Chrysippum ferunt exanimatum. Denique Nabal Ziphæus, nuntiatâ Dauidis irâ, timore diriguit: &

Homo sibi ipsi multipliciter est causa mortis. Athen. l. 14 cap 6. Virg. Aeneidos 4. Plin. lib. 7. cap. 32. Dictys l. 4. Cromerus lib. 18. 1. Reg 16.

& Diodorus Cronus, cùm ad Stilponis quæstionem responsum in promptu non haberet, pudore suffusus concidit. Ex quibus manifestum est, nullam animi perturbationem suo vacare periculo.

Plinius l.7.c.53.

His si nubium fragores & fulminum iacula, si exundationes Oceani, si terrarum concussiones adieceris, quis in tot tantisque terroribus, tot insuper laqueis circumseptus, animo securo poterit infractoque consistere? Vnus ille scilicet, qui assiduâ mortis meditatione exercitatus, subductis rationum calculis, omnem diem velut extremum clauserit.

Mors præmeditata securitatem adfert.

Non absque causâ per Ægyptiorum mensas olim sceletus, id est ossea corporis compago, iactabatur, & eorumdem Antistitibus vas aureum terrâ plenum præferebatur: nec immeritò gentes quædam, alioquin barbaræ, mortuorum ossa velut χρήματα, id est pecuniam, quotidianis commerciis terebant. Videbant enim, nihil conducibilius, nihil ad componendas vitæ rationes, assiduâ mortis meditatione præsentius inueniri posse. Hoc igitur & nos agamus assiduè, & mortis imminentis causâ sic ordinemus omnem diem, tamquam cogat agmen, & consummet atque expleat vitam: ita fiet, vt nihil nobis neque terroris neque acerbitatis mors adferat, cuius vis omnis crebrâ cogitatione fuerit eneruata. Illis enim mors acerba, quibus numquam meditatione prægustata: illis grauis est ruina, quibus est repentina.

Varia mortis symbola.
Herodotus lib. 3.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Hanc quoque sub Sole vidi sapientiam, & probaui maximam:

14. Ciuitas parua, & pauci in eâ viri: venit contra eam Rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio.

15. Inuentusque est in eâ vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.

16. Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita?

METRICA PARAPHRASIS.

PERSPECTAM *meritis quisquis honoribus*
Virtutem decoras, aut sapientiæ
Externæ radiis facis
Natiuum cumulas decus;
Virtutem populi nil opis indigam
Ne vanis populi subiice plausibus:
Nil quidquam sapiens tulit
Vrnâ plebis iniquius.
Quem sors muneribus diuitis Indiæ
Thesauroque Arabum multiplici beat,
Esto iudicio Midas;
Hîc Rex, hîc sapiens cluet.
Aurum diuitibus stemma dat, & genus,
Et formam, & titulos, & sapientiam,
Diues labra resoluerit,
Suadæ filius audiet.
At quamuis sophiæ lumine splendeat
Angustæ dominus non humilis rei;

Illum

Illum flexanimâ inclytum, ac
Summæ præsidium rei
Infestus populi sibilus exiget.
Vidi quadriiuges quà Phaëton regit
Hunc florem sapientiæ
Protritum populi pede.
Cùm Rex exigui stringeret oppidi
Vallo bellipotens ciuica mœnia,
Certatim pluteos phalanx
Nectit vimineâ crate:
Pars gressum propiùs ferre cuniculis,
Murosque è latebris tundere vectibus:
Pars fundas volucres rotans
Excussos silices vibrat:
Cornu pars obices arietat æneo,
Libratisque ferit claustra molaribus:
Pars è turribus imminens
Plumbo vulnerat alite.
Quid rari facerent millibus incolæ
Bellantum oppositi (ceu nemorum feras
Venantum insinuant plagæ)
Cincti indagine Martiâ?
En vili latitans tegmine penulæ
Augusti sapiens pectoris extitit,
Qui cordis reserans opes
Linguâ interprete consilI,
Fatali exanimes erigeret metu,
Et versis cuneis incolumes daret
Ciues, hostica territans
Curis castra sagacibus.
Sed quid dissimulem vipeream indolem,
Ingratosque canes? Vt rediit dies

Pulsâ

Pulsâ nube serenior,
Discussisque periculis;
Lauru nemo fuit qui viridi comas,
Aut sertis premeret tempora querneis,
Aut victricis adoreæ
Ferret munera pauperi:
Sed tantum tenebris post merita hæc ducem
Merserunt latebræ ignobilis otij,
Damnatusque inopi casâ
Fortunæ opprobrium tulit.
Quisnam hic, tunc ego, quis pectus habet furor?
O ciues! patriæ siccine in otio
Despectus iaceat parens?
Quis mentem eripuit Deus?
Tam vilis pretij est merx sapientiæ? aut
Tam fidum columen mentibus excidit?
Plus pollet vigor ingenI,
Quàm nerui, latera, aut manus.
Vt tauri immodicis luxurient toris,
Vngues Marmaricus imperiosiùs
In pugnam exacuat leo,
Aut tigres animet furor;
At virtus domitis imperitat feris,
Palmam vis animi corporibus rapit:
Vt neruis superent feræ,
Vincunt ingenio viri.
Si neruis animi vis supereminet,
Cur mens celsa inopis suadaque spernitur?
Cur tantum patriæ iubar
Demersum tenebris iacet?

PRO-

PROSA EXEGESIS.

MIRVM fortaſſe cuipiam videbitur, cùm hactenus Eccleſiaſtes velut æger in vanitatis lecto volutatus, quocumq; caput verteret, nihil niſi morbum ſuum, id eſt vanitatem, & è vanitate conceptam animi ægritudinem inuenerit, nunc eumdem præter conſuetudinem inuentâ ſingulari ſapientiâ recreari, & in eadem acquieſcere. Sed profectò ſi quis in eius ſcopum paulò accuratiùs mentis aciem intenderit, perſpectâ rei indignitate, fatebitur hîc nouâ potiùs vanitate eius animi vulnus exulcerari.

Et quidem non vnum, ſed varium ac multiplex vanitatis genus in hoc ſeu vero ſeu commentitio ſtratagemate deprehendet. Primùm enim vaniſſimum eſt, cùm ciues illi ſapienti ſalutem atque incolumitatem ſuam acceptam ferre debeant, pluris tamen apud eos eſſe fortitudinem ac robur corporis, quàm ſapientiam. Deinde multum vanitatis habet ac moleſtiæ tanta ingratitudo erga ſalutis ſuæ vindicem. Denique omnium vaniſſimum eſt, propter honeſtam minimeque indecoram paupertatem, ſapientiam contemni. Excutiamus ſingula paulò enucleatiùs.

Homines paſſim robur corporis admirantur ac deprædicant.

Antiqua eſt illa non vulgi tantùm, ſed nobilium atque optimatum inſania, corporis robur & bellica facinora in cælum vſque extollentium. Hinc Herculem Græci monſtrorum debellatorem ex Oetæis flammis in cælum euolaſſe fabulati ſunt. Romani verò ſic bellicam virtutem ſuſpexerunt, vt vix aliam ad cœtum Deorum viam agnouerint, quàm exercitus ducere, vrbes delere, liberos populos aut trucidare, aut ſubiicere ſeruituti. O merum cacodæmonis inuentum! Quis ille

Lactantius l. 1. de Falsâ relig. c. 18.

tantus est aut stupor, aut furor? Si quis vnum aliquem iugulauerit, nefarius habetur, nec ad vllum fani angulum admittitur: qui verò infinita hominum millia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modò in templum, sed etiam in cælum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus:

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquam est,
Mi soli cæli maxima porta patet.

O quantis in tenebris, Africane, versatus es, qui per cædes & sanguinem patere hominibus aditum in cælum putaueris! Cui vanitati & Cicero assensus, Est verò, inquit, Africane: nam & Herculi eadem ipsa porta patuit. Tamquam ipse planè, cùm id fieret, ianitor fuerit in cælo. Profectò si alia ad immortalitatem non patet via, quàm per sanguinem ac ruinam plurimorum; misera erit earum gentium conditio, quæ pietatem, quæ iustitiam, quæ pacem concordiamque sectantur. At si hoc nemo vestrûm ita sentit, restat vt hoc solum apud posteritatem gloriæ sibi fore crediderint, virtute bellicâ feris barbarisque gentibus, aut numerosis exercitibus præualere.

Sapientia praeualet viribus corporis.

Quod si gloriosum ducimus, quantò maior honos habendus est sapientiæ, quæ non rarò absque cæde & sanguine truculentos Reges barbarosque exercitus subiugauit? Videte nunc igitur sapientissimum Pontificem Leonem, verè Magnum, non tantùm ferocissimo Hunnorum Regi Attilæ, qui à crudelitate Flagellum Dei cognominabatur, sed toti etiam eius exercitui victoriis insolescenti, vnicum & inermem oppositum; & tamē tam potenter eorum animis dominatus est, vt retrò abire iussis, Romam excidio, Italiam vastitate liberauerit. Nec minori sapientiæ laude non ita multò pòst Geiserico,

Ciaconus in Vitâ eius, & Baronius anno Christi 452.

iam

iam Vrbe potito, persuasit, vt à stupris, incendiis ac cædibus abstineret.

Quid Franciscum Xauerium commemorem, illustre Societatis nostræ decus? qui, irruente in Trauancoridem magnâ Bagadarum manu, iam iamque Christianorum iugulis imminente, vt suos protegeret, nudum pectus eorum mucronibus obiecit, acribusque verbis eorum dementiam castigauit. Nec verò mentis ardorem ex vultu & oculis micantem barbari tulerunt; sed siue miraculo audaciæ obstupefacti, siue reuerentiâ virtutis permoti, Francisci causâ ceteris pepercerunt. Sed dum sapientiæ laudibus indulgeo, opinione meâ longiùs prouectus sum.

Tursellinus lib. 2. Vitæ Xauerij, c. 11.

Alterum itaque quod in hac historiâ vanissimum deprehendo, est insignis erga patriæ parentem ac vindicem ingratitudo, quam paucis verbis expressit Ecclesiastes. *Inuentus est*, inquit, *pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis*. Quid tam indignum, quàm eius beneficium, cui vitam & salutem debeas, ne gratâ quidem memoriâ recolere? Certè cùm nulla satis digna eius meritis sint præmia, hoc saltem, si qua humanitatis scintilla in eorum cordibus arderet, ipsa ratio suggerere debebat, vt eius inopiæ opportunis mediis subuenirent. At contrà fieri non rarò videmus, vt qui referendis gratiis pares esse aut non possunt, aut nolunt, obliuione potiùs beneficium oblitterare, quàm vel leuissimâ affectûs significatione prosequi contendant: & quos pudet eò redactos fuisse vt beneficio opus habuerint, iidem se illud accepisse indignentur.

Ingratitudinis vanitas atq; indignitas.

Non ingrediar hanc ingratitudinis siluam cæduam, vt exemplis indignitatem rei exaggerem: vnum tan-

tummodò ramum defringam. Quantum gratiarum vrbis Romanæ Patres debuisse arbitramur Agrippæ Menenio, Senatum inter plebemque pacis arbitro? & quantis auctum præmiis publicæ salutis auctorem credimus? Hic tamen, nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset, ita pecuniæ inops decessit, vt sepulturæ honore fuerit priuandus.

Val Max. lib. 4. c. 4.

Sed ne longior sim, & ad tertium, idemque vanissimum, stylum conuertam, illa me Ecclesiastæ interpellat admiratio, *Quomodo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita?* Mirari desine, vir sapientissime, acerbiorem etiam, si voles, sapientis casum in medium producam. Quis vlli vmquam ciuitati aut Reipublicæ vtilior fuit, quàm Atheniensi Aristides: qui cùm prudentiâ vsuque rerum ceteris antecelleret, non solùm nullum egestatis suæ subsidium spectabat, sed ne contentionem quidem laudis & gloriæ cum Themistocle suscipiendam sibi putabat, sed omnia iustitiâ, integritate, patriæ charitate, recteque factorum conscientiâ metiebatur: hunc tamen pauperem sapientem, nulli noxium, Reipublicæ salutarem, non tantùm populus contempsit, sed etiam ostracismo in exilium relegauit. O stulta semper turba, & vulgus meritorum pessimus æstimator! qui nimiùm oculis suis de homine credens, magnitudinem eius externo splendore metitur. Quo quid esse potest iniquius? Vel ob id ipsum suspiciendus erat Aristides, quòd gratuitam non mercenariam ciuibus operam nauabat. Et si quis alius sub Sole pauper sapiens inuenitur, eò nobis carior esse debet, quòd virtutem in virtute, non fortunam quæstumque consectetur.

Sapientia vulgo contempta.

Plutarch. in Aristide.

Sed macte animis, quicumque hanc veram Philosophiam,

phiam, nulloque fuco adulteratam procaris: neque minùs esse te felicem arbitrare, si te populus infesto cachinno exsibilet, quinimmò illud Publij frequenter expende: Nondum felix es, si nondum te turba derideat. Nihil magis mihi persuasi, inquiebat Socrates, quàm ne ad opiniones vestras actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba; non conuitiari vos putabo, sed vagire velut infantes miserrimos.

Sapiens cōtemnit vulgi iudiciū.

Publius Mimus.

Seneca de Vitâ beatâ, c.26.

Et verò quid sapienti detrahit stultorum contemptus fortunæ donis, vestiumque pompâ, quâ prætexta sunt corpora, cuncta metientium? Vt externum aliquem splendorem auferant, natiuam certè lucem illi relinquent. Infra animum sapientis est, quidquid extrinsecus occurrit, & nubium modo interuenit, quæ solares interdum radios nobis abscondunt, sed ipsum solem adeò non inquinant, vt ne tangant quidem. Itaque nec si populi fauor accesserit, insolescit; neque si petulantis vulgi pedibus obtritus fuerit, alienis sordibus obsolescit. Denique & in tenebris instar Cynosuræ cuiusdam radios diffundit, & in recessu solitudinis amplissimum sibi theatrum repræsentat. Hinc subiungit Ecclesiastes:

Stulta vulgi iudicia sapienti nihil detrahunt.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 17. Verba sapientium audiuntur in silentio plus quàm clamor Principis inter stultos.

METRICA PARAPHRASIS.

VIRTVTE *quiſquis inclytâ mentem excolis,*
Et Sophiæ tacito pectore condis opes,
Si te proteruæ plebis vrna deſpicit,
Diſſimilem vitiis, diſsimilemq́ue ſui,
Monitusq́ue ſurdâ vulgus aure præterit,
Prægnans conſiliis quos tibi lingua parit:
Lucem peroſus publicam, atque intus canens,
Virtutis cochleâ cornua conde, precor.
Virtus ſibiipſi regium eſt capitis decus,
Æquat & in cochleæ maxima regna ſinu.
Hanc nocte liuor vſque luridâ premat,
Diſcutiet radiis noctis opaca ſuis.
Erit vt in aſtra tollat excelſum caput:
Et monitis pretium tunc ſapientis erit.
Quiſquis receſſu ſegrege æſtum plebei,
Et rabidi fugiet murmura rauca fori,
Verba ſapientis aure non ſurdâ bibet,
Vt Clarios tripodes enthea virgo ſolet.
Non Stentor æquè ducet auritum gregem,
Rauca licet tumido guttura folle crepent.
Licet imperita turba plauſum conciat,
Et rabulam fauſto murmure ad aſtra ferat;
Non turba rerum pretia ſed ratio facit.
Plus valet inſano murmure docta quies.

PROSA EXEGESIS.

Sapiens non ſemper deliteſcit, nec ſi deliteſcat, lumen amittit.

NEC ſemper deſpectus in tenebris ſapiens deliteſcit, neque in illo ſuo receſſu ac ſolitudine minus habet veri ſplendoris ac felicitatis: quemadmodum neque ſemper denſis nubibus Sol ille mundi oculus obducitur,

tur, neque, cùm adſpectui noſtro ſubtrahitur, aliqua luminis illi portio decedit, ſed æquè ſemper in ſe ſplendet, & eadem lucis amœnitate (ſi fas eſt dicere) tamquam ſuâ quadam beatitate fruitur atque oblectatur. O beatum illum, qui præclarè ſibi conſcius, & à ſtrepitu tumultuantis mundi ſeductus, intra ſuam ſe cutem cogit, ſibique viuit, ac Deo! Satis amplum virtuti theatrum eſt conſcientia, & vnus inſtar omnium ſpectator, ac bonorum remunerator Deus.

In hoc theatro pulcherrimam contemplationis ſcenam explicat Sapiens, & in conuerſationem aduocat, quidquid eximij cælo terraque continetur: nec opus illi turbâ, cum quâ grata miſceat colloquia. Nam, vt ait Ambroſius, quâ non frequentiâ ſtipatur in ſolitudine, quem vita beata circumdat?

Ambroſ. li. 1. de Vitâ Iacob, c. vi.

Viderat olim quaſi per nebulam Seneca huiuſcemodi Sapientis obſcuram quamdam effigiem, cœpitque de illo inquirere, qualis eſſet eius vita futura, ſi aut in ſolitudinem abditus eſſet, vel in cuſtodiam coniectus, vel in aliquâ gente alienâ deſtitutus, vel in deſertum littus eiectus: & reſpondet, talem fore qualis eſt Iouis, cùm reſoluto mundo, pauliſper ceſſante naturâ, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus.

Seneca Epiſt. 9.
Sapiens ſecum conuerſatur Deum imitatus.

Nos veriùs talem fore dicamus (quamuis cum infinitæ proportionis interuallo) qualis ab omni retrò æternitate fuit omnium rerum auctoris & conditoris Dei, antequam pulcherrimum hoc vniuerſum è nihilo educeret, cùm ſecum ipſe eſſet atque ageret, & in ſe acquieſceret, & huius vniuerſi gubernationem æternis conſiliis agitaret,

——Pulchrum pulcherrimus ipſe
Mundum mente gerens.——

Boët lib. 3. de Conſol. Metro 9.

Ita

Ita ſapiens in tenebris velut in chao deliteſcens, ad illud exemplar vitæ ſuæ normam fingit,

Virgil. 2. Aeneid.

——ſequiturque Patrem non paßibus æquis,

& à turbæ contagione ſequeſtratus, ſuaſque in ſe opes, id eſt Dei dona recolligens, cogitationibus fruitur ſe dignis.

Sapientia non ſemper deſpecta.

Non ſemper tamen in tenebris ſapiens & ſquallore deliteſcit, ſed incidunt ſubinde tempora, quibus deſpecta paupertas in deſiderio eſt & veneratione, cùm ſcilicet plus ad ſalutem communem conferunt pauperum conſilia, quàm diuitum opes & copiæ.

Vidit hoc olim Græcia in eo, de quo nuper egimus, Ariſtide Iuſto: qui cùm popularis vrnæ ſuffragiis in exilium pelleretur, vrbe excedens ſupinas in cælum manus porrexerat, Deum precatus, ne dies vlla Populo Athenienſi tam calamitoſa illuceſceret, quâ Ariſtidis meminiſſe cogeretur. Quid tandem? vix tres anni fluxerant, cùm, Xerxe Græciam inuadente, veriti Athenienſes, ne Ariſtide ad Perſas deficiente, optimus quiſque eum ſequeretur, exules omnes in patriam reuocant. Sed Ariſtides multò antè pro patriæ ſalute deſudabat: & cùm Græcos circumuentos videret, ab Æginâ præceps per mediam claſſem hoſtilem properauit ad tabernaculum Themiſtoclis, ſoliq́ue euocato, Nos iam vanâ, inquit, Themiſtocles, ac iuuenili contentione depoſitâ, aliud pro ſalute Græciæ certamen ineamus: tu Dux & Imperator, operâ ego & conſilio tibi ſubſeruiens. Quid multa? pauperis & quidem exulis ſapientia ingratæ patriæ ſaluti fuit.

Plutarch. in Ariſtide.

Sapientis modeſtia præualet tumultuoſis imperiis.

Hoc vindictæ genus virtuti placet ac ſapientiæ, vt tandem vel ab inuitis ametur: & potentiùs hominum animis dominetur genuina minimeq; fucata modeſtia, quàm

quàm Princeps aliquis inconditis clamoribus ac tumultuosis imperiis. Neque verò ad populi plausum componit orationem, aut à vocis contentione verbisque sesquipedalibus commendari desiderat, cùm sapientiæ maiestatem fastus dedeceat & vociferatio: semper enim veræ sapientiæ ac modestiæ indiuiduum fuit contubernium.

Ambrosius.

Quare non abs re monet Ambrosius, ille melleus totus, nominique suo non difformis. Ipsum, inquit, vocis sonum libret modestia, ne cuiusquam offendat aurem vox fortior. Nemo certè Cycloborum clamore superabit aut Tyrrhenam tubam: & huius tamen sonus per aëra diffunditur, atque euanescit, nullo fructu relicto. Et vt clamosi vel maximè finem suum fructumque consequantur, quid tandem sequuntur nisi fauorem popularem, plaususque & vociferationes insanæ multitudinis, ceteraque pantomimorum ornamenta?

Seneca Epist. 52. *Stultum est, populi plausus & clamores captare.*

Quanta autem dementia est eius, inquit Seneca, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd ab hominibus iis laudaris, quos non potes ipse laudare? Quid turpius Philosphiâ captante clamores? Deinde, nemo prudens illos vitæ duces eliget, qui præconem agunt, non doctorem: qui verba magnâ celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur, sed eos qui vitâ docent, qui cùm dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui docent quid vitandum sit, nec vnquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Hi sunt, qui quouis Monarchâ potentiùs humanis affectibus dominantur: hi sunt, vt ait Sapiens noster, quorum *verba plus audiuntur in silentio, quàm clamor Principis inter stultos:* hi sunt, qui maiori cum fructu versantur inter audito-

res Pythagoreo silentio deditos, quàm Princeps aliquis in confertissimâ multitudine, quæ nihil nisi theatrales clamores, & inconditas voces, oratori suo velut minerual rependit.

Christus est pauper & sapiens, qualis à Salomone describitur.

Talem sapientem pauperem initio quidem despectum atque explosum, sed tandem doctrinæ moderatione vitæque mansuetudine Monarchis omnibus superiorem, nobis exhibet Isaias, apud quem sic loquitur diuina Maiestas, dum eum nouo Testamento doctorem ac legislatorem destinat: *Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium* (non illud forense, sed legem faciendorum & cauendorum) *Gentibus proferet. Non clamabit, nec audietur vox eius foris.* Ostendens hac ratione, vt interpretatur Iansenius, Euangelicam Philosophiam non terroribus, non conuitiis, non contentionibus esse defendendam aduersus rebelles, sed mansuetudine superiorem euasuram. Hinc subiungit Propheta: *Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet: in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terrâ iudicium; & legem eius insulæ expectabunt.* En veræ sapientiæ triumphum, cui (tametsi primùm à Iudæis instar scandali, Gentibus instar insaniæ repudiaretur) superbam atque indomitam ceruicem & imperij fasces submisit orbis vniuersus.

Isaiæ 42,1.

Iansenius in cap. 12. Matthæi.

Isaiæ 42,3.

Iisdemque modestiæ ac patientiæ vestigiis discipulos suos insistere voluit magnus hic legislator, hortatus ne animis conciderent, si diu despectos in tenebris mœrere contigerit; tandem enim aliquando superiores hostibus euasuros. *Ego enim*, inquit, *dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.* His similia postquam ad communem sapien-

Luc. 21,15.

ſapientiæ commendationem paucis inſinuauit Eccleſiaſtes, tandem ad fabulæ ſuæ ſeu hiſtoriæ cataſtrophen verbis proximè ſequentibus reuertitur.

SECTIO DECIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 18. Melior eſt ſapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

METRICA PARAPHRASIS.

NVLLA ſic ſplendens Siculis caminis
Fulgurat caſsis, ſimul ac minacis
Torua Mauortis furians Enyo
Cluſerit ora,
Nulla vis ferri chalybiſve tantùm
Pectus aduerſum tegit, vt pauentum
Corda confirmans Sophiæ irretortus
Protegit vmbo.
Si qua præpollens ratio Gradiuo
Excubat fidâ ſtatione mentis,
Saxeis fruſtrà catapulta nimbis
Territat vrbes.
ConſilI parmâ ſapienter vſus
Deſpicit fundæ Balearis imbres,
Deſpicit nerui ſalientis ictu
Concita tela.
Scimus vt montes iaculata pubes
Pelion celſo impoſuiſſe Olympo
Pertinax ſtructis gradibus polorum
Scanderit arces.

Fabulæ ſi quid fidei, reuulſis
Arborum truncis Superos laceſſens
Terruit Rhæcus iaculator audax
Caſtra Tonantis.
Sed quid, heu! proſunt ſine mente vires?
Gorgone obiectâ ſapiens virago
Centiceps monſtrum pepulit Typhœa in
Tartara Pallas.
Ceteram pubem Patareus Apollo
Delium numquam poſiturus arcum,
Rore qui Pimplæ lauit ora vatum,
Perdidit orco.
Sæuit incaßùm ſine mente robur,
Viſque vaneſcit ſine Marte & arte:
Ars tamen Marti rapit inuidendæ
Præmia palmæ.
Martio ſi quis ſtrepitu ingruente
Deuio greſſu Sophiam reliquit,
Hic rei ſummæ tumidis ſalutem
Tradidit Euris.
Heu! quibus demens locupletat vndas
Naufragæ rector ſpoliis carinæ,
Jura dum puppis maris æſtuoſis
Credidit vndis?
Seu ratem ditet Perües metallum
Erutum mundi latebris ſepulti,
Siue ſtipatam nemoroſa Idume
Thure ſaburret;
Siue in audacis caua texta pinus
Congerat myrrhæ Braſilus liquorem, &
Balſami ſuccos, & ineuolutis
Cinnama libris;

Addat

Addat & gemmas Malabar sub imo
Gurgite inuentas, adamasque pulchris
Grandinet capsis, geminâ repertum
Munus Jauâ:
Vnus hæc vasto Thetidos profundo
Error ignari tumulat magistri.
Ipse tempestas, Notus ipse, & alno
Naufraga Syrtis.

PROSA EXEGESIS.

NON minori certè periculo exercitus aut Reipublicæ gubernacula duci imperito, aut rectori, qui oculos à prudentiæ Cynosurâ deflexerit, creduntur. Neque enim mitiores in bello tempestates, quàm in oceano, neque tutiùs fortunæ, quàm ventis rei summa committitur.

Gubernator improuidus rem perdit.

Sed duo potissimùm occurrunt, à quibus inter bellorum fluctus metuenda sunt Imperatori naufragia, nisi ad sapientiæ sideriten animum adfricuerit, stulta securitas, & inconsulta temeritas, vtraque aut stultitiæ aut ignorantiæ filia.

Et nescio quâ ratione fieri dicam, vt qui neruis & corporis robore ceteris antecellunt, minùs fermè animo ingenioque polleant. Itaque hi tales contemnendis quàm cauendis hostibus meliores, à contemptu sæpè nimiaq; fiduciâ initium calamitatis, atque adeò vastitatis patriæ dederunt: & quos spreuerant hostes, negligentiâ violentiores reddiderunt.

Vide Lips. l. 5. Politic. c. 16.
Cauenda nimia securitas hostiumq; cõtemptus.

At contrà nihil tam leue, tamque infirmum ducendum erat, quod non magnæ interdum rei momentum facere posset: & sæpè paruis in bello momentis magni casus intercedunt. Quo magis præceptum illud in omnium

Cæsar l. 1. de Bello ciuili.
Aemilius Probus in Thras.

nium animis esse deberet, nihil in bello oportere contemni; nec sine causâ dici, Matrem timidi flere non solere.

Stultam securitatẽ in bellis quæ pariant.

Hanc à stultitiâ natam securitatem duo fermè in bellis lactare solent, armorum apparatus, & militum copiæ: quibus ita se munitos putant quibus infirmum est ingenium, vt nihil illis ad victoriæ summam deesse videatur. At nisi prudentia in consilium fuerit adhibita, quæ in omnes casus excurrat, & quidquid aut fortuna aut hostilis industria moliri potest, cogitatione præcipiat, quid erit tandem omnis ille armorum apparatus, nisi fumus? & quid militum copiæ, nisi longâ pompâ deplorandum funus?

Temeritas vulgo probatur, non sapientibus.

Altera stultitiæ proles est inconsulta temeritas, quæ ferociter omnia ac præproperè aggreditur, & simul atque hostilem aciem viderit, generosi ducis opinionem apud imperitos captans, fortunæ cuncta committit. Et verò si vulgi sententiis res definienda sit, omnis cunctatio seruilis & abiecta, prompta verò executio, ac periculorum contemptio, generosum quid ac Rege dignum præ se ferre videbitur.

Liuius lib. 22.

Cùm Fabius ille, qui rem Romanam cunctando restituit, castris in monte collocatis, Annibalis ferociam pertinaci cunctatione frangeret, à militibus pugnæ cupidis pro cauto timidus, pro considerato tardus, pro perito imbellis, castrensi conuitio vocabatur. Sed aliud certè fuit Annibalis, omnia prospicientis, & moram illam suspectam habentis, iudicium, qui malè sibi suisque metuens, Ista nubes, inquit, quæ sedet in montibus, sollicitata procellâ aliquando imbrem dabit.

Nihil itaque præproperè, nihil inconsideratè tentandum est: non vt perpetuò cunctando nihil agas, sed vt

agentem

agentem te ratio, non fortuna ducat. Rectè Cæsar Augustus prælium aut bellum numquam suscipiendum monebat, nisi cùm maior emolumenti spes, aut damni metus ostenderetur: velle enim tentare fortunam, eius esse arbitror, cuius res cùm angustæ sint, spes etiam angustior in dies futura videatur. Meritò igitur Carthaginienses, duces bella prauo consilio gerentes, etiamsi prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant; quod benè gesserant, Deorum immortalium adiutorio; quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.

Sueton. in Augusto, c.25.

Prudentia in bellis adhibenda.

Simonetus apud Iou. Pont. hist. lib. 1.

Valerius l.2. c.7.

Maneat igitur, primam Imperatoris virtutem esse sapientiam. Tametsi enim multum in re militari potest fortuna, adeoque multum, vt quidquid est prosperè gestum, id pænè omne ducat suum; tamen consilij magnæ in rebus arduis adeoque præcipuæ sunt partes: Quo sensu dixit Attius apud Sallustium, fabrum esse quemlibet suæ fortunæ. & Fabius apud Liuium, bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse: mentem potiùs rationemque dominari.

Sapientia fortunæ praualet.

Cic. pro M. Marcello.

Lipsius l. 5 Politic. cap.16.

Sallustius ad Cæsarem.

Liuius l.22

Nec plus illi in armis aut robore corporis est præsidij, quàm in fortunâ. Quemadmodum enim machinæ illæ bellicæ, quæ nitrato puluere confertæ, tonitrua ac fulmina imitantur, nulli sunt vsui, nisi flammam veluti spiritum vitamque conceperint; ita nihil prodest aut armorum apparatus, aut militum virtus, nisi ducis sapientia tamquam vigor quidam vitalis accesserit.

Sapientia corporis viribus præstat.

Quin ipsum etiam Imperatorem, tametsi corporis viribus polleat, si sapientiæ lumine fuerit orbatus, non alium existimabo, quàm Cyclopem illum Siculum, qui Vlyssi, id est sapientiæ ludos præbens, hastam

irritis

irritis ictibus libret, vires in ventum effundat, scopulis manus allidat, ac suâ tandem mole corruat. Meritò igitur Agamemnon, vt Troiam euerteret, non decem Aiaces aut Diomedes, sed Nestoras optabat.

Adamus Contzen lib.4 Politic.c.12.

Et verò si quis historiarum monimenta peruoluerit, inueniet, celeberrimos Imperatores non minùs litteris ac scientiis excultos, quàm armis exercitatos; non minùs consilio superiores euasisse, quàm gladio. Nónne Periclem, Græciæ fulmen, annos quadraginta accepimus eloquentiâ populum, fortitudine militem, vtrumque prudentiâ gubernasse? Nónne ducum præstantissimus Timotheus ab Isocratis disciplinâ exiens, res Græciæ collapsas instaurauit? Et quoties Cneus Pompeius, depositâ casside, mitioribus Philosophorum certaminibus operam dedit? Ac inprimis è bello Mithridatico victor Rhodum veniens, sigillatim omnium Professorum ædes circumiuit, & fasces illos laureatos priuatorum ianuis submisit.

Summi Imperatores scientiis exculti fuerunt.

Quid ego nunc infinita ducum stratagemata commemorem? quorum pleraque, si rectè ratiocinabimur, non tam fortitudinis, quàm ingenij prudentiæque fœtus esse fatebimur. Non ingrediar hîc infinitum exemplorum pelagus: duo tantùm ex omni numero producam, quæ planè gemina sunt illi historiæ, quam de obsessâ vrbe, ac per sapientiam liberatâ, perstrinxit Ecclesiastes.

Stratagemata in bello sunt prudentia fœtus.

Alterum Romanorum est, qui, cùm Galli Capitolium obsiderent, eiusque potiundi spem in fame obsessorum reponerent, prudenter vnico illo perseuerantiæ irritamento victores spoliarunt: proiectis enim, compluribus ex locis, in eorum castra panibus, spectaculo obstupefactos ad pactum soluendæ obsidionis compulerunt.

Liuius l.5.

Alterum

Alterum nobis ſuppeditat Agathocles Syracuſanorum Rex: qui, obſeſsâ, maiorique ex parte captâ vrbe à Carthaginienſibus, vt reliquæ parti conſuleret, relictis paucis propugnatoribus, exercitum in Africam traiecit, vt metum metu, vim vi diſcuteret. Nec fruſtrà: nam repentino eius aduentu perculſi Pœni, libenter incolumitatem ſuam ſalute hoſtium redemerunt.

Val. Max. lib. 7. c. 4.

Ex quibus omnibus luce meridianâ clariùs efficitur, non tantùm in re militari ſapientiam fortitudini præſtare, ſed vſque adeò ducibus eſſe neceſſariam, vt ſi quis vel in vno ab eius normâ deflexerit, multorum bonorum iacturam, vt ait Sapiens, ſit incurſurus. Non licet in bello bis peccare, ait Plutarchus: quia nimirum vnicus error totius rei ſummam in diſcrimen adducit. Hinc meritò turpe eſſe affirmabat Africanus, in re militari dicere, Non putaui. Cùm enim inemendabilis ſit error, qui violentiâ Martis committitur; explorato & excuſſo conſilio ea, quæ ferro aguntur, adminiſtrari cenſebat oportere.

In re militari ſapientia præſtat fortitudini.

Plutarch. in Apophthegm.

Quæ autem de re militari diximus, eadem in Reipublicæ adminiſtratione locum habere, nemo non videt. & ſignanter idem affirmat Sapiens, dum ſic inquit: *Vbi non eſt gubernator* prudens, *populus corruet; ſalus autem. vbi multa conſilia.* Quin hoc etiam amplius de Republicâ pronuntiauit Liuius: Excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars quâ ciuem regant, quàm quâ hoſtem ſuperent. Et Nazianzenus: Profectò ars quædam artium & ſcientiarum mihi videtur eſſe, hominem regere, animal maximè varium & multiplex, quod in nullum magis inſurgit, quàm in eum quem imperium in ſe affectare perſentiſcit. Vis igitur

Etiam in adminiſtratione Reipublicæ.

Prou. 11, 14.

Liuius li. 1.

Nazianz. Orat Apolog. 1.

tur moroſum hoc animal in gyrum rationis ac obedientiæ redigere, & quidem ſine vi & armis? vtere ſuaui ac moderato prudentiæ fræno. Hæc vnica & propria virtus eſt imperantis. Et ſanè plura, vt ait Tacitus, in ſummâ fortunâ auſpiciis & conſiliis, quàm telis ac manibus geruntur; vt verum ſit Poëticum illud oraculum:

Tacitus 13. Annal.

Mens vna ſapiens plurium vincit manus.

Euripides.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT DECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti. Pretioſior eſt ſapientia & gloria, parua & ad tempus ſtultitia.

2. Cor ſapientis in dexterâ eius, & cor ſtulti in ſiniſtrâ illius.

3. Sed & in viâ ſtultus ambulans, cùm ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat.

Alia verſio habet: Γο ι-derat præ ſapientiâ, & præ gloriâ ſtultitia parua.

METRICA PARAPHRASIS.

MVSCAS *dum crocei aut cinnamei hoſpites*
Liquor retentat vnguinis,
Si molli tumulo fortè ſuperſtites
Virtus odoris enecet;
Vnguento ſpecies & pretium perit,
Nulliſque ſeruit vſibus:
Sic quos nobilitat puluere Olympico
Heroïcum palmæ decus,

Queis virtus pretium, queis sapientia
Cæli fauores adijcit,
Si fors vel tenui stultitiæ notâ
Splendorem obumbrant gloriæ;
In fumos abeunt conspicuæ faces,
Et digna fastis nomina.
Alcides humeris sidera fulciens
Atlante vix Atlas minor,
Post fixa Hesperij margine littoris
Partæ trophæa gloriæ,
Ritu Mæoniæ comptus amiculæ,
Et Cypriâ comam hispidam
Sub mitrâ cohibens, inter adulteras
Prodegit immensum decus.
Heu! serò hanc maculam nominis intuor,
Mihíque canto fabulam.
Heu! quòd me Cypridis præcipitem dedit
Vertigo mentem fascinans.
Deuita, Sophiæ quisquis amicior,
Hunc turbinem dementiæ.
Si curru celebrem fama Hyperionis
Per astra cæli vexerit;
Vt primùm nebulam stultitiæ hauseris,
Vanescet extinctum decus.
Hoc spectans sapiens, indecoris fugit
Vitæ perosus tramitem:
Cælo conspicuum tollere verticem
Virtute clarâ gestiens.
Seu curas animo peruigili coquat,
Palmam & coronam cogitat:
Seu fessis veniat luminibus sopor;
Trophæa somnus erigit.

Vir-

Virtus dulce putat ſanguine poſtumam
Vitam paciſci nominis:
Virtus indigetum nata penatibus
Cognata ſpectat ſidera.
At ſtultus ſequior deſidis otij
Alumnus, ac plangens humum,
Nil dignum rutilo cogitat æthere,
Famæque cantandum tubâ:
Nil fauſto ſtolidus concipit alite,
Nil ordine aut modo gerit,
Virtuti anteferens regna pecuniæ,
Honeſtá fœdis poſthabens,
Quin iſthuc fatui prouebitur furor,
Vt cùm ſit inſtar caudicis,
Nigriſque Anticyris immedicabilis,
Totuſque rus merum; tamen
Fungos inſipidos & pepones vocet,
Quos obuios dedit via.
Solus fatidicus Tireſias ſupra
Examina vmbrarum ſapit.
Sic queis in vitreis fors ſpecularibus
Infuſus eſt ater liquor,
Fallaci radio luminis autumant
Cunctos peruſtos Solibus.
O quantum ſolidæ gens ſapientiæ
Vulguſque inane diſſident!

PROSA EXEGESIS.

Sapientis & ſtulti diſcrimen.

MAGNVM omnino diſcrimen ſapientem inter & ſtultum, ac diſpar vtriuſque vitæ ratio. Cùm enim hoc vnicè commendatum ſit ſapienti, ne vmquam ab originis ſuæ ſplendore degeneret, ſemperque honeſta,

cæloque affinia consectetur, nec eodem sepulchro cum corporis exuuiis memoriam sui computrescere patiatur; fatuus contrà nihil altum spirans, nihil arduum, sic vitam instituit, vt à morte nihil discrepet; naturæque melioris oblitus;tamquam corpus voluptati,anima illi sit oneri, ad instar ignauæ pecudis, aut in cœno sordibusque volutatur,aut rebus nihili distinetur,aut negotium tractat otio perniciosius.

Ambitiosorum stultitia. Eccle. 1.

Pone sub adspectum, si placet,ætatum omnium terrarumque compendium; & quoniam *stultorum infinitus est numerus*, pleraque mortalium studia contemplare, videbis quosdam & ridebis trabearum fasciumque candidatos, aut veriore nomenclaturâ abiectissima aulæ mancipia, qui pudendâ submissione etiam infimi cuiusque genua prehensant, & vestigia exosculantur. Quo fructu tandem? vt aliquando pro honore fumos,pro Iunone nebulam vani Ixiones amplexentur.

Auarorum stultitia.

Videbis alios, quibus auaritia omnem vitæ gustum fructumque abstulit. Imperiosum malum! cuius tyrannidi neque dies operosi sufficiunt, neque noctes insomnes: cuius implendo gurgiti neque terrarum fertilitas, neque marium commercia, imò nec inferorum thesauri pares esse possunt. Certè nimis angustæ Neroni fuerunt opes Imperij Romani, quas postquam abliguriuerat, turpi nundinatione Magistratuum institutâ, consorti scelerum suorum non pecuniam tantùm, sed succum & sanguinem emungenti, hoc idemtidem inculcabat: Nosti quid sitiam; hoc agamus, ne cuiquam quid sit residui.

Sueton. in Nerone.

Bernardus l. 1. de Considerat.

Otiosorum stultitia.

Præ hac dementiâ leuior eorum stultitia censebitur, quibus otium arridet, mater nugarum, nouerca virtutum: quibus neque degener vmquam assurgit animus ad

ad excelſas & heroicas cogitationes ſapientum, neque roboris aut induſtriæ ſatis eſt ad euellendas vitiorum fibras, aut excutiendum lethargi ſtuporem. Itaque ſi virtutis decor inuitauerit, aut honeſtatis alicunde radius effulſerit, Deus bone! quas non difficultatum moles ſibi obiiciunt? quas non periculorum vmbras ignauiæ ſuæ prætexunt? Væ mihi! exclamat piger, *leo eſt foris in viâ, in medio platearum occidendus ſum*. Quid ergo conſilij? Satius eſt igitur verſare me *in lectulo, ſicut oſtium vertitur in cardine ſuo*. Et quamuis animum eius efficaci cohortatione non minùs in omnem partem verteris, atque corpus voluitur in plumâ; non aliud tamen impetrabis, quàm verba lenta & ſomnolenta. Nimirum cogitationes eius ſimiles ſunt conatibus expergiſci volentium, qui tamen ſuperati ſoporis altitudine rurſus remerguntur.

Prou. 22, 13. & 26, 13.

Auguſtinus lib. 8. Confeſſ. c. 5.

Sed omnes mihi dementiâ ſuperare videntur illi, qui nominis ac famæ, fortunarũm & ſalutis diſpendio ſe libidini voluptatique manciparunt. Quis enim hoſtis in victos ac profligatos tam contumelioſus vnquam extitit, quàm in quoſdam ſuæ voluptates fuerunt?

Libidinoſorum dementia.

Sed gradum figo, ne in hoc latiſſimo ſtultitiæ campo, inter tot errores labyrinthum ſibi texat oratio: in quibus cùm multa ſunt indigna, tum nihil intolerabilius, quàm inſanos illos optimum quemque ac ſapientiſſimum dementiæ inſimulare. *Sed & ſtultus in viâ ambulans*, inquit Eccleſiaſtes, *cùm ſit ipſe inſipiens, omnes ſtultos æſtimat*. Enimuerò quid magis obuium eſt in rebus humanis?

Stultitia damnare vult ſapientiam.

Audi, ſi placet, auaros, illos inquam viliſſimos terræ vermiculos, qui lucem exoſi, aurique cupiditate excæcati, circa lutulentam prædam, ad ipſa pænè tartara

Auari deſpiciunt pauperes ſpiritu.

pro-

proreptant: nónne fanaticos illos aut lunaticos interpretantur, qui nudum Christum nudi sequuntur, & vltroneam paupertatem professi, nuntium rebus humanis remittunt?

Otiosi strenuos damnant.

Quid autem desides illi, quorum, vt antè docui, nihil aliud est vita, quàm viui hominis sepultura? Ij verò sapientiam sibi præ ceteris arrogant. *Piger* enim *sapientior sibi videtur septem viris loquentibus sententias*, puta septem illis Græciæ luminibus, aut apud Romanos capitalium causarum arbitris. Quas autem loquitur sententias? Iamdudum hanc produxit noster Ecclesiastes. *Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens: Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore & afflictione animi.*

Prou. 26, 16.

Eccle. 4, 5.

Libidinosi continentibus insultant.

Sed multò etiam intolerabiliùs, castis, sobriis, continentibus insultant Circæa mancipia, libidinis ac voluptatis asseclæ, dum velut vltimos & calamitosissimos mortalium despiciunt eos, qui carni in carne bellum inferentes, ciliciis corpus affligunt, inediâ macerant, flagellis excruciant. Iam olim ceteros mortalium præ se despexit perditissimum illud libidinis mancipium Sardanapalus: qui cùm vitam omnium turpitudinum fæcibus contaminatissimam, subditisque suis exsecrabilem duxisset, sepulchrum suum his verbis insignire non erubuit: Ego regnaui, & quamdiu lucem Solis sum intuitus, bibi, comedi, Venerem exercui. Ede, bibe, lude: reliqua ne digitorum quidem strepitu digna sunt. Quid igitur virtus? Res horrida, spinosa, vilis, abiecta, despicabilis. O pudor vbi es? Quid enim aliud, inquit Aristoteles, in bouis, non in Regis sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutiùs habebat, quàm fruebatur.

Athenæus lib. 12.

Cic. lib. 5. Tusc. quæst.

Quó-

Quónam vſque tandem hæc ſtultorum ſomnia valebunt? donec nimirum detersâ huius vitæ crapulâ, ſerò ad contemplandam aliam rerum faciem oculos aperient, & inopinatâ iuſtorum gloriâ perculſi, cum gemitu dicent: *Hi ſunt, quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt.*

Sera ſtultorum pœnitentia.

Sap. 5, 3.

Quare non immeritò ſapientiæ iuſtitiæque candidati ſtulta hæc improborum iudicia pro nihilo habentes, vnam virtutem ſequuntur ducem; licet per ardua, per confragoſa, per maleuolentiæ ſpicula, per inuidiæ faces, per aduerſæ fortunæ tela, ad immortale decus eius enitendum ſit. Nihil illis pulchrum, niſi rectæ rationi conforme: nihil ſuaue, niſi guſtum habeat veræ ſapientiæ. Nihil opinionis causâ, omnia conſcientiæ faciunt. Quibuſuis laboribus obuij, corpus animo fulciunt; & cælum velut ſcopum intuentes, maiora mente concipiunt: denique ſui ſemper ſimiles, vitam citiùs, quàm honeſtatem, extorqueri ſibi patiuntur; non ignari ſcilicet, quàm facilè præteritæ vitæ ſplendorem ſuperueniens obnubilet vmbra ſtultitiæ.

Sapientes ſtultorum de ſe iudicia contemnunt.

Quod dum initio huius Capitis nobis inculcat Eccleſiaſtes, neſcio an ad virtutem generoſas mentes incitet magis, an verò in curſu prouectas, metæque iamiam imminentes, ſufflaminet. Quis enim non animo concidat, ſi perſuaſum habeat, totum anteactæ vitæ decus, quantumuis exiguæ ſtultitiæ nebulâ fuſcatum, euaneſcere? Enimuerò quotuſquiſque eſt, cui non leuis aliquando fatuitas obrepat? quis ita cir-

Etiam ſapiens interdum cæſpitat.

cumſpectè ſingula figit veſtigia , vt non aliquando ceſpitet?

——*Semel inſaniuimus omnes,*

D. Leo Serm. 11. de Quadr.

ait Poëta: magniq́ue laboris eſt (vt cum D. Leone loquar) cùm vndique innumeræ vanitatum illecebræ blandiantur, ad nulla contagia vigorem animi relaxare. Quis picem tangit, & non inquinatur ab eâ? quis non infirmatur in carne? quis non ſordeſcit in puluere? quis tantæ puritatis eſt, vt iis non polluatur, ſine quibus vita non ducitur?

Plutarchus de Pugnâ Stoicorum.

Quid eſt igitur? An tale nobis Eccleſiaſtes cum Stoicis hîc proponit exemplar ſapientiæ, quod nuſquam terrarum vmquam extiterit, vt ait Plutarchus? ita vt præter generoſos conatus nihil hîc à nobis exigatur? An verò popularis hîc iudicij trutina ſugillatur, in quâ, ſi quid humanitus acciderit ſapienti, magnis vitæ meritis exiguus error præponderat? An denique eorum nos exitus vult perhorreſcere, qui vitam diu laudabiliter actam inſigni tandem dementiæ labe contaminarint? quiq́ue, vt ait Propheta, enutriti in croceis, amplexati ſint ſtercora? Quidquid horum ſibi propoſitum habuit Eccleſiaſtes, hoc certè voluit vnicuique noſtrûm curæ & cordi eſſe debere, ne qua turpitudinis aut ſtultitiæ macula vitam contaminet. Videamus nunc igitur quid porrò cuique cauendum hoc Capite præſcribat.

Thren. 4, 5.

SECTIO

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Si ſpiritus[a] poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris: quia curatio faciet ceſſare peccata maxima.

[a] *Campenſ.* Si cupiditas dominandi animum tuum inuaſerit.

METRICA PARAPHRASIS.

FELIX, *procellas quiſquis vndantis ſali*
Sua vela ſtringens horret, & Zephyros timens
Nimiùm ferentes, patrium remo legit
Propiore littus: quippe rupe ſub cauâ
Tumultuantis Æoli ridet minas,
Et portuoſi marginis tutus ſinu
Fragiles in altum prouehi ſpectat rates,
Diſterminantes limite anguſto metus,
Tabulaque ſectas mortis & vitæ vias.
Felix, paterni cultor & cuſtos laris,
Qui priua rura bubus exercens ſuis,
Popularis auræ proſperos flatus timet,
Modicuſque voti, patriam gremio premit
Fouetque ſortem; vela nec pandit ſpei:
Securus auidas cuius infauſtum comas
Diadema cingat; cuius in caput minas
Diri cometæ vibret ignicomum iubar.
Hac ſorte viue, quiſquis in ſortem venis
Beatitatis: nulla te ſurſum vehat
Fauoris aura. Gloriæ ſplendor licet
Percellat oculos, iura ſceptrorum licet
Animos adulent ſtemmate illuſtri ſatos,

Licet ad ſecures vrna popularis vocet;
Ne crede ſorti, fige conſtantem gradum,
Maleſida neu te ſceptra dimoueant loco.
Quod ſis, id optes eſſe, nec quidquam prius
Potiúſve ducas. Regna nihil aliud putes,
Quàm nomen oſtro putrido infectum, & comam
Vano ſuperbam vinculo. Hæc caſus breuis
Subruit; eóque promptiùs, quò celſius
Fortuna culmen rebus ambiguis dedit.
Sic alta terret fulmen acroceraunia:
Humilis agreſtes vallis abſcondit caſas.
Leuiora leuiùs Numen iratum ferit:
Potens potentes pœna diſcruciat reos.
Quid lacera curis pectora, & luctus graues,
Obuia ſopori ſpectra quid memorem? Minor
Tyrio ſub oſtro corpori obrepit quies.
Quid, quòd potentum limine pietas, fides,
Morumque candor exulat? ferrum Themis,
Libido lex eſt: quà iuuat, Reges eunt.
Quid ſcelera memorem, luridæ prolem ſtygis,
Cubile in ipſis Regiæ penetralibus
Locare? Regis impotens ſolium occupat
Faſtus, palatî ſtipat æratas fores
Furor ſatelles: inuidia culmen tenet
Crinita colubris: ædibus penitis locum
Fucata vultum deligit calumnia,
Fraudúmque laruæ: bella molitur foris
Furiata Enyo: fas, nefas, dolus, fides
Perinde habentur. Vidit infandos Gaba
Saulis auſus, cùm patri inferias meo
Toties pararet Martis occulti dolis.
Videre Thebæ mutuam Regum necem,

Fra-

Fratrumque in ipsâ morte discordes rogos.
Quin prima mulier nobilis fastu ac probris,
Mentita sexum, Regiam inuasit Nini.
Quid vos Mycenæ? (mentis admonitu stupet
Perculsa vox) vidistis horrendum nefas,
Atrei furores, ac Thyestæas dapes.
Quid si & venenis mensa conditis scatet,
Et sculpta tacitam gemma propinat necem?
Adde impiata iura socialis thori,
Fatoque Regem claßis Argolicæ datum
Maiorem Atridam: Phœbus vbi dubius stetit,
Solitáne abiret, an Thyestæâ viâ.
Nullum superbâ purpurâ facinus abest.
Quotquot potentes admouent sceptris manus,
Nimiùm sibi licere, quod libuit, volunt.
An non honoris futile hoc nomen rear,
Quod tanta scelerum sæpè dehonestat lues?
Hæc scelera vitat quisquis inuoluens suâ
Se sorte, plebis non graues curas amat,
Sibique tacitus viuit, & viuit Deo.

PROSA EXEGESIS.

SVPERVACVA videri poſſet hæc Sapientis cohortatio, niſi tragicorum nos exemplorum vetuſtas doceret, plus poſſe in animos hominum tyrannicum ambitionis imperium, quantacumque vanitatis aut periculi denuntiatione. Nimiùm ſcilicet oculis ſuis credunt, externâ rerum ſuperficie contentis, & inani ſplendore faſcinatis. Atqui penetrandum potiùs erat in ipſa viſcera, & cum experientiâ vitæ magiſtrâ de rerum naturâ conſultandum.

Satíſne ſplendoris ac maieſtatis habuiſſe videtur Re-

Honor ac dignitas quàm parui sint pretij.

gina Persarum Esther impendio tot Prouinciarum ornata, quæ ab ipso Reginæ cultu nomen sortiebantur? Satísne, inquam, splendoris ac maiestatis habuisse videtur, vt de Regiâ fortunâ sententiam dicere possit? Audite quo in pretio apud illam fuerit tanti regni diadema. *Tu Domine,* inquit, *qui habes omnium scientiam, nosti quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ.* Satísne fortuna Regia perspecta fuit Antigono? ille tamen vetulæ, felicitatem eius deprædicanti, Si nosses, inquit, ô mater, quot malis hic panniculus inuoluatur, ne de sterquilinio quidem iacentem auferres.

Esther 14, 14.

Stobæus Ser. 47.

Regia fortuna miseria.

Seneca Troad.

Neque minùs exploratam habuit hanc vmbratilem felicitatem ille tot Regum ductor Agamemnon: qui aliud nihil esse pronuntiauit diadema, nisi *vano fulgore tinctum nomen* (vt rem vocaret, adduci non potuit) *& falso comam vinclo nitentem.* quasi dicat: Vulgus capitis ornamentum vocat, cùm veriùs catena sit, & verticis nostri vinculum, quod miseros capite minuit, veram tollens libertatem, & in veram compingens seruitutem. Quid enim aliud est magna fortuna, nisi magna seruitus? Senserat hoc Monima Milesia Mithridatis vxor, mulier apud Græcos in paucis nominata: quæ vt se in libertatem assereret, ipso se diademate suo suspendit. sed eo fracto cùm in terram corruisset, detractum collo pedibus conculcauit, dicens: Execrabilis fascia, nec in vitâ suaue quidquam mihi contulisti, nec in tam tristi obsequio quidem mihi vales opitulari. eoque dicto, pectus mucrone Bacchidi transfodiendum præbuit.

Plutarch. in Lucullo.

Et hi quidem testes omni exceptione maiores, qui non vt Philosophi plerumque de Chimæris aut ideis animo fabricatis otiosè disputant, sed de iis nos certiores

res faciunt, quæ vsu quotidiano contrectarunt. Quis igitur splendidam hanc amet seruitutem, tot miseriis circumseptam? Quis tam demens est, vt omnium velit obsequiis reuerà substerni, vt in speciem dominari videatur? Et hoc potentiam, hoc regnum vocant, omnium domos suâ vigiliâ defendere, omnium otium suo labore, omnium delicias suâ industriâ, omnium vacationem suis occupationibus? Hoc est esse beatum, manus omnium circumspicere, nutus obseruare, suspectum habere loquendi audiendique commercium? Non magis sanè, quàm olim verè Rex fuit personatus ille Syracusanorum tyrannus sub ense districto & ceruicibus imminente collocatus. Non enim minùs attonitos & perplexos, quàm Damoclem illum, habet lubrica dignitatum conditio, & ipsa per se metuenda altitudo.

Hanc olim vocem Mecænati in ipso dignitatis equuleo veritas extorsit. Ipsa, inquit, altitudo attonat summa. Quis nescit, præruptis montibus adiacere præcipitia? & inter perfidorum impellentium manus procliuem esse ruinam? Ostendit hoc magnorum exitus, quos in exemplum fortuna, tamquam nauseantis stomachi vomitum, posuisse videtur. Quis Ablauium Constantini, Rufinum Arcadij, Iunioris Theodosij Flauium, aliosque innumeros, quasi totidem fortunæ ac dignitatum pilas ignorat? Olim certè nec Manlio Capitolij defensio, nec Seiano Imperatorius sanguis, nec Pompeio orbis victoriis lustratus, nec Cæsari terrarum triumphi profuerunt; iacent coniunctissimorum mucronibus interempti.

Seneca Epist. 19.

Scriban. l. 1. Polit. c. 21. *Magnorum funesti exitus.*

Nec meliora fata extra Romanum Imperium in viris magnis inuenies. Mithridates tot Regnorum dominus, bellis fractus, ne fortunæ suæ superesset, violentâ manu

manu vitam abrupit. Idem mortis genus placuit Hannibali, ne viuus ludibrio esset hostibus. Quid plura? Nónne Crœsus rogum suum vidit, Agis laqueum, venena Phocion, Baiazetes caueam, Manfredus securim? Prorsus vt opimas fortuna sibi saginare videatur victimas, aut cum Tarquinio summa papauerum capita ferro destinare.

Honores attingere periculosum. Quisquis hæc legis, fuge nimis alta fastigia, grauiori semper ruinæ obnoxia: nec te publicæ lucis amor, aut dignitatum splendor alliciat, quæ non rarò tam infelici exitu funestantur. Rides subinde pyraustam flammæ pulchritudine delectatum ad lucernas aduolantem: qui dum flammam nimis prehensat, comprehenditur, ludumque in exequias vertit. Non meliore fortunâ ex hac honorum palæstrâ discedes, quisquis illos immodico adfectu concupiscis. (Aelianus lib. 12. c. 8.)

Ambitio multorum peccatorum causa. O pone modum magnis cogitationibus, quæ prauâ semel viâ ingressæ, fas ac nefas iuxtà habent, æquum & iniquum, pudorem & infamiam. Vt enim quisque est altissimo animo, & gloriæ cupido, ita facillimè ad res iniustas impellitur. (Cic. lib. 1. Offic.) Nec aliud spectat impotens ambitionis dominatus, quæ disertè à D. Bernardo dicitur (Bernard. in Psal. 90.) subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium. Certè excæcatrix cordium. Non enim aliter credibilis esset tantus in vllo furor, qui tam temerè diuina humanaque iura proculcaret. An per stupra paterni tori ad regna gradum sibi strueret Absalom, nisi ambitionis eum dementia prorsus excæcasset? (2. Reg. 16.) An Regiæ stirpis sanguine se prolueret Athalia? (4. Reg. 11.) An spuria Gedeonis proles septuaginta fratres legitimi (Iudicum 9.) thori

thori prærogatiuâ potiores, in vno ſaxo cupiditatis ſuæ victimas immolaret? An Tullia, vt virum Tarquinium Regem ſalútaret, ſupra cruentum patris cadauer vecta carpento, conſternatos equos ageret?

Florus l. 1. c. 7.

Rurſus niſi ambitio hominem ex homine tolleret, & cum ratione mentem penitus extingueret; numquam Nabuchodonoſor exterminatis gentium diis, ſolus ipſe Deus haberi voluiſſet: numquam aras & ſacrificulos affectaſſet Tiberius: numquam Olympici Iouis ſimulacro capitis ſui effigiem impoſuiſſet Caligula: numquam Bacchum, &, quod extremæ dementiæ eſt, Cybelen habitu expreſſiſſet Heliogabalus. Quid nunc poſt tam infanda ſcelera inauſum aut intentatum ambitioni credimus? An non igitur meritiſſimo iure noſter Eccleſiaſtes: *Curatio* ambitionis *ceſſare faciet peccata maxima?*

Iudith 3, 13
Suetonius in Tiber.
Suetonius in Calig.
Fulgoſus l. 9. c. 5.

Viderunt hoc illuſtriſſima orbis Chriſtiani lumina: quos inter Ambroſius, ab Imperatore ac populo Mediolanenſis Epiſcopus poſtulatus, nocturnâ ſe fugâ proripuit. Taceo Chryſoſtomum, quem Antiochiâ profugum Flauianus diuino monitu in ſpeluncâ deprehenſum ſacris initiauit. Sileo Magnum Gregorium, igneæ columnæ indicio proditum, & ad Pontificatus apicem cum lacrymis raptatum. Prætermitto Bernardum, Thomam Aquinatem, noſtroſque Layneſium, Borgiam, alioſque quamplurimos, qui Pontificias infulas, ipſamque ſacram purpuram conſtantiſſimè repudiarunt. Huic ſapientum cœtui quicumque ſe aggregat, is demum ſapit: & extra fortunæ aleam conſtitutus, ſoluto animo ac libero pronuntiat:

Paulinus in Vitâ.
Viri ſancti honores fugerunt.
Metaphraſtes in Vitâ.
Ioann. in Vitâ.

Stet quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico;
Me dulcis ſaturet quies.

Seneca Thyeſt.

 Ob-

Obſcuro poſitus loco
Leni perfruar otio.

Sed vela verto, vt ad alia ſtultitiæ genera, quibus euanidum redditur boni nominis vnguentum, deflectat oratio.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 5. Eſt malum quod vidi ſub Sole, quaſi per errorem egrediens à facie Principis:

6. poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum.

7. Vidi ſeruos in equis: & Principes ambulantes ſuper terram quaſi ſeruos.

METRICA PARAPHRASIS.

QVIS *fumum decus æſtimet?*
Quis vanis pretium ponat honoribus,
Dum quos purpura veſtijt,
Vitæ degeneris commaculat pudor?
Falſo nomine dignitas
Indignos decorat. Vidi ego Principis
Errore exitiabili
Magnatum fatuos ſcandere culmina,
Et quos dedecorant probra,
Ornatos trabeâ ac faſcibus ImperI,
Triſti nube ſupercilI
Deſpectare humiles nobilium greges:
Dum quos diuitiæ beant
Virtutum, & Sophiæ nobilitant opes,

Ad

Ad ſubſellia plebei
Regum deſipiens calculus abijcit.
Vidi ergaſtula ſplendidis
Sublimes in equis, dum Proceres humi
Seruorum obſequia occupant.
O morum ſcabiem! ô perniciem rei
Summæ! sicne ferociens
Virtutum rapiat præmia ſeruitus?
O qui ſidera concutis!
Sic riſu placet hæc infima vertere?
Quod maius trabeæ probrum,
Quàm ſi ſecta flagris tergora veſtiat?
Quid quòd turgidius nihil
Orbis fert humili, dum ſolio incubat?
Quod vitæ meritis nequit,
Maieſtate manus, ac tumido gradu
Affectat decus ImperI.
Cùm nil eximium mancipia erigat,
Hoc ſolum eximium putant,
Si rerum dominos ſub pedibus premant,
Et ius faſque libidinis
Seruilis miſero ſubijciant iugo.
Quid flammas memorem, & cruces,
Spirantesque animos ſanguineam necem?
Regnat ſanguine plurimo,
Qui vili ad ſolium è ſanguine proſilit.
Surgit res tenuis, vapor,
Cùm Solis radiis in nebulam coit:
Sed mox parturiens minas,
Mundum terrifico fulmine concutit.

PROSA EXEGESIS.

Diligenter expendendũ quis Reipublicæ præficiatur.

ERROR certè Principis exitiabilis! cui cùm tranquilla ac beata ciuium vita debeat esse proposita, videndum est etiam atque etiam, quibus Reipublicæ clauum committat, quos Iuri dicundo præficiat, quos legum publicæque tranquillitatis vindices eligat. Nam, vt rectè monet Cassiodorus, diu ipse trutinandus est, cui traduntur examina trutinæ: talisque debet à Principe deligi, qualis ab ipsâ posset lege dictari.

Cassiodor. l. 5. Var. c. 40.

Quid cauẽdum in Principum ac Magistratuum delectu.

Cauendum est igitur, ne turpe lucrum sectatus fœdâ Magistratuum nundinatione, quæstui Rempublicam habeat. Nec solo maiorum stemmate commendabiles, cetera fungos & caudices, assumat; memor illius quod notat Paterculus, Optimum quemque esse nobilissimum, & in cuius animo insit virtus, ei plurimum esse tribuendum. Nec denique affectui suo plus æquo indulgens, seruos aut libertos vilissimi obsequij merito in proprium dedecus immodicis extollat honoribus, ne obiiciatur illud Plinij: Præcipuum est argumentum non magni Principis, liberti nimis magni.

Velleius lib. II.

Plinius in Panegyr.

Magistratus inidonei.

Sed, prô dolor! in iis qui omnia sibi volunt licere, plus non rarò valet cupiditas, quàm ratio aut honestas. Deus bone! quàm indigna olim passa est Romana Respublica, cùm, libertate pessumdatâ, æquum & iniquum Imperatorum iugum subiret! quæ non monstra vidit illa ciuitas, cùm seruis, aurigis, citharœdis, cupediariis, ceterisque eiusmodi quisquiliis Magistratûs insignia, tamquam aurei circuli suillis naribus aptarentur? cùm parasitis, aleatoribus, exoletis, vt erat quisque moribus perditissimis, ita maximè ad honores aditus pateret?

Certè

Certè Vitellius magnam Imperij partem non nisi consilio & arbitrio vilissimi cuiusque histrionum & aurigarum, & maximè Asiatici liberti administrauit. Quid Claudius? annon libertos suos Posidem, Felicem & Harpocram ad inuidiam extulit? De Heliogabalo quid attinet dicere? qui per Gordum & Murissimum, libidinum suarum consortes, creauit Præsides, Legatos, Consules: omnesque dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum.

Sueton. in Vitellio.

Idem in Claudio.

Lampridius in Heliogabalo.

Prætermitto illos, qui Rempublicam ludibrio habuerunt: inter quos Caligula, postquam equo suo, quem deperibat, equile marmoreum, purpurea stragula, monilia, ceterumque luxûs apparatum dedisset, etiam Consulatum eidem traditur destinasse. Nec minùs infamis Nero, qui cùm Doryphoro nuberet, Imperium Romanum pro dote assignauit.

Sueton. in Nerone cap.29.

Sed piget his portentis diutiùs immorari: hoc tantùm dico, quoties dignitas indignis contingit, non tantùm eos hoc honoris fastigio non cohonestari, sed eorum etiam indignitatem magis in propatulo constitui. Quis, obsecro, non rideat in Colossæâ basi collocatam pumilionis statuam? Quis strumam in sellâ curuli (sic Nonium Catullus appellat) non detestetur? Non enim possumus ob honores reuerentiâ dignos iudicare, quos ipsis honoribus iudicamus indignos: nec tamquam humano fastigio maiores venerari, quos vix hominum numero censendos iudicamus. Quid est enim aliud Principatus sine meritorum sublimitate, ait Saluianus, quàm honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto?

Honor indignos dehonestat.

Boëtius lib.3. Prosâ 4.

Saluianus lib.4 de Prouident.

Adde, quod caput est, perniciosissimum esse, pulsis è Republicâ sapientibus, aut in squallore situque iacentibus,

Indignorum promotio Reipub. perniciosa.

bus, ſtultos, improbos, mortalium fæces, erectâ ceruice lætos alacresque volitare. non quòd ſapientis magnopere interſit, quo loco aut numero habeatur (virtus enim per ſe lucet in tenebris, & pulſa loco manet, ſplendetque per ſe ſemper, nec vllis vnquam ſordibus obſoleſcit) ſed intereſt inprimis Reipublicæ. Certiſſimam enim peſtem eſſe Reipublicæ pronuntiat Antiſthenes, ſicubi virtutis & ſapientiæ præmia ſtultitia & ambitio poſſident. Et ipſe noſter Sapiens orbem concuti affirmat per ſeruum, cùm regnauerit. Sic enim res habet, vt ſi gladium paruo puero, aut imbecilli ſeni aut debili dederis; ipſe impetu ſuo nemini noceat; ſin ad nudum vel fortiſſimi viri corpus acceſſerit, poſſit acie ipsâ & ferri viribus vulnerare: ita cùm ſeruis, fatuis, indignis, Magiſtratus tamquam gladius datur, qui per ſe pungere neminem vnquam potuiſſent, hi publicæ poteſtatis nomine armati, Rempublicam contrucidant. Intereſt etiam priuatorum, quorum fortunis imminent ſerui, quorum felicitatem perturbant fatui, quorum calamitatibus inſultant improbi. Quinimò intereſt & ipſius Principis, vt rectè docent ea quæ ſubiicit Eccleſiaſtes.

Cicero pro Sextio.

Prouerb. 30, 22.

Cicero pro Sextio.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERS. 8. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber.

9. Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.

METRICA PARAPHRASIS.

ESTIS iô Superi! cæliquè Aſtræa tribunal
Supplicia factis digna diſpenſans tenet.

Et

Et benè, quod fructus carpit consultor iniqui
Consilij, & ipsum redit in auctorem scelus.
Quisquis enim scrobibus grassabitur insidiosis,
Cespite viarum abrupta mendaci occulens;
Hunc operæ in pretium priùs ipse vorabit hiatus,
Fraudumque fossor damna, quæ parat, feret.
Sanguine Pigmalion fraternas imbuit aras,
Et quod patrare docuit Anthæum, tulit.
Sic multos fluuij cursu qui stante per annos
Litare docuit hospite infenso Ioui,
Futilis occubuit vates Nilotide ripâ,
Primamque sæuis victimam dedit sacris.
Quis furor, indignis populi mandare secures?
Stolidisque seruis publicæ clauum rei?
Queis nihil est pensi, nulla est reuerentia legum:
Et quidquid animo libuit, actutum licet.
Queis vbi mens tulerit peßumdare publica, honoris
Auctorem in ipsum prima cudetur faba.
Sic vbi latrones hortorum septa reuellunt,
Coluber nocentum vulnerat morsu pedes.
Aut vbi quis lapides subduxit mœnibus vrbis,
Cumulo dehiscens machina auctorem obruit.
Aut qui ligna secat legum, tabulasque refigit,
Vt immerentes edito locet gradu,
Saucia crudeli gestabit pectora luctu,
Dum cuncta secum viderit clade obruta.
Melloni quæ causa fuit populoque Sichemi, Iudic. 9.
Diadema rhamno germini spuriò dare?
Sed suus admisso sceleri ne deforet vltor,
Rex ipse flammas expiatrices dedit.

PROSA.

PROSA EXEGESIS.

Et quis neget digna factis rependi supplicia, dum ij, qui fatuis, abiectis, indignis Magistratibus Rempublicam pessumdederunt, communi patriæ ruinâ inuoluuntur; aut qui subditis suis vuas acerbas obtruserunt, eorum dentes inprimis obstupescunt?

Error in delectu Magistratuum ipsi Principi perniciosus.

At, inquies, humanum est errare; & quibus ea cura incumbit, vt idoneos ciuibus Magistratus præficiant, non rarò aut ambitu candidatorum, aut amicorum importunitate, aut adulatorum præstigiis, aut simulatâ virtutis specie in fraudem inducuntur. Quid dicam? siqua fraus istiusmodi Principis diligentiam, & in delectu habendo sedulitatem eluserit, magnum malum; sin autem per socordiam nullo delectu probos iuxtà atque improbos habens, ambitioso cuique aditum ad honores patere permiserit, certa pernicies; si denique cupiditate cæcus, aut vitiis indulgens, consortes scelerum suorum, & ad libidines suas factos, ad Magistratus & dignitates euexerit, hoc verò flagitium est, omnibus diris ac pœnis expiandum. Sed quidquid horum interuenerit, persuasum sibi habere debet, quisquis fatuos, abiectos, indignos Reipublicæ præficit, quam subditis foueam hac ratione fodit, eam sibi vel maximè patere; & quem effractis legum repagulis, tabulisque dissipatis, ad honoris fastigium euexit, fore, vt iisdem ille legibus conculcatis, promotori suo perniciem machinetur.

Principes indigni promotoribus perniciosi.

Plutarc. in Vitâ Pompeij.

Euexerat olim Cn. Pompeius ad præcipua Reipublicę munia Marcellinum quemdam, hominem cui nec res nec spes vlla domi, verbo famelicum. Is, inclinante iam fortunâ, ad partes Cæsaris à patrono suo deficiens, grauiter in illum inuectus est, vsque adeò, vt indignitatem

non

non ferens Pompeius, sic eum interpellarit: Non te pudet, Marcelline, ei maledicere, cuius beneficio ex muto factus es facundus, ex famelico eò perductus, vt vomitum non teneas?

Sed hæc leuioris sunt improbitatis; quæ subnectam, acerbiora sunt. Promouerat Alexander Imperator Maximinum quemdam genere Thracem, primùm opilionem, mox lixam, deinde militem, denique Seueri satellitem; eumque, solâ gladiatoriâ corporis firmitate commendabilem, tyronum legioni, adeoque toti mox exercitui præfecerat. Quod expectatis hîc gratiæ redhostimentum? Illeipse seu opilio, seu cacula, imperium orbis terrarum affectans, Alexandrum cum matre Mammeâ è medio sustulit.

Lamprid. in Alexandro.

Quid Leonem Imperatorem commemorem? qui cùm Michaëlem Traulum, cuius antè memini, hominem ex omnium hæresum atque adeò vitiorum colluuione conflatum, addo etiam bipedum illiteratissimum, hostemque omnis politioris litteraturæ, ad summos dignitatum gradus extulisset, eodem conspirationis auctore, in ipsis sacratioribus templi adytis, cruentis inimicorum gladiis telisque discerptus est.

Baronius Tom. 9. ex Zonarâ & Curopalate.

Prætermitto Amalasuentam Ostrogothorum Reginam, quæ cùm Theodahatum hominem hæreticum, multisque de causis Reipublicæ perniciosum, in Regni thorique consortium admisisset, mox ab eodem per causam conseruandæ inter Gothos concordiæ, in lacûs Vulsiniensis insulam relegata, tandemque, conculcato iureiurando, perfidissimè trucidata est.

Sigon. li. 7. de Imper. Occid.

Taceo ceteros, qui Tragico suo occasu omni ætate historiarum monimenta locupletarunt. Quæ si quis attentè perlustrauerit, inueniet hoc diuino humanoque

Iure præſcribi, vt in Magiſtratibus creandis magnus delectus adhibeatur: & ſi quis in adminiſtratione muneris torpor obrepſerit, nullus in acuendâ induſtriâ nimius aut ſuperuacaneus labor cenſeatur. Vnde non incongruè ad hanc induſtriam digreſſus ſubnectit Eccleſiaſtes:

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 10. Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non vt priùs, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & poſt induſtriam ſequetur ſapientia.

METRICA PARAPHRASIS.

QVEM *temperare publicæ clauum rei,*
Imperijque iubes
Dominis præeſſe faſcibus,
Ne patere luxu torpidum obbruteſcere, aut
Deſidiæ tumulo
Viuum cadauer obrui,
Non temerè lucis priſtinæ accendit iubar
Ignea vis animi
Immerſa terræ fæcibus.
Nec vera virtus marcida elumbi otio,
Cùm ſemel exciderit
Se robori antiquo refert.
Non arte quiuis pollet acris Vlyſſei,
Vt ſociis ſtabuli
Fœda ora Circei exuens,

Vultus

Vultus priores reddat, & Menti bonæ
(Post venerem atque iocos)
Emancipatos consecret.
Viden' vt securis abstinens operis, situ
(Supplicium ipsa sibi)
Rubiginoso carpitur?
Hanc si retuso chalybe, si sorde obsitam,
Dißimilemque sui
Luci redonatam cupis;
Ferrum nitori pristino tersum dabit,
Restituetque aciem
Vix improbus tandem labor.
Tu si medelam languido cordi paras,
Exacuisque aciem
Rubiginosis mentibus;
Sudoris imbre industriæ cotem irriga:
Præmia mox Sophiæ
Parturiet impensus labor.

PROSA EXEGESIS.

SEQVOR hîc digredientis Ecclesiastæ vestigia, aut latiùs etiam, si placet, excurro; & quod ille ad exstimulandam Principis sollicitudinem de indignis Magistratibus, quique muneri suo desunt, affirmat, id in omni vitâ locum habere contendo. Etenim vt in administrandâ Republicâ, imperiique fascibus ac securibus, sic in omni vitæ officio dupliciter peccatur, aut peruersis actionibus, aut officij neglectu. peruersis scilicet actionibus, legibusque violatis, ferrum retunditur; officij neglectu, adeoque otio, torpore atque ignauiâ securis hebetatur.

Sed siue vitiis in transuersum agitur humana mens,

Peruersi mores inueterati difficulter corriguntur.

siue in similitudinem otij sui soluitur ac eneruatur; si inueterata peccandi consuetudo conscientiæ callum obduxerit, magni laboris erit atque industriæ, pristinum in eâ virtutis splendorem veræque sapientiæ decus instaurare. *Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas*, inquit Ieremias: sic anima sanie peccatorum suppurata (loquor cum Basilio) & in habitu vitiorum constituta, vix magno negotio elui potest. Tantumdem de inueterato otio confirmat Cassianus. Mens, inquit, otiosi ita paulatim noxiis cogitationibus irretitur, vt velut serpentis alicuius spiris obstricta, numquam deinceps ad perfectionem professionis antiquæ se possit enodare. Laocoontem aliquem cogita, qui inter sinuosa anguium volumina, quantumcumque brachiorum nisu luctetur, numquam eluctabitur.

Ierem. 13. 23.

B. sil. q. 55.

Cassianus lib. 10. c. 6.

Virgilius lib. 2. Aen.

Sed quid ego Laocoontæos dracones loquor? Maius hîc grassatur malum, tantoque maius vinculum, quantò interius. Non enim serpentis alicuius spiris constringuntur miseri, nec ferro alieno, sed suâ ferreâ voluntate, aut, si mauis, adamantinâ. *Posuerunt* enim *cor suum*, inquit Propheta, *vt adamantem, ne audirent legem*, quam non tantùm à limine cordis auriumque vestibulo procul habent, verùm etiam pedibus per ludibrium conculcant. Nihil enim in dignitate constitutis tam familiare, quàm contemptus: neque est quidquam duro cordi tam congruum, quàm remedia salutis adspernari.

Emendationi obstat cor durum.

Zachar. 7. 12.

Quod certè nemini dubium erit, si à D. Bernardo quæsierit, quid sit hoc ipsum cor durum. Ipsum est, inquit, quod nec compunctione scinditur, nec mouetur precibus, nec minis cedit: ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum, inuerecundum ad turpia,

Bernardus l. 1 de Considerat.

Cor durum quid.

turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiſcens, præſentia negligens, futura non prouidens.

Magna eſt hæc inueteratæ conſuetudinis tyrannis, adeoq́ue magna, vt perinde cogat ac natura. Addo, quòd etiam violentiùs quaſi catenis quibuſdam conſtrictam circumducat voluntatem. Certè tantumdem de ſeipſo fatetur D. Auguſtinus: Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersâ facta eſt libido: & dum ſeruitur libidini, facta eſt conſuetudo; & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam (vnde & catenam appellaui) tenebat me obſtrictum dura ſeruitus.

Chryſoſt. in cap. 4. 1. ad Corinth.
Inueterata conſuetudinis vis.
Auguſtinus lib. 8. Confeſſ. c. 5.

Nec deerat interim amica vox Numinis ad pileum & libertatem vocantis: Sed ego, inquit, adhuc obligatus, militare tibi Domine recuſabam, & impedimentis omnibus ſic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum eſt. Ita ſarcinâ ſæculi, velut ſomno aſſolet, dulciter premebar. Et quamuis conſumpta & conuicta eſſent argumenta omnia; remanſerat tamen muta trepidatio, & quaſi mortem reformidabat animus reſtringi à fluxu conſuetudinis, quo tabeſcebat in mortem.

Cor durum diuinis inſpirationibus reſiſtit.
Idem ibid. lib. 8. c. 7.

Quænam, obſecro, in tanto remediorum faſtidio ſpes ſalutis eſt reliqua? aut quis labor par eſſe poterit tam inueteratæ conſuetudini? Quæ denique huic deſperationi ſuccurret induſtria? Nihil tamen deſperandum, diuino fauore conatibus noſtris adſpirante. Nihil enim eſt, quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis; curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ

Seneca Epiſt. 50.
Labor improbus omnia vincit.

in id finguntur, quod vsus noster exigit: quantò faciliùs animus accipiet formam; animus, inquam, flexibilis, & omni humore obsequentior?

Laborandum est igitur, vt expugnetur inueterata consuetudo; & quidem improbus labor adhibendus est: sed tamen, vt ait Ecclesiastes, *post industriam sequetur sapientia.* Industria enim in hoc genere palmam eripit labori. Docet hoc disertè Bernardus; Consuetudo grauis est quædam ac perniciosa catena, soluenda vtique faciliùs quàm rumpenda, adeò vt valeat hîc vulgare prouerbium, Industriam violentiâ potiorem: vt quemadmodum vis vi repellitur, ita feruore spiritus feruor extinguatur desideriorum, vt maligni artem arte deludas, & consuetudini consilium opponas. Alioqui si fortè vim pares, & castigationem corporis speres consuetudini posse præualere, verendum omnino est ne sit perniciosus labor, & priùs ipsa substantia deficiat, quàm inolita concupiscentia.

Industria plus potest quàm labor.

Bernardus Serm. de Septem donis Spiritus sancti.

Opus est igitur consilio à Magni consilij Angelo, vt non tam iubendo quàm suadendo, non tam minando quàm monendo, inueterata consuetudo vincatur. Quod qui semel assecutus fuerit, inueniet deinceps viam virtutis floridam & complanatam, quam priùs asperam & abruptam, sentibusque ac spinis obsitam sibi cogitatione formauerat, & inusitatâ spiritus suauitate delibutus, in has voces cum D. Augustino lætitiæ testes prorumpet: Quàm suaue mihi subitò factum est, Deus meus, dulcedo mea, quàm suaue factum est, carere suauitatibus nugarum! & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas à me, vera tu & summa suauitas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior, sed non carni & sanguini; omni luce cla-

Post laborẽ virtus suauis est & facilis.

Augustinus lib. 9. Confess. c. 1.

clarior, ſed omni ſecreto interior; omni honore ſublimior, ſed non ſublimibus in ſe. Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi, atque ſcalpendi ſcabiem libidinum: & garriebam tibi claritati meæ, & diuitiis meis, & ſaluti meæ, Domino Deo meo. En vera ſapientia. Sed redeamus in viam, & nouum ſtultitiæ genus cum Eccleſiaſte diſcutiamus.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 11. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.

METRICA PARAPHRASIS.

CVM *Lybiæ fœtus per inhoſpita teſqua ceraſtes,*
Impatiens Cancri, tactuſque Hyperione multo,
Æſtuat, hirta petit nemorum dumeta, & opacâ
Valle latens, patulis defendit frondibus æſtus.
Hunc ſi fortè vagus per deuia rura viator
Preſſit humi nitens, biſidæ mox cuſpide linguæ
Emicat, ac tacito perſtringit vulnere plantam.
Ille ſui ſecurus, & illætabilis ictus,
Carpit iter ſalebroſum, & cæco carpitur igni,
Donec ſæua lues ſenſim inſinuata per artus
Labitur, & penitas cæco ebibit igne medullas.
Tum verò fuſcari ora, & caligine mergi
Lumina, torqueri cruciatu viſcera, nerui
Diſtendi: veluti cùm taxum in cornua lunat
Parthus, & in vulnus neruo ſua ſpicula iungit.

Tan-

Tandem vbi nona caput Tithonia ſuſtulit vndis,
Conſpicit inſperſum maculis liueſcere funus.
Parua loquor. Grauior terras infeſtat echidna,
Cùm ſua viperea iaculantur toxica linguæ,
Atque homini ſit homo ſerpens. O prodiga culpæ
Germina, naturæque vtero fatalia monſtra!
Queis nimis innocuo volupe eſt in ſanguine rictus
Tingere, fraternasque fibras, cognataque paſci
Viſcera, & arroſæ deglubere funera famæ.
Quæ morum iſta lues? quænam tam dira nocendi
Prurigo? Nec ſæua tigris cum tigride miſcet
Prælia, nec furibundus aper dentem aſperat apro.
Cede Hircana tigris, Erimanthi bellua cede:
Tuque genas natura tuas obnube pudori.
Sæuius ingenium eſt homini, grauioraque fata
Lingua cruenta ferens non vno in funere ludit.
Sed quoties bibulas repetitis imbuit aures
Criminibus, toties reſtat poſt funera funus:
Quæque priùs reptante calumnia nata ſuſurro
Vix ſteterat, prono aſſenſu ac popularibus auris
Aßurgens, centum ora mouet, centum explicat alas.
Sic mundi decora alta, tot inclyta faſcibus orbis
Nomina, tot Phœbi myſtæ, Sophiæque medullæ,
Tot vitæ morumque duces, tot Martia corda,
Illuſtres Heroum animæ, quos aurea virtus
Compoſitos aſtris ſupra contagia vulgi
Extulit, occumbunt funeſtæ victima linguæ.

PROSA EXEGESIS.

NIHIL hîc opus me pompam funebrem ducere eorum omnium, quos petulantis linguæ furor è medio ſuſtulit, aut è publicâ luce ad ignobiles latebras reda-

redactos, quaſi viua cadauera ſepeliuit: pauciſſimos ex omni antiquitatis memoriâ producam. Atque vt Hippolytum prætermittam nullis non vatibus, nullis non theatris decantatum: vt Myrtilum etiam præteream Hippodamiæ calumniis circumuentum, & à Pelope in mare præcipitatum (quod in tanti ſceleris memoriam etiamnum Myrtoï nomen retinet) recentius exemplum & luctuoſius habemus in Flauio Criſpo Cæſare Conſtantini Auguſti filio, qui ex Alemãnico bello victor tertiùm Conſul, foris partâ pace, domi bellum offendit. Is à Fauſtâ nouercâ ad ſtuprum ſollicitatus, & ab eadem falſo crimine oppreſſus, cùm honeſtè cadere quàm turpiter facere maluiſſet, Fauſtam nouercam Phædræ, patrem Theſeo ſimillimos eſt expertus, Hippolyto ipſe conſtantior.

Exempla variorum per calumniam oppreſſorum.

Stephonius ex Eutropij lib. 10 & Nicephori lib. 7.

Non minorem obtrectationis vim expertus eſt Coriolanus, primùm ab ingratâ patriâ penatibus ac focis expulſus, ac deinde Volſcorum mucronibus, quos Tullij Aufidij calumniatrix lingua exacuerat, diſcerptus.

Plutarc. in Coriolano.

Quid Annibalem proferam? an minùs in talem tantùmque virum multiplex calumnia, quamuis citra ſanguinem, debacchata eſt? quoties ſolum vertere coactus eſt? donec ad extremum, nullo ſuo merito, Antiochi Regis aulâ expulſus, vitam finiuit inglorius.

Auctor Vitæ Annibalis.

Nec diſpar fuit Scipionis Africani fortuna. is enim poſt res tam præclarè geſtas variis criminationibus impetitus, & ſuſpicionibus magis quàm argumentis accuſatus, maluit ſponte inimicorum inuidiæ cedere, quàm vi & armis magnitudinem ſuam tueri. Itaque in Linternenſi pago deliteſcens, hoc generoſo tandem epitaphio iniurias ſuas, quoad licuit, vltus eſt: Ingrata patria, ne oſſa quidem habebis mea.

Auctor Vitæ Scipionis.

Denique vt ab Ecclesiasticis Scriptoribus symbolam mutuemur, quid, obsecro, Narcissum religiosissimum Antistitem, & ad salutem ciuium suorum natum, ex Episcopali throno in desertam expulit solitudinem, nisi perpetuæ improborum obtrectationes? Satius enim existimauit se tempestati subducere, Deoque & sibi vacare, quàm in tantâ acerbitate versari.

Eusebius lib.6.c.8.

Multiplicia calumnia dāna.

Lips Orat. de Calumniâ.

Longum est singula persequi: illud compendio dicam, quidquid fraudium, oppressionum, scelerum vmquam aut vsquam in aulis Principum extitit, ab hoc vno vitio ceu fonte promanasse. Alexandrum illum Magnum in tot amicorum neces quid nisi calumnia impulit? Socratem vitâ, Rutilium ciuitate, quid nisi calumnia expulit? Tiberios, Caligulas, Nerones, & tot portenta tyrannorum, quid nisi calumnia peperit? imò tot priuatorum lacrymas, tot Reipublicæ clades, tot maria calamitatum, quot indies videmus & patimur, si rectè ratiocinabimur, vni referemus accepta calumniæ. Valeriam quamdam, quæ dentata in hanc lucem prodierat, ferunt ciuitati illi, in quam deportata est, exitio fuisse; sic in quemcumque cœtum dentata hæc Furia sese intulerit, maledictorum virus effundit, & in perniciem bonorum grassatur.

Plinius l.7.c.16.

Calumnia vulnus immedicabile.

Aelianus lib.1. de Animalib. cap.56.

In quo illud magnopere deplorandum, quòd maledicæ illæ linguæ in alienum exitium prurientes, vulnus infligunt prorsus immedicabile, adeò vt pastinacam marinam imitari videantur, cuius radius ab omni medicinâ inuictus existit: mox enim vt pupugit, perimit. quare telum ipsius etiam peritissimi rei nauticæ perhorrescunt. Neque enim quisquam ab arte medicâ instructus, neque vulneratrix ipsa (quod hastæ Pelei, imò & scorpio concessum dicitur) medicinam facere vmquam potest.

Quid

Quid enim faciat obtrectator? Laudet quem antè vituperauit? aut seipsum mendacij coarguat? Nihil aget: prima enim validiùs inhærent, & iam abierunt ad plures; maximè cùm nocitura fecundiùs serpant, profutura seriùs proueniant.

Occulta calumnia perniciosissima.

Quæ quidem licet in totum hoc genus obtrectationis & calumniæ conueniant, signanter tamen eos Ecclesiastes serpenti comparat, qui bonorum famæ atque existimationi occultè detrahunt. Quemadmodum enim serpentes (aspides puta siue ptyades) lethale venenum silentio despuentes, pænè citiùs perimunt viatorem, quàm se læsum esse sentiat; ita maledicentiæ virus securos, absentes, nihilque sinistri suspicantes interimit. Magnum malum, ac propemodum ineuitabile. Nam quî vites telum, quod nec vides? Tempestatem nobis nubes denuntiant, incendium fumus, hostem explorator: sed à calumniatore subita est ac improuisa pernicies.

Lips. Orat. de Calumniâ.

Causinus l.7. Symb. 18. ex Aeliano.

Calumnia obliquè feriens, valdè noxia.

Et quidem in duplici genere calumniatores occultos reperio. Sunt enim, qui velut Neurici boues non aduersâ fronte incurrunt, sed in humeris cornua habentes, obliquè feriunt, obscuris dicteriis & ambagibus alienam carpentes famam. Quinimò commiserationis aut beneuolentiæ simulatione auditorem sibi primùm conciliant: & velut scorpius in manu primùm ludere videtur, mox obliquâ caudâ percutit; sic illi merum mel & nectar loqui videntur, sed melleis tandem venena sermonibus, opprobria laudibus inspergunt. Alij, inquit Bernardus, quodam simulatæ verecundiæ fuco conceptam malitiam, quam retinere non possunt, adumbrare conantur. Videas præmitti alta suspiria, sicque quadam cum grauitate, & tarditate, vultu mœsto, demissis superciliis, & voce plangenti egredi maledictionem, &

Bern. Serm. 24. in Cant.

quidem tantò persuasibiliorẽ,quantò creditur ab his qui audiunt,corde inuito,& magis cõdólentis affectu, quàm malitiosè proferri. Heu! fuge hæc hyænæ suspiria, quæ dum adumbratâ humanitatisimitatione fallunt,tantò faciliùs innocentiũ famam existimationemq; pessumdant.

Calumnia in absentes interia. Alterum genus occultè sæuientium sunt ij, qui dum ab eorum congressu, quibus detrectant, consultò abstinent, apud absentes interim maledicentiæ spicula in eos contorquent, silentium à singulis pacti,vt tantò securiùs grassentur. Ignauum profectò genus hominum, nec absimile, meo quidem iudicio, Troiano illi Paridi, qui ne vultum quidem irati Achillis contrà intueri sustinuisset, & tamen ex insidiis, in templo Apollinis Tymbræi, venenato illum spiculo confodit.

Calumnia occulta vitari vix potest. Sallustius in Catilin. Misera mortalium conditio! quis sapiens hæc spicula satis vitabit? Hostem aduersum, ait egregiè Sallustius, deprimere homini strenuo haud difficile est: occulta pericula neque facere neque vitare bonis in promptu est.

Aduersus calumniam patientia clypeus. Vnum superest quod his hostibus obiici possit, patientiæ clypeus. Nam vt extra teli iactum te proripias, fieri non potest. Nimis impunè grassatur toto orbe hoc malum, & quidem absque pœnâ à legibus constitutâ; non quòd tam cæci fuerint legislatores vt hanc perniciem non viderint, aut tam fatui vt visam approbarint; sed consultò vitium hoc extra pœnam habuerunt, quòd esset extra medelam.

Quid ergo? nullúmne supplicium grassatoribus istis, famæque & existimationis latronibus, est constitutum?

Calumnia pœna æterna. Imò vel maximum,æternum dico, quod abundè forensis tribunalis neglectum diuturnitate pœnæ & acerbitate compensabit. Audeo dicere, non alio vitio magis

ex-

exaggerandam infernalium titionum ſtruem, quàm his gehennæ fomentis. Quis igitur furor eſt, in alienam famam aculeum ſtringere, vt inſtar ſerpentis perimendo pereas,& æternùm pereas? Sapientem audi,quiſquis huic vitio affinis es, & quanto in periculo verſeris, etiam atque etiam expende. *Multi ceciderunt*,inquit, *in ore gladij, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. Beatus qui tectus eſt à linguâ nequam,qui in iracundiam illius non tranſiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus: iugum enim illius, iugum ferreum eſt; & vinculum illius, vinculum æreum eſt. Mors illius, mors nequiſſima: & vtilis potiùs infernus quàm illa*.. Bone Deus! tantúmne à membro tam tenero tamque delicato periculi? Omnino tantum; ac plus etiam quàm cuiuſquam mens aut cogitatio capere poſſit: ſed intereſt vſus, à quo mors & vita, pernicies & incolumitas, vt mox docebit Eccleſiaſtes, ne cui iuſta cum naturâ expoſtulandi cauſa relicta eſſe videatur.

Eccli.28, 22.

SECTIO SEPTIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 12. Verba oris ſapientis gratia: & labia inſipientis præcipitabunt eum:

13. Initium verborum eius ſtultitia, & nouiſſimum oris illius error peſſimus.

METRICA PARAPHRASIS.

O QVAE *lingua parit monſtra potentiæ!*
Præſens nunc Sipyli pectora cautibus
Exciſa eloquij melle perungere,
Nunc in perniciem ſui,

Consortisque animæ, stringere spicula.
In linguæ manibus fatidicam colum
Fixerunt Superi. Stamina nunc secat,
Nunc fila agglomerans trahit.
Hæc cùm flexanimis eloquij fauos
Instillat modulis, corda hominum rapit;
Vt quondam attonitos Gallicus Hercules
Vinclis nexuit aureis.
Sic Amphionijs imperio chelys
Adreptasse ferunt marmora mœnibus:
Sic & Threiciam fabula barbiton
Post cantu domitas tigres,
Arrectisque auidas frondibus ilices,
Narrat cum rabie tartarei canis
Flexisse in lacrymas difficiles deos,
Et noctis stygiæ arbitros.
Quem non lingua, fauis nectaris oblita,
Aut vincat Sophiæ feruida ab ignibus?
Quot promit sapiens verba, tot algidis
Subdit pectoribus faces.
At stultus simul ac ora resoluerit,
Auctori exitium lingua volubilis
Percussisque creat, quos rabidæ vorat
Ritu dilanians feræ,
Nunc famæ adijciens vulneribus probra,
Nunc putri residens vnguis in vlcere.
Quandoque & Nemesin in proprium caput
Ructu sacrilego ciet.
Hic si Suada tuis ambitiosior
Venit mysta sacris, vix ruit in sonos,
Quin primo titubans limine, cespitet
Emoti cerebri caput:

Sin

Sin orsus etiam persequitur suos,
O quas non apinas vaniloquus crepat!
Sacris sacrilega, absurda decentibus
Miscens, ludicra seriis.
Quem finem dabit hæc garrula vanitas?
Vt quondam labyrinthi ancipites vias
Carpens Dædalides Icarij freti,
Pennas gurgite condidit:
Sic vanæ fatuus turbine gloriæ
Subuectus pluuios trans Hyadum lares,
Per fas perque nefas, per vaga & inuia
Linguâ in perniciem ruet.

PROSA EXEGESIS.

SAPIENTER illud à Poëtâ Sulmonensi dictum accepimus,

Nil prodest, quod non lædere possit idem.

Ouid. lib. 2 Trist. Eleg. 1.

Igne quid vtilius? qui vsque adeò vitæ mortalium censetur opportunus, vt is cui aquâ & igni sit interdictum, extra communis naturæ terminos proscriptus existimetur; ab hoc tamen incendia, vrbiumque vastitates ac ruinæ. Ac tantumdem de aquâ proportione quadam dicere possumus: tantumdem de ferro & armis. Si enim vita nostra in insidias aut tela inimicorum inciderit, quis nescit, expediendæ saluti gladium nobis ab ipsis porrigi legibus? Et tamen si eodem gladio se latro aliquis aut insidiator accinxerit, quæ non ille funera, quas non lacrymas dabit?

Nihil prodest quod nocere non possit.

Cicero pro Milone.

Atqui omni gladio acutior est lingua, omnique serpente nocentior, si quis eâ in fraudem ac perniciem abutatur: eâdem autem nihil præstabilius, nihilque diuinius, si quis eâ vtatur ad salutem bonorum, contra audaciam

Lingua optimum quid & pessimum.

Laërtius lib. 1. c. 9.

daciam perditorum. Vt non immeritò rogatus Anacharsis, quid optimum esset in homine, quid pessimum, semper linguam assignauerit. Multoque neruosiùs pronuntiatum à Sapiente: *Mors & vita in manibus linguæ.*

Prou. 18, 21.

1 Reg. 25.

Bonæ linguæ mirabiles effectus.

An non olim gratiosissimâ eloquentiâ suâ Abigail familiæ suæ salutem peperit, quam stultus Nabal superbo suo responso in summum discrimen adduxerat? Et quàm gratiosè Thecuitis Dauidis iram expugnans pro Absalone perorauit? Quid verò Nathan? quàm blandâ orationis conciliatriculâ, quàmque artificiosis eloquentiæ ambagibus in animum Regis pœnitudini inaccessum penetrauit?

2. Reg. 14.

2. Reg. 12.

Vt nihil iam mirer, Poëtas, aliosque Scriptores Mythologos, sapientis eloquij vim atque energiam fictis fabulis supra fidem extulisse: dum nunc lusciniam celebrant, quæ Boream fugiens, & per mare volitans, delphini dorso suscepta vectaque sit, suauissimo cantu pro naulo identidem repenso: nunc Orphei lyrâ leones tigridesque belluinam feritatem exuisse: nunc Amphionis testudine aurita saxa ad arcis Thebanæ fabricanda mœnia adrepsisse.

Philipp. Epigr. l. 1. Anth. 40.

Nihil est enim, quod non emolliat sibique conciliet illa præstigiatrix animorum, quæ à bono Poëtâ dicta est flexanima & omnium regina rerum, oratio, quoties ad sapientiam vitæque integritatem comes accesserit. His enim velut subnixa pennis sapientis vox, occupatis priùs aurium vestibulis, ad intima penetrat auditorum pectora, eaque gratissimâ omnium seruitute sibi mancipat: quæ simul atque possederit, quas non ibidem tragœdias, quas non metamorphoses excitat? Inflammandi sunt animi? in ignem accenditur: pungendi? in stimulos acuitur: illustrandi? funditur in lucem: consolandi? spargitur

Eloquentiæ vis cum sapientiâ & virtute coniuncta.

Caussin. Parallel. lib. 1. c. 4.

ſpargitur in Nepenthes: compeſcendi? frænum eſt: ſanandi? Panacæa eſt: deliniendi? fit Sirenula. Dici non poteſt, quot ſint ſapientis facundiæ mites præſtigiæ, quàm deſpoticum in animos imperium.

Contrà verò incredibile dictu eſt, quantum damni, infamiæ, exitij ſtultis adferat importuna loquacitas, & faſtidioſa verborum proluuies. Non incongruè dixit quidam: Infrænis oris vectigal calamitas. Et alius non minùs appoſitè: Naufraga eſt omnis oratio, ſilentij anchorâ, clauo rectæ rationis, velis remiſque ſapientiæ deſtituta: nec quidquam ab illâ ſperes, niſi vt in breuia & ſyrtes incurrat. Cùm enim neque in diuinæ legis Cynoſuram defixum habeat mentis oculum, neque ſilentij anchorâ, curſum interpolans, tempeſtates declinet, ſed nullo tacendi loquendique diſcrimine tumultuoſæ huius vitæ procellis ſe committat, ac denique temeritate potiùs quàm prudentiâ in altum prouehatur, quî poteſt famæ, vitæ, fortunarum vitare naufragia?

Lingua ſtulti ſibi aliiſq; perniciosa.

Poterat Amalecites ille, qui ſpolia Sauli, ipſamque adeò armillam ac diadema detraxerat, ſilentio tutus euadere; ille tamen apud Dauidem ſtultâ temeritate facinus ſuum profeſſus, extremam ſibi perniciem acceſſiuit.

2. Reg. 1.

Nec minùs ſtultâ, quàm ſuperbâ loquacitate Roboamus potiore paterni regni parte depulſus eſt. Cùm enim ſubditorum animos benigno facilique reſponſo æternùm ſibi deuincire potuiſſet; inconſultæ iuuentutis proteruiam ſecutus, *Minimus*, inquit, *digitus meus groſſior eſt dorſo patris mei. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus.*

3. Reg. 12.

Nec prætermittendus mihi Cteſiphon ille apud Lacedæmonios, qui cùm ſtolidè profiteretur ſe de re quali-

Plutarch. in Laconicis.

bet, quantumuis exigui momenti, toto die verba factu-rum, tamquam Reipublicæ perniciosus, è ciuitate pro-scriptus est. tantam enim verborum proluuiem, nugas-que tam operosas, quis ferat?

Garrulitas prona ad lapsum.

Vt omittam, in multiloquio non deesse peccatum, eosque qui inconsideratâ verborum profusione tam-quam æstu aut fluctibus abripiuntur, in omne vitium & flagitium temerè deferri: nunc enim in famam in-nocentium inuolant, nunc etiam cælum conuitiis laces-sunt; nunc scurrilibus verbis aures exulcerant, nunc adulatione demulcent; nunc odia ac dissensiones fo-uent, nunc amicitias dissoluunt; nunc mendaciis gras-santur, nunc periuriis; nunc animum nugis detinent, & ad præsentis vitæ oblectamenta pelliciunt (vti mox videbimus) & dum arcana diuinæ prouidentiæ re-rumque futurarum ancipites euentus susque deque ha-bent, blandâ oratione seductos, inextricabilibus vitæ labyrinthis inuoluunt.

SECTIO OCTAVA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 14. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante se fuerit: & quid post se fu-turum sit, quis ei poterit indicare?

15. Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

REGIS *Neritij vagas*
Dum puppes pelago dißipat Æolus,
Mulcentes Siculi freti
Littus, præteriit cantu Acheloides.
Harum qui modulo obsequens
Blandis littoribus fixerit anchoram,
Non vxor patrio solo
Amplexus reduci porriget obuios,
Non hic postibus ædium,
Non charæ soboli diuidet oscula, at
Extorris patriis focis
Putrescet vacui margine littoris.
Ah! ne consimilis furor
Sirenum in scopulos nauifragam ratem
Pellat, dum fatuus tibi
Verbosè ingeminat, Viuite floridæ
Ætatis memores viri:
Dum per fata licet, viuite, viuite,
Dum frons marmore candicat,
Dum pingunt Charites purpureas genas:
Soles ducite lucidos,
Ætatis roseæ carpite flosculos,
Securi quibus ostiis
In vitam introitus detur, & exitus.
Nescit massa Promethei
Quo pulchram faciem è puluere duxerit:
Et quis nuntius aliger,
Qui limen superum, qui terit inferum,
Certo digeret ordine
Quæ post fata, animæ fata superstiti

 Restent,

Reſtent, cùm tetigit latus
Fax buſti, & cineres vrna coërcuit?
An toti morimur? neque
Iuratam Superis qui ſubiit Stygem
Vſquam eſt? vt calidus vapor
Arctoi Boreæ flatibus interit.
Quis ſcit num ſtygij lacus
Infernique rogi, vitaque poſtuma, &
Stellati domus ætheris
Par ſit ſollicito fabula ſomnio.
Ergo ſepoſito metu
Ætatem profugam ſiſtite gaudiis.
At tu, quem Superùm domus,
Scintillanſque trahit patria ſiderum,
Dulces auribus excute
Sirenum modulos, ne patriâ exules.
Hanc peſtem procul ac procul
Arceto: hanc ſtolidi dum penitis bibunt
Hauſtam viſceribus, procul
Cæleſti Solymâ obliqua per auia
Vitam erroribus implicant,
Laſſi deliciis, & ſaturi vago
Luxu, nil niſi tædia
Ructantes, ſolidis dum vacui bonis
Marcent Tantaleâ fame.
Aut Ixioniis implicitos rotis
Æternâ labor orbitâ
Feſſos circumagit, Dædalides iter
Perplexum, vt memorant, legens,
Et ſpiras Ariadnæ irremeabiles,
Numquam ſe patriæ redux,
Nec Pandioniis mœnibus intulit.

Sic

Sic quos immemores Dei,
Securosque nimis postuma quid ferat
Aetas, & Venus, & ioci,
Et vitæ instabilis ludicra detinent;
Quam per mille petunt vias,
Vano ludificat nomine faustitas.
Esto ambagibus omnia
Europæque, Asiæque, & Libyes vagi
Errones sola permeent,
Et vitam excrucient mille laboribus;
Numquam ad mœnia patriæ
Prouectos animorum excipiet quies,
Nequidquam Antipodum freto
Aut terris alio Sole calentibus
Vestigant animæ bonum,
Cùm stellata habitet templa beatitas.

PROSA EXEGESIS.

TAMETSI naturâ ita comparatum est, vt ad summum bonum quilibet adspiret, & occulto quodam impulsu ad veræ solidæque beatitatis domicilium pro se quisque alius aliud iter instituat; tamen ab hac metâ nulli magis aberrant, quàm qui de vitâ postumâ, animæque immortalitate aut desperant, aut ambigunt. Cùm enim nulla possit esse vera beatitas, cuius possessionem non firmat æternitas, æternitas autem vltra mortalitatis huius limites inuestiganda sit; quomodo miseri isti beatam illic vitam inuenient, vbi nec vitam existimant inueniri?

Variæ opiniones aberrantium à scopo beatitatis.

Et hi quidem omnes triplici ferè viâ ad futilem quamdam, & fallaci cogitatione adumbratam contendunt beatitatem. Nonnulli sepositâ omni curâ felicis

aut infelicis æternitatis, nullum alium vitæ ſcopum, quàm quem in diem caſus obtulerit, intuentur. Alij & certum ſibi ſcopum præfigunt, & à verâ ſapientiâ propiùs abſunt, dum ad ſummum bonum collineant, quod in congruentiâ cum naturâ rationali, adeoque in ipsâ virtute conſtituunt. Alij denique diuitias, honores, voluptates, ceteraque præſentis vitæ commoda conſectantur. Primæ quam dixi viæ vulgus hominum inſiſtit: alteram Zeno cum totâ fermè Stoicorum ſcholâ delegit: tertiam Epicurus, Ariſtippus, ceteriq́ue Cyrenaici frequentarunt. Sed quamuis medij illi tolerabiliùs quàm ceteri inſaniant, in omnes tamen quadrat illud Eccleſiaſtæ: *Labor ſtultorum affliget illos, qui neſciunt in vrbem pergere.*

Inconſtans vita illorũ qui nullum ſibi ſcopum præfigunt.

Itaque videas inprimis quoſdam incertis vitæ officiis non minùs quàm tempeſtuoſi maris fluctibus, ventiſq́ue aduerſâ fronte concurrentibus iactari. Nunc eos trahit ardor militiæ, nunc mercandi præceps cupiditas per terras omnes mariaq́ue ſpe lucri circumducit: nunc oſtentandi ingenij aut eloquentiæ causâ circa Iudicum ſubſellia tamquam muſcæ volitant; nunc partem aliquam Reipublicæ capeſſunt; nunc ſuperuacuis eos laboribus detinet operoſa ſedulitas, nunc alienæ fortunæ affectatio, aut odium ſuæ. Ita pleroſque nihil certum ſequentes, vaga, & inconſtans, & ſibi diſplicens leuitas per noua conſilia iactando fatigat: & cùm nihil ſit quod oſcitabundis & nauſeantibus conſtanter placeat; nihil eſt quod illos prouehat ad eam, quam cæci palpitando quærunt, beatitatem: quemadmodum iis qui nullum ſuæ nauigationi portum deſtinant, nullus ventus propitius eſt ac ſuus.

Itaque audias quoſdam inter clientum greges, &

rauca

rauca fori iurgia, Ianique tumultus, ceterásque honestas miserias, aut veriùs nugas plausibiles, non raro exclamantes, vix viuere sibi concedi: tantum abest vt benè beateque viuant. Qui licet inter curas & negotia consenuerint, non illi quidem diu vixere, sed fuêre. Quid enim? an illum putas multum nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex aduerso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est.

Eorumdem querela.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 8.

Tolerabiliùs errant cum suo Zenone Stoici, minusque à mœnibus beatę patriæ aberrant, sed errant tamen. Vis nosse quis eorum sit error? Respondeo cum Senecâ (vt suo ipsum gladio iugulem) cùm omnes beatam vitam optent, quòd instrumenta eius pro ipsâ habent. Virtutes, inquam, summum bonum statuunt, quæ licet per se beatitudini subseruiant, dum tamen in iis vltimum finem constituunt, nec ad Dei perfectissimam cognitionem mentis oculos erigunt, aut eiusdem amore cordis affectus inflammant, euanescunt in cogitationibus suis, & infatuatur insipiens cor eorum; atque ita longiùs ab eo quod petunt semper abscedunt; & quò plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt. quod euenit in labyrintho properantibus, vt ipsa illos velocitas implicet.

Error Stoicorum qui in virtute summum bonum constituunt.

Seneca Epist. 44.

Rom. 1, 21.

Quorum non ignobilem cœtum dum ante oculos constituo, subit animum ipsius Senecæ inter ceteros miseratio, Deus bone! qualis quantique viri! Qui cùm intra quadriennium amicitiæ Neronis septem milliones aureorum cum dimidio sibi comparasset, tamen in tantâ diuitiarum affluentiâ non tantùm in omnem vitam ostreis sibi ac boletis interdixerat, vinoque, vnguento

Seneca abstinentia infructuosa.

Tacit. Annal. lib. 13.

guento & balneo abſtinebat; ſed ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aquâ, vitam tolerabat. Culcitam in terrâ ſternebat, in quâ ſenilis corporis veſtigium apparere non poſſet: & poſtquam partem noctium ſtudiis vindicaſſet, non vacabat ſomno, ſed ſuccumbebat, & oculos vigiliâ fatigatos cadenteſque in opere detinebat, vt poſteris prodeſſet, quibus ſalutares admonitiones velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mandabat. Sed heu! vir ille tantus quam æternitatem aut beatitatem ſibi ſpondere potuit, cùm nec animam quidem corpori ſuperſtitem, niſi fortè ad tempus aliquod, agnouerit?

Idem ibid. lib. 15.

Seneca Epiſt. 87.

Epiſt. 8.

At ipſa, inquiunt, virtus beatos efficit. Etiámne deſpectos, proſcriptos, mille moleſtiis & incommodis circumſeptos? etiámne eos, qui totâ vitâ in Phalaridis tauro mugiant, aut ad Caucaſum alligati rediuiuo ſemper iecore paſcant vultures? Apage cum fanaticâ illâ ſapientiâ, quæ non tantùm ſapientiſſimi cuiuſque calculo, ſed etiam communi mortalium iudicio refellitur.

Conſolat. ad Marciam, c. 19.

Sola virtus in Phalaridis tauro beatos non efficit.

Tametſi enim in fruitione ſummi boni animæ præcipuæ ſint partes, cùm tamen hominem non anima ſola conſtituat, & incredibilis illi cum corpore intercedat ſympathia; profectò neceſſe eſt ad perfectam beatitatem (quæ bonorum omnium aggregatione perficitur) corporis bona non omnino eſſe nulla. Ergo & illi *errauerunt in ſolitudine in inaquoſo*, in ſterili inquam humanæ Philoſophiæ myriceto, & *viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.*

Beatitudo non animã ſolam ſed etiam corpus afficit.

Pſal. 106, 4.

Sed omnium turpiſſimè ac ſtultiſſimè hallucinantur, qui in diuitiis, honoribus ac voluptatibus ſolidam beatitatem conſtituunt. Quos ſi rationibus coarguendos cenſerem, latiſſimus hîc mihi campus aperiretur.

Beatitudo nõ conſiſtit in huius vitæ bonis.

Hoc

Hoc inpræſentiarum ſufficiat, ſtultam eorum opinionem diuinis humaniſque ſuffragiis condemnari.

Quid enim aliud ſibi volunt Poëtæ, dum multiplices Vlyſſis errores celebrant, eiuſque inter varia itineris blandimenta ſapientiam conſtantiamque deprædicant? qui certè numquam ad Ithacenſe, id eſt patrium littus appuliſſet, ſi aut ad Sirenum ſcopulos adhæſiſſet, aut meretricio Circes poculo hominem exuiſſet, aut loto deguſtatâ patriæ deſiderium præſenti Lotophagorum amœnitate pepuliſſet.

Sed multò grauiùs, multoque neruoſiùs eorum, qui ſe voluptatibus manciparunt, amentiam, ac infructuoſos labores coarguunt diuinæ Litteræ. ſic enim illos metaphoricè deſcribit Iſaias: *Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur; & quod confotum eſt, erumpet in regulum. Telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis.* Heu! quàm vana merces tantis laboribus reſpondet, quantos ipſimet apud Sapientem deplorant: *Laſſati ſumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles*, dum nimirum aut concupiſcentiæ luto fœdantur libidinoſi, aut diuitiarum ſpinis cruentantur auari, aut arduo præruptoque aſcenſu laſſantur ambitioſi.

Iſaiæ 59, 5.

Sapient. 5, 7.

Sed præſtat eorum lamenta Sapientis ipſius verbis in medium proferre, ne quid de ſacrarum Litterarum Maieſtate infantia mea deterat. *Errauimus*, inquiunt, *à viâ veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis. Laſſati ſumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tamquam vmbra, & tamquam nuntius percurrens, & tam-*

Eorũ querela qui in bonis huius vitæ beatitatem poſuerant.

Verſ. 6.

quam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam; cuius, cùm præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut tamquam auis, quæ transuolat in aëre, cuius nullum inuenitur argumentum itineris: aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum; diuisus aër continuò in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius. Sic & nos nati continuò desiuimus esse: & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostrâ consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt. Nos autem ad aliud stultitiæ genus, quod in dignitate constitutos præcipuè dehonestat, gradum faciamus.

SECTIO NONA.

ECCLESIASTES.

VERS. 16. Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt.

17. Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.

METRICA PARAPHRASIS.

NON tot procellis feruet Ionium,
Non tot sub Arcto Luna puerpera
Niuisque grandinisque nimbis
Sarmaticas onerat nouales,
Quot regna clades exitiabili
Torrente inundant, cùm diadematis
Sceptrique, non virtutis heres
Rex viridi iuuenatur æuo.

Insida

Infida regno dum Procerum cohors,
Clauumque summæ destituens rei,
Regíque respondens, pudendis
Fræna libidinibus relaxat,
Vigilque anhelat præproperas dapes,
Dum vix recludens Leucothoë diem,
Lancesque craterasque primis
Missilibus radiorum inaurat.
Excisa quondam regna Etheoclea
Ter execrandi funeris auspicem
Damnasse, fraternique busti
Dissidium stupuisse matrem,
Videre Thebę, dissociabilis
Cùm flamma regum funera dissecat,
Stratæque Adrastæis cateruis
Congeminat patriæ sepulchrum.
Quisquis tenellâ sceptra vibrans manu
Indulget annis, ancipiti metit
Mucrone commissam salutem,
In geminam properans ruinam,
Sui atque regni. Nempe libidini
Gemella tendunt vbera regiæ
Sceptrum ac iuuentus, queis alatur
Dedecorum malè sanus auspex.
Eheu! cicatricum & sceleris pudet.
Quò me voluptas præcipitem dedit
Procacis aulæ? quàm probroso
Implicuit Cytherea nexu?
Quid ergo speres, marmore lubrico
Si cespitantes impulerit gradus
Palpo obsecundans? bulliensque
Si iuuenum vituletur ætas?

 Vt

Vt Rex adæquet nobilis Imperl
Cum Sole metas, quot vitiis tamen,
Tot ille sceptris, tot lupatis
Mancipat indecorem coronam.
Beata tellus! nobilis indole
Cùm iura sceptri nobilium tenet
Sanguis parentum, quem vetusti
Stemmatis exstimulant trophæa:
Quem priua virtus cœtibus inserit
Heroum, & astris æquiparat soli
Despecta calcantem, paternæ
Iustitiæ decorisque alumnum,
Qualem ministrum fulminis ardui
Rex educauit pennigeri gregis,
Aut vnguis heredem iubæque
Marmarici generant leones.
Ah! tantum Atlantem ne patriæ Patres
Fidâ gementem destituant ope,
Ceruice concordi labantis
Ferre iugum patriæ dolosi:
Sed optimatum curia Principum,
Prudensque cœtus consiliantium,
Firmare consentes laborent
Sceptra Ducis, dominosque fasces.
Non hos Falerno Bassaridum pater
Ingurgitatos cum grege turpium
Dementet, infamique mergant
Naufragio calices dolosi.
Nec teste Lunâ damna liguriant
Opima census, donec ab æthere
Pollucis inspectans gemellus
Damnet aqualiculi saginam,

Sed

Sed temperato mensa parabilis
Delectet vsu, dum stata tempora
Famesque dat gustum, recusans
Delicias operosiores.
Sic regna florent nescia cladium,
Si luxus aulæ moribus exulet,
Sanisque sceptrorum probrosa
Ingluuies inimica curis.

PROSA EXEGESIS.

SI vmquam viros gloriâ ac maiestate conspicuos stultitiæ labes in contemptum adducit, id certè in Regiâ fortunâ vel maximè cernitur: quæ velut in pharo vel montis alicuius vertice constituta, quaquauersum radios suos in subiectum longè lateque populum diffundit. Habet enim hoc magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patiatur. Principum verò non solùm domus, sed cubilia ipsa intimosque recessus recludit, omniaque arcana noscenda proponit famæ. quo fit, vt nullum eorum stultitiæ secretum patrocinetur, sed potiùs tantò illa manifestius in se crimen habeat, quantò maior is qui peccat habetur.

Principes omnium oculis expositi. Plinius in Panegyr. Traiani.

Et quidem tolerabilis esset ea calamitas, si in solâ Principis infamiâ staret hoc malum: nunc autem, cùm stulto aut puero Principi Reipublicæ moles incumbit, in totius regni perniciem ea seu stultitia seu improbitas redundat.

Principum stultitia in Remp. redundat.

Auertat igitur hoc inprimis Deus, Principes nominari pueros, & Patres patriæ dici impuberes, quibus ad subscribendum Magistri litterarij manum teneant, quos ad Consulatus dandos dulcia, & circuli, & quæcumque voluptas puerilis inuitet. Sanè fusis ad Deum

Fl. Vopiscus in Tacito. *Princeps puer Reip. noxius.*

 precibus,

precibus, auertendum hoc malum. Nimis enim miserum est huiusmodi habere Imperatorem, qui nullam suæ dignitatis habeat rationem, neque quid sit Respublica nouerit: qui nutritium timeat, respiciat ad nutricem, manusque magistralis ictibus terroríque subiaceat.

Sed magis noxius qui sensu puer est.
1. Cor. 14, 20.

Sed illos magis Principes auertat Deus, qui non tam ætate quàm sensu pueri sunt (vtor verbis Apostoli) quibus neque vlla sobria cogitatio est, nec vllus veræ laudis gustus: qui neque milites bello formant, neque prudentes iuri dicundo præficiunt: qui non in ore populi degunt, sed vmbraculis hortorum inter scorta abditi, velut ignauæ pecora ad pastum abiecti sunt.

3. Reg. 12.

Ab his hominum portentis proficiscitur illud Væ, quod terræ denuntiat Ecclesiastes: quod hauddubiè maiore sensu vocisque contentione ingeminasset, si heredem regni, non sapientiæ suæ, Roboamum, despecto seniorum consilio, cum inconsultâ iuuenum turbâ insolescere vidisset; & extenuatâ non minùs stolidè quàm insulsè maiestate paternâ, ab iratâ plebe potissimâ regni parte deturbari.

Cuspinia. in Histor. Francor.

Huic geminum Christiano æuo exemplum Gallia suppeditat. Cùm enim Pipinus Iunior, acceptâ Aquitaniâ, auiti regni parte, comessationibus poculisque interdiu noctuque vacaret, & prouincia interim cædibus vndique ac rapinis infesta redderetur; captus à subditis Pipinus, tamquam regno inutilis, Carolo Caluo traditus est: qui, communicato cum Episcopis consilio, Monasterij septis eumdem mancipauit.

Principum vitia in subditos deriuantur.

Et verò quis pro dignitate deploret, quot à tali Principe in Rempublicam vniuersam, tamquam in membra à capite, mala deriuentur? Quæ certè plurima deriuari necesse est, cùm in parte gloriæ suæ reponant subditi, si

Prin-

Principem vitâ referant. Plerumque enim, ait Basilius, subiectus populus solet se conformare eorum moribus qui potentiâ præualent, ita vt, quales fuerint ij qui præstant viæ ducatũ, talem esse necesse sit qui in vitam ducitur. Igitur & ignauiâ virtus languescere, & leges negligi, & statuta conuelli, & luxus inualescere, & comessationes frequentari, & libidinum fomenta succendi, & tota denique Respublica in ruinam incumbere.

D. Basilius.

Quæ omnia longè veriora sunt, cum Optimates, quorum munus est Reges in partem iuuare, publicæque saluti consulere, intempestiuis comessationibus ac deliciis eneruati, peiora peccant. Quid enim ab iis speres, quibus omne ius est in patinis, omnis in palato sapientia, omnis grauitas in ventris atque abdominis saburrâ; nisi vt laxatis ac dissolutis temulentiâ corporis animique neruis, elumbes ac inertes ignauiâ vitiisque computrescant? Quotidiano enim experimento probatur, ait diuus Leo, potus satietate aciem mentis obtundi, ciborum nimietate vigorem cordis hebetari: ita vt delectatio edendi, etiam corporum contraria sit saluti, nisi ratio temperantiæ obsistat illecebræ, & quod futurum est oneri, subtrahat voluptati.

Optimates comessationibus dediti, & valetudinem euertunt & Rempub.

D. Leo Serm. 8. de Ieiunio decimi mensis.

Igitur hi tales, quibus omnis hora meridiana est, qui suas ab ipso Solis ortu cœnas auspicantur, neque militiæ functionibus idonei sunt, & domi perniciosâ exempli contagione Rempublicam pessumdant: vt non immeritò Rex Antigonus temulentos Duces, inter pocula deprehensos, grauissimâ pœnâ multauerit. Cùm enim vidisset gregarios quosdam militari panopliâ graues, artificiosâ lacertorum vi hastas & magni ponderis saxa contorquere; eoque spectaculo delectatus, Duces exercitus euocari iussisset, vt iis præsentibus merito virtutem ornaret

Plutarc. in Apophth.

naret encomio, deprehendit eos vino ingurgitatos, ſuique muneris incurioſos. quæ res ita bilem ei mouit, vt iis in ordinem redactis, generoſos illos milites eorum præfecturis donarit.

Felix Reſp. cui præeſt Princeps virtute præditus.

Quemadmodum autem infelix eſt regio, cui tales obuenere Præfecti; ſic beata terra, cui Antigonus aliquis, aut alius non abſimilis nobilitate, dominatur. Nobilitate dico, non quæ fumoſis auorum ceris, trunciſque ſtatuis, & multo ſtemmate cenſeatur, ſed veris ſolidiſque & Principe dignis virtutibus effloreſcat. Generis enim initia clara poſteris relinquere præſtat, quàm accepta à maioribus contaminare.

Herodian. in Macrino. Xenophon lib. 8. de Inſtitut. Cyri. Dion in Neruâ.

Talis itaque ſit Princeps, vt virtutis prærogatiuâ principem inter ſuos locum mereatur. Meritò enim Cyrus neminem imperio dignum arbitrabatur, niſi qui maior eſſet virtute, ſubditiſque melior: aut ſi non omnium eſt ad hunc perfectionis apicem pertingere, ita ſaltem vitam inſtituat, vt audeat cum Neruâ dicere, nullius ſe ſibi conſcium eſſe, quò minùs, depoſito imperio, priuatus tutò poſſet viuere.

Princeps maiorum nobilitati reſpondeat.

Sin etiam parentum fuerit nobilitate conſpicuus, videat etiam atque etiam, vt maioribus ſuis dignus appareat, eorum quæ ad ſubditos pertinent prouidus, conſtans in periculis, offenſionum pro vtilitate publicâ generoſus contemptor.

Senec. l. 1. de Clementiâ, cap. 3. *Princeps Reip. bonum procuret.*

Denique ſit eiuſmodi, vt eum omnes tam ſupra ſe eſſe quàm pro ſe ſciant: eiuſque curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum, quotidie experiantur: ita gerat Rempublicam, vt ſciat rem populi, non ſuam eſſe. Quo prodeunte in publicum, certatim omnes tamquam ad clarum ac beneficum ſidus aduolent. Hæc ſint in animis ſubditorum erecta Principi templa, hæc pulcher-

Tacitus l. 4. Annal.

pulcherrimæ effigies ac ſtatuæ: nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi iudicium poſterorum in odium verterit, pro ſepulcris ſpernuntur.

Sed quoniam hunc apicem virtutis ac ſapientiæ vix eſt vt in delicatâ purpurâ quis inueniat, & grauiſſimi Principum labores, quibus orbem terræ capeſſunt, magnis egent adminiculis; optandum eſt Regi, omnibuſque votis paciſcendum, vt tales Optimates habeat & Conſiliarios, quibus in gubernando Reipublicæ clauo Cynoſura ſit lex diuina, & in omni deliberatione bonorum conſiliorum obſtetrix aſſiſtat temperantia.

Regi optandi ſunt Cõſiliarij iuſti ac temperantes.

Sacerdotes Heliopoleos accepimus Soli numquam vino litaſſe, ſibiq́ue ipſis vſu vini interdixiſſe, quòd exiſtimarent, Solem omnium rerum moderatorem, mundiq́ue ipſius mentem, à vino & ebrietate alieniſſimum, viroſq́ue Principes, quibus aliorum regendorum cura commiſſa eſt, circa vinum maximè temperantes eſſe oportere.

Cauſſinus lib. 1. Symbol. 11.

O quæ ſpecies, quæ veneratio fuit Reipublicę Romanæ, cùm M. Curius Samnitium Legatis agreſti ſe in ſcamno aſſidentem foco, ligneoq́ue catillo cœnantem, ſpectandum præbuit! cùm Q. Ælius Tubero fictilibus cœnans, Ætolorum magni ponderis vaſa argentea repudiauit! cùm Menenij Agrippæ funus ſextantibus à populo in capita emendicatis elatum eſt! cùm ſedecim Ælios, magnos omnino viros, vno tempore, vna domuncula cepit, vnuſq́ue in agro Veiente fundus aluit! Beata tum Reſpublica, quæ tantos fouebat alumnos! quæ tantillo impendio ſuſtentabat ſuæ dignitatis aſſertores, ac iam tum in ſemente ac ſpe non dubiâ orbis terrarum dominos; vt frequentior apud eos pultis vſus eſſet, quàm panis.

Val. Max. lib. 4. c. 3. *Antiquorũ Romanorũ temperantia.*

Quis in illâ ciuitate, tot frugalitatis exemplis nobilitatâ, tam perfrictæ frontis inueniri potuisset, qui mensæ suæ inferre auderet remoti littoris piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem? Enimuerò vel ad famam erubuissent delicatulorum istorum, qui posterioribus sæculis parum lautè se pransos existimarunt, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuâ in gemmis glacie Falerna fregissent. A quorum marcido ac pingui otio, nec minùs infami quàm sumptuosâ temulentiâ, quid tandem expectandum sit Reipublicæ, ipsius Ecclesiastæ potiùs quàm verbis meis penditote.

SECTIO DECIMA.

ECCLESIASTES.

VERS. 18. In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus.

METRICA PARAPHRASIS.

VIDES *vt illa Regiis penatibus*
Quondam inuidenda culmina
Rimis fatiscant hinc & hinc patentibus,
Tignisque nutent pendulis?
Dominoque pulso triste contubernium
Ventis parent & imbribus?
Stabulisque nulli mugientes hospites,
Caulisve balantum greges?
Quin mixta auenæ vilis vrtica obsidet
Opima fundi iugera;
Densique pratis cardui lympham bibunt
Interfluentis riuuli.

Qui

Qui ſic repentè ſplendidi cultor Laris
Redactus eſt ad incitas?
An fors vorator luxus & ſocordia,
Gemella proles otij,
Emulſit vber diuitis opulentiæ,
Sudore pota & ſanguine?
Sic eſt: pudendæ fructus hic inertiæ:
Hæc abſque bello vulnera.
Agriſque ſæuit ædibuſque vaſtitas,
A Marte quàm otio minor.
Vbi reſupinas ſuſtinet dorſum manus,
Rimoſa perſtillat domus.
Et qui ſuperbis educatur atriis,
Mapale contemptum colet.
Sed vana ceſſet cura pri[illegible] Laris,
Nec ſudet in tenui labor.
Ah ne ſocordes publicæ Atlantes rei
Eneruet otij lues,
Bacchoque mactet Cypridique victimas,
Portenta Circæi gregis!
Maiórne peſtis publicæ præſens rei
Vaſtare florentes opes?

PROSA EXEGESIS.

NVLLA certè capitalior inuenitur pêſtis regnorum, otio atque inertiâ, vitaque elumbi ac diſſolutâ, à quâ non minùs olim, deuictâ Carthagine, Reipublicæ Romanæ metuebat Q. Metellus, quàm ab hoſte acerrimo Annibale; in æquo ponens malorũ, vri tecta, vaſtari agros, exhauriri ærarium, & priſci roboris neruos hebetari. Et meritò. quid enim intereſt ad ruinam, flammíſne hoſtilibus tecta comburantur, an ignauiâ patrisfa-

Otium peſtis regnorum.

Val. Max. lib. 7. c. 2.

 milias

milias tignis trabibuſque putrefactis, in congeſtam temerè ſoluantur lignorum lapidumque congeriem? Quid intereſt, agríne vaſtentur excurſione militari, an eneruato ciuium robore, legibus conculcatis, neglectoque tandem more atque inſtituto maiorum, fatali Procerum ſocordiâ in ſolitudinem Reſpublica redigatur? Atqui cùm auxilium manuum virtutumque torpuerit (ait hoc loco Hieronymus) omnes deſuper tempeſtates (tamquam in lacera tecta) & nimborum ad nos, id eſt vitiorum, turbo prorumpit. Cùm enim virtus in arduo conſtituta ſit, & laboribus expoſita; Principes ac Magiſtratus, qui ſe deſidiæ tradiderunt, eius deſperatione decliuem ex aduerſo viam, & in omne vitium pronam ingredientes, populo ad improbitatem & flagitia duces ſe præbent: qui tantò lubentiùs promptiuſque ſequitur, cùm videt faſces, honores, ceteraque virtutis præmia penes deſidiam inueniri; eamque velut fucum quemdam laboris induſtriæque fructus exſugere.

Hieron. in c. 10. Eccleſ.

Sed licet virtutis præmia nonnumquam inuadant, quod tamen ad virtutis honeſtatem ac decus adſpirare iſtiuſmodi fuci non poſſint, apud omnes eſt in confeſſo. Quis enim ſcopum tangat, ſi numquam iaculetur? aut victoriâ potiatur, ſi hoſtem fugiat? ita nec illum contingit benè agere, qui omnino nihil agit.

Deſidia ad virtutis laudem non aſpirat.

Plutarch. in Aemilio Probo.

Certè, inquies: ſed neque malè agere, aut cuiquam iniurius eſſe dicendus eſt, qui omnino nihil agit. Id verò longè aliter ſe habere, ſi quis officio deſit, prodatque neglectu Rempublicam, eloquenter, vt ſolet, probat Chryſoſtomus. Sic, inquit, exiſtimate, ſi ſeruum quis habeat non rapacem, non temulentum, non contumacem; idem tamen totos dies domi ſedeat otioſus, nónne grauiter vapulabit? Atqui nihil maleficij commiſit. Sed

Chryſoſt. Homil. de Virtut. & vit. P. Claud. Aquauiua Epiſt. de Renouat. ſpiritus.

Sed ſatis maleficij eſt, munus officiumque neglexiſſe. Quid agricola, qui ceteris quidem in rebus vacet culpâ, ſed otio indulgens, nec ſerat, nec metat, nec vites colat; nónne is quoque vapulabit? At nihil iniuriæ intulit, nihil damni. Verùm ceſſationem ipſam, iniuriam damnumque ducimus. Denique ſi manus etiam nec oculos eruat, nec linguam præſcindat, ceterùm deſidioſa ceſſet, nec vllâ in re corpori ſeruiat; nónne hoc inutile pondus præſcindendum potiùs quàm retinendum duxeris? Eadem ratione, inquit, non modò aliquid feciſſe mali, verùm etiam aliquid omiſiſſe boni, magna comprobatur iniuria.

Otioſus dum officio deeſt, grauiter peccat.

Quæ certè tantò atrocior eſt in iis qui Rempublicam capeſſunt, quòd eorum ſocordia non ad priuatum rei familiaris diſpendium, ſed publicam ſtatus perniciem pertinet. Quid enim aliud Sybarim, ciuitatem quondam florentiſſimam, funditus euertit, quàm manuum infirmitas, id eſt, mollis & eneruata Procerum vita? qui etiam edicto publico cauebant, ne quis fabrilem cum ſtrepitu in vrbe exerceret, aut gallos gallinaceos aleret; ne quid eſſet quod matutinos ſomnos turbaret. Quinimò inuentus eſt nonnemo, qui cùm ruſticum ad ſtiuam ſudantem vidiſſet, præ dolore fibram ſibi ruptam quereretur: & alius, qui in ſeruum flagris animaduerti voluit, quòd, cùm ille roſas ſibi dormienti ſubſtrauiſſet, plicatis quibuſdam roſarum foliis duriuſculè incubuiſſet. Denique inuentus eſt etiam inter Optimates illius Reipublicæ Smyndyrides quidam, qui hoc in parte felicitatis ſuæ reponeret, quòd totis viginti annis nec orientem Solem nec occidentem vidiſſet. Itaque delicatuli illi cùm Crotoniatis bellum indixiſſent, feminæ inciderunt in viros, & equorum

Procerum deſidia Reipub. ruina.

Athenæus lib. 12.

Plutarch. in Conuiu. Sapient.

Herodotus Terpſichor.

rum suorum tripudio proditi, tandem internecione deleti sunt.

Sed mittamus profana. Annon horribilius exitium sacra nobis Historia commemorat? Quid enim aliud Sodomiticas flammas, imbremque sulphureum cælo euocauit, quàm vitiorum omnium tamquam ancillarum gregem post se trahens, supina desidia? Disertè id affirmat Ezechiel: *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, saturitas panis, & otium ipsius & filiarum eius.*

Ezech. 16, 49.

Desidia sensim sine sensu Remp. euertit.

Fateor quidem, otium ac desidiam non tantum flagitij, nec tantum ad euertendas Respublicas neruorum ac virium primâ fronte præ se ferre, cùm paulatim occultè & quasi per cuniculos grassetur: sed, vt dixi, ad ruinam quid interest, arietísne vnico sed violento impulsu domus repentè corruat, an tignis paulatim vitium contrahentibus putrescat? aut, vt cum D. Augustino loquar, quid interest ad naufragium, vtrùm vno grandi fluctu nauis obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam contempta, nauem impleat atque submergat? Idem esto iudicium de Republicâ.

Augustinus Epist. 108.

Xenophon li. 1. de Pædiâ Cyri.

Quare non immeritò Cyrus apud Xenophontem ignauos ac desides exauctorandos, & è Republicâ exterminandos existimabat, non eâ re tantùm quòd hi publicæ salutis proditores essent absfuturi; sed eo prætereà consilio, vt & qui improbi esse cœperant, emendarentur, & boni, malos ignominiâ notatos cùm viderent, alacriùs virtutem amplecterentur.

Xenophon de Rep. & leg. Laced.

Otiosi maiori pœnâ digni quàm latrones.

Quinimò grauiùs in otiosos ac desides animaduertendum censebat Lycurgus, quàm in fures aut latrones: quòd hi priuatos tantùm pauculos læderent, ab otiosis verò atque ignauis Respublica proderetur. Præstitit id cumu-

cumulatissimè Boleslaus Tertius Poloniæ Rex, cùm Palatino cuidam, qui ad Haliciam in bello contra Russos fugâ suâ reliquo exercitui fugæ causa extiterat, pellem leporinam, colum & fusum dono misit: quâ ille ignominiâ ita excanduit, vt impos mentis effectus, vitam laqueo finierit. Sed nos otiosos ac ignauos his rationibus ac suppliciis castigatos dimittamus: ad alteram potiùs Reipublicæ pestem, quam paulò antè cum Ecclesiaste in voluptatibus & comessationibus docuimus consistere, descendamus.

Cromerus lib. 6.

SECTIO VNDECIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 19. In risum faciunt panem, & vinum vt epulentur viuentes: & pecuniæ obediunt omnia.

METRICA PARAPHRASIS.

NOBILEM *postquam Sodomam fauillis*
Otium vitâ subigens inerti
Suasit æternum decus, & polorum
Temnere leges;
Luxus ignauo Cereale munus
Dedicans ventri, Veneri sacrauit
Turgidum abdomen, scelerique laxas
Soluit habenas.
O quibus prægnans vitiis amœnos
Polluit campos Seboim libido!
Testis vltrices iaculata flammas
Dextra Tonantis.

O ro-

O rogi! ô flammæ! ô cinerum fauillæ!
Imbre nil actum est picei liquoris:
Non satis mundi scelus expiauit
Fulminis horror.
Luxus infami dominatur aulâ:
Et Ceres illis colitur, Venusque,
Quos rei summæ fuit æstuoso
Gurgite clauum
Verius strictis moderari habenis.
Regio arrident epulæ paratu:
Et nouas semper fabricat palato
Nausea mensas.
Naufragos mergunt animos Falerna,
Perque fecundi calicis procellas
Spumeo Cypris natat in Lyeo,
Ignis in igne.
Ast vbi luxus populator æris
Improbæ censum dederit charybdi;
Lucra rimatur noua, queis anhelis
Faucibus offas
Ingerat vulgi spoliis paratas:
Dumque Lenæos latices coronat,
Plebis emulso pretiosa succo
Pocula tingit.
Heu quibus tellus gemit ægra probris,
Dum fames lucri vitiis ministrans
Improbi ventris sepelitur imo
Gurgite gurges!
Plutus Astreæ solio potitus,
Iura Prætoris licitatur hastâ:
Atque venalis fidei propola
Fasque nefasque

Miscet.

Miſcet. O quantas ſitiens rapinæ
Stringit inſonti iugulo machæras!
Quot mouet, prædis inhians, ſiniſtro
Alite bella!

Nec ſitim partis pretioſus hydrops
Siſtit: in terras alio calentes
Sole vernarum miſeras phalanges
Claſſe relegat,

Diuitis venæ vt ſcatebras pererrent
Abditas terris: vbi Dite viſo
Pallidus foßor trepidat ſepulto
Concolor auro.

Heu nimis fœdo ſatiata ludo
Corda Magnatum! quibus Imperator
Luxus exhaurit, reparet quod auri
Dira cupido.

PROSA EXEGESIS.

O LVDVM verè deteſtandum, regniſque ac Rebuſpublicis pernicioſum, dum luxus conuiuiorum egeſtatis parens auaritiam prouocat, & inſatiabilis auaritia egeſtate ſtimulata per fas nefaſque corradit, quod luxui rurſus abliguriendum tranſmittat, atque ita abyſſus abyſſum inuocat; & quod vna charybdis euomuit, altera reſorbet. Homines præpoſteri, ventriſque mancipia! qui non tantùm Rempublicam ludibrio habent, cuius ærarium exhauriunt, ſed etiam Dei dona vertunt in fomenta libidinum.

Enimuerò naturæ, non vitiis ſubſeruire debet huius vniuerſi fecunditas: & quâ fini medicamenta, eâdem alimenta ſumenda ſunt. Illi verò naturæ melioris obliti, *in riſum faciunt panem & vinum*, materiam, inquam, ſpuriæ

Luxus cōuiuiorum veram non habet voluptatem.

ſpuriæ voluptatis & inſolentiæ. Spuriæ voluptatis dixi: nam genuinæ corporis voluptatis aſſertor Epicurus, teſte D. Hieronymo, libros omnes ſuos oleribus, & pomis, ceteriſque cibis vilioribus repleuit, eò quòd exquiſitæ dapes ingenti curâ ac miſeriâ, imò nonnumquam priuati publiciſque patrimonij triſti diſpendio præparentur.

Hieron. contra Iouinian.

Quantoperè Deo diſpliceat hæc ventris ingluuies, non obſcurè per Legiſlatorem ſuum declarauit, cuius hæc ſunt verba: *Filius veſter ſi comeſſationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuiis, lapidibus eum obruet populus.* Et verò nónne grauius etiam contra hos helluones in deſerto diuina vindicta deſæuiit? Semel nauſeabundus ille populus, & manna faſtidiens, importunis clamoribus carnes exegerat, & vltricem Dei manum expertus, nomen loco dedit *Sepulchra concupiſcentiæ.* Infame nomen, ſed quod nihil opus eſt nos ab Hebræis arceſſere; tot enim hîc ſepulchra concupiſcentiæ, quot helluones inuenimus: quibus cùm nec aurora ſatis ſit matutina menſis exſtruendis, nec vlla ſatis longa crepuſcula veſpertina, niſi altam etiam noctem ingluuies occupet, nec vllæ dapes ſatis opiparæ; quid aliud quàm animam abdomini tamquam ſepulchro concupiſcentiæ immerſam circumferunt?

Gula vitium grauiter Deũ offendit. Deut. 20, 21.

Num. 11.

Atque vtinam in vnius Principis aut paucorum Procerum capite ſtaret hoc malum! nunc autem gliſcit in perniciem totius Reipublicæ: ſerpit enim in ſubditos exempli contagione Principum intemperantia, nec eos erubeſcunt ſequi, quos à legibus habent vitæ duces. Quinimò ad decus etiam, & gloriæ ſuæ partem exiſtimant pertinere, ſi Principum facta æmulentur. Itaque certare inter ſe luxu conuiuiorum, & veſtium; ædes ſuperbè ſtruere & inſtruere; ſignis, aulæis, imaginibus, vaſis

Luxus cõuiuiorum ſerpit etiam ad plebem.

Vide Lipſ. lib. 4. Politic. c. 11.

vasis aureis atque argenteis, ceteroque mensarum apparatu, quo inter comessandum non oculi minùs, quàm venter, pascantur; exornare. Ah stulti, qui omnia potiùs visenda quàm semet efficiunt!

Sallustius. ad Cæs.

Quæ si quis vanitatis quidem plurimum habere, ceterùm leuioris esse improbitatis existimat; is in vitâ communi peregrinus est & hospes. Nam, vt rectè Seneca pronuntiat, conuiuiorum luxuria & vestium, ægræ ciuitatis indicia sunt, imò morituræ.

Luxus Reipub. initium ruinæ. Seneca Ep. 115.

Hæc enim iuuentutem, vbi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt. Quid enim agant? dilapidatum est patrimonium, fides defecit, & tamen eadem illa, quæ erat in abundantiâ, libido permanet. Nihil ergo propius est, quàm vt rei familiaris dispendia sceleribus resarciant. Et ceteri quidem malis artibus operam dare, Principes verò spoliare innocentes quibus omne crimen opulentia est, iura peruertere vt eorum cupiditati leges inseruiant, diuina & humana venalia habere, noua & inaudita vectigalia somniare: & quidem in his omnibus boni publici velum auaritiæ suæ obtendere, consulendum scilicet esse ærario, pecuniam neruum esse Reipublicæ, ornamentum pacis, belli subsidium; re autem verâ suum potiùs quàm publicum gerere negotium. Quid enim aliud his talibus est ærarium publicum, quàm spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum receptaculum?

Sallustius ad Cæs. *Luxus occasio multorum scelerum.*

Nihil opus est hæc à me verbosiùs disputari; vel vnicum Caligulæ exemplum rem totam ante oculos constituet, quem rerum natura videtur edidisse, vt ostenderet, quid summa vitia in summâ fortunâ possent. Hic cùm prodigorum omnium adiutus ingenio, centies sestertiûm cœnasset vno die, commentus portentosissima ge-

Suetonius in Caligulâ, cap. 37. & seqq.

nera ciborum atque cœnarum, vt pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet, conuiuis ex auro panes & opsonia apponeret; tandem exhaustus atque egens, ad rapinas conuertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum, auctionum & vectigalium genere: deinde cùm per vim & metum à plurimis se heredem inter liberos & familiares scribi curasset; testatores ipsos, quòd post nuncupationem viuere perseuerarent, quasi illusores veneno sustulit: denique & edulia omnis generis, & baiulorum operas, & iudicum sententias, & meretricios quæstus pecuniâ taxauit, & fœdissimum in ipso palatio prostibulum corradendo vectigali meretricio propalauit. Quid nunc L. Catilinam commemorem, quem luxus primùm, tum conflata hinc egestas rei familiaris, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere, Senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis vrbem, diripere ærarium, & quod nec Annibal ausus fuisset optare, totam è medio tollere Rempublicam. Sed satis sit: nam vt receptui canam, in causâ præsertim Principum atque Optimatum tam infami tamque odiosa & inuidiosa, monet ipse Ecclesiastes.

Florus l.4. c.1.

SECTIO DVODECIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 20. In cogitatione tuâ Regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas, annuntiabit sententiam.

ME-

METRICA PARAPHRASIS.

QVÓNAM *insolenti lingua verborum incita*
Lubricitate ruis
Per celsa Magnatum atria? &
Quæ censor oculus signat obtutu, aut gemens
Obuia turba notat,
Tu publicè in crimen vocas?
Ne tange celsa montium cacumina
Æmula sideribus,
Ne te ruinis opprimant.
Suspicere fas est, eminentis imperî
Quos Deus arce locat,
Terrisque mortales deos.
Hos si proterua Cypris, aut Cypridis puer
Ignea tela vibrans
In vitia transuersos agit,
Mollisque luxus soluit elumbi otio,
Aut malesuada fames
Auri, in rapinas infimæ
Per fas nefasque plebis infestos trahit,
Vt rabiosa lupos
Sitis cruoris euocat;
Tu cuncta cæcis palpebris, quæ per viam
Obuia se dederint,
Et aure surdâ præteri.
Nec impotenti Regiæ domus probra,
Aut diadema feri
Linguæ procacis spiculo:
Nec carpe Proceres, queis opum ad palatia
Copia strauit iter,
Et parta nummis gratia.
Licet sub imo mussitaris fornice,

Aut nemorum latebris,
Manuque vocem presseris;
Licet absque teste aut conscio exili sono,
Facta pudenda Ducum
Sub dente ruminaueris;
Erumpet aliquà proditor cordis sonus
Pectoris è latebris,
Et regias petet fores.
Et quæ cubilis gemuit inter stragula
Ac sine teste dolor,
Spargent per auras Attides,
Vagum, volucre, garrulum Prognes genus,
Quæque flet ales Ityn,
Et psittaci, & picæ, & grues.
Viden' vt calumniantium paci hauriat
Insidiosa cohors
Patulis susurros auribus?
Et verba furtim rapta, vix oris leui
Dimidiata sono,
In Regios fundat sinus?
Et vt deeßet turba Magnatum atriis
Plaustra referta probris
Calumniarum subuehens;
Aurita metue saxa priuati Laris,
Connubijque torum, &
Tabulata rimis peruia.
Vis ergo tutus degere à sceptri minis,
Nec metuenda pati
Potentiorum fulmina;
Cereris Eleusis texit vt mysteria,
Supprime probra Ducum,
Et scire quæ scis abnega.

PRO-

PROSA EXEGESIS.

RARA *eſt in dominos iuſta licentia*, ait Seneca. Nuptialibus ſcilicet feſtis, quibus olim Feſcennina licentia laxabatur, & paucis prætereà diebus, cùm ſeruis in dominos aliosque ſuperiores non tantùm libera erat oris gratia, ſed & communi menſâ vti, quinimò & honores in domo gerere, & ius dicere permittebatur. Id ferè Mercurialibus diebus conceſſum erat apud Cretenſes, Peloriis apud Theſſalos, Cronijs apud Athenienſes, Saturnalibus apud Romanos.

Seneca Medeâ.

Delrio in Senecæ Medeam.

Alioquin vt omni veneratione Superiores proſequamur, lex diuina & humana præſcribit. Suſpicere nimirum par eſt eos, quibus ſuæ maieſtatis apotypon ſupremum illud Numen impreſſit: &, vt ait Vegetius, Imperatori, cùm Auguſti nomen accepit, tamquam præſenti & corporali Deo, fidelis eſt præſtanda deuotio; Deo enim ſeruit, qui fideliter eum diligit, qui Deo regnat auctore.

Superioribus debetur reuerentia.

Vegetius l.2.c.5.

Quare ſi minùs fortaſſe decorè perſonam, quam ſuſtinet, repræſentet; non tamen cuiuis idcircò conceſſum eſt maledicam in eum linguam ſtringere, auſuque temerario diuinam hanc imaginem, quamuis tot ſordibus quot vitiis obſitam, profanare. *Diis non detrahes*, ait lex diuina, *& Principi populi tui non maledices*. Quod ſi paſſim obuia ſunt, & in oculos incurrunt Principum vitia, cæcâ potiùs diſſimulatione illud Comici vſurpabo:

Superioribus non eſt temerè detrahendum.

Exodi 22, 28.

Indigna digna habenda ſunt, herus quæ facit,

Plautus in Captiuis.

quàm vt intemperanter arbitratu meo quidlibet effutiã.

Nam quod nonnulli quidlibet ori ſuo licere exiſtimant, vt aiunt, Libertate Decembri, id fermè vulgi moribus receptum eſt magis, quàm ſapientum iudicio com-

Libera dicacitas periculoſa.

comprobatum. Cuius enim consilij est, vt cetera prætermittam, propter gratuitum maledicendi pruritum vitam fortunasque suas in discrimen adducere? Tametsi enim quibusdam impunè fuisse legimus, in Principum mores mordacibus iocis lusisse, frequentiùs tamen alienâ veniâ, quàm suâ prouidentiâ, tuta fuit effusa dicacitas.

Et verò quis audeat sibi polliceri Magnates omnes aut Principes Antigoni alicuius, cuius ante meminimus, mansuetudinem æmulaturos? qui cùm manipulares duos pro Regio tabernaculo excubantes audisset Regis sui facta criminantes, succusso leuiter aulæo, Heus, inquit, longiùs discedite, ne vos Rex audiat. Aut Cæsarem Augustum: in quem cùm Timagenes quidam varia per circulos scommata coniecisset, monuit illum Imperator, vt linguâ moderatiùs vteretur. cumque indies ille per intemperantiam linguæ maiora peccaret, domo suâ tandem illi interdixit. Sed non defuit, qui tam altè cadenti sinum præberet, Asinius Pollio. Nec tamen acerbiùs Imperator cum hoc hospite inimici sui expostulauit; hoc tantùm Pollioni dixit: * Θηριοτροφεῖς. parantique excusationem obstitit, Fruere, inquiens, mi Pollio, fruere.

Seneca lib. 3. de Irâ, c. 23.

Seneca ibidem.

* Serpentem nutris.

Sed non omnibus est ea seu naturæ benignitas, seu virtus mansuetudinis. In iram pronior semper maiestas est: & habet Princeps ad exploranda conuitia emissitios oculos, auresque quamplurimas, quibus vbique præsens est: hominum circulis sese interserit, in cœnaculis accumbit, in intima irrepit ædium penetralia, pænè dixerim interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. habet, inquam, sycophantas ac delatores suos, genus hominum publico exitio repertum: quod si

Principes exploratores & delatores habent plurimos.

ſi vmquam aliàs aut vſquam, certè Romæ vel maximè ſub Tiberio graſſatum eſt. ſic enim habet in eius Vitâ Suetonius: Nemini delatorum fides abrogata, omne crimen pro capitali receptum, etiam pauculorum ſimpliciumque verborum. Et Seneca, Sub Tiberio Cæſare, inquit, fuit accuſandi frequens & penè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauiùs togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium; nihil erat tutum. Obiectum eſt Poëtæ, quòd in Tragœdiâ Agamemnonem probris laceſſiſſet; obiectum eſt & Hiſtorico, quòd Brutum Caſſiumque vltimos Romanorum dixiſſet: & quidem ſcriptis abolitis læſæ Maieſtatis rei fuerunt.

Delatores olim plurimi.

Sueton. in Tiber. c. 61.

Senec. li. 3. de Benefic. c. 26.

Sed neque hac ætate noſtrâ deſunt iſtiuſmodi clandeſtini verſutique rumigeruli, communis patriæ mali genij, hoſtes pacis & quietis publicæ, qui inſtar cucurbitularum peſſimum è carne humorem educentium, quidquid vel in ſpeciem nocere poſſe exiſtimant, ad ſe trahunt. Malè ominatum genus hominum! quod neſcio cui aptiùs comparem, quàm portis illis, quæ in quibuſdam vrbibus nefandæ ac triſtes habentur, per quas educuntur qui à carnifice necandi ſunt, ſordeſque ac piacula eiiciuntur. Ita per hos nihil ſanum aut ſacrum ingreditur aut egreditur, ſed ſi quid alicui per imprudentiam aut iracundiam elapſum eſt, mox improbi illi verborum inſtitores ad Principum aures conuehunt, vt ex alienis malis aliquid fauoris aucupentur, cùm proprio bono careant quo ſe commendent.

Neque hac ætate deſunt delatores.

Nec eſt quòd longæ ſecuritatis inducias hîc tibi promittas: nimis auida eſt delatoribus illis calumniandi

Calumniandi auiditas.

prurigo: nec tam pernici curſu ſua Mercurium talaria concitant, quàm iſtos ſua maleuolentia ad aulas aureſque Principum transfert: vt non immeritò calumniandi celeritatem his verbis expreſſerit Eccleſiaſtes: *Aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas, annuntiabit ſententiam.*

Calumnia etſi occultè prolata, in publicum erumpit.

Niſi fortè velimus, Eccleſiaſten hac adagiali formulâ nos monitos voluiſſe, vt à Principum moribus, etiam nemine conſcio, taxandis nobis temperemus: peruenturum id enim aliquando ad eorum aures, quamuis incerto auctore. Legimus, in obſidione Mutinenſi litteras ad caſtra Conſulum, internuntiis columbis, quarum pedibus annexæ erant, fuiſſe perlatas. Et quid vallum, aut vigil obſidio, inquit Plinius, quid retia amni prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et nos aliquando obſtupeſcimus quæ vni, quæ nulli, quæ ſolis parietibus iracundâ aut improuidâ voce commiſſa erant, in publicum erupiſſe. Fruſtrà ſumus. *Volucris cæli auferet vocem* (vt LXX. legunt Interpretes) *& habens pennas annuntiabit verbum tuum.*

Plin.lib.10. c.37.

Occulta detractio incerto rumore diuulgatur.

Quæ eſt iſta volucris habens pennas, niſi incerti rumoris fama?

—— Cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſurrigit aures.

Nec eſt quòd te parietibus ſatis tectum, aut in ipſo coniugali toro ſecurum exiſtimes: excubat die noctuque illa ſagaciſſima indagatrix,

Innumeroſque aditus, & mille foramina tectis

obſeruat, & ſi tibi vel apud amiciſſimum tuum, vel ipſam coniugem dimidiatum verbum exciderit, benè longam

gam veroque ampliorem ſuperſtruit ſententiam. Quid igitur conſilij? Hoc tutiſſimum:

Alium ſilere quod voles, prior ſile;

neque quemquam ita tibi fidum exiſtima, vt quæ tibi periculum creare poſſunt, eius auribus committas, cùm extra aleam tacendo conſiſtere poſſis. Quin imò, vt monet Propheta, etiam *ab eâ quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui:* neque vllum tibi amicum tam fidelem, quàm ipſum ſilentium, exiſtima.

Michææ 7. 4.

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE

CAPVT VNDECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: quia poſt tempora multa inuenies illum.

2. Da partem ſeptem, nec non & octo: quia [a] ignoras quid futurum ſit mali ſuper terram.

[a] *Syriaca & Hebraizantes habent,* quia ignorabis *vel* neſcies

METRICA PARAPHRASIS.

RVRIS *colonus Pleiadum extinctâ face*
Dum credit aruis ſemina,
Quà lympha ſectis culta per noualia
Trepidare geſtit riuulis,
Proiecta quamuis bruma peſſumdet ſata,
Putriſque tabes occupet;
Simul ac tepenti panditur zephyro ſolum,
Herbæque molles pullulant,
Auida coloni vota luxurians beat
Flauentibus Ceres comis.

Tu

Tu ſic egenis ſparge munificâ manu
Solamen indigentiæ:
Neu temne, quem natura conſortem dedit
Communione ſanguinis.
Lacerna quamuis trita dorſo ſqualleat
Tyrianthinis impar tuis.
Non fundus alter improbam irriguus magis
Spem vincet agricolæ ſatis.
Non vt Sicanâ meſſe perituri crepent
Diſtenta farris horrea,
Sed vt recondas poſtumæ beatius
Æternitati pabulum.
An tu periſſe dona locupletum putas,
Queis pauperum placant famem?
Nuſquam Kalendis viſa Mercurialibus
Vſura quæſtuoſior.
Hic duplicato fœnori diues inhiat:
Jactura fit compendium.
Nam quiſquis inopi dona largitur, Deo
Non illubenti fœnerat.
Veniet diurnæ lucis alternas vices
Claudens inocciduum iubar:
Cùm poſt tot hyemes (quid rear?) vitæ an necis,
Poſt frigidæ ætatis niues,
Demeſſa mortis falce condetur Ceres
Æternitatis horreo.
Cùm te abdicarit ſors, nouercali rotam
Torquere dextrâ pertinax,
Aut fata tumulo de ſuperbifico lare
Nil niſi fauillam cluſerint;
Solæ ſepulchro rebus è tot ſplendidis
Fidum inferent comites pedem,

Vitæ vt ministrent postumæ viaticum,
Quas pauperi impendes opes.
Ergo profusâ dona disperti manu
Per misera contubernia,
Tectóque socians hospitem, exhausto fame
Cer. .. munus diuide:
Orbo paternam suffice infanti vicem,
Lacrymasq́ue terge pauperis:
Nec liberalitatis exsortem tuæ
Se vidua thalamo mœreat.
Occasionis obuiæ prensans comam
Prudens futuro prospice.
Nescis tenebris Hesperus quid innuat
Discors Eoo splendido:
Caliginosam atque horridam noctem vocat,
Qui nuntius lucis fuit.
Ergo Tonantis præueni actutùm minas,
Numenq́ue donis occupa.
Si pestilenti ventilans tabem Noto
Robigo culmos vsserit,
Tibi læta viridi fronde ridebunt sata
Nutante culmi vertice.
Psal. 40, 4. *Si fixa lecto diditam terris luem*
Membra moribundi traxerint,
Solamen ægro Numen assiduum dabit,
Plumasq́ue componet tori.
Si tibi pudenda flamma torrebit iecur,
Extinguet hanc miseratio.
Si fractus illabetur orbis, Gentibus
Minatus antiquum chaos;
Te per fragores fulminum, & mundi rogos,
Fragmenta calcantem poli,

Terræ-

Terræque frusta pauperum sponsor Deus
Innoxiâ ducet manu.

PROSA EXEGESIS.

HACTENVS diuersa vanitatis ludibria pertractauit Ecclesiastes, nec in iis quidquam deprehendit, quod animæ nostræ palato respondeat: nunc degustatis omnibus, non tam satur vanitatis, quàm nauseans, ad solidiora pabula conuertit animum, & postremis hisce duobus Capitibus ea complectitur, quæ conciliando Numini sunt opportuna, quæque ad felicem aut infelicem ducunt æternitatem. Et quidem arreptâ è vicino occasione eorum, qui facultatibus suis ad luxum & comessationes abutuntur (de quibus egit Versu 16. & 19. Capitis præcedentis) opportunè docet, quomodo iisdem ad eleëmosynam & æternæ beatitatis fœnus vti debeamus. Cumque loco iam citato dixisset, *In risum faciunt panem & vinum, vt epulentur viuentes*; nunc luxum ad beneficentiam & salutem transferens, inquit, *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, & post tempora multa inuenies illum.*

Eccle. 10, 19.

Diuites obligantur ad opera misericordiæ.

Grauissimus hic error diuitum est, quòd abundè sibi cautum arbitrantur, si manus à facinore ac rapinâ abstinuerint; nihil pensi habentes, an opibus suis ad luxum an ad misericordiam vtantur. Audiant sanè Magnum Gregorium, qui hos tales eidem maledicto subijcit, quo infructuosa ficus olim à Christo percussa est. Terram, inquit, ficulnea sine fructu occupat, quando locum, quem exercere alius per Solem boni operis valuit, stultus per desidiæ vmbram premit. Hi autem dicere nonnumquam solent, Concessis vtimur, aliena non quærimus: & si digna misericordiæ retributione non agimus,

Gregor. Part. 1. Pastor. Adm. 21.

mus, nulla tamen peruersa perpetramus. Quod idcircò sentiunt, quia videlicet aurem cordis à verbis cælestibus claudunt. Neque enim diues in Euangelio, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, aliena rapuisse, sed infructuosè propriis vsus fuisse perhibetur; eumque post hanc vitam vltrix gehenna suscepit, non quia aliud illicitum gessit, sed quia immoderato vsu totum se licitis tradidit. Hactenus vir ille sanctus, qui paulò etiam superiùs, Admonendi sunt, inquit, qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, vt sciant eam, de quâ sumpti sunt, cunctis hominibus communem esse terram, & idcircò alimenta communiter omnibus proferre. Incassùm ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi priuatim vendicant: qui cùm accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur. quia tot pænè quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt.

Lucæ 16, 19.

Sanè, inquit D. Leo, idcircò te Deus abundare voluit, vt per te alius non egeret, & per ministerium operis tui pauperem ab egestatis labore, teque à peccatorum multitudine liberaret. O mira prouidentia & bonitas Creatoris, vt vno facto duobus vellet esse succursum! Quid enim causæ putamus esse, cur æterna illa Sapientia, quos naturâ pares condidit, tamquam impares esse voluerit nascendi fortunâ, nisi vt necessitudine quadam deuinctos, hunc beneficentiâ exerceret, illum patientiâ, & vt refectio pauperis diuiti fieret occasio salutis?

D. Leo Ser. 1. de Collectis. *Diuitis abundantia pauperis debet esse refectio.*

Opportunè igitur apud Prophetam Deus admonet: *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam; cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum,*

Isaiæ 58, 7. *Eleemosyna merces singularis.*

&

& sanitas tua (aut, vt alij, *salus tua) citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te.* Diuina profectò ac spiritualis succi plena sententia! cuius nonnullæ circumstantiæ nobis enucleandæ sunt.

Ac primùm, quantâ humanitate pauperes tractandi sint, initio satis insinuat, cùm ait: *Frange esurienti panem tuum*: ne secundarium aliquem, siligineum aut furfuraceum, cum despectu, mendico proiicias; sed tuum panem esurienti frange, communione mensæ eamdem naturæ conditionem professus.

Pauperes quomodo tractandi.

Addit, *& egenos vagosque induc in domum tuam.* ne ad portam lamentantibus cum iurgio stipem porrigas; sed benignè ad hospitium tuum inuita, Abrahamum imitatus, qui velut in excubiis & è speculâ procul aduentantes conspicatus, vltrò hospitibus occurrebat, lotisque pedibus fessos epulis recreabat.

Tandem subiungens, *cùm videris nudum, operi eum*, addit, quod magni momenti est ad persuadendum, *& carnem tuam ne despexeris.* Summum enim hominum inter se vinculum est humanitas, ait Lactantius; quod qui disruperit, nefarius ac parricida existimandus est. Nam si ab vno homine, quem Deus finxit, omnes orimur, certè consanguinei sumus: & ideò maximum scelus putandum est, odisse hominem, vel nocentem. Quantum ergo facinus esse arbitrabimur, despicere pauperes & innocentes?

Lactantius lib. 6. c. 10. Naturæ communio ad humanitatem hortatur.

Exaggerat hoc pro merito D. Ambrosius. Quousque, inquit, extenditis, diuites, insanas cupiditates? Numquid soli habitabitis super terram? cur eiicitis consortem naturæ? Et cùm in communi diuitibus omnibus atque pauperibus terra fundata sit, cur vobis ius proprium soli diuites arrogatis? Nescit natura diuites, quæ

Ambrosius libro de Nabuthe, cap 1.

pauperes omnes generauit. Nudos effudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo: nudos recipit terra quos genuit, nescit fines possessionum sepulchris includere. Quis discernat species mortuorum? redoperi terram, &, si potes, diuitem deprehende: eruderato tumulum, &, si cognoscis, egentem argue.

Eleëmosyna benignè largienda.

Si nullum in cinere discrimen est, nullum in fœditate nascendi; nemo supercilium attollat, vt pauperem despiciat; sed naturæ communionem professus, si quid largitus fuerit, verborum suauitate condiat. Ingentia quorumdam beneficia, silentium, aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & tristitiam, corrupit, cùm promitterent vultu negantium. Quantò melius est adiicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humanâ benignâque commendare quæ præstes? Sic enim efficies, vt animum tuum pluris æstimet, quàm illud, quidquid est, ad quod petendum venerat. Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro asperè datum, panem lapidosum vocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Prima igitur eleëmosynæ conditio sit, largientis benignitas.

Senec. li. 2. de Benef. c. 3. & 7.

Eleëmosyna liberaliter suppeditanda.

Altera, quam ex Ecclesiastæ verbis elicio, sit liberalitas. *Da partem septem*, inquit, *nec non & octo*, id est cuicumque poscenti. septenarium enim numerum pro indefinitâ quantacumque multitudine sumi, disertè probat noster Delrius.

Delrio Tomo 1. Adagialium, Adag. 971.

Non anxiè inquirendum sitne quis dignus eleëmosynâ.

Nec operosè disquiras, dignúsne sit an indignus, qui petit eleëmosynam; sed omnibus potiùs liberalitatis tuæ fontes pateant, ne dignis fortè claudantur. Satius est enim, ait Seneca, prodesse etiam malis propter bonos, quàm bonis deesse propter malos. Deus ipse quædam in vniuersum humano generi dedit, à quibus excludi-

Seneca de Benef. l. 4. c. 28.

Deus omnibus benefacit.

cluditur nemo: nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris secundus esset, contrarius malis; nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Itaque fruantur beneficio vel mali, dummodò non frustrentur boni.

Nec parcâ manu, aut angusto è pectore proficisci debet eleëmosyna. Cùm enim è charitatis fonte deriuetur, nec ripis vllis velit aut limitibus circumscribi charitas; consequens est, vt quæ Deo, aut Dei intuitu pauperibus erogantur, nec minuta sint, nec accisa, nec angusti pectoris margine coarctata.

Liberaliter cum Deo & pauperibus negotiandũ.

Sanè contumeliosi potiùs in Deum, quàm religiosi censendi sunt Sinenses, qui postquam in disco porcini forte capitis imas auriculas, reliquarum verò altilium vngues, & vini guttas aliquot in arâ simulacro apposuerunt, ceteras ipsi dapes magno cum tripudio & effusâ lætitiâ comedunt: & minoris culpæ reos existimamus illos, qui Deo pauca quædam & contempta delibantes, aut certè nauseantis luxuriæ frusta pauperibus proiicientes, misericordiæ præmia sibi deposcunt? Enimuerò tantum abest vt magna præmia sibi polliceri possint, vt ne misericordiæ quidem vicissitudinem possint à Deo flagitare. Quomodo enim dices, inquit Chrysostomus, Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, & secundùm multitudinem miserationum tuarum; cùm secundùm magnam misericordiam eius tu non miserearis, fortassis etiam neque secundùm paruam? Itaque liberali corde cum Deo negotiandum est, nec ad minutos calculos reuocanda beneficia, si eumdem aliquando liberalem erga nos & misericordem volumus experiri.

Maffæus Hist. Ind. lib. 6.

Chrysost. Hom. 37. ad Populũ.

Tertia eleëmosynæ conditio est celeritas, quam ver-

Eleëmosyna promptè & celeriter danda.

bo mittendi siue proiiciendi nobis innuit Ecclesiastes, vt omnem hæsitantis animi cunctationem, dubiique affectus suspicionem excludat. Ingratum est enim beneficium, ait Seneca, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis ægrè dimittere visus est, & sic tamquam sibi præriperet.

Senec. li. 2. de Benef. c. 1.

Si quid tamen moræ interuenerit, euitemus omni modo, ne deliberasse videamur. Proximus est à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cùm in beneficio iucundissima sit tribuentis voluntas, qui nolentem se tribuisse ipsâ cunctatione testatus est, non dedit, sed aduersus ducentem malè retinuit.

Beneficia parata gratissima.

Gratissima sunt beneficia parata, facilè occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundiâ. Tale nobis exemplum misericordiæ præbuit vir æternâ memoriâ dignissimus Propheta Iob, qui se promptissimũ viduis solatium & aduersus potentiores præsidium vltrò obtulisse commemorat. Tale etiam exhibuit vir sanctissimus Abrahamus, qui, vt modò dixi, velut ex insidiis fortè prætereuntes hospites adoriebatur, & in domum pertractos omni beneuolentiâ fouebat.

Eleëmosyna occultè detur.

Sed vt omnibus numeris absoluta sit misericordia, necesse est vt, quod monet Christus, eleëmosyna fiat in abscondito, &, quod insinuat Ecclesiastes, panis mittatur super transeuntes aquas; vt quemadmodum quod in mare proiicitur, continuò absorbetur, & ex oculis euanescit, sic ab operibus misericordiæ omnis absit ostentatio & inanis iactantiæ tumor.

Vana gloria virtutes prostituit.

Quod sanè duplicem ob causam necesse est: vt scilicet non minùs danti quàm accipienti consulatur. est enim inanis gloria instar procacis cuiusdam lenæ, quæ virtutes alioqui virgines cacodæmoni prostituit: quod cùm

cùm in cęteris virtutibus, tum in eleëmosynâ potissimùm locum habet, quam eleganter Isidorus Pelusiota ingenuam quamdam ac nobilem virginem appellat, quam occultare, & non omnibus oporteat propalare.

Sed multò magis accipientis causâ abesse debet inanis iactantia, ne eleëmosynæ ostentatio, paupertatis alterius sit exprobratio. Est enim illud inter Sapientum monita præclarum, vt ea beneficia, quæ ad honorem accipientis non pertinent, sed eius indigentiæ, infirmitati ignominiæque subueniunt, silentio erogentur, vt solis nota sint iis quibus prosunt; aut, quod generosius est, interdum etiam fallantur ij quibus succurritur, vt habeant beneficium, nec à quo acceperint sciant. Quo in genere numquam satis laudata occurrit munificentia D. Nicolai celeberrimi sub Constantino Antistitis, qui auro nocte per fenestram in ædes proiecto, ita nobilis illius Patarensis inopiæ filiarumque pudicitiæ subuenit, vt & accipientium pudori consuleret, & ipse Deo conscio ac teste contentus lateret.

Vide Pinedam hoc loco.

Leon. Iustinian. in Vitâ.

Quod dum fit, non futilis quidam & in laudibus hominum consistens, sed solidus ac stabilis à Deo misericordiæ fructus sperandus est; & multiplex quidem, tum in vitâ, tum in morte, tum denique in æternitate.

Eleëmosyna ritè facta multiplicē à Deo mercedem accipit.

Primum illum fructum nobis exhibet Isaias: qui cùm eleëmosynam his verbis commendasset, *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cùm videris nudum, operi eum; & carnem tuam ne despexeris;* illicò subiunxit: *Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua.* Quibus verbis & bonorum cælestium affluentia, & propensissimus largientis affectus exprimitur, vt notat Chrysostomus. Non enim dixit, Apparere-

Eleëmosynæ fructus in hac vitâ.

Isa. 58, 7.

Chrysost. Hom. 55. in cap. 16. Matthæi.

parebit tibi lux, ſed, Erumpet, vt velocitatem & copiam remunerantis exprimeret: vt intelligamus, Deum noſtræ ſalutis eſſe cupidiſſimum, plenumque muneribus velut ex largiendi feſtinatione in munificentiam prorumpere, quemadmodum lumen matutinum quælibet momento nobis bona repræſentat. Hæc Chryſoſtomus; cuius ſimilitudo pulchra eſt & luculenta. Quis enim ignorat, pulcherrimas rerum ac multiplices formas noctu prorſus latere, hominumque oculis perinde eſſe, quaſi nuſquam eſſent? Lux tamen matutina, vbi primùm erupit, illas confeſtim aperit, & quaſi de nouo producit, ac propè dixerim creat. Non minus igitur eſſe Dei ſtudium erga miſericordem animum, exiſtimemus.

Vide Sanchium in locũ Iſaiæ c. 58.

Eleëmoſynæ fructus in morte.

Alterum miſericordiæ fructum ſecuritatis ſcilicet in morte extremoque iudicio, apertè nobis indicat Propheta Regius his verbis: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die malâ liberabit eum Dominus. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius: vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.* An miramur tam mollem fuiſſe beato Laurentio craticulam, prunaſque candentes? nimirum Deus in hoc lecto doloris prunas quaſi plumas verſabat, cuius ille paternum affectum ac ſingularem prouidentiam, erogatis in pauperes Eccleſiæ theſauris, ſibi conciliauerat.

Pſal. 40, 1.

Eleëmoſynæ ſecuritas in extremo iudicio.

Sed illud optabilius eſt quod præmittitur, *In die malâ liberabit eum Dominus*; ſiue quod aliis verbis expreſſit Eccleſiaſtes, *Da partem ſeptem, nec non & octo, quia neſcies quid futurum ſit mali ſuper terram*, tamquam ſi nihil ad te pertineat. O vitæ fructum iucundiſſimum & maximum! extremo illo diuini iudicij die, ceteris metu exanimatis, inconcuſſum ſtare atque intrepidum. Quantæ voluptatis eſt, inquit Chryſoſtomus, in illâ die horribili

Chryſoſt. Hom. 34. in Geneſ.

bili fiduciam consequi, & audire verba illa nulli regno conferenda: *Venite benedicti Patris mei. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* Ex quibus manifestè colligitur incredibilis operum misericordiæ vis atque energia, & in perorando salutis nostrę negotio quouis Cicerone disertior eloquentia. Quamuis enim omnes omnino virtutes causæ nostræ coram supremo tribunali patrocinentur; ita tamen se res habet, vt si iudex in pronuntiandâ sententiâ certi alicuius causidici rationibus se permotum fateatur, illi causidico proculdubiò victoria adscribatur: sic cùm in pronuntiandâ salutis nostræ sententiâ sola misericordiæ opera velut motiua Iudicis proferantur, cui dubium esse potest, quin illis æterna salus adscribenda sit?

Eleëmosyna fructus in æternitate.

Atque hinc emergit tertius ille fructus æternæ beatitatis, qui verbis illis Ecclesiastæ significatur: *Post multa tempora inuenies illum.* Hoc est igitur illud æternitatis viaticum, hoc fœnus quæstuosissimum, hæc arrha salutis, hoc bonorum omnium voluptatumque compendium. Sed ruminemus tantisper secundum, quem dixi, fructum securitatis in morte extremoque Dei iudicio, & videamus, quàm opportunum sit, propter imminentes orbi calamitates hæc misericordiæ præsidia occupare.

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 3. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.

METRI-

METRICA PARAPHRASIS.

Cvm retroacta senex relegit vestigia cælo
Falciger, & Phœbo Cyllenius ignis oberrat,
Ingemit agricola, & stabulis armenta coërcet:
Quippe tonans de monte fragor, siluæque comantis
Murmura rauca monent ruituros æthere nimbos.
Adiuuat è liquidis ducens Thaumantias imbres
Fontibus, & pluuiæ vates canit oscina cornix.
Nec mora, præludunt nictantia fulgetra, & axis
Intonat ætherius, Zephyrique Eurique penates:
Donec ab aduerso bellantes cardine venti
Vndique conuectâ prætexant sidera nocte,
Prægnantesque sinus cogant, & nubila densent.
Tum verò vndisono strepitu ruit arduus æther
Coniugis in gremium, tempestasque humida cælo
Præcipitat, sternens sata læta, boumque labores
Turbine conuellens, & culti ruris honores.
Haud aliter cùm flagitiis monstrisque barathri
Terra obsessa gemit, vitiorumque agmine septa
Erumpunt Erebi pestes, cælumque profanant
Tænario afflatu, piceaque in nube sepultum
Prætexunt solare iubar: Cyclopea tandem
Tela vibrat Nemesis, fœtaque è nube malorum
Diluuium terris, pestesque ac funera mittit,
Bella, famemque, luemque, ac fata canenda theatris.
Sic quondam grauida scelerum de nube coorta
Tempestas, æquans sinuosa volumina aquarum
Montibus aëreis, intonsa cacumina siluarum,
Æquoreoque habitare gregi dedit ardua Olympi
Culmina, pessumdans quidquid terram inter & astra
Alterno vitæ spiramine ventilat auras:

Impia-

Impiaque æternâ damnauit sæcula nocte.
Restitit vna super plangens tot funera, & orbis
Relliquiis noua sæcla parans Noëa carina.
Nec minùs horrendùm intonuit furor ætheris alti,
Cùm Sodomam flammæ, & nomen ferale Gomorrham
In tenuem busti æterni vertêre fauillam.
Ergo agedum quisquis præsagâ mente malorum
Nubila disrumpi, venturaque desuper orbi
Tela trisulca times, inopum miseresce, pijsque
Muneribus satagens, cæli præuerte furores.
Namque vbi summa dies miseris mortalibus æui
Stamina messuerit, supremaque dramata scenæ
Cluserit, ætheræ lucis noctisque profundæ
Arbiter exacto geminæ libramine lancis
Virtutum expendet momenta, ausúsque nefandos.
Tum si fortè grauis meritorum germine (fato
Succumbens) imis radicibus eruta palma
Fronde solum feriet, leuibus quà sibilat auris
Auster, & æstiuo spiramine ludit in herbis;
Illa, velut riguæ latices potantia ripæ
Diffundunt arbusta comas, ita conscia grati
Fœnoris extendet vitam per amœna vireta
Fortunatorum nemorum, pulchrumque tenebit
Elysium, cælo æternùm fruitura sereno.
At sterilis meriti, fecunda in funera taxus
Eruta si Geticis inamœna cacumina terris
Ponet, vbi rigidus custos Erymanthidos vrsæ
Torpentes gelidis Aquilonibus asperat auras;
Hæc tristi damnata inhonora iacebit & exspes
Climate, nulla vbi gemmatis Tithonia pratis
Purpurat, aut flores tepida euocat aura FauonI,
Sed nox, lurida nox, æternusque ingruit horror.

Sic visum superis: hanc fata adamantina legem
Sanxerunt, cunctis vt meta nouissima vitæ
Dispenset sortem æternam, æternosque recessus.
Ergo aduerte animum, quo climate corruat arbor:
Æternum est periisse semel, semel esse beatum.

PROSA EXEGESIS.

NON poterat Ecclesiastes vehementioribus stimulis ad opera misericordiæ torpentes mortalium animos excitare, quàm obiecto terrore supremæ, quæ mundo impendet, calamitatis ab irato Iudice, & ancipiti cogitatione expensâ felicis aut infelicis æternitatis aleâ. Si enim similitudinis apodosin è proximo versu accersere voluerimus, facilè deprehendemus hanc esse mentem Ecclesiastæ, vt nos diuini iudicij, supremique orbis excidij terrore percellat. Quemadmodum, inquit, *si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent*; ita si repleta fuerit inter homines flagitiorum ac scelerum mensura, quoddam velut calamitatum ac suppliciorum diluuium terras inundabit.

Longa impiorum impunitas multos offendit.

Videmus interdum impiorum in hac vitâ differri supplicia; & ignari secretorum diuinæ prouidentiæ, ad hunc velut offensionis lapidem cespitamus; nec aduertimus, tantisper suspendi vindictæ diuinæ mucronem, donec exaggeratâ peccatorum mensurâ, quò tardiùs, hoc grauiùs Dei furor sceleribus incumbat.

Leo Ser. 5. de Quadrages. *Non est abutendum Dei patientiâ.*

Quare nemo patientiam bonitatis Dei, ait D. Leo, de peccatorum suorum impunitate contemnat; nec ideò æstimet illum non offensum, quia necdum expertus est iratum. Non sunt longæ vitæ mortalis induciæ, nec diuturna est licentia insipidarum voluptatum, in æternarum dolorem transitura pœnarum, si dum iustitiæ sen-

ſententia ſuſpenditur, pœnitentiæ medicina non quæratur.

Sed cùm tantus ſit hominum ſtupor, vt ne ſupremi quidem periculi denuntiatione terreantur, fit plerumque, vt nonnulli omnium ſcelerum maculis contaminati, tamdiu peccata peccatis accumulent, donec patientia diuina ſæpiùs læſa in furorem vertatur. Quis ignorat, Gomorrhæas olim flammas non ſulphuris magis quàm peccatorum fomite tam longè lateque graſſatas? Quis ignorat, horribilem illum Noëmi cataclyſmum non magis aquarum quàm ſcelerum exundatione confluxiſſe? Teſtis eſt ipſe Deus: qui *cùm vidiſſet terram eſſe corruptam, (omnis quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram)* ita coram Noë conteſtatus eſt: *Finis vniuerſæ carnis venit coram me: repleta eſt terra iniquitate à facie eorum, & ego diſperdam eos cum terrâ.*

Vindictà diuina exẽpla, impletâ ſcelerum menſurâ.

Geneſ. 6, 12.

Non abſimile quiddam videre olim fuit in perfidiâ Iudaïcâ, cùm populus ille duræ ceruicis diuinos Vates, veritatis ac ſalutis internuntios, omni diritate vexaret, iura omnia ac ſacerdotia venum exponeret, auaritiæ, libidini, ceteriſque vitiis indulgeret, denique Chriſtum, ipſum Dei Filium, & humanæ ſalutis aſſertorem, infami morte damnaret, conniuente tantiſper vltione diuinâ, menſuram patrum ſuorum explebat, donec tandem in imbres ac nimbos ærumnarum ſoluta eſt illa tam denſa nubes, Deuſque Tito ac Veſpaſiano iuſtitiæ ſuæ adminiſtris vſus eſt ad exhauriendam illam vitiorum ac flagitiorum ſentinam, & vrbem illam, Deo ſemper infeſtam, fame, peſte, ferro flammaque vaſtandam.

Quod autem in vrbe vnâ factum accepimus, id in orbe contingit vniuerſo, vbi pars longè maxima ita ſe

Plerique etiamnum mensuram peccatorum implent.

peccatis & improbitati tradit, quasi scelere flagitioque pascatur. Frater à fratre capitali odio dissidet: bellis, cædibus, rapinis, seditionibus omnia perturbantur: iniustis lucris exhauriuntur miseri, potentiorum gratiâ & & fauore opprimitur innocentia: alij alieno toro insidiantur; & magnum vbique fomentum inuenit impudicitiæ flamma: alij per omne cupiditatum genus vagantur; omnes denique seu magnis seu modicis accessionibus mensuram illam peccatorum, quam diuina patientia amplissimam statuit, implere satagunt. Quæ cùm impleta fuerit, Deus immortalis! quanta orbi vniuerso diuinæ vindictæ tempestas incumbet? quàm terribilis apparebit impiis Iudex ille sapientissimus, iustissimus, potentissimus, cuius aduentus prognostica tam inusitato terrore penitissimas ossium exsugunt medullas?

Signa extremo iudicio præuia.

Accipite quàm tragicè Sapiens amplificet illa præuia iudicio portenta, totius videlicet vniuersi ataxiam, & confusum quoddam inter se pugnantium rerum creatarum chaos. quid dico inter se pugnantium? imò verò in tanto suo dissidio aduersus impios conspirantium.

Sap.5, 18. *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Acuet duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directè emissiones fulgurum, & tamquam à benè curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et à petrosâ, irâ plenæ mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tamquam turbo venti diuidet illos.* Denique

Luc.21, 25 *erunt signa in Sole, & Lunâ, & stellis, & in terris pressura gentium,* ait ipse Iudex Christus, *arescentibus hominibus præ timore, & expectatione* eorum *quæ superuenient vniuerso orbi.*

orbi. Quia *Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, & virtutes cælorum commouebuntur.*

Matth. 24, 29.

Si bellum hoc totius vniuerſi contra ſe ſurrecturum cogitatione præciperent mortales, nónne toti eſſent in conciliando ſibi Numine? nónne opportuno conſilio hanc tempeſtatem declinarent?

Morientium angores.

Non iam dico terrores ac tormenta morientium (quoniam communi quidem orbis exitio tamquam procul diſſito plerique non ſatis percelluntur) prætermitto, inquam, internam illam æſtuantis animi luctam, præſertim cùm tabeſcente corpore doloribus ac ærumnis fatiſcit, cùm domeſticorum lacrymæ omnem ad ſe cogitationem rapiunt, cùm acerba illa ſeparatio languentem diſcruciat, cùm vermes, & fœtor, & putredo ante oculos verſantur; cùm longa illa & nimis metuenda æternitas, & Iudicis furor, & horror gehennæ interiorem hominem in mille partes diſtrahunt.

Hæc enim potiſſima cura eſt, quam his verbis expreſſit Eccleſiaſtes: *Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* per Auſtrum & Aquilonem proborum ac improborum ſortem diſterminans, idcircò fortaſſis, quòd Auſter tepida ſit plaga, ac perpetuâ Solis amœnitate, floribus herbiſque peramica: Aquilo contrà caliginoſus, hiſpidus, horridus, ac perpetuo Solis exilio inhoſpitalis.

Æternitatis cogitatio percellit animos.

Sed quidquid hac in re ſentiendum ſit (quod aliam requirit diſſertationem) hoc certè minimè obſcurum eſt, Eccleſiaſten hîc terrore omnium grauiſſimo & maximo torpentes hominum animos excitare voluiſſe. Quis enim aries potentior ad concutiendos animos poteſt excogitari, quàm incertitudo felicis aut infelicis æternitatis? Si enim vel ſemel infelix alea ia-

cta fuerit, æternùm omni ſpe ſalutis excidiſti.

O ſi quis nunc ab inferis rediuiuus exiſteret, qui æternorum tormentorum conſcius, viſa atque explorata narraret! quantos ille motus animorum concitaret? Atqui extitiſſe aliquando Trithelmum quemdam, auctor eſt Vener. Beda, Scriptor in primis Religioſus & grauis: qui cùm è viuis ereptus ad inferorum ſpectanda ſupplicia deductus eſſet, tandem vitæ redditus, tot ieiuniis, vigiliis atque vltroneis ſuppliciis ſeſe afflixit, vt omnium in ſe oculos ac ſtuporem conuerterit. cumq́ue eum frequentes interrogarent, quomodo tot pœnis par eſſe poſſet, tanto frigori, tantæ aſperitati; hoc vnum identidem reſpondebat: Frigidiora ego vidi, duriora ego vidi, aſperiora ego vidi.

Beda in Hiſtoriâ Anglorum.

Et nos qui *habemus firmiorem propheticum ſermonem*, quo tandem animo erimus? an ſegnes ac reſides opportuna miſericordiæ remedia his tantis malis præſtruere dubitabimus? an non eleëmoſynis Deum nobis demereri ſtudebimus? Certè ſi quid magnis Auctoribus credimus, nullum in tanto terrore, tantis calamitatibus, tantisq́ue periculis magis opportunum excogitari poteſt aut præſidium aut ſolatium, quàm pia ac liberalis eleëmoſynarum largitio.

2 Pet. 1, 19. *Mala futura miſericordiæ operibus præuenienda.*

Geminos huius veritatis teſtes producam, & quidem omni exceptione maiores, Iobum ſcilicet ac Danielem. Et ille quidem nihil vmquam malè ſibi conſcius, ſed ſemper optimè, hoc diuini iudicij terrore perculſus, quid remedij adhibuerit, his verbis non obſcurè declarat. *Si negaui, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex eâ: (quia ab infantiâ meâ creuit mecum miſeratio, & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum:) ſi deſpexi pereuntem,*

Iob 31, 16.

pereuntem, eò quòd non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem: si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est. Quid ita, quæso vir sancte? *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Ita vir ille innocentissimus. Quid verò Daniel? an aliud præsentius excogitauit præsidium? Sanè postquam diuinæ vindictæ terrores, minasque cælestes Nabuchodonosori exposuisset, opportunè subiunxit: *Quam ob rem, Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleëmosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum; forsitan ignoscet delictis tuis.* Atque vtinam his monitis acquieuisset Nabuchodonosor, & non potiùs portentosi somnij euentum segnis & ignauus fuisset præstolatus!

Vers. 13.

Daniel. 4, 24.

Quod nunc etiam plerisque hominum vsu venit, qui cælestibus minis velut attoniti, ventos obseruant, ac nubes contemplantur: & cùm diuinorum iudiciorum obscuritas, & salutis incertitudo, gnauos eos ac sollicitos, bonisq; operibus intentos reddere debuerit, desides potiùs reddit, & illicitâ curiositate ab incerto salutis euentu suspensos. Hos proximis versibus perstringit Ecclesiastes.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERS. 4. Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, numquam metet.

5. Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & quâ ratione compingantur ossa in ventre prægnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

6. Manè

6. Manè ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi vtrumque ſimul, meliùs erit.

METRICA PARAPHRASIS.

Si te ſumma dies ancipitem tenet,
Aut lapſura polo fulmina territant;
Ne fati ambiguus Numinis abditos
Perſcrutare ſinus, neu piger abijce
Torpentes animos, ac reſides manus,
Tantùm ſollicitus, quæ tibi præmia
Æternis placitis deſtinet arbiter
Fatorum. Pluuios quiſquis enim Notos
Obſeruat pauidus, læuáque fulgetra
Sudo nata Ioue, aut Vrsâ Erymanthide,
Aut quid ſparſa genis purpura Cynthiæ,
Aut quid lapſa notet ſtella facem trahens;
Hic ſemper trepidans ancipiti metu
Maternos Cererem non iacit in ſinus:
Et quiſquis nebularum aërias minas
Obſeruat pauidus, crebráque fulgetra,
Expenditque animo quid velit improba
Cornix, Pleïadum dum increpitat moras,
Aut ranæ immodicis litibus innuant,
Aut cælum patulis bucula naribus
Spectans; hic nimio dum ſatagit metu,
Numquam flauicomæ falce metet comas
Spicatas Cereris. Non aliter poli
Secretis inhians, fatáque perdius
Et pernox metuens, deſidis otij

Langueſcen-

Languescente fouet pectore nauseam;
Nec sulcis segetem proijcit auream
Virtutum, aut operum fruge penum struit;
Sed curis animum torquet inanibus.
Heu! frustrà. Veluti scire nefas iter,
Per quod lacteoli pectora pupuli
Auræ sidereæ particula occupet,
Aut quæ vis utero tanta puerperæ
Informi eliciat semine bullulas
In cordis, cerebrique, ac iecoris sinus,
Aut quæ vis teneris vibret araneæ
Filis consimiles corporibus fibras,
Aut centumgeminis fulciat ossibus
Surgentem fragili culmine fabricam;
Sic nec scire humili terrigenæ datur,
Quam vitæ atque necis digerat arbiter
Fatorum seriem. Quare agedum pio
Intendens operi, cetera Numini
Permitte. A teneris unguiculis manus
Deuexum in senium pinguia semina
Ne cesset iaciens dulcis adoreæ.
Nescis quid cupido sera dies vehat.
Dum spes agricolæ fructibus imminet,
Nunc mendax loliis fundus abortijt,
Nunc culpans hiemem, aut torrida sidera,
Aut nimbis nimium Pleïadum gregem,
Spicis vota Ceres lusit inanibus:
Et ni sedulitas agricolæ iuuet,
Spargens post hiemes altera semina;
Vix pascat querulos furfure vernulas.
Si pendent variis semina casibus,
Nutantque ambiguis sideribus sata,

Numquam terra animæ ſeminibus vacet.
Neſcis queis potiùs cælituum fauor
Adſpiret: placido ſi tamen æthere
Optatam in ſegetem cuncta adoleuerint,
O te non ſterili ſidere conditum!

PROSA EXEGESIS.

Fruſtrà laborant qui Dei ſecreta pro vita normâ habere cupiūt.

GRAVISSIMVS eſt error eorum, qui circa futuram vitæ neciſque æternitatem ancipiti cogitatione diſtracti, non tam ſolliciti ſunt quâ ratione ſibi Deum propitium reddant, quàm quo modo inacceſſa ſecretorum eius adyta penetrent: & ſtultâ curioſitate id ſemper captant quod nūquam capiant, id ſemper ſequuntur quod numquam aſſequantur; donec tandem conatu ſuo diu fruſtrati, in melancholiam, vel potiùs deſidiam reſoluantur. Quod fieri neceſſe eſt inconceſſa tentantibus, & vitæ ſuæ rationes ad eam normam exigere cupientibus, quæ ab occultâ Dei voluntate dependeat. Hanc enim non magis, imò minùs etiam exploratam habemus, inquit Eccleſiaſtes, quàm *quæ ſit via ſpiritus, & quâ ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis.*

Formatio corporis humani nobis obſcura eſt.

2. Machab. 7, 22.

Circa ſpiritus ſeu animæ ſubſtantiam magna fuit olim Philoſophorum Medicorumque hallucinatio, quemadmodum etiam circa formationem fœtus in vtero materno: de quibus ſapienti quadam ignorantiâ olim tutiſſimè pronuntiauit celeberrima illa Machabæorum mater: *Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis; neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis & vitam, & ſingulorum membra non ego ipſa compegi, ſed enim mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & ſpiritum vobis iterùm cum miſericordiâ reddet, & vitam.*

Eam-

Eamdem ignorantiam professus est sagacissimus rerum naturalium indagator Galenus. sic enim scribit: Cùm nullam de structurâ animalium inueniam opinionem cum scientiæ certitudine demonstratam, fateor me de fœtuum effectrice causâ nihil certi habere: hoc tantùm de eâ pronuntiare me posse confido, quòd ars & sapientia in eâ sit maxima.

Galen. lib. de Formatione fœtus.

Quamobrem ceteros alibi monet, ne in hanc inquisitionem pertinaciùs incumbant. Hæc, inquit, Creator noster talia fieri voluit. Quæ autem facta iam sunt, neque tentes neque audeas quærere quemadmodum facta sint. Quæ enim facta esse ignorabas, nisi ab anatomiâ edoctus fuisses; quo pacto nunc audes quærere quâ ratione facta sint? Satis ergo tibi sit nouisse vnamquamque particulam pro rerum exigentiâ & vsu constructam fuisse. Si verò prætereà conabere, quo pacto ita facta sit, inquirere, palàm fiet, te nec tuam imbecillitatem, nec opificis sentire potentiam.

Idem li. 15. de Vsu partium.

Ratio fabricæ corporis humani non est curiosè quærenda.

Si carnis ac sanguinis, ossium ac neruorum, ceterumque corporis humani partium formationem, quibus immersa, vel potiùs intimè vnita est anima, cognoscere non potes; meritò subnectit Ecclesiastes, *Sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium*, aut, vt habent Biblia Regia, *ita non cognosces opera Dei, quæcumque faciet, vniuersa*, potissimùm in morte, iudicio, æternitate, quæ te finis maneat, quæ merces operum, quæ præmia aut supplicia.

Secreta Dei etiã obscuriora sunt.

Frustrà igitur inutili illâ & inconcessâ curiositate cruciaris: frustrà hac te curâ maceras, & nil profuturâ futurorum inquisitione distentus, ætatem ac vitam sine vllo bonorum operum fructu consumis. Quemadmodum enim, *qui obseruat ventum, non seminat, & qui consi-*

Futurorum nimis anxiá inquisitio inutilis.

derat nubes, numquam metet; ita qui differt bonorum operum sementem facere, donec iudicia Dei comprehenderit, & quid de se futurum sit cognouerit, nihil vmquam cælo dignum aggredietur. Tantumdem enim semper inquirendum restabit; vitæque finem citiùs quàm disquisitionis inueniet. Itaque nihilo plus compendij faciet, quàm ille de quo Horatius:

Horat. li. 1. Epist. ad Lollium.

Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis æuum.

Thomas a Kemp. li. 1. de Imitat. Chr. c. 25. *Vtile consilium contra anxiam de futuris sollicitudinē.*

Scribit Thomas Campensis, Auctor Religiosus & grauis, nouisse se quemdam, qui inter spem metumque futurorum identidem fluctuans, ante altare quoddam prostratus, ita secum ancipiti cogitatione distractus æstuabat: O si me scirem perseueraturum! Nec mora; hoc diuinæ vocis oraculo confirmatus est: Si hoc tibi diuinitus innotesceret, quid tandem faceres? Fac nunc quod tunc facturus esses, nec vltrà de salute ambiges: dictoque citiùs omnis illa fluctuantis animi tempestas resedit, totumque se diuinæ committens voluntati, velis remisque ad virtutem perfectionemque contendit.

In negotio salutis opus est diligentiâ & constantiâ.

Et quid aliud intendit Ecclesiastes, dum in hac animi perturbatione, excussâ socordiâ, suadet vt operi insistemus? *Manè,* inquit, *semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua;* per laborem matutinum diligentiam nobis insinuans, per vespertinum, constantiam in exercitio virtutum, assiduitatemque commendans.

Ad matutinam diligentiam nos excitant opifices.

Et quidem ad matutinam diligentiam excitare nos debent operæ fabriles, quæ malleorum strepitu somnum ignauis excutiunt, docentque quid nobis pro sapientiæ virtutisque studio faciendum sit, cùm ipsi spe vilissimi lucelli propositâ, non parum sæpè de necessariâ quiete decerpant. Certè Demosthenes probro sibi

Cicer. Tuscul. 4.

duce-

ducebat, si quando opificum antelucanâ victus esset industriâ. Et non magis probro sibi ducet Christianus, minùs ad excitandum animum suum valere studium virtutis, quàm apud alios vanitatis? minoris apud se ponderis esse præmium æternum, quàm apud alios momentaneum?

Matutinus cultus Deo gratissimus.

Vt omittam, iam olim non obscurè Deum indicasse, longè gratissimum sibi, nobisque fructuosissimum, esse cultum matutinum. Quid enim aliud adumbratum existimamus admirabili illo mannâ, quo populum Israëliticum in deserto sustentauit? quod ita necessariò sub ipsum crepusculum matutinum colligi oportebat, vt ad primos Solis radios colliquescens, colligentium tarditatem eluderet, cùm tamen luculenti etiam ignis calori facilè resisteret. Sanè hoc ipsum nobis innuere Deum voluisse, declarat Sapiens, cùm de hoc cælesti mannâ loquens ait: *Quod ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio Solis calefactum tabescebat; vt notum omnibus esset, quoniam oportet præuenire Solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.* Sap. 16, 27.

Constantia in bonis operibus cōmendatur. quia hæc maximè coronatur.

Porrò, non matutina tantùm commendatur diligentia, sed etiam vespertina constantia, vt nullum vitæ tempus, nulla diei hora officio vacet hominis Christiani. Neque enim in Christianis tam initia spectantur, quàm finis, inquit D. Hieronymus. Paulus malè cœpit, sed benè finiuit. Iudæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur. Multorum est laudabiliter inchoare, sed paucorum coronatur perseuerantia. Ad vitæ metam producendus est perfectionis cursus: quisquis in stadio restitit, ab æternitatis brauio excidit. Hieron. Epist. ad Furiam.

Sed est alia insuper causa, cur numquam ab opere cessandum esse moneat Ecclesiastes. *Manè*, inquit, *semina*

mina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid priùs eueniat, hoc aut illud, & ſi vtrumque ſimul, melius erit. Neſcimus, quibus operibus noſtris merces, quibus opprobrium debeatur. Neque enim adeò quiſquam ſibi amicus ac blandus eſt, vt omnes vitæ ſuæ partes à ſordibus ac næuis exiſtimet immunes. Quinimò non rarò, quæ ſplendida nobis atque illuſtria videntur, ſordent in conſpectu Iudicis noſtri, atque obſoleſcunt. Ille ſolus eſt qui merita poteſt expendere, ille qui ſine vllo ſimulationum fuco aut ceruſsâ virtutem vitiumque videt in vero ſuo vultu: nobis pro natiuo colore fucus obtruditur, pro auro orichalcum, pro veritate vanitas. Denique, vt ex mente D. Macarij, Prophetæ verbis vtar, *quaſi pannus menſtruatæ, vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ.*

Neſcimus quæ potiſſimùm opera Deo placeant.

Macarius Hom. 20. Iſaiæ 64, 6.

Opera noſtra vt pannus menſtruatæ.

Plin. lib. 7. c. 15.

Notæ ſunt ſordes ac virulentia menſtrui fluoris, de quo ſic habet Plinius: Nihil facilè reperiatur mulierum profluuio magis monſtrificum. Aceſcunt superuentu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, fructus arborum, quibus inſedere, decidunt: ſpeculorum fulgor ipſo adſpectu hebetatur, aluei apum intermoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus aëra: & in rabiem aguntur, guſtatò eo, canes, atque inſanabili veneno morſus inficitur. pluraque generis eiuſdem congerit in ſemen menſtruum: cui dum iuſtitiæ noſtræ, ob quas interdum nos magnificè circumſpicimus, conferuntur, quis non videt, quàm ſollicitos nos atque anxios habere debeant opera noſtra, ne fortè dum pro iis præmium exigimus, ſupplicium referamus?

Perpetuò inſtandum eſt operi.

Quæ cùm ita ſint, nihil tutius eſt, quàm vt à primâ ætate in vltimam vſq; ſenectutem variis virtutum,

ac

ac potiſſimùm miſericordiæ operibus incumbamus: ſperandum eſt enim, aliqua è tot ſeminibus in culmum ac frugem euaſura. Sin omnia Deo accepta fuerint, tantò maius operæ pretium futurum eſt, tametſi in ſitu ac tenebris, labore ac mœrore vita tranſigenda ſit. leuioris enim momenti eſt momentaneæ huius lucis diſpendium; æternis rationibus æſtimanda vita eſt.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 7. Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre Solem.

8. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.

METRICA PARAPHRASIS.

CVM fluctiſono deprenſa ſalo
Theſſala pinus, tenerum Boreæ
Furiiſque Noti latus obiectans,
Spumis canum Nerea ſulcat,
Poſtquam Phœbi moriente face
Freta nocturnus territat horror,
Atraque noctem nubila geminant,
Si fors trifidâ nebulæ vndantes
Face diſſiliunt, crebriſque micat
Ignibus æther; illo curſum
Splendore regit, velut Arctoi

Sidere

Sidere Plaustri, tantaque lucis
Dulcedo mala est, hoc lumen amat.
Heu! mortales non minùs illo
Pila fortunæ voluimur æstu,
Paribus nutat vita procellis,
Paribusque gemit cruciata malis.
Hinc ventorum spirat inane:
Hinc luxuriæ laxat hiatum
Sueta charybdis sorbere rates:
Inde in scopulos ceu fera Siren
Allicit alnos blanda voluptas.
Et dulce tamen vel sic vitæ
Munere vesci, lucis amicum
Spectare iubar, diuque auricomis
Phœbi radiis pascere ocellos.
Quænam hæc vitæ tanta cupido?
Hic lucis amor medicas ceruos
Edocet artes, dum Cressa hærent
Spicula tergo: hic corporis angues
Iubet obiectu seruare caput:
Hic fulmineos dentibus apros,
Hic aërium genus alituum
Vnguibus armans, sufficit animos,
Quoties maior mouet arma fera.
Quin cælicolis agnatus homo
(Licet æterni conscius æui)
Sic vitales deperit auras,
Vt cùm lethi territat horror,
Ignique velit, ferroque velit
Vri, pungi, membra secari,
Non ora fame lurida pastu,
Non ora siti saliente leuat

Haustu

Haustu laticis. Si pro teneris
Pueri cunis sedula nutrix
Supplex tacitâ libat acerrâ,
Aut Tithoni Pyliíque senis,
Aut Euboïci pulueris annos
Tacito poscit murmure Diuos.
Heu quàm vanis pascimur vmbris,
Ludicra dum nos vota fatigant!
Nestoris agedum vel Tithoni
Sæcula vincas: subeat longi
Stemmatis ordo, decimusque nepos
Compellet auum; sit comes annis
Fida voluptas; titubansque gradum
Societ matris postuma proles
Marcidus Euan, claudatque latus
Comitata iocis blanda Dione;
Sed viue memor labilis æui,
Quod, cùm vitæ scena peracta est,
Tetricæ facies operit noctis.
Quid vitales suspicis auras?
Quid productæ stamina lucis?
Totidem par est numerare neces,
Quot tibi vitæ periere dies.
Prædam celeres abigunt horæ,
Ipsaque vitam spoliat vita.
Sic dum radios spargit amœnos,
Se fax propriâ perimit flammâ.
Pòst vbi vitam suprema dies
Funere mersit, longa subit nox,
Nullas Phœbi sortita vices,
Tempusque vagi temporis expers,
Quod nec rapidis Cynthia bigis,

Nec stelliferi signifer Axis,
Nec cita currus Hyperionij
Rota metitur, sed perpetui,
Semper stabilis, numquam occidui,
Semperque idem circulus æui.
I nunc, longos metire dies,
Protrahe crudæ fila senectæ,
Et millenos adijce Soles;
Non vana minùs nomina promes
Quàm si vitæ tempora numeret
Hypanis vermis natus in algâ:
Quem si natum vidit Eous,
Sol decrepitum videt occiduus.
Ergo age longos metire dies:
Quin age longos mentire dies.
Quisquámne diu dixerit, vnum
Quod momentum fatale vorat?

PROSA EXEGESIS.

DVPLICI nos errore liberat æternitatis attenta consideratio, qui plerosque mortalium pænè dixerim dementauit. Alter eorum est, qui fragilem hanc vitam, semperque fugitiuam, nimio amore frustrà complectuntur: alter eorum, qui nihil æquè ac perituras huius mundi voluptates expetendum putant.

Amor vitæ præsentis & cura tuendæ vana.
Augußt. Ep. 45. ad Arment.

Et quidem de stulto momentaneæ huius vitæ amore nihil necesse est operosè verba facere, cùm luculenter eum & prolixè nobis ante oculos ponat D. Augustinus. Nónne vides, inquit, hæc vita miserabilis & egena quàm vehementes habeat, quantumque sibi obligatos, amatores suos; qui tamen periculo eius sæpè turbati, citiùs eam finiunt eo ipso quo finire formidant: & mortem

tem cùm declinant, accelerant. Iactant in mare, tempestate sæuiente, aliquando & alimenta: & vt viuant, proiiciunt vnde viuant. Quantis laboribus agitur, vt longiore tempore laboretur? & mors cùm impendere cœperit, ideò cauetur, vt diutiùs timeatur. Nam inter tot casus fragilitatis humanæ quàm multæ mortes timentur? quarum certè vna cùm venerit, restat ceteras non timeri; & tamen fugitur vna, vt omnes timeantur. Quibus excruciantur doloribus, qui curantur à Medicis? numquid vt non moriantur? Multi cruciatus suscipiuntur certi, vt pauci dies adiiciantur incerti. Et nonnumquam ipsis doloribus victi continuò moriuntur, quos mortis timore suscipiunt. Et cùm omnino non eligant vitam finire ne doleant, sed dolere ne finiant, accidit eis, vt & doleant & finiant. Non solùm, quòd sanati etiam, vitam finiunt post dolores (quæ tantis pœnis redempta, nec sempiterna esse potest, quia mortalis est; nec diuturna, quia tota breuis est; nec de ipso breui spatio sui secura, quia semper incerta est) verùm etiam, quòd aliquando eam dolore finierunt, quam ne finirent, dolere voluerunt. Habet etiam hoc magnum malum, & vehementer execrandum, nimius amor vitæ, quòd multi dum volunt paulò diutiùs viuere, grauiter offendunt Deum, apud quem est fons vitæ: atque ita dum ab eis frustrà, qui necessariò futurus est, vitæ finis metuitur, illinc arcentur, vbi sine fine viuitur. Ita sanctus ille Doctor, cuius acutissimæ & accuratissimæ dissertationi nihil addendum iudico.

Voluptates improbi magni faciunt.

De voluptate non minùs perniciosus inter homines grassatur error, quam tanti faciunt ventris Venerisque mancipia, vt, quod de Sardanapalo suprà dixi, nihil in vitâ præstabilius esse ducant, quàm inter vina & scorta

consenescere; cetera mortalium ne digitorum quidem crepitu digna existiment. Nónne inuentus est olim procax quidam ac dissolutus nepos, qui Pythagoræ impudenter affirmaret, malle se inter mulieres, quàm inter Philosophos ætatem degere? cui prudenter occurrit Pythagoras, id sibi non vsque adeò mirum videri, cùm & sues libentiùs in cœno ac luto, quàm in aquâ limpidâ volutentur.

Quid nunc Nerones, Caligulas, Heliogabalos, antiqua naturæ portenta, commemorem? quorum prodigiosas libidines malo æterno silentio obruere, ne castas aures offendam. Quid Vitellium, Apicium, similesque gurgites, qui assiduâ vomendi consuetudine id egerunt, vt denis sæpè ac duodenis vnius diei conuiuiis pares esse possent? Nec desunt hodie voluptatis amatores, *quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum*. id est, vt interpretatur Chrysostomus, qui ex impudicitiâ ac libidine, quæ pudoris atque ignominiæ mater est, impudentissimè gloriam aucupantur.

Phil. 3, 19.

Chrysost. ad eum locum.

Æternitas hanc vitã & voluptatem vanitatis arguit.

Sed quàm vana ac profana sit huius mundi voluptas, quàm etiam fluxa ac nihili hæc momentanea vita, opportunè nos docet Ecclesiastes ex contentione interminabilis æternitatis. *Si multis*, inquit, *annis vixerit homo, & in omnibus his lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Nam, vt ait Gregorius, viri sancti præsentis vitæ dies nihil esse conspiciunt, dum illuminatæ mentis oculos in considerationem æternitatis figunt. Hæc enim sola pretium meretur, hæc sola vitæ nomen suo sibi iure vindicat; cùm nihil aliud sit, teste Boëtio, quàm interminabilis vitæ tota simul ac æterna possessio.

Gregor. l. 8. Moral. cap. 20.

Æternitas sola vera est & stabilis vita. Boët. l. 5. de Consol. Pros. 6.

De

De hac meliùs affirmari poteſt quod de præterito tempore alibi dicit Seneca: Hæc eſt pars temporis noſtri ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari nec eripi poteſt: perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt.

Seneca de Breuit. vitæ, c. 10.

De hac ſi quæris quanta ſit, reſpondeo, Si numero aut menſurâ comprehendi poſſet, æternitas non eſſet. Itaque metire illam, ſi lubet, iterùm atque ſæpiùs: poſt decem annorum myriades, poſt centies millena millia myriadum annorum, poſt decies centies millena millia myriadum, necdum finem, necdum medium, necdum initium æternitatis aſſignabis. His adde tot millenas annorum myriades, quot aër atomos, quot mare guttas, quot terra complectitur arenulas: adde numeros Arithmeticæ quadratos & cubicos, & his impleta tot chartarum volumina, quot concauum Lunæ ſpatium, quà latiſſimè patet, complecti cogitatione fingitur, nondum tamen veſtigium æternitatis aſſequêris.

Quanta ſit æternitas.

Vide Memor. ætern. cōcl. 3.

Confer nunc cum interminabili æternitate præſentis vitæ momentum veriùs quàm tempus: nónne quantumcumque illud fuerit, vaniſſimum planè, & nihilo, magis quàm tempori, affine exiſtimabimus?

Vita præſens æternitati comparata inſtar nihili eſt.

Audiamus hac de re fuſiſſimè diſſerentem D. Auguſtinum. Varium, inquit, eſt cor hominis. Quis tenebit illud & affiget, vt paululum ſtet, & capiat ſplendorem ſemper ſtantis æternitatis, & comparet eam cum temporibus numquàm ſtantibus, & videat, longum tempus, niſi ex multis prætereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt, longum non fieri? Et tamen hîc longum tempus præteritum centum annorum, & longum

Auguſt. l. 1. Confeſſ. c. 11. & 15.

Nullum hîc tempus longum eſt.

gum centum annorum futurum metimur. Domine Deus meus, lux mea, nónne & hîc veritas tua deridebit hominem? Nam si præteritum est, iam non est: si futurum est, nondum est. Quomodo ergo longum est, quod omnino non est? Quid ergo? Centum anni præsentes longi temporis nomen obtinere possunt? Sed vide priùs, vtrùm possint præsentes esse centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ille præsens est, reliqui nonaginta nouem futuri sunt, & ideò nondum sunt. Et in hoc vnico anno si primus agitur mensis, futuri sunt ceteri: & in hoc vno mense si primus dies, futuri ceteri. Ecce longum illud centum annorum tempus vix ad vnius diei spatium contractum est. Sed discutiamus etiam hoc ipsum spatium, quia nec vnus dies totus est præsens, sed nocturnis diurnisque horis vigintiquatuor expletur, quarum prima ceteras futuras habet, nouissima præteritas, ac proinde nullas. Et ipsa vnica hora fugitiuis particulis agitatur. Denique si quid intelligitur temporis, quod in nullas iam vel minutissimas partes momentorum diuidi possit, id solum præsens dici potest: quod tamen ita raptim à futuro in præteritum transuolat, vt nulla morula extendatur. Nam si extenditur, iam diuiditur in præteritum & futurum; siquidem præsens, nullum habet spatium quo extendatur. Vbi est ergo tempus quod longum vocamus? Sin autem tam breuia tamque concisa sunt tempora, quid tandem de hac vitâ mortali iudicabimus, quæ huius velut puncti millesimo quodam puncto circumscribitur?

Vita hæc breuissima.

Non latuit hoc vitale, dicam, an mortale, momentum impios illos, qui apud Sapientem vitam hanc nostram etiam mendacio reddidere breuiorem. *Exiguum*, inquiunt, *& cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refri-*

Sapient. 2,1.

refrigerium in fine hominis: fumus flatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum: & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur. Umbræ enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri.

Hactenus de breuitate vitæ philosophati sunt, quam etiam videntur æternitatis desperatione intra arctissimos limites compegisse. Sed vide quàm perniciosam inde trahant sequelam. *Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creaturá tamquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis.* O cæci, qui rebus illis pretium faciunt, quas tam breues & euanidas esse sciunt! Quàm exiguæ illis noctes videntur, ait Seneca, quas in complexu scortorum aut vino exigunt? Hinc ille Poëtarum furor fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iupiter, voluptate concubitûs delinitus, duplicasse noctem. Quid aliud est vitia incendere, quàm auctores illis inscribere Deos, & dare morbo, exemplo diuinitatis, excusatam licentiam? Ipsæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ sunt: subitque, cùm maximè exultant, hæc sollicita cogitatio: Hæc quamdiu? Ab hoc affectu Reges suam fleuere potentiam: nec illos magnitudo suæ fortunæ delectauit, sed venturus aliquando finis exterruit.

Vers. 6.

Voluptates non sunt solidæ.

Seneca lib de Tranquil-lit. vitæ, cap. 16.

Itaque gaudia eorum trepida sunt. non enim solidis causis innituntur, sed eâdem, quâ oriuntur, vanitate turbantur. Maxima quæque bona sollicita sunt: nec vlli fortunæ minùs benè, quàm optimæ, creditur. Aliâ felicitate ad tuendam felicitatem opus est: & pro ipsis, quæ successerunt, votis vota facienda sunt. Omne enim quod fortuitò euenit, instabile est: & quò altiùs surrexit,

Idem ibid. cap. 17.

xit, vergit pronius ad occasum. Hæc Seneca.

Æternitas tormentorũ vana ostendit mundi gaudia.

Quæ cum per se vera sunt, tum multò maioris arguuntur vanitatis, si momentaneam hanc felicitatem excipiat æternitas tormentorum, quam insinuare videtur Ecclesiastes per tenebrosum tempus & dies multos, siue per tenebrarum diuturnitatem. O quis illi par esse poterit! ô quàm durum est, quod cruciat æternum! O æternitas, quàm rarò versaris in mentibus hominum! (vtor verbis doctissimi Sasboldi) iterùm dico, quàm rarò versaris in mentibus nostris, æternitas! ô æternitas! Cogito mille annos, cogito millies mille annos, cogito tot annorum millia, quot sunt momenta in toto tempore à mundo condito vsque ad eius consummationem, & de æternitate nihil adhuc habeo. O æternitas! quis poterit par esse æternitati in tormentis? volo dicere, & nescio dicere, Quamdiu Deus erit Deus, tamdiu durabunt tormenta. Quamdiu istud erit? Non est effari, non est concipere, non est inuenire istud quamdiu. O æternitas! æternitas! quàm longa es æternitas!

Adam. Sasboldus Hom. de Quadr.

Damnatorum lamenta.

Hæc alio sensu & alio gemitu pronuntiabunt illi voluptatis asseclæ, quibus hæc reipsâ prius experienda sunt quàm credenda. Proh dolor, inquient, decem elapsis annorum millibus, centum adiicientur millia: iungentur deinde tot myriades millionum, quot in Oceani littore arenarum grana: post quæ vix infinitis numeris comprehensa tempora, quasi nihil de pœnis nostris accisum sit, rursus quasi ab initio tormenta sæuient; atque ita sine intermissione, sine fine, sine modo, voluetur nostrorum rota tormentorum. O terribilem, ô formidabilem æternitatem! Væ ergo nobis, & æternùm væ! Væ quòd nati sumus, neque denasci possumus: imò morimur semper, & viuimus; deficimus, & subsistimus;

Gregor. l. 9 Mor. c. 39.

ſtimus; finimur, & fine caremus: mors enim noſtra eſt ſine morte, defectus ſine defectu, finis ſine fine; quia hîc & mors ſemper viuet, & defectus numquam deficiet, & finis ſemper incipiet; & propter momenti vnius voluptatem ſic lancinari? Sic illi.

Auguſtinus lib. de Spiritu & animâ, c. 56.

Nos verò dum tantam momentaneæ voluptatis vanitatem ex comparatione æternorum tormentorum diſcimus, ita dementes erimus, vt æternis cruciatibus momentum voluptatis emendum cenſeamus? Certè non cenſebimus, ſi meminerimus, tantillæ voluptatis, tam grauem coram ſupremo Iudice reddendam eſſe rationem, à cuius furore triſtiſſima illa tormentorum expectanda ſit æternitas. Ne autem id nobis voluptati deditis, rerumque futurarum incurioſis, excidat, ſubiungit Eccleſiaſtes:

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Lætare ergo iuuenis in adoleſcentiâ tuâ, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito quòd pro omnibus his adducet te Dominus in iudicium.

METRICA PARAPHRASIS.

EVGE *pubeſcens viridi iuuentâ*
Floſcule, & cordis nebulas repelle,
Et iocis frontem leuibus polito:

Ggggg *Riſus*

Risus humentes oculos serenet.
Viue, dum feruet iuuenilis æstus,
Et voluptati famulantur anni.
Iam caput nexæ phylirâ coronæ
Marcidum cingant violis, rosisque.
Nardino stillent Syrio capilli:
Dapsiles mensas peregrina ditent
Fercla venatu, spoliisque ponti:
Diluant Bacchi latices pudorem.
Plaude lasciuas pedibus choreas,
Ac Dioneo satiare ludo.
Quidquid aut voti immodicus Cupido
Suasit, aut visus radio notauit
Concitis remis sequere, atque velis.
At quis erectas strepitus, tubæque
Attonat clangor iuuenantis aures?
An reum forsan citat ad tribunal
Iudicis vrna?

PALINODIA.

Siste iam cursum petulantis æui
Insolens frustrà volucri iuuentâ,
Nubilo vultus hilares doloris
Conde, rugosis aret atra sulcis
Cura discusso faciem lepore:
Mœsta decurrant lacrymæ per ora.
Plange, dum fallax tibi vernat ætas,
Et voluptatum stabulo saginat
Victimam letho celeri dicatam
Protere auulsæ capiti coronæ
Frusta, marcentes violas, rosasque;
Horreant nardo madidi capilli,

Dapsi-

Dapſilis menſæ peregrina ſperne
Fercla, ceu fœdam ſtomachi ſaburram,
Sintque Lenæi calices pudori.
Terra lugubri ſonet icta planctu:
Cypridis cedat pharetratus infans.
Stringe inexpleti vaga vela cordis,
Quidquid arridens oculos ſequaces
Allicit, mendax & inane ducas.
Namque poſt lapſos ſine nube Soles,
Scena dum mimo fuerit peracta,
Arbiter vitæ rigidus, necisque,
Quidquid admiſit petulantis æui
Feruor, expendet Themidos bilance.
Heu! quibus ſeſe latebris nocentes
Occulent? Nuſquam trepidis aſylum:
Pallium nuſquam vitiis dolisque.
Conde ſpeluncis Acherontis atri
Crimen; heu! fruſtrà radiis ſupernæ
Lucis offundis tenebras. Ad ipſos
Tende pernici Antipodes volatu;
Vindicis dextram Antipodes tremiſcunt:
Numinis nullæ radiis tenebræ:
Nullus, heu! nullus locus eſt ab illo
Vindice tutus.

PROSA EXEGESIS.

Extremi iudicij terror.

HAEC qui ſeriò atttenteque perpenderit, fierine poterit vt aut laſciuientis ætatis illecebris ſe tradat, aut vllo in pretio habeat profanas voluptates? Nemo profectò tam demens tamque excors inuenietur, niſi fortaſſe flagitiorum conſuetudine callum auribus obducente, ad hunc tam terribilem fatalis tubæ clangorem

 pror-

prorsus obsurduerit, quæ D. Hieronymum olim ita perculit, nullam vt quietis partem capere posset. Quoties, inquit ille, diem iudicij considero, toto corpore contremisco. Nam siue comedo, siue bibo, siue aliud quid facio, semper illa tuba videtur auribus meis insonare: Surgite mortui, venite ad iudicium.

Hieron. in Matthæū.

Alia Dei iudicia, alia hominum.

Videbat enim vir acri iudicio præditus, longè alia esse iudicia Dei, alia hominum: & in illo supremo tribunali fortasse despicatissimos fore, qui hîc ceteros præ se despiciunt; abiectissimos, qui supremum dignitatis apicem conscenderunt; calamitosissimos, qui hîc bonorum omnium votorumque summam videntur consecuti. Idemque de rebus, quod de personis, fore iudicium, non ignorabat: ea scilicet vanitatis esse condemnanda, quæ prima inter mortales habentur bona.

Impij in extremo iudicio damnabunt suam dementiã.

Sap. 5, 2.

Et sanè nihil est, quod efficaciùs ab illis rerum caducarum admiratoribus palinodiam extorqueat, quàm inopinata illa sortis & conditionis commutatio, cùm impij, discusso, vt ita dicam, huius mortalitatis lethargo, longè aliam rerum faciem coram supremo Iudice contemplabuntur. *Videntes* enim, ait Sapiens, *turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.* Et ecce continuò palinodiam: *Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Ergo errauimus à viâ veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Laßati sumus in viâ iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt illa omnia tamquam*

quam vmbra, & tamquam nauis quæ pertransit fluctuantem aquam: cuius, cùm præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus. & plura in hanc sententiam, quæ facundus impiis dolor suggeret, & salutis extrema desperatio.

Sed immoremur tantisper singulis quæ per ironiam proponit Ecclesiastes. 1. *Lætare*, inquit, *iuuenis in adolescentiâ tuâ.* 2. *Et in bonis sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ.* 3. *Et ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum.* Sed, obsecro, ne quid nimis: scito quòd pro his omnibus *adducet te* Deus *in iudicium.* Itáne verò? Quid ergo iuueni prodest inanis adolescentiæ iactantia, si lubrica hæc ætas, tot vitiis obnoxia, seuerissimo illi tribunali, & plus quàm Rhadamantæo iudicio sistenda est?

Extremi iudicij cogitatio iuuentutis lasciuiam domat.

Certè vel sola illa cogitatio ad exuendam iuuentutis lasciuiam, moresque seniles induendos sufficere deberet, cùm eadem cogitatio totum etiam hominem exteriorem aliquando mutasse reperiatur. Auctor est mihi D. Vincentius, iuuenem quemdam, cui Christus per quietem se Iudicis habitu gestuque obtulerat, ab eodem variis quæstionibus pulsatum, ac seuerè increpitum, ita toto corpore cohorruisse, vt summo manè capillis omnibus canus repentè comparuerit.

S. Vincent. Concion. in Sexag.

Extremum iudicium cogitanti non sapit voluptas.

Addit Ecclesiastes: *Et in bonis sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ.* Diceres, Dionysium aliquem Syracusanum Damocli, regio schemate exornato, omne genus delicias apponere, eumque inter flores, vnguenta, Musicumque concentum, ad epulandum, regiâque fortunâ fruendum adhortari. At ille deliciarum oblitus, identidem respectare pendulum è setâ mucronem, & in singula momenta extremum capiti exitium metuere. Ita

frustrà Iuuenem Ecclesiastes hortatur, vt cor suum in voluptates effundat, dum ex alterâ parte seuerum diuini iudicij mucronem intentat. Frustrà, inquam, est. Nec epulari huic beatulo, nec iocari, nec ludere adlubescet. nimirum

Horatius l.3.Od.1.

Districtus ensis cui super impiâ
Ceruice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem:
Non auium citharæque cantus
Somnum reducent.——

Nihil opus est hæc pluribus exemplis stabilire. Vnicum producam D. Augustini, qui nihil æquè apud se valuisse confirmat ad sistendum voluptatis fluxum, quo contabescebat in mortem, atque timorem diuini iudicij. Non me reuocabat, inquit, à profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis, & futuri iudicij tui, Domine: qui per varias quidem opiniones, numquàm tamen recessit à pectore meo. Sed ad alios salutaris huius timoris effectus transeamus.

Augustinus lib.6.Confess.c.16.

Pergit ironicôs Ecclesiastes: *Et ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum.* Quis, obsecro, tantæ reperietur audaciæ, qui vagas, effrænes, indomitas suas cupiditates per omne vitiorum genus exspatiari permittat, si diuini iudicij terrore fuerit percussus? Sanè nihil hoc timore præsentius existimauit Propheta Regius ad coërcendas illicitas cupiditates, cùm dixit: *Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.*

Timor extremi iudicij frenat indomitas cupiditates.

Psal. 118, 120.

Hæc assiduè meditari, certa salus; negligere, fatalis est socordia: &, vt ait Eusebius Emissenus, irremediabile periculum est, sic aliquem vitiis & cupiditatibus fræna laxare, vt se rationem Deo non meminerit redditurum. Neque enim exiguum peccati sup-

Extremi iudicij obliuisci, magna est pœna.

Eusebius Emissenus Homil. de Latrone beato.

ſupplicium eſt, metum ac memoriam extremi perdidiſſe iudicij.

Hæc itaque dies noctéſque meditemur, ſi peccatis modum ponere volumus: feramus illum in oculis, ante cuius oculos aſſiduè verſamur. Nihil eſt enim quod nos ita prouidos, & aduerſus lubrica peccatorum pericula circumſpectos reddat, quàm terribilis illius Iudicis præſentia, cuius tribunal nec declinare, nec fallere, nec muneribus corrumpere poſſumus. Magna vobis eſt, inquit Boëtius, ſi diſſimulare non vultis, indicta neceſſitas probitatis, cùm ante oculos agitis Iudicis cuncta cernentis, ac bonis præmia, malis ſupplicia diſpenſantis.

Iudicis præſentia concepta à peccatis coërcet.

Boët. lib. 5. de Conſol. Proſ. vlt.

Hominis teſtimonium declinamus, ait D. Ambroſius, & in conſpectu Dei ea quæ ſunt indigna committimus? Iniuria eſt homini, ſpectare flagitia: Deum arbitrum omnium eſſe ſcimus, & eo teſte peccamus? Quod ſcortum aut adultera tam proſtitutæ reperietur impudentiæ, quis latro aut ſicarius tam proiectæ audaciæ, vt præſente Iudice, publico ſatellitio ſeptus, coram carnifice & cruciatuum inſtrumentis, aut inconceſſam libidinem audeat exercere, aut in obuium quemuis rapinâ ferroque graſſari? Et audet homo præſente & inſpectante Deo Iudice, cinctus vndique cæleſtibus aulicis diuinæ iuſtitiæ adminiſtris, imminente in eius exitium carnifice cacodæmone, audet inquam ea perpetrare, quibus æternis cruciatibus ſe reddat obnoxium?

Ambroſ. de Apologiâ Dauid.

Magna impudentia eſt Deo teſte peccare.

Sed, prô dolor! in quantam trepidationem hæc aliquando conuertetur audacia, cùm omnibus vndique præſidiis excluſus peccator, quò ſe conuertat non habebit? Quâ fronte tunc infinitæ Maieſtati impudens illud

illud os ostendet læsæ Maiestatis reus? aut quâ fiduciâ misericordiam imploraturus est, primùm de contemptu misericordiæ iudicandus? quàm vana tunc erit & inanis apparebit adolescentiæ iactantia? quàm acerba voluptatum recordatio? Nunc eadem potiùs cum gustu sensuque pœnitudinis ruminemus; & Ecclesiastæ monitis auscultantes, quæ tunc acerba futura sunt, eorum nunc inordinatos appetitus ac frustratoriam vanitatem detestemur.

SECTIO SEXTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 10. Aufer[a] iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tuâ. Adolescentia enim & voluptas vana sunt.

[a] *Vatablus & Olympiod.* superbiam

METRICA PARAPHRASIS.

Si tam minaci fronte præteritæ exigit
Momenta vitæ præpotens mundi Arbiter;
Si tam seueræ lancis arbitrium subit
Feruor iuuentæ, lege postquam adamantinâ
Fatalis hora clausit extremum diem;
Ferox iuuentus sana meditari incipe:
Compesce flammam, spiritus truces doma,
Furiasque reprime: néve feruescens cruor,
Ratione mersâ, temet eripiat tibi:
Neu te Diones illici vultu puer
Lasciua torquens iacula, & hamatos iocos
Veneris pudendo vile mancipium gregi
Transscribat. O quæ toxica incautis procax

Miscet

Miſcet voluptas, flore primæuo inclyta
Dum vernat ætas! O quibus facibus furens
Generoſa iuuenum ſtudia peſſumdat Venus!
Et corda cælo nata collidit ſolo,
Penitas medullas igne luctifico vorans!
Non ſic amœna prata diſpoliat vapor,
Dum feruet æſtu media ſolſtitij dies,
Noctemque breuibus Luna præcipitat rotis;
Non ſic honore frondium ornatum nemus
Spoliat ſuperbis flamma populatrix comis;
Non emicantes fontium è venis aquas
Ita ſorbet alto Sirius latrans polo,
Vt ignis ille Cypridis depaſcitur
Animi vigorem, & corporis ſuccum bibit.
Fuge, fuge peſtem, ſperne mendaces iocos,
Vaniſque tandem detrahe illecebris fidem.
Aëra ſerenum ſpondet? at nubes dabit.
Riſum propinat? perpetes fletus time.
Præfert roſarum purpuram? ſpinas caue.
Habet hoc voluptas, corda pellaci dolo
Mulcet fruentum: parque mellifici gregis,
Vbi grata mella fudit, in tenues Notas
Fugit, ac tenaci ſauciat morſu fibras.
Quin fugiat autem floridæ ætatis comes,
Cùm fugiat ipſe floridæ ætatis vigor?
Quid enim iuuentus? Ludus Æolidum, vapor,
Verſicolor iris, bulla ſpumantis freti,
Et ſi quid aliud orbe vix natum perit.
Non ſic ad Auſtri turbinem primum roſa,
Aut vngue meſſa lilia exſpirant, neque
Sic prima ſiluam forma deſtituit, cui
Nudum cacumen vernus inueſtit tepor;

Vt flos iuuentæ atteritur hostili die.
Sensim senecta debili adrepit pede,
Frontemque rugis asperat: squallent genæ,
Languent ocelli, verticis canent niues,
Extincta roseis purpura expirat labris,
Decus omne vultus interit. Velut nouo
Dum vere laxat terra purpureos sinus,
Gratumque Zephyrus rebus adspirat decus,
Si fors rigentes excutit pennas gelu
Populator Arcti, aut imbre bacchatur Plias;
Exspirat omne, quidquid animarat priùs
Lenis Fauoni spiritus. Age nunc ferox
Ætate iuuenis, fruere mendaci bono.
Nec te voluptas imbre lacrymarum eximet,
(Non alia plures turget in fletus Hyas)
Nec te iuuentæ nomen eripiet neci.
Inane nomen! Quisquis est fato suo
Maturus, illum iure dixeris senem.

PROSA EXEGESIS.

SI ne nomen quidem suum tueri possunt, quæ tanto in pretio ab hominibus habentur; si neque tantum vigoris inest adolescentiæ, vt adolescentia vocari possit; nec tanta suauitas voluptati, vt voluptatis nomine censeri; nónne summo iure pronuntiauit Ecclesiastes, *Adolescentia & voluptas vana sunt?* Atqui rem ita se habere, tum ex ipsâ conditione naturæ, tum maximè ex consideratione extremi iudicij (cuius terrorem præcedenti versu expendimus) negotij nihil est demonstrare.

Nicander in Theriacis.

Et quidem quod attinet ad adolescentiam, libenter fabulam illam prætermitto, quam refert Nicander, Iouem

uem illuſtre munus iuuentutem dediſſe mortalibus: at illos, itineris labore feſſos, illud áſini dorſo geſtandum impoſuiſſe: qui cùm ſiti æſtuans ad fontem perueniſſet, & à dipſade aquis prohiberetur, tandem aquæ pretium iuuentutem, quam dorſo geſtabat, ſerpenti tradidiſſe, & ex eo tempore mortalibus inane iuuentutis nomen relictum, ceterùm & morbos, & ſenectutem, & malorùm iliadem humanum genus inuaſiſſe. Sed hæc, vt dixi, fabuloſa ſunt: illud verius dicam, primos parentes noſtros à ſerpente circumuentos, & vigorem iuuentutis amiſiſſe, & infinitam morborum ac miſeriarum catenam cum ipsâ demum morte traxiſſe: adeò vt iam nihil aliud ſit vita mortalium, quàm mortis victima, ſpolium temporis, trutina calamitatis.

Iuuentutis vigorem peccato prodegimus.

Quid enim in vitâ, atque adeò in iuuentute reperitur eximium? an robur corporis ac valetudo? quàm nullo negotio hanc aut febricula exhaurit, aut ventus deiicit, aut catarrhus ſuffocat, aut externa denique vis opprimit?

Robur iuuentutis infirmum.

An fortaſſis externâ ſpecie, formæque dignitate iuuenis inſoleſcit? Sanè hoc eſſe familiare iuuenibus, & hîc inſinuat Eccleſiaſtes, dum ait, *Aufer iram* (vel, vt alij interpretantur, ſuperbiam, tumorem, arrogantiam) *à corde tuo*, & apertè docet Chryſoſtomus, Externa, inquiens, pulchritudo plena eſt arrogantiæ & inſolentiæ, habetque voluptatem ad vnum alterúmve menſem, aut vt ſummùm ad annum: ſed mox conſuetudine obſoleſcit miraculum; quæ verò è pulchritudine mala pullularunt, faſtus ſcilicet & arrogantia, permanent.

Iuuenes propter pulchritudinem ſuperbiunt.

Chryſoſt. Hom. 20. in Epiſt. ad Epheſ.

Sed, vt rectè notat Philo Iudæus, ob ſpeciem corporis ſeſe efferre inſolentiùs, & laudes hominum captare, hominis eſt parum ſui compotis, cùm vſque adeò breui tem-

Philo lib. de Prouidentiâ.

Vanum eſt propter formam ſuperbire.

temporis ſpatio extinguatur, vt antequam effloreſcat, defloruiſſe videatur. Fluxa enim & fragilis eſt formæ gloria, ait Salluſtius; & Seneca:

Salluſt. in Catilinariâ. Seneca in Hippol.

Heu! fulgor teneris qui radiat genis
Momento rapitur, nullaque non dies
Formoſi ſpolium corporis abſtulit.
Res eſt forma fugax. quis ſapiens bono
Confidat fragili? ———

Et viro indignum.

Quò magis admirari ſubit cincinnatulos illos, glabroſque alienæ voluptatis, gulæque adminiſtros, quibus circa ſpeculum pectinemque ſemper occupatis, plus curæ eſt vt comptiores ſint quàm vt honeſtiores; quibus tot bonæ horæ pereunt, cùm de ſingulis capillis in conſilium itur, & volſellâ decerpitur ſi quid proximâ nocte ſuccreuerit; qui denique, in proprium dedecus, quàm poſſunt diutiſſimè cum ætate luctantur, vt in vultu glabro alieno tempore pueritia ſplendeat. An eſt quidquam in orbe tam vanum?

Voluptas vilis eſt.

Seneca lib. de Vitâ beatâ, c. 5.

Idem Epiſt. 92.

Sed videamus, an aliquantò plus in ipsâ voluptate ſit voluptatis. Duobus hæc maximè vitiis fouetur, gulâ ſcilicet & libidine. Vtraque pecoris bonum eſt. Quis enim mortalium, ait Seneca, cui vllum ſupereſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, &, deſerto animo, corpori operam dare? Deinde, quis illum, non dico inter viros numeret, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, & coloribus, & ſonis conſtat?

Voluptas pernicioſa eſt.

Quid, quòd non vana tantùm, ſed etiam pernicioſa voluptas eſt? Certiſſimum enim voluptatis vectigal morbi ſunt; nec aliud ventris ſagina, quàm miſeriarum officina. Poſtquam enim non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæſitæ ſunt mille deliciarum

rum conditurę, quæ desiderantibus alimenta erant, iam plenis onera ac nauseantibus esse cœperunt. Inde pallor, ait Seneca, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies: inde incerti labantium pedes,& semper, qualis in ipsâ ebrietate, titubatio: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor,aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationem, & omnia, per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? tantum scilicet pœnarum in orbem inuexerunt, qui terrâ marique vastatis, prædisque artificio conditis, naturam expulerunt.

Seneca Epist. 95.

Et hoc voluptatem vocant? Certè insignem eius vanitatem agnoscamus necesse est,quando de ipsâ nominis possessione meritò controuersiam fieri videmus. Quod multò etiam redditur manifestius, si, quæ præcedenti Sectione dicta sunt, in memoriam reuocemus, & non minùs adolescentiam, quàm voluptatem, fatali illâ tubâ ad supremi Iudicis tribunal citemus.

Nam, vt omittam, adolescentiæ incrementa vitæ esse decrementa, quænam est illa tam proterua tamque contumax adolescentia, quæ peremptorio mortis decreto à supremo Iudice citata, nomen suum audeat tueri? Quid enim ad senectutem interest, vnius, an decem, an centum annorum vitâ finiatur, postquam mortis necessitate decretâ, ad extremum vitæ marginem peruentum est? Certè si nulla datur in hac citatione tergiuersatio, omnes æquè maturi mortique vicini sumus.

Adolescentia mortis nuntio à Deo citata adolescentia non est.

Fruſtrà igitur ſibi Diues ille Euangelicus blanditus eſt, longamque pertexuit annorum ſeriem, cùm dixit: *Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare.* Fruſtrà, inquam, ſibi blanditus eſt, dum audiit citatoriam illam vocem: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti, cuius erunt?* Fruſtrà Druſus, Tiberij Claudij filius, Iuuentutis Princeps nominabatur, dum pyro per luſum in ſublime iactato, & hiatu oris excepto, ſtrangulatus eſt, & ampliſſimam Romani Imperij ſpem in herbâ ſuffocauit. Et ne ſingula perſequar, conſtat ex tabulis publicis, plures omnino infra quàm ſupra mediæ ætatis florem demeti. Quis eſt igitur iſte flos ætatis, quo ſe tam inſolenter iactat adoleſcentia? aut quorſum ſenectus aut in voto nobis eſt, aut in metu, ſi ad nutum ſupremi Iudicis omnis hora ſenectutem nobis repræſentat?

Luc 12,19

Sueton. in Tiber. c. 27

Nec minor voluptatis, imò multò maior apparet vanitas, poſtquam ad horrendum illud tribunal ventum fuerit. Quære ex Balthaſare, quis illi guſtus ſenſuſque fuerit conuiuij, poſtquam hanc imminentis exitij ſententiam intellexit: MANE, *numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud*: THECEL, *appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens*: PHARES, *diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis*. Quære ex Iſraëlitis, quæ voluptas fuerit carnium, in ſolitudine importunis querelis extortarum, quam tot millium nece luerunt. *Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos,* ait Propheta.

Voluptas vana eſt, cùm à Deo iudice citamur.

Dan. 5,25.

Pſal. 77,30

Et quoniam de venereâ voluptate potiſſimùm agit Eccleſiaſtes, cùm ait, *Amoue malitiam à carne tuâ*; quære à Pentapolitanis, poſsítne voluptas illa nuncupari, quæ totius regionis excidium, & Gomorrhæas illas expiatrices

Libido vana eſt, ſi flammas Sodomiticas, imò & æternas ii ntueamur.

ces

ces flammas peperit. Sed multò clariùs vanitas huius voluptatis elucescet, si ad æternas flammas mentis oculos conuerterimus, quibus illæ Sodomiticæ prælu-serunt. Sunt enim qui asserant, eorum plerosque ne tanti quidem supplicij acerbitate ad pœnitentiam conuersos, æterna inferorum supplicia in illis suis ignibus exorsos fuisse.

Plures eiusmodi possem in medium proferre, qui hac ætate in ipso adulterij complexu trucidati, ad seuerissimum illud tribunal abrepti sunt, aut qui, deserto Religioso instituto, postquam se diu omnium libidinum cœno conspurcassent, in ipso lupanari infelicem spiritum exhalarunt, haud dubium, quin illo supremæ sententiæ fulmine percussi: *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Apoc. 18,7

Et hæc voluptas vocatur? nec adhuc eius vanitas repudiatur? *Filij hominum, vsquequò graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Quid vos inani, imò perniciosâ voluptate ingurgitatis? *Potest aliquis gustare, quod gustatum adfert mortem?* Sanè plus prudentiæ Phædrus in fabulis asino adscribit, cùm ait:

Psal. 4,3.

Iob 6,6.

Improborũ supplicia cautos nos reddere debent.

Phædrus lib 5.

> *Quidam immolasset verrem cùm sancto Herculi,*
> *Cui pro salute votum debebat suâ,*
> *Asello iussit relliquias poni hordei.*
> *Quas aspernatus ille, sic locutus est:*
> *Tuum libenter prorsus appeterem cibum,*
> *Nisi qui nutritus illo est, iugulatus foret.*

Nos autem quo animo erimus, qui tot hominum millibus fatales fuisse nouimus voluptates? Videmus non rarò funestos eorum exitus, qui se totos voluptati consecrarant, magisque tragicos nobis antiquitatis monimenta suppeditant: nónne æquum est, vt alieno tandem malo

lo cautiores euadamus, & exemplo ſapientiores? Occurrat animis noſtris illud Pſalmographi : *Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris*. id eſt, vt exponit D. Auguſtiuus, animaduerſis impiorum ſuppliciis errata corriget, & omnes vitæ ſuæ actiones ad virtutem honeſtatemque reformabit. Nihil enim, ait D. Proſper, ſic nos ab omni peccato ſeruat immunes, vt amor Dei, & timor ſupplicij. Ad pœnam ergo quæ peccanti debetur, mens, antequam peccet, adſpiciat; cruciatus ac dolores, qui ſolent ſequi peccantem, carnalibus incentiuis opponat; & nihil eam peccati oblectabit, nec ad peccandum vlla delectatio corporalis inclinabit. Hæc ille de voluptate.

Pſal 57,11

Auguſt. ib.

Proſper de Vitâ contemplat. lib.3.c.11.

Sed aliud præterea documentum è vanitate iuuentutis elicit Eccleſiaſtes initio Capitis ſequentis : vt, quoniam inſtar roſæ alicuius aut lilij momento defloreſcit, eam diuinis obſequiis conſecremus, priùs quàm nobis elabatur, & pigra ſenectus ſtudioſis actionibus inepta nos occupet.

SPECV-

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT DVODECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat dies afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas: Non mihi placent:

2. antequam tenebreſcat Sol, & lumen, & Luna, & ſtellæ, & reuertantur nubes poſt pluuiam:

3. quando commouebuntur cuſtodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero, & tenebreſcent videntes per foramina:

4. & claudent oſtia in plateâ, in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis.

5. Excelſa quoque timebunt, & formidabunt in viâ, florebit amygdalus, impinguabitur locu-

ſta, & diſſipabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in plateâ plangentes.

6. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam,

7. & reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

METRICA PARAPHRASIS.

QVOVSQVE *præbes turba mortalis fidem*
Opinionum ſomniis,
Quæ te caducis ſopiunt blando ſinu
Indormientem gaudiis,
Crepundiisque næniisque detinent,
Mouentque cunas fabulis?
Deterge ſomni palpebris ludibria,
Cæloque tende lumina.
En vt pyropis fulua ſplendent atria:
En aurei excubias poli.
Hac regnat arce præpotens mundi ſator,
Et corporis tui artifex,
Auctorque vitæ, cuius ad nutum trahis
Vitalis auræ ſpiritum:
Vitæ necisque calculos vrnâ mouens
Æternitatis arbiter.
Huius memento numen ingenuo metu
Pioque cultu proſequi,

Dum

Dum vernat ætas floridas rosis genas,
Frontemque pingens liliis;
Dum pectus implet ignea mentis vigor,
Et corda in affectus calent,
Mundo propinas limpidum vitæ merum,
Deoque fæces destinas?
Vitæ recurset potiùs ad fontem tenor,
Et viue, quo viuis, Deo.
Illi probanda vita, quem fata horridæ
Datura mortis arbitrum.
Has mente curas nulla non verset dies,
Has nocte ruminet sopor:
Nedum propinquo truditur dies die,
Horæque præcipites ruunt,
Vitiis litantem nubilum vitæ opprimat,
Et marcidi senio dies,
Canisque spargant non recessuras niues,
Frontemque sulcis asperent,
Baculoque gressus tremula fulciat manus,
Vitæque dicas: Non places.
Hæc tu, sagaci peruigil curâ excubans,
Ab arce mentis prospice,
Cum fratre tenebris antequam obnubat caput
Regina noctis Cynthia;
Oculique mendax credat obtusi vitrum
Obnubilari sidera:
Et lippienti quamlibet stillent aquæ,
Semper supersint nubila.
Cùm iam senilis capitis excubiæ trement,
Et collabascent poplites:
Rari molares laxa per præsepia
Cùm pigra ducent otia, &

 Cali-

Caligo læsa fascinabit lumina,
Neruis negato spiritu:
Cùm sensus omnis indigus sensus foris
Clauso stupebit ostio:
Edentulus vix extimas leui senex
Perstringet aures murmure:
Tenuesque somnos rauca vox auis auferet,
Cristata quæ lucem refert:
Auresque pridem melleis pastæ sonis,
Nil musicum surdæ audient.
Si fors senili fessus in cliuum gradu
Baculo iuuante repserit,
Velut ex Olympi vertice, aut Pindi iugis
Lapsuro inhorrescet pede.
Sed & viarum plana oberrans compita,
Per plana cespitans ruet.
Tum barba flore præcoce incanam dabit
Pubente vere amygdalum;
Et qui locustæ iuuenis in morem pede
Per prata lasciuo salit,
Vix tarda femorum flectet internodia,
Hydrope distendens cutem.
Nec prurientes ampliùs scalpet fibras
Libidinosa capparis.
Æternitatis namque pulsabit fores
In busta procumbens miser,
Per lacera passis ora nequidquam comis
Geminante lessos præficâ.
Hæc voluat animus, antè clusa vertebris
Quàm se medulla contrahat,
Argenteusque diffluat dorso liquor,
Qui glutino costas ligat,

Cere-

Cerebrique vittam contrahens mater pia
Humore destituat pilos;
Et qui iocinoris hauriunt fontem, hydriæ
Renum terantur calculi;
Succique, trochlea capitis, è cordis nihil
Arente cisterna trahat;
Donec caduci corporis spolium Rheæ
Libitina componat sinu,
Terraque terra cedat, & fœnus suo
Redhostiat cineri cinis,
Animusque, diæ conscium lucis iubar,
Cælique non dubium genus,
Ante ora summi Patris exactam redux
Ad calculos vitam vocet.
O! priua felix vrna quem peragit reum,
Hunc calculo absoluet polus.

PROSA EXEGESIS.

Est hoc diuini Oratoris, qualis est Ecclesiastes, solidum è rebus etiam vanis fructum elicere. Hinc postquam naturam iuuentutis atque adolescentiæ Capite præcedenti nobis ante oculos constituit, docens, eam prorsus esse fluxam,& instar floris euanidam; nunc hoc saltem in eâ docet obseruandum, quòd floreat; & hunc ipsum florem, antequam marcescat, carpendum, Deoque consecrandum. Nam siue in otio stertimus, siue negotiis exercemur, siue rebus friuolis siue seriis animum adiicimus, ——*fugit irreparabile tempus.*
Nisi properamus, relinquimur. Agit nos, agiturque velox dies,nec vmquam sine floris ac vigoris nostri spolio discedit. Et quod magis attendendum,

Vita Deo consecranda dum floret.

Optima quæque dies miseris mortalibus æui

Virgil. li.4. Georgicôn.

Optimi vitæ dies primi dilabuntur.
Senec. Epist. 108.

Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & diræ rapit inclementia mortis.

Quæ verba Poëtæ expendens Seneca, Quid ergo cessamus, inquit, nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphorâ primùm quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit; sic in ætate nostrâ, quod optimum in primo est. Id verò exhauriri in aliis potiùs patimur, vt nobis fæcem ac Deo reseruemus. Inhæreat istud animo, & tamquam missum oraculo placeat:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.———

Quare iuuentutis tempus optimum.

Quare optima? quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum agitandis per studia ingeniis, & exercendis per opera corporibus.

Iuuentute benè vtendum.

Itaque primus quisque tamquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. Quâ verò potissimùm ratione? Ecclesiasten audiamus. *Memento*, inquit, *Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent.* Nulla ratio potior diem cum fructu transigendi, & in nostrum propriumque redigendi, quàm si pietati ac Religioni impendatur.

Sed illud fortasse non-nemo mirabitur, quòd nos, vt Dei memores simus, exhortetur. Nam quî possumus Dei non meminisse? Quis magnopere stimulis aut cohortatione indiget, vt sui suorumque commodorum meminerit? Id enim satis persuadet tum amoris proprij suauitas, tum ratio commodorum. Quid autem suauius, quid fructuosius, quàm Dei meminisse? imò quid æquius, & quid facilius?

Dei memoria facilis.

Primò,

Primò, quemadmodum pisces aquæ, aut aues aëri, ita nos Deo sumus immersi. Quod enim de aëre dixerunt veteres

——————*Iouis omnia plena*; — Virgilius Eclogâ 3.

& rursus,

Iuppiter est quodcumque vides, quocumque moueris; — Lucan. l.9.

veriùs de Deo pronuntiauit Apostolus: *Non longè est ab vnoquoque nostrûm. in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus.* — Actor.17, 27.

Deinde, quî fieri potest, vt ille memoriâ excidat, qui nos teneriore affectu, quàm ipsi nos, complectitur? Certè ne id vmquam contingat, ita sponsum in Canticis interpellat sponsa: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio.* — *Turpe est hominem Dei obliuisci.* — Cantic.8,6

Denique, quis eius à se memoriam potest repudiare, sub quo iudice dictorum omnium factorumque sibi nouerit reddendam esse rationem? Et tamen his tot tantisque rebus non satis cautum est, quò minùs incredibilis sit apud homines diuinæ Maiestatis obliuio.

Parum efficacem esse ad hanc memoriam conseruandam, Dei immensitatem intimamque præsentiam, deplorat Augustinus. Quàm excelsus es Domine, inquit, in excelsis, & quàm profundus in profundis! nusquam recedis à nobis, & tamen vix redimus ad te. — *Nihilominùs multa passim Dei obliuio.* — August. libris Conf.

Sed neque amore suo se plus proficere, apud Ieremiam Deus ipse lamentatur: *Numquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus verò meus oblitus est mei diebus innumeris.* — Ierem.2, 32.

Denique, ne timorem quidem extremi iudicij tantum apud nos posse, miratur Moyses, vt Dei memores, prouidè ac circumspectè viuamus. *Gens absque consilio* — Deuter.32, 28.

est,

eſt, & ſine prudentiâ. Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent!

Sed quoniam fruſtranea ſunt hæc piorum vota, hoc improbis otioſis, ſuæque ſalutis incurioſis, plerumque contingit (quod ſuprà ex Auguſtino dixiſſe memini) vt morientes obliuiſcantur ſui, qui, dum viuerent, obliti ſunt Dei. vt non immeritò vnicuique hoc inculcet Eccleſiaſtes: *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent.* Nunc Deo tibique viue: nunc ſanioris vitæ conſilia ordire: nunc opera pœnitentiæ amplectere: nunc Dei fauorem ſanctioris vitæ meritis tibi concilia, nec dimitte quod in manibus eſt; nec futurum incertumque eſſe malis, quod certum præſenſq; potes occupare.

Deus colendus, dum vita flores.

Maxima vitæ iactura dilatio eſt, ait Seneca. Illa primum quemque diem extrahit, & eripit præſentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum eſt expectatio, quæ pendet ex craſtino. Perdis hodiernum; & quod in manu fortunæ eſt, diſponis; quod in tuâ, dimittis. Quò ſpectas? quò te extendis? Omnia quæ ventura ſunt, in incerto iacent. Quid differs te Deo dignum fingere, & fruendæ beatitati, ad quam conditus es, aptare? Quid differs te peccatorum laqueis per pœnitentiam extricare? quid differs æternitati viaticum parare? Qui in tantâ temporum fugâ rebus ludicris detinetur, nec verum ſanctioris vitæ deſiderium habere conuincitur, nec ſolidam ſpem futuræ beatitatis. Præclarè in Epiſtolâ quadam D. Anſelmus, Qui differt, inquit, in futuram, & forſitan non futuram ætatem, vitam corrigere, certum bonum dimittit pro dubio, & contemnendo quod perdit, probat ſe non amare quod expectat, & meretur non accipere.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 9.
Maxima vitæ iactura procraſtinatio.

Anſelmus Epiſt. 1.

Et

Et verò plerumque contingit, vt peccatis aut voluptatibus indormientem aut mors occupet, aut senectus; quorum vtrumlibet periculosum est. Nullum vitæ diem stabili possessione tibi vindicas: vides indies cruda & immatura duci funera; quod cuiuis homini contingere potest, & tibi potest. Forsan hac nocte ad supremi Iudicis tribunal euocandus es: huius nec scientiam latere, nec sententiam declinare, nec potestatem subterfugere poteris; & securus Dei tuique degis?

Interim mors aut senectus aliud agentes occupat.

At, inquies, infinita Dei bonitas est; itaque accepto mortis nuntio, morbo inquam tentatus, præteritæ vitæ noxas gemitibus abstergam, totoque amoris affectu in Deum ferar. Esto sanè, tantumdem tibi spatij indulgeatur, vt Dei tuique memineris; an poteris tam breui temporis spatio totius vitæ peccata seriò deplorare? & qui vix spirabis, tam altùm suspirare poteris, vt præteritorum scelerum memoriam aboleas? An repentè diaboli te laqueis extricabis, quibus totâ vitâ teipsum implicueris, vt tum demum à cacodæmone deficias, Christoque militare incipias, cùm de prœlio erit exeundum? An putas arborem, quæ nec flores vnquam nec fructus protulit, tunc in flores ac fructus erupturam, cùm securi exscinditur, vt in ignem mittatur? Quid ergo te futurum est, cùm mors libratam iam tenebit securim, cùm sub ictu trepidabis, teque in æternum exitium iam iamque mittendum, pertimesces? Tametsi tunc gemitus ac lamenta congeminaueris, quis tamen certam tibi salutem spondebit?

Morbi tempus inidoneum pœnitentiæ.

Vide Claudium Viexmont, Instit. ad pœnit. Parte 1. c.1.

Si quis, inquit Augustinus, positus in vltimâ necessitate ægritudinis voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit; fateor, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quòd

August. citat. De pœnitentiâ, dist.7.

Sera pœnitentia rarò vera & secura.

benè hinc exit. Si secu[illegible]s exierit, ego nescio: pœnitentiam dare possumus, securitatem autem dare non possumus. Numquid dico damnabitur? Sed non dico liberabitur. Vis ergo à dubio liberari, age pœnitentiam dum sanus es. Si sic agis, dico tibi quòd securus es, quia pœnitentiam egisti eo tempore quo peccare potuisti. Si autem vis agere pœnitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Hæc Augustinus.

Malè in senectutem vsq; differtur vitæ emendatio.

Cuius verba in hoc suffragantur Ecclesiastæ, quòd tametsi nulla præmatura mortis ingruat necessitas, sed in vltimam vsque senectutem vita producatur, malè tamen vitiorum abdicatio, & melioris vitæ consilia in vltimam vsque senectutem differantur. Iniquum est enim, ætate florenti ac vegetâ peccata peccatis addere, ac *talentum* illud *plumbi* quotidianis accessionibus in infinitum augere, eique proportione quadam correspondens onus pœnitentiæ ætatum omnium debilissimæ senectutis humeris imponere.

Zach. 5, 7.

Senectus multa trahit incommoda.

Hippocrates lib. 3. Aphorism. 31.

Quis enim ignorat, in senectutem, tamquam vitæ sentinam, miseriarum omnium colluuionem fæcesque confluere? Notissimus est Medicis hic Hippocratis aphorismus: Senibus spirandi difficultas, distillationes cum tussi, stranguriæ, dysuriæ, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiæ, cachexia, pruritus totius corporis, vigiliæ, alui, oculorum & aurium humiditates, visus obtusior glaucomate, auditus hebetior.

Plato in Axiocho.

Nec minùs liberalis est Plato in contexendo senectutis encomio. In quam, inquit, quidquid in naturâ ruinosum est & interitui obnoxium, se confertim effundit atque irrumpit; & ita quidem, nullis vt reme-

remediis hæc imbecillitas poſſit auerti. Quòd ſi quis tardiùs naturæ debitum reddiderit, inſtat illa tamquam importuna fœneratrix, & ab aliis viſum, ab aliis auditum, ſæpenumerò vtrumque tamquam pignus exigit. Pluraque differit in eamdem ſententiam, quibus recenſendis idcircò libentiùs ſuperſedeo, quòd ea ſatis copiosè noſter enumerat Eccleſiaſtes.

Iniquum eſt, mundo vinum ætatis noſtræ Deo fæces propinare.

Hoc tantùm inculco, iniquum eſſe, cùm in vitâ, quidquid purum ac liquidum eſt, vitiis impenderis, fæces tantùm tibi reſeruare ac Deo; & cùm florentis ætatis culmos, & ſegetes ac fructum denique vniuerſum voluptati meſſueris, vix tandem ſenectutem, quam humanæ vitæ ſtipulam antiqui dixerunt, pietati conſecrare. Non te pudet, inquit Seneca, ad reliquias vitæ te tibi reſeruare? & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum eſt, tunc viuere incipere, cùm deſinendum eſt? Quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia, & inde velle vitam inchoare, quò pauci perduxerunt?

Seneca de Breuitate vitæ, c. 4.

Sed finis ſit. Poſtquam enim rerum humanarum varietatem & inconſtantiam ad mortis extremique iudicij terminum, & horum prænuntiam ſenectutem perduxi, & ad hunc velut Lydium lapidem eorum omnium, quæ mundus amat & amplectitur, vanitatem exploraui; nihil reliqui mihi factum video, niſi vt cum Eccleſiaſte ſic epiphonizem:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 8. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM post risus, lepidosque iocos,
Vitæque hilaris dulce theatrum,
Nuntia fati tarda senectus,
Tumulique animo puluis oberrat,
Ac tota ferit Libitina oculos;
Nil moror vltrà, quin exclamem:
Hei mihi! quantum in rebus inane est!
Nam dum visu per cuncta feror
Quæ delirans suspicit orbis,
Vanum est quidquid lumina pascit.
Vana iuuentus dum se mediam
Dulcibus annis Atropos infert.
Vana est rosei purpura vultus,
Et frontis ebur: quæ cùm rugis
Inarata genas carpserit ætas,
Quidquid spoliis æui superat,
Auidis cedit vermibus esca.
Vana voluptas, quæ morborum
Stipata manu Rhadamantæam
Ducit ad vrnam. Vana repostis
Annosa cadis dona Lyæi.
Quid enim refert, Nereïne vadis,
Bromiíve cadis mersus pereas?

Vani-

Vaniqúe ioci Cytherea tui,
Dum ſæua manu tela coruſcans,
Mors in medios ruit amplexus,
Thalamiqúe facem in buſta ſupinat.
Vanæ tot opes, quas locupletis
Arca flagellat: ſi neque naulum
Tribuunt vmbris, Dominiqúe breuem
Non comitantur pulueris vrnam.
Et vanus honor, vanaqúe ſceptra,
Quibus exæquant fata ligones,
Dum par cineres deprimit horror.
Vanaqúe fama eſt, quæ dum tumulo
Caput exertat, victa tenebris
Spolium reſtat labilis æui.
Vanumqúe ſophos quod ſapienti
Stulta applaudens turba ingeminat:
Dum nocturnæ redolens fumum
Cura lucernæ vitam exſanguem,
Penitasqúe vorat tabe medullas.
Quocumque igitur lumina flecto,
Quocumque ægro corde volutor,
Nil quod ſatiet ſuggerit orbis.
Hei mihi, quantum in rebus inane eſt!

PROSA EXEGESIS.

HOC epiphonemate ſpem nobis omnem præcidit Eccleſiaſtes, aliud quàm vanitatem in rebus humanis conſequendi: quod poſtquam ex ipsâ rerum naturâ toto hoc Tractatu oſtendit, tum vel maximè poſtremis aliquot Sectionibus, ex ineuitabili mortis extremiqúe iudicij neceſſitate conuincit.

Et quoniam hæc hominem potiſſimùm concernunt, ca-

Homo est vanitatum vanitas. eaque inprimis, quibus iam nunc ænigmaticè senectutem descripsit; videri non immeritò cuiquam potest per vanitatem vanitatum sugillare ipsum hominem voluisse, quo nihil est in rerum naturâ magis vanum.

Maximè quoad corpus. Ad Marciam, c. 11. Quid enim est homo? ait Seneca: quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. iactatu, non tempestate magnâ, vt dissipetur, est opus. vbicumque arietauerit, soluetur. Quid est homo? imbecillum corpus & fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, variis cæli iniuriis, elementorum, meteororum, locorum temporumque obnoxium. Sed hæc corporis sunt propria.

Etiã quoad animam. An fortasse maior est animæ nobilitas, vigorque sensuum? certè nullum est sensus organum, quod non suâ quadam propriaque laboret vanitate. Visus caligine offunditur, auditûs tympanum humoribus obstructum surdescit, odoratus fœtore, gustus amaritudine, tactus doloribus infestatur. Quid rationem commemorem, quæ principem in homine dignitatem obtinet? Heu quàm densis illa vanitatum nubibus obsidetur! Ecce tibi impenetrabilem errorum caliginem, opinionum fallaciam, consiliorum incertitudinem, studiorum mutabilitatem, & nescio quorum non malorum Iliadem. Nihil enim opus est inhærere singulis, cùm certissimam Prophetæ vocem teneamus: *Vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Psal. 38, 6.

Quæ omnia veriora certioraque deprehenduntur, cùm pulchrum illum microcosmum sensim sine sensu adrepens senectus occultis cuniculis subruit, ac mors tandem in cinerem ac fauillam conuertit. Et hæc quidem de homine.

Sed

Sed multò latiùs patere existimo illa Sapientis verba, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, & ad omnia se extendere, quæ in vitâ mortalibus occurrunt. Quid autem in hoc exilio nostro non plenum vanitatis plerumque periculi? Vnicum audite testem Magnum Leonem. Plena, inquit ille, sunt omnia periculis, plena laqueis. Incitant cupiditates, insidiantur illecebræ, blandiuntur lucra, damna deterrent, amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium. Idemque alibi: Insidiæ sunt in diuitiarum amplitudine, insidiæ in paupertatis angustiis: illæ eleuant ad superbiam, hæ incitant ad querelam. Tentat sanitas, tentat infirmitas, dum & illa materia est negligentiæ, & hæc caussa tristitiæ. Laqueus est in securitate, laqueus est in timore: nec interest vtrùm animus, qui terreno tenetur affectu, gaudiis occupetur, an curis; cùm par morbus sit, vel sub vanâ delectatione gaudere, vel sub anxiâ sollicitudine laborare.

In mundo omnia plena vanitatis & periculi.

Leo Ser. 5. Quadrag.

Idē Ser. 11. Quadrag.

Quis vmquam credidisset, nisi tantis testimoniis conuictus, ac diuinâ luce collustratus, tot spinas, tot fæces, tot miserias, tot tragœdias in hoc mundo sub falsis nominibus bonorum & voluptatum delitescere? vt nunc fumos, vmbras, fucos, bonorumque omnium inanitatem prætercam. Etenim rogo vos, si (quod ambiunt voluptatis asseclæ) omni vitâ spectaculis & varietate obiectorum pasceretis oculos, num oculi vestri pinguescerent? Si mentem cupiditatibus, essétne ditior? Si aures rumoribus, essentne pleniores? Si carnem dapibus, num fieret immortalis? Hæ tenebræ sunt eorum, qui abducti vanitatibus, nesciunt quid sit beatè viuere. Putant enim, cùm sperant & expectant grandia, se multum profecisse; neque tamen centesimus quisque, quod

Campian. Epist. 6.

Obiecta sensuum & cupiditatū hic non satiant.

som-

ſomniauit, aſſequitur: tum poſtquam ſubduxit rationes, & curarum ſarcinam, euentus lubricos, fœdiſſimam ſeruitutem, timores, inſidias, cruces, faſtidia, rixas, nequitias numerauit (quæ vnà ſemper habitant; ſemperque diuexant amatores mundi) ſine dubio inueniet ſeipſum turpiſſimum atque egentiſſimum eſſe mancipium.

Mors & iudicium extremum humana omnia vanitatis condemnant.

Sed hæc omnia cùm ſatis prolixè toto Libro tractata ſint, hoc vnum reſtat, huiuſque loci proprium eſt, vt rerum omnium vanitatem è duobus potiſſimè Capitibus proximè tractatis eliciam, morte ſcilicet & extremo iudicio. Quemadmodum enim in ſcenâ, obductâ cortinâ, totus ille theatri ſplendor euaneſcit, & ad mendicabula Reges Principeſque perſonati reuertuntur; ita poſtquam huius vitæ cortinam mors obduxerit, omnis illa falſorum bonorum ſpecies, & mortalitatis huius fucus extinguitur. Et quemadmodum emicante fulmine nocturnæ tenebræ momento diſſipantur, ita fulminatrix illa Iudicis ſententia, *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum*, adumbratam huius vitæ felicitatem vanam, mendacem, adeoque nullam fuiſſe demonſtrabit.

Matth. 25.

Diuitiarũ in morte vanitas.

O qui ſtupor, quæ conſternatio futura eſt, cùm ij, quibus ad nutum omnia circumfluebant, ſe nudos, omniqúe ſolatio deſtitutos inuenient? cùm apex ille ſuperbiæ redactus erit ad cineres & fauillas? cùm dormient ſomnum ſuum omnes viri diuitiarum, & nihil inuenient in manibus ſuis?

Pſal. 75, 6.

Quid olim Seiano profuit diuinitatis affectatio, quid aræ, quid ſacrificuli, quid victimæ, cùm Tiberij iuſſu vnco per plateas à carnifice tractus eſt? Quid Antiocho deliciæ profuerunt, cùm illud tantis deliciis enutritum corpus quaſi viuum cadauer animam fœtore ac putre-

Sueton. in Tiberio.

putredine suffocauit? Quàm vana fuit in Crasso illa tam insatiabilis auri cupiditas, cùm per ludibrium absciſſo capiti aurum liquefactum in os infusum est?

Quid Priamum, humanæ felicitatis exemplar, Regiæque fortunæ ac maiestatis typum, in medium producam, illum inquam

Honoris in morte vanitas.

—— tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ? Iacet ingens littore truncus,
Auulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.

Virg. lib. 2. Aeneidos.

De pulchritudine quid dicam? Quanta sit eius in morte vanitas, documento nobis esse poterit infamis illa Iesabel, cui ex tam pulchro corpore vix tantum residui canes fecerunt, quod agnitioni ac stupori sufficeret, & huic epiphonemati, *Hæccine est illa Iesabel?*

Pulchritudinis in morte vanitas.

4. Reg. 9.

Denique quid hominum plausus & adulantium encomia Herodi profuerunt, quibus ille quasi ferentibus quibusdam ventis in superbiam ac diuinitatis affectationem prouectus, Deo seuerè vindicante, à vermibus corrosus interijt?

Superbiæ in morte vanitas.

Actor. 12.

Ex quibus omnibus manifestè colligitur, quidquid in vitâ iucundum est, splendidum, magnificum, id omne vanum ac friuolum deprehendi, simul ac ad Lydium mortis lapidem fuerit exploratum.

Nec minùs hæc ipsa vanitas, ad supremi Iudicis adducta tribunal, deprehenditur, in quo contraria mundi principiis habentur axiomata. Plerique mortalium felices eos arbitrantur, qui dignitate ceteris ac potestate præcellunt. Sed quàm vana sit ista felicitas, diuino hoc oraculo docemur: *Potentes potenter tormenta patientur.*

Vanitas rerum humanarum in extremo iudicio. *Honoris.*

Sap. 6, 7.

Alij beatos existimant, quos fortuna diuitiis cumulauit: sed quàm diuersa sint ab hac opinione Dei iudicia, testatur Apostolus Iacobus: *Agite nunc diuites, plorate*

Diuitiarũ.

Iacob. 5, 1.

 vlulantes

vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.

Voluptatum.

Alij delicias & voluptates inter prima bona, & per se expetenda numerant; sed nulla tam iucunda potest esse voluptas, quæ non in fel amarissimum conuertatur, simul ac diuina illa vox auribus insonuerit: *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.*

Apoc. 18, 7

Cauendum ne vanitas etiam huic Operi obrepat.

Sed iam satis multa de vanitate dicta sunt: hoc vnum restat, vt prospiciam, ne dum cetera mortalium vanitatis insimulo, hæc etiam scriptio eiusdem culpæ rea teneatur. Si enim aliud quàm Dei gloriam quæro, vereor ne humanæ gloriæ fumos auramque popularem captasse conuincar. Et quamuis initio huius Operis hoc mihi propositum fuerit, vt Dei gloriam intuerer: nescio tamen quo pacto in ipso decursu vana gloria bonorum operum deprædatrix subinde se velut itineris comitem adiungit, & instar dissimulati latronis rectam intentionem iugulat. Atque ita contingit, quòd ait diuus Gregorius, vt vnum idemque opus, culpa peragat, quod virtus inchoauit. Quemadmodum, vt alibi notat, subinde refectionem corporis, quam salutis causâ suscepimus, causâ voluptatis explemus.

Greg. l. 9 Mor. c. 13.

Idem l. 35. cap. 16.

Intentio minùs recta facilè actiones nostras inquinat.

Fatendum est igitur, inquit, quod rectam quidem intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnumquam intentio minùs recta, quæ de donis Dei placere hominibus quærit, insidiando comitatur. Si autem diuinitus de his districtè discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando & mala nostra pura mala sunt, & bona quæ habere credimur, pura bona esse non pos-

possunt? Igitur quæso, vt quisquis hæc legerit, apud districtum Iudicem solatium mihi suæ orationis impendat, & omne, quod in me sordidum deprehenderit, fletibus diluat. Orationis autem atque expositionis virtute collatâ, Lector meus in compensatione me superat, si, cùm per me verba accipit, pro me lacrymas reddat. Hactenus diuus Gregorius: cuius si affectum induere ac sinceritatem potuero, magnum me operæ pretium fecisse existimabo. Hoc igitur in votis habens, & vnicam in hoc Opere spectans Dei gloriam, cum Ecclesiaste vasa colligam, qui sub alienâ personâ ita de se concludit.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarrauit quæ fecerat: & inuestigans composuit parabolas multas.

10. Quæsiuit verba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.

METRICA PARAPHRASIS.

IAMQVE *opus exegi, quod nec Libitina sepulchro,*
Nec potis est tenebris condere sera dies.
Sidera dum Titan alternâ lampade pellet,
Voluetur nostrâ pagina ducta manu.
Diuinum est quod dextra dedit, quod lingua profudit:
Largior vt Sophiæ proluit ora latex.
Expandi quondam, fateor, vaga vela per orbem,
Quò vis ingenij, quò rapiebat amor.

Ingens ardor erat, mundi transſcendere metas,
Abditaque, & vulgo non adeunda ſequi.
Tunc mundi facies aut vna, aut nulla, chaosque
Aut nihil, aut nihilo par, mihi carmen erat.
Sed rapuere vagam citiùs vaga ſidera mentem,
Detinuitque animum pondere notus Atlas.
Redditus hinc terræ, formoſa ediſſero terræ:
Hæc dedit ingenio quas memoraret opes.
Quotque parit fœtus Zephyro fœcunda marito,
Semina tot ſtudiis contulit alma meis.
Eloquio colui quidquid ſouet ambitus Hyblæ:
Quidquid alit medico gramine fœtus Eryx.
Spectabam Libani frondoſa cacumina, cedros?
Frondea viſa fuit carmine digna domus.
Nec minùs ornaui ſalices, humileſque myricas,
Vilius aut ſi quod rudera germen habent.
Hinc mores hominum, legeſque, & mœnia dixi:
Mœnia Pieriis ædificata modis.
O labor infelix! ô magnum in rebus inane!
Quis ſcit an hos fœtus charta fouebit anus?
Forſitan aut tumulis hæc poſtuma ſæcla recondent,
Aut ludus Boreæ pignora mentis erunt.
Sed quid parua queror curis grauioribus æger:
Templa ruent; breuis eſt alea quanta liber?
Eduxi inſanas, auguſta palatia, moles,
Conſcia ſub quorum pondere terra gemit:
Hæc tamen in tenues ibunt reſoluta fauillas,
Et quæ terra nequit, ventus & aura ferent.
Sed nunc maiori mens enthea Numine chartis
Quæ dedit, ætatem, ſeraque ſæcla ferent,
Myſticaque, & Gnomæ, & Sponſi cæleſtis Amores,
Vanaque quod vitæ ſomnia damnat Opus:

Hoc

Hoc maius fatis obliuia proteret æui,
Reddet & auctori præmia digna suo.
Candida posteritas hederâ mihi necte capillos,
Atque aliquis sacrum Daphnide cingat opus,
Et dicat: Iubare hoc pepulit qui vana bonorum
Somnia, non vanis floreat ille bonis.

PROSA EXEGESIS.

NON inuiti hanc tibi coronam teximus, Vir sapientissime, nomenque tuum æternæ posteritatis memoriæ consecrandum, faustis ominibus votisque prosequimur. Etenim si in theatris ludisque scenicis tragœdi re benè gestâ, ac personâ scitè repræsentatâ, ab exhibitore coronantur, ipse verò exhibitor à præcone seu curione laudem & coronam accipit; æquissimum est te, postquam huius vitæ mimum, totamque vanitatis pompam in scenam produxisti, & suas cuique partes ex decoro assignasti, non tantùm exhibitoris, sed actorum omnium vicem coronari.

Fausta vota Salomoni.

Macte igitur hac sapientiâ tuâ, Vir maxime, & celeberrimis diuini ingenij tui monimentis vitam in omnem posteritatem ac memoriam sæculorum omnium proroga. Non capit tantum decus illud tuum, quamuis augustissimum, paterni sepulchri Mausolæum, ac ne orbis quidem vniuersus, omniumque ætatum ingenia dignum esse possunt diuinæ tuæ sapientiæ sacrarium. E cælo nimirum illa profecta est, & cælo debetur. Ibi in omnem æternitatem eam recoles, propiusque ad fontem æternæ lucis admotus, infiniti luminis accessione perficies. Ibi velut in altâ quadam speculâ constitutus, cùm cælum terramque perlustraueris, amœnissimo illo beatitatis domicilio delectatus, sublunaris huius pompæ fu-

mos, terræ fæces; & bonorum ſimulacra veriùs, quàm bona, deſpicies; riſumque, vt ſoles, erroris ac ſtultitiæ condemnans, in contemplatione illius infinitæ pulchritudinis, & amore ac fruitione ſummi boni ſolidum gaudebis gaudium; vnumque Deum amplexus, ac cetera aſpernatus, illud parentis vſurpabis: *Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Ita voueo, ita confido, ita factum eſſe nihil ambigo.

Pſal.72,25

Eccleſiaſtes nominis immortalitatem meretur.

Quid autem dubitem Eccleſiaſtæ noſtro duplicem hanc lauream tranſſcribere, æternam ſcilicet nominis ſui commemorationem in terris, & longè ſolidiorem gloriam in cælis? Si enim Poëtæ leue quiddam ſonantes, ne dicam futile, audent illis, quibus adulantur, nominis immortalitatem polliceri; ſi tam aſſeueranter affirmat ille,

Virg. lib. 9. Aeneid.

> *Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,*
> *Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo,*
> *Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum*
> *Accolet, imperiumque pater Romanus habebit;*

ſi tantum, inquam, ille ſibi tribuit, cur non potiùs id adſcribemus Eccleſiaſtæ noſtro, qui *quæſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.*

Quæ verba dum accuratiùs expendo, non poſſum eorum ſententiæ accedere, qui ad amplificandam in immenſum ſapientiam Salomonis, & exaggerandum ſcriptorum eius aceruum; Rabbinorum fabulis potiùs quàm ſolidâ auctoritate nixi, & abditæ eruditionis affectatione ducti magis quàm iudicio aut delectu, quidlibet illi affingunt, etiam futile, perniciosum, dæmoniacum:

Vide Pinedam de Rebus Salomon. l. 3. cap. 29.

Quare omnino falſos ac ſuppoſititios eſſe fœtus exiſtimo libros illos, qui vulgò Salomonis nomine prænotan-

notantur, *Incantationes Salomonis*, *Clauicula Salomonis*, *Annulus Salomonis*; qui meritò à fidei censoribus damnati sunt. Eiusdem quoque furfuris videtur apocryphus ille à Gelasio damnatus, cui titulus, *Salomonis contradictio*, & si qui sunt alij magicis incantationibus infames, quos meritò Delrius noster numquam à Salomone conscriptos fuisse contendit.

Salomonis libri supposititij.

Delrio Disquisition. Magic. lib. 1. c. 3.

Certè nihil opus fuit Ecclesiastæ quisquiliis illis ad nominis ac famæ immortalitatem, cuius in omni genere Scriptorum cum laude fructuque versata est industria. Nam siue multitudinem librorum consideres, post sacram Regum historiam auctor est Iosephus, composuisse illum, quinque millia Odarum & Carminum, Parabolarum autem & Similitudinum tria millia; vt varias eius disputationes numero propemodum infinitas prætercam: siue materiam attendas, nullum fermè scriptionis genus, quod ad exercitationem ingenij, aut morum conformationem conduceret, prætermisit. Nam & ipsa loquendi scribendique elementa tradidit (vt alibi pluribus ostendo) & Physicas, Medicas Mathematicasque scientias excoluit. Nec Politicis tantùm Ethicisque præceptis Regnum suum reddidit celeberrimum, sed Theologicis etiam mysticisque scriptis religiosæ pietati incrementum, Ecclesiæ verò splendorem attulit singularem.

Varia scriptio Salomonis.

3. Reg. 4. Iosephus l. 8. c. 2.

Scio pleraque eius Opera Ezechiâ imperante recensita, &, vt ait Hippolytus apud Anastasium Nicenum; quædam selecta, alia verò neglecta: neque sum nescius, ex iis quæ recensuit Ezechias, plurima temporum iniquitatem nobis inuidisse, sed tamen vel ea sola, quæ diuino testimonio inter sacros codices recepta sunt, tam salutaria vitæ morumq; documenta continent, tam sublimem

Anastasius Nicenus. qu. 39. in Script.

limem sapientiam, tam reconditas cælestis sponsi sponsæque delicias, vt abundè sufficiant ad nomen eius ab interitu vindicandum.

Sed nimirum qui cetera mortalium vanitatis redarguit, ne hanc quidem sapientię existimationem, & quam politiores litteræ promittunt semimortuam nominis immortalitatem vllo in pretio habuit. Pluris illi fuit, ad veram immortalitatem beatamque in cælis æternitatem adspirare.

Ecclesiastes æternam salutem videtur consecutus.

Atqui hoc etiam præmium Ecclesiastæ non esse negandum censemus. Quamuis enim nimis vxorius, nimisque effeminatus, per annos complures omni vitiorum labe contaminatissimam vitam duxerit, eum tamen salutari pœnitudine præteritæ vitæ noxas eluisse, tandemque diuinâ miseratione salutem esse consecutum, constans est grauissimorum Patrum sententia. Hanc Hieronymus præ ceteris tuetur, hanc Ambrosius amplectitur: in hanc Hilarius, Epiphanius, Cyrillus, alijque consentiunt.

Vide Pinedam de Rebus Salomon. l. 8. c. 1. Sect. 5.

Variæ rationes pro salute Salomonis.

Et verò cùm Phœnix hic librorum Ecclesiastes ingrauescente iam ætate, post omnia voluptatum ac vanitatum experimenta in lucem prodierit, cui dubium esse potest, quin ante mortem ad saniorem mentem redierit. Deinde, quî conuenit, eum, quem nobilissimum Christi typum repræsentare fatetur Ecclesia, ab eo quem refert, in re omnium maximâ tantopere dissidere? Prætereà, cùm Deus ipse ad exprimenda animi sui sensa os eius & calamum sibi voluerit inseruire, quî potuit non totum etiam pectus eius occupasse? Denique, quis dicat, amplissima illa Dei promissa de constanti erga filium Dauidis amore, in omnem æternitatem effectu suo frustrata?

Maneat

Maneat igitur, Virum hunc ſapientiſſimum, atque adeò diuino ſpiritu afflatum Scriptorem canonicum ad æterna laborum ſuorum præmiá cælo adſcriptum: reſtat vt poſtquam ſapientiſſimis eius ſcriptis applauſimus, quem fructum in animis noſtris eadem parere debeant, audiamus, & in hoc fructu, repudiatâ inexplebili illâ ſciendi curioſitate, acquieſcamus.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 11. Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore vno.

12. His ampliùs fili mi ne requiras. Faciendi plures libros nullus eſt finis: frequenſque meditatio, carnis afflictio eſt.

METRICA PARAPHRASIS.

SI tibi virtus mouet alma curas,
Arrige acclinem ſapientis aurem
Vocibus. Nil ſic animæ ſuperni
Nectaris mulcet cupidæ palatum,
Virginis non ſic populator auræ
Ales Hyblæi pretium laboris
Florei ſtillat nemoris rapinam,
Fercla Magnatum ſapido liquore
Condiens. Non ſic hebetes ocellos
Jonathas victor renouauit hauſtu
Melleæ Solis lacrymæ, expetitum

 Lumen

Lumen ut menti sapientis ægræ
Verba discussis reparant tenebris:
Nec boues tantis resides adurget
Pronus in plagas stimulis arator,
Pectori quantos Sophiæ remisso
Subdit hortatus. Caue ne increpantem
Aure succußâ fugias: inhærent
Spicula imis flexanimæ medullis,
Corda cælesti populantque flammâ,
Igneos dorso veluti Pyrachmon
Orbitæ clauos adigit frequenti
Verbere: aut qualis nemora inter alta
Cressius pastor tigridem sagittâ
Figit incautam; volat illa siluis
Acta Dyctæis, laterique inhæret
Missile ferrum.
Ac licet multi Sophiam magistri
Cordis instillent penitis medullis;
Profluunt vnâ latices scatebrâ.
Ac velut præses Sophiæ Minerua
Ense diffisso Iouis è cerebro
Fabulis nata est galeata virgo;
Sic ab æternis adytis, sinuque
Numinis promunt documenta vitæ,
Quotquot informes varias per artes
Excolunt mores generis Promethei.
His priùs nil tu potiúsve ducas
Nate, nil vltrà sapere allabores,
Neu vagum scriptis animum fatiges.
Helluo quisquis fuerit librorum,
Æmulos natis Danai labores
Stultus exhaurit, iuga perque montis

Sisyphi

Sisyphi saxum sine fine voluit.
Copia escarum stomachum fatigat:
Dumque congestis dapibus laborat,
Vita funesto perit ægra tabo,
Mensque fatiscit.

PROSA EXEGESIS.

MAGNVM procul dubio intemperantis animi vitium est, inter libros helluari: & quemadmodum in comessationibus fieri solet, stultum est pro voluptate nauseam, pro alimento ventris saburram, pro sanitate morbos referre. Fastidientis stomachi est, multa degustare, & per plura Scriptorum genera vagari, quàm possis in succum sanguinemque conuertere. Neque potest prodesse cibus, aut corpori accedere, qui statim sumptus emittitur: quod necessum est illis euenire, qui desultoriâ quadam sciendi curiositate auidiùs omnia quàm constantiùs delibant; neque vllius ingenio se familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Deinde nihil solidum esse potest, nihil stabile in diuersa studia distractis. Infinitus est librorum numerus, ait Hugo Victorinus; tu noli sequi infinita: vbi enim finis non est, nec esse quies potest. Rectè etiam Venerabilis Blosius, Lectio, inquit, incerta & erratica spiritum magis dissipat quàm promouet.

Intemperantia studiorum noxia.

Hugo Victorinus l.5 Erudit. didasc.c.7.

Blosius Paradis. animæ,p.1. cap.16.

Quare idem sub nomine Dacryani Abbatis opportunè monet: Animum ad certam lectionem prudenter constringe, & in eâ immorari consuesce, etiamsi aliquando minùs sapiat. Virorum est, fructu potiùs delectari, quàm gustu; nec acerba etiam aut acria, dummodò ad salutem conducant, aspernari.

Idem Speculo Monachorum.

Certæ lectioni insistendum, fructus quærendus.

Martialis lib. 7. Epigr. 14.

Infanti melomela dato, fatuasque mariscas,
Nam mihi quæ nouit pungere chia sapit,
ait Poëta.

Stultitia eorum qui voluptatem potiùs quàm fructum in studiis quærunt.

Hoc tamen alterum vitium est nimisquam frequens inter librarios istos helluones, vt omne studium suum ad voluptatem potiùs & oblectationem referant, quàm ad veram virtutem atque sapientiam. Quo fit, vt studiosâ quadam luxuriâ nihil in verbis præter amœnitatem & flosculos, nihil in rebus præter stultam curiositatem nugasque consectentur.

Videas quosdam ætatem terere Græcis fabulis euoluendis, nec vllum iis pabulum esse gratius, quàm si Neptunum inuenerint à Laomedonte mercede fraudatum, Castores alternâ morte vitam alteri instaurantes, Iouem nunc in cygno Ledæ fucum facientem, nunc in cuculo fugæ ignominiam tegentem. Tum verò quantum eruditionis se consecutos existimant, si lectisternium Cereris inuenerint, vt, excussis puluillis, obdormiscat suauiùs; si lauationem Matris Pessinuntiæ, aquæ scilicet & cineris affrictu; si mulieres in Capitolio Iunonem inani gesticulatione comentes, aut alias eius generis quisquilias? Quid quòd nonnulli se supra ceteros sapere existimant, si disputauerint, an primus nauali prælio Duillius vicerit, primúsne Curius Dentatus in triumpho duxerit elephantos, an Thebaïcum epos Statius agone Capitolino commiserit, & in eo succubuerit; Athenæum locúsne fuerit studiis sacer, an Palatini Apollinis templum, ceteraque eiusdem furfuris?

Stultitia eorum qui verbis potiùs quàm rebus attendunt.

Nec in verbis minor studiorum intemperantia, dum nihil fastidiosis illis ingeniis placet, nisi quod exquisitæ Latinitatis fuco oblitum, aut eloquentiæ præstigiis est expolitum. Itaque displicet illis simplex veritatis candor:

dor: in huius temporis Philoſophis ac Theologis barbariem, in Aſceticis ſtyli neglectum & abiectionem criminantur. Quinetiam ſacræ Litteræ propter incomptum dicendi genus ipſis vileſcunt; &, quod de ſeipſo quondam Romanis litteris ac Græcis fabulis immerſo ſcribit Auguſtinus, indignæ videntur quas Tullianæ dignitati compareat. Nimirum ad pompam & ſplendorem omnia referunt, non ad morum conformationem; ad palati ſaporem auriumque titillationem, non ad animæ medicinam; ad fumos & vmbras, non ad veritatem.

August. l. 3. Confeſ. c. 5

O ſtulti! non hæc ſunt quibus acquieſcendum eſſe monet Eccleſiaſtes, ſed *verba ſapientum* nobis vult eſſe commendatiſſima, penitusque cordibus infixa, quæ paulò antè vocauit *ſermones rectiſſimos & veritate plenos*. Hoc eſt ſolidum mentis noſtræ pabulum, quocumque demum condimento proponatur: hic fructus exquiſitiſſimus, quibuſcumque demum frondibus veſtiatur: hic nobis curæ debet eſſe & cordi, de ceteris minùs laborandum. Memento, inquit Bloſius, ſalutem animæ non in eloquentiâ, neque in venuſtate ſermonis ſitam eſſe. Quare Orationis ornatum inter legendum ne intempeſtiuè requiſieris, ſi abſit; neque rurſum temerè reſpueris, ſi adſit: ſed omnia quæ bona & vtilia ſunt, ſiue ſimplicibus & rudibus verbis, ſiue cultâ & eleganti dictione enuntientur, cum gratiarum actione excipe. Qui verborum lenocinia potiùs quàm ſententiarum fructum ſpectant, ſimiles prorſus ſunt iis, qui aut pro ceruis papiliones venantur, aut pro pomis folia & quiſquilias colligunt. Ethnici qui humilitatem Euangelicam ignorant, magnificent & admirentur eloquentiam: Chriſtiani commendent & amplectantur vitæ ſanctimoniam. Hactenus vir ille ſanctus.

Solida doctrina potiùs quærenda quàm verborum floſculi.

Bloſ. in Paradiſo animæ, p. 1. cap. 16.

Sapientum monita ad virtutem impellunt.

Ad hanc vitæ ſanctimoniam morumque conformationem vehementiſſimè nos impellunt verba ſapientium, ſeu viuâ voce prolata, ſiue ſcripto conſignata. *Verba* enim *ſapientium ſicut ſtimuli*, inquit Eccleſiaſtes, *& quaſi claui in altum defixi*. Quibus verbis non tantùm eorum vis & efficacia in permouendo, ſed pertinax quædam in perurgendo conſtantia deſignatur.

Sapientum verba ſunt efficaces ſtimuli.
1. Eſd. 8, 9.

Et quidem quod ad efficaciam attinet, quantos animorum motus in populo Iudaico fuiſſe concitatos accepimus, cùm Eſdrâ contribulibus ſuis diuinos codices prælegente, magno ſuo mœrore didicerunt, quàm longè à diuinæ legis præſcripto aberraſſent? quantus omnium ardor extitit vitam ſuam ad hanc normam diuinitus ſibi traditam exigendi? Quid Magnum Antonium commemorem? qui vnicâ illâ Chriſti voce, & quidem è ſcripto prolatâ, *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & veni, ſequere me*, [illegible] fuit exſtimulatus, vt è veſtigio rebus humanis nuntium remiſerit, & in vaſtam ſolitudinem ſeſe abdiderit.

Athan. in Vitâ Anto.
Matth. 19, 21.

August. l. 8 Confeſſ. cap 6. 8. & 12.

Neque Antonium tantùm pupugit hic ſtimulus, ſed per eius latus etiam pectus aulici illius Theodoſij Imperatoris confodit: qui ſuſpiciens generoſam Antonij indolem tam promptè diuinæ voci obtemperantis, oculis in amicum coniectis, Dic quæſo te, inquit, omnibus iſtis laboribus noſtris quò ambimus peruenire? Maiórne eſſe poterit ſpes noſtra in palatio, quàm vt amici Imperatoris ſimus? Et quid non ibi plenum periculi? Et quando iſtud erit? Amicus autem Dei, ſi voluero, ecce nunc fio. Nec mora, dum reddit oculos paginis, nouæ vitæ parturitione turgidus, mox diſcreuit decreuitque meliora.

Neque hic finis efficaciæ diuini verbi. Dum hanc

morum

morum conuersionem Augustino narrat Potitianus, ille vultu ac mente turbatus, seque ipsum & socordiam suam accusans, inuadit Alipium, & complosis manibus exclamat: Quid patimur? quid est hoc? quid audisti? Surgunt indocti, & cælum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine? Quid multa? Et ipse librum arripit, & vnicâ Pauli sententiâ compunctus, morti moritur, & vitæ viuere incipit; abruptaque tam lentâ ac somnolentâ cunctatione, totum se Deo tradit. En stimulos.

Vultis & clauos in altum defixos? dabo sapientium voces ita penitus animis infixas, vt euelli numquam potuerint, sed pertinaci impulsu, seriaque compunctione tandem de corde, quamuis duro planeque adamantino, triumphauerint. Scio peruicacem esse pæneque insuperabilem quorumdam flagitiosorum obstinationem: sed & hoc scio, plus ad expugnandum hunc rigorem posse *verba sapientium, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno*, id est, à Deo variis magistris ac sapientibus ad salutem mortalium communicata. Possunt quidem illi diuinis vocibus obluctari, & in spiras ac volumina se torquere, vt vim diuini verbi aut discutiant, aut eneruent,

Sapientum monita tenacia sunt instar clauorum.

Vt Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum; ————————

Virg. lib. 6. Aeneidos.

sed, premente ac pungente Deo, frustraneus est omnis eluctandi conatus. nam

———— *Tantò magis ille fatigat*
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Magnos aliquando & acres omnino stimulos ad Christi fidem veramque pietatem expertus est Saulus, siue

ſiue beati Stephani diſputationibus conuictus, ſiue beati Barnabæ cohortationibus excitatus: ille tamen præfracto animo & contumaci tamdiu Deo reſtitit, donec fulmine in terram proſtratus, hanc Chriſti exprobrantis vocem audiuit, *Saule, Saule, quid me perſequeris? durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare.*

Actor. 9, 4.

Alium non abſimilis contumaciæ proponunt nobis Annales S. Dominici: qui cùm deliciis eneruatus, totum ſe vitiis tradidiſſet, nec vllum ſibi de vitæ reformatione verbum fieri pateretur, Religioſus qui[illegible] comiter eum inuiſens, ad extremum in digreſſu vnicum illum ex Prophetâ verſum protulit: *Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Qui verſus ita eum pupugit, vt iam nihil aliud animo voluere poſſet, quàm illos vermes & illas tineas. Quin etiam, cùm variis moleſtam hanc cogitationem ludis fallere, & æqualium ſolatiis abſtergere conaretur, ita nihil proficiebat, vt potiùs magis ac magis hic clauus infigeretur. Quare hoc ſecum reputans, Si ipſa cogitatio illius pœnæ tam erat intolerabilis, quantò intolerabilior futura eſſet ipſa pœna, ceſſit aliquando tandem, manuſque Deo dedit. En ſtimulos, en clauos, quos verba ſapientum cordibus humanis infigunt: ſed quæ infligunt vulnera ſalutem ſpectant, non interitum, illis ſagittis quàm ſimillimi, quibus magno ſuo bono ſe ſaucium fuiſſe ſcribit diuus Auguſtinus. Sagittaueras, inquit, tu Domine cor noſtrum charitate tuâ, & geſtabamus verba tua transfixa viſceribus: & exempla ſeruorum tuorum, quos de mortuis viuos feceras, congeſta in ſinum cogitationis noſtræ, vrebant & abſumebant grauem torporem noſtrum, & accendebant nos validè.

Platus de Bono ſtatus religioſi lib. 3. c. 38.

Iſa. 14, 11.

Auguſt. l. 9 Confeſſ. cap. 2.

Huiuſmodi ſtimulos cùm hoc libro non paucos cuiuis

uis animæ, virtutis ac ſapientiæ cupidæ, ſubiecerit Eccleſiaſtes, concludit his verbis: *His, fili mi, amplius ne requiras.* Eſt enim modus in rebus. & quemadmodum in corporis alimento, ſic in animæ pabulo vitanda eſt nimia conſtipatio: & rurſus quemadmodum in bonis fortunæ, ita etiam in ſpiritualibus documentis animæque diuitiis modus aliquis definiendus eſt, quem ſi tranſgreſſus fueris, ad infinitam deuolueris cupiditatem. Rationem vtriſque communem aſſignat Lucilius:

In præceptis ſapientum modus ſeruandus.

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cùm hoc non eſt, qui credimus porrò,
Diuitias vllas animum mi explere potiſſe?

Lipſius in Comment. ad Epiſt. 3. Senecæ.

Verbo dicam. Cui, quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil illi ſatis eſt. Videamus igitur ex his omnibus, quæ ſatis eſſe, & in quibus nos acquieſcere deſiderat Eccleſiaſtes, quem potiſſimùm clauum ac ſtimulum ad veram ſapientiam nobis inculcet, penituſque memoriæ noſtræ velit infixum.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo:

14. [a] & cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium [b] pro omni errato, ſiue bonum, ſiue malum illud ſit.

[a] *Variæ Lectiones habent* nam *vel* quia
[b] *Hebr.* pro omni occulto,

METRICA PARAPHRASIS.

IAM *ſat fluctiuagâ trabe*
Iactamur tumidi gurgite Nerei:
Sat ventos ſequimur, quibus
Diſtendunt cupidi lintea, & improbæ
Mundus velificat ſpei.
Iam portum trepidæ reſpiciant rates,
Ne ventoſior alite
Vento detineat carbaſa vanitas.
Ergo poſt freta turbida
Dum portum inuehimur, quiſquis es, vltimo
Mentem aduerte celeumati.
Hoc vnum recolens cuncta recolliges.
Æternum venerans time
Numen, quo ſoboles corde ſolet patrem:
Huius nutibus obuius
Exhauri imperia. Hæc ſumma homini ſalus,
Hic vitæ inſtabilis ſcopus:
Omne huc principium, atque huc refer exitum.
Nam quidquid ſoboles Rheæ,
Lucis dum fruitur munere, perpetrat,
Qui terram tonitru quatit,
Expendet rigido iudicio arbiter,
Albo atróve notans (licet
Conſpectum fugiant) ſingula calculo.
Felix quem Superùm metus
Virtutum innocuis compedibus ligat.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

TANDEM aliquando poſt longam fluctuantis animi iactationem inter tot procellas ac turbines vanitatum, inter tot labores ac vitæ pericula, rebus omnibus humanis fruſtrà exploratis, nec vſquam animi quiete inuentâ; tandem, inquam, veræ ſolidæque beatitatis portum occupat Eccleſiaſtes, & ad eumdem nos his verbis inuitat: *Deum time, & mandata eius obſerua. Hoc eſt enim omnis homo.* In hoc portu niſi anchoram defixeris, periſti. In terrâ viæ omnes latrociniis infeſtæ ſunt, mare naufragiis infame; res humanæ fragiles, erroribus obnoxius intellectus, voluntas cupiditate deprauata, ſpes fallaces, inanes cogitationes, incertæ prouidentiæ noſtræ: ſola in Deo ſalus. Hunc ſi eo timoris & amoris affectu proſecuti fuerimus, quo filius patrem; ſi eâ ſubmiſſione animi venerati fuerimus, quâ ſeruus dominum; ſi denique non mandatis ſolùm, ſed nutibus eius obſecuti fuerimus, vt figmentum figulo; ſalua nobis ſunt omnia. Deo duce & auſpice tuti erimus ab huius vitæ periculis, immunes à naufragiis.

Extra Deũ non eſt ſalus.

Solent viatores, ait Epictetus, ſi viam latrociniis audierint infeſtari, non ſoli iter ingredi, ſed vel comites operiri, vel Legato, Quæſtori, Proconſuli ſe ſocios adiungere. Haud diſſimile quid facit ſapiens, inquit, in hoc mundo. Multa latrocinia ſunt, tyranni, tempeſtates, egeſtas, iactura chariſſimorum. Quo pacto hanc vitam tranſibis incolumis? quis comitatus tutum te reddet? An diuitis illius, aut Conſularis? At ipſe ſpoliabitur, plorabit, lugebit. Quem igitur fructum inde capiam? Quid verò ſi comes ille meus in me conuerſus latro fiat, quid faciam? At amicus ero Cæſari.

Epictetus l. 3. Diſſert. Arrian. c. 26.

Deo duce vitã ſecurè tranſimus.

 Quan-

Quando istud erit? & quid non ibi plenum periculi? & per quot pericula peruenitur ad maius periculum? Quid si deinde calumniis impetitus ex aulâ pulsus fueris, quò tandem recedes? An in solitudinem? dic sodes, eò febris non venit, aut egestas, aut cupiditas? Quid ergo profeceris? Nullúmne ergo comitem inueniam fidelem, securum, insidiarum expertem? Imò verò sic prudens secum considerat, & hanc init rationem, si Deo se dederit, iter se tutò confecturum. Quid est hoc ipsum, dedere se Deo? vt quod ille voluerit, & ipse velit; & quod ille noluerit, nec ipse velit.

Quid sit tradere se Deo.

Quod alibi latiùs exponit idem ille sublimis senex, dum monet ita cum Deo loquendum: Vtere me vbi lubet, & vt lubet; mente tecum consentio. Nihil recuso omnium, quæ tibi videbuntur. Quocumque me voles, ducito: quam vestem lubet, induito. Magistratum me gerere vis? priuatam agere vitam? manere? exulare? in egestate, in opibus degere? Ego te in his rebus omnibus apud homines defendam. Hoc est reuerà Deo obtemperare, & hic potissimus cultus quem à nobis exigit.

Aut si latiùs hoc nomen diuini cultûs & obsequij sumere volumus, Optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est. Nam, vt rectè ait Lactantius, Christianorum omnis religio est, sine scelere & sine maculâ viuere. Quod ne Ethnici quidem ignorarunt ita decere. satis enim disertè Cicero, Dei cultus optimus est, inquit, idemque castissimus & sanctissimus, plenissimusque pietatis, vt eum semper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce veneremur. Neque enim in victimis, inquit Seneca, licet opimæ sint, auroque præfulgeant, Deorum est honos, sed piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni, etiam farre ac fitillâ religiosi sunt; mali verò non

Lactantius lib. 5. c. 9. *Mens pia & immaculata, optimus Dei cultus.* Cic. lib. 1. de Naturâ deor. c. 18.

Senec. lib. 1. de Benefic. c. 6.

non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint.

In id igitur incumbamus, vt Deum ſincero affectu diligamus, timore veneremur, religione colamus: in hoc, inquam, toto pectore incumbamus, ſi rebus noſtris conſulere, & officij Chriſtiani partes explere volumus. *Hoc eſt enim omnis homo*, ait Eccleſiaſtes, id eſt, in hoc ſumma hominis perfectio conſiſtit, hac de cauſâ vitam rationis compotem accepit, hic finis eius, vitæque & actionum omnium ſcopus eſt, hoc homini multis de cauſis expedit, hoc ſe præſtat hominem, hæc eius in hac mortali vitâ beatitudo. & quos non prætereà ſenſus parit huius ſententiæ fecunditas?

Duos tamen ex omni numero ſeligam, qui nos potiſſimùm ad amorem cultumque Deo exhibendum permouere poſſunt: quia nimirum ita neceſſe eſt, & quia ſummopere expetendum.

Neceſſitas diuini obſequij.

Vide Alphonſ. Rodrig. Part. 1. Tract. 1. c. 15.

Neceſſitatem nobis imponit ipſa vita quam ducimus. D. Bernardum frequenti ſermone hæc verba vſurpare conſueuiſſe accepimus: Bernarde, Bernarde, ad quid veniſti? ac tantumdem de Magno Arſenio traditur, hac voce frequenter ſibi ſtimulos ad virtutem ſubiecisse: Arſeni, Arſeni, ad quid veniſti? Eadem quæſtione nos ipſos frequenter excitare ac perurgere debemus: Quam ob cauſam communem hanc lucem haurimus? quo fine ſpiritum ac vitam ducimus? quæ noſtræ ſunt partes in hoc vitæ munere? nónne vt auctorem eius diligamus & veneremur? Si hæc vitæ noſtræ ſeu cauſa ſeu ſcopus eſt, quid toties in varia ſtudia diſtrahimur? nugiſque plauſibilibus occupati, toto vitæ tempore nihil minùs quàm viuimus?

Videas quoſdam augendæ rei familiari intentos omnia

Vani homi-nũ occupationes neglecto Deo.

nia fora peruagari, omnes callere nundinas, versare Kalendarium, computare fœnus; de Deo aut æternâ salute nulla cogitatio: alij merces exoticas aut castra secuti, terras omnes ac maria peruagantur; & cùm voluntario sese exilio proscripserint, non magis à patriâ quàm à seipsis exulant, nec Dei memores, nec sui. Aliorum inconsultus vanusque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. Quorumdam quasi ad incendium currentium misereberis, vsque eò impellunt obuios, & se aliosque præcipitant: cùm interim cucurrerint aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut lecticam alicuius prosecuturi, deinde domum cum vacuâ redeuntes lassitudine, iurant nescisse seipsos quare exierint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Alij in infimis ministeriis desudantes, & instar formicarum maiora corpusculis onera baiulantes, dum interim diuinum cultum in postremis habent, operosè nihil agunt. vix enim ab illis impetres, vt semel quaque hebdomade dimidiam horam diuinis mysteriis impendant. Denique ex iis quos magna felicitas grauat, audias nonnullos inter clientium greges, aut causarum actiones, aut ceteras honestas miserias exclamare: Mihi viuere non licet.

Seneca de Tranquill. anim. c.11.

Seneca de Breuit. vitæ, c.7.

Et hi plerumque homines frugi, rerumque suarum benè gerentes appellantur. ego verò ne homines quidem dicendos esse contendo, quibus nihil minus cordi sit, quàm quod est hominis.

Ea potissimũ homini curanda quæ hominis sunt.

Cùm D. Dorotheus aliquando cubiculum infirmorum visitaret, cuius cura discipulo eius Dositheo incumbebat, sensit hic titillationem quamdam vanæ gloriæ, eamque Magistro confessus, Videor mihi, inquit,

Alphons. Rodr. Exercit. perf p.1. Tra.1. c.1.

quit, operam meam egregiè tibi probasse. Vides vt lecti decenter compositi sint? instrumentum omne mundum ac splendidum? Respondit Dorotheus: Quid hæc ad summam vocationis tuæ? Bonus quidem famulus es, sed non continuò bonus Religiosus. Ita plerique eorum quos modò tetigi, id assequuntur fortassis, vt boni sint opifices, boni mercatores, boni causidici; sed non idcircò id adepti sunt quod est homini proprium, vt viri boni sint.

Id in homine laudandum est, ait Seneca, quod ipsius est. Familiam formosam habet, & domum pulchram? multum serit, multum fœnerat? nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo: consummatur itaque eius bonum, si id adimpleuit, cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio exigit? Rem facillimam, secundùm naturam viuere, id est, vt non tantùm Christiani, sed præcipui quique Philosophorum, teste Clemente Alexandrino, interpretantur, Deo obtemperare, Deum sequi, Deo assimilari. *Hoc est enim omnis homo.*

Seneca Epist 41.

Vide Lipf. in Manuduct: lib. 2. Diss. 19.

Alter sensus quem ex his verbis elicio, hic est: Ita prorsus expedit homini. Quid enim honestius mortali potest excogitari? quid conducibilius? quid suauius? quàm immortali Deo obsequium cultumque præstare? Scio paradoxum hoc esse iis qui nihil sublime cogitant, sed toti aut rerum fluxarum curis, aut voluptatum cœno immersi, contemnunt piorum gemitus, labores auersantur, vltronea supplicia Dei amore suscepta cachinnis exsibilant: ignari scilicet quanta merces piis illis laboribus & suppliciis sit constituta;

Vulgus piorum vitam contemnit.

August. in Psal. 127.

tuta; nec vmquam experti, quod ait D. Augustinus, dulciores esse lacrymas orantium, quàm gaudia theatrorum.

Idē Conc. 2. in Ps. 48. *Felicitas eorum qui Deum colunt.*

Quare idem Augustinus alio loco superbum illorum contemptum generosè contemnit. Tumeant modò superbi, inquit, & diuites huius sæculi, impij bonis insultent, & dicant: Quid plus habetis quia Christum habetis? Respondeant fideles, si verè fideles sunt: Immò verò quid non habemus dum Christum habemus? Quid enim non possidet, qui habentem omnia possidet? Sed nox est, nondum videtur quod tenemus. Non quiescant interim manus à bonis operibus. Dicit enim Propheta: *In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum.*

Psal. 76, 3.

Habet enim diuini obsequij professio nescio quid eximium, nullis mundi bonis ac gaudiis conferendum. Habent virtutes omnes, quibus Deo cultum exhibemus, suam quamdam dignitatem, sed fastuosis hominibus inaccessam; suas quasdam diuitias, sed auaris nimisquam reconditas; suas quasdam delicias, sed profano palato incompertas. Sed qui Deo se totos tradiderunt, norunt reconditos hos thesauros eruere. Sciunt enim, quanta sit in obedientiâ libertas, quanta iucunditas in labore, quantæ in oratione deliciæ, quanta in humilitate dignitas, quanta in conflictatione pax, quanta nobilitas in patientiâ, quanta in infirmitate perfectio.

Vide Campian. Epist. ad Nouit. Brunenses.

Itaque vnum illorum suspirium, quo cælum anhelant, præstat effusissimis theatrorum clamoribus, quibus profani delectantur; vna spiritualis collocutio, cui

cui interſunt Angeli, ſuperat iſtorum congreſſiones, & impura ſympoſia, in quibus pocula propinant dæmones; vna diecula Deo conſecrata dignior eſt iſtorum ætate vniuersâ, quam profundunt in luxu.

Deo ſeruire, res maxima eſt.

Ariſtides Orat. pro IV. viris.

Philo lib. de Cherubim.

Quid plura? Si dignitatem ſpectamus, maximum & pulcherrimum hominis munus eſt Deo miniſtrare, ait Ariſtides. & Philo, Seruire Deo, inquit, maxima eſt gloria, non modò libertate maior, ſed etiam diuitiis, & Principatu, & omnibus rebus, quas mortales admirantur, pretioſior. Si lucra conſectamur, ab hoc diuino obſequio merces pendet æternæ beatitatis. Si voluptate paſcimur, quid amore diuino poteſt eſſe iucundius? Quid ſuauius, quàm cæleſtem illum beatarum mentium concentum in terris æmulari, Deique laudes quàm frequentiſſimè modulari?

Epict. l. 1. Diſſ. c. 16.

Hoc ego quidem munere libenter omnium vice fungar, ait Epictetus. quid enim aliud præſtare poſſum iam ſenex & claudus? Etenim ſi luſcinia eſſem, facerem quod ſolent luſciniæ; ſi cygnus, cygni more canerem: nunc rationis particeps cùm ſim, hymno celebrandus eſt mihi Deus. hoc meum munus eſt, hoc exequor; neque ſtationem hanc deſeram quoad licuerit, & vos ad eamdem cantilenam hanc exhortabor. Ita Philoſophus ille qualicumque Dei cognitione tinctus.

Nos autem Chriſtiani quo tandem animo erimus? nos, inquam, ſanctiſſimis legibus & præceptis ad omnem pietatem & religionem inſtituti, non libentiſſimè diuino cultui & encomiis vacabimus? En admirabilis ille ſenex non animo minùs quàm corpore claudus, generosè tamen ad hanc pietatem nobis præiuit: & nos, quia talis præiuit, pudet ſequi? Ego verò ſequor,

& lubens quidem: & siquid hoc Opere probè saneque dictum est, diuinæ bonitati cum gratiarum actione consecro; & ne quis alicunde fortassis humanæ laudis appetitus obrepat, hanc omnem, vti par est, in Deum refundo, & cum hac doxologiâ finio:

REGI SÆCVLORVM
IMMORTALI ET INVISIBILI
SOLI DEO
HONOR ET GLORIA.

INDEX

INDEX POEMATVM SEV CARMINVM QVÆ HOC OPERE SPARSIM CONTINENTVR.

Glyconium cum Asclepiadeo.

Hexametrum.

Hexametrum cum Iambico Senario.

Hexametrum cum Pentametro siue Elegiacum.

Horatianum siue Alcaicum.

Iambicum trimetrum.

Iambicum trimetrum cum dimetro.

Iambicum trimetrum cum Pentametro.

Iambicum trimetrum cum hemistichio Pentametri & Iambico dimetro.

Pha-

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM:

In quo notandum, ea quæ litterâ rotundâ Romanâ imprimuntur, ad Metricam paraphrasin pertinere; quæ verò litterâ Italicâ, ad Prosam exegesin.

A.

Ami-

Augu-

Caro-

Dei

E.

Eleë-

G.

H.

Hono-

Inui-

Qqqqq *Magi-*

M.

Mors

N.

O.

Obe-

P.

Pro-

R.

inex-

T.

Tri-

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

FERDINANDI II. Diuinâ fauente clementiâ electi Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti Diplomate cautum eſt; nequis intra Romani Imperij & Regnorum ac Dominiorum ſuorum hereditariorum fines, Societatis IESV Patrum Opera citra conſenſum eorumdem Patrum & Auctorum deſuper obtentum imprimere, vel recudere, aut alibi recuſa inferre aut vendere præſumat. Qui ſecùs faxit, præter Librorum omnium confiſcationem, viginti marcharum auri puri pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet ex Diplomate dato Viennæ die IV. Aug. M. DC. XXVI.

Signat.

FERDINANDVS.

Petrus Henricus à Stralendorff.

Ad mandatum Sac. Cæſ. Maieſtatis proprium,

Hermannus à Queſtenbergh.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS.

EGO infraſcriptus Societatis IESV per Flandro-Belgicam Præpoſitus Prouincialis, pro poteſtate mihi factâ ab Admodum R. P. Mutio Vitelleſco Societatis noſtræ Præpoſito Generali, permitto, vt Liber, qui inſcribitur Speculum Vanitatis, ſiue Eccleſiaſtes ſolutâ ligatâque oratione dilucidatus per P. Ioannem Tollenarium Societatis noſtræ Theologum, ab eiuſdem Societatis deputatis Theologis examinatus & approbatus, typis diuulgetur, & vt iuxta Priuilegium Cæſareum Societati noſtræ conceſſum, ſoli Balthaſari Moreto Antuerpienſi Typographo eumdem imprimere & recudere liceat. In cuius rei fidem haſce manu meâ ſubſcriptas, & officij mei ſigillo munitas dedi Antuerpiæ XII. Ianuarij M. DC. XXXV.

Fredricus Taſſis.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS IV. Hispaniarum & Indiarum Rex Catholicus, ac Potentissimus Belgarum & Burgundionum Princeps, Diplomate suo sanxit; nequis *Ioannis Tollenarij Speculum Vanitatis, siue Ecclesiasten solutâ ligatâque oratione dilucidatum*, præter Balthasaris Moreti voluntatem vllo modo intra sexennium imprimat, aut alibi terrarum impressum in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléve habeat. Qui secùs fecit, confiscatione Librorum & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet ex litteris datis Bruxellæ XI. Septembris, M. DC. XXXIV.

Signat.

Steenhuyse.

APPROBATIO CENSORIS.

ECCLESIASTES ELVCIDATVS, siue Salomonis Ecclesiastæ Philosophia ac morum Doctrina, per R. P. Ioannem Tollenarium Brugensem, Societatis IESV Theologum, nouâ & eleganti inuentione, tum solutæ tum ligatæ orationis Paraphrasibus atque Exegesibus perpetuo Commentario adornatus, quem vidi, iudicioque meo approbaui, potest in lucem emitti; cùm sit plenus præclaris honestæ vitæ documentis, & nil contineat sanæ fidei ac bonis moribus aduersum, imò Pancarpium quoddam sit ex sacræ profanæque litteraturæ thesauris decerptum, & ad oculum ostendat, quàm sit Ethnica Philosophia Ethicorum Salomoniæ sapientiæ parallela. Ita censui Antuerpiæ XIII. Augusti, M. DC. XXXIV.

Gaspar Estrix S. Theol. Canonicus ac Plebanus Antuerpiæ.